08 V

21.475/1901

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

під редакцією

Володимира Шухевича.

X84.

РІЧНИК ТРИНАЙЦЯТИЙ.

Бібліотека наукового товариства імени Шевченка

У ЛЬВОВІ, 1901.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ЗМІСТ.

Розправи наукові.

	стор.
Задача родичів і суспільности супроти умово упосліджених дітий	5, 20
В. Д. Гер. Про се, як то малі дїти ставлять питання	17, 33
— Тїло та душа дитини	49
Е. В. Душа дитини	81, 97
Я. М. Про звіриний рух	113, 129
Учительский інстинкт	145
Значінє слова в вихованю	150
Ад. Більґер. Подїльність чисел через 7	185
З психольоґії вихователїв	209
Василь Ратальский. О образованю чувств	308
Е. В. О розбуджуванню альтруїстичних нахилів у дітий	337, 353
Наша мова	370

Лекциї, методи і уваги.

В. Д. Г. „Ruskin Hall“ в Оксфордї	2
Наука анальфабетів	12
Наука моральности в елементарних школах у Франції	38
Т. Біленький. Приготованє учителя до перероблювання уступів змісту історичного в школах низшого типу	56, 65
Іван Недїльский. Поема Устияновича „Земский рай“ під взглядом педаґоґічним	60
Іван Савіцкий. Тема з конференції пов. в Чернівцях р. 1900	70
Обовязкові забави для молодіжи	73
Людова ґіґієна, людова етика, людове вихованє	85
На чім полягає формальне вихованє	87
Анґлїєць о анґлїйскій школї	101
Збиранє ростин яко средство до образованя	134
Дещо про шкільництво у Бурів	137
В. Д. Г. Розсїяність у дітий нормальних	183

стор.

Ос. Макарушка. Менше слів — більше науки 193
Дитячі товариства опіки над звірятами 212
Суґґестія в педаґоґії 214
Ад. Більґер. Відповідь на оцїнку мого підручника 267
Др. М. Пачовский. Відповідь на критику „Народні думи“ . . 268
„ Істория ґенези церковно-славяньскої мови . . 277
Де що про сьпів і сьпіванники, і як би учити сьпіву . . . 280
Язык диких племен і мова дїтий 292
Патріотичні ґріхи нашого народного учительства 295
Народне шкільництво у Бурів 305
В. Білецкий. З поля нашого шкільного письменьства 312, 325, 343, 375
І. Г. Знесенє фізичного примусу шкільного, а введенє морального . 321
О живленю старших дїтий 341
Василь Ратальский. Як старати ся о придбанє довіря у селян, а у міщан? 357

Иньші.

Шкільництво американьских Сполуч. Держав на парискій виставі 1900 р. 9
Популярна хемія 11
Культура у Хінцїв 23
Байка о бузьку 42
Народне шкільництво на Буковинї в р. 1899/900 43
Народне шкільництво в Італії 51
Загальні зборы філії Руского Тов. педаґоґічного в Коломиї . . 54
Родительскі вечери 74
Вимінa дїтий 75
Сосна і смерека (природнича розмова) 76
Вихованє молодїжи в Анґлії 88
Жаданя буковиньских Русинів на поли шкільництва . . . 91
Загальні зборы тов. „Шкільна Поміч“ у Львові 91
З парискої виставы 103, 177
Спомынки з дитячого і шкільного житя Ед. де Амічіса . . 119
Казка 122
Переповненє середних шкіл в Австрії а головно в Галичинї . . 124
Загальні зборы тов. „Шкільна Поміч“ в Коломиї 140
Як. Миколаєвич. Оцїнки 155
Справоздане Головного Виділу Руского Товариства педаґоґічного у Львові за рік 1900 162
Вручене похвальної грамоты учителеви 173
Попис в дівочім Інституті Руского Тов. педаґоґічного у Львові . 199
Закінченє року шкільного в рускій вид. школї ім. Шевченка . 200
Справоздане з Загальних зборів Руского Товариства педаґоґічного у Львові $^{29}/_{6}$ 1901 201
Тринайцяте справоздане з дїяльности Інституту Руского Товариства педаґоґічного під покровом сьв. О. Николая у Львові . . 217
Хроніка львівскої академічної ґімназиї 225, 257, 273
Відозва до Вповажнених рускых Родичів та Опікунів 243
Метода С. Гелєра лїчена слїпоти з уродженя 265
Як. Миколаєвич. Оцїнка 283
Справоздане женьского Інституту Руск. Тов. педаґоґічного у Львові . 286
З рускых Бурс 288
Французскі шкільні каси ощадности 289

стор.
Руска видїлова школа ім. Шевченка у Львові 296
Справоздане Видїлу Товариства Руслан від 1/7 1900 до 30/6 1901 . . 316
Реґуляция платнї учителїв шкіл народних і видїлових в Чехах і Шлеску 324
Др. В. Левицкий. Каміль Флямаріон — Небо 328
Григорий Врецьона (посмертна згадка) 333
Микола Гавришук. Відповідь на оцїнку мого методичного підручника подану п. Я. Миколаєвичем 345
Справоздане з Загальних зборів філії Р. Тов. пед. в Буску . . 360
Слово до рускої інтелїґенциї (Краєве Товариство кредитове урядників і сьвящеників) 362
Літературно-науковий Вістник 366
Як. Миколаєвич. У відповідь п. Г. 373
Ізидор Шараневич (посмертна згадка) 377
Календар „Місіонаря“ 378

Вісти з Руского Товариства педаґоґічного у Львові і его філій, Постанови властий шкільних, Новинки, Конкурси, Оповіщеня, З науки, штуки і літератури, Справоздання, Всячина і т. п., у кождім числї.

Ч. I. Львів 5. січня 1906. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрации ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Запросини до передплати.

З Новим Роком з Новим щастєм!

Витаючи повисшими словамя усіх Русинів-Патріотів, дбаючих про розвій нашого шкільництва, розпочинає „Руске товариство педаґоґічне“ з сим числом XIII. річник свого видавництва „Учитель“, якого ціллю обговорювати усякі справи дотикаючі нашого шкільництва. Сьвідома повисшої цілі Редакция старала ся з'єднати усі сили, до спільної праці. В наслідок того, правда ще поволи, все-ж таки що раз більше людий прикладає рук до так важної справи, яким є для нас розвій нашого шкільництва і щиро помагає доброму патріотичному ділу. Спаси-Біг велике їм за се! Просимо їх не переставати на сім, але трудитись з нами посполу і дальше. Однаковож велика, превелика часть людий, вельми спосібних до повисшої праці глядять майже цілком рівнодушно на завдане і ціль „Учителя“! До Тих відзиваєсь редакция і просить їх стати враз з другими в ряди та пособити хосенному ділу! Найбільше просить она товаришів Учителїв, нехай не жалують хвилинки часу, а передовсім доброї волі, нехай подають до „Учителя“ вісти про всякий рух в справі руского шкільництва; нехай засиляють „Учителя“ статями змісту педаґоґічно-дидактичного, нехай надсилають справоздання з засідань конференций учительских; она просить їх о рецензії учебників шкільних і подібних видавництв, о уваги над ділань товариств педаґоґічних, о уваги над видавництвами їх, особливо-ж над Учителем“, о статі змісту научного і пр. і пр. словом про все, що підходить під ціль, яку має „Учитель“.

Не меньше просить Редакция усіх Патріотів о поміч материяльну, яку окажуть они в той спосіб, що зложать передплату на „Учителя“ виносячу річно 6 кор., на півроку 3 кор. 20 сот.

Адреса Редакції: **Львів, ул. Собіщини Ч. 7.**

Адреса Адміністрації: **Львів, ул. Софії Ч. 9. а.**

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР

„Ruskin Hall*)“ в Оксфорді.

Уже минув рік з вершком, як заложено в Оксфорді робітничу школу під назвою: „Ruskin-Hall“. Се зовсім не якась технічна школа, там ніодин робітник не вивчить ся свого спеціяльного фаху, нова школа має образувати „суспільно“, ей завданем при помочи історії політичної, економічної та соціольогії, уздібнити робітника до пізнаня дійсної вартости політичних та економічних краєвих інституцій, а також до праці над усовершенем життя. Коротко сказавши нова колегія бажає робітника вибразувати та усуспільнити, а рівночасно защіпити в умах належне поважане для ручної, фізичної праці. В одній сали сеї колегії поміщено портрет професора університету Рьоскіна (Ruskin) в одязї копача, з лопатою та сапою на рамени — сей портрет се символ великої ідеї. — Та наскрізь сучасна школа умістила ся цілком сьміло біля оксфордского університету, поміж інституциями, що істнують вже 400 до 500 літ, де від віків старанно культивуєсь аристократичні традиції та консервативні понятя. Дім, в якому колись мешкав князь Malborough нині дає приміщене 80. ученикам-робітникам, що покинули на цілий рік свої варстати, фабрики, копальні, надіючись, що за сей рік вернуть до них, тих своїх занять, як люди вибразувані суспільно та умово. Колегію сю заложив молодий Американин д. Вальтер Vrooman. Его родина походженя нідерляндского звістна

*) Джон Рьоскін (Iohn Ruskin) професор Оксфордского університету, родив ся в р. 1819. помер д. 20. I. 1900 р. в своїй лянкастерскій маетности. Чоловік з роду вельми маючий, розжертвував за життя майже цілє своє мілїонове майно на добродійні цїли, та мимо того твори его пера здобули собі такий мир в его вітчині, що їх публїкация приносила ему річно на наші гроші до 125.000 корон доходу. Із сего еще доходу запомагав численні гуманні та філянтропійні інституції. Вважаючи себе учеником славного англійского писателя та мислителя Карлейля, — який основою цивілїзациї та взагалї щастя туземного та гаразду людства признавав виключно обовязок та почутє моральности, працю та совістне сповнюване суспільних повинностий, — показував своєю діяльністю, що справді ступає в слїди свого учителя. Що одначе Карлейль приміняв до оцінки історичних подій та їх значіня, се Ruskin, яко професор історії штуки відносив до штуки та проповідав, що поняте краси повинно основуватись не на прінціпах чутєвих та інтелєктуальних а на моральних. Жерелом моральних почувань ставить Бога, а затим і естетика передовсім повинна оглядатись на Божу волю, тоб-то, як вона, ся воля проявляєсь у внутрішнім сьвіті, с. є. в людскій душі та в зовнїшнім с є в природі. Звідси дальшний вивід, що чоловік повинен жити найблисше природи, що він повинен з напруженою увагою студіювати, що тільки житє, згідне з природою сею найвисшою проявою волї Божества, може вважатись моральним, та що правдива краса заключає ся лиш в такім житю.

Студіюючи історию штуки він найбільше застановляв ся на попередниках великого Рафаєля, бо в їх творах бачив сю простоту релїгійно-моральних почувань, сю самостійність, сю наївність. Він любував ся сими образами та їх творцями і таким чином став головою нового напряму в штуці, так зв. прерафаелїзму з якого витворились символїзм та декаденство. Що посередно причинив ся до витвору декаденства в штуці се не его вина а вина его учеників т. зв. прерафаелїстів, що покористувались натхненою проповідю Рьоскіна фальшивим способом, бо наслїдують зверхну форму образів передрафаелївских не вдихали в них сего релїгійно-морального чутя...

Ідучи слїдом свого учителя Карлейля, що добачав весь гаразд людскости в почутю моральности праці та сповнюваню суспільних обовязків, старав ся Рьоскін розвивати в своїм народі естетичний смак тим, що закладав школи рисунків, піддвигав деякі галузи дрібного домашного промислу та сам своїми викладами кермував образованем робітничої маси.

Ось декілька слів для поясненя, чому колегію Vrooman-a в Окфорді названо: „Ruskin-Hall“. — В. Д. Гер...

в Сполучених Державах зі своєї ревности та філянтропії. Як Vrooman виїздив до Англії з наміром заложення сеї школи, передсказували ему, що его думка не зможе викликати ніякого заінтересования; в самім Оксфорді найбільш учені люди утверджали его в сім сумнім пересьвідченю та доказували, що робітнича верства полишить ся зовсім рівнодушною для справи образования. Vrooman одначе не дав ся знеохотити, придибав собі помічників та при їхній підмозі отворив колегію в грудни 1898. року.

Всї ремісничі товариства приняли сю вість з найбільшим ентузіязмом, та в дни посьвячення нової інституції саля ледви могла примістити делегатів всїляких ремісничих товариств. Ось в який спосіб д. Vrooman представив стремлїня заведеня, яке заложив: „Ruskin-Hall“ узнає в робітнику не лиш продуцента але людске єство, що потребує чувства та радости, не лиш силу робучу але і горожанина, чоловіка та батька. Спеціяльні школи подають робітникам образованє фахове, в колегії одержать вони образованє суспільне для добра вітчини та для ідеї поступу. Мимо закидів упереджених противників, що удержують, що колегія буде школою політичних агітаторів, буде воно в суті річи гробом всякої агітації, бо люди, що легкодушно нехтували суспільні інституції, в „Ruskin-Hall“ навчать ся їх цїнити, а завдяки відомостям з історії, соціольогії, економії, які пізнають в сїй школї, наберуть здібности до роботи над усовершенем сих інституцій після вказівок науковой методи.

Нова школа зовсім не стремить до того щоб собою виперти давний університет, хоче просто примістити ся біля него та стати его доповненем; признає приклети університетского образования, одначе думає, що для витворена злуки помежи верствою чистого знаня а дїйсним житем, для виробленя в чоловіці рівноваги ума з характером, еще богато треба доконати реформ.

Ученики нової колегії будуть неначе містком межи ідеальною областю чистого знаня, що є предметом університету а дїйсним практичним боком життя. Сполука сих обох областий має бути безустанна, бо хотяй академія вихованувала богато славних людий, то не треба забувати, що велике число творців нинїшної цивілїзації походило з робітничої верстви, як Стефензон, Франклїн, Едісон та инші. Ідеал нової колегії се ідеал Рьоскіна, можна-б сказати, зближає ся навіть до ідеалу Христа, бо вказує розумним та сильним обовязок просьвічуваня темних та услуги слабим. „Ruskin-Hall“ бажає одночасно працювати над злукою усїх націй в імя мира; особливож бажає собі доконати злуки Англії та Сполучених Держав, народів так близьких собі походженем та цивілїзацією. Ось короткий вміст основ, на яких д. Vrooman опер своє дїло.

Тепер застановім ся над орґанїзацією колегії: є там дві категорії учеників: перше се ученики сталі — робітники, що покинули свої занятя та вписались на однорічний курс до „Ruskin-Hall“; вони платять 10 шилїнгів тижднево яко кошта удержаня та 10 шилїнгів місячно за те що ходять на виклади. Щоби бути принятим треба мати сьвідоцтво з укінченої школи народної та сьвідоцтво моральности, не вважає ся цїлковито на пересьвідченя релїгійні або політичні. До другої категорії належать робітники, що не можуть покинути своїх занять та удержують лиш кореспонденцию з колегією; сї за оплатою 32 франків річно одержують плян, як мають самі образувати ся та дістають потрібні підручники. Не будучи сталим учеником можна вислухати поодинокого викладу за можливо низькою оплатою і колегія висилає на жадане прелєґентів до всїх міст держави за зворотом кошгів подорожи. Школа містить

ся в просторім але скромнім домі, на партері кухня, столова та канцелярия; на Ім поверсї добре заосмотрена бібліотека, сали призначена до науки та гостинна; на II. та III. поверсї комнати для учеників; умебльованє всюди вельми просте. Колегія має також свій питомий огород, який подарувала одна англійська дама симпатизуюча з заведенєм. Задля більшої ощадности а також задля демократичних пріпціпів школи, самі ученики сповнюють всякі конечні послуги як пр. кухарів і т. п. та хотяй сего рода занятя досить тяжкі та немилі, робітники одначе сповнюють їх вельми радо та весело.

Розклад щоденних занять такий: рано викладя та наука; пополудни ученики займають ся всїляким спортом, бідніїші знов присвячують сей час на працю заробкову і так пр. один, по званю огородник, винаймив за містом кусок землї, там управляє огородовину та доставляє єї відтак до міста. О годинї щестій обідають, вечерами учать ся. Раз на тиждень устроюють собі концерт, бо всї майже музикальні, а кількох навіть грають з талантом; другий вечер в тиждни призначений на розправи над питаннями суспільними та полїтичними; робітники тодї мають спосібність висказувати свої погляди, дискутувати, тож єї зібраня бувають вельми оживлені. Викладів взагалї небогато, далеко більше часу присьвячуєсь самостійній умовій працї, оброблені суть одначе подрібні пляни курсу соціольогії, літератури, істориї та економії, в яких докладно означений предмет науки на кождий місяць ба навіть на кождий тиждень, ось пр.: Соціольогія, підручник: „Основи соціольогії“ Спенсера; I місяць і I тиждень науки: О законї еволюції; II тиждень: Вплив окруженя і клїмату на розвій чоловіка; чоловік первісний та чоловік сучасний; чоловік первісний під зглядом фізичним; III тиждень: чоловік первісний під зглядом духовим; IV тиждень: первістні ідеї. — Вельми припоручають ученикам „Ruskin-Hall-y“ науку літератури, бо вона достарчує двоякого рода користий: умових та практичних. Знанє літератури причиняє ся до інтелєктуального розвою через науку істориї постепенного розвою народної мови та через представленє, які фази ся мова переходила; а практичного знов боку має ще більше значінє, бо читанє великих авторів користно впливає на вироблєнє доброго стилю. Яко підручники до науки літератури призначено твори Brooke'a та Green-a. I тиждень: поганьский період (Beowulf); II тиждень: доба християньска (Cynewulf); III тиждень: проза і поезия перед забором нормандским; IV тиждень: вплив християньскої віри на літературу; перші памятники англійскої літератури. Подібні програми уложено і для иньших наук вище наведених. Практичні ради, які відносять ся до загалу учеників „Ruskin-Hall-y“ суть зі всїх мір справедливі а також цїлковито приноровлені до потреб робітників, ось як звучать деякі з них: „нерозумно читати богато книжок в початках науки“ — „на один раз вдоволяйте ся одним предметом, але робіть се, що робите докладно“ — „передовсїм присвоюйте собі докладно відомости, що поміщені в поручених вам підручниках.“ — „Працюйте систематично, робіть нотатки, не нотуйте одначе надто богато, висилюйте ваші думки та память“. „Нагромаджуванє фактів та відомостий не є цїлю вашої працї, знанє, яке здобули повинно стати частиною вас самих та повинна вам служити при всяких обставинах“. Як слїдно, не опущено ні одної майже виказівки, що може надати користний напрям недосьвідним ученикам. Що до учеників є там представники всїляких ремесел: суть гірники, і малярі, рисівники і складачі, мельники та пекарі і т. п. По більшій части се люди молоді 20 до 30 літні, лучають ся одначе і старші до 40 ба навіть до 50 літ. Всї покінчили школи

народні, та доповнювали своє образованє самостійним читанєм поважних творів Шекспіра, Карлєйля, Вальтер-Скота, Теннісона, Кінґслєя, Рьоскіна, Спенсера, Смайса, Дарвіна, Гекелїя і иньших. До найбільш любимих предметів належать: істория, література, економія та соціольоґія. Вельми цїкаві личні записки учеників, які складали при вписах до колєґії а з яких сьлїдно надмірно взнеслі аспірациї служити рідному краєви та ближним та почуте ваги знаня.

Анґлія добачує великі успіхи в будучности сеї нової колєґії та й ми повинні вірити в цїлковите поводженє сеї першої суспільної школи, видячи ентузіязм та поважні стремлїня ей питомців. —

В. Д. Г...

Задача родичів і суспільности супроти умово упослїджених дїтий (з психічним недорозвоєм).

Психічний недорозвій становить найзагальнїйший термін для станів ума, що носять назви: ідіот, глупий і придуркований. Той подїл, опертий на психольоґічній і симптоматичній основі, є до тепер найвідповідніїйший, бо відповідно до степеня інстинктів, чувств і інтелїґенциї, позволяє нам упорядковати дїти з психічним недорозвоєм в певні ґрупи, незалежно від того, чи приймемо лише ідіотизм ріжних степенів, чи віддїлимо ідіота від глупого і придурковатого.

Дїти з психічним недорозвоєм належать до катеґорії вироджених низшого ряду.

З троякого рода знамен: анатомічних, фізіольоґічних і суспільних, підлягають вироджені низшого ряду, передовсїм знаменам анатомічним і фізіольоґічним, евентуально психічним. Анатомічні знамена відносять ся головно до збочень в укладї мозково — стрижевім (відповідні анатомічні зміни мозку) і кістяку. До аномалїй кістяка відносимо: неправильні розміри голови (завелика або замала голова), неправильна форма голови, анормальне відношенє голови до лиця, асиметрия лиця, неправильности твердого піднебіня, аномалїї в укладї зубів ітд. До анатомічних і фізіольоґічних знамен належать: заяча губа, за великі губи, перерість язика, слинення, пажерливість, зміни ока (зиз, неможність розріжнювання віддаленя, випуклости і барв), неправильні форми уха, зміни скіри (неправильний поріст волося, надмірний розвій товщевої тканки) і т. д. З психічних знамен треба згадати о наслїдственности, властивої всїм виродженим і імпульсивности. Імпульс стає причиною пажерливости і т. д. або ріжних проступків, як підпаленє, убійство і т. п. Суспільні знамена суть звернені до двох засадничих чинників суспільного ладу: пошанованя единиці і власности.

Глупий і придурковатий суть меньше вироджені як ідіот, а з того взгляду у того послїдного виступають пятна виродженя далеко докладнїйше.

При психічнім недорозвою помінаю фізіольоґічні обяви з сторони нервової системи як: танець св. Віта, епілєпсия і т. д., а натомість увзглядню троха подрібнїйше далеко важнїйші обяви психічні. Они змінюють ся відповідно до того, чи маємо до дїла з цїлковитим або нецїлковитим ідіотом, глупим або придурковатим.

У цїлковитого ідіота, котрого жите концентруе ся переважно в стрижу, з причини недостачі перцепцій, помимо правильних змислів, нема вразінь змислових, памяти і уваги, а з тої причини дїти того рода не розрізняють, не розпізнають і не мають нїяких вображінь. Нестае їм також чутя умислового і найпростїйших інстинктів (самозаховуючого, до рухів і т. д.).

Позаяк у нецїлковитих ідіотів відбуваеся перцепция меньше — більше правильно, і істнуе елементарна память, отже они можуть розпізнавати, розріжнювати і відчувати змислами. Однак взагалї з причини ослабленої памяти і уваги здобуване вображінь, удержуваня їх в памяти суть упослїджені, суди і заключеня ослаблені і часто невірні, а продукция вображінь майже нїяка. Вищі умові процеси, як порівнуване, узагальнюване, відбуваються через довший час лише в границях змислового пізнаня, а понятя абстрактні (час, треваня) суть дуже трудні до здобутя. Еґоїстичні чувства висказуються яснійше як симпатичні, а етичні і релїгійні суть для їх ума зовсїм недоступні. Низші степеня волї, як інстинкти і нахили (нераз патольоґічні), суть звичайно заховані, наслїдоване упосліджене, а власновільні дїла ограничаються виключно на заспокоюване інстинктів і нахилів. Нецїлковиті ідіоти зачинаютьпізно ходити, визначаються неповоротностию і часто заїкаючуються.

Інтелїґенция глупого доходить до вищого степеня розвою, як ідіота, однак з причини слабої памяти, а особливо уваги, удержуване вображінь є надто поверховне і тому суди і заключеня відбуваються в поверховний і неправильний спосіб. Захована звичайно продукция вображінь рідко стремить до чогось пожиточного. Деякі еґоїстичні чувства як нахил до гиїву і ниьші суть у глупого дуже сильно розвинені, натомість чувства симпатичні, релїгійні і етичні суть нерозвинені. Рухи глупих суть почасти неповоротні, они зачинають пізно ходити і часто неуміють нич самостійно зробити. Наслїдоване, вправдї заховане, буваеоднак в більшім або меньшім степени упосліджене. Самовільні чинности виступають далеко яснійше як у ідіотів. Характер глупого визначаеся еґоїзмом, непостійностю і часто недостачию морального змислу.

Дїти придурковаті суть добре обдарованими глупими, отже мають майже все певні укриті їх черти.

Збоченя мови, котрі зачисляю до знамен вродженя, належать до найважнїйших і заразом найменьше оброблених психічних обавів недорозвою, а з того взгляду уважаю відповідним їх дещо докладнїйше обговорити.

Для належного зрозуміня неправильного розвою мови у дїтий з психічним недорозвоем і властивих ей збочень треба увзглядняти розвій мови, психофізіольоґічну підставу того розвою, і відношеня ума до мови у правильної дитини. Розвій мови у правильної дитини відбуваеся в той спосіб, що наперед виступаерозуміне мови, потім повторюване, а доперва вкінци самостійна бесіда. Що до усовершуваня мови, то наперед говорить дитина відрубними виразами без флексій, означуючими цїлий суд, при кінци другого року явлеся початок флексії і виступають в невеличкім числї заіменники і прислівники, а доперва з початком третого року усовершуеся ужите флексій, прибувають злучники і приіменники, степенованє, деклінация, конюґация, способи і часи. Психольоґічну підставу розвою мови становить: память, увага і здібність до комбінованя. Найвчаснїйше, бо коло осьмого місяця, повстаюче розуміне

мови вимагає лише словної, змислової, слухової памяти, певного припасу вображінь і здібности лученя їх з виразами. З розвоєм волї, а передовсїм наслїдуваня, виступає при кінци другого року здібність повторюваня, полягаюча на численних сьвідомих полученях голосів і виразів з відповідними рухами в орґанах артикуляциї. То повторюване є підставою автоматичної мови і словних ремінїсценциї. Повстане того автоматизму мови лучить ся з великим накладом інтелектуальної працї дитини. Самостійна бесїда длятого виступає пізнїйше як розуміне і повторюване (именно при кінци другого року), що до того дитина мусить мати вже внїшну мову, т. є. здібність автоматичного виказаня сьвідомости мови і лученя їх з змисловими спостереженями. Що до відношеня ума до мови треба памятати що слїдує. Інтелїґенция творить бесїду, а не відворотно, бо мова є лише одним з обявів умового розвою, а условія єї повстаня, так як і психічної сфери, суть ті самі: память, комбінация і воля. У дорослих людий, з причини попередно набутих понять, нема ідентичности мови з гадками, бо ми можемо думати до певного степеня без слів, а розум наш не залежить від знаня слів (нагромаджених автоматичних слїдів), але від числа вображінь і понять. Інакше бував у малих дїтий перед розвоєм їх мови і у дїтий правильних, що вправдї розуміють мову, але мимо того доперва пізно зачинають говорити, бо суть уздібнені лише до мисленя в границях змислового пізнаня. То саме відносить ся до дїтий з рухомою нїмотою, зависимою від неможности виразного мисленя (внутрішної мови), котрих ум взносить ся лише до границї низших понять і початків самосьвідомости. Отже в умовім розвою чоловіка принисує незмірно важне значінє, окрім здібности розуміня мови т. є. посїданя словних понять, самостійний мові, отже істнованю внутрішної мови, бо ужите виразів, як знаків заступаючих змислові досьвідченя, незмірно улекшує наше мисленє і прискорює розвій ума.

Наведені дати з психольоґії і фільософії мови становлять ключ до розуміня неправильного розвою єї у дїтий з психічним недорозвоєм, як також всїх збочень мови при анатомічних змінах мозку.

Возьмім на увагу наперед неправильности в розвою мови, де сам недорозвій є причиною того або сего збоченя, без нїяких змін в словних осередках. У цілковитих ідіотів при недостачі перцепциї, отже змислових спостережень, нема навіть розуміня мови, бо недорозвій враз з словними осередками дотикає передовсїм цїлий мозок, як орґан мисленя. Нецілковиті ідіоти, уздібнені до змислових спостережень і комбінацийї, можуть вже розуміти мову в ограничених розмірах, однак упослїдженє умових здібности перешкоджує їм виробити автоматичну мову, необхідну при самостійній бесїдї. То-ж необразовані ідіоти рідко переступають границю невиразного виголошуваня поодиноких слів для означеня своїх первістних судів і на тім степени позістають звичайно до кінця житя. У глупого, майже все здібного до розуміня мови, хоч пізно, може она до певного степеня розвинути ся однак найчастїйше переходить довго треваюча рухова нїмота в видаваня незрозумілих звуків, полягаюче на витвореню неправильного автоматизму мови, отже на цїлком незрозумілій бесїдї. Наконець у придурковатих дїтий розвиває ся мова також пізно, а уступаюча нїмота переходить в хибне проголошуване слів.

Переходимо до случаїв психічного недорозвою, де разом з ним виступає певна анатомічна зміна в осередках мови, або хибне уформованє орґанів артикуляциї. Ту належить рухова нїмота (недостача мови мимо єї зрозуміня),

глухота виразів (недостача розуміня мови і мови самостійної), видавання незрозумілих звуків, що бере свій почин в уступаючій нїмоті, носова мова, якої причиною є уступаюча нїмота рухова або короткість твердого піднебіня, вкінци хибний вимовір, зависимий від неправильного уформовання органів мови. Затинане ся може виступати на ріжних степенях психічного недорозвою, однак найчастійше проявляє ся у глупого і придурковатого.

Що мова є первородним психічним обявом, а при ослабленю умової сфери легко можуть виступати ріжні збочена мови, доказує найлїпше низше наведене чисельне відношене, яке займає недорозвій в ряді причин ріжних збочень мови. На 1260 случаїв збочень мови, спостережених загалом в одним заведеню до 1. липня с. р., недорозвій був причиною збочена мови в 158 случаях. Відчисливши від вище наведеного числа 38 случаїв нїмоти у дорослих, 641 случаїв затинання ся котрому товаришив недорозвій лише в 12 случаях, а дальше виключаючи вроджену цїлковиту глупоту, як дуже часту причину нїмоти у дїтий, показує ся, що недорозвій грає первородну ролю в ряді причин нїмоти, видавання з себе незрозумілих звуків і носової мови. Се згоджує ся цїлковито з вище представленою психофізіольогічною підставою розвою мови у дитини і відношенем ума до мови.

В ряді причин психічного недорозвою належить вирізнити наслїдственне вироджене від случайних причин, отже ідіотизм вроджений (дегенерацийний) від набутого (случайного). При першім засадничу ролю грає наслїдственність. Набутий ідіотизм, хоч і він може виступати від уродженя, однак є частійше викликаний случайною причиною. Мимо тої подвійної етіольогії панує наслїдственність в обох категоріях недорозвою, хоч в неоднаковім степени.

Причини вродженя бувають дуже ріжнородні, ту згадуємо лише взагалї що оно є наслїдком окруженя (голоду, неакліматизації, ендемічних условій, моральних потрясень і т. д.), алькоголїзму, морфінїзму, а передовсїм наслїдственности в властивім значіню, отже не лише наслїдственности недорозвою психічного, в простій і бічній лїнії від осіб з всякого рода ослабленем умової сфери, але і істнованя в родині умових хороб і ріжних неврос як падалиця і гістерия.

Случайні причини можуть дїлати на плід безпосередно або посередно через матїр. Безпосередно в часї тяжи може дїлати на плід: нарушене або недуга плоду, а посередно перебуті зарадливі недуги матери або ей моральні зворушеня. В часї породу істнують численні случайні причини, як передчасний, утруднений або неправильний порід. Вконець дїлають случайні причини і по уродженю дитини, як нарушене голови, мозкові терпіня, сильні зворушеня і т. д.

Заходить питане, який материяльний підклад в мозку зпричиновує всї вище наведені обяви ідіотизму. З зрозумілих причин не можу ту вдавати ся в опис відповідних анатомо-патальогічних змін; зазначую лїше, що в одних случаях не дає ся винайти нїяких доступних для дослідів слїдів минувшого патольогічного процесу, а з того погляду приписуємо їх вродженю, в других, противно, можемо віднайти слїди тих процесів. Крім доступних для ока змін істнує без сумніву богато случаїв ідіотизму, де при правильній величині і конфігурації, мозку находимо лише дрібні зміни его устрою. Легко зрозуміти, що всї наведені зміни, так доступні для ока, як і мікроскопійні, зпричиновують ріжні степени недорозвою зміняючи мозкову ткань і упослїджаючи в той спосіб функциї мозку, а то відповідно до обширности змін і їх положеня.

По тім, що ми дотепер сказали о обявах і причинах недорозвою психічного, здає ся, що розпізнаване, а принайменьше підозріня того або сего его степеня, не повинно представляти для родичів великого труду. Розуміє ся, що властиве означене постати ідіотизму, товаришуючого ему збоченя мови і поставленє відповідної діяґнози може вийти лише від лїкаря. Рівно важне є для родичів рішеня питаня, від якого віку дитини можна вже розпізнати ослабленє еї умової сферы. Хотяй обяви недорозвою виступають яскраво доперва в віці властивої появи психічних властий, однак вже по другім році життя можемо розпізнати той стан. Крім увзглядненя важних в тім взглядї повисше наведених причин, можуть служити вказівкою слїдуючі обяви. Дитина не потрафить сеати, не задержує зору на окружаючих еї предметах, не усьміхає ся і має нахил до конвульсий, евентуально ріжнородних поражень.

[Конець буде.]

Шкільництво американьских Сполучених Держав на парискій виставі 1900 р.

В 15. числї сегорічного варшавского „Przegląd-y pedagogiczn-ого“ поміщено допись з Парижа, в якій описує ся віддїл шкільництва американьских Сполучених Держав. Щоби ш. читателї могли собі виробити яке таке понятє, як то Американцї дбають про публичне вихованє свого молодого поколїня подаємо на сім місци деякі важнїйші виїмки з сеї допису.

З правдивим одушевленєм приглядала ся дописувателька наведеного журнала сему віддїлови, тим більше, що була упереджена до Американцїв, як ми майже усї мешканцї старого сьвіта, що се люди, які дбають лише про роблене добрих інтересів, або выражаючись по американьски: „люди бізнесу (інтересу)“. А не то розчарованє стрїло еї але просто подив та одушевленє.

Всьо в дотичнім павільоні представлено ґрафічно, як найдокладнїйше виконаними фотоґрафіями та рисунками. Фотоґрафії просто артистичні, а представляють таке богацтво шкільних будівель, — справжнїх палат — та такий комфорт в уряджено внутрішнім, що се вже граничить з люксусом.

Науку елементарну розпочинають у Американцїв дїти роками третим а пятим життя і ся наука тревае вісїм лїт. Се так сказатиб получене шкілки фребльовскої з нашої народною. Дїти одинацять до тринацять лїтні переходять до шкіл середних (Secundary Education) і школа середня дїлить ся на дві стадиї низшу і вищу (High School and College) в кождій стадиї наука тревае чотыри роки.

Основною прикметою американьских шкіл є се, що вони майже завсїгди мішані себ-то спільні для хлопцїв, та дівчат. І так в році шкільнім 1896/97 загалом було в Сполучених Державах чинних публичних середних шкіл 5100, з сего числа лиш 35 для хлопцїв а 26 для дївчат, прочі мішані-спільні, а приватних (High School) 2100, а то 350 для хлопцїв, 538 для дївчат а 1212 спільних.

Що для нас головно замітного та інтересного в сих середних школах то вельми богате уряджене лабораторий та самостійна в них праця ученикiв

та учениць, звичайно тільки під проводом одного учителя а радше одної учительки, бо і се варто собі затямити, що там научанем від букваря до університету майже виключно займають ся жінки-учительки. Є їх також досить професорами університетів. Лябораторія суть фізикальні, хемічні та біольогічні. Щоб виробити собі поняте про уряджене сих лябораторій, досить зазначити, що уряджене „Physical Laboratory“ в „High School Fresno“ в Каліфорнії стояло 75.000 долярів. В „High School Pasadena“ також в Каліфорнії коштував музей а радже ателїє штуки для учеників 36.000 долярів. Є ще фотографії, що з'ображають „Geometry-class“ спеціяльну клясу-сальон з приборами, та „Biological-laboratory“ всьо з сеї школи „Pasadena“, всюди видно занятих учеників та учениць занятих препаратами комах та ростин, що стоять перед ними в видї китиць цьвітів в гарних вазонах та фляконах. В иньшій знов каліфорнійській школї „Solana“ лябораторія осібний будинок, справжня патата.

В державі Ню-Йорк в Binghampton в „Central High School“ ось які уряджена: саля велїми простора з ідеально осьвітленими високими вікнами майже під саму стелю: „Science lecture room“ = саля призначена на виклади чистої науки; „Manual training room“ = саля гімнастична; „Bench room“ = саля засїдань; „Physical laboratory“; „Forging room“ = кузня; „Cooking room“ = саля до науки кухонного варення: „Woodworking room“ = токарня.

Додати випадає, що у всїх майже школах середних, які в послїдних лїтах заложено є уміщені сї: „Cooking rooms“, себ-то салї, де на довгих лавках кожда ученица має перед собою кухонку, рід машинки (положінь доходить рурками, мабуть ґумовими); там їх вчать варити. Ученицї в сих кухнях поодягані в широкі білі запаски та білі чепцї. Мають також осібні салї призначені на науку крою, шитя та приряджування моделїв всїляких одягів.

Вельми інтересні суть фотографії High Shool з Брокліну в державі Ню-Йорку. Головно звертають на себе увагу салї рисунків, де ученики та ученицї рисують або з моделїв мертвих або з живих. Перед ними лежать снопи живих цьвітів, або стоять чи сидять товаришки в картинних позах, розумієсь в одягах. Дальше заслугують на увагу вправи фізичні: „Естетичні движеня — пози повні нїжности. Тілько в них грацїї, така пластика а затим гармонїя в їх прегарних лїнїях та загибах голов, рук, ніг а таке те все при тім природне, що можна справдї захитатись у своїх переєьвідченях, де проявляєсь властиво більше поезиї, чи в наших краях чи в них — в країні „бізнесу“. Неменче цїкаві вправи гімнастичні дївчат на знарядах шведеких.

В тійже школї наука рисунків історичного орнаменту; просто вводить чоловіка в подив, стільки вправи, чистоти в виконаню, почутя перспективи та досконалости в тїньованю.

Або працї молодіжи з літератури та фільольогії ілюстровані композиціями оріґінальними учеників та учениць. Переглядала там пр. дописувателька працю одної сїмнацятьлітної дївчини під заг. „Cicero“ в латиньскій мові, прикрашену рисунком дому в помпеяньскім стилю. Скільки там прецизної в виконаню декорациї стїн, підлоги, баней, драперії та маленьких постатий людий, — праця просто артистична. Всї майже завдання письменні ілюстровані рисунками.

В підручнику граматики французкої, якого тамошні школи уживають находимо яко тексти вправ такі положеня: „L'éducation publique est superieure á l'éducation particuliére“, або „La liberté personelle est la premiére condi-

tion de l'existence humaine". А які то приміри до наших шкільних підручників вживають!

На закінчене подаємо ще декілька цифр, кілько деякі будівлї шкіл коштували: „High-School" в Rhode Ils, побудована 1897 р. коштом 80.000 долярів, також школа в „Hampshire, Neshua з р. 1873, — 109 585 долярів, Rhode Ils Hope Street 1898 р. — 170.000 долярів. — Omaha Nebraska Classical High-School — 205.000 долярів.

ПОПУЛЯРНА ХЕМІЯ.*)

Пан Замішайко входить до реставрації і каже собі подати порцию смаженої печенї та закурює цїґаро. Пан Наливайко его знакомий, що сидить при тім самім столї, відзивав ся: Попсуєте собі апетит, коли тепер будете курити.

Замішайко: Я курю умисно, бо менї треба попелу з цїґара:

Наливайко: А тож на що?

Замішайко: Зараз Вам скажу. Хеміки з уряду здоровля вигадали, бачите спосіб, як можна найлекше розпізнати марґарину (штучне масло); до сосу додає ся трохи попелу з цїґара; коли він стане трохи червоний то знак, що есть марґарина.

Наливайко: Чи гадаєте, що марґарина шкідлива для здоровля?

Замішайко: То ні; але я мушу докладно знати, що менї дають в реставрації їсти.

Послугач: Ось есть смажена печеня.

Замішайко: Добре! Уважайте тепер мій друже! Я всиплю весь той попіл з цїґара і замішаю.

Наливайко: І щож показує сей досьвід?

Замішайко: Сос закрасив ся на сине.

Наливайко: І щож то значить?

Замішайко: Синя краска показує, що в сосї з печенї суть деякі соли, котрі не допускають, щоби проба чисто удала ся. Отже розходить ся насамперед о то, щоби ті соли віддїлити.

Наливайко: А тож як зробите?

Замішайко: На то суть тепер дуже практичні способи. (Кличе послугача і каже собі подати прибори до писаня).

Послугач: А печеня?

Замішайко: Може почекати; дай менї чорнила і пера.

Послугач: Зараз служу.

Наливайко! Чи хочете може писати до уряду здоровля?

Замішайко: То ні; ось дивіть ся. Капну два ґрами отсего чорнила до сосу і замішаю добре.

Наливайко: Ага, тепер краска значно змінила ся.

---

*) З „Нар. Часописи."

Замішайко: Та й менї так здав ся. Головний тон краски есть тепер чорнаво зелений, знак, що згадані соли упали вже на спід і там мабуть поробили ся вже з них кристали.

Наливайко: А тепер може домішаєте знов попелу з цигара.

Замішайко: Ні, то не було би добре. За то прийду скорше до цїли, додам хльорокислого потасу.

Наливайко: Але того не маєте під рукою.

Замішайко: Чому ні? Хльорокислий потас знаходить ся в головках шведских сїрників, а тих маємо подостатком. Уважайтеж тепер: я возьму пачку таких сїрників, замачаю в сосї, добре заколочу, і ось видите, тота мішанина закрасила ся на червоно. Нема й сумнїву, що печеня смажена на марґарині!

Наливайко: Та бо Вам тимчасом вже печеня вистигла.

Замішайко: То не вадить нїчого. Мій досьвід показав ще й ту важну річ, що з марґарини віддїлила ся якась часть стеарини, котра, як видете, пливає тут в грудочках.

Наливайко: Але то направду стеарина?

Замішайко: Зробім пробу: Я повибираю ті грудочки, злїпую їх до куни, витягну нитку з сервети, облїплю єї тою масою і запалю єї кінчик. Проба готова: горить ясною поломінню! Подержу тепер таріль над тою поломінню і печеня загріє ся знову.

Наливайко: Дуже оригінальна проба! А щож тепер зробите?

Замішайко: Також дивне питане; таже мушу з'їсти печеню, бо я казав єї собі дати.

Наливайко: Ну, доброго апетиту і видихайте здорові.

Наука анальфабетів.

В тім самім часї, коли у нас орґанїзовано народні школи, була в Англії та Данії осьвіта народних мас так загальною, що в виду сего факту тямучі люди стали призадумувати ся, якби там численним веретам, що мали вже елєментарну осьвіту, уможливити дальше образованє. Отже коли у нас закони доперва в теорії важили-сь сказати: кождa громада мусить мати народну школу, а всї дїти в віцї від 6—14 лїт мусять до неї ходити, — в тім самім часї, бо 1873. р. повстають в Данії — а в Англії навіть скорше, — людові університети*).

Усьпіхи сих змагань справдї хороші. Лишаючи на боцї богату Англію, що дорогою промислу і торговлї стягає з заграниць річно мілїярди корон, пригляньмо ся Данії. Держава ся меньша о половину від Галичини, числить населеня 2·3 мілїона; на заходї її тягнуть ся просторі піскові площі, не має нїяких копалїнь, проте мусить спроваджувати вуголь, желїзо, нафту, а також кольоніяльні товари з за границь і видавати на те 350 мілїонів корон річно.

*) Хто хотїв би пізнати обсяг дїланя і усьпіхи сеї інституції, нехай перечитає розвідку п. Евг. Косевича в І. кн. Вістника в 1900. р. п. з. „Людові університети".

Щоби тоту суму при так малім числї населеня зібрати, треба неабиякої запопадливости мешканцїв. Они мусять наймати ся за корабельників, управляти старанно рілю, плекати худобу, виправляти шкіри (дуньскі рукавички) і т. п., словом старатись, щоб заплатити за продукта, яких в краю нема, 350 міл. кор. а надто до 120 міл. кор. податків. Мимо того добробит не упадає, а противно підносить ся; населене з початком сего віку бідне, нині зачислити можна до найзаможнїйших на сьвітї. Очевидна річ, що се не завдячує Данїя плодовитости землї, бо тої мало а надто она ялова, і не богацтву копалень, бо тих нема, але розумови і працї населеня, над якого просьвітою трудить ся від 30 лїт поправи школи народні, еще кількадесять (1895. р. 66) людових унїверситетів.

Такі чуда робить просьвіта! Данїя стверджує заразом правдивість обох головних засад Адама Сміта*) іменно: 1) що богацтво не походить з землї, але з працї і 2) що степень богацтва залежить по части від зручности в працї, по части від відношеня числа працюючих до числа непрацюючих.

А щож дїє ся у нас в тім взглядї? — Мимо волї пригадують ся нам слова Шашкевича, висказані перед 60 роками: „Коли иньші народи славяньскі піднялись вже високо, декотрі вже самих вершків досягають, нам судилось бути послїдними...“

Щож зроблено від часу, коли Маркіян проголосив ті слова? Смерть забрала его, а нїхто не мав охоти братись за розпочате ним дїло. Доперва 1848 р. з'їхалось руских вченых „сто без одного“, повстала Матиця, Народний Дім, а Ставропиґийске брацтво мало занятись народною просьвітою; за мало було людий до дїла, тай ті не мали ясно означеної мети; декому завернув голову Погодин панславізмом так, що справа упала на довший час. В р. 1868. засновано „Просьвіту“. Она мав з початку за мало членів; всї цїла форса звертав ся на видаване шкільних підручників; щоби піднести селяньство умственно і материяльно, бере-сь се товариство доперва около 1880 р., однак практичну форму прибирають ті стремленя доперва в найновійших часах, іменно від коли закладають ся читальнї, крамницї, каси, ураджують ся господарскі віча і посилає ся фахового чоловіка, щоб давав селянам на місци потрібні ради і пояснення. Вплив „Рускаго тов. недаг.“ на просьвіту народну може бути лиш посередний, бо оно істнує всего 18 лїт, мав мало членів а ще менше фондів. — Пожиточнїйшим в тім напрямі було москвофільске тов. ім. Качковского і свого часу знаменито редаґована „Наука“.

А щож уряд зробив для просьвіти, свого живого інвентаря? Полїтичний закон шкільний з 1805 р. зіпхнув ту справу на духовеньство і аж 1869. р. перейшла она на краєві автономічні власти. Деінде, з винятком Буковини та Дальмациї, від того часу елементарна просьвіта, а з нею і добробит, значно взмогли ся. В Австрії низ. пр. число учителїв збільшило ся в чїтверо, а школярів в трое. Рівномірно з просьвітою взмагав ся там промисл і добробит населеня. І в Галичинї від того часу число учителїв і школярів збільшавсь, але таких наслїдків науки — бодай у всх. части краю — як в иньших провінциях

*) Адам Сміт, найзнаменитший анґ. економіст, род. 1723. ум. 1750. Працю уважав він одиноким жерелом богацтв і мірою вартости продуктів. Обі ті засади находять ся в его найкращім творї п. з. „Богацтво народів“.

доглядіться годѣ. Масова еміграция за Збруч, до Канади і Бразилії, постійно збільшаюче ся обдовжене селяньскої власности, ліцитация тих ґрунтів і перехід в чужі руки, крайна нужда а при тім темнота крайна сьвідчить противно.

Щож робити в виду того?... Все, — тілько не опускати рук і не попадати в апатию. Такого ділa як просьвіта 3 міліонового народа не доконає ніхто за добу; до того потрібні десятки лїт і тисячі робітників, що працювали-б на ріжних становищах і в ріжних місцях з муравлиною пильностию. Відповідь на питанє: що нам робити? находимо у Платона, який в книгах про устрій держави поручав кождому горожанинови: *τα σέαυτοῦ πράττειν* — роби кождий своє.

Не моя річ вказувати кождому станови предмет і обсяг єго патріотичної роботи; звертаючись до моїх товаришів хотів бим сегодня вказати лиш один напрям, в якім можемо з усьпіхом трудити ся, а на який у нас не звернено доси увагн. Звістно, що в Галичині більша часть населенія неграмотна, та що зимою не має мужик роботи і пересиджує даремнісенько дома. Річ учителя занятн ся наукою дорослих анальфабетів, вивчити їх читати і писати.

Як взяти ся до переведенія сеї справи в практиці, чи просити сьвященика до співучасти або взятись до того самому, чи приймати на науку самих молодих або старих, чи та наука відбувати ся має в будні чи в свята, в салї шкільній, читальни, приватнім мешканю учителя чи в хатї якого газди, — сего тут менї рішати годї, се зависить від місцевих обставин. Однак тих, що беруть ся до сеї справи по перший раз, звертаю увагу на слїдуюче:

1. Наука анальфабетів мусить відбувати ся бодай 3 рази в тиждень, бо коли відбуває ся рідше, слабші голови забувають попереднє, знеохочують ся, перестають приходити на науки, а се деморалїзує других. Найлїпше було-б вчити кождого будного дня.

2. Вести науку зовсїм на той лад як в I. класї, с. є. наука читання має операти ся на розборі речення на слова, слів на склади.... і на писаню. Писати мають з початку на табличках, опісля на зошитах.

3. Рахунки переробляти виключно в памяти і то на примірах, рідше на числах відорваних.

4. При кінци кождої лекциї оповісти що цїкавого і дозволити ставити питаня.

5. За науку не приймати винагороди під ніякою формою.

Перед кождим ділом застановити ся, який в него можливий хосен, а яка втрата. Перше обчислити легше як послїдне. Наука ся підносе умовий і моральний уровень громадян, зближить їх до учителя а відтягне від коршми, дасть почин до навязаня приязних відносин між школою а громадою, уможливить учителеви вихіснувати свої відомости і пересьвідчати селян о хосенности громадских кас, шпихлїра, читальні та рацийальнїйшого ведення господарки. Се були-б сторони сьвітлі; — а темні? Сих научить досьвід. —

В Якимові 18/XII 1900.

Рух в руских товариствах.

З Руского Товариства педаґоґічного.

Засїданє видїлу відбуло ся д. 15 с. м. під проводом голови дир. Харкевича. Між иньшими справами ухвалено:

1) Печатати в найблизшім часї розвідки о Конїськім і его творах.

2) Принято до відомости, що курс підготовляючий і іспит до шкіл видїлових з причин від видїлу належних не буде міг відбути ся.

3) Принято до відомости, що безплатний пополудневий курс руской мови при женьскій школї видїловій імени Шевченка роздїлено на три відділи. Перший віддїл буде вести п. Лисяківна, другий п. Білецка а третий проф. Грушкевич.

4) Ухвалено, щоби в будучности загальні збори Товариства відбували ся в часї для учительства найдогіднїйшім, т. є. в перших днях великих ферій. Ухвалено при тім, щоби справоздане з дїяльности видїлу і філій обіймало час від одних звичайних загальних зборів до других, т. є рік шкільний, а справоздане касове і справоздане що до видавництв час року сонїчного т. є. від сїчня до кінца грудня.

5) Референт філїй подав до відомости, що філія коломийска подав гадку, щоби Видїл видавав ілюстровані таблицї заслужених і славних Русинів. Ухвалено розвідати ся, кілько видане таких таблиць могло би коштувати. — Принято до відомости справоздане із загальних зборів філїї станиславівскої і внесене тих зборів, щоби члена Товариства д-ра Ґробельского, крилошанина Капітули в Станиславові, іменувати почетним членом за для заслуг, які положив для Товариста.

8) Принято до 104 нових членів.

Наука, штука, література.

Руска читанка для першої кляси шкіл середних. Уложив Сергій Шпойнаровскый, ц. к. професор ґімназияльний. Чернівцї 1900. накладом ц. к. книгарнї університетскої (з друкарнї товариства „Рускої Ради" в Чернівцях), 248 сторін 8°. — Про ґенезу сеї читанки, апробованої, міністерством просьвіти, довідуємо ся ось що: Доси для науки руской мови в середних школах буковиньских уживано виключно руских читанок галицких, але що ті читанки, особливо для низших клас, новійшими часами почали містити деякі тенденційні уступи про унію церковну (як „Сьвятий Йосафат", І. ч. 89, „Унїя фльорентийска", II. ч. 104 і т. д.), зовсїм непридатні для шкіл буковиньских, де і для гр. католиків і для православних учеників-Русинів наука руской мови спільна, то православна консисторія свого часу запротестувала против уживания їх, а краєва шкільна рада поручила проф. С. Шпойнаровскому уложити нові відповідні читанки руські для низших клас

шкіл середних на Буковинї. Наслїдком того з початком сего шкільного півроку появила ся згадана читанка, в котрій автор старанно оминає все, що могло-б нарушити релїгійне чуте рускої молодїжи на Буковинї взагалї, при чім увзглядняє в більшій мірі, анїж се буває в читанках галицких, буковиньско-руских писателїв та краєву ґеоґрафію і етноґрафію. — Рукопись читанки для II. кляси шкіл середних того ж автора вже також готова і небавом зможе також друкувати ся.

Інформацийний Календарик — Руского товариства педаґоґічного у Львові на рік 1901 в двацяті роковини товариства зложив Др. Мих. Пачовский, професор рускої ґімназиї у Львові, появив ся яко 85 виданє руского товариства педаґоґічного.

Календарик той містить в Ііій части календарску часть, а в нїй календар історичний, астрономічний, церковний, жидівский, відтак таблицї движимих сьвят, телеґрафічні, почтові, зелїзничі приписи, стемплеві скалї, коротку історию *руского тов. педаґоґічного, видания і* статут єго; — в урядовій части: найважнійші дати з житя нашого Цісаря, потім склад властий шкільних, консисторій і відпоручників шкільних, виказ шкіл, окружних інспекторів і поділ шкільних округів учительских поміж краєвих інспекторів шкіл; — в науковій части: коротку історию рускої літератури, раду чого учити дїтий, щоби могли з рускої мови зробити вступний іспит до середних шкіл, як і коли забиратись до етноґрафічної праці, дещо про вихованє, відтак згадки з житя славної учительки, а в кінци подає календарик таблицю монет, дещо про ордери, про войско, про урядові години в львівских урядах, про години приєму і вислуханя, виказ тягнень льосів, рух зелїзничих поїздів і кілька білих карток на „записки“, се все на 131 сторонах, за **цїну 60 сотик в!**

Як вже і з поданого змісту бачимо заслугує сей календарик вповні на назву інформацийного, а колиж власне тим вдоволяє цїлковито потребам учителїв народних шкіл, повинен находитись у кождій школі, у кождого учителя, тим певнїйше, що цїна єго дуже приступна! Дістати єго можна в маґазинї товариства у Львові, площа Стрілецка ч. 6., в канцелярії наукового товариства ім Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26, або за посередництвом місцевих книгарень.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: **Львів, ул Театиньска ч. 19.**

Видає **„Руске товариство педаґоґічне“.** — За редакцию відповідає **Володимир Шухевич.**

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 2. Львів 20. сїчня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Театиньска ч. 19.

Неопечатані реклямаціи безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про се, як то малі дїти ставлять питаня.

Всякому, що займав ся вихованєм малих дїтий, звістно, як то тяжко нераз відповідати їм на їх запитуваня.

Особливо є така фаза віку у дїтий, коли то вони немов градом сиплять своїми питанями на збентежену нераз ними матїр або бону, так що тіже (матір чи бона) вважають се родом дитинячої манії, налогу, такого самого, який бував в перших часах у немовлять, що всьо, що мають в ручцї, несуть до губи, або який бував в пізнїйшім віцї, коли всього, що побачать, мусять діткнути ся. Справдї се три „манії“, тоїж самої категорії, вони суть виливом тихже самих товчків, і теж саме мають значінє в вихованю. Їх жерело: цїкавість, бажане знаня. — В дитини є вродженнй наклін познакомлюватись з окружаючим сьвітом, а для заспокоєня сего наклону вона в кождій епоцї свого житя користуєсь средствами, які під руку підходять. Так як немовлятко найвчаснїйше усьвідомлює собі вражіня, які відчував губами та язиком, тож ссанє, лизанє а відтак кусанє представляє ся єму як найкраще випробовані способи пізнаваня предметів. Таку саму вартість має в пізнїйшім віцї для дитини дотиканє.

Те, що дїтем часто заказуєсь ту або сю річ рухати, що впрочім часом річ конечна, се як раз для них вельми дїймаюче ограниченє, яке путає, вяже їхні природні та для виховання вельми важні наклони та наконець опізнює їх умовий розвій. Вимагати, щоб дїти вдоволялись огляданєм предметів з далеку, як се чинять старші, се значить не знати та не узглядняти їх природи, їх недостачі досьвіду. Коли нам звичайно вистарчав око, щоб який предмет пізнати, то лиш завдяки тому, що колись будучи малими справджували ті зорові вражіня дотиканєм та нагромадили такий запас досьвіду, що тепер дивлячись годні пригадувати з того що видимо, те що властиво є.

Оком відгадуємо твердість каміня, липкість болота, гладкість скла, або порцеляни, і т. и. Від дїтий годї нам сего домагати ся та треба тямити, що їм око не віддає еще сих прислуг, що нам. Коли нам дитина вже сяк-так

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА АН УРСР № ИП. 16900

зачне говорити та присвоїть собі бодай трохи відміни та форми мови, та завдяки тому увійде в близше порозуміне з людьми, що єї окружають, отвираєсь перед нею нова дорога до знаня, далеко прямійша, лекша, та з більшою надїєю на результати, чим мозільне збиране та зіставлюване власних досьлїдів. А ся дорога, се як раз запитуваня.

Дитина дуже скоро набирає пересьвідченя, що старші люди богато більше знають, чим воно, а властиво, що в с ь о знають, бо в сьому зглядї воно не вміє єще нї порівнувати, нї взагалї устанавляти яких небудь степенувань. Тож жадне поясненя, занепокоєне богацтвом незвісних собі явищ развід-разу сягає лакомо до сеї скарбниці мудрости, невичерпаної після єї розуміня, яку бачить в мамі або в бонї. Многота та розмаїтість дитячих запитувань в сій епосї сьвідчить звичайно вельми користно про питоменности умові дитини та задля-того не ма чого жалуватись на дїтий, що раз-у раз про щось запитують, та не треба їх зражувати. Сї питаня та вроджена цїкавість вельми улегчують образоване дитячого уму, нераз достарчають важних вказівок педаґоґам та для самого виховання суть просто неоцїнено вартні.

Вік, в якім дїти найбільше починають ставляти питаня, — після обсерваций психольоґів, — починає ся більше-менче від трьох лїт, поминаючи ріжницї індівідуальні. Переважно аж у третьому роцї житя починають взагалї дїти уживати питаючої форми положень, хоч лучають ся виїмки. Автор знав дївчинку, ще в другому роцї житя, яка научила ся що иньшого говорити, говорила: „сьо тьо є?“ Факт се однак вельми рідкий, та єще треба сумнївати сь, чи сї слова в умі дотичної дївчинки справдї означали запитане, чи може дитина чуючи їх від окруженя, просто наслїдуючи повторяла. Перші питаня бувають звичайно принагідні: „Що мами болить?“, „де тато?“ Аж коли дитина просвоїть собі яку-таку вправу в формулованю питань, починає ними послугуватись для розширеня обсягу свого знаня про сьвіт, ба нераз впроваджує в заклопотане маму чи бону.

В прінціпі треба приймити, що взагалї на кождий запит дитини треба відповісти і то поважно, подаючи поясненя східні з правдою та найприступнїйші, та нїколи не зражати єї приказом мовчаня або словами: „Не нудь мене“. „Дай ми спокій“. „Не маю часу“, і т. п. В практицї однак насувають ся всїлякі сумнїви.

Досить часто справдї лучає ся, що дитина запитує о щось зовсїм не з цїкавости, а лиш для того, що хоче про щось довідати ся, але тому, що нудить ся, та хотїлаби мати на свої услуги маму чи бону, а боїть ся, що перша лїпша перерва в розговорі послужить їй до того, що займе ся чимось иньшим. Тодї ставить питане за питанєм для піддержаня конверсацій, часами навіть в тайній надїї, що згодом ся конверсация сама собою ввійде на цїкавшу дорогу та достарчить умови якої пожаданої страви. Тодї звичайно дитина питає про се, що добре знає, або що єї зовсїм не обходить. Одна дївчинка, що кілька місяцїв ходила до Фреблївскої шкільки, в таких хвилях звичайно брала маму на рід іспиту на тему: „що з чого робить ся, та яким способом?“ а що відповіди були їй зовсїм рівнодушні найкраще сьвідоцтво, що развідразу ставляла нове питане без надуманя та без звязи та не знеохочувалась анї недокладними поясненями анї словами: „Не знаю.“ „Я не бачила“ і т. и. „Як робить ся лямпа?“, „а як віз?“, „як книжка?“ „як матерац?“, „як годинник?“, „як піч?“ „як хата?“ і т. и. Дитинї просто о се розходилось, щоби

з нею балакати, а знала з досьвіду, що старші як раз любять сего рода теми з дїтьми зачіпати. Розуміє ся, що і в сего рода случаях не повинно ся дїтий збувати словами: „Не нудь мене“; але треба їм підсунути яку забаву або занятє, якеби було спроможне займити їх ум, що без цїли блукає ся та якеби сконцертрувало їх увагу. Деколи знов послугують ся дїти питанями щоб відвернути увагу від якого немилого та чудного предмету, щоб зробити пр. перерву в лекциї або в иньшім обовязковім занятю.

Розуміє ся, се відносить ся вже переважно до дїтий старших, с. є. таких, що вже учать ся та мають якісь обовязкові занятя. В такім случаю, добре булоби обіцяти відповість після укінченя лекциї. Наколи дитина в своїм часї о неї упімне ся, се знак, що питанє випливало з правдивої цїкавости.

Коли має ся дїло з малими дїтьми, то не булоби добре відмавляти відповіди на запитанє лише з тої причини, що воно не дотичить квестий, які в сїм часї обговорюєсь, які пр. на сю лекцию призначені. Коли пр. бона прийшла з готовим обробленим пляном розговору а дїти псують їй сей плян питанями впрочім природними та розсудними, та через те відводять ї від предмету; то ліпше буде, наколи бона відложить свій плян на иньшу, догіднійшу хвилю а визискає хвилеве зацїкавленє дїтий, чим, щоби мала виголошувати свій систематичний виклад до слухачів, що об зовсім иньшім предметї думають.

Треба-ж бо тямити, що такий розговір бони з дїтьми се не строга лекция та лекциї не заступить, а в самому вже вираженю „розговір“ містить ся вже понятє запитувань зі сторони дїтий, яких вони прецїж не годні вивчати та виголошувати як театральні ролї.

Лучає ся також, що дитина розпитує ся про річи, які добре знає, або які повинна би сама знати. В такім случаю відповідь бони мусить залежати від товчків, які дитину до таких питань приневолюють, а їх звичайно дуже легко відгадати. Наколи — як в повисше згаданих обставинах — дитині розходить ся лиш о се, щоби когось займати своєю особою, тодї, зовсїм природно треба перервати безмисльну балачку, та наклонити ї до иньшого занятя. Деколи одначе такі питанє випливають з недокладного усьвідомленя собі питомих вражінь та з хибного пересьвідченя, що старші красше поінформовані про справи, дитині лично звісні найлїпше. Нераз можна почути сего рода питанє як пр. „Няню, чи мене ще болить зуб?“ „Чи я добре спала сеї ночи?“ „Чи менї їсти хоче ся?“ „Котра нога мене більше болить?“ Розуміє ся, що таких питань не можна трактувати на серіо; вони повинні радше служити, як пожадана точка виходу до вияснень, що дотичать індівідуальности дитини. Бож не треба забувати, що дитина вельми поволи пізнає своє „я“ та з ним так само поволи освоюєсь. Поставивши себе насупроти окруженя, розріжнити всї частки, які входять в склад сего „я“ докладно відріжнити границю між підметом, що думає та чує а зовнїшним сьвітом — се вельми субтельні, ніжні чинности ума, які дитина виконує з немалим трудом. Наколи посеред них помиляєсь, старші можуть помогти в спростованю їх.

Явища духові для дїточого ума так само цїкаві тайни, як для дорослих. Нераз вони вправляють дитину в подив та викликують фальшиві внесеня. Ось такі незрозумілі та цїкаві для дитини загадки се пр. сни, як раз тим, що так дуже подібні до явищ дїйсности. Ніхто з нас певне не подивуєсь, коли мала дитина, оповідаючи мамі сон, в якому та мама грала якусь ролю, по-

спитає нераз ві, о продовженє, бо дитина вельми повільно доходить до пересьвідченя, що сон есть так само субєктивним вражінєм, як біль або апетит. Сюмлі приводить численні приміри на се, що дїти мають наклін сни матеріялїзувати та льокалїзувати, як один хлопчина, що жалував ся на се, що в его спальни „есть так багато снів.“

Часами однак бистроумні дїти зовсім самостійно та вельми завчасу відкривають анальоґію між сонними мріями а иньшими явищами сьвідомости. Недавно підслухав автор ось яку розмову між пятилїтною дівчинкою а ей материю. Дівчинка лежала в ліжочку та засипляла; нараз починає жалуватись: „Мамо такі бридкі сни приходять до мене!“ — „А ти вже дрімала?“ — питає мати. — „Ні.“ — „А з відкиж ти знаєш, що тобі снять ся?“ — „Бо я думала, а сни се прецїж думки“. Ся дитина, очевидно, засипляючи поволи, нераз обсервувала сей постепенний перехід від думання до самих мрій.

[Дальше буде.]

Задача родичів і суспільности супроти умово упосліджених дїтий (з психічним недорозвоєм).

(Конець.)

Психічний недорозвій є так само загальною, нїчо єдиною не означаючою назвою що до можности лїченя, як сухоти. Подібно як ті послїдні відповідно до форми, перебігу і т. д. представляють ріжний степень улїчальности, так рівно ж несправедливо було-б думати, що діяльність лікаря в відношеню до ідіотизму ограничав ся лише на розпізнаванію і означенію посмертних змін. Ідіота не можна порівнати ані з дитиною в певнім періоді ей розвою, ані з диким чоловіком. В его неокресанім мозку можна все найти певну-меньше або більше розвинену околицю. Ей власне відшукати і властиво спожиткувати — се задача лїченя. Недостача місця не позволяє мині подрібнїйше над тим предметом застановляти ся; згадаю лише, що при образованю духових сил, крім виробленя відповідної зручности до рухів і звичайних занять, звертаємо наші усиля на образованє змислів, вироблюванє уваги, комбінацій, узагальнень, порівнань, товариских понять і стараємо ся, призвичаювати поволи дїти до суспільного житя. Позаяк мова, як вище згадано, є певного рода показчиком інтелїґенції, а до ей повстаня, евентуально витворена зрозумілої бесїди, потрібні ті самі чинники, що до розвою психічної сфери, є отже зрозумілою річию, що при лїченю збочень мови, особливо нїмоти і видаванія з себе незрозумілих звуків, необхідно треба брати під увагу рівночасно і розвій умової сфери. Тому то заведеня для збочень мови суть рівночасно інституцією для дїтий з психічним недорозвоєм, представляючих нам ся розуміти певні вигляди вилїченя, тим більше що найтяжші форми збочень мови, а імєнно условлені анатомічною зміною, стремлять звичайно до сего. О ваги лїченя збочень мови при недорозвою, думаю що не треба розводити ся. Найяркійше доказують се случаї з нїмотою, видаваєм неозначених звуків і носовою мовою, де нелїчене збочень мови полишає ся без зміни до шкільного віку а навіть пізнїйше, позбавляючи дїтий одного з найважнїйших чинників образованя їх

ума. Розумів ся, що на вигляди лїченя недорозрою децидуюче значінє буде мати стан умової сферы. Нецїлковитий ідіот, а тим більше глупий і придурковатий, становлять податний материял до піднесеня умової сферы і зробленя з них меньше або більше пожиточних членів суспільности.

Отже в головних начерках підстава лїченя недорозвою. Фальшиві надїї, покладані в краніектомії (витинанє пасків ріжної довготи на костях чашки) виходячої з фальшивої засади, що ідіотизм залежить від малої голови, котрої причиною є передчасне зарощенє швів чашки, не справдили покладаної в тій операції надїї. Лїкарі повернули назад до давної системи лїченя недорозвою средствами медико-педагогічними, вказаними Сеґеном, а усовершуваними Ф. Воазеном, Бурневіллем і І. Воазеном. Що дорога та, хоч вправдї трудна, є одиноко раціональна, о тім свідчать добрі вислїди, які я мав нагоду стверднти в численних заведенях.

Пізнанє причин недорозвою улекшує нам зрозумінє приноровлюваня відповідних запобігаючих средств. Передовсїм мусимо ту увзглядниты виродженє і одну з найважнїйших єго причин — наслїдственність. Які небудь можуть бути наші погляди на квестию наслїдственности прикмет родичів, патольогічна наслїдственність не може підлягати ніякому сумнївови. З тої причини було-б хосенною річию розповсюднювати в як найширших кругах суспільности переконанє, що особи підлягаючі умовим недугам, ослабленю умової сферы, нервозам або маючі в своїй родинї членів з подібними збоченями, мають всякі вигляди передати дїтям умову недугу або психічний недорозвій. Опираючи ся на даних, які нам достарчує патольогічна наслїдственність, треба-б було утворити рід моральної гігієни суспільности, що могла би без сумнїву причинити ся до запобіганя численним нервним недугам, а між иньшими психічному недорозвою. Гігієна того рода стала би в будучности підставою свого рода антропотехніки т. є. полового добору, що мав би задачу передавати потомкам добрі прикмети. Осягненє тої цїля, незмірно важної в займаючій нас квестиї, буде можливе доперва тогди, коли одиниця внаслїдок спопуляризованя теориї наслїдственности, т. є. передаваня не лише фізичних але і психічних власностий, зачне сьвідомо приноровлювати до себе засади властиво зрозумілого добору. Лише сьвідомість того добору може повздержувати членів суспільности, обтяжених якимсь наслїдственним блудом, від вступаня в супружество, або здорові особи від лученя ся з невропатичними родинами. Вище згадано, що і наслїдственність в широкім значінню, условлена обниженєм життевої сили родичів з причини їх пізного віку, нужди, терпінь устрою, нервности, надуживаня алькоголю, морфіни і т. д., приготовляє відповідний ґрунт, котрий сам через себе або в злуцї з якою случайною причиною може бути причиною ріжного степеня недорозвою. Що усуваня многих причин не буде залежати від нас, то не підлягає квестиї; однак зміцняючи життеву відпорність родичів, вказуючи шкідливість затроюваня ся певними субстанциями, зможемо уратувати неодну одиницю від безсумнївного упадку єї потомків.

Не меньше значінє в тім взгляді має повідомлюванє материй, аби в часї тяжи уникали моральних зворушень, потрясень, зарааливих недуг і всїми можливими средствами запобігали передчасному породови. Хоч як се дуже хосенно, аби матери самі кормили своє дїти, однак підлягаючі умовим недугам і неврозам повинні ту чинність повірювати здоровій мамцї. Перші літа життя дитини, що походить з невропатичної родини, треба окружити як най-

старанніїшою опікою, під взглядом фізичним і моральним. Крім звичайних гігієнічних средств, що мають на ціли плекане тіла, треба уникати пожиди і напоїв побуджуючих нервну систему, ранного розвивання умовних властий, морельних зворушень, перестраху і заразливих недуг.

По осмотрі недугового образу недорозвою в найзагальнійшім зачерку і відповідних запобігаючих средств, можемо приступити тепер до властивого предмету отсеї статї, именно до вияснення, які задачі мають родичі і суспільність супроти вже істнуючого недорозвою. Розпізнавши стан дитини, або в разї якого небудь сумнїву о недузї через лїкаря, не повинні родичі вірити в нїчим не узасаднені недорічности, в котрі на жаль вірять навіть люди інтелїґентні, що в тих случаях найлїпшим лїком є час і що в міру росту дитини наступить хвиля, в якій спячий его до того часу дух прокине ся неначе під впливом чародїйскої різки. Они повинні радше, увзглядняючи то, що було сказане о успішности лїчення недорозвою, подумати вже від першого дитинства о відповідній помочи. Маючи на увазї відемне дїланє окруженя, я противний провадженю того рода курацій в дома, а натомість заможним родичам, з винятком неулїчимих ідіотів, котрим після вказівок лїкаря можна урядити відповідну опіку в дома, поручаю віддане їх до відповідно урядженых приватных заведень. На підставі досьвіду осьміляю ся твердити, що не недостача відповідних заведень в краю або заграницею становить перешкоду до розумного заопікування ся дїтьми того рода, але найчастійше самі родичі, котрі не здаючи собі справи анї в сути недорозвою, анї з наслїдків раціонально провадженого лїчення, нерадо розстають ся з своїми дїтьми. Що до дїтий з недорозвоєм, всеодно, чи улїчимим чи неулїчимим, незасібних родичів, що як раз найчастійше бажають користати з відповідної помочи, то они повинні найти уміщене в публичних заведеннях. Такі заведеня істнують за границею вже від давна і подібно як шпиталї для божевільных, тішать ся опікою суспільности і держави. Згадаю ту лише о позістаючих під управою лїкарів, бо я тої гадки, що, хоч педаґоґічне образованє поручає ся ту звичайно відповідно приготованим учителям, однак провадженє курацій, звязане з докладною аналїзою материяльних змін, стиелим означенєм психічної сферы і рода товаришуючого збочення мови, може бути повірене лише фаховому лїкареви. Управитель заведеня в Бісетр під Парижем є від 1879. р. знаний на науковім поли др. Бурневілль. То виключно хлопяче заведенє є уряджене на звиж 460 ліжок. Дїлить ся на пансіон, аложений з шести павільонів містячих салї до спання і їдальнї, і властивий шпиталь (будинок для занечищуючих ся дїтий, інфірмарі, павільон для заразливих недуг і келїйний віддїл для неспокійних дїтий). До педаґоґічних занять є призначена школа, поділена на вищу і нижчу, ґімнастична салї і варстати. Площі, що розграничують будинки, замінено на городи. Они служать до відповідних занять і науки о річах. Крім того находить ся в заведеню шкільний музей, віддїл для ґідротерапії і дуже цінний музей анатомо-патольоґічний. Таксамо під управою дра Бурневілля є заведенє для дівчат з недорозвоєм т. зв. fondation Valée. Оно положене коло Бісетр, має около 200 ліжок і є уряджене меньше-більше в аналоґічний спосіб. Лїкарем секциї для дівчат з психічним недорозвоєм в Сальпетрїр є др. І. Воязен. Се заведенє уряджене на 200 ліжок і, хоч меньше як в Бісетр, майже в нїчім від него не ріжнить ся. Найбільшим заведенєм того рода в Нїмеччинї є Далльдорф під Берлїном. Побіч павільонів для божевільных містить ся тут віддїл на 200 ліжок для дітий з недорозвоєм, так для дівчат як і для хлопців, під зарядом дра Сандера.

Я мав нагоду звидїти его 1892. р., а хоч в сїм роцї найшов я великий поступ в его розвою, однак ще під неодним взглядом уступає він французким заведеням.

Взагалї стоять вичислені заведеня під взглядом педагогічним високо, а одержані лїчничі результати суть дуже додатні, хоч треба запримітити, що на них складають ся нераз десятки лїт. Досить сказати, що певний поступ дасть ся запримітити навіть у малоголовних, уважаних дотепер неулїчимими. Цїкаві суть цїлі ряди фотографій в Бісетр, здїманих що року а показуючих постепенний поступ дїтий під оглядом фізичним і духовим. Одинокою від'ємною стороною, особливо французких заведень, є досить недбале трактованє збочень мови. То-ж нич дивного, що всюди стрічав я велике число дїтий, вправдї посунених під взглядом ума, але нїмих або видаючих з себе незрозумілі звуки, мимо того, що після мого досьвіду ті збоченя належали до цїлковито улїчимих.

О добродїйних наслїдках заведень розводити ся не потребую. Крім умово недужих находять ту опіку і лїченє дїти, підлягаючі нападам падалиці і гістериї і з т. зв. моральним божевілєм. То-ж держава і суспільність, що веде ся гуманїтарною цїлию, збільшувати число пожиточних членів суспільности, а зменьшувати число ріжного рода проступників, сповнює радо свою задачу, не щадячи в тім взглядї нїяких коштів і жертв. Впрочім кошти удержаня тих інституцій зменьшують в дечім самі вихованцї. Так в Босетр, як і в Далльдорфі приглядав ся я з великою приятностию найріжнорідпїйшим предметам, вироблюваним місцевими силами, котрі не лише служать до ужитку заведеня, але суть також призначені на продаж.

Орґанїзация заведень для умово упослїджених дїтий в Росиї зачала ся доперва в послїдних лїтах завдяки заходам суспільности і підмозї держави. Супроти значного числа дїтий діткнених недорозвоєм, виносячого після статистики дра Ігнатєва 100.0000 дїтий (8 : 10.000) дотеперішні усиля можна уважати ледви першими кроками в тім напрямі. Мимо того видає ся справа бути на добрій дорозї, коли в послїдних лїтах завязало ся філянтропійне товариство опіки над дїтьми з психічним недорозвоєм. О добрім розуміню річи свідчить також поручене лїкарям публичних і правительством субвенціонованих заведень.

Культура у Хінців*).

Хінцї, велике племя, що по гадкам Европейців числить яких 400 мілїонів жителїв, жиють згідно в одній просторій державі. Ворожнеча поміж поодинокими народами того племени, то дїло дуже виняткове, от щось так, як у нас в Австриї згода двох народів, що жиють в одному краю. Хіньске племя дїлить ся на більше народностий і то не кілька, але кількадесять, а всїм спільне знамя: жити в супокою і розвивати промисл. Природно, що

*) M. Kowalewsky: Le régime économique de la Russie. — Ein Blick auf das Volk der Chinesen — die Zeit Nr 307 und 308 von Pierre Laffitte.

такому народови зовсїм не по нутру харчувати на европейский взір мілїони вояків, в надії, загарбати йому примежні країни.

У хінців є військо, що сповняє відпорну, а не зачіпну роль; от хоть би самооборона перед ненаситними „культурними“ Европейцями. Майно у Хінців то вже не спільне, громадське добро як в давнину; кожда сїмя набуває і з'уживає сама, себ-то окремо від другої. Земля сильно попайкована; впрочім по найбільшому розвинула ся у них система дрібного посїданя. Правда ту і там надибаєш розлогі посїлости богачів, однак то не загальне правило, а радше виняток. Після Laffit-ого згромаджувати майно, передовсїм поля в просторі посїлости, научили ся Хінці, доперва від західних їхніх учителїв, себ-то Европейців. Розлогих пасовиск, що є наче звістунами надходячої сістеми більшої посїлости, не найдеш в хіньскому царстві, найпаче на полудневім підсоню держави.

Збіже, а з того риж — звичайний предмет хіньскої господарки. Кругом приняв ся звичай плекати зїлє в зїльниках, а огородовину в огородах. Найбільше-ж піклують ся Хінці садовиною; особливо дерево бамбусове і корчзїлє чай, то суть сїльскої господарки. Іжа Хінця складаєть ся звичайно з ростин, по нашому з ярини. З мняса їдять найбільше свиньске і пташіче, а на півночи їдять також дичину і баранину. — Господарскі знаряди є на скрізь примітивні, а загальну увагу звертають на себе через те, що Хінець, що послугуєть ся ними, мусить бути дуже метким і проворним.

Промисл Хінцїв на скрізь емпіричний, то є, полягає на ручній роботї одиниць. Сьвіт машин, що пр. на заходї потрясає основами суспільности, не найшов місця в хіньскому царстві. За те замітний Хінець тим, що є охочий до працї і проворний. Само собою розуміють ся, що їхній промисл, то дрібний промисл відповідно до їх дрібної господарки.

Шовківництво, то найбільша галузь хіньского промислу. В місті Ганґтшу є більше чим 60.000 людий шовківників, а в обрубі того міста зверх 100.000 чоловіка займаєть ся шовківництвом. В ряд за щовковою пряхою йде промисл бавовняний, а відтак знані по всїм усюдам Европи хіньскі вироби з порцеляни. Щоби лучше змалювати Хінця яко промисловця, наведу здекілька стрічок з „Пиєьма о Хінцах“ попа-міссіонара Маґелляна. Він каже: „В тому царстві не найдеш ні крихітки землиці, щоби стояла облогом: там не стрінеш ні хлопа ні жінки, ні старця ні молодця, щоби був лїнивим, ні слїпого, ні глухого, щоби не був в спромозї кинути ся до якого будь дїла. Іхня народна приповідка каже: „Що в хіньскій країні, то марно не згине“. — Найдеть ся там річ, по нашому зовсїм не придайна, так Хінець її не викине, а навпаки вихіснує, та зробить з неї щось такого, що нам і на гадку не попадеть ся. І так в самому Пекінґу жиє більш чим десять сотень родин з того, що продають сїрники; неперечно, що є далеко більше таких людий, що займають ся збиранином шмат з шовкового або бавовняного полотна, що валяєть ся на сьмітниках. Такі і подібні богацтва збирає народ, чистить їх, пере, та відпродує більшим предприємцям, що відтак перетворюють і пускають в сьвіт в видї яких там иньших, нових, промислових виробів.

Маючи розвинений промисл мусїли Хінці не хотя розвинути і оживлену торговлю. Однак годить ся запримітити, що Хінці торгують більше в межах свойого царства, між собою, чим з другими державами. Тая поява дасть ся легко пояснити, коли звернемо увагу на безмежну величину хіньского

парства, що само для себе є сьвітом. До того сама природа улегчила Хінцям розвинути оживлену краєву торговлю попротинавши їх землю численними ріками, що сотками, а подекуди, то й тисячкою миль вють ся, та таким робом лучать найдальші, в глуб землї сягаючі країни з далеким морем.

Домашне життя. Основою рідні і кругів товариского життя є у Хінців любов дїтий, та належна пошана батьків, материй і предків. Що до послїдного себ-то почитати предків, або убожати їх гроби, то мусимо уважати за виспїд фетишитського сьвітогляду. Кождий Хінець є обовязаний навіджувати гроби помершої рідні, то один з найперших обовязків, які ему віра накладає. Кожда родина з окрема, хотяй би незнати як чисельна, має свою спільну сказати-б родинну каплицю, де відбувають ся богослуженя в означених днях, себ-то в сьвята. Хата Хінця звичайно прикрашена образами, що мають нагадувати померших предків. Розбудити правдиву пошану для колишних батьків і материй, буде найкрасшим і найтривкійшим средством на постепенний розвиток родин. Проте не дивниця, що після хіньских понять лихий син, є зарівно лихим горожанином. Також відносини між братьми не такі як у нас; по найбільшій части молодший брат чує ся бути зависимим від старшого, що неперечно є причинком до скріпленя ладу в родині. В кінци цїлу хіньску культуру може вивести до родинних відносин і в них добачити життя кождого Хінця.

Що до женитьби, то поки-що не спромогли ся ще Хінці перенати ся величию духа, який подає в тім зглядї суспільний поступ, а то дружне пожитя з одною женщиною. Правда, ледви чи не більша половина Хінців живе в моногамії, однак мати більше жінок, не уважаєть ся у них за щось злого; навпаки, закони признають женитьбу Хінця з більше женщинами чим одною. Таке стрічаєть ся в цїлому хіньскому царстві, найбільше-ж в західних, сконцентрованих та густо заселених країнах. Само собою розуміють ся, що многоженьство приняло ся передовсїм в кругах богачів, що мають звідки позволити собі на більше число жінок.

Віра Хінців, то фетишизм. Найбільше почитають они рогату худобу. Не меньшим предметом убожаня є у них мужі і жінки, що коли будь вславили ся на інтеллектуальному, промисловому, чи на науковому поли. Передове місце між ними належить ся як они кажуть „фільософови“ Конфуцієви. Поодинокі країни, у котрих розвинулась ся або та галузь промислу мають свій предмет убожаня. І так в краю, що зветь ся Тшекіанґ є сьвятиня, присьвячена першим шовковим пряхам, а то їзза того, що ту цвите шовківництво від непамятних часів. Попи, себ-то божі сини у них, — то мандарини. Найбільше жителїв Хін признає ся до віри Будди. Єї одну уважають за державну; проте має она богато привілеїв. Крім неї є не мало таоістів, та прихильників віри Брагми. До того всї згадані віроісповідання зі своїми доґмами розбирає народ у кождій країні по своему, з чого вародило ся не мало сект; а всї они більше або менше споріднені з собою. На христіян, що заходять ся шприти христіяньство між хіньским народом, не лютують тамошні жителї, як думавби кождий пересічний христіянин-европеєць. Всеж таки без ворожнечі не обійдеть ся. Один хіньский мандарин сказав о христіянах таке: „Віра, що каже, будьто би она була із неба обявленою, та що єї боги без ества, тїла і тїни, та віра є висліґом ложі і здеморалїзованя. Наше правительство сприяє тим европейским ложновірцям лише тому, що з них добрі математики і астрономи, а через то стають они нам в пригодї, складаючи рік у рік календар. Однак то

ще не доказ, щоби їх віра була правдивою, а тобі ніяк не годить ся без розваги повірити їм то, що они тобі росказують".

Наконець годить ся згадати де що про державний устрій у тому царстві. Керма державою лежить в руках цісаря. Єму привлугує найвисша власть, що є не мало обмежена, а то богатьома гадками і правилами, що приняли ся в державі з бігом часу, себ-то в звичаєвій дорозі. Хіньский цісар, то не европейский державець, котрого власть походить від Бога. Ні, то звичайний чоловік, що яко батько своїх піддапних, має сповнати виходячі з того обовязки зглядом єму підчинених народів. Іменувати наслідника належить до самого цісаря.

Шляхотських родів у Хінців нема. До пануючої верстви належать люди, походячі з всіляких верств суспільности, що позадавали державні іспити.

Так виглядає суспільний устрій і житя Хінців. Коли-б тепер зіставити їх культуру, з нашою европейскою, так найдемо велику ріжницю і то в кождій галузи тоїже. Як домашний устрій, так державний, чи промисл, чи торговля, взагалї спосіб житя і сьвітогляд Хінця має яркі ріжницї з тими-ж европейских народів. Що так склало ся, на те вплинуло богато обставин от хоч би неоднакова доля в істориї тих племен, ріжне положенє замешкалих земель, не однакове підсоне та иньше.

Тисячі лїт жили Европейцї і Хінцї відокремлені. Доперва наші часи стають сьвідком живійших зносин европейского елементу з азійским, що стремить підбити трудолюбивого Хінця. Що на то терпеливий Хінець, покаже мабуть нове столїтє.

Гринь Токар.

З РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

— Засіданє Видїлу Руского Товариства педаґоґічного у Львові відбуло ся д. 12. с. м. під проводом заступника голови проф. Білецкого. Між иньшими справами полагоджено:

1. Проф. др. В. Коцовский і дир. Чиж подали рецензию способу редаґованя „Учителя" орґану Товариства.

2. Ухвалено віднести ся до вис. Власти в справі управильненя видаваня руских повідомлень по школах з польским языком викладовим. (Після розпорядженя краєвої Ради шк. вільно родичам і опікунам жадати руских повідомлень в польских школах.)

3. Ухвалено зібрати, а потім печатати гри і забави для дїтий і для старшої молодїжи.

4. Принято з подякою до відомости, що о. сов. Евгеній Гузар, проф. учит. семинарії у Львові, жертвував до бібліотеки і музея Товариства 42 книжок вартости понад 400 корон.

5. Принято 54 нових членів.

6. Ухвалено, щоби з членів Видїлу відповідно до шкіл, в яких заняті, зложено дві секциї: а) до шкіл народних і семинарий учительских і б) до шкіл середних. Тоті секциї можуть кооптувати також членів з по-за Видїлу.

7. Реґуляміи для Головного Видїлу віддано д-ру Коцовскому до другої рецензиї.

Справоздане

з дїяльности Видїлу филїї тов. педагог. в Тернополи за час від 24. мая до 31. грудня 1900. р.

По Загальних зборах, що відбули ся дня 24. V. 1900 р., уконституував ся Видїл в сей спосіб, що головою став о. Ан. Глодзїньский, заступником о. Евг. Громницкий, скарбником Як. Миколаєвич, секретарем п. М. Солтис.

За сей час відбув Видїл 6 засїдань, на яких крім справ адмінїстрацийних, обговорював і полагоджував також справи загальні, які стоять в звязи з шкільництвом.

Ось важнїйші:

1. Делеґовано о. Глодзїньского на Загальні збори до Станиславова.

2. Видїл затягнув векслеву пожичку на 340 кор., а вібравши також власні фонди спровадив $^{9}/_{7}$ для молодїжи тутешної рускої ґімназиї книжок за квоту 739 корон, розпродав їх в части перед вакациями, в части по вакациях, а що дістав на них 10% рабату, в дорозї субскрипциї зібрав 79 кор., то роздав книжок за 160 кор. до безплатного ужитку. Книжки ті будуть опісля власностию бібліотеки рускої ґімназиї. — Зі спроданих книжок не спродано ще на квоту 112 кор., їх розпродасть ся сего р. на початку II. курсу.

3. Рішено в зимових місяцях отворити курс для анальфабетів, уложено програму науки, упрошено професорів до удїляня поодиноких предметів; але справа розбила-сь, бо на просьбу филїї заявила Рада кр. письмом з $^{15}/_{9}$ 1900. ч. 24.491 коротко, що саль шкільних не дасть. — Чому? — сего не сказано; мабуть населене і школи істнують для Ради кр., не навпаки, — а уряд сей призначений, щоб спиняти просьвіту.

4. Безуспішними були також старания филїї о заснованє в Тернополи паралельок руских при женьскій народній школї. На дотичні просьби, підписані кількадесяти тутешними родичами, заявила рада мійска, що на отворене кляс з рускою мовою викладовою н е м а с а л ь, а Рада краєва, що отворене таких кляс зависить виключно від ухвали ради мійскої. В тій справі робить Видїл дальші кроки, щоби або виєднати таку ухвалу ради громадскої, або на дорозї правній дійти до бажаної цїли.

5. Упросив п. Ґецьова до збиранья добровільних жертв на книжки для ґімназияльної молодїжи. На ту цїль зложили головно панї, котрих імена оголосить ся в ґімназ. справозданю, квоту 79 кор. — З чотирох відчитів (два др. Вол. Левицкій, а по одному о. Глодзїньский і п. Стефаник Василь) було 12 кор. чистого доходу і гроші ті дано для учеників рускої нар. паралельки на передмістю Микулинецкім.

Филїя заложена в грудни 1895. р., мала на початку року 62 членів, убуло 7, прибуло 30, тепер есть 85 членів.

Бібліотека складав-сь майже виключно з видавництв Товариства педаг. і обіймав 70 чисел.

Справоздане касове.

А. ДОХОДИ.

1. Решта касова	52·92	корон
2. Вписове 30, вкладки 71 кор. . .	101·—	„
3. Пожичка векслева . . .	333·—	„
4. Винято з каси щадн. . . .	230·02	„
5. З вечерків 13·86, з відчитів 12 .	25·86	„
6. Дари	89·—	„
7. За продані книжки . . .	23·10	„
Разом .	854·90	корон.

Б. РОЗХОДИ.

1. Адмінїстрация	20 82	корон
2. Купно книжок	649·88	„
3. Висилка книжок до Бразилїї . .	25·36	„
4. Віддано на книж. щадн. . .	146·66	„
5. Решта касова	—·18	„
Разом .	854·90	корон.

Майно філії з днем $^{31}/_{12}$ 1900 р. виносить 141·39 корон, — крім того адмінїструє філія Фонд, що повстав 1896 р, а який тепер виносить 115 кор.

Видїл.

Всячина.

— Календар а XX. столїтє Календар — то тепер така річ, що без него хиба анальфабет може обійти ся. За дурничку можна его купити, так, що найбіднїйший чоловік его купує, а то тим більше, що у нїм находить усе, чого до щоденного житя конче потреба. Зрештою фахові календарі так нині розповсюднені приносять також великий хосен.

Перший взір теперішних календарів, то календар Хр. К. Андре виданий в р. 1810.

Давнїйше уживано тільки т. зв. вічних календарів. Були то таблиці на яких поміщувано поодинокі дни року а побіч них повтаряючі ся букви від А до Ґ, що означали 7 днїв тижня і т. зв. букви золоті, за помочию котрих обчислювано, коли випадає Великдень, а тим самим і иньші рухомі сьвята. Знаюча одну неділю і одну золоту букву — можна було уложити собі календар на довільний рік. Найстарший календар того рода є перехований у цїсарскій бібліотеці в Берлїні, виданий в р. 1439. Видав его Іван де Ґамундій на двох деревляних таблицях.

Доперва в р. 1513 Пейпус з Норимберґії видав календар річний, але сей календар, так як і слїдуючі мали такий зміст: спис сьвят, мучеників і т. п. додатки, а головну ролю відгравали т. зв. практики календарскі н. пр. що до пусканя крови, заживаня лїків, уживаня купелів.

Із сих календарів повстали з часом календарі столїтні, в яких подавано богато астрольоґічних і иньших забобонних відомостий, а заразом зміни метеорольоґічні і календар на цїле столїтє. Коли з кінцем 18. столїгя повстала гадка піднесеня осьвіти серед низших верств суспільности при помочи популяризованя людскої науки, тоді признано календарі за найвідповіднїйше средство до сего; ту власне є початок цїлої лїтератури календарової, якої цїлию є наука і розвеселене. Такий характер має календар з р. 1810, (о якім висше згадалисьмо), а XX. столїтє, до якого ми вступаємо не змінив того характеру зовсїм.

Питанє, чи столїтє XX. починає ся тепер, чи може почало ся уже перед роком, занимало вже кілька поколїнь; так як тепер, так само він ся над тим спір і у лїтах 1600, 1700, 1800, а в р. 1700 так дуже був той спір розгорячив голови людям, що вибивано медалї з сатиричними написами н. пр. „диво! в р. 1700 не знали люди, кілько котрий з них лїт числить!“

Фактом є, що нове столїтє витали люди все 1. сїчня 1600, 1700 і 1800 р. — і голос публичний повторив те саме і в р. 1900, а однак беручи річ хронольоґічно поповнено великий блуд. Остаточно квестия ся сходить на ц лих 100 лїт з дневного порядку, бо тепер ми зовсїм певні, що зачинаєсь у кождім разї столїтє XX. а питанєм, коли пічне ся XXI. столїтє ми занимати ся не будемо.

– XX. столїтє. На питанє: котрий край перший витає нове столїтє, відповів Камиль Флямаріон в ширшій розвидцї, з якої дещо ту наведемо: Ріжниця в часї, числячи від Парижа на схід, є ось така: В хвили, коли паризкі годинники вибивають північ з дня 31. грудня 1900. р. на 1. сїчня 1901. р, в середущій Европі є вже одна година нового столїтя, в каналї Суєсскім 2 години, в Тегерані 3, в Бухарі і Тобольску 4, в Кольомбо 5 годин, в Калькутї 6, а в Чатгамі є вже полудне 2. сїчня 1901. р. Як будемо числити в противну сторону, від Парижа на захід, то в хвили як там є північ, в Ногім Йорку є лише 7 год. вечером 31. грудня, в Чікаґо 6 год., в Мексику 3, в Сан Франціско 4, в Аляшцї 2, в Гонолюлю 1, а в Чатгамі полудне дня 31. грудня 1900. р. Стоїмо отже перед дивним питанєм: Чи на Чатгамі є полудне 31. грудня чи 2. сїчня, коли у Парижи є північ на 1. сїчня? Сю справу порішено вже в новійших часах, як заведено правильний курс пароходів між Европою а иньшими частями сьвіта. Після того знаємо, що нове столїтє найскорше витає мешканців Чатгаму і Камчатки, потім Японців в Токіо і т. д. на захід, а найпізнїйше околиці, що лежать на полудневику на схід від Чатгаму.

— Торжество Христового Різдва належить до найдавнїйших в християнстві. Вже в другім віцї християнської ери є Різдво Христове сьватом установленим Церквою, бо празновано его тодї в Антіохії. Після деяких жерел завів его епископ Телєсфор в 138. р., але тодї сьвятковано его в сїчни або в маю. Аж в IV столїтю за стараннєм Кирила, єрусалимского епископа, папа Юлїян I. скликав нараду докторів східної і західної Церкви, на якій ухвалено, аби празник Христового Різдва обходити постійно дня 25. грудня. На се рішенє могло вплинути між иньшим і те, що на сей день припадало поганьске сьвято римске Сатурналїя, а у поганьских Славян обходжено сьвято Коляду (куляду), яко день бога порядку і згоди. Християнство сьваткуючи саме того дня Різдво Христове, ублагородило з одної сторони звичаєві обряди, яких погани держали ся передше, бо сьваткували Коляду при кінци грудня, а з другої сторони промостило дорогу сего торжества до переходу в людове сьвято.

В середновічних часах в католицкій Церкві на Заходї мотиви Христового Різдва представлювано сценічно. Сї видовища спершу невинні змінили ся з часом в карикатурні представленя, не лицюючі з повагою предмету, наслїдком чого духовні власти їх заборонили. Останками сих містерий є нинїшне колядованє під вікнами, ходженє по домах з вертепом, зьіздою і т. ин.

Початок споживаня вечері перед Різдвом сягає також середних віків. При вечері забавлювано ся весело і желано собі взаїмно щасливого року.

— Чи грека є конечним услівєм вищого образованя? Таке питанє порушив директор др. Кнаве в ч. 47. журнала „Die Gegenwart“, даючи своєю статею заперечуючу відповідь. В середних віках в Німеччині (автор має на думцї тілько нїмецкі відносини) навіть учені не конче потребували знати греку; в часах розцьвіту ренесансу в Фльоренциї лише чотири визначні мужі володїли сею мовою. Твори грецких фільозофів, математиків та астрономів читано справдї, але тілько в латиньскім перекладї і цінено їх тілько за зміст. В XVI. столїтю вхопились були люди за студиюванє греки, але в слїдуючих столїтях се стремлїнє ослабло і доперва в XIX. столїтю грека прийшла до такого значіня, яке тепер має, і стала обовязковим предметом в ґімназиї. Однак в послїднім десятилїтю настав в Німеччині противний напрям з тенденцією: виборогти для реальних ґімна-

зий, в котрих учать тілько латини, таке саме значінє, яке мають клясичні ґімназії. Абітуриентів реальних ґімназий допущено вже від довшого часу на фільософічний видїл, незабаром мають їх допустити до медичних студий, а на думку д-ра Кнапе позволять їм вскорі ходити на правничий видїл, так, що в не дуже довгім часї наступить рівноуправненє клясичних ґімназий, реальних ґімназий і реальних шкіл. Знане клясичних творів можна собі лучше і в більшій мірі присвоїти при помочи добрих перекладів, аніж в ґімназиї читанєм оригіналів. Для етимольоґічних цїлий, щоби собі здати справу з первістного походжена наукових і технічних термінів, які перейшли до сучасних мов, і так не вистають звичайно відомости набрані в ґімназиї, тим більше, що в виведеню походжена слів, узятих з греки, панує самоволя, котра кпить собі з усїх фільольоґічно-ґраматичних правил. Отсей короткий зміст статї д-ра Кнапе подаємо між иньшим тому, що і в нас ведесь тепер горяча боротьба (на разї она притахла) між прихильниками греки. І одні і другі мають очевидно в дечім рацію; тілько прихильники никоцуючи переклад грецкого автора з лихого перекладу, виданого якимсь ґешефтсмахом, зовсїм не пізнає тої краси грецкої лїтератури, що яку они так завзято дебатують. Певна річ, що добрі під лїтературним зглядом переклади віддали би о много більшу прислугу.

Наука, штука, лїтература.

— Лїтературно-науковий Вістник ч. І. (том XIII) за сїчень 1901 р. містить: Наш Альбом: Із поезий Дніпрової Чайки I—V; із поезий А. Б—О. I—III.; із поезий Надії Кибальчич I—IV.; із поезий В. Залїзняка I—IV.; із пісень П. Дмитренка I—III.; із поезий селянина Івана Рекуна: „На Дніпрі“; із посмертних поезий Степана Петрушевича I—VII. — Моє слово: Василя Стефаника. — Над морем. Оповіданє Лесї Українки. — Мінятури: І Я. Жарського 1. Чари, 2. Згадка, 3. Пташки; Н. В. Тарчинський Ich grolle nicht; III. Хмельницький і ворожбит. — Перша треба із записок священника Т. Добрянського. — Більмо. Образок із гуцульского житя Марка Черемшини. — Із поезий Вл. Соловйова I—XV. — Із циклю сцен „При столї“ Жанни Марнї, 1—IV. — Притчі про початок авторітету, Мультатулї. — Із славянських поетів. (П. Славейкова, Чинтулова, Раковского, Вич. Стаха, Вич. Ганки, Я. Колдара, О. Хмелєнского, Івана Коубека, Відлиї, В. Фурха, Вич. Небеського, Анд. Сладковича, Ос. Гурбана, Анд. Зайлера) пересп. П. Граба. — Із фентазий реаліста Лїнкея (проф. Н. Поппера) I—XV. — Вік нашої земль; Ів. Раковського — Спомини про Федьковича зібрав Роман Заклинський. — Дещо з сучасного російського житя (По газетам і журналам.) Нап. Ф. Майкут. — Наукові листки. — Олександер Яковлевич Кониський. (Некроль.) Написав Ів. Франко. — Людвік Якобовський (Некроль.) Написав Осип Маковей. — Останнї годинн житя, смерть і похорон Олекс. Кониського. Написав Сергій Єфремов. — Хронїка і бібліоґрафія. — Відозва „українсько-руської Видавничої Спілки у Львові.

„Лїтературно Науковий Вістник“, що має за собою три роки істнованя, сповняє свою велику задачу не аби як вдоволяюче. „Л. Н. Вістник“ ширить що рік то більше українсько-руску лїтературу в кругах нашої інтелїґенциї. Крім того зазнайомлює нас з наукою, штукою і лїтературою чужих народів. До того подає нам в віддїлї п. з. „Хронїка і бібліоґрафія“ всї найважнїйші подїї з обсягу культури, що заходять між нашим народом на Україні. „Лїтературно наук. Вістник“ виписувало в 1899 році поверх 800 Українців після спису, що зладив др. Ів. Франко. Неперечно, що у минувшому році, а ще більше на сей рік, число передплатників мусїло хотьби о тих дві сотки збільшити ся. Хто не схоче остати ся по заду, хиба що йти з поступом так нашої рідної, як съвітової культури, той не повинен забувати на „Л. Н. Вістник“. Передплата виносить на рік 16 корон, на

пів року 10 корон, а одна книжка коштує 2 корона. Річну передплату можна оплачувати в трьох ратах дві по 6, а трета 4 кор. — Нові передплатники на 1901 рік дістануть також і першу книжку за січень, що впрочім вже розіслана. — Адреса: „Літературно-науковий Вістник“ у Львові ул. Чарнецького ч. 26.

ОПОВІЩЕНЯ.

— Іспит кваліфікаційний на учителів, учительок звичайних шкіл народних розпічне ся перед ц. к. Комісією іспитуючою в Сокалї дня 18. лютого 1901 р.

Кандидатки і кандидати, намірюючі складати іспит, мають предложити подане о припущене до іспиту через свою верховну власть до тутешної Дирекцаї до 5. лютого с. р. До подана треба долучити: а) сьвідоцтво зрілости, або диспензу від тогож; б) доказ найменьше дволїтного самостійного веденя науки в школах прилюдних або маючих право прилюдности; в) декрети на занимані посади; г) короткий хід житя з вичисленем книжок ужитих до приготовання ся до іспиту і подати треба послїдну почту при місцевости свого замешкання.

Так подана як і прилоги мають бути відповідно остемпльовані.

— Іспит кваліфікаційний для учителїв шкіл народних розпічне ся дня 18. лютого 1901 перед комісією іспитуючою в Самборі. Подана удокументовані і остемпльовані належить вносити до комісиї іспит. в Самборі через свою ц. к. Раду шкільну окружну найдальше до 6. лютого.

— Кваліфікаційний іспит для учителїв народних шкіл перед іспитовою комісією в Перемишли розпічне ся дня 18. лютого с. р. Подани з залучниками належить вносити найпізнїйше до дня 9. лютого с. р.

— **Признаня VII. ранґи.** Міністер просьвіти посунув до VII. класи ранґи професорів шкіл середних: Анат. Вахнянина, Ісид. Громницкого і д-ра Ом. Калитовского професорів I. ґімназиї у Львові; Вікт. Клана і Йос. Чернецкого професорів ґімназиї Франц-Йосифа у Львові; д-ра Ал. Цехнїка, Волод. Фронча і Ів. Костецкого професорів IV ґімназиї у Львові; Йос. Васильковского проф. ґімназиї в Коломиї; Яна Дворжаньского проф. ґімназиї в Нов. Санчи; Ант. Святковского проф. ґімназиї в Сяноцї; о. Ю. Федусевича, Іґн. Гошовского і Івана Вахнянина професорів ґімназиї в Стрию; дра Жигм. Урановича проф. ґімназиї в Золочеві; Едв. Ґжембского і Ант. Соколовского професорів школи реальної у Львові; кс. Яна Айзельта проф. школи реальної в Станїславові; вкінци головного учителя семинариї учительскої у Львові Олександра Барвіньского.

ПОСМЕРТНІ ОПОВІСТКИ.

— Помер на Україні Олександер Кониський, старенький та славний, українсько-руський патріот і писатель. Він тямив ті часи, як в сорокових роках арештовано Шевченка, Костомарова, Кулїша та инъших дїяльних Українців, що зложили тайне товариство „Кирило-Методіївске братство“, яке мало на ціли добро і просьвіту руско-українського народа. Тоді серце Кониського прихилило ся до рідного народу і він із Шевченкових поезий та з писань Костомарова і Кулїша набрав горячої охоти до працї для Руси України. — В 60-их роках російський уряд зачав переслїдувати Кониського за его український патріотизм і за прихильність до селян а вкінци Кониського арештовано і загнано в далекі, чужі і зимні сторони у північній Росиї, де він пробув кілька лїт. В кінци удало ся ему задля хороби виблагати у царя дозвіл на виїзд за границю. Вертаючи з заграници в Россию через Галичину, познакомив ся Кониський з галицкими патріотами і від того часу все зносив ся із Галичанами і дописував до наших ґазет. Виїжаючи зі

Львова Конїський купив в Ставропігійскій книгарни кілька книжок. Довідали ся припадково о тім львівскі москвофіли і післали на него до росийских жандармів підлий та брехливий донос, буцїм-то він везе зі собою польскі революцийні брошури. На граници в Волочисках перетрясено єго до нага і хоч не знайдено нїчого крім кількох руських книжок з поезиями і оповіданями, то все таки арештовано єго і заслано на ново. Так підло прислужили ся єму наші львівскі москвофіли. — Опісля позволено Конїському осїсти в Київі. Та він був вже зломаний на здоровлю і в грудни 1900 р. помер. Підчас побуту в Київі старав ся о свободу для української мови і подав кілька разів прозьбу до самого царя в тій справі, але все надармо. Він загрівав Українцїв до працї для руського народу і ширив українського духа серед інтелїґенциї. За єго стараньем заложило ся у Львові „Наукове товариство імени Шевч нка“ до котрого належать самі найученїйші Русини-Українці з цїкого сьвіта як: професор Антоневич з Київа, проф. Вовк з Парижа, проф. др. Пулюй і проф. др. Горбачевский з Праги, проф. Грушівский зі Львова, проф. др. Зобків з Загребу, др. Франко і т. д. Се товариство видає учені твори, головно про нашу історию і письменьство, та здобуло ссбі славу не тілько в Австриї і в Росиї але і в прочій Европі. — Сам Конїський писав дуже богато а головним єго твором є велика і найдокладнїйша „Житепись Шевченка“ в кількох грубих томах. — Похоронено Конїського у Київі при великім здвизї народу. Над гробом було кілька українських і росийских промов, а зі всїх сторін прислали Українці нагробні вінці і телеґрами з висказами жалю за покійним патріотом. І ми кличемо: Вічная память, честь і слава єму від роду в рід!

— Йосифа Пеленьска, народна учителька двоклясової школи в Грімні, упокоїла ся д. 28. грудня 1900 р., проживши 30 лїт, з чого 9 лїт сповняла тяжкий завід учительский. Покійниця відзначала ся цїле житє найкраснїйшими прикметами. — Безгранично любила свій нарід, привязана вірно до своєї віри і обряду, тиха а чинна патріотка, а при тім ідеальна жена і повна посвященя матїр. З дивним стоїцизмом зносила найбільші терпіня і як правдивий воїн упала на поли борби, бо майже до послїдної хвилї виповняла сьвятий а так тяжкий обовязок учительский. Яким тїшила ся поважанем і любовію не тілько в кругах учительства, але і в кругах доохрестної інтелїґенциї і народу сьвідчить численна участь в похороні. Згасла она тихо і спокійно, але єї память заховаєсь глубоко в серцях тих, котрі єї знали. В. Ї п.!

Від Адмінїстрациї.

Сьлїдуюче число вишлемо лиш тим Передплатникам, що відновили передплату, або замовили „Учителя“ на р. 1901. — Наколи хто не хоче дальше передплачувати „Учителя“, зволить нам звернути оба числа, яких потребуємо для нових передплатників.

Реклямаций за минувший рік більше не можемо увзгляднити. Просимо о вирівнанє залеглостий.

Видає **„Руске товариство педаґоґічне“.** — За редакцию відповідає **Володимир Шухевич.**

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 3. Львів 5. лютого 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Администрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про се, як то малі дїти ставлять питаня.

(Конець.)

Помежи питанями зовсїм щирими та ретельними, то есть такими, що пливуть із справжнього зацїкавленя, є кілька категорий таких, на які пісьля засади, се-б-то приступними поясненями, відповідати не можна.

Перші з них се питаня, що дотичать квестий неприступних для надто молодих та науково не підготовленых умів. Хибне є припущене, що дитина питає лиш про се, що розуміє. Ёї інтересують тисячні квестиї з фізики, космоґрафії, економії, та всїляких иньших вельми поважних та глубоких наук, а саме запитане не є еще зовсїм доказом, що ёї ум підготовленій до порозуміня викладів з сеї або тої галузи знаня. Коли дитина питає: „Яким чином людське лице відбиває ся на фотоґрафії?“, або як зелїзниця година посувати ся, коли ёї коні не тягнуть? то ёї цїкавість зовсїм природна, але дарма, ёї заспокоїти не можливо. Тодї вона мусить вдоволитись обіцянкою, що порозуміє ей річи, як буде старша та буде про них вчити ся, а така відповідь має в собі добру сторону, бо заздалегідь будить в дитинї охоту до науки та призвичаює цїнити вартість тоїж науки. Часом можна сего рода питаня в части пояснити через анальоґію; се одначе способ трохи небезпечний, бо або пояснене не вдоволить дитини та викличе цїлий ряд нових питань, які знов треба буде лишити без відповіди, або впоїть в дитину фальшиве пересьвідчене, що воно справдї знає та розуміє річи, про які не має понятя. Так пр. на питане дотично фотоґрафії можнаба відповісти: „Чоловік так само відбиває ся на фотоґрафії, як в зеркалї, тільки там скло в сей способ приряджене, що відбитка лишає ся“. Але тодї бистроумнїйші дїти запитають: „А як то се скло приготоване? „А як рисунок переносить ся на папір?“ Таким чином завсїгди дійдемо до незвістного X, якого розвязане мусимо полишити на пізнїйші часи.

Иньша категория питань дотичить справ, в основі зовсїм не тяжких до зрозуміня, але нам незвістних або зовсїм рівнодушних, байдужних. „Куди біжить сей песик?“ „Кому несуть хліб?“ „Хто будував сю хату?“ „Хто в нїй

мешкає?“ „Чому пан Н. мешкає при тамтій улиці а не в сій хаті, що ми?“ і т. п. Тодї зовсїм природно, треба лише пояснити дитинї, що в містї так богато песиків, домів, людий і т. п. що годї про всьо знати, що кождого з них дотичить. Можна також часом виповідати припускання та на їх тлї оснувати оповіданє, що може дитину зацїкавити та повздержати від неумістних питань.

Суть також питання дражливі, недискретні, на які звичай велить відповідати неправдиво, шутками, змисленими та неімовірними казочками. Нема дитини, яка не завдала би сего рода питань, бо кожде цїкаве дізнатись про свій початок, та про початок і походженє ему найблизших себ-то других дїтий. Наколи до его уший не дійшла єще ні одна традиційна ключка про бузьків, або про ангелів, що зносять дїтий на землю, то воно тодї творить собі питомі припущеня, які звичайно опирають ся на анальогії. Дїти пр. що живуть в містї, найчастїйше впадають на думку, що родичі купують дїтий в склепах, як кукли. Одначе ні одно не вдоволяє ся довго питомими припусканнями, але ставляє старшим питання. Чиж в такому случаї добре буде оповідати казочки о яких правдивости дитина скоро сумнїватись стане замість сказати правду або щось до правди подібного. Думаю, що ні. Може бути, що як раз сї перші викрути родичів насувають дитинї гадку, що є справи вельми цїкаві, але вельми тайні, о яких не говорить ся зі старшими, про які лиш тайно можна дізнати ся, а об сїм, що дізнало ся не повинно признавати ся старшому, особливож родичам.

В наслїдок сего, при теперішній системі виховання, родичі не знають нїколи, коли, від кого, та при яких обставинах дитина про сї секретні справи розвідалась, та на скілько про них поінформована. Докладних пояснень в сій материї могліб родичам достарчати хибань ровесники їхніх дїтий. Безусловно краще булоби, колиб се ішло на відворіт. Впрочім справа видаєсь багато трудніїйшою, чим є в дїйсности. Перші питання сего рода ставить звичайно дитина в так ранній добі свого жита, що одержана відомість не моглаби зовсїм некористно вплинути на напрям еї гадок. Противно, коли раз заспокоїть цїкавість, перестає мучити ся розвязуваням всїлаких загадок, які ся в житю насувають та волить думати об чім иньшім. З другого боку сю раду можна звернути лишень до матірий.

Бони та домашні учительки в виду вельми розповсюднених пересудів, в виду вельми неясних понять навіть між загалом людий інтелїгентних о тім, що моральне а що ні, а що зовсім наївне, моглиби нераз наразити ся зі сторони родичів на тяжкі закиди, колиб на свою руку хотїли дїтий інформувати.

Четверта категорія питань, що напроваджують в клопіт, се питання, щоб так сказати метафізичні. У інтелїгентних дїтий вони вельми часто лучають ся. Дїточий ум, що перші заледви шаги ставить в обсягу знання, есть єще так наївний та недосьвідчений, що для нього неістнує єще се, що позволю собі назвати науковою перспективою. Дитина не відріжнює річий близких та далеких, доступних та недоступних, ясних та определених, від сих, що гинуть в мраці віддаленя. Всї загадки в нього на першому планї, і воно бере ся кожду розвязувати. Тут робить ся в нього щось анальогічного з сим, що дїє ся з его зором. Маленьке, видячи місяць крізь вікно, намагає ся з шибки видрапати, а не вміючи єще розрізнити годин на годиннику, намагає ся заглубити загадкові початки істнуваня роду людского на земли, істнуваня самої землї, та цїлого видимого сьвіта. „Як було, коли єще нїчого не було? „Що було перед Богом?“ „Чи сьвіт скінчить ся?“ „Чи дни є без кінця?“ (себ-то чи по кож-

дому дневи наступить другий) — (автентичне питанє пятилїтної дївчинки). „Чи числам нема кінця?“ „Що то такого вічо?“ Мимоходом випадає згадати, що ся властивість дитячого ума дає богато до думанія. Здає ся, що і в сім случаю розвій одиниці є подекуди відтвором розвою раси. Знаємо, що усї майже первісні народи утворювали собі якусь питому фільозофію, якусь теорию початку сьвіта, призначеня чоловіка і т. п., заки зачали розглядатись в загадках близших та доступнїйших. Навіть в поодиноких ґалузях наук дасть ся спостерегти та сама черга, той самий порядок зовсім противний усїм основам дидактики. З поміж наук, що мають завданє сьлїдити природу, наймолодша хемія, найстарша астрономія.

Близько до сих стоять питаня богословскі та схоластичні. До таких можна причислити питанє одного хлопця, яке наводить Сюллї. „Як вийду на сходи, чи Бог може так зробити, щоби я не вийшов?“ або инше: „Чому я є я а не моя сестра?“ „Колиб мама були умерли маленькою дівчинкою, хто бувби мою мамою?“.

Вельми часто лучають ся також питаня, що дотичать Бога та Єго свойств. Особливож всемогучість, всевідучість та присутність всюди се тайни, які там сильнїйше непокоять дїточі уми, що вони не навикли до нїяких конвенціональних понять та силують ся рішати найбільш замотані фільозофічні загадки при помочи сего простого „хлопского розуму“, який їм помагав розуміти та упорядковувати буденні явища окружаючого сьвіта. В сїй роботі мисленя, побіч здорового розуму, послугує ся дитина уявою та улекшує собі порозуміня річий незвістних через анальоґію з звістними. Численні приміри розговорів з дїтьми ілюструють сей характер їх розумованьь. Пр. одна мала дитина питає мами: „Чи Господь Бог є всюди?“ „Всюди.“ „На даху також?“ „А також“. „А не впаде?“

Сюллї знов наводить ось який розговір чотиролїтної дївчинки з мамою: „Чи пан Н. (знакомий, що вмер кілька день тому) є в сїй кімнатї?“ „Як се?“ питає мати здивована. „Зовсїм природно, таж мама казали, що він у Бозї, а Бозя є всюди, отже і в сїй кімнатї, то і він, (пан Н.) мусить бути тутки“. Вчасна наука релїґійних доґматів помножує сї замотаня та викликує нові клопоти. Факт, що Церков тим, що до вірованя подає, зовсїм не пересьвідчує дитини, хоч для багатьох людий зрілих се вже аргумент. Дїти передовсїм хотять всьо розуміти, або, говорячи яснїйше, хотять собі всьо докладно з'образити, та всьо, що їм путає їхнї з'ображеня, они або подають в сумнїв, або просто відкидають. Таїнство первородного гріха; Пресв. Тройцї і т. п. намагають ся толкувати собі по свойому, а коли се не вдає ся, просто вважають їх казками. „Мамо, ви знаєте, що в Бозї є троє людий?“ Питала шестилїтна дївчинка. Иньша знов, від неї молодша, чуючи десь про пятно первородного гріха, шукала на шкірі свого новонародженого браткика „чорної плями, яку сьвященик буде мити“, а коли єї не знайшла, цїлковито подала в сумнїв сю доґму. Немнче тяжко пр. дїтям повірити в Божество Дитяти-Ісуса та порозуміти, що Бог-Сотворитель немає початку а Бог-Христос уродив ся та був маленькою дитинкою, такою, як вони. Що таке немовлятко могло бути всемогуче або всевідуче, мудрїйше від зрілих людий, се для дїточого ума просто неімовірне. Один трилїтний хлопчик, видячи образок Пречистої з Дитятком-Ісусом на руках, запитав: „Чи се той самий Ісус Христос, що дає нам здоровля?“ Відповідь дістав, що той самий. Тодї хлопчик висказав таку скептичну за згірдну увагу: „Такий малий, а дає здоровля“. — Усї релїґійні квестії для більшости

дїтий вельми цїкавi, не лиш для тих самих причин, що квестиї метафізичні, себ-то задля охоти порозуміня відразу всього та здобутя ключа до тайного механїзму окружаючого сьвіта, але еще і тому, що всїлякі уривки релїгійних вірувань, подавані дитинї окруженем, вельми причиняють ся до розбудженя уяви. Віра в доброго Вітця всїх людий, що нїчно піклує ся своїми дїтьми, віра в прекрасного ангелика-сторожа, що стоїть над ліжком дитини, коли воно спить, або плаче, як воно нечемне, додає мріям та думкам дитини богато поезиї та нераз усуває страх, якому дїти так легко підлягають. Не треба одначе думати, щоби у дїтий могли мати зображеня та почуваня релїгійні таку саму торжественну повагу, як у людий зрілих. Вони мають великий нахил Божество собі матеріялїзувати та братати ся з ним, як і з иньшими сьвятощами. Господь Бог та ангелики мусять десь так як нянькы обслугувати дїтий, відхиляти від них дрібні клопоти або більші терпіня, а коли їх не вислухають, наражають ся на гіркі а деколи навіть на не дуже нїжні нимівки.

Під сим зглядом дїти завсїгди нагадують первістних людий, що за свої неповодженя метили ся грубо на своїх безсильних ідолах. — Дїточий ум має такий нахил до ідолопоклоньства, що кожду релїгійну науку, одержану від старших, перероблює на рід мітольогії, та досновує собі дальший таг всїляких мітів, які розпалили ёї уяву. — Кількож то разів пр. дїти оповідають, що робили, як еще були в небі, с. є. перед народженем а в сих казочках Господь Бог відгрывае завсїгди ролю доброго дїдуня, що достарчав їм там тисячних розривок. Рівночасно з сим нахилом до твореня мітів, уявлює ся в дїтях скептицизм, що нераз може старших впровадити в немалий клопіт, бо часом одним замахом руйнує се все, що утворила уява.

В насьлїдок сего всего, питаня релїгійні належать до найдразливійших та насувають найбільше сумнївів. До обох попереднх категорий, с. є. до питань метафізичних та схоластичних зближує їх се, що ми самі не можемо на них дати вдоволяючої відповіди. Дїточий ум у своїх перших пробах розпізнавання, слїдженя, розумованя сам собі еще не може зачеркувати границь, не уміе також піддавати ся пасивно огриниченям, які ему старші накинули а то тому, що дитина зразу не вміе володїти своїми думками, так само як не відразу набуває здібности володїня своїми руками та кермованя ними. Тож сего рода відповіди, як „Не думай про се", „не питай про те", „се тайна" і т. п. не осягнуть звичайно нїякого результату а у дїтий бистроумнїйших лиш заострить цїкавість. Не можна навіть — як се дораджувалось при питаних наукових, — заспокоювати їх обіцянкою, що сї річи зрозуміють пізнїйше, коли зачнуть учити ся, бо не повинно ся дїтям обіцювати щось такого, чого відтак не додержить ся. З причини сих трудностий найкраще буде звертати гадку дїтий з карколомних стежок фільозофічної спекуляциї на прямі шляхи льогічного розумованя а передовсїм самому не піддавати матеріялу до питань, на які не маємо відповідати. Безусловно не повинно ся запрятувати уми дїточі тонкостями догматичними. Не треба дітям говорити про річи, о яких не радимо їм думати, о яких не вільно роздумувати, та які можуть лиш викликати заколот в їм думках. Се знеохочує здібности розумові дитини, убиває в ній льогіку а релїгія виходить з сего така скарикатурована, що в очех ревних ісповідників мусять се виходити на профанацию. Чи маємо право картати дитину, як вона кепкує собі зі сьвятощів, або зобиджає повагу релїгії, коли вона в своїй глубокій наївности проголошує сумнїви, які ему накидають ся в формі, якої завсїгди уживає в розумованю? Взагалї, відповідаючи на

якенебудь питанє дитини, треба передовсїм стерегти ся того, щоби єї не знеохочувати та не відстрашувати від питань, бо для вихованя одним з найважнїйших та найцїннїйших чинників се цїрість дїтий та довірє до старших. Картанє дїтий за питаня та уваги, проголошувані в добрій вірі ставлає між дитиною а педагогом стїну недовіря та скритости, а дїточий ум засуджує на безрадне та безсильне товченє ся в сїти скомплїкованих та тайних загадок. Певно, що найкраще буде, коли старші, платячи дїтем цирістю за цїрість, признають ся до правди, то есть, що на се або на те не вміють просто відповісти, коли розходить ся о розвязанє неприступних загадок, та коли заразом заявлять їм, що навіть наймудрійший чоловік всього знати не годен. Що дотичить релїгійних вірувань, повинно ся дїтям згадувати лиш про такі, які вони спроможні понятн умом а особливо відтворити уявою та відчути серцем. Віра в доброго Бога, що всїх людий любить однаково, в красних ангеликів, що стережуть чемних дїтий, оповіданя про Різдво Христове, та про Єго житє, однак так подані, щоб будили в серцях християньскі почування, ось майже всьо, о чім з релїгії можна говорити маленьким дїтям. Наколи дитина з сих мотивів виснує собі свою питому мітольогію, то треба се вважати фактом конечним, обявом умової потреби, як творенє мітольогії у первісних народів. Розходить ся лиш о се, щоби уява, працюючи в сім напрямі, снувала образи виключно ясні, погідні, поетичні, етично-уцтиві а не грізні, перераздиві та пригнобляючі, як пр. всїлякі оповідання про чортів, про пекло і т. п. Все се, що подаємо малій дитинї яко релїгію, повинно бути видеалїзованою відбиткою річий добрих та красних, які она бачить в своїм окруженю. Воно не повинно одначе бути цїлковитою революцивю в понятях, які в сій епосі житя так тяжко здобував ся як пр. відомости „про трьох людий в Бозї“, або про „Ісуса Христа в проскурцї“, про що одна чотиролїтна дівчинка з великим подивом розказувала своїй мамі.

Вище вичислені категорії єще не містять в собі усїх родів дїточих питань, таких, які можуть старших збентежити та стїснити їх в відповіди. Одначе, як взагалї годї з гори передвидїти усїх педагогічних загадок, які можуть лучити ся в практицї, та дати на них готову розвязку, так і в сім случаю багато треба полишити педагогічному тактови тих, що займають ся вихованєм, який їм вкаже, як приміняти загальні ради до поодиноких случаїв. Докладна обсервація успосібленя дитини, єї склонностий та темпераменту позволять зрозуміти і товчки, які заставляють дитину до ставленя питань та вплив, який може викликати відповідь. До загальних уваг треба тут єще додати: 1) Оцінюючи товчки, що заставили дитину питати ся, треба стерегти ся надмірного підозріваня та упереджень, щоби нїколи не підсувати дитинї гірших інтенций, як єї, які справдї мала, бо се деморалїзує. 2) Відповідаючи на штудерні питаня, треба відповідь так формулувати, щоб вона в насьлїдках не піддавала дитинї матеріялу до дальших подібних питань. 3) Вважати на се, щоб дитина находила в своїм окруженю як найменче таких загадок, яких розвязка булаби невідповідна для віку дитини або таки небезпечна для єї вдачі.

Питаня дїтий ідуть завсїгди в сім напрямі, в якім сконцетрована їх цїкавість, та в якім розбудженний їх умовий інтерес, і так само, як забави суть звичайно відбиткою настрою окруженя. Як пр. головним предметом заінтересованя старших будуть моди, строї, сальонові звичаї та товариські роз-

ривки або, що ще гірше, флірт та всілякі комеражі то і дїти найскорше про сего рода річи питати будуть, як матеріяльні клопоти чи матеріяльні зиски то і вони заінтересують ся фінансовими справами. Добре, коливби можна трошки відгородити сьвіт думок та спостережень дитини від сьвіта думок, борб та турбот людий зрілих, запевнити дїтям товариство дїтий, або таких опікунів, які в їх присутности лиш сим будуть займати ся, об чім дїти можуть безпечно думати та говорити з огляду на їх потреби та питомености. Не всюди та не завсїгди одначе можлива така границя. Там де самі лиш родичі мусять займати ся своїми дїтьми, та не можуть посьвятити їм всього свого часу, де вони просто з конечности мусять глядїти на майже всї їх чинности, та слухати майже усїх розговорів — річ немину́ча, що заінтересують ся богатьома справами передвчасно. Лихо само в собі не буде велике та не мусить мати злих наслїдків для виховання, наколи сї що занимають ся вихованьем будуть числили ся не лише в поведеню з дїтьми з головними основами педагогії, але і в поведеню між собою та з постороннимми людьми будуть перестерігали правил етики та доброго виховання. — Тодї і питання дїтий, дотично сего, що видять, не будуть бентежити старших але часто густо навіть подадуть спосібність до властивого поученя або звернення уваги на гарний примір. А добрий примір тодї найсильнїйше дїлає, коли очи дїтий з ним часто здибають ся обсервуючи та підслідаючи поведенє других. Щоби дитина думками своїми не зійшла зі шляху, не поможе ставляти їй всїлякого рода запори, бо дїточа цїкавість завсїгди переховзне ся, противно відчинїть їм широке, рівне, від усїх лапок свобідне поле досьлїдів та подавайте умілу, поміч, щоб знали як орієнтувати ся.

В. Д. Гер.

Наука моральности в елєментарних школах у Франції.

Правительственні французькі школи мають дуже утруднену задачу через ривалїзацію з величезним числом монастирских шкіл, що тїшуть ся не лише цїлковитою свободою науки, але також і дуже розповсюдненою симпатиєю, опертою на звичаю і традиції. Поперте власти не рівноважить впливу різних між загалом закорінених упереджень і закидів, між котрими до найтяжших належить той, що сьвітска школа не дїлає на чоловіка уморальнюючо, не образовує характерів. О скілько перевишує сї під тим зглядом монастирска школа, на то певно було би трудно дати докази. Однак правительство числячи ся переважно з тим закидом, старає ся его опрокинути, кладучи сильний натиск на науку моральности і надаючи іменно елєментарним школам уморальнюючий характер.

Якими дорогами стремлять до того, чи вибирають в тій цїли найвідповіднїйші средства, о тім може дати певне понятя збірка нотаток, вироб'ів, планів шкільних, висланих на паризку виставу.

Етика, котрої виразом в школї є виклад моральности, має за підставу понятє обовязку. Учителї, вірні засадї Юлія Феррі, „старають ся зміцнити і закорінити в душах учеників засадничі понятя людскої моральности, спіль-

ної всім цивілізованим народам. Не присвоюючи собі ролї священика анї батька родини, стараютъ ся працювати разом з ними, аби кожду дитину випровадити на чесного чоловіка".

Науку моральности подає ся в початковій школї безпосередно в формі обясняваних сентенцій, свобідних розмов і викладів, а посередно проникає она всї шкільні чинности і працї.

Загальним звичаєм є виписувати щоденно в кождій клясї на таблици моральну сентенцию, котрої обясненє становить точку виходу для першої лекциї. От кілька проб, приноровлених до понять наймолодших дітий: „Любім ся взаїмно". „Чемна дитина не говорить брядких слів". „Не сьмій ся з чужого нещастя". „Їдж лише тодї, коли ти голодний; пий лише тодї, коли маєш спрагу". А ось инші для старших: „Лучше упасти в оборонї доброї справи, як тріумфувати з несправедливостию". „Примір є лїпший як самі слова". „Треба заслугувати на похвали і уникати їх". „Нїкого не можна забивати в оборонї своєї чести". Деякі знов відносять ся спеціяльно до шкільних обовязків; до тих належить пр. „Дванайцять заповідий доброго ученика".

В нашім віддїлї лекция моральности є свобідною розмовою, оповіданєм якоїсь казочки, обясненєм образка, доперва при кінци пише учителька або учитель на таблици дуже короткий і ясний зміст лекциї в кількох реченях. В висших віддїлах пише ся на таблици плян лекциї, котрий розвиває ся і обяснює ся в устнім викладї. Потім наступає письменне поданє змісту викладу, стоячє з ним в звязи читанє і сформуваннє моральної сентенциї, котра з того виходить. В деяких школах пишуть ученики моральні вправи, учать ся на память відповідних уривків прози і виписують моральні сентенциї як каліграфічні взори. Деінде прибирають знов сентенциї форму постанов пр.: „Буду все додержувати даної обіцянки, буду памятати що для чесного чоловіка дане слово є свяатим" і т. д. Особливший натиск кладе ся на то, аби виклади моральности нїколи не разили релїгійних переконань дитини або єї родичів.

Поза годинами, спеціяльно призначеними на лекциї моральности, показує ся моралїзаторске стремлїнє при науцї всїх инших предметів, що викликує одушевленє справоздавцї в часописи „Revue pédagogique". Наводимо пр. наголовки уривків призначених до диктовання: „Кождий працює". „Родина". „Сумлїнє". „Особиста гідність". „Свобода сумлїня". „Добрий Самаританин". „Любов і справедливість".

Дальше знов темати до задач:

„Гостинність". „Примір чесноти". „Котрого дня в тім тиждни був ти найбільше вдоволений з себе і для чого?" „Які услуги віддав ти своїм родичам минувшого тиждня". і т. д.

Арітметичні задачі мають за зміст ощадність, надуживанє тютюну, алькоголю; деклямациї, стилїстичні і граматичні розбори, взори до каліграфії, шкільний сьпів, все є наскрізь пересякле моралїзаторскими стремлїнями, не виключаючи образків, розвішених по стїнах.

Хотяй справоздавець з притиском стверджує, що результати, осягнені в той спосіб суть знамениті, однак се не усуває численних сумнївів, які насуває того рода наука з педагогічної точки погляду. Наперед досить трудно справдити на разї, чи результати ті не суть радше позірні або проминаючі, а вкінци і на те нема доказу, чи моральну поправу дїтий можна приписувати

самій моралїзаторскій науцї, провадженій в той спосіб, чи инъшим вплывом, дїлаючим хочби в самій школї, але більше посередно.

Безнастанне моралїзованє, выголошуванє, выписуванє, обговорюванє, розпроваджуванє, ученє ся і висьпівуванє моральних сентенцій і наук може передовсїм знудити і змучити дїти, а навіть в загалї обридити так усильно всюди втискаючу ся науку; і то само через себе є дуже важною причиною до обав.

Ще може важнїйше небезпеченьство полягає в тім, що дїти призвичаюють ся до безнастанного молоченя взнеслих і будуючих фраз без належитого відчутя і зрозуміня їх, так що з ними занадто освоюють ся і набирають нахилу до надуживаня їх. Добрий виклад може без сумнїву провадити до того, що дїти зрозуміють о що ходить, що треба уважати добрим а що злим; однак сам собою не вистарчить, аби дїти переняли ся ним так дуже, аби після него нормувати своє поступованє.

В тім раї часте повторюванє не є мамою, але мачухою науки. Не треба дуже великого досьвідченя анї дуже глубокого знаня людий, аби переконати ся, якою пляґою для морального розвою суспільности суть фрази. Єсли-б не то, що найкрасші, найвзнеслїйші засади уміють вже люди на память і повторяють їх з привички при меньше або більше щасливо дібраних нагодах, так що ті засади ідуть з уст до уст як дрібна монета, котрої вартість нїхто не справджує і не квестіонує, приймаючи єї після обовязуючого курсу, то може ще з часом можна би їх в імя якоїсь моральної девізи розігрїти, порушити, підпхнути до великих дїл. Але власне через таке монотонне выголошуванє фраз, розріз між словами а дїлами усталює ся неповорушно. Всї повтаряють одно і то само, т. є. гарні і будуючі засади; всї робять одно і то само, т. є. річи зовсїм невгідні з тими засадами.

Небезпеченьство є тим більше, єсли відразу ставляємо до дїтий вимоги, перевисшаючі їх моральні сили, і стараємо ся дотягнути їх до тої ровесни, на якій рідко коли стають дорослі люди. Тому то сентенциї, прибираючі форму постановлень, суть дуже слизькою річию. Лучше не накидувати дїтем постанов попереставати на добрій волї, як призвичаювати їх ломити так торжественно дані на письмі обітниці. Може найгіршими суть письменні вироби в родї вище наведених, що суть публичною сповідию з власних чеснот. Не є то вже наука моральности, але облуда. Письменні перехвалки, читані учителем або на голос в клясї можуть впрост від'ємно дїлати на характер. Дитина призвичаює ся або до перецїнюваня власних дїйсних прикмет, або до удаваня таких, котрих не має.

Взагалї думаю, що, хоч троха розумованя в моральних квестиях не завадить, надмір розумованя може принести лише шкоду. О дуже многих простих, елементарних обовязках розумувати не треба, як о річах, котрі в очах дитини не повинни нїколи підлягати сумнївови. Моральне вихованє в своїх найпростійших формах є квестию добрих привичок. Приниманє з сумним здивованєм кождого факту, котрий ломить ті привички, підчеркуванє его як анормальної, ненатуральної річи повинно зовсїм вистарчити. До таких пр. належить засада: „Їдж лише тоді, коли тя голодний“ — і дуже, дуже богато инъших. Чи приміром для дїтий, що жиють в нормальних відносинах, треба осібної лекциї о тім, що батька і матір треба любити? Чи така лекция вистарчила би до розбудженя почутя, котрого не змогли розбудити всї вражіня

першого дитинства: Для піддержаня сил до сповнюваня обовязків більше скомплїкованих лучше повинно служити побуджуване запалу до благородних дїл, як розумоване о їх вартости. Розумоване в моральности має взагалї значінє лише там, де ходить о рішенє сумнїву т. є. о борбу між одним і другим обовязком, або о підтягненє рідкого і мало знаного факту під знану і означену категорию. В тім же напрямі добре є лишити дитинї певну самостійність. Етичні квестиї будуть займати єї більше, коли над ними буде сама працювати, хоч би при помочи учителя, як коли учитель подасть відразу до них ключ. О тій сторонї моральної науки мовчить справоздавець, хоч она є властиво найважнїйшою річию.

На щастє, побіч теоретичних викладів не занедбують французькі учителї і практики. В школї хлопцїв в Монтаржі провадить ся під назвою: „Education au jour le jour“ денник спостережень над поступованєм дїтий, зібраних на шкільнім подвірю, в їдальни, в часї рекреациї і т. д. Їх товариські відношеня, привички; ріжні дрібні шкільні пригоди достарчають нагоди до удїлюваня рад, вказівок, наган і похвал.

В кількох шкільних округах поручено учителям, аби також провадили такі педагогічні денники, в котрих кождий ученик має свою рубрику, котра виповнює ся в міру даної нагоди і сьвідчить о его моральнім розвою. В иньших місцях впроваджено той звичай з ініціятиви самих виховавцїв. Зовсїм подібний характер має установлена в одній школї моральна бухгальтерия школи, книга, в котрій кождий ученик має запроваджену рубрику активів т. є.; додатних обявів моральних, і пасивів — від'ємних. Ріжниця полягає на тім, що в певних означених речинцях замикає ся рахунки порівнуючи одні з другими, в наслїдок чого книжка є не лише образом поступів ученика, але і дїяльности школи. Незалежно від лекциї моральности призвичаюють деякі учителї дїтий до оцїнюваня і судженя біжучих фактів з шкільного і позашкільного житя.

Однак і ту бувають часом меньше щасливі помисли. Приміром в школї Карнота в Салєн дю Жюрá істнує золота книга школи. Се є кронїка добрих учинків учеників. „Она має на цїли заохочувати до наслїдованя або перевисшеня попередників, щоб відперти закиди роблені сьвітській школї і щоб дати примір слїдуючим поколїням“. На лекциях моральности або в часї торжества розданя нагород відчитує учитель найбільше будуючі події з тої книжки. Автентичність кождого факту стверджують підписами наочні сьвідки і представитель власти. Один з тих послїдних полїцийний комісар М. Шамион виписав на першій сторонї тої книги слїдуючу увагу: „Наука моральности при помочи приміру, дїланє на ум дитини при помочи похвал, віддаваних добрим учинкам, є важним кроком поступу, що приносить честь школї Карнота“.

Пан Шамион може бути знаменитим комісарем полїциї, але его ентузіязм для „Золотої книги“ сьвідчить, як небезпечне було би узнаваня поваги полїциї в педагогічних квестиях. З педагогічної точки погляду заслугує та книга радше на нагану. Ученики котрі сповняють добрі учинки в переконаню, що они зістануть увіковічнені на письмі, котрі жадають урядового ствердженя і остемпльованя своїх чеснот і заслуг, зовсїм не находять ся на найлїпшій дорозї до внутрішного усовершеня. Школа, котра в той спосіб місто благородних нахилів побуджує зарозумність і бажає реклями, приспособлює може суспільности богато зручних карєровичів і політичних шарлятанів, але героями певно єї не обдарує.

Розуміє ся що того не можна сказати о всіх французских школах. Аби оцінити їх педагогічну діяльність, треба би їх зблизька слідити, а не познакомлювати ся з ними з пересланих на виставу реклямових оказів. Хочемо вірити, що ті послідні зовсім не становлять повного образу морального вихованя в французских школах, але відбивають лише его внішну теоретичну сторону, в котрій найяскравійше виступає пересада і педантизм. Припускаємо, що в богато місцях сама шкільна практика, сам безпосередний вплив чесних і розумних учителїв рівноважить від'ємне діланє систему, в котрім моральність прибирає такий пописовий і полемічний характер. Що она однак той характер принимає, виходить се певно з обставин зазначеної вже на вступі — завзятої ривалізациї з монастирскими школами. Учителям не ходить передовсім о то, аби піднести дійстно моральну уровень учеників, але аби сьвіт знав о тім і мусїв то признавати. Они хочуть аби сьвітска школа імпонувала своєю моральностию і замкнула губу противникам. Звідси походить та пересада, та чеснота окружена парадою, то голосне публїкованє добрих учників. Отже може бути що та цїха є лише переходовою і відповідає теперішній фазї школи воюючої, школи — яко орудя политичної борби сторонництв. —

Байки о бузьку.

В Німеччинї указав ся новий наклад брошури дрезденьского писателя і етика Шульца п. з. „Звідки беруть ся малї дїти?“ Автор звертає увагу на суспільні шкоди, які виходять з безмисленого повторюваня дїтям байки о бузьку. Дїти, спостерігаючи потім, що родичі, заказуючи їм так остро говорити неправду, самі їх обріхували, тратять до них довірє, а довідуючи ся правди від непокликаних осіб, затрудняють і побуджують свою фантазию в невластивий спосіб, шкідний для здоровля і для характеру. Шульц радить, аби принайменьше дїтям, що покінчили 10 лїт говорити правду, обясняючи їм в властивий спосіб. Винайденє того способу є річию розумної і любячої матери. Що до меньших дїтий — після его думки — можна звичайно зручним даванєм відповіди на дане питанє відвернути їх увагу на иньший предмет, а через те уйти оповіданя байки о бузьку. А коли питаня: „звідки взяла ся мала дитина?“ частїйше повторяє ся, можна в кінци в зручний спосіб приготовити дїти до пізнаня правди. Автор брошури радить переждати з тим принайменьше до скінченого 10-го року житя.

Здає ся, що та рада не есть цїлком консеквентною і не опирає ся на докладній обсервациї дїтий. Питаня: „звідки беруть ся малї дїти?“, „звідки я взяв ся“, „як мама довідала ся, що я мамина дитина?“ і т. п. повстають в умі дитини значно вчаснїйше як в 10-ім роцї житя. Також і небезпеченьство усьвідомленя через треті непокликані особи не дасть означити ся жадним віком. То-ж відсуванє родительских обясненъ до того часу викликало би зовсім подібні наслїдки до тих, які виходять з обріхуваня дїтий. Цїкавість дитини не буде так довго ждати на заспокоєнє. Обясненє в певній мірі малих дїтий має ще і иньші добрі сторони. Цїкавість заспокоєна рішучою відповідию.

о тілько згідною з правдою, що ві не порушить жадне спостереженє дитини і що она вистарчить до вияснення тих фактів, котрі можуть звернути увагу дитини в так молоденькім віці, перестане відразу працювати в тім напрямі і зверне ся на иньшу дорогу. В той спосіб затамує ся дорогу до дальших питань і здогадів на довгий протяг часу; рухливий ум дитини перейде над тою справою до денного порядку, а в будучности лишить ся ві в памяти лише абсолютна достовірність слів вітця і матери і склонність удавати ся до них по обясненє в кождій сумнівній, хочби і найдражливійшій квестиї. Така щирість і довірє дитини, не повздержувані зле зрозумілою і фальшивою супроти родичів встидливостию, має в вихованю вирост неоцінену вартість. Родичі, котрі ві з'уміли позискати, можуть ся переконати доперва пізнійше а питань і звірень дитини, від кількох і яких небезпеченьств охоронили їх в так молодім вже віці. Длятого думаємо, що приноровленє повищої дуже здорової виховавчої засади відразу, т. є. з хвилею, коли дитина поставить подібне питанє, есть безусловно найлїпше.

Виходячий в Берлїні „Провідник здоровля", здаючи справу з брошури Шульца наводить яко примір розмову одної розсудної матери, котра змушена відповідати на безнастанні питаня своїх дїтий, вивязала ся в слїдуючий спосіб з своєї трудної задачі: „Відки беруть ся малі дїти?" — спитав один синок. „А відки беруть ся малі лошата?" — спитав другий. Мама відповіла новим питанєм: „Відки беруть ся малі курятка? — А з яєць.

— „Малі лошата так само, але то не в яйце з так твердою шкаралупою, як куряче; коні не можуть сидїти спокійно і вигрівати яйця, так як кури. Яйце в котрім є молоде лоша є окруженє мягкою скіркою, а лоша виходить з него в тій самій хвили, коли яйце знесенє". — „Чи у чоловіка так само?" спитав наймолодший.

— „Мамо, як великий був я, коли вийшов з яйця?"

— „Чи мав я уже зуби?" Питаня слїдували тепер без кінця, а найбільше займала дїтий справа кормленя немовлять грудьми матери.

Шульц наводить ще один случай. Жінка одного урядника злягла в часї неприсутности мужа. Ві 13-лїтний син був змушений, в недостачі кого иньшого бігти по повитуху а потім в присутности ві і лїкаря, робити ріжні послуги. Бліднй і дрожачий дивив ся на терпіня матери. І о диво! З нечемного, легкодушного, злістного ледаща, яким був передше, став від тогди найлучшим сином.

Справа та, як справедливо зазначує „Провідник здоровля", дуже важна, рішена в теорії вже досить давно, однак в практицї дуже мало посуває ся наперед. Традиційні привички беруть перевагу над розумованєм.

Народне шкільництво на Буковині

в роцї 1899/900.

Власне появило ся справозданє буковиньскої краєвої ради шкільної про стан буков. шкільництва народного в минувшім шкільнім роцї, з котрого вийманємо отеї головні дані, цікаві й для нашого загалу.

Видїлових шкіл не було на Буковинї і с. р., заступали їх для дївчат 3 курси вищої науки дівочої в Чернівцях, Сторожинци і Сучаві.

Народних шкіл було на Буковинї тогід всего 362, з них 135 або 38% одноклясових, 93 або 24% двоклясових, 58 або 16% триклясових, 40 11% чотироклясових, 23 або 6% пятиклясових і 13 або 4% шестиклясових. Зі всїх шкіл було 16 лише для хлопцїв, 16 для дївчат, а 330 мішаних.

Після мови викладової було 147 руских, 121 волоских, 42 нїмецкі (з того 27 у всїх а 15 лише у вищих клясах) 25 волоско нїмецкі, 10 руско-нїмецких, 6 руско волоских, 3 нїмецко-руско-волоскі, 3 мадярскі, 3 нїмецко-руско-польскі, а по 1 польскій, нїмецко-польскій, волоско-малярскій і нїмецко-руско-волоско-польскій.

Зі 147 руских шкіл було 65 або 44% одноклясових а решта більше-клясові школи, а то: 42 двоклясові, 27 трикл., 9 чотирокл., 3 пятикл., а 1 шестоклясова.

З волоских шкіл було також 44%, а з нїмецких лише 21% одноклясових.

Переповнене шкіл видно з того, що лише 116 (головно-нїмецкі) мало цїлоденну науку.

Нових шкіл прибуло 11 а то: 6 волоских, 3 рускі, 1 нїмецка, а 1 нїмецко-руска; а нових кляс отворено 52, так, що всїх кляс разом було 922. Без школи було ще 24 громади, з них мало вже 12 школи на папері, а 12 не мало ще й того. З тих опущених громад було 14 руских, головно із серецкого і сучавского повіту.

Приватних шкіл було на Буковинї 23, з того 8 з правом публичности, 17 було нїмецких, а по 1 мадярскій, вірменьскій, нїм.-рускій, нїм.-вол., нїм. польскій і нїмецко-руско-волоскій; 5 для дівчат, 5 для хлопцїв а 13 мішаних, 8 одно- а 15 більшеклясовних, разом 51 кляс.

Дїтий обовязаних до науки було 92.973 (+2344*), з того ходило до публичних шкіл 70.081 (+2373), до приватних 2847 (+186), а 2908 (—228) вчило ся в середних школах або дома, нездібних до науки було 2282 (—103), отже вчило ся всего 80% здібних до науки дїтий, а 20% або 18.855 дїтий оставало без науки. Кара за непосилане дїтий до школи наложено в 25.069 (—4580) випадках в загальній сумі 22.580 К. 9 сот., з чого стягнено 16.305 К. 66 сот., а замінено на арешт в 18.537 разах, хоч пересічне число неоправданих занедбань школи виносило лише 4%.

Число учительских сил при публичних школах виносило разом 926 а то: 370 учителїв з квалїф., 81 зі свідоцтвом зрілости а 43 без уч. свідоцтва; учительок було 180 квалїфікованих, 36 з іспитом зрілости а 126 без уч. свідоцтва; прибуло всего 47 сил взагалї, а 36 іспитованих. Катехитів було 367 духовних а 42 свїтских. Учительок лише для ручних робіт було 76. При прив. школах було 53 уч. сил, з того 41 іспитованих а 12 без іспиту.

Наука ґімнастики відбувала ся в 277 школах, женьских ручних робіт учили в 258 школах, огородів мало 167 шкіл, бібліотек 307, а всї прибори наукові 342 школи.

Фреблївских огородців було всего 4, а охоронок 1; всї в Чернівцях.

*) Числа в скобках означають ріжницю з перехтогіднима.

Курсів повторительних було 280 (+ 6), а для ручних вправ (слейду) 28 (+ 3).

Із числа 70.081 дітий вписаних до публичних шкіл народних кляснфіковано з кінцем року 65.520 або 93%, а з тих одержало добрий поступ 56.144 або 86% (+ 6%).

Прелїмінар шкільний виносив на біжучі видатки 1,033.020 кор. а на пенсиї 49.864 кор., разом 1,082.884 кор. з краєвого фонду, а надто 218.814 кор. 68 сот. з міского фонду черновецкого для міского шкільництва. Бюро краєвої ради шкільної числило 7732 (+ 657) екскібітів а 10 повітових рад; разом 41.184 (+ 5184).

Відозва.

Земляки!

Скрізь як широка наша Русь-Украіна розносять ся тепер жалї і нарікання на наше загальне упослїдженє. Жалї сї чути скрізь вже не від нині, тай не від ниній шукаємо ми за причинами сього стану. Одні бачать причину сього нашого теперішнього упослїдженя в кождім напрямі суспільного нашого життя в нашій нещасливій минувшости, другі в невідрадній теперішности, а ще инъші в душевних свійствах характеру нашого руско-украіньского люду. Нам здає ся, що всї ті три наведені причини разом зложили ся на наше теперішне положенє, та ми переконані, що мимо того нашого народу не сьміли би так упослїджувати, коли-б не наша некультурність!

Теперішний вік, вік просьвіти і промислу, вік пари і електрики — тому нарід, що має єще сотки тисяч анальфабетів, що має так сьмішно мале число інтелїґенциї, що не має свого промислу та своїх питомих інституцій для науки і штуки, мусить стати підніжком більше культурних народів.

А коли нас єще до нині не роздавили другі більш культурні народи, так як роздавлює парова машина, віз драбинястий, що стане їй на дорозї, коли ми нині починаємо давати чимраз то дужші познаки нашого життя, то се есть лиш відрадним доказом із одної сторони не надто великої культурности усїх наших найближших сусїдів, а з другої сторони великого єще засобу жизненних сил нашого руско-украіньского народу.

Та сї обставини треба нам як найскорше використати на нашу користь, бо наші сусїдні народи йдуть прискіненим ходом в перед, тай вскорі можуть нас так випередити в культурі, що нам вже не стане сил дігнати і випередити їх в цивілїзаційнім походї.

Тому то філія „Руского товариства педаґоґічного“ в Коломиї, що має на цїли як раз дбати про просьвітно-економічний розвій нашого народу в отсій закутині нашої великої Украіни, звертаєсь з отсим зазивом до всїх сьвітлих людий а вірних синів нашого народу.

Пора вже крайна взятись нам до діла, до горячої невтомимої працї на нашій запущеній народній ниві! Чужі ні вороги про нас не подбають, ми самі мусимо працювати для себе! А вся та наша праця мусить стреміти до сего, щоби піднести просьвіту і добробит нашого народу.

Одним з найуспішнїйших средств до сего есть як найбільша і найкоротша продукция нашої руско-украïньскої інтелїгенциї, бо она есть цьвітом кождого народу і сповняє незвичайно важну задачу в культурнім его розвою.

В тій отже цїли звертаємось до всїх наших Високоповажаних Отцїв духовних і Учителїв, що вже стільки разів давали докази любови до свого народу та посьвячена для его добра. Ви Високоповажані Добродїї маєте найбільше нагоди пізнати его талановиті одиниці, Ви можете найперше вишукати і зібрати їх та заохотити родичів до громадного посилання до школи тих талановитих дїтий, що їх тільки укриваєсь і марнує серед нашого народа. Нехай наші селяньскі дїти засиплять школи мійскі, заводові, промислові і гімназиї, нехай они навчать ся добру, нехай виростають на добрих трудівників народа і краю.

Особливо просимо і взиваємо всїх Високоповажаних Патріотів до заохочування наших селян і міщан, щоби громадно обіслали нашу руску гімназию в Коломиї — де ваші дїти в своїй рідній мові і під проводом своїх людий побирають науку і виховують ся в нашім руско-украïньскім дусї.

Думаємо, що наші Впов. Священники і Учителї займуть ся ревно сею справою та що не лиш вишукають таких талановитих хлопчиків, але також пожертвують ся, щоби приготовити їх до вимаганих іспитів вступних і тому вже заздалегідь подаємо до відомости ті вимоги, що їм мусять відповісти ті, що хотять вступити до шкіл мійских, промислових і гімназий.

До школи деревної приймають учеників, що скінчили сільску школу, т. є. скінчили з вдоволяючим поступом IV. степень науки (по нашому значить ся, що скінчили 6-тилїтну науку, обовязуючу в школї народній), при тім мусять виказатить, що суть увільнені від дальшого ходжения на науку в школї народній. Та клявзуля має бути уміщена на свідоцтві шкільнім. Ученик має мати 14 лїт.

До школи гончарскої приймають лишень тих учеників, що скінчили IV-ту клясу школи народної.

При школї деревній є інтернат, річ нельми важна, до него приймають за певною умірено, що найменьше 8 кор. виносячою оплатою в грошах або в натурі (хлїб, мука, картофлї, фасоля і т. п.) або цїлком безплатно (сироти, бідаки), вправляють декотрим здібним ученикам стипендию, що іде на оплату інтернату.

В школї гончарскій удїляють стипендиї від 8 до 20 кор., ученик має мати 13 лїт.

Вимоги при іспитї вступнім до I. гімн. кл. суть слїдуючі:

1. З науки релїгії: відомости, які може собі присвоїти ученик в перших чотирох лїтах обовязкової шкільної науки в 4 класових народних школах.

2. З викладового языка: Плавне та виразне читанє, поясненє річеве прочитаного з поданєм мисли, оповіданє змісту ширшими уступами; знанє частий мови, відміна імен і дїеслова; знанє речення простого розширеного і розбір складових его частий, що до згоди підмету з присудком і складнї падежів; поправне писанє диктату з круга понятий, відомих ученикови з увзглядненєм головних засад перепинаня.

3. З нїмецкого языка: Плавне і зрозуміле читанє, відміна родівника іменників, прикметників та заіменників (особових, присвоюючих, указуючих і відносних); відміна дїеслів помічних і слабих у всїх формах родів,

дїального і страдального. Відтак відміна найзвичайнїйших міцних дїєслів, засіб слів відповідних понятям ученика; правильне писане легкого диктату, котрого вміст подасть ся ученикам в мові викладовій перед подиктованем і аналїза речень письменно.

4. З рахунків: Писане чисел до мілїона включно, виправність в чотирох головних дїланях рахункових цїлими числами; певність в табличці множеня і знане важнїйших метричних мір.

Ученик мусить мати бодай 10 лїт скінчених, або кінчити десятий рік житя до 31. грудня сего року, в котрім до 1. кляси зголошує ся.

При рускій гімназиї в Коломиї є приготовляюча кляса, що до неї могуть зголошувати ся ученики, що мають 9 лїт скінчених, або кінчать девятий до 31. грудня сего року, в котрім до приготовляючої кляси зголошують ся. Від них вимагає ся підготовленя з релїгії, нїмецкого, руского і рахунків, яке виносять з третої класи народної школи.

Хто не хоче свого сина післати до школи деревної анї до гончарскої анї до гімназиї, то нехай уміститъ его в рільничій школї в Городенцї, або в учительскій семинариї в Залїщиках, в Станиславові; в кінци не зле є дати сина до варстату слюсарского, ковальского або помістити в фабрицї.

Ми певні сего, що Високоповажані Добродїї ревно займуть ся сею справою та вже до найблизших іспитів вступних підготовлять можливо найбільше число учеників, — а продукция осьвіченої інтелїґенциї лежить не лише в інтересї нашого народу, але також нашого краю і держави, тож думаємо, що не буде нїкого хто мав би відвагу відказатись від сего народного і горожаньского обовязку, так як через те стягнув би на себе закид байдужности, ворожого настрою взглядом всїх культурних і цивілїзацийних змагань нашого народу, краю і держави.

Від Видїлу філії „Руского Товариства педаґоґічного“ в Коломиї.

ВІДОЗВА

Видїл руского педаґоґічного товариства постановив поміщувати у своїм видавництві „Дзвінок“, ілюстрованім письмі для дїтий, ігри і забави сїльских дїтий, їх звичаї і обичаї, „наказуваня“, давані їм родичами, словом усе, що підходить під житє і вихованє сїльских дїтий.

В переконаню, що ПП. Учителї можуть на тім поли зібрати як найдокладнїйше і найбільше даних, просить видїл їх, як також всїх, кого обходить справа нашого народнього вихованя, щоби зволили занятись збиранєм відповідного материялу і наділанєм его до видїлу Руского педаґоґічного товариства у Львові.

Видає „Руське товариство педаґоґічне". — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Видання руского Товариства педаґоґічного.

Образкові видання.

Звіринець	20 сот.	Дїточі вигадки ч. I.	60 сот.
Гостинець	20 „	„ „ ч. II.	60 „
Забавки	20 „	Забавки для дїтий	80 „
Менажерия	20 „	Мала менажерия	70 „
Робінзон Чайченка	80 „	Велика менажерия	80 „
Квіточка	40 „	Нашим дїтям ч. I.	80 „
Віночок	40 „	„ „ ч. II.	80 „
Цете-Франко: Лис Микита (друге цїлком змінене видання). 1 кор.	— „	Казки Андерсена Ч. 1, 2. 3, 4, 5 по	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге видання).	80 „	Казки народні Ч. 1 і 2 по	50 „
Наші звірята	80 „	Байки Бранчанїнова	50 „
		Байки братів Ґрімів	50 „

Видання без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по	20 сот.
Китиця желань 2. розширене видання	40 „
Ів. Франко: Абу Казимові Капці	40 „
„ „ Коли ще звірі говорили, казки для дїтий	80 „
Учитель за р. 1890—1900 по 4 кор.	— „
Дзвінок з р. 1892—1900 по 6 „	— „
Ів. Левицкий: Попалось. Різдвяні сцени	20 „
Вол. Шухевич: Записки школяра	40 „
„ „ Від Бескида до Анд'ів	20 „
В. Чайченко: Олеся; Байка; Комар; Два оповідання по	10 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря	10 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двоспів з фортепіяном	20 „
Леонїда Глїбова: Байка	10 „
Днїпрової Чайки: Казка про сонце та його сина; Писанка по	10 сот.
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двоспів з фортепіяном	20 „
„ „ Коза дереза	1 кор. 20 „
Мапа етнографічна Руси-Украіни	1 „ 20 „
Гордїєнко: Картагинці і Римляни	40 „
Юлїй Верне. Подорож довкола землї	40 „
Барановский. Приписи до іспитів	40 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по	40 „
Др. Л. Кельнер. Коротка істория педаґоґії	1 кор. 20 „
Василь. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів	50 „
„ Подорож до краю Лїлїпутів	50 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-украін. письменства	30 „
Мальота. Без родини	80 „
Віра Лебедова Прогулька	10 „
„ „ Гостинець дїтям	50 „
„ „ Малі герої	50 „
Др. Мандибур Озїмина	70 „
Сальо. Непос, учебник для III. кляси гімназ.	1 кор. 30 „
А. К. Робінзон неілюстрований	20 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	1 кор. — „
Др. Мих. Начовский. Замітки до науки руского мовлення	60 „
„ „ „ Балади і думи	20 „
Тарас Шевченко. Кобзар	2 кор. 40 „
„ „ Кобзар для дїтий	40 „
Ів. Сїлка На чужині	40 „
А. Гаєдаїньский. Огород шкільний	1 кор. 20 „
Мих. Коцюбинский Оповідання	40 „
Олекса Катренко. Оповідання	40 „
Стефан Пятка. Дарунок для дїтий	40 „
Оповідання для дїтий	40 „
Картки з історії Украіни-Руси	40 „
А. Крымский. Переклади	40 „
А. Пушкін. Байки	30 „

Дістати можна в канцелярії Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26.

ч. 4. Львів 20. лютого 1901. Р. XIII.

Передплата: на цілий року 1 зр. 60 кр., на пів року 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Тїло та душа у дитини.

[Dr. Maurice de Fleury: Le corps et l'âme de l'enfant. – Paris. A. Collin et C-ie]:

Питанє переваги анґльо-саскої раси над французкою поставлене Демоленом (Demolins) на ґрунтї педаґоґії, викликало своєю грізьбою цїлий ряд проб, що мали на цїли реформу вихованя у Франциї. Се народне стремлїнє до скріпленя французкої раси дало також Флєрому гадку та основу до написаня книжки під вище наведеним заголовком. Попри локальний характер можна однак признати сїй книжцї значінє загальне, яко досліди над гіґієною виховання так фізичного як і умового та морального.

Згідно з твердженєм Декарта (Descartes) що „навіть ум в так високім степени зависить від темпераменту та стану знарядів тїла, що коли-б можливим було винайти средство, яке робило би людий розумнїйшими та справнїйшими, то треба его шукати в медицинї", Флєрі ставить свою працю виключно на ґрунтї фізіольоґії та гіґієни. Він бажає васьлїдками своєї ревної практики на сьому полї допомогти матерям в їх незвичайно важнім а так часто невдало трактованім завданю виховання. Узглядняючи недостачу наукового підготовленя своїх читательок, застерігає ся, що не буде входити в глубини психольоґії та високої фільозофії, а тільки предкладає їм поговірку довірочну про річи цїлком ясні та прості а притім вельми їм близькі. Думає, що повинно ся шукати средств виховання в медичній гіґієні, а те як раз виповнить сї дотепершні прогалини в педаґоґічних досліджах.

В ряді перших глав, присьвячених відживляню, знови, фізичним вправам, одягови, купілям та лїтним феріям дитини, подає автор богато чисто практичних гіґієнїчних вказівок, яких примінене має вчинити зріст та фізичний розвій дитини свобіднім, гармонїйним та інтензивним.

В дальших главах вводить нас на ниву анатомії та фізіольоґії мозку, та в вельми ясний та приступний спосіб обзнакомлює читателя будовою чудесного мозкового механїзму та заразом з процесами спостереґаня, зображуваня та ассоциациї. На тій приготованій ниві звертав ся Флєрі до розглянена інді-

відуальности та волї дитини, т. зв. властий ѣї душі. Признаючи, що свобода дитина або можливість поступати як слїд, се річ яку можна набути або усовершити, кладе одначе особливий натиск на се, як вона залежна від впливів орґанїзму, темпераменту і инь.

Виключаючи отже одвічальність дитини, пробує зійти в глубину ѣї душі, щоби порозуміти ґенезу шкідливих інстинктів та примінити одвітні средства.

Причин нахилу в дитини до злости, ляку, лїни і т. п. велить Флєрі шукати передовсїм в анормальнім устрою нервів. Злість пр. є атаком нервів, наших сьвідомим станом, в якім напружена енерґія нервів бажає освободитись в напрасній реакції: крику, сльозах, ненормальних рухах мязів. Несьміливість та ляк у дїтий, яко хороба уяви та недостача почуття сили та житевої відваги, се обяв духовий ослаблених фізичних сил та ослаблених функцій орґанїзму. Так само мелянхолїя та сумовитість, що чим раз частїйше у дїтий проявляють ся, се вислїди умучення нервової системи, се відгук умової неврастенії.

Лїчене таких склонностий у дїтий повинно стреміти передовсїм до скріпленя орґанїзму, до надання більшої сили та відпору нервовій системі. Для того повинно основуватись на стислім управильненю відживлювання, на раціональнім приміненю ґімнастики, ґідропатиї і т. п. Така раціональна ґіґієна конечно повинна випереджувати моральні та умові средства як: перевання, пробуджуване в дитині почуття сили, оптимізму і т. п.

Великий процент дїтий лїнивих се неврастеніки, дїти з ослабленою нервовою системою. І тут перший лїк управильнене ґіґієнічних умов, а на перший плян виступає роля лїкаря, до якого будучности буде належало лїчене таких недуг як: лїнивство, мелянхолія, слаба память і т. п. Се буде великий шаг на перед в педаґоґії. Причиною лїнивства у дїтий здорових в першім ряді являєсь перетяженє працею виключно умовою. Ми звичайно найприкрійше згадуємо часи шкільні головно задля того, що нас надто обтяжали шкільною наукою. Бо наша шкільна система науки викликує обяви лїни та ширить умову нездарність та знеохочує до науки. Вона не узглядиює справжнього завдання учителя, що має виховувати душі, яке повинно основуватись на сім, щоби учеників заінтересувати їх працею, щоб вказати їм мету їхніх стремлїнь та товчків вислювання, яких від них жадаємо, щоби побуджувати в них не самий пасивний послух але бажане пізнання, потребу пізнання та самостійність ініціятиви.

Тіндаль (Tyndall) називає найяснійшими хвилями свого житя ті, в яких удало ся ему перевести умову енерґію дитини зі стану пасивного в активний та спричинити ся до буйного та плїдного ѣї розвою.

Тут виступав автор як сторонник сеї системи, щоб один учитель учив малу скількість учеників, та щоби вінже вчив їх та провадив через цїлий час образованя аж до університету чи иньших фахових студий.

Велику вагу в виробленю замилованя до науки прикладав також Флєрі до точного та регулярного розкладу занять та забав дитини. В наслїдок привички та налогу, години умової працї набирають для дитини сили обовязуючого житевого закона а щоденна праця стає для неї просто потребою, просто голодом душі. Для рівноваги одначе вислювання мозку не треба забувати переплїтати науку ґімнастичними вправами, одначе лиш такими, що запрятували би лиш хребетний стовп а не знов мозок.

В дальшім рядку глав говорить Флєрі про нахил до лжи, до примилювання, до непослуху, розправляє про моральну чистоту а наконець про кари при виховуваню. Виховане се не штука впоюваня в дїтий слїпого підданя під розкази педаґоґа, єго метою повинно бути: витворювати людий свобідних, та таких, щоби сеї свободи могли розумно уживати.

Тож не домагаймо ся від дїтий пасивного послуху але розвиваймо в них здібність ініціятиви, вирабляймо в них самостійність та енергію дїланя. Не караймо їх відразу але стараймо ся поки можна вливати на них умілою персвазією, та терпеливою суґґестивою а передовсїм чувством, заразом покористуймо ся для сеї мети і їх питомою любовою себе самих і почутєм стиду і почутєм одвічальности.

В кождій майже главі своєї працї переводить Флєрі сю гадку, що наближусь день, в якім ґіґієна та лїкарска терапевтика увійдуть в педаґоґію та розширять ві тїсні границї. Бо поправа умов житя фізичного се першорядне средство самостійного розвою духових спосібностий а затим і т. зв. добрих склонностий вдачі та ума в дитини. Книжка, впрочім написана так ясно та приступно, що повинна заохотити до уважного перечитаня кождого педаґоґа а особливо кожду матїр, що дбає про виховане своїх дїтий.

Наконець випадає запримітити, що написана з правдивим теплом та чувством, що пробиваєсь у всїх наведених примірах з житя а вкінци в єго проектї, яким кінчить ві а то в проектї закладаня первових санаторий для бідних дїтий.

В. Г. Д.

Народне шкільництво в Італії.

Вість о недавнім убійстві короля в Монцї переняла загал перераженєм і звернула очи всего сьвіта на Італію. Той край, колись оселя найсьвітлїйших культуральних традицій, переходить дїйстно тепер хвилї якогось переселеня і часто доходять до нас дивні відгомони про тамошні внутрішні відносини. Порівнуючи послїдний случай з иньшими полїтичними убійствами в послїдних часах, завважаємо, що майже всї справники їх були Італїянами і походили з робітничої верстви, отже з простолюдя. Се цїкаве спостереженє провадить нас в дальшім тягу до вислїдженя причин і обставин того явища, а тодї мусимо дїткнути ся і стану шкільництва і народної просьвіти на Апенїньскім півострові.

Наша суспільність знає імовірно і добре памятає незвичайні образи з житя Італїйцїв, так живо представлені в прегарній книжцї Едмунда де Амічіса, де майже на кождій сторонї спостерігаємо надмірні засоби педаґоґічних здібностий у вихованцїв і учителїв, їх незвичайне перенятє ся обовязками і цїлковиту гармонїю між домом а школою; видко навіть спасенний вплив школи на домові відносини низших, неосьвічених верств. Читач стверджує те все з живою радостию і чує ся гордим живучи в часах, коли провадить ся таке виховане.

Істнованє подібних шкільних відносин повинно відбити ся додатно на цїлім житю італїйского народа, провадячи єго скоро дорогою просьвіти і по-

ступу на найвисші щеблї теперішної цивілїзації. Чи однак так есть в дійстности, т. є чи італїйский нарід есть дїйстно просьвічений? — який есть загальний стан просьвіти на Апенїньским півострові? — на повисші питання вишукаю і подам відповідь, зіставляючи вязку відповідних даних, котрі я міг зібрати з ріжних жерел.

В порівнуючій таблици анальфабетів в Сполучених Державах і деяких европейских краях, уложеній і оголошеній перед кількома лїтами Бюром просьвіти в Вашингтонї, займає Італїя в рядї двайцати держав одно з послїдних місць, бо шіснайцяте. Міжтим коли в Сполучених Державах було тодї 13% анальфабетів, а в скандинавских краях не становили анальфабети навіть один процент всего населеня, мала тогди Італія аж 40% т. є. $^2/_5$ населеня не умівючого читати. Трудно бути певним о скілько взагалї суть певні дати вашингтоньского бюра, бо тепер подає один поважний орган німецької праси ще вищу цифру італїйских анальфабетів: після него не $^2/_5$, але $^3/_5$ італїяньского населеня, т. є. 60% не умів читати. Не могучи на разї рішити, котрий з повисших виказів є правдивійший, мусимо в кождім разї стверднти, що Італїя належить до держав дуже упослїджених під оглядом просьвіти.

Коли порівнаємо стан просьвіти на Апенїньскім півострові тепер і перед кількадесяти лїтами, то знов здивує нас значний поступ під тим оглядом. В 1860 р. становити мали анальфабети 80% населеня цїлого півострова. Впрочім той процент був тодї дуже ріжнородний в ріжних державах і провінціях Італїї. Найбільше упослїджені під оглядом просьвіти були полудневі околиці півострова і Сицилія, де число умівючих читати не переходило 5%. Ще 1871 р. числено там 87% анальфабетів, а і тепер має їх Сицилія понад 70%. Значно вже лїпше було тодї, а і тепер есть, в північних провінціях, що знатоки тамошних відносин приписують сусїдству з більше просьвіченими краями, а і тій обставинї, що деякі з тих провінцій, як Льомбардия і Венеция, входили через певний час в склад держави Габсбургів; здає ся однак, що переважне значінє мають ту лїпші економічні відносини провінцій і певна ріжниця в темпераментї північного і полудневого населеня півострова.

Повисші числа вказують будь що будь, що число Італїянців, що вміють читати, стало збільшувати ся і мусить дальше збільшувати ся, бо від 1877 р. істнує в Італїї шкільний примус, обовязуючий дїтий обох полів через три роки, т. є. дїти семи — осьми — і девятилїтні. Однак той примус істнує лише на папері, а виконаню права стоїть на перешкодї впрост недостача шкіл. Удержане Італїї на становищи великої держави спотребовувало величезні суми, обертані на військові цїли, і унеможливлювало вставленє до річного буджету відповідних квот на народну просьвіту. Давних шкіл є мало, нових отвирають дуже скупо, так що ледви часть дітий в шкільнім вїцї може побирати в них науку. Се пригадує подібні відносини у нас в Галичинї, де також мимо шкільного примусу від семого року є дуже богато дїтий позбавлених науки. Нїчо дивного проте, що відсотки анальфабетів в Галичинї і в Італїї суть дуже зближені. Впрочім відносини в Галичинї змінюють ся все на лїпше при співудїлї приватної ініціятиви, чого зовсїм не можна сказати о Італїї, де цїлу просьвіту провадить виключно правительство.

Не всюда на півострові і сусїдних островах є однакова легкість шкільної науки: суть околиці, де до школи учащає ледво десята часть дїтий в шкільнім вїцї; в иньших, як пр. в Калябрії, користає з шкільної науки понад 70% тих дїтий.

Число італійських дітий, що учать ся в народних школах, виносить загалом півтретя мілїона. Они учащають до 50.000 шкіл, зістаючих під управою 60.000 осіб. І ті числа виказують також поступ в порівнаню з 1860 р., в котрім на цілім просторі Італії було 22 000 шкіл, а 855.000 учеників.

Числельне відношене учителїв до учительок в італійских народних школах має ся як 1 : 2, або бачимо величезну перевагу женьщин в початковій науці. Се явище, впрочім майже загальне, виступає ту сильнїйше. Чи-ж би італійскі женьщини радшйше підіймали ся тяжкої працї осьвічення дітий, як мущини? Може; однак певнїйше мають ту вплив економічні взгляди: платня в взагалї досить низька, а висота єї не є стало привязана до даного місця, але зависить все від того, чи займає єго учитель, чи учителька. Звідси виходить, що і італійске правительство і громади волять часто учительки, котрі отже все суть певні, що найдуть місце, міжтим учителї мусять довго чекати на посаду. Річна платня учителя виносить від 920 до 1220 лїр по містах, а 700—900 лїр по селах: учительки побирають на селї 560—720 лїр, а в містї 720—1050 лїр річно; [ліра (= 100 центезімі) = 81 австр. сотикам].

Яке поміщене мають школи призначені для Італїянців, народу дуже невибагливого під оглядом житєвих вигід? Чи може відповідають вродженому успосібленю того народа? На се питанє находимо дуже докладну а заразом дуже характеристичну відповідь в дуже цїкавім рапортї проф. Франца Торракка. Він виглядає вправдї на якесь пересадне, сторонниче представленє річи, а однак оно достовірне, яко урядовий документ, котрий проф. Торракка, заразом інспектор народних шкіл, зложив міністерству по урядовій візитації італійских шкіл в 1896 р.

В тім справозданю звертає нашу увагу передовсїм особливо сумний стан шкільних поміщень, що неначе кидять з найскромнїйших вимогів гігієнічних, педагогічних і моральних. Пр. більшість сїльских шкіл містить ся в малих і темних хатах, о низенькій стелї, без підлоги, з вікнами без шиб або забитими. Виходки суть в многих місцах цїлком незнані. Деякі школи містять ся впрост в стайнях і оборах, а дїти побирають в них науку в товаристві ослів, коров, кіз і курий, маючи неначе під рукою поглядовий материял. Ідучи за справозданєм проф. Торракка, мусимо додати, що учитель мусить нераз відповідати за цїлість того непрошеного інвентаря.

Єсли таке поміщене італійскої народної школи, то небогато можемо сподївати ся і по єї внутрішнім урядженю. Шкільні меблї і наукові приряди суть дїйстно в оплаканім станї, а в деяких місцах навіть зовсїм не істнують. Після рапорту проф. Торракка десята часть шкіл не має зовсїм стола і лавок; дїти сидять на земли, а і пишуть на земли або на колїнї. Иньші школи не мають знов достаточної скількости книжок і зошитів, які пр. посїдає лише половина або трета часть дітий в даній школї. Правительство не дає тих річий, а родичі також не хотять дати, бо звичайно не мають відки.

Можна собі представити, як в подібних условіях можуть зійти наїнащо найлїпші бажаня і всякі усиля учителїв і учительок, аби повірені їм дїти чогось научити. Часто лучає ся також, що дїти опускають школу по трилїтнім учащаню не умівши нич і побільшають ряди анальфабетів. Лїпше, що правда, є в мійских школах, котрі мають яке таке поміщене і відповідні наукові приряди; тому то дїти по містах роблять в науцї більші поступи.

В уряджению сільских шкіл в Італії не передвиджено одної річи, котра однак фатально вплинула на їх розвій: вибір учителя полишено громадї, котра в Італії інакше троха оцінює вартість просьвіти, як се припускали праводавці: звичайно бере найтаньшого учителя на пару місяців року і в той спосіб зменьшує ему визначену правительством платню. Лучає ся також, що школа є через певний час зовсім замкнена, доки о тім не довідає ся власть, котра потягає винних до одвічальности і знов отвирає на якийсь час школу. Подібний стан річи панує передовсім в Апулії, Калябрії і на островах.

Незвичайні річи діють ся передовсім в Сардинії. От пр. в Сарулї була школа перед пару роками замкнена на пять місяців на розказ якогось розбишака; розуміє ся, що учитель не одержав за той час платні. Бандит, ображений, що посаду учителя не одержав его свояк, наказав властителеви шопи, в котрій містила ся школа, викинути учителя і дїти. Той приказ, попертий грозьбою підпаленя і смерти, сповнено і так тревало аж до хвилї злапаня зухвалого розбишака. І то все діяло ся під боком власти, котра однак є в Італії безсильна супроти бандитизму, мафії, а передовсім супроти темноти народу.

Здавало би ся що справозданє проф. Торракка, переповнене подібними описами порушить небо і землю, а Італїйцї не позволять на дальше тревання подібного стану в своїй вітчині. На нещастє подано его в хвили, коли італїйский народ був занятий африканьскою справою, що так сумно рішила ся під Адуою. В тім часї важна справа народної просьвіти відволїкла ся; о рапорті було глухо в парляментї, було глухо в прасї, а навіть опозиция не скористала з него. Доперва минувшого року пригадано его собі, коли в мартї предложено парляментови петицию осмотрену 10.000 підписами учителїв, котрі категорично домагають ся зміни фатальних шкільних відносин. Пригадана справа не поступила однак богато наперед і здає ся буде ждати відповідніїшої хвилї, коли в Італії зрозуміють, що добробут держави і народу залежить не від доброї волї і обіцянок, але від певних властивих условин, до котрих в першій лінії треба зачислити легкість образованя дїтий.

Загальні збори філії руского „Товариства педагогічного“, в Коломиї.

Дня 1. лютого с. р. о год. 9. відправили помінальне богослуженє за упокій душі бл. п. Д. Пельвецкого, члена товариства, Вел. оо. Антін Войтіховский, катехит гімн. Теодозий Курпяк і Николай Сало, при вспівучасти хору гімназияльних учеників. По тім зібрались члени в сали Ia. класи руской гімназиї. О год. 11. перед полуднем повитав зібраних п. Макарушка, яко голова філії, а сконстатовавши відповідне число (36) членів, отворив короткою промовою збори. Згадав теплим словом пок. Пельвецкого, котрого память зібрані почтили повстанєм з місць, предстапия побіжно цїлорічну дїяльність видїлу, та высказав в імени видїлу філії щиру подяку урядови громадескому, ц. к. Радї шкільній окружній і Радї шкільній місцевій, що прихильно відносили ся до справи перенесеня чотиро-клясової мужеской школи з надвірнянь-

ского передмістя — до середмістя (Народного Дому), де запевнений їй красший розвій та краща орґанізация. Зазначив також, що філія дбати ме ще про заснованє такої самої женьскої школи, котрої брак в Коломиї дає ся чути. Вкінци просив зібраних вибрати предсїдателя на час загальних зборів. Управитель Вол. Корженевич пропонує, щоби вибрати через аклямацию п. Макарушку. Внесенє се принято, а п. предсїдатель покликав на секретаря п. Рибака, учителя при рускій школї.

З порядку дневного наступив відчит п. В. Породка на тему: „Який вплив має наука істориї на народне вихованє". Над сим відчитом розвинулась ширша дискусия, в котрій забирали голос проф. Раковский, Наливайко, Кузьма, Франчук, Іванець, Поляньский, Сальо і М. Корженевич.

П. Раковский рад би почути від фаховців науки істориї, який вплив має істория на розвій ума взагалї у дїтий, тому просить котрого з тих панів над сим застановитись і на найблизшій конференциї се до відомости подати. Підносить факти, що в нас нема приступно написаної і відповідно ілюстрованої — та написаної в формі повісток або розговорів істориї, щоб могла служити до домової лектури — і ставить внесенє, щоби новий видїл над сею справою призадумав ся. Проф. Наливайко є за тим, щоб істориї учити в школї устним викладом, зацїкавлювати дїтий ріжними історичними оповіданями і попирає внесенє п. Раковского. Проф. Кузьма припоручає занятн ся ревізиею шкільних підручників і подати, які уступи з істориї належало би ще додати. Проф. Сальо говорить на тему „в чиїх руках школа, того і плян" та радить, щоб працювати щиро і брати примір з Поляків, котрі о много більше трудять ся на сім полї ніж ми. Проф. Поляньский є за тим, щоб видати коротеньку історию в 20 образкових віддїлах, без многих дат і назв. П. Іванець нарікає, що помимо того, що в нас тепер досить споре число писателїв — ні один не старав ся написати історичної повісти для народу на взір Сенкевича. — По оживленій і вичерпуючій дискусиї, як також і задля спізненої пори приступлено до „справоздання з дїяльности видїлу", котре відчитав секретар філії п. Породко. В протягу сего часу мав видїл 10 засїдань, на котрих застановлювано ся над заснованєм „Позичкової каси" для матеріяльної помочи учителїв і членів товариства, — над видавництвом мапи коломийского повіта і видавництвом портретів в формі табло руских князів і заслужених людий, а о котрих є мова в підручниках. — Видруковано відозву в справі посилання дїтий до промислових і тїмназияльних шкіл. Уряджено три конференциї з викладами і відчитами: також і для коломийскої інтелїґенциї відбувають ся щотижневі виклади з рускої істориї літератури, проф. Колодницкого.

Внесено петицию до Сойму в справі заснованя учительского семинара з викладовою рускою мовою в Коломиї та уложено петицию до громадского уряду в Коломиї і ц. к. Ради шкільної окружної і місцевої в справі лучшого поміщеня 4-кл. рускої школи мужеской. Се справоздане, як також і касове (п-ни Наталї Юркевичівної) принято до відомости, а по заяві контрольної комісиї (п. Раковский і п. Рибачек), що все находить се в належнім порядку, — удїлено уступаючому видїлови обсолюторию.

По виборі видїлу, до котрого війшли Николай Сальо, п-на Наталя Юркевичівна, О. Макарушка, Корженевич, Рибак, Породко і Бігун, забрав голос п. Стефанів, учитель з Городенщини і висказав жаль, що на збори явилось дуже мало народних учителїв та припоручає новому видїлови, щоби старав ся

притягнути всїх учителїв в члени свого товариства. П. Раковский пропонує віднести ся до Центрального Виділу о зміну статута в тім напрямі, щоби членьска вкладка виносила 2 К, але щоби кождий член міг дістати що місяця якусь книжочку, чи змісту педагогічного чи якого иньшого, бо доси нїхто не видить користи належати до товариства. Пропонує також заведенє школи анальфабетів — і то в найкоротшім часї. О. Курпяк припоручує застановитись над заснованєм „Захоронки для малих дітий". По вичерпаню порядку дневного предсїдатель подякував зібраним за участь на зборах і оживлену дискусию — і замкнув збори о 2. год. пополудни.

Приготованє учителя

до перероблюваня уступів вмісту історичного в школах нижшого типу.

Школа народна має на цїли вихованє молодїжи а попри се розширити круг відомостий з обсягу природи, географії, істориї краєвої та загальної.

Цїль сю мають осягнути школи нижшого типу, бож школи вищого типу, що суть по більших містах, обмежують ся лишень на цїль вихованчу і розширенє кругозора, а ученики, що покінчуть чотири кляси школи народної, переходять опісля до шкіл середних або до видїлових, де на підставі иньших підручників до науки географії, істориї природи, істориї родинного краю і загальної, набувають з сего обсягу відповідних відомостий.

Ученики шкіл нижшого типу ходять до школи 6 літ, в тім часї мають переробити материял, що містить ся в книжках п. з. „Школа народна"; се їх цїлий духовий добуток, який мають винести з шкільної науки.

Аби можна відповісти сему заданю, материял, що містить ся в книжочках доволї обняти і пізнати, чого має ся учеників научити, мусить передовсім учитель запізнатись з материялом, з часом, призначеним на перероблене его а заразом розширити знанє сего материялу, але не в цїли, аби розширити поданий материял, лишень аби сам міг з цїлою сьвідомостию предмету приступити до поученя.

Тепер задержимо ся при части, що відносить ся до науки істориї.

Попри вивченє ся рідної мови признати муснмо, що до сьвідомости национальної конче потрібне є, аби ученики знали бодай в найпримітивнїйших начерках, хто були їх предки, яка їх бувальщина, щоби пізнали найважнїйші події істориї свого народу, веселі і сумні хвилї его житя, а тим самим полюбили своє, научили ся поважати і цінити гарні приміри пожертвованя.

Знаємо, що вже старинні народи, як Греки, образували национальну сьвідомість свого молодого поколїня через вичуванє історичних поем а взірці героїв ставались образом до наслїдуваня молодому поколїнию.

І наш нарід має свої думи історичні і на них образувавсь, коли кобзарі вештались між ним і сьпівом висказували важнїйші події.

Днесь змінились часи, думи жнють між не многими людьми а школа, що обняла часть вихованя молодих поколїнь, має дітий запізнати, хто они, чиї сини, яка їх бувальщина, та научити їх ту бувальщину любити.

Побіч пізнання свого народу має молодіж наша на підставі уступів, поміщених в книжочках, запізнати ся і з важнійшими подіями сусіднього народу с. є. Поляків, з якими в державній сполуці жили ми від часів Казимира Великого і Ягайла майже до кінця 18 століття. Позаяк часть нашого народу проживає днесь в сполученю з державою австрийскою тож обовязком нашим є, запізнати молодіж з важнійшими подіями з істориї Австриї і Пануючими.

У східній Галичині учить ся молодіж обох краєвих мов, з яких одна є викладовою, проте від сего залежить в якій мові і з якої книжки має перераблятн ся уступи, що відносять ся до істориї. Інструкция Ради шк. краєвої вказує, що учитель повинен опираючись на мові викладовій, брати уступи відповідні з книжочок; рівнозвучні уступи в другій мові краєвій мають служити до повторення а ріжні т. п. уступи, повинно ся рівнож брати.

Наука з природи, істориї та географії починає ся після пляну від третого степеня в школі одноклясовій, треває через два степені с. є. 4 літа, а визначений час на сї три роди: 4 години тижнево. Наколи приймемо, що ученики учать ся через 4 роки, а в році шкільнім є 40 тижнїв, тож на всї три роди буде визначений час 160 годин на рік а 640 на цїлий час. З сего часу відкинути мусимо половину на тихе занятє а доперва з 320 годин взяти третину. Буде ще другий спосіб, навіть найкращий, щоби оба віддїли учити рівночасно, однак з огляду, що при науці істориї полягає нове знанє на попередно набутім, проте не дасть ся сей спосіб примінити.

Уступи з істориї подибуємо також і в другій части „Школи народної", однак на науку істориї нема визначених осібних годин, з чого виходить, що уступи сї має ся перераблятн при науці мови викладовоїї, яко етичні уступи.

В додатку і се піднести треба, що книжку сю пропускає ся з правила в школах з викладовою мовою польскою, як рівнож пропускає ся польску книжку II часть в тих школах, де є мова руска викладовою.

Не зашкодить однак пізнати нам і сей материял історичний, що містить ся в II. книжцї для народних шкіл.

Аби може обняти цїлий материял, призначений для науки істориї, переглянемо его так в руских як польских книжках, порівнаймо і зіставмо.

Нїм приступимо до подрібного запізнання ся з материялом, вискажу ся ще загально о подїлї того материялу.

Знаємо, що нарід наш жив самостійним житєм, о скільки се самостійним назвати може, по найздї Варяго-Русів під династиєю Рурикович. За них припадають важнійші хвилї на пановань Володимира і Ярослава Мудрого. По Ярославі Мудрім настали на усі часи подїли а на перший план виступають три групи княжеств, з котрих з одною групою с. є. полудньо-західною, належить запізнати учеників а іменно з важнійшими подїями підчас панованя Ростиславичів та Романовичів аж до прилученя княжества Галицкого до Польщі за Казимира Великого.

Рівночасно з пановапем Романовичів занимає Литва значну часть руских земель а наколи она за Ягайла сполучуєсь з Польщею, то переважна часть Руси злучилась з Польщею під династиєю Ягайльонів.

Та часть з істориї Руси є увзгляднена в Школі народній части IIIій а з дальшого житя Русинів стрічаємо ся в сій части із згадкою про Унію Фльорентиньску в уступі п. з. „Митрополит Ізидор".

Побіч істориї свого народу мають ученики запізнати ся з важнійшими подїями сусіднього народу с. є Поляків, тож вже в III части сеї книжки за-

пізнають ся з важнїйшими хвилями того народу а крім сего після інструкцаї мають ще читати з польскої книжки, сї уступи яких нема в книжцї руській.

Уступи, що відносять ся до подій з істориї Австриї, суть в III і IV части „Школи народної“ одні і ті самі.

Аби лучше запізнати ся з цїлим материялом, перейдім подрібно его в Школї народній (II) і Szkól-ч (II). Наука реалїїв на підставі уступів зачинає ся вправдї на третім степени, хотяй вже і на другім бачимо уступи історичні, що ведуть молодїж до пізнаня їхньої бувальщини. Длятого подаємо і уступи історичні, поміщені в II части.

Школа народна часть II.	Szkółka część II.
1) Яка твоя материя мова	1) Cesarz Franciszek Józef i Jego rodzina
2) Мова рідна	2) Dziecięce i młodzieńcze lata Cesarza
3) Київ, найстарше руске місто	3) Lech, Czech i Rus
4) З житя Найяснїйшого Пана	4) Jaki jest twój język ojczysty
5) Св. Ольга, перша християньска княгиня руска	5) Krakus
6) Християньска віра в Польщі	6) Wanda, księżna polska
7) Зверхність або старшина	7) Piast, kołodziej
8) Наш Цїсар	8) Bogobojność monarchy
	9) Polacy przyjmują wiarę chrystusową
	10) Cesarz na pogrzebie żebraka
	11) Chrzest Rusi
	12) Gdzie mieszka Cesarz
	13) Pochód dzieci lwowskich przed cesarzem Franciszkiem Józefem.

З огляду, що одна з тих книжок опуская ся а се зависить від мови викладової, тож не будемо порівнувати змісту одних і других уступів а лиш вдоволимо ся самим їх змістом.

Ученики мають на підставі сих уступів набрати свідомости, що суть Руснаками, що мають свою мову, яку повинні любити, мають пізнати, що то є зверхність, та що належить їй шанувати і бути їй послушним, мають пізнати початки введеня віри христової на Руси, а відтак в двох уступах запізнати ся з дитинячим віком нашого Цїсаря, пізнати его добродїйства і учити ся его любити.

Побіч сего пізнають ученики, що Поляки мешкають суміж з Руснаками надто коли они стали християнами.

В польскій книжцї бачимо відмінний уклад. Він зачинає ся від Цїсаря, якого портрет висить в салї шкільній, а відтак суть уступи, що обзнакомлюють молодїж з характеристичними цїхами як доброти побожности нашого монарха, з якої родини походить наш Цїсар, з членами родини, з обовязками підданих до Цїсаря, з молодечим віком Цїсаря а відтак з мітичними поданями народу про Леха, Чеха і Руса, Кракуса, Ванду, Пяста аж відтак слїдують уступи о принятю віри християньскої у Поляків а потому у Руснаків.

Зміст лиш двох уступів є вспільний а именно запізнаня ся з своєю народностию і других, мешкаючих в тих самих місцях і о мові родинній, котрий то поетичний уступ є перекладом з руского „Рідна мова“.

Уступи сі переводить ся лиш яко уступи етичні або річеві а доперва від III части зачинає ся систематична наука історії на підставі образків історичних.

Школа народна часть III.	Szkółka część III.
1) Перші руські князї	1) Chrzest Polski
2) Сьвята Ольга	2) Chrzest Rusi
3) Св. Кирило і Методий	3) Swięty Wojciech
4) Як Русини стали христіянами	4) Cesarz Otto III w Gnieźnie
5) Св. Войтїх	5) Szczerbiec
7) Ярослав мудрий	6) Klasztor oo. Benedyktynów w Tyńcu
7) Похід Ігоря на Половцїв	7) Wyprawy krzyżowe
8) Перемиські князї	8) Bolesław III Krzywousty rycerzem
9) Роман Мстиславич	9) Habdank
10) Молодий вік Данила	10) Nawrócenie Pomorza
11) Напади Татарів	11) Księstwa ruskie na Rusi Czerwonej
12) Король руский Данило	12) Leszek Biały i Goworek
13) Скит Манявский	13) Tatarzy
14) Вірний союзник	14) Daniel, król ruski i jego następcy
15) Побожний граф Рудольф з Габсбурґа	15) Pobożny hrabia Rudolf z Habsburga
16) Рудольфів жезл	16) Berło Rudolfa
17) Руский князь Лев	17) Władysław Łokietek wśród ludu
18) Цїсар Рудольф яко судия	18) Krzyżacy
19) Володислав Локотек, король польский	19) Wnukowie Rudolfa I
20) Внуки Рудольфа I	20) Król gospodarz
21) Король Казимир Великий	21) Jadwiga i Jagiełło
22) Казимир Великий на Руси	22) Litość królowej Jadwigi
23) Ягайло	23) Testament królowej Jadwigi
24) Завіщаня королевої	24) Dwa miecze
25) Битва над рікою Ворскою	25) Bitwa pod Warną
26) Митрополит Ізидор	26) Elżbieta z Habsburgów, królowa polska
27) Битва під Варною	27) Odzyskanie Pomorza
28) Елисавета з Габсбурґів, королева польска	28) Pobyt cesarza w Galicyi w r. 1880
29) Гостина цїсаря в Галичинї 1880 року	29) Przebig podróży cesarza w r. 1880
30) Подорож цїсаря по Галичинї	30) Cesarzowa Elżbieta.
31) Цїсарева Елисавета.	

Наколи приймемо, що мовою викладовою в школї є мова руска, тодї ученики запізнають ся з подїями доби князївскої, котрі то подїї суть поприлучувані до поодиноких князїв або важнїйших осіб.

Материял тої доби, поміщений в уступах, є богатий.

З огляду однак на інструкцію, що велить переробити і такі уступи з другої книжки, яких нема в данім підручнику, виходить, що учитель мусить переробити з „Szkółki“ осібно ще 1) Chrzest Polski, 2) Cesarz Otto III w Gnieznie, 3) Szczerbiec, 4) Klasztor oo. Benedyktynów w Tyńcu, 5) Wyprawy krzyżowe, 9) Bolesław III Krzywousty rycerzem, 7) Habdank, 8) Nawrócenie Pomorza, Z) Leszek Biały i Goworek 10) Władysław Łokietek wśród ludu, 11) Krzyżacy, 12) Litość królowej Jadwigi, 13) Dwa miecze i 15) Cesarzowa Elżbieta.

По переробленю в мові викладовій, „як Русини стали християнами“ каже інструкция лише читати по польски „Chrzest Rusi“, а що зміст є вже знаний, тож належить ограничити ся на оповіданє змісту по польски. В подібний спосіб поступати належить при уступі „Św. Wojciech“, в якім однак в короткости обговорені польскі уступи, що відносять ся до часів панованя Болеслава Хороброго. Подібно поступити належить по переробленю уступу „Перемискі князї“ а в польскім „Księstwa Ruskie na Czerwonej Rusi“. Переробивши по руски уступи, що відносять ся до панованя Данила, як молодий вік Данила“ „Напади Татарів“, „Король руский Данило“, Скит Манявский“, читати будемо лише задля мови уступи польскі „Tatarzy i Daniel, król ruski i jego następcy“.

Уступи, що відносять ся до істориї Австриї суть ті самі, тож будемо їх переробляти по руски, по польски-же велимо їх читати задля мови они служити будуть властиво до рекапітуляциї.

Реасумуючи се, бачимо, що учитель має читати і перерабляти уступи з істориї Руси, а декотрі польскі уступи служать лиш до рекапітуляциї, відтак переробити 14. виказаних уступів з польскої книжки, що відносять ся до істориї Польщі а тодї послужать рускі уступи до рекапітуляциї; уступи, що відносять ся до династиї Габсбурґів, суть ті самі по польски і руски, тож з огляду на викладову мову переробляти їх будемо по руски а наколи присвоять собі ученики їх зміст, може учитель читати ті уступи і по польски задля вправи в мові; они будуть також служити до рекапітуляциї.

З виїмком трех послїдних уступів, що відносять ся до житя найяснїйшого Монарха, належать всї инші до середновічної істориї і кінчать ся з р. 1492.

(Конець буде.)

Іван Недільский.

Поема Устияновича „Земский рай“

під взглядом педаґоґічним.

Поема Устияновича „Земский рай“ належить до лучших творів сего поета. Крім милого, нїжного тону, який звенить в тій поезиї, плавного ей укладу, відповідного і рівного ритму, має велике значінє також ей зміст. З него пізнати можна, що автор хотїв не лиш подїлитись з читачами своїм щастєм

в родиннім кружку, але також, що написав сю поему в цїли педагогічній, бо нїхто не заперечить, що предмету педагогічного в нїй богато.

Вірш зачинаєсь питанєм, чи знаємо, де цвитуть вічні рожі і безнастанний май, де самі ангели Божі сходять з небес і засаджують земский рай.

Вже в тім питаню находить ся більше гадок. Питаючи ся, чи знаємо земский рай, автор хоче запитатись заразом: — Чи зазнав ти коли щастя, а може навіть не вірив, що оно може находити ся на земли?

Що два послїдні питаня містять ся в першім, що автор мав їх на думцї, вказує на те приказуюча форма слїдуючої стрічки. — Ходи за мною — глянь! — можна сказати в тім случаю лиш до чоловіка, що не бачив правдивого щастя, або що не вірить в можність істнованя „раю земского".

Поет знав, що образець лишить миле вражінє в душі читаючого, тому також майже „тягне" читаючого до комнати.

Поезия має в зображеню раю земского много порівнань, се причиняєсь до придання ёї принадности і справдї може подобати ся читачеви так яркими красками змальоване щастє.

Завівши читача до комнати, познакомлює его автор з жінкою, женьщаною і матерню в одній особі. Її ставить він на першім місци, в сьвітлї загально людскім. Она є взором для всїх женьщин, вправдї не для вшелких верств суспільности, але для всїх народів уцивілїзованих, бо має всї прикмети, котрими був би вдоволений так само Нїмець і Француз, як Русин. Устиянович має на думцї правдоподібно женьщину з низшої і середної верстви.

Від невісти вимагає він з фізичних прикмет: краси, з душевних: доброти і згідливости, та вдоволеня.

Що до краси, не буду розводити ся над ёї значінєм, скажу тільки що дві другі прикмети можуть її заступити, а краса, наколи найде ся, не зашкодить прикметам „доброї" жінки, хиба в душі не мешкає любов.

Прикмети душевні, після моєї думки, вказують на любов і противно: любов має в них початок, т. є. шукає людини, котра-б такі прикмети мала.

Що доброта, с. є лагідне, миле відношенє невісти до окружаючих ёї членів кружка родинного, є підставою щастя того кружка, кождий згодить ся на те. Також великої ваги є згода невісти з обставинами дома; з того виходить вдоволенє і гармонія цїлої родини.

Особливо словами: „На устах тепле заранє мрів, а з чола дише погода", ставить автор невісту на шпилю могучости, бо від неї залежить щастє поодиноких членів родини. Многим женьщинам не „дише з чола погода", суть они невдоволені з обставин, н. пр. не можуть погодити ся з звичайним житєм, а невдоволенє з него дїлає некорисно на цїлий круг родинний: муж мусить вислухувати невдоволеня жінки, її докорів, а она самим невдоволенєм є огірчена. Розумїє ся, що се впливає некорисно і на дїти.

Від жінки переходить поет до господині дому, але як: Описує комнату небогату, але чисту, — нема в нїй витребеньок, що звичайно минають ся з призначенєм, однак находимо тут потрібну в житю обстанову хати. Описуючи середину хати, кладе автор незвичайну вагу на чистоту.

Можна сказати, що чистотою ідеалїзує він сей опис. В практичнім житю дїє ся так само.

Тут не бачимо женьщини зі щіткою в руцї, але хто дбає про удержанє порядку і чистоти, як не господиня дому? Она є справдї тим добрим

духом, що такими простими на позір, а дійсно великого значіня способами може житє родинне зробити більше приємним.

Жінка „стоїть в віконци і жде на тата". З віконця видимо окруженє зовнїшнє. Не бачимо ту фонтан дорогих, цьвітів з далеких країв спроваджуваних, стриженних травників — все просте, а миле для ока, як і в серединї хати.

„Вкруг коло хати цвите барвінок,
„І біждеревка тройгиле,
„І любиене і розмаринок,
„В углах комнати мир — зіле."

Автор не дармо підносить просте уряджене цїлого дому. Наколи принимає уряджене просте, виключає тим самим вибагливе, а відкидає єго тому, що знає, як легко можна зруйнувати ся, коли не живеєш в своєму сьвітї т. є. ощадно. А що сей сьвіт, котрий він представив, не числить богато Крезусів, а житє над стан спроваджує руїну, тож треба з обставинами згодити ся, бо руїна не дає щастя, при нїй не може бути бесїди о раю земскім.

Правда і се, що образів мальованих геніями, не заступлять звичайні ікони сьвятих.[1]) Чоловік, котрий має змисл артистичний, не подивить ся на звичайні образи, бо єму Мадонна Рафаеля, або Мурільля стане за всї приємности життя.

В дальших стрічках описує Устиянович поворот батька родини домів, радість дїтий, жінки і єго самого. Ся гармонїя також не є без цїли, а цїлию сею є, виказати вдоволенє поодиноких членів родини, виказати, що вона може істнувати навіть при вбогих обставинах. — При нагоді показує нам поет дїти:

„І посадили до стола тата,
„І самі сїли мирненько,
„Ясніє воздух, вонить комната,
„Леготи дишуть тепленько".

Якіж дїти? Веселї, врадовані, люблячі, а се-ж прецїнь виходить із приміру, який їм дають родичі собою і своїм поведенєм з дїтьми.

Тут виступає знов невіста, але в ролї матери. Майже виключно находять ся дїти під єї опікою, она вчить їх говорити перші слова, поводить ними виховує їх, має необмежений вплив на них.

Я подав в сїй розвідцї поему „Земский рай" під педагогічним взглядом. Чи се й дїйстно часть педагогічна? Педагогією називаємо не лиш правила, що поучають, як виховувати дїти, але іради, після котрих люди живучи, могли-б бути щасливійшими.

Наколи-ж проте „Земский рай" дає своїм змістом подібніради можна назвати єго без сумнїзу поезиєю педагогічною.

---

[1]) Поет не згадує сего, що автор сеї працї хоче видіти, т. є. чи то були ікони звичайні чи артистичні. Поет представляє руску хату, а руска хата є правдиво христиньска, тому в нїй висять на стїнах ікони.

Видавництва для дітий.

„Дзвінок“ ілюстроване письмо для науки і забави руским дітям і молодїжи, — видавництво „Руского Товариства педаґоґічного“ містить у перших 3 числах, які доси появились ось що:

Казка про Івана дурака, — Семена лицара, Тараса черевання і нїму сестру Маланю, про старого чортяку та трьох чортинят (у всїх 3 числах); Перша зірка; оповіданє М. Сп. — З новим роком — вірш Евгена Мандичевского; Олександер Кониський — посмертна згадка; Покарана лож — Комедийка в I акті Олени Кучальскої в переводї проф. О. Макарушки (у всїх 3 числах): Катехізм дитини, вірш Евгена Мандичевского; Лист зі всходу з численними ілюстрациями — переклад Олени Вітвицкої (у всїх 3 числах); Поеми О. Конисского; надто Загадки і про памятні дни на сїчень і лютий.

Сам добірний зміст вказує, що редакция Дзвінка докладає всяких старань, щоби вдоволити наших молодих читачів, а коли зважимо, що передплата річна виносить всего 6 корон, тож можемо преціньжадати від панів учителів, щоби конечно предплатили бодай по 1 примірникови для своєї школи тим більше, що преціньсе їх нич не буде коштувати, лиш кілька слів теплого порученя предсїдателеви ради шкільної місцевої!

Адреса Адміністрациї: Львів, ул. св. Софії 9. а.

О. М. Копко видав сими днями 4 і 5 число своєї музикальної бібліотеки, яко часть шкільну і то спеціяльно для народних шкіл. Обі части містять в собі 30 пісень відповідних вікови дітий, для яких они власне уложені. Рада шкільна краєва припоручила обі ті части до ужитку учителів при науці сьпіву в школах народних (3 I 1901 ч. 33390). Ціна обох частий 50 сот. Получити їх можна у всїх книгарнях, або у о. Копки катехита семин. учит. в Перемишли.

ЗАПРОСИНИ

на першу конференцию Філії Товариства пед. в Буску на день 3. марця 19 1 р. о 4 годині по полудню в комнаті „Читальні Просьвіти“ з слїдуючим порядком:

1. Вступне слово: Голова.
2. Поступ а учитель: п. О. Лада
3. Справа заснованя бібліотеки.
4. Народні повіря зібрані в Русилові: І. Коссар.
5. Внесеня членів.

При тій нагоді просимо всїх, що бажають сьвідомого вихованя дітий і молодежи шкільної, щоби численно вписувались до Товариства, а беручи дїяльну участь в его змаганях дадуть доказ, що взнесла ціль того Товариства, а тим самим і краща будучність їм небайдужа.

З огляду, що на конференциї мусять бути порушені справи важні, Виділ просить о численну участь.

Виділ Філії Рус. Товариства Педаґоґічного.

Буск дня 16. лютого 1901.

Голова: О. В. Безрский. Секретар: А. Шмата.

Видання руского Товариства педаґоґічного.

Образкові видання.

Звіринець	20 сот.	Дїточі вигадки ч. I.	60 сот.
Гостинець	20 „	„ „ ч. II.	60 „
Забавки	20 „	Забавки для дїтий	80 „
Менажерия	20 „	Мала менажерия	70 „
Робінзон Чайченка	80 „	Велика менажерия	80 „
Квіточка	40 „	Нашим дїтям ч. I.	80 „
Віночок	40 „	„ „ ч. II.	80 „
Ґете-Франко: Лис Микита (друге цїлком змінене видане). 1 кор.	— „	Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота (друге видане)	80 „	Казки народні Ч. 1 і 2 по	50 „
Наші звірята	80 „	Байки Брянчанінова	50 „
		Байки братів Ґрімів	50 „

Видання без образків.

Читанка ч. II., III., IV. оправні по 20., без оправи по	20 сот.
Китиця желань 2. розширене видане	40 „
Ів. Франко: Абу Казимові Каппї	40 „
„ „ Коли ще звірі говорили, казки для дїтий	80 „
Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор. — „
Дзвінок в р. 1892—1900 по	6 „ — „
Ів. Левицкий: Попались. Різдвяні сцени	20 „
Вол. Шухевич: Записки школяра	40 „
„ „ Від Бескида до Анд'ів	20 „
В. Чайченко: Олеся; Байки; Комар; Два оповідання по	10 „
„ „ Дума про княгиню Кобзаря	10 „
О. Нижанковский: Батько і мати, двосцїв з фортепіяном	20 „
Леонїда Ґлїбова: Байки	10 „
Дзїпрової Чайки: Казка про сонце та его сина; Писанка по	10 сот.
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосцїв з фортепіяном	20 „
„ „ Коза дереза	1 кор. 20 „
Мана етнографічна Руси-Украіни	1 „ 20 „
Гордїєнко: Картагинці і Римляни	40 „
Юлїй Верне. Подорож довкола землї	40 „
Барановский. Приписи до іспитів	40 „
Молитвенник народний, в полотно оправлений по 15 кр. і по	40 „
Др. Л. Кельнер. Коротка істория педаґоґії	1 кор. 20 „
Васнль. В-р. Джонатан Свіфт. Подорож Ґулівера до великанів	50 „
„ Подорож до краю Ліліпутів	50 „
Остап Макарушка. Короткий огляд руско-украін. письменства	30 „
Мальота. Без родини	80 „
Віра Лебедова Прогулька	10 „
„ „ Гостинець дїтям	50 „
„ „ Малі герої	50 „
Др. Мандибур Олїмпія	70 „
Сальо. Непос, учебник для III. класи ґімназ.	1 кор. 30 „
А. К. Робінзон неілюстрований	20 „
Kokurewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	1 кор. — „
Др. Мих. Начовский. Замітки до науки руской мови	60 „
„ „ „ Билини і думи	20 „
Тарас Шевченко. Кобзар	2 кор. 40 „
„ „ Кобзар для дїтий	40 „
Ів. Спілка На чужині	40 „
А. Глоздїньский. Огород шкільний	1 кор. 20 „
Мих. Коцюбинский Оповідання	40 „
Олекса Катренко. Оповідання	40 „
Стефан Пятка. Дарунок для дїтий	40 „
Оповідани для дїтий	40 „
Картки з істориї Украіни-Руси	40 „
А. Кримский. Переклади	40 „
А. Пушкін. Байки	30 „

Дістати можна в канцелярії Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26.

Видає „Руске товариство педаґоґічне". — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.
З дружарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Бецарського.

ч. 5. Львів 5. марта 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Приготованє учителя

до перероблюваня уступів змісту історичного в школах нижшого типу.

[Конець.]

Переглянемо тепер уступ з IV Школи народної.

I.

Школа народна IV.	Szkółka część IV.
1) Винахід штуки друкарскої	1) Wynalezienie sztuki drukarskiej
2) Упадок самостійности великого Новгороду	2) Jan Długosz
3) Буря на Чорному морі	3) Królewicz Kazimierz w katedrze na Wawelu
4) Стрільний порох	4) Proch strzelniczy
5) Цїсар Максиміліян I. послїдний рицар	5) Cesarz Maksymilian I jako rycerz
6) Князь Константин Острогский	6) Kniaź Konstanty Ostrogski
7) З'їзд трех монархів у Відни	7) Zjazd trzech monarchów we Wiedniu
8) Битва під Могачем	8) Bitwa pod Mohaczem
9) Унія люблиньска	9) Ostatni Jagielończyk na tronie polskim
10) Князь Василь Острогский	10) Stefan Batory
11) Сьвятий Йосафат	11) Wieloch
12) Станислав Жовківский	12) Król Stefan Batory w szkole
13) Петро Конашевич Сагайдачний	13) Unia kościelna
14) Пригода Яна Собєского на ловах	14) Piotr Konaszewicz
15) Відсїч Відня від Турків	15) Cecora i Chocim
16) Шведи у Львові	16) Obrona Częstochowy
17) Евгений Сабавдский	17) Król Jan Kazimierz między guralami

18) Марія Тереса
19) Марія Тереса у вбогої бабусї
20) Цїсар Йосиф II за плугом
21) Цїсар Франц I
22) Архикнязь Кароль
23) Вступленє на престол Цїсаря Фр. Йосифа I.
24) Кустоца і Лїсса
25) Устрій Австро-угорскої монархиї
26) Цїсарскиї дар на будову школи
27) Перша гостина Цїсаря Франца Йосифа I, у Львові
28) Похід львівськиx дїтий перед Цїсарем Франц Йосифом I.

18) (Muszalski i Dydiuk)
19) Śluby króla Jana III w Galicyi
20) Eugeniusz Sabaudzki
21) Marya Teresa
22) Marya Teresa u ubogiej staruszki
33) Cesarz Józef II za pługiem
24) Cesarz Franciszek I
25) Arcyksiąże Karol
26) Sypanie mogiły Kościuszki
27) Wstąpienie na tron Cesarza Franciszka Józefa I
28) Custozza i Lissa
29) Urządzenie monarchii austryacko-węgierskiej
30) Cesarz Franciszek Józef I wśród ludu krakowskiego w r. 188[illegible].

Приглянувшись виписаним написам поодиноких уступів бачимо, що они обіймають часи нові а переважна їх часть відноситься до істориї Австро-Угорщини та, що уступи в обох книжках суть того-самого змісту. Вісїмнайцять уступів з істориї Австриї є ті самі а кілька уступів з істориї Польщі і Руси, що майже суть того самого змісту, як: Князь Константин Острогскиї — Kniaź Konstanty Ostrogski, Унія люблинська — Unia kościelna, Петро Конашевич Сагайдачниї — Piotr Konaszewicz.

Иньші уступи історичного змісту, хотяй близькі змістом, мусить ся перероблятн осібно а іменно з руских: Упадок самостійности великого Новгорода, Буря на Чорному морі, Князь Василь Острогскиї, Сьвятиї Йосафат, Станислав Жовківскиї, Пригода Яна Собєского на ловах, Відсїч Відня від Турків, Шведи у Львові та Похід львівських дїтий перед цїсарем Франц Йосифом I-шим.

З польскиx-же Jan Długosz, Królewicz Kazimierz w katedrze na Wawelu, Ostatni Jagiellończyk na tronie polskim, Stefan Batory, Wieloch, Król Stefan Batory w szkole, Cecora i Chocim, Obrona Częstochowy, Król Jan Kazimierz między góralami (Muszalski i Dydiuk), Śluby króla Jana III w Galicyi, Sypanie mogiły Kościuszki і Cesarz Franciszek Józef I wśród ludu krakowskiego w r. 188[illegible].

Обнявши в сей спосіб поміщенний материял до науки істориї в Школї народній ясно стане кождому, що учитель вдоволитись не може лиш знанєм змісту з книжочок, але повинен знати доволї обширнїйше так історию австрийску як руску і польску, аби міг відповідно порядкувати материял, та знав, якї уступи з істориї другого народу читати а заразом, які доповнають ся а які суть відрубні, а які знов ріжнять ся змістом та коли і по яких уступах треба їх брати.

Наколи учитель в сей спосіб обійме цїлий материал науковий, якого анї зміняти анї розширювати не може, повинен застановити ся, чи вистане єму часу на переведенє всїх уступів, та кілько часу припадає на переведенє кождого з них.

Знаємо, що на всї чотири лїта припаде пересічно на голосну науку 106 годин, з котрих на третиї степень припадає 53 на два лїта, а рівнож

тільки і на IV степень. Найменьше часу припадає на III степені, бо тут має учитель взяти 45 ріжних уступів, які мало що доповняють ся, тож не стане вже часу на читане подібних уступів в другій мові.

Лекше прийде учителеви на IV степени і тут може свобідно переробити всї уступи.

Вправдї не може учитель з гори покласти собі, що на переведене сего уступу вистане 1 година або дві, бо се зависить від степеня розвою умисловго учеників і відповідного підготованя, тому може в початках довше задержати ся а пізнїйше може поступати скорше, коли ученики наберуть відповідної вправи.

Учитель пізнав вже материял науковий, зладив відповідний плян, а тепер ходити буде о спосіб переведеня або методу.

Давнїйше практиковано, що учитель оповідав образець історичний, виходячи з засади, що живе слово лучше дїлає чим мертва буква а опісля приступав до читаня. З огляду однак на те, що не кождий учитель має дар гарного оповіданя, надто що може легко материял непотрібно розширити або задовго задержати ся над одною подїєю, насьлїдком чого не стане єму часу на другі образцї, тож інструкция припоручає перероблюване уступів історичних на взорець уступів етичних.

Яко примір подаю переведене двох уступів історичних.

Возьму яко примір I-ший: „Перші рускі князї". — Позаяк се є перший уступ, тож не може опирати ся навязане на якімсь попереднім уступі а лиш розговір, ведений в напрямі сего уступа може служити за навязане. Якої народности суть ученики нашої кляси? Яку віру визнають Русини, та Поляки? Як зове ся наш край? Які народи замешкують наш край? Вичисли важнїйші міста нашого краю, о котрих чувесь!

Розмовою з учениками, веденою в сїм напрямі, звернемо круг гадок в потрібнім нам напрямі.

Пригляньмо ся тепер головним гадкам, що містять ся в уступі: „Перші рускі князї". Зміст цїлого уступу становить на разї для нас одну методичну цїлість, а що не можна цїлости відразу з причини розвою учеників обняти, тож належить уступ подїлити на части. Після подїлу починеного в книжцї, бачимо чотири части, з яких друга і трета часть дасть ся еще роздїлити з огляду на зміст.

Зіставмо собі головні гадки: I. Час, коли були наші предки поганами. II. а) Як виглядала тодї наша земля? б) Які були тодї важнїйші міста? в) Що притягало сусїдні племена до нападу на наш край? III. а) З відки прийшли Варяго-Руси, та якої були народности они? б) Заснованє держави через Рурика, в) Винародовленє ся Варяго-Русів а полишене лиш назв Русь-Русини.

IV Першою столицею за Рурика „Новгород" а за-єго наслїдника Олега „Київ."

Подїливши в сей спосіб дану методичну одиницю на гадки, знає учитель на що має положити головний натиск. Не належить знов думати, що учитель має дати тілько сї питаня; — питаня ставляні в напрямі головних гадок суть першорядні, до вияснення же поодиноких частий головних гадок служать побічні питаня. Ходить еще о пояснення поодиноких понять і фраз.

По перечитаню першої головної гадки слїдує пояснене понять: *предки* і *ідоли*. Понятє предки поясняємо питанєм в напрямі: „Чи всї маєте родичів? Хто має ще дїдуня? Родичі ваші і родичі ваших родичів то ваші предки".

По поясненю спеціяльнім слїдує загальне пояснене. Понятє ідоли поясняємо оповіданєм, що наші предки не вірили в Бога як ми, витісували статуї і тим с. в. каменям та витесаному дереву в подобі чоловіка віддавали честь. Яку віру визнають тепер Русини? В що вірили предки наші? Кому кланяли ся наші предки? Як представляли собі наші предки своїх богів.

По сих питанях слїдує зібранє — *Як давно предки наші були погаными і яким богам кланялись?*

Другий відступ ділить учитель на три части.

Поступованє як в першім відступі, — пояснити потребує слова „приманювати“ та „сусїдні племена.“

Подрібних питань не подаю а лишень головні до зібраня, як: *Як виглядав в давнинї наш край та чи численна була людність его? Вичисли знатнїйші міста, що були в сих часах? Чи жили предки в згодї? Що приманювало сусїдні племена до нападу?*

Третий відступ ділить ся знов на три части.

Пояснити слово „похожий“.

Питаня до зібраня: *Кого прикликали мешканцї Новгорода і на кого були приходцї похожі? Під чиїм проводом прибули Варяго-Руси і чи задержали свою мову і віру? Які назви лишились по них?*

Четвертий відступ: *Поясненє понятя „столиця.“ Оповіж який був початок Руси! Котре місто було столицею за Рурика а котре за Олега?*

Як звались перші рускі князї? О кім довідались ви? На се послїдне питанє слїдує відповідь заголовком.

Ліспя головних гадок оповідають ученики самостійно.

На підставі інструкції повинен учитель показати на мапі міста, о яких мова. З огляду однак, що на сім степени ученики не уміють ще читати з мапи і розуміти Ю, тож учитель ограничить ся на самім показаню і вказаню що се є далеко на всхід або на північ від нас.

II.

Побожний ґраф Рудольф з Габсбурґа.

I. Навязанєм до сего уступа є повторене уступа „Вірний союзник“ в котрім є мова про занятє країв австрийских через Чехів.

II. Властиве переведене. Поділ уступу:

1) Означене краю, де лежить замок „Габсбурґ“ і хто в сих часах був его паном.

2) Стріча ґрафа Рудольфа з священником підчас польованя і поміч в переправі через воду. Непринятє віддаваного коня. Виказанє побожности ґрафа.

3) Яке становище заняв священик по кількох літах. Нелад в Німеччинї. Вибір цїсаря. Панованє Рудольфа.

Переведене I відступу. Пояснити: замок, просторі посїлости, лицар. В котрій сторонї від Львова лежить Швайцария? Як звав ся замок, що виносив ся на високій горі? Скажи назву пана сего замку з перед 600 літ. Яким лицарем був він?

Зібранє: *О кім ми читали? Щосьмо читали о Рудольфі з Габсбурґа?*

II відступ. — Пояснене понять — бистрий потік, божі дари. Кого стрінув Рудольф, полюючи в горах? Як задумав священник перейти бистрий гірский потік? Як поміг ґраф Рудольф священникови в переході через потік? Чому ґраф Рудольф не хотів принятн коня, на котрім їхав священник з дарами до недужого? На чию услугу віддав ґраф коня?

Зібране. — *З якого чину ґрафа Рудольфа бачимо его побожність? Яким лицарем був ґраф Рудольф? Як ми повинні поступати коли бачимо священника з Божими дарами?*

III. Пояснене понять: чужинець, вельможі, владики, лихолїтє.

Сей відступ з огляду на зміст ділимо на 4 части.

а) На яке достоїньство покликано священника, котрого з'устрів був ґраф Рудольф на польованю?

б) Чому не було під сей час ладу в Німеччинї? Які цїсарі панували тодї в Німеччинї? Чи безпечно було тодї проїзджати через край?

в) Коли з'їхали ся на вибір цїсаря? Хто з'їхав ся? За ким промовляв горячо владика? Задлячого горячо промовляв за ґрафом Рудольфом? Кого вибрали цїсарем?

г) Як панував Рудольф? (Учитель скаже, які краї лишив Рудольф своїм наслїдникам.) Що полишив Рудольф своїм наслїдникам? З якого роду походить наш наймілостивїйший цїсар Франц Йосиф I?

Зібране III відступа а, б, в, г. *Задля чого був неладь в Німеччинї? Як думали сему вельможі і владики запобічи? Кого вибрали вельможі і владики своїм цїсарем і як він управляв державою? З якого роду походить також наш цїсар?*

Наколи ученики вже уміють самостійно оповідати сей уступ — читав учитель сей уступ по польски, пояснив лишень незрозумілі слова і вирази під взглядом язика і каже оповідати в цїлости.

На закінчене пригляньмо ся ріжницї, яка є між уступами етичними а історичними. Через уступи етичні впливаємо на вихованє. Головний момент етичний, який хочемо защіпити у учеників, сброблений в формі повістки, розбираємо, підносимо, і заохочуємо до наслїдування. В многих уступах історичних не бачимо етичного моменту а ходить о пізнанє факту історичного, що скуплює ся коло якоїсь особи. Тому уступи історичні, що не містять в собі етичної сторони або закраски, переробляємо вправдї як уступи етичні, але ходить лишень о зрозумінє понять і гадок та затямленє собі їх.

Приміром бачимо момент етичний в уступі „Вірний союзник" — немаже его в уступі — „Перші руські князї" а етична закраска є в уступі „Побожний ґраф Рудольф з Габсбурґа".

В Самборі в сїчни 1901. *Т. Білецкий.*

Тема з конференції повітової в Чернівцях р. 1900.

(Списав Іван Савіцкий, старший учитель в Нових Мамаївцях)*).

На підставі розпорядження ц. к. повітової Ради шкільної з дня 15. цьвітня 1900 чис. 1211 припало V. секції конференційний питанє: „Lerne schweigend unterrichten!“ с. є. „Учитель не має більше говорити як потрібно, але дає дітям нагоду, вправляти ся підчас науки як найбільше в бесіді“.

Заким перейду до обговореня моєї задачі, хочу згадати де-що про шкільну увагу і дісціплїну.

Безустанно дїлаючі на кождого внїшні вражіня і через те повстаючі зміни душі давали би в кождій хвилї цїлком відмінний напрям, якби дух не мав сили, застановити ся над певними вражінями докладнїйше, зробити їх сталими, відлучити від них все побічне і так прийти до більше як звичайно ясного і докладного вображіня тихже. Той стан називаємо увагою (Aufmerksamkeit). А щоби ся увага була можлива, треба:

1. якогось предмету внутрішнього або внїшнього;
2. якогось тїлесного або душевного побудженя;
3. достаточної здібности душі до дїланя уваги.

Загальною *принадою* до уваги є, заінтересувати предметами будь взагалї, будь вподинокім случаю. Взагалї можна сказати, що увага є тогди *лекшою і сильнїйшою*, як вражіня є екпанзивно і інтензивно сильнїйші і як цїле настроєне і успосібленє душі з вражінями єхідне. В особенности можна сказати:

1. що нові, несподївані і незвичайні вображіня будять більше увагу, як знані, сподівані і звичайні, тут бо розширяє ся пізнаванє і чуветво духовного житя, розбуджує ся цїкавість і ожиданє в школярі, прото і вражінє ставсь сильнїйшим;

2. що ясні і виразні вображіня дїлають сильнїйше на увагу, як темні; школяр бо уважає радше на зрозумілу, коротку і ясну бесіду, як на незрозумілу, мрачну і темну;

3. вображіня предметів конкретних підпадають під змисли предметів індивідуальних і загальних: для чого то дїти учать ся скорше читати, наколи в книжцї є образки. Дитинї лекше є н. пр. слово „непослушеньство“ в повісти представити, як его (то слово) безпосередно пояснити.

Важним чинником при науцї є дісціплїна, бо без неї не може обійтись наука, будь би то учитель говорив мало а ученик більше або і противно. Отже вперед мусить учитель неутомимо працювати і о те постарати ся, щоби дісціплїна заняла у него перше місце при науцї.

Спосіб ученя, якої методи має уживати учитель при науцї і як в ній дальше поступати, не дає ся кождому приписати. Поступованє учителя при науцї, с. є щоби він меньше говорив а ученикови щоби давав вправляти ся в бесїдї, є властиво его індивідуальна метода для ученика. Учитель мусить

*) Buk. pädag. Blätter ч. 1 р. 1901.

самий добре знати той предмет, про котрий хоче учити. Єго устроєнє, з якім приступав до науки, мусить бути лагідне; з любовю має приступати учитель до своїх школярів, бо хто так не чинить, той не має серця до них.

Кождий учитель не може мати своєї власної методи: він мусить уживати *при науцї дидактичної штуки, щоби єго наука сталась хосенною.* Учитель повинен стерегти с', присвоювати собі манїри других. При науцї має учитель занятн стале місце; єго очи мають бути звернені на цїлу клясу, а очи всїх школярів мають слїдити за учителем Наука начинає ся тодї, коли всї дїти сидать тихо і рівно. Щоби те осягнути, употребляє ся слів команди н. пр. Раз-два-три! Вийміть ваші рускі книжки, і т. под.

Учитель буде мати тим більший успіх в науцї, чим лекше і штучнїйше представить ученикови предмет, а то в той спосіб, щоби ученик міг більше відповідати на поставлені учителем питання і щоби міг наклонити єго до мисленя.

При науцї треба отже на сї точки уважати, аби ученик говорив більше, як учитель, а то:

1. на початку най учитель затримує ся при однім і тім самім предметї так довго, аж доки не переконає ся о знаню своїх учеників, позаяк кождий початок тяжкий;

2. треба поступати поволи і учити меньше, але зато докладно і не поступати дальше в науцї, аж переконає ся з бесїди школяра, що то все *остало ся в єго душі*;

3. все то, що школяреви не зрозуміле, повинен учитель старати ся єму обяснити на річи наглядній, так щоби той міг говорити по зможности сам о тім або о сїм предметї;

4. тримати міру в науцї, говорити лиш то, що до річи і стерегти ся того, щоби ученикови не все говорити, що ся знає, і щоби не жадати від него всего того знання на раз.

5. віддїлювати важнїйшу часть предмету від меньше важної, повторяти сї так довго, аж заким не остане в души ученика виразне поняте.

6. *при кождій науцї треба роздїлювати предмет на части і ступенї,* оброблювати ті-ж льогічно і методично, так щоб ученик міг на поставлене питанє самий говорити, а то так, щоби наука поступала а ученики навіть того не пізнавали. Дальше треба остерігатись, щоби не балакали за богато, бо чим меньше говорить учитель, але ясно, виразно, поволи, тим більший поступ бував в науцї.

Спосіб науки може бути троякий:

1. *викладовий, монольогічний або акроматичний,* коли учитель говорить в звязаній бесїдї а ученики слухають;

2. спосіб питаня, катехитичний або еротсоматичний, коли учитель ставить питаня а ученики відповідають:

3. діяльогічний спосіб або розмова, коли учитель розмовляє ся із школярями так, що і школяр може ставити питаня учителеви а той єму на то відповідає.

Ступенї монольогічного способу є:

1. властива акроматична форма, с. є вільний виклад учителя, — вільне поняте ученика:

2. механічний спосіб, с. є учитель проказує а школярі говорять за ним;

3. спосіб диктованя, с. зн. учитель диктує а школярі пишуть за ним;

4. показуючий спосіб. Учитель показує і робить а ученики приглядають ся і роблять то саме;

5. учитель завдає задачі, а ученики вирабляють їх.

Ступені способу науки питаня є: 1) повторяючий спосіб, с. є. учитель випитує предмет, 2) учитель екзамінує ученика так, щоби довідати ся з его відповіди о его знаню; 3) гевристичний спосіб (heuristische Lehrform, erfragen dessen, was der Lehrer dem Bewusstsein des Schülers entlocken will), котрим учитель старає ся збудити в душі стан знаня его.

Ступені діальоґічного способу є: 1) сократична розмова; 2) парламентарний спосіб. Перший спосіб добрий тогди, коли бесіда є межи учителем а одним учеником, а другий для многих (для мас, Massenunterricht). З тих ріжних способів науки можна видіти: 1) що они нерівну мають вартість; так н. пр. спосіб механічний і спосіб диктованя приносили би плохий хосен науці; 2) що вибір тих ріжних способів залежить від предмету науки; 3) що уживати лишень одного способу при науці є не можливо, позаяк при науці один спосіб перемінно підпирає другий.

Спімнути мушу також, що крім наведених способів є еще: 1) мнемонічний спосіб (Mnemonische Lehrform), котрий опирає ся на тім, що учитель дає научити ся якийсь предмет на память; 2) табеларичний спосіб, котрий знов опирає ся на тім, що цілий науковий предмет зложений в табелях; 3) беллянкастричний спосіб, де учитель употребляє лїпших учеників до поученя слабших, с. є. спосіб науки для поодиноких віддїлів, де в одній класі більше находить ся віддїлів. Позаяк наші народні школи майже всї з віддїлами, тож сей спосіб в них дуже уможливляє, щоби учитель меньше говорив, а дїти більше вправляли ся так в бесїдї як і в письмі, а то: з рахунків або з граматики, будьто з читанок письменно будь устно.

Всї наші рускі книжки для народних шкіл є так педаґоґічно уложені, що в поодиноких уступах учитель може дуже легко уживати діальоґічної методи. Ся метода опирає ся на тім, що ученик більше мусить говорити ніж учитель; учитель лиш прислухує ся бесїдї ученика і поправляє похибки. Найбільше балакати мусить учитель з початковими дїтьми, а то на першім степени науки мусить на те звернути увагу, щоби дїти вимавляли речена виразно, бо дїти вступивши лиш до школи, не вміють поправної мови, а до того ще і не сьміливі. Учитель мусить обходити ся з ними лагідно, поступати помаленьку і призвичаювати їх до правильної бесіди. Ся наука як наглядно є властиво найважнїйша; она є підставою всеї науки і опирає ся на тім, щоби вражіня душевне тої науки було добре збудоване на будучість. Пізнаня на підставі наглядности є зрозумілим для школярів, понятя же без наглядности є пусті. Скоро тілько при науці з'являть ся нові понятя і наводить ся нові слова, мусить учитель постарати ся конче о те, щоби тії понятя були об'яснені в дорозї науки наглядної. При науці наглядній мусить бути завсїгди змисл слуху зі змислом зору а бесїда з рукою в звязи; треба школярови не лиш оповідати то, що він знати має, і то не так, щоби оповідане, як одним ухом прійшло, так другим вийшло, але мусить ся показати ему в образци так, щоби ему остав за помочию очий образ в душі і щоби все те міг затримати і на дальше в памяти. Змисли мусять бути з рукою сполучені, с. є. що ротом вимовить ся, рука має зробити (написати). Початок пізнаня мусить находити кождого часу від пятьох змислів. В рускім язиці не маємо еще таких підручників, котрі могли б послужити при наглядній науці, длятого конче по-

трібно, щоби шкільні власти о такі постарали ся. Коли може хто менї закинє і скаже, що в нїмецкі, то я его спитаю ся, звідки взяти тілько часу до приготовлювання ся та й ще до того, щоб на руске переводити. Кождий учитель або учителька мусить ся преціпь до науки приготовляти, треба передом предмет знати самому, про котрий ся має учити, бо як не зробить того, то і не зможе добре учити; в послїднім случаю хапає при науці де лишень може, і найбільший страх надає їм інспекция, бо при такій пізнає пан інспектор, як річ ся має. Та не лиш треба що дня до науки приготовляти ся, але мусить ся еще більше часу уживати на поправлюваня домашних та шкільних задач. По наших школах є більше віддїлів, так що як один віддїл учить ся, то другий занятий писанєм, рахованєм або рисованєм; отже і ту роботу треба школярам поправляти. Длятого було'б добре, щоби сьвітла конференция над тим роздумала і зробила в тім зглядї внесеня і ухвалила: 1) просить ся ц. к. шкільну раду, щоби постарала ся в висших шкільних сферах о виданє підручника до наглядної науки в рускій мові; 2) щоби в кождій бібліотеці шкіл народних з рускою викладовою мовою був словар руско-нїмецкий і нїмецко-рускій.

Сими моїми поглядами на підставі правил методики кінчу мою задачу і прошу сьвітлу конференцию о поодинокі гадки, котрі могли би послужити до доповненя сеї задачі.

Обовязкові забави для молодїжи.

В комісві посьвяченій шкільній гігієні в Норимберзї виголосив др. Франкенбургер відчит, в котрім старав ся доказати, що ігри і забави для шкільної молодїжи повинні бути запроваджені обовязково в годинах обнятих шкільним планом. Передовсїм виходить він з тої точки погляду, що школа має обовязок дбати так про фізичний, як і умовий розвій своїх учеників, а лекциї гімнастики, обняті планом нїмецких шкіл, не вдоволяють тоту потребу в відповідній мірі. Позаяк педагогічну і гігієнічну вартість того рода забав загально признано, не видїв би президент в тім нїчо невідповідного, если би для запевненя всїм ученикам користий, що з них випливають, треба було ужити примусу. Інакше усувало би ся від них власне тоті дїти, котрі їх найбільше потребують, так як се було і з гімнастикою, коли она належала до надобовязкових предметів. Примус є після его думки, конечним також з огляду на родичів, котрі нераз в годинах призначених на забаву, будуть волїли занятн дїти якоюсь домовою або заробковою працею. Звільнювати від спільних забав, так як від ходженя до школи, повинно би лише лїкарске сьвідоцтво. Ті дїти утлі і анемічні, що усувають ся від забав через весьмілість і отяжілість, так як і ті, що волять самовільне волокитство, треба би до них змушувати. В Брунсвіту суть забави для шкільної молодїжи обовязкові, а анї родичі, анї ученики або учителї не оказують невдоволеня.

Деяким з повисше наведених арґументів трудно заперечити певної слушности; пр. було би річию важною, аби спільні ігри на сьвіжім воздусї хоронили учеників від уличного волокитства або від визискуваня їх сил в заробковій праци. Однак не меньше треба би ся стерегти і того, аби запал для

новости, якою суть ще нині ігрища для шкільної молодіжи і властиве німецким, але не лише німецким педагогам уподобанє взяти житє молодіжи в стисле рами регуляміну і рыгору, не зіпсували цілої справи і не надали ей надто односторонного напряму. Засадничою ціхою забави є свобода; она є заразом чинником образуючим і рішає до певної степени о вихованчій вартости забав в противности до гімнастики. Не треба також думати, аби забави на сьвіжім воздусї завдячували ціле своє педагогічне значінє присутности учителя, котрий ними управляє. Примус ходженя на спільні забави міг би потягнути за собою умні наслідки в кількох напрямах. Уділ в забаві мусіла би часто брати надтовелика скількість дітий, через що для удержаня над ними надзору мусіли би бути піддані стисліймому рыгорови, як на то позваляє природа самої забави і дїти мали би меньше поля до розвиненя самостійности. Участники ріжнили би ся нераз дуже під оглядом фізичних сил, справности мязів, темперамєнту і т. д., в наслідок чого слабші були би змушені до надмірних здоровлю шкідних напружень. Анемічним дітям треба руху, але в кождім случаю руху уміркованого, не вичерпуючого. Позіставаня поза товаришами наражувало би таку дитину на упокореня і прикрости, що лише затроїли би ей цілу забаву. Вкінци для дітий, котрі дома, в кружку знакомих собі товаришів під оком родичів мають нагоду уживати руху в свобідній, самостійно зорганізованій забаві, примусове затяганє їх до забавляючої ся шкільної армії становило би прикрість не даючу усправедливити ся жадним педагогічним взглядом.

Родительскі вечери.

Місто публичних іспитів і річних пописів впроваджено тепер в досить значнім числї берлінських мійских шкіл т. зв. „родительскі вечери". Цілию їх є зближенє дому і школи, заінтересованє родичів і втаємниченє їх в шкільні відносини, познакомленє їх з учителями і стале порозуміня в квестиях вихованя. Они відбувають ся звичайно в годинах між 5-ою а 7-ою вечером. Оцінене їх, після думки ініціяторів, було би з того взгляду пожаданим, аби в них на будуче брали участь не лише матері, але і батьки, що тепер є неможливим, бо мужчини кінчать занятя пізнійше. Хоральні сьпіви, гімнастичні пописи, оглядани рисунків, ручних робіт і свобідна гутірка — складають ся на програму вечерів. Они дають родичам нагоду пізнати і поступи учеників і методи викладів, хоч систематичне іспитованє учеників є в них виключене. Родичі користають з нагоди, аби поговорити з учителями о своїх дітях, чи то аби висказати їм свою вдячність, чи то обяснити труди, які їх дїти в праці стрічають, поговорити о родї їх уздібнена і склонностий. Узнанє і довіре родичів побуджують запал учителїв, а вказівки родичів улегчують їм працю. В Франциї, Англії і Америці впроваджено той звичай з великим поводженєм вже давнійше.

Виміна дїтий.

Минувшого року завязало ся в Нїмеччинї товариство, котре має на цїли виміну дїтий. Вихователї дійшли до переконаня, що побут в чужім домі серед відмінного окруженя впливає на дїти дуже образуючо. Др. Отто толкує той вплив в слїдуючий спосіб: „Всї дїти мають більше або меньше таких привичок і блудів, на котрі їх родичі звертають мало уваги і простять їм в надїї, що они позбудуть ся їх з часом самі. Коли однак надійде хвиля опущеня родительского дому, коли дїти найдуть ся між чужими, то етичність з меньше поблажливими людьми шлїфує і вигладжує ріжні острі канти їх успособленя, що відбуває ся не без острих стерть, прикростий і заводів. Тих переходів можна би заощадити дїтям завчасу. В чужім домі спостерігає дитина богато нових річий, котрих дома не бачила; се дає ей богато до думаня. І она звертає також увагу свого окруженя певними індивідуальними цїхами, котрі відріжняють ей від місцевих дїтий. Чужі люде судять ей острійше і скорше можуть наклонити позбути ся вад, як власна родина". Повисше згадане товарвство посередничить між мійскими і сїльскими родинами, пересилає малих селюхів до міста і на відворот, на чім зискують обі сторони, розширяючи свій засіб понять або зміцнюючи орґанїзм побутом на свіжім воздусї. Крім того відбуває ся також міжнародна виміна, т. в. висилає ся дїти за границю, аби присвоїли собі чужу мову. Того року пороблено перші досьвідченя, котрі здає ся мали дуже користно випасти. Справоздане нотує ще крім передвиджених додаткові набутки, як пр. той, що сїльскі дїти позбувають ся через довший побут в містї провінціонального діялекту, а через приставане з чужими людьми набирають привичнїйшого уложеня, бо мусять більше стїсняти ся як в родинї.

Легко осудити, що така виміна дїтий може мати крім добрих і злі сторони. Вибір вичислених родин мусить бути дуже старанний, а навіть ще при найбільшій осторожности може наразити родичів на немилі несподіванки, бо дїти, позбуваючи ся одних вад, можуть набрати ся иньших, від котрих можна би їх було охоронити в родительскім домі. Знаємо як ріжні бувають між людьми погляди на зле і на добре, на то, що уходить і що неуходить, особливо в відношеню до дїтий. Може там, де дитина научить ся порядку, рівночасно розвине ся и вїй брак власної волї; де набере самостійности, стане сварливою і вухвалою; де призвичають ей до добрих манер, затратить наївність і щирість і т. д. Перепроваджена на велику скалу виміна дїтий може дуже причинити ся до затираня індівідуальних цїх в дїтях, що може їм до певної степени улекшити житє, але заразом зубожити їх натури. Однак приноровлювана в певній ограниченій мірі може принести деяку користь. Така виміна між селом а містом практикує ся від досить давного часу в Данії і становить немале улекшенє для товариства лїтних кольонїй. Може би і у нас дало ся при помочи виміни розширити і розтягнути дїяльність того товариства навіть на середно заможні, а не лише на найбіднїйші сфери.

Сосна і смерека.

(Природнича розмова).

Матеріял: Соснове і смерекове суче (галузки) патички на зелено помальовані.

Увага. Учитель нагадує дещо дітям відповідними питаннями прим: Котре з вас бачило сосну? Як виглядає она? Чи висока? Чи вища як ся груба, школа?

Учитель дає кождій дитині по кусневи сосни і смереки.

Придивіт ся добре, чи тото суче цїлком однаке? Чим ріжнить ся одно від другого? — Так тото має довгі фої (шпильки) а тамтото короткі. — Отже то то суче, на якім є довга фоя (шпильки) називає ся: сосна, а се друге з короткою фоєю, се смерека.

Покажи Анничко, котре смерека, а котре сосна.

А тепер попробуйте нарисувати суче сосне і суче смереки. Покажіт котре (з рисунків) соснове а котре смерекове суче. — Почім спізнаєте его?

Звідки взялось тут тото суче? Кажете, що привезено его з ліса. Так. Щож там в лісї зроблено? Там, поспинано малі деревця; відобрано їм житє. Наколиби оставлено їх, булиби выросли в великі, красні дерева. Кожде з вас бувало в лісї особливо лїтом. Якіж дерева бачилисьте там? — Чого шукалисьте в лісї? Грибів, суниць, цьвітів. Они ростуть в тіни дерев, якбисьмо позрубували дерева, пересталивби гриби, суниці рости.

А бачилисьте пташків в лісї? Де закладають они гнїзда? Де живе вивірка? Чому в лісї так запашно?

Бо там повно цвітів а надто суче сосни і смереки дуже запашне.

Учитель покаже дїтем живицю і скаже де що про неї.

Де холоднійше лїтом, чи в лїсї чи в поли?

А чому? Які сотворіня живуть в лісї?

Бачите, дїти, який то пожиточний ліс, кілько то добра дає він нам та яким звірятам служить він за мешканє.

Тепер зима, годї шїти до ліса; щоби однак нагадати собі, як він виглядає уложім собі на тім столі деревця з отсих патичків Се буде немов лїсок. А укладайте до ряду, аби смереки були висові, проті.

Учитель приглядає ся роботї дітий, поправляє, напростовує патички, розмовляючи заєдно з дїтьми. Если можна покаже їм на образку сосну і смереку. Старшим розкаже про кліматичне і гігієнічне значінє лїсів, про житє мешканців лїса, про випалюванє вугля і т. п.

Скажіт тепер, як називають ся листочки у смереки? Так фої або шпильки. Чи богато таких дерев, що мають такі листочки? — Такі дерева називають ся шпилькові. Повтори се.

Чи можна на деревах стинати галузє? Так. Обтинанє галузи не зашкодить деревинї; она випустить нові галузки, а дерево буде дальше рости і дасть колись великий хосен чоловікови.

Чи не бачив хто з вас великих сосон, смерік або иньших дерев, що поспинані лежали на земли? Як думаєте, на що стято їх? Скажіть менї, кожде окремо, що люде роблять з дерева?

Так, отже бачимо, що з дерева робять столи, лавки, полиці, шафи, вози, сани, вила, граблі, лопати, бочки, коновки, кладут хати, церкви, паркани, плоти, плуги, палять у печи. Отже бачите, кілько то користи приносить нам дерево.

Картки з педагогії, дидактики, гігієни і т. і.

Шкільна гігієна, дуже в Россії занедбана, зачинає ставити в Варшаві перші, за те саме певні кроки. Особливо виступають лїкарі тамошних торговельних шкіл, користаючи з особливших прав і полишеної їм власти в справах гігієнїчного дозору над школою, з цїлим рядом без сумнїву дуже практичних новостий.

На засіданю секциї виховавчої товариства гігієнїчного в Варшаві розсмотрювано недавно квестионар, який має бути розісланий родичам шкільних дїтий, а який дотикає ріжних справ з домашної гігієни ученика. На тім засіданю піднесено справу розіслання ученикам катехізмових правил, дотикаючих засад гігієни.

Др. І Завадский, лїкар в Варшаві, поручив ученикам своїм вивчитись 20 гігієнїчних рад. З огляду, що кождий учитель з користю може собі ті ради запамятати і удїлити їх своїм ученикам, наводжу їх дословно:

1. Першим условієм утримання здоровя є чистість.
2. Утримуй тїло чисто і заховай сьвіжий умисл, будеш все здоров і щасливий.
3. Мити руки водою з милом рано, вечером і перед кождим їдженем.
4. Мити лице і шию два рази на день: рано і вечером.
5. Переполїкуй водою уста і мий зуби щіткою рано, вечером і по їдженю.
6. Не мий лице у тій водї, в якій мивсь руки.
7. Купай ся що найменьше два рази в місяць.
8. Перебирай білє два рази на тиждень.
9. Удержуй убранє чисто, витрїпуй з него порох, вичисти плями, провітрюй бодай раз в тиждень.
10. Змінай постїль раз в тиждень.
11. Провітрюй як найчастїйше комнату в якій живеш, стирай порохи, спльовуй до судин з водою на се призначених, а нїколи на землю.
12. Постав стіл так, аби сьвітло з вікон падало з лївого боку твого тїла.
13. До лямпи уживай синього скла, а постав її по лївій сторонї від себе.
14. Не спи лицем до вікна.
15. Вставай рано о $^1/_2$7 год. а лягай спати о 10. год.
16. Прийшовши зі школи, не засїдай зараз до обіду, але спічни з пів години, по обіді спічни з годину, учи ся дві години, потім іди на годину на прохід.

17. Підчас вакацій і сьвят працюй 2—3 год., решту часу полиши розривкам.

18. Не працюй пізно в ночи; на годину перед спанем перестань працювати.

19. Не читай лежучи; при занятях сиди просто і не похиляй ся.

20. Їж 4 рази в день: о год. 8. рано, о 12. в полудне, о 4. попол. і о год. 8. вечером; їж поволи, не їдж несьвіжої страви, не пий вина, пива, горівки, міцної кави і гербати; напоєм твоїм нехай буде чиста вода.

Теперішний міністер просьвіти в Прусах, др. Штудто, розіслав недавно обіжник до шкільних інспекторів, в якім вказує на конечність фізичного вихованя молодїжи. В тім обіжнику кладе міністер натиск на те, як повинні дїти в школї сидїти, дальше на условини осьвітленя шкільних кляс і т. і. Особливо підносить міністер конечність, аби ученики сидїли просто і щоби, чи читаючи, чи пишучи, тримали голову у відповіднім віддаленю від книжки взглядно зошиту. В голос читати має ученик сидячи, особливо тоді, коли в часї читаня відповідає ученик на запитанє учителя. Лїва рука повинна підчас писаня лежати здовж краю лавки чи стола, аби туловище оперти на ню, через що спинить ся за сильне зближенє голови до зошиту, похиленє тїла на бік, надто опиранє груди до стола чи лавки. Зошит чи табличка мають усе лежати укісно. Послїдні вказівки мають свою особлившу вагу підчас писаня похилистим нїмецким письмом.

Аби охоронити очи, радить міністер залишити цїлком читанє, писанє і рисунки в дни хмарні, темряві. Узнаючи з другого боку, що сонїчні промінь, які падають безпосередно на папір, відбивають ся шкідливо, поручає міністер уряджене і удержуване в порядку добрих заслон в вікнах шкільних кляс.

Всячина.

— Др. Макс Петтенкофер, один із найбільших сучасних учених, не лиш нїмецких але й цїлого сьвіта, погиб — як ми вже доносили — минувшої недїлї з власної руки — відобрав собі житє вистрілом з револьвера в голову. Самоубійство було очевидно наслїдком якогось хоробливого стану, хороби навіть тяжкої, в наслїдок котрої покійник міг був скорше чи пізнїйше лїйти з розуму і мучити ся. Секция тїла виказала, що у покійника було кровяне запалене болони мозкової і що великі бючки (артерії) мозкові були дуже сильно звапнїлі, так, що мозок в наслїдок того не міг добре відживлять ся. Покійник вже від довшого часу був дуже пригноблений, не так тим, що в наслїдок старости ослабає его тїло, але що его що раз більше опускають духові сили. Петтенкофера можна уважати батьком і основателем новочасної гігієни і він то був одним із найперших, котрий старав ся вислїдити причини холєри, тифу та всїляких заразливих недуг, при чім звертав увагу на то що відповідним житєм і поступованєм можна охоронити ся від зарази і смерти. Длятого всюди, де лиш треба було, він сьміло заглядав смерти в очи і ставав з нею до борби, всюди ставив їй перешкоди та вав смерть і спиняв єї на кождім кроцї добровільно, запросив єї до себе і влас-

ною рукою отворив двері до своєї хати! Петтенкофер родив ся 3-го грудня 1818 р. в Лїхтенгайм коло Найбурґа в Баварії, учив ся відтак медицини, був учеником славного Лїбіґа, а опісля став був професором університету в Монахові.

— Основане малої духовної семинарії для львівскої архиепархії вже порішене. Митрополит Шептицкий удержує вже на свій рахунок пять учеників з народних шкіл і ті кандидати становлять певне зависок малої семинарії. По шкільних феріях ті ученики, переважно селянські дїти, впишуть ся до шкіл середних.

— Дієтетика танцю. Звісний лїкар і гігієніст проф. др. Ґустав Єґер замістив в одній з нїмецких часописий статю, в якій подає цїкаві вказівки що-до дієтетики танцю. Між иньшим др. Єґер пише: При обсервованю танцюючих ударяє на се, що танцерки перевисшають танцерів не лише що-до охоти але здібности до танця, а головно що до витревалости. Се усправедливляє в части будова тїла. Дївчина має розмірно значно меншу, а там самим лекшу будову тїла як мущина, а при танцю се відгриває значну ролю. Другу важну причину легкости при танцю становить стрій. Танцерка в ясним і білим строю є о много меткійша як мущина в чорній погребовій одїжи. Чорна одїж фарбована, як розігріє ся, видає пару параліжуючу всї нерви мущини. Важну причину легкости становить також одяг ніг. Кождий турист і циклїст знає добре, що в черевиках, панчохах і спод нях по колїна, чоловік має далеко справнїйші ноги як в отвертих довгих руках, які мусять завязувати ремінцями. Жіноча сукня зменшає по части сю недогід ність, але не усуває єї цїлком. Що ріжниця в одїжи відграє дїйсно таку ролю, виказує факт, що на костюмових балях, коли мущини і женщини зближують ся під взглядом одїжи, ріжниця в витревалости і рухливости є менше замітна чим на звичайних балях. Послїдна і дуже важна причина меткости і легкости жіночого тіла при танцю лежить також в стравах і напою, яких уживають мущини і женщини. Пиво і тютюн — не треба вже й говорити — приносять отяжілість. А танцерки їдять цукор, тїсточка, морожене — а те все піддержує легкість. Звідси отже походить витревалість женщини при танцю.

— Добрий лїк на душний кашель або коклюш: Розпустити в склянці води ложочку доброго меду патоки і пустити до того кілька капель цитринового соку. Той напиток нехай трохи простигне а недужий нехай єго відразу випє. То треба через кілька днїв робити, а коклюш щезне. Лиш треба уважати, щоби не пити „о скілько можна горячим", бо тогди замість, щоби стало лекше ще погіршить ся.

— Карболькований вуголь до гоєня ран у худоби робить ся в слїдуючи спосіб: Деревляний вуголь товче ся на мілкий порошок і доливає ся до него тілько карболевого квасу, щоби з него зробила ся густа маса, котру відтак сушить ся на сонци або в теплій хатї розложивши єго на дощі. Коли вуголь висхне і знов розсипле ся на по ошок, пряче ся єго до фляшки, котру добре закорковує ся. Порошку того можна уживати до всїляких ран у рогатої худоби і коний. Порошок той сушить рану, не допускає гнилї і она під ним борзо гоїть ся. Рану треба лиш добре промити і посипати тим порошком.

— Латина і грека в росийских гімназиях. На припоручене міністерства просьвіти окрема комісия обробила програму для нових гімназий, в яких будуть учити латини починаючи від III. класи, а греки від V. кляси. Наука язиків нїмецкого і французского буде обовязковою для всїх учеників.

— Средство против рака. Всякі средства, яких уживають лїкарі, щоби усунути рака, показали ся безуспішними. Від часу до часу появляють в часописях донесеня, що там а там лїкар винайшов новий радикальний лїк проти рака, але опісля показує ся, що се средство вїчо не помагає. Недавно знова, римска часопись „Messagero" донесла, що лїкар Ранелетті лїчить недужих на рака з успіхом якимсь „мірмоль-ом". Має се бути течия з прикметою висушувати ракові болячки так, що они стають ся нешкідними.

„Труд“ промислова спілка жіноча,

що має на ціли з одного боку подати бідним женщинам способ до заробкованя, а з другого придбати інтересованим дешево як найлїпших товарів і виробів — не може діждати ся введеня в житє, а се тілько завдяки байдужности, з якою наша суспільність відносить ся до цілий сего товариства.

Другі народи позавязували ріжнородні товариства, що дають добрий заробіток потребуючим женщинам, надто старають ся завсїдно про заснованє нових і всяких жїночих шкіл, одним словом — опікують ся женщиною і її долею, бо зрозумїли, що в найтяжших тяжких часах мусить і женщина причинитись до улегченя незавидної долі своєї родини тим більше, що у неї сила і спосібности до того есть, що они можуть поруч з мужчиною станути до праці около суспільного розвою і на насущний хліб. Тілько ми Русини не хочемо сего зрозуміти, що треба конечно обезпечити матеріяльний бит нашим сиротам; що треба з них зробити пожиточних членів для рускої суспільности. Тільки ми Русини не добачаємо того, кілько то нашого нераз кроваво загарованого гроша йде в чужі руки збогачуючи елементи нам просто ворожі!

Хоч досьвід, який маємо на наших товариствах Дїстер, Народна Торговля, Союз кредитовий з цілим рядом других кредитових товариств і Товариство виробу риз церковних, поучає нас, що такі товариства у нас не тілько можливі, але і конечні, бо розвиваючись як найкраще дають цілим сотках Русинів і їх родинам запевнений матеріяльний бит, а надвишки фондів уживають ся на патріотичні і добродійні рускі цілі, наслідком чого рускій гріш вертає назад у рускі руки, — хоч всї се розуміємо, що і товариство „Труд“ мусить розвинутись як найскорше, бо-ж преціпь оно має занятись виробом одіня і других конечних потреб до убору, а мимо того не помагаємо ему добитись хвилї введеня его в житє, що залежить виключно від числа зложених удїлів яких до тепер назбирало ся всего 150 а треба в пятеро тілько!

Приступайте отже Родимцї до нашого „Труда“ з повним довірєм, складайте на народний жертвенник по 20 корон, складайте їх тим певнїйше, що преціпь они Вам не пропадуть, але дадуть певний річний дохід, — складайте по 20 корон хочби длатого, що сим подасьте помічну руку рускій женщині, котра Вашої помочи потребує, від Вас ей дождати [і має право жадати!] Чим скорше зложите удїли, тим скорше поможете не одній сиротї, що потребує Вашої помочи не з власної вини, але найчастїйше завдяки тому, що її родичи-то не могли, чи не вміли або, на жаль, може з б йдужности і не хотїли обезпечити будучність своїй дитині. Подайте помічну руку рускій женщині на те, щоб она змогла доказати, що она в силї працею своїх рук сторицею вернути Вам і цілій рускій суспільности тую хвилеву лепту, яку зложите на народний жертвенник!

Один удїл виносить лише 20 корон, а вписове 2 корони.

Зголошеня в члени товариства приймає і удїлає всяких пояснень

Г. Шухевичева ул. Собіщина ч. 7.

Запрошуємо отсим Вп. Членів стоВарищества **Жіноча спілка промислова „Труд“**, товариство зареєстроване з обмеженою порукою, на конституючі загальні збори, котрі відбудуть ся у Львові дня 16 н. ст. марта 1901 о год. 6 вечером в льокалях „Рускої Бесїди“ (Ринок ч. 10, 1. поверх) з слїдуючим порядком дневним: 1) Відкритє зборів. 2) Вибір Ради управляючої. 3) Вибір Комітету контрольного. 4) Внесеня і інтерпеляції членів. — Безпосередно по закінченю загальних зборів відбуде ся засїданє Ради управляючої в цілю конституованя еї і вибору Дирекції. — У Львові д. 23 лютого 1901. — Уповажнені загальним збором з 17 марта 1900. *Гермина Шухевичева, Марія Білецка, Василь Нагірний.*

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

ч. 6. Львів 20. марта 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Душа дитини.

На всїх майже полях біольоґії примінено методу ґенетичну з добрим успіхом, лише до психольоґії принайменше в Нїмеччинї, отже в ей вітчинї, впроваджувано се средство рідко і, можна сказати, спорадично.

Сумний сей факт пануючої між психольоґами обоятности на досліди психо-ґенетичні — знані виняткі стверджають лише правило — есть імовірно наслїдком історії розвою наук природничих в трех послїдних столїтях. Коли Ґалілей повалив арістотелєсову схоластику а на ей місце поставив досьвідченя і механіку, та послїдна показала ся так, як і цїла новочасна фізика, котра з неї повстала, так плідним полем дослїдів і так задоволяючим обясненєм рухів тїл мертвих, так стислою, в-цїлім того слова значіню наукою, що чим-раз сьмілійше утверджувало ся переконанє, що не лише з'явища природи неорґанічної, але також рухи живих істот, взагалї всї з'явища на сьвітї, дадуть ся обяснити в той сам механічний спосіб. Много людий думає ще до тепер, що будьто би се, що не дасть ся витолкувати дїйством сил механічних і правами фізики, не могло бути ніколи обясненим. Позбуте того фатального блуду утрудняє особливо значний в послїдних лїтах поступ фізіольоґії яко фізики орґанїзму. Чим більше фізичні (і хемічні) процеси, що заходять в тїлї істот животних, роз'ясняють ся, тим повабнїйше предетавляє ся гадка, як би можна було цїлий орґанізм понятн яко збір сил фізичних (і хемічних), яко якийсь комплєкс змін механічних і лише з тої точки его дослїджувати. Се, що до того не надає ся, що не дасть ся дослїдити при помочи дуже видосконаленої методи наук фізичних, не істнує в підручниках фізіольоґії. Тим способом поминено розвій душі. Чиста фізика не знає понятя р о з в о ю, як не знає понятя д у ш і, не має з тим жадної звязи, а невідлучне від обох понятє наслїдственности есть їй зовсім чуже або вороже. Можна гадати, що з'явища житя, розвою, наслїдственности певних функцій зістануть колись фізично, а навіть механічно об'яснені, але треба до того додати, що в кождім разї буде то фізика зовсім відмінна від теперішної, котра есть навскрізь психольоґічною.

Другою причиною заведбаня студій над психогенезою людий і звірят есть без сумнїву перевага експерименту над безпосередною обсервацією. Великі свої тріюмфи так в теорії як і в практиці завдячують науки природничі експериментови, котрого безперечної поваги будуть все уживати, щоб повалювати давні блуди, а на їх місце відкривати нові, дотепер не знані факти. Суть однак річи, до котрих експеримент не надає ся. До таких належить передовсїм повстане і розвій душі дитини. Не его недоступність перед уродженєм, але повільність розвою фізичного і духового утрудняє винайдене конечного при кождім експерименті сформулованя питань і условій. На новонародженій дитинї можна робити пропорционально мало експериментів, а неможливість вівісекцій і досліджів токсільогічних повстримувала безперечно богато фізіольогів від поважного занятя найцїкавійшим твором природи. Те повздержуване не дасть ся оправдати недостачею материялу. Передовсїм для розслїду розвою душі дитини не треба робити богато експериментів. Далеко більше значить ту безпосередна обсервація. Недуги, скаліченя, збоченя, затроєня заступають часто експеримент. Досьвідчати значить обсервувати при штучно змінених условіях, в котрих або предмет, або его окруженє зміняє ся. Властива же обсервація виключає всї зміни, впроваджені штучно обсерватором, так в самім предметї, як і в его окруженю. Та обсервація н. пр. цїлогодинне придивлюване то кричачому, то граючому ся, то сплячому, то розбудженому, то сучому немовляти в дитячій комнатї, есть штукою, котру не кождий потрафить. Можна ствердити з власного досьвіду, що се о много труднійше, як робити досліджування експериментальні, фізіольогічні або психольогічні, що вимагають довгих приготовлювань, в добре уладженій лабораторії при помочи добрих і докладних приладів.

Властива обсервація розвою психічного молодих звірят, що йно вилупених птахів та муравлїв належить до найтруднїйших. А прецїнь есть много питань важних під взглядом психольогічним, а властиво психогенетичним, котрі лише на тій дорозї можна розвязати, до тих належить передовсїм питанє мови звірят і інстинкту. Треба жалувати, що фахові психольоґи не мають замилованя до тих природничих студій. Бо необразовані відповідно любителї природи, котрі суть часто дуже добрими обсерваторами, не знають, о що ту ходить і для того їх відкрита мусять підлягати строгій науковій критицї, як кождий материял з другої руки.

Але ограничимо ся ту на дослідах над дитиною. Насуває ся питанє, який рід спостережень треба робити наперед над немовлятем, над однорічною, дво- і трилїтною дитиною, аби побільшити наукове знанє розвою духового і причинити ся до розвязаня найважнїйших теоретичних питань. То, на що належить передовсїм звернути увагу, суть то рухи мязів. Бо рухи кінчин, голови і тулова суть то лише важні під оглядом психольогічним цїхи початків з'явищ психічних враз з початком житя в немовляти, котре нераз тревожить родичів подібностю до малого звірятка. Не легко в тій зміні рухливости малої дитини доглянути якихсь сталих правил, конечною до того есть так велика терпеливість, як і обсервація вільна від всяких упереджень. Перша лучає ся частїйше, як друга. Іменно стремленє, підбуджуване без сумнїву науками природничими, аби шукати причини кождого ствердженого з'явища, дуже перешкаджає спокійному дослідови. Не хочу іти так далеко, як один з найгенїяльнїйших теперішних мислителїв і слїдителїв, і не гадаю, що знане в будуччині відкине понятя „причини“ і „наслїдку“, котрі з причини своєї

ясности суть подібні до фетишів теперішних ученых; але гадаю, що в психольогії паромісячної дитини фантазоване на тему причин і наслідків есть так само безпожиточним і шкідливим, як погляди необразованих мамок і няньок, після котрих всї загадочні, невияснені рухи мають розумну причину і доказують, як мудрим є вже немовля. Понятє причини спроваджує ся до того: збираємо факти серед природи і ті, що виступають рівночасно в певних з'явищах, уважаємо зависимими від себе. Рід тої зависимости, функцию треба вислїдити, але не можна за підставу з'явища природного приймати утвір людскої фантазиї, якоїсь фікциї, подаваної під назвою „причина", а саме з'явище уважати єї „наслїдком". Бо нема жадної причини, котра би не дала ся заступити иньшою і кождий наслїдок може мати ріжні причини. Не можна подумати про сьвіт без понятя просторони і часу, але причинність можна легко відкинути, не нарушуючи в нїчім узнаня взаїмної зависимости предметів, пізнаваних в просторони і часї.

З такої вільної від гіпотез точки погляду повинна виходити ґенетична і з нею получена порівнуюча психольогія, аби дорогою чистої обсерваціі стала істориєю розвою душі людскої. Щоби тоту найблизшу цїль осягнути, треба передовсїм усталити певні обєктивні прояви з'явищ психічних. Не знаємо тут иньших крім рухів: імпульсовних, рефлексийних, інстинктовних, мімічних, наслїдуючих і довільних, котрі появляють ся на кінцю, если не схочемо додати деякі з'явища видїлюваня, як піт, плач і т. п. Але і ті послїдні не появляють ся нїколи без товаришуючих їм характеристичних рухів мязів. До них отже заєдно повертає всяка діяґноза психічна. Всї мусять бути заноґовані, хоч в початках житя богато, а може більшість не має жадного психічного значіня, пр. морщенє чола і ріжні міни на твари немовлят.

Коли я перед 30 рокати звернув яко фізіольоґ увагу на той предмет, найважнїйше средство до утреваленя рухів дитини, фотоґрафія моментальна не була ще усовершена; правдї і нинї не дійшла она до совершености, було би однак легкою і приємною працию зробити збір моментальних знять з дїтий в ріжних положеня і в ріжних краях, порівнати фізіоґномії новонароджених муринів з молодими шимпансами, утревалити на склї пр. квадратну форму уст при деяких родах крику, рівно як і перші початки сьміху, перший обяв здивованя і тисячі иньших важних під оглядом психоґенетичним, а коротко треваючих рухів мязів, і тим дати можність ствердженя з одної сторони подібности дїтий всїх країв в часї певних мімічних функциій, з другої — ріжниць тої самої особи в ріжних періодах житя.

Зискало би ся через те дуже богато. Бо если дотепер в психольогії нема ще властивої системи, если головні єї понятя пр. ті, котрі означаємо виразами: вражінє, почутє, ефект, зворушенє, воля розум, інстинкт, спостереженє, понятє, вображенє і т. д., означають вартости психічні, нерозріжчені і недефініовані докладно більшостию слїдителїв, то одно не улягає сумнївови, що у дорослого чоловіка цїле духове житє виражає ся в рухах, ґестах, мімиці, мові, письмі (котре есть також в певнім взглядї мовою) і дїлах. Чим старанїйше збирає ся і порівнує ся ті обєктивні симтомати духового істнованя, тим лїпше розріжнює ся і піймає ся відповідаючі їм з'явища психічні.

Однак в дорослого чоловіка не можна дослїдити дійстного стану, бо через зіткненє з иньшими людьми мусїв він часть своєї вдачі затратити або зложити в жертві, аби лише з ними жити в згодї. Лише немовля не підхлібляє, не панує над собою, не встидає ся, не удає, навіть тогди, коли всї его предки

були комедіянтами. Та первістність і правдивість кождої без виїмки малої дитини робить ёї найпридатнїйшим предметом дослїдів для психольога. Лише він знає, як прикрим може бути відкрите першої неправди в дитинї, що не говорить ще добре. Дальший дослїд фізіоґномії і міміки тратить відразу давну принаду.

Той примір провадить до другого питання важного з огляду психольоґічного, котре можна також розвязати пильною обсерваціею. Чи розвій духовий дитини тревав без перерв чи з перервами? Чи таке з'явище психічне, як пр. перша лож являв ся нагло, чи попереджав его цілий ряд тїсно з собою получених процесів? У пискляти перед виколенем з яйця появляють ся нагло деякі з'явища, як перший удар серця, перше натягнене тулова, перший отвір в лупинї яйця, котрий майже дусяче ся курятко перебивав своїм дзюбом, перший голос курятка в ненарушенім ще яйцї. У дитини дивує нас наглою появою перший крик, перше замкнене очий за ближенем руки, перша проба хитання головою, стояня, сидженя, бігання, моргання очами, а передовсїм перший вимовлений вираз. Кождий з тих актів, котрі зрештою неоднакову мають вартість психольоґічну, мав свою історию і так філіоґенетичну як і онтоґенетичну. Першу мусимо дослїдити порівнуючими студіями психольоґічно фізіольоґічними над звірятами, другу можна виконати лише щоденною обсерваціею дитини.

Дальше треба розважити, що від першої хвилї життя мусить кожда дитина примінити ся до сьвіта, котрий есть для неї зовсїм чужим. То примінюване тревав через ціле хочби і найдовше житє чоловіка аж до его смерти. В жаднім однак періоді життя не відбивав ся оно так скоро і консеквентно, як в першім. Мала дитина мусить собі дїйсно здобути сьвіт, мимо того, що его змисли і мозок ще не розвинули ся. Не має поняття простороня, поняття часу, одержує вправдї вражіня сьвітла, але не може видїти, есть духово сліпе, духово глухе і т. п. Слів не стає, аби означити той особливий — можна сказати — психічний, вільний від всяких особистих споминів, стан новонародженої дитини, котрий не повтаряє ся ніколи в пізнїйшім житю. Вже неможливість відріжнення частий власного тїла від окружаючих предметів, отже недостача всякої індивідуальности, есть для чоловіка дорослого чимсь зовсїм чужим.

В часї, коли дитина примінює ся до сьвіта т. є. вражіннями змисловими учить ся поволи в просторони смаковати, відчувати, нюхати, дотикати, видїти, чути, мозок его росте скоро, чим раз лїпше понимає вражіня і робить чим раз докладнїйші спостереженя. В цілій природї нема красшого приміру зависимости орудий і їх уформовування від розвою функцій, до котрих суть призначені. Так отже було би важним особливо з огляду на значний поступ відділу психольоґії, що дотичить льокалїзациї певних з'явищ психічних, дослїдити зміни морфольоґічні в розвою мозку дитини в перших трех роках життя, а потім порівнати їх з поступами дїтий в відношеню до ріжних первістних чинностий умислових, нотованих хронольоґічно при дослїдах над многими особняками. Було би пр. вже нині можливим відкрити, котрі части кори великого мозку суть вже спільнїйше розвинені, коли дитина виконує перший успішний рух хватаня. Без сумнїву заходить ту щось більше крім приросту клїточок в звоях. Словом всї рухи набуті, а особливо мова, мусять бути в якійсь звязи з змінами в будові мозку, а перед всїм шарої матерії его півкуль. Независимо від поодиноких спостережень над дїтьми, що прийшли на сьвіт без мозку, дослїди

над звірятами здає ся потверджають факт, що правдоподібно великий мозок не дїйствує у новонародженої дитини. Мале розвинене і гладка поверхність здає ся вказують на недостачу применення до змінного, ясного, голосного, твердого і зимного сьвіта в ріжних его формах і проявах. В темнім, тихім, мягкім сьвітї, в котрім перебував зародок перед уродженем, не було змін вражінь; не було до них жадної нагоди, отже не могло бути жадного процесу психічного а навіть сонних мрій. Не було життя духового. (Конець буде).

Людова гігієна, людова етика, людове вихованє.

Погляди о причинах хороб змінили ся дуже з бігом часу. Давнїйше приписувано усякий недобрий вплив на орґанїзм чоловіка звіздам, демонам, чарівницям і чарам, надто втягано ріжнородні метафізичні- спекуляції, аби лише доказати причину хороб нині прийшли люде на підставі стислих наук і розумного мисленя до переконання, що в природї і в тім напрямі мусить усе іти природною дорогою. Нинї вже не удаємо ся до звізд, не уживаємо чарів і духів, аби пояснити причину епідемій та поодиноких хороб, бо визнались ьмо, що хороби викликує природа і що їх повстанє має причину в нас самих. Сим осягнулись мо много на дорозї до лїпшого. Цїле розслїдженє і внески з того концентрують ся около щоденного занятя і життя чоловіка. Але і тут не вистарчило слїдчеви звичайне око чоловіка. Як давнїйше студиовано обіг звізд при помочи телєскопу, так сотворено собі також штучне око, аби ясно побачити сьвіт мікроорґанїзмів. І на диво, нові несподїванки, нові чудеса, нові страхи представили ся окови і розвазї слїдича! З удоскоиаленем мікроскопа росліджено ті цїкаві орґанїзми, які в природї витворюють завдно змінні постати і форми, значить, з одного боку нищать індивідуальне житє, аби через те з другого боку витворити нові живучі тїла.

Як тільки перші результати розслїдів над бактерпольоґією стали звісні, запанувала велика трівога поміж людьми. Практичні жадання, які на підставі тих рослїдів ставлено до товариского життя, увійшли з одного боку глубоко в особисту волю одиниць, з другого боку нарушили також найстисліїші родинні узли і моральні конечности. Твердженя: „Чоловіче, ти не в на нїякім місци і нїколи безпечний перед небезпечними зародками зарази“ — розширило песимізм, який довгі часи тяжив на вдоволеню із здоровля. Говорено: „Що можу вчинити проти хоробі і заразї? Нїяке средство і нїякий спосіб життя не можуть мене охоронити від зарази. Скоро мя обпадуть бакцилї, то мушу згинути на слабість, яку они викличуть!“ Не дасть ся заперечити, що такий погляд стоїть поровень із старим фаталїзмом і що людова етика мусить під его впливом терпіти. Много людий попадає в обоятність і безчинність; многі знов говорили: „Що поможе менї солїдне житє? Треба іти против природи“.

Се є власне безгранична глубина і вижина теперішної гігієни, се є велико посланництво, яке признати треба гігієнї нашого віку, що она вставила науку особистої відвічальности в наш сьвітогляд і в наше щоденне

житє. Сей етичний момент має велике і далеко сягаюче значінє в вихованю і для природного, доброго розвою усїх людових верств.

І наука не могла довго стояти проти людової етики. Розясненє вже наступило. Бо хоч бактеріольогія твердить, що певні бактерії викликують певні хороби, все-ж она додає до того ще: „під певними условинами". Тільки, як чоловік до того диспонований, як даний до того підклад, як нема сили опору — тодї слїдує зараженє. Скоро однак тих предусловин нема, тодї нема обави перед зараженєм, або она дасть легко ухилити ся. Тим стає кождий знов паном над собою: „Як собі постелить, так виспить ся!" Бо охоронити себе перед заразою і забезпечити собі здоровлє може кождий до певного степеня легко. Проте залежить усе від щоденного житя! Ми не єсьмо віддані бактеріям на ласку і неласку. Нї, ми маємо над ними силу і то у нас самих. Ми маємо таке здоровлє, яке собі самі кождого дня приспоримо! Нїякий лїк, нїяке лїченє, не можуть нам раз на все забезпечи охорони перед хоробою. Так як мусимо що-день їсти і пити, так мусимо що-день заховувати певний ряд других законів, єсли наш орґанїзм має постійно позістават в гармонійнім стані, значить при здоровлю. Як цїлим сьвітом управляє закон залежности, так само не може для нас нїякий гріх сповнений проти здоровя позістават без злих наслїдків, хоч би навіть не усї они зараз впадали в очи.

Індийска фільозофія знає один дуже серіозний закон, іменно наука Кармн, котра виходить з прінцівпу все вирівнуючої справедливости. Усе на сьвітї є стисло з собою повязане і злучене. Не тільки за себе отвічає кождий нї! бо так, як кождий є наслїдником своїх предків, проте і він сам стає живучою причиною добра своїх наслїдників. Ми усї творимо звязь поміж двома сьвітами: минувшим і будучим. Біольогія учить і доказує нам, що як одїдичують ся тїлесні і душевні прикмети, так само одїдичують ся тїлесні і душевні прикмети, так само одїдичують дїти і внуки злочини і хороби. Роблено теперішному драматови закид, що він з области естетики перебрав ся в область патольогії Таким способом міг би драмат впливати уморальнюючо наколи обоятність нашої театральної публики не була так великою. Доказом того нехай будуть Ібзена: „Упарі".

„Котре з дїтий не мало би причини нарікати на своїх родичів?" спитав Нїтше, якому так дуже на серци лежав упадок людий. Так отже кождий є відвічальним не тільки за себе самого, але також за будучі генерації. Супротив того треба би на віно діставати не лише матеріальне майно, але також здоровє, о якім народ каже, що оно є найбільшим скарбом! Досьвіди, які від давна робимо над культурою звірят і ростин в цїли отриманя шляхотнїйших і відпорвійших родів, належало би відповідно приморювлюючи, уживати і в вихованю людий.

На жаль не заінтересували ся еще ширші круги справою гігієни народу. Велике вольне слово про охорону перед хоробою еще не зістало докладно висказане! Єще нині є мілїона таких людий, навіть в висших сферах суспільности, що почувши від лїкаря острі заряджена не слухають їх, але спішать за порадою до знахора або шарлатана! Тільки дуже поволи зачинають ті обставини на лїпші змінятися.

Звісний псіхо-фізіольоґ, професор др. Прейер, висказав ось що: „Нашому столїтю, яко столїтю винаходів, належать о стільки лише висшість над минулими столїтями, що оно винайшло людову гігієну!" — І справді належить винахід гігієни зачислити до найбільших здобутків чоловіка, бо в тім

вірварі теперішного культурного життя є істноване роду людского дуже загрожене, скоро лише неумолимі закони природи сьвідомо або несьвідомо зістануть нарушені. Природа є рівночасно судією і местником, она не знає ані ласки ані милосердия, тільки сурову справедливість без взгляду на особу і карає нераз навіть того, хто цїлком не прогрішив.

Щораз збільшаючому інтересови для гігієни в широких людових масах належить в той спосіб помочи, щоби передовсїм учителї, сьвященники і лїкарі сею справою заняли ся, так як они мають причину і обовязок до того, бо гігієна входить в педагогіку, релїгію, етику, медицину а в слїд за тим і в державний добробит.

На усїх просьвічених людях тяжить обовязок: присьвічувати взором у всїм, чого теперішна гігієна вимагає так від одиниць, як також від цїлої суспільности.

Много і то тяжких задань маємо розвязати. Проте мусимо в першій лїнії бороти ся против алькоголізмови, против так зв. тайним хоробам а за чистостею, за полїпшенем житевих обставин у народних мас. Нашим завданем повинно бути вихованє молодїжи так, аби гігієнічні принципи стали ся їй другою натурою. Памятаймо о словах, які отвираючи у Відни гігієнічну виставу, сказав пок. архикнязь Рудольф: „Найбільшим майном держави є здоровий чоловік!“

На чім полягає формальне вихованє?

Г. Шмідт, учитель з Штетина, порушив на зборах нїмецких учителїв важну квестию, а именно питанє: „Які вказівки дає новійша психольогія що до формального образованя і приноровленя его в програмі народної школи?“ Референт виступив против тих, що розправляють о розвиваню ума, „вправі умових властий“, як о задачі науки, незалежній від материялу т. є. змісту самої науки. Він стоїть на ґрунтї гербартівскої педагогіки і доходить до слїдуючих внесень:

1. Чисто формальне образованє, що мало би полягати на вправі зміцненю якихсь вроджених умових властий, є неможливе, бо після нової психольогії таких властий зовсїм нема.

2. То, що уважаємо якою властию душі, се є назви означених психічних процесів, котрі після Гербарта повстають наслїдком зміни і наступованя вображінь.

3. Формальне образованє повинно отже полягати на перероблению того материялу вображінь. Оно старає ся о їх ясність численні комбінациї; найважнїйшою задачию его є витворенє однолитого добре повязаного круга думок.

4. З огляду на формальне образованє треба все так вибирати материял науки, аби він дав ся навязати до змісту ума т. є. до засобу вображінь дитини в данім періоді.

5. Наслїдство поодиноких предметів науки повинно бути таке, аби утвердило в умі звязь між ріжними частями даної науки, між ріжними галузями знаня і між ріжними лекциями, які дитина в школї слухає.

6. Для докладного оброблення матеріялу науки треба конечно посьвятити кождій підставній точці богато часу; з тої причини повинен бути шкільний курс можливо ограничений, вільний від другорядних подробиць.

Як бачимо, се все дуже старі і загально знані засади, котрі проціпь все треба пригадувати, бо в практиці находимо часто похибки проти тих вимогів степенованя, внутрішної звязи понять і концентрациї науки. А вже нинї був би час на дальший поступ на тій дорозї, бо психольогія зробила поступ від часів Гербарта, а психольогія дитини приносить з кождим днем нові дані що до напряму умового інтересу, зачерку вподражінь і понять і властивости комбінациї в дитячім віку; отже педагоги мають більшу підставу, як давнїйше, до рацонального укладу пляну і програми науки.

Вихованє молодїжи в Анґлії.

Невтомимою є Англичанка в пригадуваню обовязків дитини!

— Сиди просто! Держи вилки порядно! Возьми локоть зі стола! Ставляй, ідучи стопи на бік! і т. п.

Подібні розкази повтаряє Англичанка що-день, майже кождої годинн і частїйше, а все з незвичайним супокоєм. Она не закидує дитинї сего, чого дитина забула, она не ганьбить, не картить, не моралїзує, а тільки повтаряє з спокоєм і заєдно обовязки дитини. Она знає, що в молодих роках треба покласти підставу до будучих привичок житєвих і що тих не мож набути говоренєм, сваркою, карою і т. п. але через консеквентне, терпеливе змушуваня дитини чинити те, що старші уважають за пожиточне.

В такий спосіб подає Англичанка дитинї витревало з цїлим спокоєм, без гнїву усе те, що хоче на дитинї бачити.

Таких засад уживають Англичани при вихованю дїтий до 10 го року. Послух, добрі манєри і привички суть головними засадами вихованя; умисловe образованє слїдує по тім. Відповідне обходженє ся з усїм, що у нас так дуже занедбує ся, є в Анґлії важною точкою вихованя. В шестім або семім році учать ся дїти трохи писати, читати, чотирох рахункових правил, при чім але їх зовсім не обтяжає ся. Властива серіозна наука розпочинає ся по 10-ім році життя.

Анґлїйскі методи научаня стоять далеко поза нашими, мимо того у них є загальне образованє о много досконалїйше, що доказує, що навіть найлїпше научанє і найстараннїйший умисловий вплив не може покрити браків вихованя.

До користних результатів вихованя, які Англичанин вже науковою бесїди осягнути уміє, прибуває єще инша обставина, на яку у нас меньше важає ся як на бесїду, а сим є вироблюванє волї.

В Анґлії старають ся о ситуациї, які приневолюють дитину до самостійного дїланя, наслїдком чого привикає дитина одвічати сама за свої дїла. Там не роблять відвічальним нікого за малі блуди, неоглядність, лїнивство і т. п. дитини, а вже нїколи перед нею, але кожда дитина має малі обовязки, які сама доконати мусить.

Се поступованє виходить з дуже практичного жерела.

Домашна учителька (гувернантка), бере участь в домашній праці; в Анґлії уважають се відповідним, щоби учителькы не тільки занимали ся дітьми, але щоби мали і иньші бічні занятя. Она удержує усю одежу в порядку, а часто і шиє єї; она спрятує в комнаті дїточій і удержує в ній порядок. В богатих домах є дві учителькы, одна head головна, друга under-nurse підвладна. Head є за все відвічальною. Часто є еще по при тім кілька других пань, що виховують дїтий, розуміє ся там, де родина численійша і де є достатки. На незвичайну точність і порядок, які панують в анґлійскій родині, мусять усї чинити поспільно дїлати, щоби утримати все як найлїпше. Сеї методи домашного вихованя научила Англичан точність і строгість заховуваня ся в школах. З тої практичної причини привикає анґлійска дитина вже з малку себе саму контролювати і обходитись без посереднього надзору.

Вже трилїтна дитина дістає в руки забавку; дитину посадять у безпечне місце, наказують єї там позістати і там бавитись, почім учителька виходить на хвилю з комнати. Анґлійска учителька не полишить дитини ніколи не вказуючи єї уперед, що она має в часі неприсутности учительки, робити. Скоро учителька поверне, а незавгане дитини на місци вказанім, тоді каже она дитині спокійно, що дитина була нечемною, непослушною, що проте заслугує на кару і покарає справдї, коли не помагають упімненя. Чим молодша дитина, тим коротше позістає она без надзору; однак ніколи не є анґлійска nurse (дом. учителька) такою невільницю, як у нас.

Скоро тільки позволить на се погода, забавляють ся дїти в городї. Хоч учителька не мусить бути заєдно межи дїтьми, всеж они суть усе більше стережені чим наші дїти, за якими слїдом б о н а ходить. Дїти знають се добре, котре місце є для забави дозволене, а котре ні; тут можуть самі дїти бавити ся, там тільки в товаристві старших; там можна обмуратись, тут подерти одежу і т. п.

Від дїтий не домагає ся ніхто чогось неможливого, не робить ся дитину одвічальною за те, чого она не розуміє, але за те, що она може понятн. „Не уважалась; Зблудилась; ти а ніхто другий не винен тому", — так говорить анґлійска мати до дитини, скоро побачить єї замащену, або одежу у неї поплямлену; ніколи не складає вини на прислугу а тільки на дитину.

Анґлійскі дїти дуже сумлїнні. Наша пилка упала у чужий город, чи можна нам за нею піти? — спитають они уперед, занім важать ся переступити чужу власність; на розказ їм дані, не видумують они ніколи якихсь викрутів, як наші дїти, але суть усе послушні. Як-бисьмо хотїли запровадити чотирилїтну дитину на місце, куда єї заказала учителька ходити, дитина певно не піде туди, хоч би навіть родичі єї кликали, але скаже: Там менї не вільно, учителька заборонила туди ходити! Але бо і родичі не важать ся ніколи іти проти заказови учительки, їм навіть не прийде на гадку сказати дїтям, що їх (родичів) слово важнійше, як слово учительки! Родичі розуміють се дуже добре, що обнижаючи значінє розказів учительки і взагалї старших людий, шкодять они власному авторитетови; тому то они усе порозумівають ся з учителькою, занїм дадуть який наказ дитинї.

Наколи-ж полишає ся дїтем одвічальність за їх вчинки а тим самим робить ся їх самостійними, то ясною річею, належить з ними так поступати, аби їм голови ніхто не завертав, їх мислий не баламутив і умислу не розсївав. Не треба думати, що дитина Анґлїйця не чує ніяких байок! Овшім, єї

оповідають много, однак усе з увагою, аби умисл не обтяжати, а притім, аби не надто зміняти оповідання, в якій цїли радше повтаряють давнїйші оповідання. Дїтям не велять учити ся на память трудних віршів, надто не перетяжують їх дитячими піснями, тому бачимо мало коли англїйску дитину задуманою або розсїяною, она звертає свої змисли на усе те, що з нею дїє ся і що она робить, она не фантазує. З відси походить, що дитина Англїйця є незвичайно сумлїнною і що она має цїлком инші понятя о правді і неправді, як значна більшість наших дїтий. Дитина Англїйця не знає прикрашувати своїх похибок она не старає ся навіть їх оправдати а також і не обходить їх, она говорить те, що думає, і вірить сама в те, але рівночасно припускає, що і другі вірять тому.

Многі думають, що англїйскі дїти суть спокійнїйші з природи, тому можна легше провадити як наших. Може в тім і є трохи правди, однак свої добрі сторони завдячує англїйска дитина головно вихованю. Если ми жалимо ся, що наші дїти більше фантазують і суть менше практичні як англїйскі, то се є нашою власною виною. На жаль ми самі дуже часто відводимо дитину від того, що она з природи повинна чинити. Нашим заєдним стараннєм дитину що раз більше духово образовувати, перешкаджаємо ей пізнати ґрунтовно якийсь предмет, бо звертаємо заєдно ей увагу на нові предмети і на те аби ей подати щось нового. Нїяка наука не вимагає тілько студий і осторожности зі сторони учителя, як наука в віцї передшкільнім. Нїяка наука не може бути так небезпечною, як початкова, хоч она виглядає так легкою, так мало значучою. А збільшають небезпеченьство ще і ті обставини, що шкідні наслїдки такої методи не показують ся в перших роках, коли то шкідне виглядає, немов би оно було пожиточне. Здаєсь, що у дитини усе кільчить ся; мозок дитини подібний до поля на весни, яке густо зародивши обіцює богаті жнива, однак вскорі покаже ся, що оно засїяне за густо, кільці не мають сили проте і видають рідкі овочі! До усего є вправді підклад, бракує однак досконалости! Дитина англїйска не є всесторонною, она не умїє мудро говорити, не знає пояснювати то сего то другого, не знає много і великих слів, однак те, — що знає, знає докладно. — Ми не хочемо мудрих дітий, кажуть Англичане, — але таких, щоби були послушні, та щоби уважали на себе; тодї ми будемо з них вдоволені!“ — Англичане добре се розуміють, що спізнена наука нїколи не є так небезпечною як за скора; тому вибирають послїдну. З тої причини не пакують они у дітий много науки, не подають їм нїяких чутєвих проповідий ані таких поучень, не оповідають їм много байок та тим подібного а вже-ж найменше перегодовують їх посягами. В слїд за тим не провадять Англичане своїх дітий перед укінченєм десятого року до нїяких музеїв, театрів ані на инші продукциї, але приневолюють їх до обсервования найпримітивнїйших річий. А позаяк при тім не засївають надто густо, проте вкорінюєсь добре усе, що засїяне, в слїд за чим розвивається з того сильна, здорова рослина, яка розгалузуєсь могучо на всї боки і процвитає сильно.

Проте проч з надмірними поученями, з надмірною наукою з посладу, з заєдним моралїзованєм, оповіданєм і з всякими апеляциями до россудку — а більше уваги для буденних річий, для найпримітивнїйших дїлань, а найбільше уваги для вихованя волї — і як найбільше спокою в обходженю ся з дїтьми!

Жаданя буковиньских Русинів на поли шкільництва

зібрав п. Пігуляк у своїм внесеню, поданім в державній раді, домагаючи ся:

1) Щоби в православній хлопячій школї в Чернівцях, в котрій доси викладовою мовою є німецка мова, заведено в двох найнизших клясах для рускої молодїжи руску викладову мову.

2) Щоби дотеперішні руско-нїмецкі паралєльки, заведені в р. 1896 при низшій ґімназиї в Чернівцях, замінено з роком шкільним 1902, на чисто рускі і щоби їх постепенно розширено також і на вищі класи. У внесеню своїм указує п. Пігуляк на малу користь, яку Русини маюсь з руско-нїмецких паралєльок через те, що при вступнім іспитї до тих паралєльок вимога з нїмецкого язика є ті самі, що і до кляс нїмецких, а через те руска молодїж, не знаючи нїмецкої мови, має вступ до тих паралєльок так само утрудненый, як і до нїмецких кляс.

3) Щоби в північній части Буковини, заселеній Русинами, заложено руску ґімназию: бо коли 133.000 Нїмців мають на Буковинї чотири вищі ґімназиї і одну низшу, коли 208.000 Волохів мають чисті волоскі паралєльки при низшій ґімназиї в Сучаві і волоско-нїмецкі паралєльки при ґімназиї в Чернівцях, то 268.000 Русинів мають лише руско-нїмецкі паралєльки при низшій ґімназиї в Чернівцях, з котрих, як сказано під 2), також мало можуть користати. Наслїдком сего є, що Нїмців з жидами ходить до ґімназий 55%, Волохів 27%, а Русинів всего 9%.

4) Щоби правительство, запобігаючи недостаткови руских сьвященників на Буковинї, визначило відповідне число стипендий для руских ґімназистів, котрі би зобовязали ся, посьвятитись духовному станови. У внесеню указує ся на те, що в послїдних роках ані один Русин не іде на православний теольоґічний видїл в черновецкім университетї, так що наслїдком того відчуває ся великий брак руских сьвященників, котрі не знають рускої мови та через те не можуть сповняти своєї важної задачі.

Внесенє п. Пігуляка підписали буковиньскі посли Ник. Василько і Богосевич, всї рускі посли з Галичини і богато иньших послів славяньских, всїх разом 50.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ у Львові

відбули ся дня 14. лютого с. р. в комнатї Клюбу Русинок при невеликій участи членів.

По отвореню зборів головою о. Стефановичем відчитала п. Ольга Барвіньска (секретарка) справоздане з дїяльности видїлу від вересня 1899 року. З него дізнались ми, що товариство опікувало ся бідною модежию в чотирох руских школах у Львові: ім. Маркіяна Шашкевича, в обох руских школах вправ (мужескій і женьскій) і в женьскій видїловій школї ім. Шевченка. Свою поміч удїляло оно не готівкою, але заосмотруючи бідних дїтий в обувє

(спроваджуване від своїх досьвідних майстрів з Кут і Куликова), одяги і всякі прибори шкільні.

Зі справоздання касієра п. Врецьони показало ся, що товариство мало в зелїзнім фондї 2.778 корон (в тім фундация о. Е. Коссака на 2.000 корон, уміщена в галицкій щадници, і пок. кардинала Сильвестра 476 корон). Приходу в тім часї було 1992 корон, розходу 17.9 корон, остало отже в касї 233 корон. На приходи зложили ся крім вкладок членьских і відсотків зелїзного фонду: запомога соймова за рік 1900 в сумі 200 корон, дар Кяюбу Русинок 110 корон, члени управл. Ради Народної Торговлї 25 корон, О. Барвіньска з фантової льотериї 32 корон, товариство „Днїстер“ 60 корон, редакция „Галичанина зі складок 50 корон 80 сот., о. Іван Редкевич з пушки конс. 10 корон, оо. П. Шанковский і Б. Шуховский по 8 корон, др. Кулачковский, о. К. Миколаєвич і о. Сїчиньский з Мшани по 6 корон, нотар Онищкевич 5 корон, крил. Чапельский, др. Кочиркевич і оо. Н. Рудницкий і Ю. Стеткевич по 4 корони, не виказуючи тутки менших датків.

По удїленю видїлови абсолюториї вибрано новий видїл, в котрий увійшли: о. А. Стефанович яко голова, о. Є. Гузар яко заступник голови, Гамота, Врецьона, Грозик, учителька Варвара Лїтиньска і Ольга Барвіньска. До комісиї контрольної вибрані: Білецка і Паньківский.

Потому пійшли внесеня членів. Принято внесенє о. Гузара, щоби видїл удав ся до Ставропиґиї в справі перенесеня фундациї о. Коссака з галицкої щадниці до якого руского товариства. Далї порішено не виймати відсотків з менших фундацій, а ужити їх до збільшеня капіталу до певної мінїмальної квоти, — і віднестись двугий раз до намістництва в справі зміненого статута.

Вкінци вивязала ся ще дискусия, яких способів ужити для збільшеня приходів. Зазначено, що коли потреби товариства, через отворене нової школи (видїловоï) і через що-раз більше число дїтий в руских школах, з кождим роком зростають, то приходи через відпаденє деяких дажнїйших дарів (як пок. кардинала Сильвестра і Галицкої щадниці по 400 корон) а далї через дивну рівнодушність многих Львовян значно зменшились. В виду того не може товариство своєї задачі належито сповнити. Рішено отже ужити всяких средств, щоби пригадати загалови львівскої Руси про велику вагу, яку має вихованє рускої молодежи в руских школах у Львові, і загріти єї до більшого сочувства для товариства і пожертвованя бодай малої вкладки членьскої 2 корони річно.

Всячина.

— Книга богацтва. Найдорожша із новійших книжок, які появили ся остатними часами в Америцї, носить титул „The book of walth“ с. є. „Книга богацтва“. Се дїло є розправою о богацтві у найширшім значіню того слова, нетілько материяльнім, але і моральнім. Автор хоче доказати, що зробило богацтво для суспільности і в який спосіб чоловік при помочи богацтва поправляє своє становиско. Автором є Гумберт Банкрофт, начальник знаної фірми видавничої у Чікаго, кревний історика Юрия Банкрофта. Він збирав через кілька лїт материяли до своєї книжки і подорожував у тій цїли по Европі, Єгипті, Палестині і по

Всходу. Книжка складається із 10 томів, а кождий оправлений тяжкою шовковою матерією, барви „vieil or", понадто до кождого долучено по 10 акварелених шкіців. Наклад числить 1000 примірників, із тих 150 прикрашених, по 2.500 долярів, а инші по 1.000 долярів.

— Число студентів фільософії на нїмецких унїверситетах. На 34.389 студентів, записаних в лїтнім півроцї 1900 р. на 21 нїмецких університетах, було виписаних на фільософію 11 478 т. з. 33·37 процентів усего числа. На поодиноких університетах представляло ся те число в відносинах до загальної скількости слухачів так: Берлин (5105) 2258, Бон (2152) 858, Бреслав (1662) 532, Ерлянґен (974) 212, Фрайбурґ (1766) 375, Ґїсен (855) 355, Ґетінґен (1344) 564, Ґрайфсвальд (·08) 151, Галле (1620) 644, Гайдельберґ (1533) 636, Єна (758) 310, Кіль (10·6) 252, Кенїґсберґ (881) 266, Линск (3269) 1401, Марбурґ (1184) 461, Мінхен (4391) 832, Мінстер (691) 366, Рошток (495) 235, Штрасбурґ (1145) 404, Тібінґен (1544) 220 і Вірцбурґ (1126) 247. Абсолютно найбільше число студентів фільософії виказує про те Берлин; потім ідуть: Линск, Бон, Мінхен, Галле, Гайдельберґ, Ґетінґен, Бреслав, Марбурґ, Штрасбурґ, Фрайбурґ, Мінстер, Єна, Кенїґсберґ, Ґїсен, Кіль, Вірцбурґ, Рошток, Тібінґен, Ерлянґен і Ґрайфсвальд. Релятивно найбільше число студентів фільософії виказує Мінстер (52·97 проц.) усїх слухачів; потім ідуть: Рошток (47·45 проц.), Берлин (44·24 проц.), Линск (43·47 проц.), Ґетінґен (41.96 проц.), Гайдельберґ (40·95 проц.), Єна (40·90 проц.), Марбурґ (39·78 проц.), Галле (39·73) проц.), Бон (39·69 проц.), Штрасбурґ (36·16 проц.), Бреслав (32·01 проц.), Кенїґсберґ (30·19 проц.), Ґїсен (29·94 проц.), Кіль (23·86 проц.), Вірцбурґ (21·93 проц.), Ерлянґен (21·77 проц.), Фрайбурґ (21·23 проц.), Мінхен (18·95 проц.), Ґрайфсвальд (18·69 проц.) і Тібінґен (14·25 проц.). — На чотирох австрийских нїмецких університетах було виписаних 1074 студентів фільософії на 7346 усїх сухачів, т. з. 13·62 проц. усего числа студентів. На поодиноких університетах представляло ся те число так; Чернівцї (365) 30, Ґрац (1366) 107, Прага (946) 137 і Відень (4679) 800. Абсолютно найбільше число студентів фільософії було проте у Відни, потім у Празї, Ґрацу і Чернівцях. Релятивно найбільше число виказує також Відень (17·13 проц. усїх слухачів); потім ідуть: Прага (13·53 проц.), Чернівцї (8·22 проц.) і Ґрац (7·83 проц.). — На сімох швайцарских університетах було на 3992 слухачів усїх факультетів 1702 слухачів фільософії, т. зн. 42·64 проц. усего числа слухачів. На поодиноких університетах було студентів фільософії: Базель (484) 249, Берно (962) 396, Фрайбурґ (319) 139, Женева (809) 312, Льозанна (569) 224, Нюшатель (118) 76 і Цурих (731) 306. Абсолютно найбільше число студ. фільософії виказує проте Берно; по нїм йдуть: Женева Цурих, Базель, Льозанна, Фрайбурґ і Нюшатель. Останній університет має за те релятивно найбільше число студентів фільософії, бо 64·41 проц. загального числа слухачів. Потім ідуть: Базель (51·45 проц.), Фрайбурґ (43·57 проц.), Цурих (41·86 проц.), Берно (41·16), Льозанна (39·37 проц.) і Женева (38·57 проц.). Коли порівнаємо число студентів фільософії в університетах Нїмеччини і Швайцариї, то побачимо що в останніх релятивне число далеко більше, як у перших, бо тут на 5 університетах вагаєть ся оно між третиною і половиною, а на двох перевисшає навіть половину усїх студентів; у Нїмеччині тільки на 10 університетах вагаєть ся число студ. фільософії між третиною і половиною, а на всїх иньших оно меньше і доходить дек ли навіть до пятої части усїх студентів. На австрийских і нїмецких університетах релятивне число студентів найменьше, бо доходить до 7·83 проц. усїх студентів, чого на иньших університетах нема. Видно, що й обставини, серед яких приходить ся жити опісля слухачам фільософії по скінченю університета, в Австриї далеко поганїйші як у Нїмеччині або Швайцариї.

— Давні, добрі часи! Проф. Лїбанський в одній зі своїх розправ про зріст новітної техніки описує так поступ комунїкацій: Понад 100.000 миль зелїзних рельсів опоясало по нинїшний день нашу земску кулю у всїх напрямах. Для переїхання сеї дороги, два рази більшої чим віддалене землї від місяця, поїзд експрес годив би $1^1/_2$ року. В зелїзницях спочиває нинї капітал 100.000 мілїонів зр. а. в. — а 150 тисяч льокомотив на цїлій земскій кулї зуживає річно 100 мілїонів тон угля. Величезні пароходи, мов плаваючі міста, перетинають океани,

сунуть ся по ріках та озерах задля вимінн продуктів. Для торговлї і промислу майже що не істнують віддаленя, а з помочию телеґрафів, телефонів цивілїзовані народи, замешкалі тисячі миль від себе, здобули немов співчасність усїх подій, так, що могуть мати ясний погляд на час, серед якого живуть. Цїле наше житє стало зовсїм відмінним від житя наших предків. Невільник просторони і часу став їх паном; чоловік наче відорвав ся від притягаючої єго землї. Льокомотива і зелїзниця промостили єму дорогу до пановання, з єї помочию вік XIX. виборов цїлу материяльну культуру нинїшної доби.

Якжеж тїсним, як скупцм та ограниченим було се житє з початком нового віка! Поза мурами місточка чатували на безпечности житя та майна. Чужим було всьо, що істнувало на широкім сьвітї поза виднокругом філїстерского побуту. Всякі радости і смутки розгривали ся в замкненім крузї тупого еґоїзму, цїла мозаїка людского житя була сїрою, погляди смішні, чувства зацофані, а всьо, що чуже — ненависне. Торговля і промисл дрімали в зародках, бо занедбані гостинці, недостаток комунїкациї унеможливляли постійний рух транспорту товарів, а тогочасна безпечність на дорогах зміняла подорож на дуже ризиковну виправу. Підчас весни і осени творили ся такі страшні болота, що загрязлу, почтову карету мусїло витягати нераз 20 коней. Всякі заходи направи доріг розбивались об зацофаний упір та нерозумну захланність. Коли для зміцненя покладу дороги зачали примінювати систему Мек-Адама (1819 р.), заборонено скорої їзди, бо — як звучить відозва в сій справі — з чого удержували би ся придорожні господи, з чого жили би пекарі, римарі, ковалї і т. д., колиб подорожні не потребували задержувати ся по дорозї. Громади не виконували наказів направи доріг, бо коли поломили ся колеса та ось, або подорожні потерпіли каліцтво, то пренїнь не лише заробляли стельмахи, ковалї і цирулики, але богато гроший ішло також межи другі цехи, коли цїла кальвакада мусїла довший час задержати ся в нещасній місцевости. Всї тодїшні описи представляють такі подорожи як страшну муку: полишаючи незбечні приключки, вимагала їзда на трясучім возї без ресорів зелїзного здоровля і великої витревалости. Тож легко зрозуміти, з якими трудностями був получений транспорт товарів. На карколомній дорозї чатували ласі на купецке добро розбишаки. Непевність достави і ризико підносили коштя товарів і гамували всякий розвій їх продукциї, ось як виглядали ті „добрі давні часи!“...

— Як ростуть американьскі міста. Наші читателї пригадують собі ще ту вість, яку ми перед несповна пів року подавали в новинках про страшний цикльон на всхіднім побережу північної Америки, котрий знищив цїле місто Ґальвестон, положене на невеликім острові Підчас тої страшної бурі згинуло 3200 людий, а вихор рознїс 4000 домів, між котрими богато фабрик і публичних домів, загальної вартости 96 міліонів корон. Знищенє міста було так страшне, що тексаский ґубернатер радив людем, котрі ще остали ся при житю, покинути Ґальвестон, котре вже три рази навістила подібна катастрофа, і перенести ся на сушу. Але Американцї, то не Русини, котрі по першій ліпшій градовій тучи або якім иньшім нещастю готові покидати рідну землю, та іти в сьвіт хоч би на погибель собі. Жителї Ґальвестона не хотїли покинути ся свого острівня, лиш як ті мурашки взяли ся будувати собі знову своє муравлисько. Кошом 30 міліонів корон і за несповна пів року стануло на тім самім місци нове місто, відбудовано майже вже всї улицї, та знівельовано бульвари, а 1100 нових домів підоймає ся ще гордїйше в гору як перед тим. Від часу як відбудовало ся Чікаґо, по великім пожарі в 1871 р., не підняло ся доси ще иїяке місто так борзо з упадку, як Ґальвестон, котре числить звиш 30.000 душ.

— Матїр і син ґімназияльними абітуриентами. В одній з прускіх ґімназий зголосили ся до іспиту зрілости син з материю, вдовою по судовім уряднику Ґ. Учителї, що приготовляли обоїх до іспиту, запевняють, що обоє є знамеиито підготовлені, а головно матїр з латини, ґреки і математики. Пані Ґ. є богатою особою і не потребує наукою заробляти на удержанє, але посьвятила ся для свого сина, щоби з ним учити ся і тим способом улекшити єму науку.

— „Ґазета господарска“. Так називає ся ґазета, котру від тепер починає видавати у Львові знаний в краю аґроном п. Василь Король. Буде она виходити на разї два рази на місяць, 1-го і 16-го кождого місяця після ру-

ского календаря; але здалось би дуже, щоби она могла виходити що тижня. Бо рільництво вимагає тепер газети, котра би науку господарства безнастанно ширила між народом та поучувала хліборобів про всьо, що їх може і повинно обходити.

У нас від давна дуже потрібно такої газети, де би не тілько подавано відомости з науки господарства, але також і всілякі вісти що остають з рільництвом у звязи або мають вагу для господарства, так щоби кождий господар в кождій потребі міг в ній найти пораду. Отже „Газета господарска" має виповнити той брак. Она буде писати:

1. Про справи господарскі і суспільно-економічні, маючи на увазї потреби нашого народу і вимоги рільництва в краю; при тім буде пильно слїдити рух земельний і роботу ведену у нас в еїм напрямі.

2. Про способи розумного уладжения господарства, згідного з вдачею землї і з клїматом (теплотою) та з економічними відносинами; буде подавати правила до укладения плодозміну та взірці до обчисления коштів управи рослин і вихову живого інвентаря, щоби мож оцїнити, о скілько якась галузь в господарстві оплачує ся або ні.

3. Про потребу ведения рахунків і записків господарских, без котрих господарство не може бути розумно ведене; на те буде газета подавати рахункові взори і пояснения.

4. Про хиби в управі землї, вказуючи практичні і дешеві способи, якими мож усунути, а грунти з природи пусті або неужитки поправити та ужиточними зробити.

5. Про управу господарских рослин, а особливо таких, що дають великий дохід, а у нас мало або зовсїм не є знані.

6. Про розумне навожуване землї обірником, навозами штучними і зеленими погноями, пояснюючи значіне і спосіб їх ужитя або, інакше сказавши: коли, як і кілько їх уживати.

7. Про годівлю і вихів всяких домашних звірят. При тім газета буде познакомлювати з ріжними породами тих звірят і поучувати, котрі з них та о скілько можуть бути для наших хліборобів ужиточні або ні. Крім того буде писати, як ті звірята жнити і плекати, як здобігати хоробам, а в потребі як їх лїчити.

8. Про машини і знаряди господарскі які вже деінде випробовувано і за практичні узнано, а котрі і в наших господарствах були би придатні і потрібні.

9. Про гористи і способи ведения садівництва, огородництва, пасїчництва, рибарства, молочарства, щадничих і пожичкових кас, крамниць, зсипів збіжа та иньших господарско промислових і торговье тих спілок.

10. Окрім того всего буде газета подавати ради, цїкаві і важні чи то для господарства чи для дому, дальше відповіди на питаня, надіслані передплатниками до редакциї в якійи будь господарскій чи економічній справі, а вкінци всякі новини економічні, вісти торговельні та ціни збіжа, худоби, безрог, яець і иньших плодів господарства.

Врешті додаємо, що в разї потреби будемо подавати ілюстрациї чи то образки для пояснения річи викладаної або мало у нас знаної.

Редакция „Газети господарскої" рада би причинити ся до підношения добробиту наших рільників і вдоволити їх потребам і бажаням; длятого підняла ся так великої і трудної праці. Але щоби могла свою задачу певно і успішно виконати, потребує підмоги тих людий, для котрих добра газета призначена, — значить, треба, щоби Вп. Господарі підпирали її своїми письменними працями і як найчисленнїйшою передплатою. Кождий заможнїйшай господар повинен нашу газету виписувати сам для себе, бо вартість єї не є хвилева; з неї не лише передплатник сам, але й его дїти та внуки будуть могли вчити ся, як і що робити в господарстві, щоби з него мати як найбільшу користь.

Отже від Вас, Панове Господарі залежить, чи хочете поправити свої господарства, а тим самим і долю свою та своїх дїтий. Хто сего бажає, того за-

прошуємо до передплати на „Ґазету господарску“. Передплата виносить від 1-го лютого до кінця сего року 5 корон 50 сот., на пів року 3 кор. 10 сот., а на чверть року 1 кор. 70 сот.

Ґазети нашої не будемо ані висилати на кредит ані друкувати на запас; длятого просимо поспішити з передплатою, щоби ми знали, кілько друковати.

Всякі письма і грошеві посилки просимо адресувати: Редакция і адміністрация „Ґазети господарскої“ у Львові, улиця Бічна Крижова ч. 5.

Редакция „Ґазети господарскої“.

— Послїдна конскрипция виказала, що 31. грудня 1900 було в Галичинї 7,295·518 мешканців, а на Буковинї 729.921 мешканців. В 1890 роцї числила Галичина 6,607.816, а Буковина 646.591 мешканців. Таким способом населене Галичини за послїдних 10 лїт збільшило ся о 687.722 або о 10.4%, а Буковини о 83.330 душ або о 12·9%.

Історія шлюбного перстеня. Вже в давних часах перед Рождеством Христовим невільники, котрим пани дарували волю, дістували від них на памятку зелїзний перстень, зроблений з ланцуха, котрий передше нераз добре дав ся їм в знаки. Звичайно ношено перстень на четвертім пальци лївої руки, а се тому, бо думаю, що в тім четвертім пальци находить ся головна жила, котра просто веде до серця. Опісля жених з нареченою міняли ся зелїзними перстенами на знак взаїмної вірности і сильної любови. Після жидівского талмуду мав Адам мати два перстені, один „забутя“ а другий „памятя“. — Като мав на своїм перстени вирити слова: „тілько одного приятеля ані одного неприятеля“. Цісар римский Тиберий призначив був велику кару на тих, що не знали шанувати перстенїв. Так як перстень в давнині означав приязнь і вірність, так само і в найпізнїших часах перстень шлюбний є ознакою сполучена і взаїмности двох осіб.

Оповіщения.

Приватисти котрі намірюють в тім роцї складати іспит зрілости в тутешній учительскій Семинарії мають внести тут подане о те найдальше до 31. марта 1901.

До просьби треба залучити:

1) метрику хрещена,
2) свідоцтво моральности,
3) свідоцтво здоровля, видане через лїкаря,
4) свідоцтва шкільні (евентуально!),
5) опис житя,
6) виказ переробленого материялу наукового до іспиту зрілости.

Дирекция ц. к. Семинарії учительскої в Самборі подає сим до відомости екстернїстів, маючих намірене складати іспит зрілости в тутешнім заведеню, що подання заосмотрені в приписані документи службові, винні внести на руки Дирекциї найдальше до кінця марта с. р.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 7. Львів 5. цьвітня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Душа дитини.

(Конець).

Але навіть кількодневна дитина звертає увагу дослїдича тим, що не має ще жадної цїхи, котрими чоловік ріжнить ся від звіряти. Оно не має анї естетичного, анї морального, анї релїґійного почутя, не знає навіть боязни, що есть першим жерелом того послїдного почутя. Не має зовсїм розуму, власної волї, анї слїду панованя над собою. Всяке знане есть ему чужим, так як і зручність або рухи пожиточні, виключивши наслїдственний і дивно усовершенний інстинкт ссаня. Однак той інстинкт мають і звірята в ще більшій степени. Ту, як і під оглядом рухливости і бистроти змислів стоїть новонароджена дитина о много низше від много молодих звірят.

А прецїнь учить ся она в протягу одного року далеко більше як якебудь инше звіря так, що пізнїйше перевисшає їх всїх в борбі о найлїпші условія житеві і панованя над сьвітом. Там розвій наслїдственних здібностий і скоре набуване прикмет пожиточних, а вигасненє неужиточних і шкідливих привичок, завдячуємо так як і наші предки, чудесному приміненю безборонної дитини до окружаючого сьвіта. Хто без упереджень дивить ся на той процес приміненя, мусить дійти до заключеня, що вправдї заходять важні у ріжних дїтий пропорционально малі ріжницї індівідуальні. Так отже орґанїзация психічна зневолює кожду дитину містити всї вражіня змислові в однім часї, хоч ті вражіня, зависимі від индивідуальности, можуть мати ріжну силу пропорционально до ріжних змислів і викликувати неоднакові наслїдки.

Дальше оказує нормальна дитина, коли лише зачне бавити ся, що все, що істнує в просторони і часї залежить від чогось. Се почутє уважають звичайно наслїдком вродженого понятя причиновости, що зачисляє ся разом з понятєм просторони і часу до апріорістичного знаня. Я з тим згодити ся не можу. Одинокою ясною річию в понятю причиновости т. є. причини і наслїдків есть, як се висше згадав я, звязь між певними фактами і дїйствами. Суть же причини так як і суть наслїдку есть для нас зовсїм неясною. Дитина, котра так часто псує часом дуже скомплїковані забавки, аби заглянути до середини, поступає так, як неутомимий слїдитель природи, що крає і розбирає звіря, аби

побачити его серце. Обов хочуть очивисто, не як звичайно говорить ся, найти причини, а рухи, форми, взагалї всї зміни, які спостерігають, узнати яко їх наслїдки; але радше дослїдити всї достережені зміни яко зависимі від иньших амін. Се стремлене до ствердженя зависимости в цїлім сьвітї на вид нас і в нас самих, есть чимсь зовсїм иньшим як причинність, понятє ей есть зовсїм ясне і вільне від гіпотез. Зросло ся оно з нашою орґанїзациею психічною рівно стисло, як понятя часу і простору. Нїчо не уйде его наслїдю.

Однак навіть тогди, коли би ми то почуте, яке появляє ся в нас з ріжнородностию вражінь схотїли і дальше називати трудним і неясним выраженем „причинности", не доказали-б ми істнованя апріористичного знаня. Коли би дитина навіть найскорше навчила ся орієнтуватись в просторони — до чого жадна не есть спосібною перед другим роком — відріжняла минувшість, теперішність і будучність, а також мала властиве понятє о зависимости певного числа з'явищ, его малого сьвітогляду, не виходило би з сего зовсїм, що всї без виїмку его предки уміли то саме.

Противно, довгий період науки, недостача міри в оцї у всїх дїтий, вадливе хватанє немовлята і богато иньших з'явищ роблять в найвищій степени правдоподібним, що мнимє апріористичне знанє в давних часах, коли дорослі люди були більше подібні до звірят як тепер, набули они процесом примінюваня і полишили яко здібність потомкам. Кождий иньший спосіб орієнтациї в сьвітї дїйстнім показав ся непрактичним і з тої причини его занедбано, забуто про него, а тим самим не можна було его унаслїдити.

Уважні дослїди над дитиною подають тисячі примірів непрактичної або вадливої орієнтациї. І в тім можна добачити невдалі проби дуже давних поколїнь. Факт, що тепер всї дїти так як всї дорослі, здорові і божевільні, однако понимають понятє простору, часу і зависимости з'явищ, мав велике значінє метафізичне. Бо се, до чого дитина несьвідомо примінює ся, мусить бути конечностию. А що ж иньшого могло би бута тим конечним і дїйстним, як не властивости дїйстного сьвіта, на котрий приходить несьвідомий, можна сказати бездушний, а в кождім разї позбавленний волї чоловік? Вже перед 20 лїтами высказав я сю гадку, що caput mortuum Канта велике X., річ сама в собі, могло би се бути саме вражінє змисловє.

В найновійших часах здає ся находити більше відгомону погляд, що апріористичне знанє есть властиво набутим, а здібність до его принятя учасліджену по далеких предках. Ся гадка принесла дуже добрі овочі. Принайменше я не розумів би інакше, яким чином мозки всїх дїтий без виїмку, могли би дійти до того, аби однаково містити в просторони своїй вражіня если би се, чого дізнають, не було відповідно уложене, як річи самі в собі, істнують в просторони, часї і зависять від себе.

Всї дїти приходять доперва по довгих пробах до властивих вподражінь, зачинають від блудного понятя вражінь змислових і найчудайших помилок, если до сего не мішають ся старші. Однак загальні права людского мисленя побіджають вкінци, бо они суть такі самі як і права сьвіта виїшного і сим уможливляють примінене. Коли-б, як много думає, на сьвітї все було інакше, як умови людскому представляє ся, коли-б між вподраженями а річами самими в собі не заходила жадна подібність, то такого твердженя не можна би було доказати і оно лишило би ся незадоволяючим, а навіть тревожним і блудним. Постепенні дослїди дуже молодих дїтий можуть більше як що иньше послужити до поконаня того новочасного субєктивізму. Слїдженя психольоґічного

розвою провадить до узнаня, що рівно певною есть зависимість сьвіта від чоловіка, що на нім жие і мусить до него примінити ся, як зависимість чоловіка від сьвіта. Факт розвою лежить в підставі *всякого* духового істнованя і пищить послїдні слїди антропоцентричного погляду, мов би то сьвіт без людий не міг істнувати.

Психольогія малої дитини обіцює під оглядом теоретичним вияснити неодну спірну квестию. Она одна пр. дає зовсїм вдоволяюче сьвідоцтво, що розвій розуму не зависить від набутя докладної мови, о чім обширно говорив я в послїдних виданях моєї книжки „Душа дитини“, стараючи ся такі блудні тверджена, як: „Без мови нема розуму“ поконати на все.

Спосіб, в *який* дїти всїх народів учать ся говорити і заховане глухонїмих від уродженя дають найсильнїйші докази повставаня ясних вображінь і то рівно подрібних як і загальних на довго перед першим означенем котрого небудь при помочи слова.

Однак ті вображіня не суть численні, а найсильнїйші з них, ті що своєю інтензивностию перевисшають всї иньші, навіть пізнїйші понятя вищого ряду, суть то вображіня о поживі або річах, що дають ся їсти, пити, есати, словом о тім, що усмиряє голод і спрагу, а тим самим усуває непріємний стан орґанїзму. Не розводячи ся довше над докладностию тих дитячих понять перед набутем мови, можу лише се ствердити, що згідність перших неясних і зле розріжнених вображінь у всїх дїтий не показує зовсїм істноване знана вродженого, понеже всї дїти не лише перед уродженем але і зараз по нім находять ся в дуже подібних внїшних услівях коло мягкої і теплої груди матери-кормительки, а також всї в перших днях більше сплять як не сплять. Але коли внїшні условія зміняють ся з віком — в тім періоді числить ся він на дни — і час сну став коротшим, повстають ріжні стани психічні а індивідуальність зарисовує ся що раз то виразнїйше. *Найдокладнїйше виступають* ей індивідуальні ріжниці, коли дитина розуміє вже деякі слова і привеює їх собі наслїдуваием окружаючих осіб. Доперва тогди есть она в силї своїй вчаснїйші, недокладні понятя собі повяснити і розграничити.

Зі всїх понять може під тим оглядом найтрудиїйшим есть понятє індивідуальности, *почутє свого „я“*. Початок *его зачинав ся з того часу*, коли дитина не розріжняла власного тїла і его частий, рід окружаючих предметів і то навіть тогди, коли не лише в зеркалї, але в дійстности могла его бачити і дотикати. Коли оно власні ноги частує своєю поживою, коли довго гладить на свою руку, а потім сильно гризе і намагає ся відорвати від неї палець, не розуміє ще сполуки свого тїла, а тим самим не має понятя свого „я“. Чи узнамо після старого погляду треваючу через цїле житє сталість індивідуальности, чи будемо сумнївати ся о ей єдности у дорослих, все одно: дитина в перших лїтах житя в жадних обставинах не показує того, що називаємо сьвідомостию свого „я“, почутем індивідуальности, самосьвідомостию. То суть понятя, котрих повстанє вимагає богато досьвіду, особливо почутя болю, і трудного процесу абстрагованя, в котрого підставі лежить дуже поволи набуване понятє часу а властиво понятє *минувшости*, порівнанє поступованя богато людий між собою з власним поступованем, а се все вимагає надто богато актів понятя.

Єели малі дїти, котрі так поступають, мов би то хотїли всю поживу і всї забавки забрати собі, відпихаючи других, називаємо егоїстами, то не уживаємо *властивого вираженя*. Ту іменно ходить лише о охоту посїданя, о зві-

рячу захланність, що проявляє ся також у молодих песиків. Забуваємо занадто часто, судячи поступоване нецивілізованих дітий, а остаточно всі діти, т. є. всї люди в першім періодї житя суть нецивілізовані, що стоять они далеко ближше звірят як людий цивілізованих. Здорово виколене курятко, що в першім дни старає ся всїми силами відгризти своїм дзьобом власний палець або палець котрого з рідних, має над дитиною ту вищість, що у него без'умовні стремленя далеко скорше минають. Управлюване дїтьми з замилованем, а навіть з пристрастию, безусловно шкідливе, бо получене з небезпеченьством зродженя яких заразків, призвичаєне до ссаня пальців, дає добрий примір довгого треваня шкідливих привичок, котрих жадне звіря не обявляє в так великій степени. Ссавцї подібних до людий мали не досліджено ще докладно, але вчасно починаюча самостійність в спиманю і лаженю, уповажняє до висказу, що подібні збочена рухів руки не могли би у них довго тревати.

Дальше розважане, збиране і дослїди противних, нельогічних, хибних і безцїльних рухів малих дітий представляє тому ще велику психольогічну інтересність, що завдяки ей, з імовірностию близькою певности показує ся постепенний розвій всїх власностий людського ума, що йдуть на рахунок понять апріористичних, отже і розвій способу мисленя. З поміж всїх можливих родів психічного примінення до обективно даного сьвіта можуть перетревати у дитини в борбі о істноване лише ті, що згоджують ся з істнованем на сьвіті т. є. з житем. Шкідливі привички, гадки без сенсу, получена вображінь, що противлять ся досьвідченю, мусять постепенно гинути так, як пр. подвійні образи предметів, що суть наслїдком дивленя двома очима, або перерв, викликаних слїпою плямкою на поли баченя, гинуть у всїх людий. Кожда дитина вказує на те, що в часї розвою душі треба богато забути, бо в противнім случаю не можна би пізнїйше рационально упорядкувати дїйства. В тім взглядї то, що психольогія дитини випроваджує до тепер на сьвітло денне яко неоспоримі факти — а то вже щось значить — згаджає ся зовсїм з териториєю розвою всїх підставних дїйств психічних через борбу о істноване, примінене і наслїдственність.

Если всї орґанїзми розвинули ся морфольогічно будьто через природний добір, будто яким иньшим способом, то також постепенно мусїли повставати і розвивати ся звязані з житем орґанїзмів інстинкти і спосібности, одним словом вся духовість. Тілько есть певним. В понятю розвою містить ся однак розвій загальний і індивідуальний. Що той послїдний есть скороченим і через примінене змодифікованим повторенем розвою раси о тім нема також сумнїву що до фізичного устрою орґанїзмів. Що до душі то се есть на підставі моїх спостережень над дїтьми і молодими звірятами також певним. З тої причини психольогія дитини і психольогія порівнююча суть і лишать ся дуже важними для пізнаня цїлої психічної орґанїзациї чоловіка. Розвій духовий цїлого роду людського находимо скорочений у дитини.

Кінчу в надїї, що ті мої уваги побудять до докладних, наукових т. є. фізіольогічно-психольогічних дослїдів над малими дітьми. Остає ту до відкритя множество нових фактів, котрі будуть мати дуже велике теоретичне значінє, а під оглядом практичним дадуть нові помічні средства до помочи дитинї стати чоловіком.

Е. В.

Анґлїець о анґлїйскій школї.

Доперва недавно вийшла і здобула собі популярність у Франції і поза ей границями книжка Демоленса: „На чім полягає вищість анґльосаскої раси?“ В звязи з тим дуже цїкавою буде вість, що анґлїйска виховуюча система, котра має бути взірцем для реформи французского шкільництва, стрічає ся в самій Анґлії з острою критикою, що і в тім краю думають о реформі і стремлять до ослабленя а радше зрівноваженя тих сторін своєї системи, котрі власне за границею викликали найбільше одушевленє. Майже в тій самій хвили, коли Франція признала голосно вищість анґльосаскої раси, почали Анґлїйцї о ній сумнївати ся і то не без дуже поважних причин.

Се факт дуже цїкавий, що майже кождий нарід найприлїжнїйше займає ся шкільними і педаґоґічними реформами, коли его пригнобляють полїтичні і економічні нещастя і упокореня. Колись наполеоньскі війни склонили пруске правительство до заходів коло піднесеня шкіл, а розвій просьвіти в тій державі стоїть в досить тїсній звязи з битвами під Єною і Фрідляндом. Неповодженя кольонїяльної полїтики Франції звернули ей увагу на вищість Анґлії в тім взглядї і казали шукати ей жерела в виховавчій системі, яка панує по другій сторонї Каналу. Однак рівночасно дізнала і Анґлія немалих упокорень, і то склонює ей застановити ся над від'ємними сторонами свого шкільництва.

Неповодженя Анґлії, котрі глубоко діткнули ей самолюбство, суть двоякого рода: економічні і мілїтарні. Німецкий промисл не лише зачав побивати анґлїйский промисл на міжнародних торгах, але і заляв саму Анґлію своїми продуктами, котрим марка „made in Germany“ улегчує відбут. Той тріюмф Німцїв діткнув анґлїйску гордість дуже діткливо, бо, як висказує ся Ф. Кіркман один анґлїйский публїцист, сягнув до неї через кишеню. А знов з другої сторони признають навіть самі Анґлїйцї, що побідоносна війна в Трансвалю були Кірґговою побідою і видобула на яв мілїтарну неміч Анґлії. Она пожерла величезні грошеві засоби, унерухомила або здесяткувала значно більшу армію як та, як після обчислень мала піти на поле війни до Африки і ослабила Велику Британію на всїх инших пунктах ей полїтичного впливу. Анґльосаска вищість не заблиснула перед сьвітом імпонуючо і тому нині приходять на денний порядок реформи: військова, а побіч неї шкільна.

Sir Campbell Bannermann (міністер війни в попереднім ґабінетї) підніс ту справу в відозві до своїх виборців говорячи: „Если хочемо уратувати наше всесьвітне становище, скріпити державу, піднести гаразд народу, дати населеню працю і добробут, памятаймо, що шкільна сала есть для нас важнїйшим полем дїланя, як касарняне подвіре“.

Навязуючи до тої відозви свої виводи, пише Кіркман, що если не переведеся радикальної реформи шкільництва, осягнень инших вище наведених цїлий покаже ся так само трудним як здобутє Оранїї і Трансвалю. Будучність належить до того народу, котрий свою шкільну систему найлїпше приноровить до вимогів сучасного житя. Однак заки Анґлїйцї заберуть ся до роботи, мусять наперед позбути ся своєї зарозумілости. Взагалї, если они навіть схотять вірити, що они не в ще тим, чим повинні бути, то все таки

з тим застереженєм, що суть лучші як хто иньший. То власне переконанє старає ся автор ослабити. Він признає, що в оборонї перед побідоносною конкуренцією Нїмеччини на полї промислу, старали ся піднести уровень технїчного образованя в своїм краю; думає однак, що то не вистарчає. „Опирати технїчне образованє на недостаточнім загальнім образованю значить тілько, що садити дерево без коріня. Жаден ученик не скористає навіть з найлїпших фахових шкіл, если до тих студий не приготовила его добра середня школа". Отже найважнїйшою і найпильнїйшою справою є для Анґлії реформа середних шкіл.

А от що пише той публїцист о педаґоґічній системі, котра викликує у Франції такий неуданий і — з огляду на цїлком противні відносини того краю — навіть досить заслужений подив. „Занедбанє науки в наших середних школах є в певній мірі наслїдком того, що, переняті важною потребою образованє ума як другорядну справу і забули, як стисла лучність є між одним і другим. Ми зрозуміли знаменито, що уміне властивого поступованя не виходить з здібности льоґічного думаня, але переочили рівно очивидний факт, що *добра воля без інтелїґенциї приносить дуже мало користи*. Чеснота без просьвіти є часом так само шкідлива, як проступок в наслїдок темноти. Впрочім треба признати, що коли ми так перехвалюємо ся нашими школами як такими, що знаменито вироблюють характери, здає ся часом, неначе б ми не знали що говоримо. Наші заграничні обожателї признають нам, що в нїякім иньшім краю не розвиває школа в хлопцях тілько енерґії, живости, ініціативи і певности себе, що пересічна анґлїйска школа. Сим можемо гордити ся але-ж не забуваймо, що повисші прикмети не суть рівнозначні з чесностю. Горстка спекулянтів, котра вихнула нас до війни з Бурами, мала єї в великім степени. Що роблять наші публичні школи, аби впевнити ся, що люди, котрих они суспільности приспорюють, добре ужиють своїх сил? Чи удїляють їм ясних пояснень о їх обовязках взглядом краю? Чи призвичаюють їх до роздумування над важними моральними квестиями, такими, як милосердє, як відносини до низших кляс, як моральність полова і моральність в економічній борбі о доробок гроша? — чи може лишають їм свобідний набір між розвязуваннєм тих квестий і полишенєм їх і роблять з них бездушні жертви фальшивих кличів і модних напрямів?"

Дуже великою хибою шкіл є, на думку автора, недостаточне фахове приготованє учителїв. Недостача відповідних шкіл склоняє тих анґлїйских педаґоґів, котрі самі відчувають недостачі свого фахового образованя, удавати ся на студиї до Нїмеччини. Се власне та точка реформи, від котрої треба би зачинати.

Рівно сумно представляє ся стан елєментарних шкіл. Народне шкільництво не трактують до тепер в Анґлії поважно. В недостачі шкільного примусу тисячі дїтий не ходить зовсїм до школи, богато сейчас по скінченю забуває що в ній навчило ся, а половина не має відповідних квалїфікацій. Ініціятива мусить прийти з гори. Не можна чекати, аж жадоба просьвіти розбудить ся у загалу, треба ту жадобу розбудити. Тепер видає Лондон річно 15 мілїонів фунтів штерлїнґів на напої, а лише 1,729.000 на оплати і податки шкільні. Лише педаґоґічна реформа може змінити рїжницю тих цифр. Повинне повстати сильне сторонництво, котре положило би в своїй програмі на першім пляні едукацийні реформи, а на чолї Board of Education (інституция в роді міністерства просьвіти) повинен станути діяльний і енерґічний муж. Если то

не стане ся, то Анґлїю випередять всї сусїди, бо Нїмеччина і Франция роблять великі усилля в цїли улучшеня своїх шкіл, а Америка допровадила їх вже до цвитучого стану. „Ми — кінчить автор з огірченем — надто займаємо ся образованем наших нових співгорожан і піддапих в ріжних частях кулї земної, а не памятаємо о краєвих школах".

В кождім разї стан річи не є ще так дуже злий, если Анґлїя мав все таки відважних і щирих горожан, котрі не боять ся діткнути народне самолюбство, говорячи всю гірку правду в очи. Можна навіть припускати, що усунувши істнуючі недостачі з властивою енергією, консеквенцією і самостійностию, витворить она знов дуже додатний тип школи, відповідаючої сучасним вимогам. Шкода лише, що на днї тих реформаторских стремлїнь лежать ту і там якісь чисто утилїтарні взгляди, котрі роблять педаґоґічні справи *лише средствами до осягненя очивидних користий*. Все ходить лише о те, *ябы* вибразувати собі або лучших жовнїрів, робітників, техніків, інжінєрів, або відважнїйших і витревальших кольонїзаторів і моряків, а приспорене лучших і розумнїйших горожан уважає ся додатковим і другорядним зиском.

З парискої вистави.

Думаю, що цїкавою річию буде образ повстаня і розвою шкільництва в Сполучених Державах Північної Америки, а то з огляду на розміри, до яких оно там дійшло, а особливо середні школи.

Під конець XII. ст. під впливом Мільтона заснували т. зв. нонконформісти, котрим було заборонено ходити до шкіл і університетів, так звані „академії", в яких подавано середне образованє в зачерку літератури і наук. Американські академії повстали з анґлїйского прототипу. Перенесені дорогою *природних зносин населеня* на американський ґрунт, образували перші академії засновані правительством в класичнім і теольоґічнім напрямі. Доперва 1753 р. повстала перша академія під впливом Венямина Франкліна дорогою публичних складок. Академія складала ся з 3 відділів: латини, анґлїйского і математики. Головну вагу клали на науку анґлїйского і математики. З неї повстав Пенсильвеньский університет.

В протягу 20—30 літ від повстаня тої школи в Філядельфії повстало в середущих і полудневих державах значне число подібних академій, між котрими визначали ся дві: в Андовер в Массачузетс, друга в Ексетер в Ню-Гемпшір, основана коло 1780 р. Їх вплив розширив ся на цїлий Захід і они належать ще до нинїшного дня до найбільше впливових середних шкіл.

Небавом по війнах о независимість повстала нова система образованя, в котрій спеціяльну увагу посьвячено середним школам. Першим і найзамітнійшим фактом було заснованє університету в державі Ню-Йорк 1781 р., опертого на ідеях Дідрота і иньших великих французских писателїв з кінця XVIII. ст. Університет в Ню-Йорку обіймав в цїлости середне і вище образованє з виключенем приватних шкіл.

Заряд его становить рада, що складає ся з ґубернатора держави, его заступника і 19 членів, і розпоряджує від 1813 р. спеціяльним фондом літературским, з котрого заспокоює всї потреби середного образованя. Однак не можна мішати понятя того Ню-Йорского університету з нашим. Там повстали віддїльні школи спеціяльні коллеж, як: медична, фармацевтична, ветеринарийна, дентистична, правнича, теольоґічна і т. д.; суть то немаче факультети, але зовсїм самостійні і мають осібні будинки; разом взяті становлять університет. Ту лучає ся, що відбувши 2 роки студиїв в College Junior і 2 роки в College Senior, відбуває ся потім ще два, три і чотири роки університетских студиїв на почетний науковий степень.

Однак хоч Ню-Йорский університет мав в слїдуючих роках взагалї великий вплив, то мимо того сю систему приноровлено цїлковито лише в одній державі — Ґеоргії.

Далеко важнїйшою є засада, яку висказує конституция Індияни з 1816 р., а іменно: законодавство повинно витворити загальну правильну систему постепенного образованя, почавши від сїльских шкіл аж до університетів, котре повинно бути безплатне і однаково доступне для кождого.

Однак більшість держав уважала свою дїяльність взглядом середного образованя скінченого через субвенціоноване приватних академій, чи то грішми чи землею (як пр. в Кентікі по 6000 акрів на кожду академію, що діє ся і до нині).

Первістні академії не мали задачі витворити ученых професіоналїстів. Деякі з них зближували ся дуже до колеґії і були знані зразу як приготовляючі школи. В західних державах повставали часто з доданими до них приготовляючими школами і власне ті послїдні називали загально академіями".

Се не було однак цїлию первістних академій. Ті послїдні були то школи о обємистій програмі для середної кляси населення і старали ся дати добре середне образованє, маючи доперва на другім планї, і то лише пригідно, приготовляючу задачу взглядом колеґій. Они відповідали зростаючому бажаню додаткового образованя для власної потреби зі сторони осіб, що его не мали. Наука була більше „практична" як в „коллеж", куре наук був обширнїйший як в клясичних ґімназиях, а нераз навіть як в „коллеж",

Головна вага лежала на науцї англїйского з граматикою, реторикою і штукою виголошування публичних промов. Дальше образували ті школи в ріжних галузях математики, часто в ґеометриї і навіґациї. Они дали початок в студіованю природничих наук, іменно фізики і астрономії. Учили також ґеоґрафії, істориї, спеціяльно Греції, Риму і Сполучених Держав, деколи французского, а рідже вже німецкого. Однак ядро науки становила в лїпших академіях латина і грека.

З початку курс студий в тих школах не був ствсло означений. Молоді люди, змушені в теплих порах року працювати на фермах, ходили до академії в зимі, а виклади були примінені до їх потреб. Се викликало велику ріжнородність в школах одної держави, а деколи навіть одного ґрафства. В одних тревав курс три роки, а в других навіть пять.

Треба підчеркнути релїґійний характер тих шкіл. Деякі з них були засновані релїґійними товариствами. В періоді, про котрий говоримо, повстало богато католицких середних шкіл, заснованих ріжними монашими орденами, котрі то школи приспорили Церкві богато приклонників. Проте-

станцкі академії визначали ся великою моральною ревностию, так зі сторони учителїв, як і учеників.

Клясичні ґімназії істнували лише для хлопцїв, подібно як і деякі академії. Коли повстав нахил до образованя женщин, повстало значне число академій для дївчат, називаних „жіночими семінариями“. Два типи шкіл для дївчат, т. є. мішані і виключні, становили два приготовляючі типи для інституцій вищого образованя, повставші в четвертім десятилїтю XIX. ст. т. є. мішанина *коллєж* і *коллєж для женщин*.

Академії розбили загальне стремлїнє до образованя. Они розширили в значній мірі умовий горизонт поодиноких родин і кляс суспільности. Скріпили також протест, який повстав проти дуже вузкому зачеркови американських колеґій. Спеціяльною заслугою їх є, що в недостачі осібних шкіл до образованя учителїв образували академії через довгий час добрих учителїв для початкових шкіл. В Ню-Йорку і Пенсильвенії заложено при тих академіях спеціяльні кляси штуки научуваня. При академії Філїпса в Андовер засновано першу учительску семінарию. При повстаню нормальних шкіл (для учителїв) 1839 р. в Массачузетс оперто ся на практиці повищої семінарії і иньших академій.

Рух в напрямі high school. В першій половині XIX. ст. повстала в ріжних державах Північної Америки сильна потреба правительственних шкіл під впливом кальвіньского погляду на цивільну власть держави. Зростаючий роздїл між церквою а державою вплинув на відносини шкіл до тих обох чинників. Відносно до вищого образованя повстала теория, що правительство повинно надати коллєжам самоуправу при помочи замкнених корпорацій і давати їм підмогу в формі грошевих датків або землї. Однак переконанє о потребі безпосереднього піддання вищих шкіл державній контроли взяло верх.

Перший крок до заснованя публичних середних шкіл, для доповненя або заступленя академій, зробив Бостон. Ті школи становили безпосередно відгалуженє початкових шкіл; названо їх „English high school“ після подібних одінбурґских шкіл, котрі однак тим ріжнили ся від новоповставших в Америці, що курс в них обіймав також латину і ґреку. Нові школи мали заспокоювати потреби середної кляси, переважно купецкої. Курс тревав три роки; до програми входили: англїйска мова і література, математика, навіґация і ґеометрия, ґеоґрафія, істория природи і астрономія, істория, льоґіка, моральність, політика і фільософія. Латину і новітні мови додано вже пізнїйше; прибув також і четвертий рік курсів.

Ученики вступали до high school з початкових шкіл, але не удержували в них достаточного приготованя до вступленя до коллєж. Однак по доданю новітних язиків english high school в Бостонї приспособлювала своїх учеників до ріжних вищих шкіл, а іменно до технічного інституту.

Бостон заложив перший „high school“ 1818 р.; потім Філядельфія в р. 1838; Провіданс 1843; Бальтіморе заснувало в тім самім часї „мійску“ коллєж; Гестфільд 1857 р. high school; Ню-Йорк 1848 р. „free academy“, однак сю назву змінено пізнїйше на „College“.

High schools мають лише приходячих учеників; академії суть взагалї пансіонами. Лїпші з поміж них стягають учеників навіть з дальших сторін.

High schools становлять доказ, як ширить ся у Американів потреба цїлковитої державної едукациї. Розповсюджуванє їх викликує, переважно

в полудневих і західних державах засновуваня університетів. Між одними і другими істнує орґанічна звязь, бо в ріжних часах впроваджено до курсу академій предмети, котрі робили би з них школи приготовляючі до колеґій (університетів). З поміж тих предметів найменьшу симпатию у загалу має грека. Академії були довгий час середними школами, однак зближували ся до колеґій і достарчили значний процент учеників вступаючих до низших кляс в колеґіях, а були par Excellence приготовлюючими школами. Більшість high schools, запожичила собі від академії характер середної нормальної школи. Деякі академії упали з розвоєм high schools, котрих тепер є більше число, приготовляючи до колеґії, але ся ціль не була у них виключна.

Американьский звичай відріжняє тепер три степени образованя: вісім літ елементарної школи, чотири роки high school або академії безпосередно по початковій школі і чотири слїдуючі роки — коллеж, по котрих удержує ся степень бакалавра. За перші два роки дає коллеґія властиве середне образованє. Потреба впровадженя до висших кляс елементарних шкіл систем і метод середного образованя зростає все більше.

Що до способів принимання студентів до коллеґії і університетів, то в Америці, подібно як і в Европі, позволив час випробувати богато систем, зачинаючи від іспитів з цілого курсу укінчених шкіл, аж до т. зв. accrediting system" — принимання без іспитів на підставі поручена настоятелїв скінченої школи, котру то систему прияв перший університет в Мічіґен 1871 р. Ся система розповсюднила ся дуже. 1896 р. 42 університети і спеціяльні школи рільництва і механїки, як також около 150 иньших шкіл прияли ту систему, котра установляє лише певного рода контролю шкільних іспитів через властиві університетскі орґани.

Найлїпшу систему контролї має каліфорнїйский університет, котрий делеґує в протягу року в ріжних порах ріжних професорів і на підставі зібраних даних постановляє, чи дана школа може по певнім протягу літ бути зачислена до маючих довіре, чи ні, т. є. чи єї учеників можна принимати на єї поручене на університети без іспиту.

Та система має недогоди: цілу вагу в школах кладуть на іспити, а властиво на послїдний шкільний рік; крім того є она дуже коштовна, пр. на члена контролї випадає 8—9000 долярів. Мимо того уважають Американи, що добрі сторони системи переважають злі.

Рівнобіжно з повисшою системою контролї повстали т. зв. „associations of instructors", до котрих вийшли з одної сторони представителї колеґій, а з другої середних шкіл — для обговорюваня спільних квестий знана і стремлїня до запровадженя гармонії і лучности між тими інституціями. Перша така орґанізация повстала 1885 р. в Бостоні.

Справи руского товариства педаґоґічного.

В Буску відбулась 3. марта с. р. перша конференция Філії руского Тов. педаґоґічного при участи 36 членів.

Голова Філії о. Єзерский проголосив вступне слово, в якім вказав на ціль і задачу Філії тов. педаґоґічного. „Між иньшими“ — сказав о. Голова — входить в круг дїлання Філій товариства педаґоґічного уряджуванє конференцій, які дуже много причиняють ся до поспільного поученя і осьвідомлюваня при вимінї гадок, легше нам вспільно пізнати браки в нашім званю, а тим самим відшукати способ, як тому зарадити. При тій нагоді відсьвіжуємо наші відомости і збогачуємо їх новими надто кріпимо ся до працї і витревалости.

По вступнім слові о. Голови наступив відчит п. Осипа Лади на тему „Поступ а учитель“. По виголошеню старанно опрацьованого відчиту многі з присутних зголосили ся до слова. І так:

П. І. Коссар, котрий зауважав, що в відчитї дуже наглядним є зіставленє поступу т. є. змін в шкільництві від гіршого до лїпшого аж до тепершних часів.

Тому поступови сприяє тепер можливість засновуваня педаґоґічних товариств, в яких в часї більших або меньших зібраних можемо взаїмно поучувати ся, при чім не маємо анї встидати ся анї уважати се за понижене, бо вглянувши в обставини, серед яких знаходимо ся, прийдемо до переконаня, що праця одиниць осібняком не може успішно впливати на загальний поступ. Ба і праця над нами самими є для нас майже неможливою. Возьмім тільки один предмет пр. педаґоґіку; кілько то книжок і часописий мусїв би учитель мати, щоби зміг ту галузь науки належито пізнати бодай на стілько, кілько потрібно кождому свого звання. А щож говорити о иньших предметах, яких знанє є конечним кождому поступовому учителеви? На те бракло би і часу і фондів. Тож всї, що бажають загального поступу, повинні користати з замилованя, яке мають до поодиноких предметів, а зібравши в данім напрямі свої досьвіди і досьвіди в певну цїлість, поділити ся з тим на конференциях з товаришами. Милий той обовязок був би відповідним особливо для молодших, котрі мають більше часу. Впрочім закінчив бесїдник старанно опрацьований відчит п. Лади, що заслугує на повне признанє, почім поставив внесенє, щоби п. прелєґентови подякувати. Внесенє принято і виражено подяку через повстанє.

В дальшій дискусиї зробив п. Ст. Цепух увагу, що з відчиту зрозумів, мов би наше духовенство до 70-их років нїчого не робило для шкільництва; закид той зроблений тогочасному духовенству і докір (з яким впрочім стрічаємось часто) есть неправдивим, бо духовенство о скілько се могло, підтримувало шкільництво у нас на Руси і ми все, що тепер маємо, завдячуємо майже виключно тогочасному духовенству. Що перед 70. роком поступ був незначний, то правда, однак в тім не вина духовенства, а обставин; так як в той час була така система не тільки у нас, але в цїлім сьвітї.

Колибисьмо однак розглянули справу всесторонно і порівнали тепершний успіх в шкільництві з тогочасним, то бодай чи не мусимо сумнївати

ся о вартости теперішнього. Возьмім пр. ось хочби харчованє учителя в „колїно“. Чи той примір не зіставлає нам з минулих часів красного доказу любви? З того приміру заключаємо також, що в давнїйшій громадї між священиком, учителем і громадою панувала єдність, бо учитель, будучи заразом дяком, мусїв бути звеном згоди і послуху. А що тепер? Правда тепер дух часу і відносини зовсїм відмінні і ми не хотїли би і не можемо бажати повороту тамтих часів, однак наведений примір мусить нас впровадити в сумнїв о вартости теперішнього поступу“.

О. В. Єзерский відповідає п. Цепухови на увагу, зроблену про теперішнє духовеньство. Оно не має потреби анї спромоги втручати ся до шкільництва, позаяк школи позістають нині в иньших руках; притім, як самі бачимо, тепер проти духовеньства веде ся борба. Однак і теперішнє шкільництво має в духовеньстві не перепону а підпору. Гляньмо зрештою до початків теперішнього шкільництва: чи при орґанїзациї теперішних шкіл не бачилисьмо переважно сьвященників, з яких много ще жиє?

Що поступ в теперішнім шкільництві є значний, бачимо з того, що число анальфабетів значно зменшило ся“.

П. Лада вияснив, що в відчитї не було сказано, мовби давнїйше духовеньство не сприяло школам або нич не робило, тільки, що та робота була дуже ограничена, через що не могла осягнути тої цїли і тої користи, яку через школи осягали пр. Поляки.

О. Василь Лиско: „На тамті часи ми повинні дивитись оком критика; поступ не міг бути иньшим, бо така була система. В теперішнім шкільництві поступ також не можна уважати за совершений, бо такого нема; хто-ж знає, чи наші наслїдники не будуть нас судити так, як ми наших попередників? Що попереднє духовеньство не орґанїзувало шкіл, се знов не его вина, бо були то люди переважно бідні а притім і залежні і не мали в своїх руках екзекутиви. Та справа се не легка. Видимо, кілько то клопоту треба до сего ще і тепер мимо, що і Львів і староство і начальство громадске провадить упорядкованя шкіл“.

П. К. Мацюк відповів передбесїдникови на увагу о сумнївї теперішнього поступу, що о тім годї сумнївати ся, позаяк на поступ вказує вже то одно, що учать не дяки а осібні учителї, які своєму званю могуть віддатись цїлковито.

Запитаний в кінци п. предсѣдент, як поступати в теперішній хвилї, відповідає, що належить впливати відповідно на піднесенє і взмічненє одної з найважнїйших інституцій, якою є школа, а тогди і поступ буде правдивим.

Дальше велись наради в справі заснованя філіяльної бібліотеки. О. Голова заявляє, що ту гадку піддав на засіданю Видїлу п. Андр. Шмата, отже візвав его до мотивованя свого внесеня.

П. Андрій Шмата мотивує поданє гадки тим, що, читаючи справоздання з ріжних зібрань Філїй педаґоґічних, подибує ся між иньшими замітку, що Філії не могуть успішно розвивати ся задля тої причини, що не мають средств, при помочи котрих давало би членам якусь більшу користь як до тепер; тож обовязком Видїлу есть вишукувати такі средства, щоби тільки запевнити Філії істнованє і успішний розвій.

Таким средством між иньшими есть і бібліотека, проте до заснованя еї повинно ся приступити як найскорше. Виправді з браку фондів неможливим

в від разу заснувати бібліотеку таку, щоби она відповідала всім вимогам членів, однак при добрій охоті і щирих вимаганях прийшло би до того, що Філія мала би до ужитку бодай всї видання Товариства педагогічного і такі, що членам суть найбільше потрібні.

Над питанем, „звідки взяти фондів", наступила ожавлена вимина гадок, з чого може було вносити, що зібраним залежить на заснованю бібліотеки.

Порішено ужити на ту ціль слїдуючих фондів:

1) з вкладок, именно: з надвишка, яка позістає з минувшого року.

2) з концертів.

3) з контрибуції, с. в. наложеня на кождого члена якоїсь хотьби малої суми, котру стягало би ся разом з вкладками.

4) з добровільних жертв поодиноких добродїїв, що схотять причинити ся до заснованя чи побільшеня бібліотеки відповідними книжками як і датками.

5) з датків і книжок, збираних членами при кождій нагоді.

З черги мав наступити відчит п. І. Коссара на тему: „Народні повіря", зібрані в Русилові, однак для спізненої пори відложено сей відчит на слїдуючу конференцию.

П. І. Коссар заявив, що хотїв би свій відчит зладити обширнїйшим і більше загальним. В тій ціли просив всїх товаришів, аби они до того причинили ся і кождий в своїй місцевости зібрав повіря, а опісля переслав їх на его руки.

Такі повіря суть конче потрібні для пізнаня народу, а пізнати той нарід есть нашим обовязком, позаяк працюємо між ним і для него, отже хотілибисьмо видїти і успіх нашого труду. З того взгляду збиране народних повірий має велику педагогічну вартість. Кількож то бував нещасть між народом лише через повіря! З того взгляду мусимо поборювати повіря всїми силами, а доконаєм сего тілько при докладнім їх пізнаню. Що на нас лежить такий обовязок, видимо і з поміщеня уступів в теперішних шкільних книжках.

Трудність, яка в тій справі істнує, дасть ся улекшити в той спосіб, що на доповняючій науцї кажемо ученикам ті повіря списати, які они знають, а тим заохотимо їх слїдати за ними.

Тут зробив увагу п. Боцян, що збиране народних повірий есть пожадане і дуже важне для самого народознавства; тому повинні всї а особливо учителї, бо їм скорше люди звіряють ся, пильно занятись збиранем повірий і то з докладним увзглядненем всїх відтїнків виговору і означеием місця і особи, котра їх розказала; так зібраний материял належить пересилати, опісля Видїлови Філії або просто до п. Коссара, а він по упорядкованю пересилав би материял до наукового Товараства ім. Шевченка, котре власне занимає ся збиранем народних повірий і навіть в тій ціли видало відповідну брошурку.

По вичерпаню дневного порядку подякував о. Голова п. Предсїдателям, а признане належить ся їм тим більше, що зголосили ся на перший огонь і уможливили перший крок, який поставила бузецка Філія руского товариства педагогічного; дальше просив Голова і других членів о відчити додаючи, що на разї вистане ограничитись на відчити вартости більше практичної як теоритичної; опісля подав до відомости зібраних зміну уконституованя видїлу,

яка наступила по причині перенесеня заступника Голови п. Стефана Обертаса. Вкінци повідомив, що слїдуючі конференциї відповідно до заяви членів будуть відбувати ся в польскі сьвята.

По конференциї Видїл відбув засїданє.

Андрій Шмата.
секретар.

Відозва.

Видїл „Руского Товариства педаґоґічного“ у Львові порішив заснувати бібліотеку, а то передовсїм творів педаґоґічного й дидактичного змісту, якою могли-б користуватись усї, що бажали-б познакомитись точнїйше з давним і теперішним станом нашого шкільництва і взагалї розширити й поглубити своє образованє в области педаґоґічній і дидактичній. Позаяк „Руске Товариство педаґоґічне“ не має достаточних засобів грошевих, щоби могло купувати відповідні твори до сеї бібліотеки, тим більше, що й без того має сповняти богато иньших ріжнородних і важних обовязків, тож підписаний видїл звертає ся до Висоповажаних Земляків і руско-народних товариств з уклінною просьбою, щоби зволили прийти в поміч ему в задуманім дїлї. Видїл сподіваєть ся, що его просьба не прогомонить безслїдно, тим більше, що в бібліотеці кождого інтелїґентного Русина найдуть ся книжки (приміром підручники шкільні), часописи, справозданя й розпорядженя шкільних властий і т. п., які в приватній бібліотеці лежать безхосенно, а до бібліотеки „Руского Товариства педаґоґічного“ могли-б вельми надобитись.

У Львові дня 25. марта 1901.

За Видїл „Руского Товариства педаґоґічного“.

В. Білецкий
заступник Голова.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАҐОҐІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дїтий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1·50 зр. Адрес редакциї і адміністрациї: Львів. ул Театинська ч. 19.

Від Адмінїстрациї.

З огляду на непорозуміня, які виходять з неточного поданя адреси, просить Адмінїстрация усїх Вп. Предплатників, яких доходить Учитель не точно, щоби зволили відворотною почтою надіслати (під адресою Собіщина ч. 7.) поправні адреси, особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предплату під своїм іменем, а осібно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслїдком чого числа Учителя висилають ся подвійно, а Адмістрация не знає, на яку адресу висилати.

Просимо при кождій змінї адреси подавати докладно не тілько нову адресу але і давнїйшу, яка має змінити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдальше до часу, коли наспіє слїдуюче число, пізнїйших реклямаций під нїяким условієм не можемо увзгляднити уже з тої причини, що через те цїлі річники „Учителя“ декомплєтують ся.

В кінци просимо вирівнати залеглі і відновити нові передплати.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від раду лїт виділові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в повищім закладї потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 8. Львів 20. цьвітня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про зьвіринний рух.

E. Du Bois Reymond[1]).

Єсть се властивостию слїдженя природи, що оно видить в найзвичайнїйших появах загадку, що фізик ходить в сьвітї проблемів там, де для звичайного чоловіка все само собою зрозуміле. — Дове, о виливах на віддаль.

Поважані панї і панове!

Від неоживлених і прочих оживлених єств відріжняють ся зьвірята тим, що можуть стати свого тїла, положенє своїх членів з більшою або меншою силою довільно змінять, а опираючись о сталі тїла, воду або воздух самі, а з собою і иньші тягарі з місця порушать. Правда, що деякі ростини як боязлива мімоза, мухоловка діонеа, берберис наших городів, оказують на внїшні подражненя подібну чинність, але тота є иньшого рода, а коли-б навіть було инакше, то живе заінтересованє, яке викликають ті винятки, було-б найлїпшим доказом, як загальною є ся ріжниця між ростинами а зьвірятами.

В викладї сїм буде мова о спромозї зьвірят довільно порушати ся, яку чоловік яко найвисше огниво зьвіринного ряду з ними дїлить, отже о зьвіриннім руху.

Може гадаєте, що буду розводитись о великі силї і замітній скорости деяких зьвірят, о подиву достойній вправі, до якої дійти може людске тїло, — о тисячних видах, які можуть прибрати знаряди руху в зьвіриннім

---

[1]) В річнику „Учителя“ з 1899 р. помістив др. Волод. Левицкий переклад промови славного того фізіольога н. з. „О границях пізнання природи“. Тут подаю перевід иньшої его промови, проголошеної в товаристві для научних викладів в Берлинї дня 22/2 1851, яка в приступній і образовій формі подає в головних зарисах фізіольогію рухів. — Промова ся находить ся в: Emil Du Bois Reymund. Reden. Leipzig 1887. II. B. p. 29. — Пр. пер.

сьвітї: завше приноровлені до способу житя сотворіня, а однак все витворені лиш через переміну деяких типів?

Ні! — Сей спосіб викладу, як не представляв би ся богатим на цікаві подробиці і важні загальні висліди, не в цїлию мого викладу. Для предмету викладу, який маю на думцї, вистарчить найменший рух мізинного палця, найлекше дрожаве наливочка. Коли великаньске туловище слоня продираєсь через праліс, коли кит одним ударом хвоста викидає лодку з моря у воздух, коли тигр закинувши на хребет молодого бика, легко підскокуючи полишає за собою погоню, коли акула (людоїд) цїлими днями плине попри корабель сподїючись добичи, коли кондор зникає з очий на вершках Кордилєрів: то великі сї сцени з зьвірячого житя спосібні прикувати нашу увагу, розбудити подив, наповнити фантазию. Однак зі становища теоретичного природописця, який аналїзує прояви, аби дійти до їх основи, з того становища, яке нині займемо, сцени ті нїчим не лїпші від погляду на ціса, що перебігає дорогу, або на муху, що перелазить через стіл, — і нїчим від того факту, що можу кождої хвилї хотїти піднести руку, і — от рука підносить ся дїйстно.

Звістне всїм оповіданє о мужиках, що, хоч як старав ся пастор їм пояснити механїзм льокомотиви, при першім переїжджаючім потягу замітили: Пан-отче, там суть такі коні! — Комізм сего оповіданя для більшости людий полягає в тім, що мужики не хочуть понять, як порушаєсь льокомотива парою. Для природописця комізм полягає в тім, що для мужиків се природнїйше, коли віз порушають коні, ніж коли-б се робила пара, а глядачи з тої точки більша часть тих, що сьміють ся при тім оповіданю, належить власне до категориї тих мужиків.

Прошу слїдити дитя в тім милім віцї розвою, коли зачинає поглядом здобувати собі внїшний сьвіт і причини своїх вражінь переносити поза себе. Сидить оно на столї, бавить ся ложкою, посуває сї то сюда то туда. Случайно присуває ложку на край, а она з бренькотом паде на землю. Неописана радість малюєсь на лицю дитяти; що підіймесь ложку, то оно втїшно повтаряє тойсам досьвід; ще не знало, що тїла суть тяжкі, непідперті падають на землю, та видають дивний звук; бо і відкиж? Д. перва часті, перва болючі досьвіди так закарбують сю правду, що дитина буде гадати: се розумієсь само собою.

Та в законодатній книзї природописця написано таксамо як в св. письмі: За правду кажу вам, єли не наверпете ся і не будете як дїти, не вийдете до царства небесного. Тому видимо природописця, вертаючого на становище дитини, котра весь біль свій забуває, коли зобачить щось порушаючого ся, все одно чи се мертве чи живе, чи се пружляючий таріль циновий, чи кітка, що вганяє за стеблом. Але між подивом тих появ у природописця і дитини лежить та сама пропасть, яка віддїляє моральну вартість зрілого мужа від невинної дитини.

Спонукати вас Паньство до подиву зьвірячого руху, як се чинить природописець, вирвати супроти появ тих з рівнодушности: се ціль нинїшного викладу. Спробую, о скілько на се позволить час, представити механїзм зьвірячого руху і пояснити его основи; вказати на ряд імпульсів, які по собі слїдують, щоби мож порушити якимнебудь членом тїла. Передше прошу набачити одну недогоду, яка нероздільно вяжесь з тим предметом. Нехай буде менї вільно свою гадку узмисловити порівнанєм.

Прошу собі уявити, що на дикім побережу осїв на мілинї пароход, та що залога вигинула до ноги. Поміж жителями, що видїли, як корабель з димлячим комином і обертаючими ся колесами опирав ся филям і вітрам, находить ся генїй-мурин, як Tousaint L Ouverture. Коли его безжурні земляки давно заспокоїлись гадкою, що білий чорт вселив в него душу, а їх човна трівожно минають місце, де спочивав корабельний кадовб, его аж пече пізнати тайну чудного судна. Днем і ночию перешукує він зимні, пусті останки парохода, що ще недавно так гордо перетинав морскі филї. Пізнав вал, на котрім осаджені колеса, трибн і цївн, що обертали вал, котел зі слїдами ватри, означує ріжні инші предмети, о яких значінню нїчого не перечував; словом розслїджує будову машини, якої чинність бажав би зрозуміти, а доперва опісля те, як сей устрій міг служити до порушаня корабля. Пощож иншого котел, як не на те, аби в нїм закипіла вода? Чиж не підносить ся часто при варею покришка і чи не дозваляє утїкати парі? Чи не повинно се бути і тут жерелом порушаючої сили? Дослїдникови проясилось в голові, він рішає ся спробувати, розпалює огонь під кітлом, і хто опише его вдоволене, бо от желїзна грудь машини дише спершу звільна, відтак що раз скорше, а рівночасно ві величезні члени зачинають порушати ся ритмічно. Тепер слїдить він ві рух; зачинає розуміти при змінї положеня частий їх звязь; пробує як дїлає сеся або друга підойма; тут отвирає, там замикає курок; і коли не схоче лиха доля, щоб занадто обтяжив безпечник, та, яко жертва своєї цїкавости, вилетїв разом з кітлом у воздух, то може вму удатись виробити в приближеню вірне понятє о дїланю парової машини.

В корабельнім кадовбі маємо трупа звірятн, в роботї нашого цїкавого дикуна наперед розчленовуючого анатома, опісля експериментуючого фізіольога, котрий дослїджені анатомом факти збирає і оживляє розумінем, свої заключеня провірює досьвідом, доходить через висліди досьвіду до нових спостережень, і так витворює в приближеню вірне понятє о слїдженім процесї житєвім.

Будемо поступати сею природною дорогою при кождім досьвідї. Заким представлю гру якої части звірячої машини, мушу описати будову тої части. Може се за велика сьміліть, коли я хочу тут з анатомії, одну главу розвинути, а вказуване на анатомістку минувшого віка, Анну Манцолїну з Больонії, або анатомістичні студиї графині Діотени з лїхтарнею в гербі, трудно щоб мене перед панями оправдало. — Може скорше заспокоїть впевнене, що я ледви чи переступлю круг анатомістичних поглядів, для котрих достарчає нам материялу кухонний стіл.

Підставою людского і звірячого тїла суть **кости**; они надають тїлови стати, величини і розміру, а їх устрій уважати можна достаточно звістним. Они суть для мягких частий на внутр підпорою, а на зверх охороною, покриті невражливою окістницею, найчастїйше пусті, і, з виїмкою птахів, наповнені стрижем (шпіком), творивом невражливим, що служить до відживленя, проте мильно говоримо: „перенявсь тим до шпіку і кости“. — В суставах, де члени згинають ся, стикають ся кости гладенькими поверхнями вельми штучно, і злучені білими, як атлас блискучими вязами, що переходять в подібну до них окістницю. Після того, яка поверхня і як розміщені суставові вязи, суть кости то менше та більше рухливі.

Так повстає дивне руштованє, що під назвою кістяка з косою в руцї представляло в середновічній штуцї відражаючий образ смерти. Поминувши критику Лессінґа, який одушевлений старинною штукою, виступив против сеї точки християньско-германьскої символіки, сей образ з двоякого взгляду неумістний.

По перше, що се чисте упередженє начеб кістяк був поганим. Но рід єго краси для образованого ока відріжняє ся від краси живого чоловіка чи звіряти не тілько більшою трівалостию. Се той сам рід краси, який подобаєть нам в фізичнім інструментї або машинї, що полягає на вражінню (не все сьвідомім) безвзглядної доцільности при найбільшій простотї, яку б можна назвати механічною красою, та яка стоїть до пластичної краси в тім самім відношеню, як славлена математиками елеґанция якоїсь формули до елеґанциї сонета. Видно в тім перевагу італійского образованя над старонїмецким, що в часї, коли молодший Ганс Гольбайн творив свій Танець Кістяків, Бенвенуто Целїнї вже поняв і славив красу кістяка.

Другий взгляд, чому представлюванє чинних, ходячих кістяків належить закинути, лежить близше нас, именно кістяк не може сам порушати ся. Ходячий кістяк як ходячий без пружини годинник, як парова машина без ватри, кітла і цилїндра, значить: нїсенїтницею. Пружина в годиннику, — ватра, котел і цилїндер в паровій машинї відповідають в звіряти мускулам (мязам).

Прошу представити собі циркель, якого рамена суть так розхилені, що творять кут тупий — майже лїнїю просту. Одно рамя єго, вбите глубоко в дошку, звати будем сталим, друге рухомим. До внутрішної і внїшної сторони рухомого рамени близько голови (завіс) циркля притверджено шнурки, які переходять вздовж рамени нерухомого і другим кінцем припняті до дошки, в якій стремить циркель, або такой до него самого при єго долїшнім кінци. Внїшні шнурки переходять, розумієсь, по внїшній сторонї через голову циркля.

Очевидно, що потягаючи за котрийнебудь шнурок зміняти можемо кут утворений обома раменами циркля о стілько, о скілько на се дозволить еластичність шнурків. Потягаючи за шнурки внутрішні уменьшимо кут, рамена зближають ся; потягаючи за внїшні шнурки збільшимо кут, рамена ще більше випростують ся.

Прошу уявити собі тепер на місци циркля кости, місто рамени недвижимого пр. кість раменну, місто движимого передраменні кости, місто голови циркля локоть. Дошкою, в яку застромлено циркель, буде в тім случаю туловище і плечі, до яких, мусимо представити собі, є рамя недвижимо притвердженим. Шнурками, згинаючими або випростовуючими циркель, будуть згиначі або випрямники, що виходять від плечка і рамени та близько лїктевого суставу притверджені до костий передрамени, а яких скорч передрамя на рамени (як движиме рамя циркля довкола недвижимого), в сю і ту сторону порушає.

Та не мож уявляти собі мязів зовсїм подібними до шнурків. Они то, попри скіру і товщ, заокруглюють суху, кантасту форму кістяка на повні принадні зариси живого тїла, та спричиняють красу тїла, по крайній мірі мужеского о стілько, о скілько она не зависить вже від самого кістяка. Мязи се тонші або грубші верівки еластично-мягкого, волокнистого, вогкого єства червоного, добре звістного з щоденного житя. Мязи (мускули) то не що

иньшого, як так зване мясо. При тім треба, щоб як слїд з'образити їх собі, мати перед очима сире, а не варене мясо, бо в сїм послїднім через варенє білко сцїпенїло, мясо стало неподатливим і твердим. Волокно мяса, яке повинна кухарка краяти під кутом прямим, походить, як о тім переконує мікроскоп, відси, що мускули, повстають з безчисленних подовжних волокон, як снопи зі стебел, котрі, минявши серце і язик, нероздвоюючись біжать побіч себе, а в коротших мускулах простягають ся від одного кінця до другого. Мясні ті волокна суть пересічно 5 раз тонші від тоненького волоса і при сильнім побільшеню виглядають як аксаміт поперек напричуд правильно пружкований. Поперечні ті пружки не суть лиш поверховними, бо волокно зложене з правильно зміняючих ся верств більшого числа субстанцій, які до сьвітла ріжно представляють ся.

Мязи притверджені до костий тужнями, що зрослі з одної сторони з мязами, з другої з окістницею. Тужні то сильні неподатливі тасьми і верівки такого самого білого атласового вигляду як язи суставні. Так тужні як і мязи тратять при вареню своє природні свойства. Они пучнявіють, мякнуть, стають брунатно прозорими і переміняють ся на останку в клей. Тому то в мясї, що подаєсь на стіл, сего білого атласового полиску тужнїв і мязів не мож бачити.

Тужні як і кістяк, самі через себе не можуть ся порушати. Не суть они нїчим більше як лиш линвами, при помочи котрих мязи порушають кістьми, проте хибно висловлявсь, хто сильне рамя зве костистим або жилавим (так зве простолюдин тужні), від них сила рамени не зависить зовсїм, а виключно від мязів, що раменем порушають.

Але як дзвінок не дзвонить, єли дріт перерваний, так член не може порушити ся, єли тужні, які переносять скорч мязів на кість, перетяті. Загальний погляд, що датує ся ще від часів Гіпократа (+ 370 п. Хр.), наче-б ушкодженє тужнїв, було невилїчиме, хибний, проте оклик Касия в Отеллю: „Я обезвладненний на завше“ полягає на браку хірургічних відомостий. Нинїшна хірургія не лякаєсь перетинати тужнїв. Stromeyer в тім власно знайшов цїлюще средство на хромість, яка полягає на хоробливім скорченю деяких тужнїв підстегна; а єли то правда, що жерелом сьвітового болю (Weltschmerz) льорда Бирона в значній части була его хрома нога, то ніж нашого Лянґенбека зміг би легко причинити ся до привернення ему веселїйшого сьвітогляду.

Однак по тих поясненях легко менї у III. Слухачів догадатись такого питаня. Правда, що циркель, який нам представляв кости руки, згинав ся і випростовував після того, чи ми тягнули за внутрішні чи внїшні шнурки, котрі нам умисловляли згиначі і випрямники: але що тягне за мязи?

Нїчо не тягне за мязи; они неначе самі себе тягнуть таким робом, що в наслїдок впливів знаних побудами, а о яких небавом ширше скажу, напрасно о значну часть своєї довжини скорчують ся, або як кажуть стягають ся, так що кости, до яких они притверджені, стремлять з великою силою зближити ся до себе. Довго думано, що мясне волокно скорочуєсь в сей спосіб, що не грубіючи згинаєсь зиґзаковато. Той случай тут не заходить; навпаки став оно тим грубшим, чим більший скорч, так що обем мушкулу при стягненю зістав майже той сам[1]). Через мікроскоп можна тогди замітити,

[1]) В дійстности збільшаєсь обем мускула трохи через сильнїйший напливъ крови в его судини. П. пр.

що поперечні кружки, якими покрите волокно, неначе стяжка влюру (дрібно пружкованого аксаміту), зближають ся. Напучнявілість мускула, спричинену згрубінєм всїх волокон, замітити легко під скірою, а що найвидатнійше місце мускула при стяганю пересуваєсь, то се пригадало першим дослїдникам миш перебігаючу попід покривалом, відси назва мускул від латиньского слова musculus: мишеня.

Було подражнене мускула тілько хвилеве, то скорч єсть лиш проминаючич, лиш дрожею. Трівав подражнене довший час, то мускули полишають ся стягненими так, що задержують члени в якімсь виді мимо постійно дїлаючої противної сили пр. можуть нести тягар. Коли мускули постійно скорчені, то сей стан єсть майже все смертоносним і звесь тетаном (від гречеческого слова: τείνειν = напружати). Тому то о мускулї, задля якоїнебудь причини постійно скорченім, мовить ся, що есть тетанїзований.

Уступить причина скорчу, то мускул вільнїє, та яко еластичне тїло стремить з невеликою силою занять первістне положене. Стріне перешкоду, то волокна укладають ся зигзаковато, і се дало привід поглядови, що він в сей спосіб стягаєсь.

Якіж обставини спричиняють скорч мускулів? — Умістнійше буде однак спитатись, які обставини полишають їх в спокою?

Коли відслонить ся мускули свіжо убитого звірята і піддасть якомусь впливови, що в силї сильно і скоро змінити его фізичний стан, то в мить він задрожить як чоловік напуганий напрасним шелестом. На всякий механїчний удар, вколене, різане, щіпане, відповідає свіже волокно дрожею. Так само дїлає тепло і студінь, приложене розпаленого зелїза або кусня леду, кождий вплив хемічними материялами так званими жгучими средствами, як вітриолем, ляпісом, або острим лугом. — Наконець відповідно ужита гальванїчна струя або електричний ток оказались найлїпшим средством до побудженя мускулів.

Прошу не гіршитись вичисленем тих мнимих тортур. Рухи мязів, о яких тут мова, не суть зовсїм довільними; тут нема бесіди о відчуваню і оказуваню болю, або о судорожнім опорі звірята. Звіря вже мертве, а ті наслїдки виступають навіть тогди, коли мускули від тїла віддїлені. Сей скорч то признака свойства, яке мають мускули за жита, а яке переживає, если навіть їх від звірячої машини віддїлимо або саму машину через смерть знищимо, відповідно до обсервованого рода коротше або довше; кілька годин у теплокровних, птахів і сеучих; — кілька днїв у зимнокровних, вужів і раб; найдовше у черепах, салямандер і жаб.

Тут лежить причина, чому так часто чує ся о тій звичайній і непоказній жабі, яко предметї довголїтних досьвідів фізіольога. Досьвіди ті не відносять ся до жаби самої, але звіря се вибрано від двіста лїт тому на мученика науки і на нїм доконано богато найважнїйших фізіольогічних відкрить, бо оно, побіч иньших цїнних прикмет, має ту, що его поодинокі члени або віддїлене від прочого тїла якийсь час переживають смерть. Той рід переживаня не повинен нїкого дивувати, бо видимо преціньчасто, що на вставленій в воду китиці за ніч розвивають ся пучки в цьвіт.

Дрож завмираючого мускула стає з часом на такі самі побудженя щораз слабша і слабша, вкінци мускул не реагує навіть на найсильнїйші побудженя, і доперва тогди називає его фізіольог мертвим. Однак і в мертвім мускулї відбувають ся замітні поправи. Небавом тратить еластичну пружливість

через те, що білковата материя в нїм кріпне (подібно як кров по смерти кріпне або стинає ся); тому трупи людий і звірят по смерти тужавіють (деревіють, цїпенїють) т. є членів не може свобідно в суставах порушати.

Сам про себе нерухомий кістяк вивінували ми в порушаючі сили, в годинник вставили пружину. Між дві точки на костях кістяка, що мають до себе зближитись або змінити стан тїла, дано верівки, а ті на найслабший товчок напрасно стягають ся.

В описуване поодиноких мускулів людского тїла не буду вдаватись. Становить оно окрему науку, міольогією звану, бо пр. на рамени і руцї числять 49, на нозї і стопі 61 мускулів. Вистарчить замітити, що часто мускул находить ся досить далеко від місця, де проявляєсь его сила, а тогди злучений з порушаною ним костию довгим тужнем. Так пальцї само про себе нерухомі, бо складають ся з самих костий, хрясток, вязів, тужнїв, кровних і лїмфатичних начинь, нервів, товщу і скіри; мускулів тут нема. Але тужні біжать вздовж руки до передрамени, де находять ся дотичні мускули; їх напучнявілість відчуваємо при рухах пальців. Так вправа віртуоза, що перебігає по клявішах з ласкавичною скоростию, має осїдок не в пальцях, а в передрамени.

І знов приходить менї запобічи одному питаню. Сказано вище, що всї можливі впливи, зміняючі мускул сильно і скоро, спонукають его до стягання. Але відки находять в живучім ненадвередженім тїлї ті впливи? Що то раз сей, то знов инший мускул коле, ріже, щіпає, палить, електризує, щоб він відповідно до рухів, які треба виконати, стягавсь в саму пору. Конем суть мускули, душа їздцем; де натиск стегна і остроги, щоб коня до скопу, мускули до стягненя спонукати?

Для пояснення сеї справи мусим відступити знов від предмету.

(Конець буде.)

Споминки з дитячого і шкільного житя

Едмонда Де Амічіса).*

Многим з Ш. Читачів звісне буде „Серце“, знамените дїло повисшого автора, яке я в скороченю під заголовком „*Записки школяра*“ свого часу був переклав**), а яке діждало ся перекладу на усї мови цивілїзованого сьвіта, а в деяких з них, як пр. в англїйскій, доси 36-го стереотипового видання.

Не давно появилось нове дїло Амічіса, якого повний заголовок подаю поннзше а тут хочу познакомити Ш. Читачів із змістом того дїла.

Як бачимо, титул книжки Амічіса обширний; перша часть обнимає споминки дитячого і шкільного віку, в яких головною особою є сам Амічіс. Приглянувшись близше, спізнаємо, що і в другій части а навіть більшій части цїлої

*) Edmundo De Amicis: Ricordi d' Infanza e di Scuola. Signiti da Bombofe e Marionette — Genie Minima — Piccolo Studenti — Adolescenti — Due di Spada e Due di Chore. Milane, Fratelli Treves, editori 1901. (Стопів 444).

**) До набуття в тов. педагогічнім по ціні 40 сот.

книжки виступають головно дїти і гімназиясти. В части: „Подорож бальоном", яку подано в гумористичний спосіб, виступають оба сини Амічіса, для яких він відважив ся на повисшу подорож. Бесіда там про подорож бальоном до довгої линви привязаним, о чім доперва при кінци части довідуємо ся; той бальон містив в собі 12 осіб, посеред яких сам Амічіс був найбільше зляканйй. Дуже живо подані суть частини: „Білі запаски" і „Дитячі особистости"; навіть чоловік, який би був обоятним для справ вихованців дїточих охоронок мусить, читаючи ті частини, набрати охоти зблизитись до того малого сьвіта.

Амічіс вказує нам, що вже в тім малім, нїжнім віку обявляють ся ріжниці не тілько між дївчатами а хлопцями, але взагалї і в характері дїтий. Дївчата охоронок були заєдно чисто убрані, а в перестанках науки стояли супокійно, стріпуючи найменшу порошину з запасок або з одїня; хлопці думали знов о цїлком чим другім, они бігали заєдно, ловили один другого і. т. п. За те здавалось Амічісови, що усї красші дївчата поникше шести років, дожидали від Амічіса якого компліменту про їхню красу, коли їх імена подавано Амічісови, і що вони були невдоволені з того, що Амічіс не висказував таких компліментів; на їх лицях малювалось очивидне невдоволення з того. При обороні, — пояснювала настоятелька — уживають хлопці звичайно кулаків а дївчата ногтїв!

В часї хорального сьпіву не відріжнював музикально образований Амічіс голосів поодиноких дїтий, здавалось ему, що усї голоси походили з одної гортанки, за те ріжнили ся они усї, як прийшлось їм відповідати на питаня.

Завдяки учителькам зробив Амічіс в Охоронцї деякі інтересні знакомства, почавши від пятилїтного хлопця, що з власної волї був посередником згоди поміж загнїваними дїтьми, до „галапаса", що через цїлий ранок „обрабляв" одного товариша на те, аби лише підчас снїдання вимантити від него кусень хлїба чи чого другого.

Амічіс слїдив одного хлопця, що складом своєї голови нагадував ему вродженых злочинців, про які Льомброзо (італ. фільозоф) писав. Коли однак Амічіс заглянув у очи сеї незвичайно бридкої дитини, мусів він повірити запевненям учительки, що се найлюбійша дитина зі всїх, які суть в Охоронцї. А знов про дївчину „ангельскої краси", про яку Амічіс думав як найлїпше, розказували ему подруги еї, і то в еї присутности, що вона би, драпав, вирвав другим волосє, копав ногами, прозивав а навіть кусав.

Опріч деяких примірів, в яких Амічіс помилив ся, судячи дїтий з фізіономії, подає він образ хлопця, що усував ся заєдно на бік, і висказує ся о нїм, як о 40-лїтнім досьвідченім чоловіці, що став назад дитиною і своїм захованєм вказував, що ему цїлком не імпонує нїякий гість, що заходить до Охоронки.

Амічіс удїлив настоятельцї Охоронок кілька своїх спостережень, при чім сконстатував, що еї нїчого нового не сказав, а у відповідь почув від неї отверте признанє, що „вона що-день від кождої дитини учить ся чогось нового".

Амічіс знає про те, що ті малі дїти в пізнїйшім віку будуть вивлятя меньше добрі і красні сторони людского роду, як се чинять тепер старші; однак в товаристві невинних дїтий віддаєсь він надії, що вони будуть лїпші і щасливійші як ми.

Із становиска чоловіка, а не фільольоґа, приглядає ся Амічіс 35 письменним виробам, які в другій клясї школи в Турині написали 7—8-лїтні хлопцї в одній годинї без диспозициї в присутности учительки! Темат був ось який: „Мої бажання!“ — Амічіс підносить ріжнородні прегарні свідоцтва о учительках, як і старанє ся хлопців при тій нагодї сказати щось приятного своїй учительцї, і висказує ся, що треба дїтий не тільки питати ся, чого їм треба, але також чого вони бажають, бо дїти без втїхи виростаючі, можуть стати ся небезпечними людьми!

35 иньших виробів з другої кляси народної школи в Турині, обговорювали темат: „Занятє батька, матері і иньших членів родини“. В части „Малі писателї“, констатує з радостію Амічіс, що батько, мати, брат, сестра переглядали виріб повисшої теми, і що навіть в бідних родинах нинї інтересують ся більше школою, як се було перед 30 роками. Амічіс впевняє, що він зауважав в письменних виробах дїтий біднїйших родин яркійші вирази любови і вдяки для родичів, як у дїтий маючих родин. Біднїйші дїти бачать се добре, як їх родичі мусять тяжко працювати, проте уміють пошанувати їх недостатки тим більше, що і дїти самі їх дізнають.

По письменних ґенїях суть дїти, если віддамо ся студіям над ними, „найлїпшими учителями старших“, впевняє Амічіс. І з того становиска виходячи, подає автор два додатки до істориї дїточих забав: „Король куколь“ є властителем великої фабрики забавок, котрий робить свої цїнні спостереженя на купуючих матерях і вітцях — а в „Малім славнім театрі“ — представляє Амічіс театр маріонеток. Сеї части дїла Амічіса не повинен нїхто поминути, хто, чи то для приватної розривки чи яко писатель, слїдить за людовими оповіданями. Амічіс не вдоволяє ся тим, впровадити нас до середини повисшого театру де в неділї і сьвята усї дїти з нескінченою радостію забавляють ся, а в буденні дни $^5/_{16}$ публики старші люде становлять, — він поучує нас з властивою ему докладностію про усе те, що дїєсь за сценою, дальше про тайни цїлої машинериї і про місце, де лежать реквізита того театру. Під той час, коли театр мав виставити епопею з житя Ґарібальдого, мусїв властитель театру справити на раз спору скількість Ґарібальдіх (кукол). Чим вирїйша була така кукла, тим менше можна було ею уживати в другій сцені. Присутні думають, що бачать в друге ту саму фіґуру, однак так не є, бо они бачать цїлком иньшу куклу, обчислену на зміннy перспективу; особливо ходить при тім о конструкцию голови, яка вимагає много вправи і знаня перспективи.

Сьвідомий автор поучує нас, що добре преставленє в театрі маріонеток вимагає великих старань, що се є дуже тяжко панувати над найслабшим народом, над народом, що не їсть і не говорить, яким власне є кукли!

Іспитам, які в Італиї дають більше тематy до родинних розговорів, як де инде, посьвячує автор осібну часть своєго дїла: „Сьвяточні хвилї“ надто уривок: „На лавках ґімназиї!“ По пре 40 хлопців сидить в осібній лавцї 4 дївчини, з якими обходить ся учитель кляси рівно строго, як з хлопцями. Амічіс описує незвичайно ясно заводи поміж двома найлїпшими учениками кляси, а усе, що тота численна кляса робить в часї іспиту, представляє він незвичайно по майстерски. При кінци сеї частини довідуємось про учеників, що за заплатою переписують або і вираблюють другим письменні карти.

Про вплив театру на молодіж висказуєсь Амічіс в обох частинах. Наколи-б він знав рисовати, тодї зміг би він спотретувати усї комедиї, які втї-

шали его в молодім віці; так глибоко врились они в его память. Під вражінем театру здавалось єму, що міг би був там або тим стати, коби був мав те або те. З першу рад був він стати бандитою, а то на те, аби про него всюда говорено; потім представляв ся єму в рожевих краскаx жовнїрский стан, відтак рад би був стати сьвященником, математиком, малярем і т. п. Він надіяв ся стати знаменитим тенором, а в кінци рад би був вже зістати звичайним актором. Коли одного разу був в цирку, де мав нагоду подивляти зручних ґімнастиків, рад би був стати директором цирку, потім знов адвокатом, аби міг обороняти покривжених. Сим всїм мріям положило конець родинне нещасте, наслїдком якого мусїв Амічіс вступити до приватного закладу в Турині, де мав приспособлювати ся до військової школи в Моденї.

З відїздом з міста Кунео кінчать ся дитячі і шкільні спомінки Амічіса, які займають 187 сторін повисшого дїла. В тій частині познакомлює нас автор з цїлим рядом людий ріжних станів, які вплинули чимало на его індівідуальність. З вдячностию вказує він, як вплинули на него передовсїм его родичі так научанем як прикладом. В однім незвичайно інтереснім уступі оповідає Амічіс про одного учителя італїйскої мови, який завше був готов вести в школї полїтику і говорити про свої приватні справи, а ніколи не мав охоти ані часу сповняти свій обовязок, значить: учити.

І з педаґоґічного боку цїкаве дїло Амічіса; він висказує пр. свою гадку, що дїти повинні, заним зачнуть в школї учитись якогось нового і трудного предмету, приготовитись до того дома приватно; він виступає проти всякому перетяженю в науцї. Яко приятель дїтий і людий не бачить він в дїтях машини, яка в певнім часї має се або те доконати, він не вірить тому, будьто би щасте в приватнім житю залежало від сумлїнної корысти скінчити науку один рік скорше або пізнїйше.

Розуміє ся, що і в дальших частинах свого дїла (стор. 187—444), про які тут на разї не згадую, подає Амічіс премного поучаючого.

Красні суть его дві новелї, які умістив у своїм дїлї. В новелї „Червоний звоздик“ удає ся 12-лїтньому хлопцеви в день его уродин, упросити батька, фабриканта, аби приняв до роботи бідного робітника, якого віддалив за ріжнородні прикрости, які єму робітник виряджував, а в другій новелї: „Два серця“ розказує Амічіс, як удало ся двом ґімназистам перешкодити поєдинкови їх батьків, що жили до того часу з собою у великій приязни.

Казка.

Десь на кінци сьвіта, здалека від бурливого житя, був край багна і мраки, царство дрімоти і придушених еліз. Аби колисати одних до сну, а другим витискати сльози, істнували ріжні роди людий, котрих діяльність полягала на заглушуваню потреб мешканцїв багон. Мраки заслонювали горизонт, рух утруднювали болота, а народна колискова пісня осьпівувала ідилїчність і красу країни. І було тихо, спокійно, все на своїм місци, в порядку. В тім якась зловіща филя стрясла стоячі від віків води, де-не-де сплубив

вітер хмари окружаючі землю і щілинами оловяного склепіння продерло ся ясне проміне сонця.

В краю збудили ся нові жадоби. Заколот збільшав з дня на день, бо потреби множили ся дуже скоро, а средства для їх заспокоєня прибували поволи як черепаха. Такий стан настрашив володїтеля сеї країни, великого божка, Багновика. Висилає отже Багновик посла з розказом, аби вишукав відповідних людий до поправи інтересів держави і каже:

— Жаждучих накормити і нагих приодїти, але так, аби вже більше ніколи не зазнали ані голоду ані холоду.

— Отже не милостинею? — спитав здивований посол.

— Ні працию — була відповідь.

І пішов божий слуга шукати людий, котрі працию вимели би нужду зі сьвіта. Зачав від найдїяльнїйших, бо від промисловців всякого рода.

— Ви є найспритнїйші в державі, сказав до них, прийдїть до бога Багновика вибавити працию людий з недолї.

— Так, відповіли, працювати уміємо і можемо, але в зносинах з иньшими ми безвзглядні, а Багновик хоче всїх увзгляднювати. То оплатить ся, ми не до того.

— Наука увзгляднює все і всїх, під єї охоронними крилами займає доля і недоля рівні місця, най отже представителї науки зложать знане і безсторонність на жертвеннику публичного добра.

Так розумуючи, предложив посол жаданя Багновика в сьвятини науки, теоретичної толєранциї і справедливости. На се відповів ему один учений, щирійший від других, обвинений в тому мудрости і слави:

— Добре понимаєш задачу науки: она хоче осьвітити всїм дорогу, вказати кождому цїль; але наука і ми, то дві зовсїм противні річи. Поглянь на моїх товаришів і учеників! Се живі роздїли і карти з великої книги мудрости народів. Кожда учена голова то неначе начине, до котрого довгі лїта сплівали ряди фактів, комбінациї цифр, струї теориї або проби незвичайних примінень. Задивившись в незмірими глубини науки, почитаємо з самопожертвованєм ті начиня і побільшаємо їх зміст. І то наша цїль, иньших задач не маємо. Ми зірвали з житєм і его журби нас зовсїм не обходять. Дивуєш ся? Бачу сум на твоїм лици. Однак не в нашій силї змінити людску судьбу, не ми будемо лїчити людскі немочи; нас обходить лише думка, ми живимо ся єї витворами, а тїло — се в наших очах марний порох.

— Хоч так мало цїните мешкане душі, все ж таки знаєте потреби тїла, а средства ущасливленя людства мусять бути в ваших руках.

— Не в руках, але в голові — відповів гордо мудрець, підносячи до гори чоло. Голова перебуває в надземних сферах а гадка є єї дїлом. До діла треба сильних рук, а ми живемо лише силою духа.

— Але-ж фізичної працї ніхто від вас не вимагає — толкував посол. Багновик дасть вам цїлу армію робітників, а ви дайте лише плян і обіймїть головну управу над тою армією.

— Плян, управа... се велика честь, але на то не маємо сил. Ту схилив голову. При безнастанним думаню застигла нам кров, одубіли члени, а голова наповняє ся лише тому, що привикла до того від дитиньства.

Посол віддалив ся сумний і не знав що робити. Найдїяльнїйші люди не мають взгляду для иньших, а наймудрійші і найсправедливійші в теорії — суть в практиці життя безсильні. Але прийшло ему на гадку, що суть

ще люди доброї волї, повні запалу і енергії, готові принести все в жертву краєви. Удав ся отже до них в імени великого бога і в імени всїх великих народних ідей.

Ту приняли єго ентузияєти найсердечнїйше. Єму здавало ся, що приносить спасенє, що єго слухачі чують ся щасливійшими від ученнків Месиї. Недин вихвалював перед другим замір божка, проповідав краєвї багна сьвітлу будучність, висказував свої погляди в тім взгляді, згадував геніїв і вождів людства, що вступали на подібну дорогу, додавав власні поправки і дрожав в одушевленю, неначе-б рвав ся до дїла, для відродженя стухлого багна.

— Отже хто-ж з вас схоче занятн то почесне становище? — спитав божий слуга в найлїпшій надії.

— Я хотїв би — відізвав ся один з гурту — то сьвятий обовязок, але як ту зачати?...

— Чи-ж би кому збувало на охотї — сказав другий — але скілько ту треба знаня і працї!

— Та праця — додав третий — здїйснила би мої найвзнеслїйші мрії, але . . . нерви і стичність з реальною дїйстностию!... Ах то страше, неможливе!

— О, впевняв торжественно ще один голос, я люблю цїлу людскість і хочу проляти за неї свою кров! Але суспільність на нову дорогу не можу провадити, бо і доріг не знаю і не вмію по них ступати.

Посол не слухав вже дальше, махнув рукою, задумав ся, плюнув і пішов в дорогу до замку Багновика. Здаючи справу з своїх пошукувань, так сказав своєму володїтелеви:

— Суть люде працї, але они не хотять нич для других зробити; суть жрецї науки, але сї до дїла неспосібні; суть в кінци люди доброї волї, але они не мають знаня і сили.

Багновик зморщив гнївно брови, торгнув вус і, місто відповіди, казав візвати Духового батька народу.

Духовий батько прибув зі своєм справозданем в руцї і зачав вичисляти степенї загального поступу в повіренім собі зачерку:

— Число шкіл стало збільшати ся, число учителїв і ученнків зростає, чим раз більше спецнялїстів в кождім заводї...

— Досить тих спецнялїстів! — перервав з гнївом Багновик. Маємо людий з сильними руками, маємо учені голови і горячі серця, але нема чоловіка з серцем, головою і спосібностию до працї. Отже або будеш образувати цїлих людий, або наше багно розшарпають вітри і розбурхані филї, так як ти роздер одноцїльну душу на непотрібні стріпіхи.

Переповненє середних шкіл в Австриї а головно в Галичині.*)

Австрийскі середні школи в найбільше переповнені в Европі а галицкі і буковиньскі найбільше в цїлій Австриї.

Як виглядав фреквенция середних шкіл в Галичині і на Буковині в порівнаню з иньшими Цісларськими краями найлїпше ілюструвати ме та-

*) Буковина Ч. 35.

Середні школи	Рік	Число учеників											Найбільший заклад мав учеників
		Менше 100	101—200	201—300	301—400	401—500	501—600	601—700	701—800	801—900	901—1000	1001—1100	1101—1200	
Д. Австрия	1898	1	2	10	7	9	7	—	—	—	—	—	—	574
	1899	—	2	7	10	7	8	1	—	—	—	—	—	608
	1900	—	2	5	11	7	8	2	—	—	—	—	—	628
Г. Австрия	1898	—	3	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	527
	1899	—	3	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	534
	1900	—	3	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	600
Сальцбург	1898	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	303
	1899	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	329
	1900	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	322
Тироль з Форальбергом	1898	—	2	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	438
	1899	—	2	7	1	2	—	—	—	—	—	—	—	428
	1900	—	2	6	2	2	—	—	—	—	—	—	—	420
Стирия	1898	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	544
	1899	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	541
	1900	—	2	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—	532
Каринтия	1898	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	466
	1899	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	468
	1900	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	485
Країна	1898	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	654
	1899	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	664
	1900	—	—	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	627
Побереже	1898	—	1	1	2	3	1	—	—	—	—	—	—	582
	1899	—	1	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	623
	1900	—	1	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	622
Дальмация	1898	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	404
	1899	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	391
	1900	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	356
Чехи (нім.)	1898	—	8	14	5	1	1	—	—	—	—	—	—	513
	1899	—	7	15	7	2	—	—	—	—	—	—	—	481
	1900	—	11	14	5	1	1	—	—	—	—	—	—	510
Чехи (ческ.)	1898	—	2	15	10	9	4	—	—	—	—	—	—	583
	1899	—	3	15	10	8	4	1	—	—	—	—	—	640
	1900	—	2	16	12	7	5	1	—	—	—	—	—	688
Морава (нім.)	1898	—	3	13	2	4	—	—	—	—	—	—	—	472
	1899	—	5	9	5	3	—	—	—	—	—	—	—	483
	1900	—	5	11	3	4	—	—	—	—	—	—	—	476
Морава (ческ.)	1898	—	—	—	5	2	1	2	—	—	—	—	—	671
	1899	—	—	—	5	3	—	2	—	—	—	—	—	694
	1900	—	—	2	5	3	1	1	—	—	—	—	—	627
Шлеск	1898	—	1	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	383
	1899	—	1	2	5	1	—	—	—	—	—	—	—	402
	1900	—	1	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	443
Буковина	1898	—	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	900
	1899	—	—	—	1	2	1	—	—	—	1	—	—	962
	1900	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	1	1105
Галичина	1898	—	—	1	7	6	8	4	2	4	1	—	—	991
	1899	—	—	—	4	7	9	5	2	5	—	1	—	1052
	1900	—	—	1	3	8	8	5	2	5	1	1	—	1077
	1898	1	26	71	52	41	27	7	2	5	1	—	—	—
	1899	—	28	64	57	42	26	11	2	5	1	1	—	—
	1900	—	32	64	56	43	30	11	2	5	1	1	1	—

бличка числа учеників в шкільних роках 1898/9, 1899/1900, 1900/1 зладжена на підставі виказу оповіщеного в дневнику заряджень міністерства просьвіти.

Принявши за максимальне число учеників в середній школі 400, виходить із повисшого зіставленя, що в цілій Цісліталії було в 1898/9 р 35·6 %, в 1899/1900 р. 37·1%, а в 1900/1 р. 38·2% закладів з анормальним числом учеників.

В тім часі виносило число анормальних закладів в Галичині 75·7%, 88·0%, 88·2% (!)

Таке переповнене наукових закладів ми мусимо уважати незвичайно шкідливим для розвою нашого шкільництва середного, а убійчим так для учеників, як і для учителїв. А що зже найсумнїйше, що сї хоробливі відносини не лише не устають але овшім ростуть і кріпшають з кождим роком.

Коли би ми приняли, що в закладї шкільнім має містити ся найбільше 500 учеників, а де є більше число, там треба би отворити новий заклад, то під сим зглядом йдуть по собі краї ось як: 1) Галичина 22 середні школи, 2) Долїшня Австрия сер. шк. 10, 3) Чехи 7 сер. шк., 4) Буковина 3 сер. шк., 5) Країна 2 сер. шк., 6) Побереже 2 сер. шк., 7) Стирия 2 сер. шк., 8) Морава 2 сер. шк., 9) Горішня Австрия 1 сер. шк. Разом треба би отворити 51 нових закладів шкільних.

У процентї виглядає ся річ ось як: (Середні школи, що числять понад 500 учеників в 1900/1 роцї): 1) Галичина 65 проц., 2) Буковина 60 проц., 3) Країна 50 проц., 4) Долїшна Австрия 29 проц., 5) Побереже 25 проц., 6) Стирия 20 проц., 7) Морава 17 проц., 8) Горішна Австрия 14 проц., 9) Чехи (нїм.) 3 процент.

Замітне, що поміж закладами, які мають більше число учеників нїж 700 находить ся 9 закладів виключно в Галичинї і на Буковинї.

Сему сумному а щораз гіршому станови річей може зарадити лише виданя законів, що нормували би максимальне число паралельок в однім закладї, і що подавали би засаду після якої повинно ся отвирати нові заклади.

Близші означена могли би найти місце в орґанїзацийнім законї гімназий, якого домагав ся галицкий сойм двічи — надармо, і в відповіднім змінї уступів краєвих законів для середних шкіл.

На повисші дати шкільної фреквенциї звертаємо увагу наших соймових послів, а головно послів до Ради державної.

Рух в Рускім товаристві педаґоґічнім.

Справозданє з конференциї Філії руского Товариства педаґоґічного в Буску, яка відбула ся дня 4. цьвітня 1901.

Участників 19 членів.

Збори відкрив предсїдатель конференциї Іван Коссар.

По відчитаню протоколу з попередної конференциї, говорив І. Коссар на тему: „Народні повіря з Бусчини".

Вказавши на ціль і вагу збиранія етнографічних материялів між руским народом, подав вязку зібраних ним вірованьі звичаїв мешканців села Руснлова і Побужан.

По відчитаню сеї збірки вивязалась жива дискусия, в якій брали участь товариші: С. Цепух, Лада, Боцян і сам п. Прелєґент. Обговорювали они способи і средства якими треба послугувати ся при подібних збірках, та заохочували прочих товаришів, аби заняли ся кождий в своїй місцевости, о скільки змога, збиранєм не лиш вірувань та звичаїв але також численних обрядових та пригагідних пісень, яких стільки між народом а в яких нарід виспівав свою долю чи недолю, з'образив свої чутя і погляди — де словом змальована ціла его душа.

Зібрані подякували щиро п. Прелєґентови за старанно оброблений відчит.

З черги слїдував відчит п. О. Мулькевича на тему: „Музика яко средство вихованя".

Прелєґент, виказавши великий вплив музики і співи на душу дитини, підчс вагу науки співу не лише в школї але і дома від першої молодости а при тім звернув увагу, як доконечним єсть стерегти дитину від всяких наглих ушкоджень тїлесних, котрі би могли слух дитини притупити або і зовсїм ушкодити. Звернув головну увагу на мотиви народні, бо ті лиш суть в силї промовити до душі дитини, і заохотити ю до любови всего, що питоме.

По відчитї забрав слово п. Боцян. В ядернїй бесїдї виказав він на примірах з істориї життя так старинних як і пізнїйших народів силу народної пісні, на котру прелєґент звернув головну увагу.

П. Цепух звернув увагу на науку сьпіву в школї і виказав, що она єсть заразом средством, яке учить молодїж порядку і ладу.

П. Коссар підчс в своїй бесїдї обяв, який слїдив від довшого часу а іменно, що шкільна молодїж дуже рідко співав поза школою такі пісні яких учать ю в школї; волить співати свої, чисто народні або церковні. З сего взгляду радить учити пісень народних змісту морального і церковних, взагалї учити пісень, котрі молодїжи скорше припадають до вподоби а через се і сильнїйше на ню вливають.

Зібрані подякували прелєґентови за працю.

По визначеню дня на слїдуючу конференцию замкнув предсїдатель засїданя, подякувавши зібраним за участь.

В Майданї 5. цьвітня 1901.

ОПОВІЩЕНЄ.

Іспити на учительки ручних робіт жіночих розпічнуть ся в Самборі дня 13. мая 1901.

Подання заосмотрені в приписані документи вносити треба на руки ц. к. Дирекцыї учительскої Семинариї найдальше до 5. мая 1901.

„ТРУД“

промислова спілка жіноча,

що має на цїли з одного боку подати бідним женщинам способ до заробкованя, а з другого придбати інтересованим дешево як найлїпших товарів і виробів — не може діждати ся введена в житє, а се тілько завдяки байдужности, з якою наша суспільність відносить ся до цїлий сего товариства.

Другі народи позавязували ріжнородні товариства, що дають добрий заробіток потребуючим женщинам, надто старають ся завдно про заснованє нових і всяких жїночих шкіл, одним словом — опікують ся женщиною і єї долею, бо зрозумїли, що в нинїшних тяжких часах мусить і женщина причинитись до улегченя незавидної долі своєї родини тим більше, що у неї сила і способности до того есть, що они можуть поруч з мужчиною ставути до праці около суспільного розвою і на насущний хліб. Тілько ми Русини не хочемо сего зрозуміти, що треба конечно обезпечити материяльний бит нашим сиротам; що треба в них зробити пожиточних членів для рускої суспільности. Тільки ми Русини не добачаємо того, кілько то нашого нераз кровавo загарованого гроша йде в чужі руки збогачуючи елементи нам просто ворожі!

Хоч досьвід, який маємо на наших товариствах Дністер, Народна Торговля, Союз кредитовий з цїлим рядом других кредитових товариств і Товариство виробу риз церковних, поучає нас, що такі товариства у нас не тілько можливі, але і конечні, бо розвиваючись як найкраще дають цїлим соткам Русинів і їх родинам запевнений материяльний бит, а надвишки фондів уживають ся на патріотичні і добродїйні рускі цїли, наслідком чого рускій гріш вертає назад у рускі руки, — хоч всї се розуміємо, що і товариство „Труд“ мусить розвинутись як найскорше, бо-ж прецїнь оно має занятись виробом одїня і других конечних потреб до убору, а мимо того не помагаємо єму добитись хвилї введена его в житє, що залежить виключно від числа зложених удїлів яких до тепер назбирало ся всего 150 а треба в пятеро тілько!

Приступайте отже Родимцї до нашого „Труда“ з повним довірєм, складайте на народний жертвенник по 20 корон, складайте їх тим певнїйше, що прецїнь они Вам не пропадуть, але дадуть певний річний дохід, — складайте по 20 корон хочби длятого, що сим подасьте помічну руку рускій женщинї, котра Вашої помочи потребує, від Вас єї дожидає [і має право жадати!] Чим скорше зложите удїли, тим скорше поможете не одній сиротї, що потребує Вашої помочи не з власної вини, але найчастїйше завдяки тому, що її родичі чи-то не могли, чи не вміли або, на жаль, може з бїдужности і не хотїли обезпечити будучність своїй дитинї. Подайте помічну руку рускій женщинї на те, щоб она змогла доказати, що она в силї працею своїх рук сторицею вернути Вам і цілій рускій суспільности тую хвилеву ленту, яку ложите на народний жертвенник!

Один удїл виносить лише 20 корон, а вписове 2 корони.

Зголошеня в члени товариства приймає і удїляє всяких пояснень

Г. Шухевичева ул. Собіщина ч. 7.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

ч. 8. Львів 20. цьвітня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщиан ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Про зьвіринний рух.

E. Du Bois Reymond.

Конець.

Осїдком чутя, волї, сьвідомости есть сам мозок — орґан дуже скомплїкований, що виповняє чашну ямину. Не мож подумати на сьвітї сьвідомости без чинного або бодай полусонного мозку, проте хибно говорять люди, немов би грудь і серце були осїдком людских чувств.

Мимоходом кажучи, є серце дуже прозаїчним, хотяй найпрацьовитшим орґаном; оно є мішком мускулярним, с. є таким, що є спосібний стягати ся, а через те як помпа днем і ночию проганяє кров через всї части тїла, щоб достарчити їм киеня, побираного легкими, і поживи, як також аби забирати з'ужиті материї; длятого тілько поетичним а фізіольоґічно неправдивим есть противставленє голови і серця, — розуму і чувства. Лучавсь однак і фізіольоґови, що часами притисне руку до серця. Бо як залога близького загибели корабля шпарко бере ся до помп, коли вчує поклик: земля, земля! — а знов опускає руки бездїльно, коли по голосах розпуки пізнасть, що ратунок був тілько маною, — тодї серце, те бідне серце, товаришить нїжною симпатию всїм бурям наших чувств, а коли оно в крайній розпуцї затихне, то корабель наш сейчас заливають фалї смерти. Так поетично звеличане значінє серця в незабутній пісни Уланда дасть ся оправдати з фізіольоґічного становиска.

Если мозок есть осїдком чувств і волї, то змисли, які мають мозкови звіщати про вражіня змислового сьвіта, як і мязи, спонукані мозком до корченя, мусять бути з ним сполучені. Дїесь се за помочию нервів.

Нерви не суть, як многі збаламучені хибною назвою гадають, хоробливим станом, близше неопредїленою недугою слабосильних осіб, навпаки они суть дїйстними орґанами, що в тїлї зьвіриннім яко провідники чутя і руху ґрають найважнїйшу ролю. Нерви, се елястичні мягкі, вогкі, жовтаво білі верівки; найгрубші з них доходять в людскім тїлї грубости сїрника. Як де-

рево запускає своє коріне в землю, так розгалузують ся по цілім тілї нерва, виходячі з мозку і з стрижа хрибетного.

Мікроскоп вказує, що нерви складають ся з самих як скло прозорих ниточок, 20 раз тоньших від жіночого волоса, що они филясто уложені в скірній похві подобають на волос розплетеної коси. Де похва достаточно тонка, там виглядають нерви, по причині филястого уложена примітивних волокон, як морова тканина. Ті тонїсенькі ниточки розходять ся не розгалузуючись, они все так само грубі, від мозку аж до кінчин тіла, а мнимо розгалуженє нервів походить відси, що більша скількість нервів лучить ся в жмути, жмути знов в вязки, а ті в верівки і т. д., аж вкінци творять ся грубі сплети.

Після того, чи нерви служать для чутя чи для руху, маємо двоякого рода нерви. Одні простирають ся між змисловими знарядами, до яких належить також скіра, а мозком, — се суть нерви чутя; — другі лучать мязи з мозком, се суть нерви руху. Дівчинї розплелась коса, а она необачна кінець коси завязала в сніп; от і образ як жмут нервів руху входить в мускули: волосє коси то примітивні волокна нервів, стебла снопа то грубші, подовжні волокна мускула.

Чи форми і краски радують наше око, чи ніжні тони одушевляють наше ухо, чи любуємо ся запахом або смаком овочів, чи в скалї наших чувств переходимо від жестокого болю до спокійного вдоволеня і радісного одушевленя: все то перейшло по тих дрібненьких жовтавих волокнах, по нервах. Прошу представити собі чоловіка серед якоїнебудь роботи, неповоротного заробника, що на подвірю рубає дрова, струнку веселу стать, що кружає в танци, або понурого вітязя, що незначним рухом посилає полк за полком під картачі, — дорога волї у тих людий переходить з мозку до членів знов по тих незамітних, жовтавих волокнах, по нервах. Если з цікавостю оглядаємо фабрики і машини, що суть витвором людских рук, то на тій самій основі признати треба, що нерви — ті незамітні, жовтаві волокна, заслугують також, щоб присвятити їм хвилю часу.

Нерви, що йдуть від мозку до мускулів, назвав я вище нервами руху. Се не належить так розуміти, наче б они могли, так як мускули, самі порушати ся. Нерви, як всї прочі части тїла, виняшши мускули і мікроскопійні творва, які тут нас не обходять, не спосібні порушати ся. Як не ма змислу називати сильну руку жилавою, а одиноким правильним висловом есть звати єї мускулярною; так не має найменшого змислу говорити о дрожи, граню, корчах і судорогах нервів. Навіть ті неправильні мимовільні рухи, звані корчами і судорогами, суть викликані мускулами, що одержали від нервів невластиві прикази. Бо прошу зважити, яким способом можуть нерви викликати рух, хоть они самі, се ще раз повтаряю, на зверх все цїлком спокійні.

Вже вище згадував я, що діє ся, коли будемо мускул сьвіжо убитого зьвіряти в якийнебудь спосіб побуджувати. Мускул корчить ся, а коли побудженє устане, він знов вільнів.

Нехай ділає на якімнебудь пункті на нерв оден з впливів, котрий зміняє єго фізичний стан, пр. стисканє, паленє, різанє і т. п.; нерв справдї лежить на зверх спокійнїсенько, але від побудженого місця кілька метрів віддаленій мускул, в якім ся розходить нерв, корчить ся в ту саму мить, якби єго самого побуджено.

Однак доповнити треба одної условини, іменно: нерв між побудженим місцем а мускулом мусить бути ненарушений. Если він деснебудь перетятий,

згнетений, спалений, наджертий, то все минаєсь в спокою, хотяй би перетятий нерв стулено площами перерізу як найдокладнїйше.

Очевидно від побудженого місця нерву, переходить щось до мускулу, однак до неспиненя его переходу потрібна натуральна звязь нерву, і се „щось“ спонукує мускул скорчити ся. В чім те „щось“ може полягати, сеся — як єї зовуть — засада первів? Плином, як се уявляли собі давнїйші фізнольоґи, не може бути; на добавок его скорість в так несказано тонких первових волокнах занадто велика.

Представте собі довгу зелїзну огорожу, от пр. таку, як на Липскій площі (в Берлинї) по обох боках переїздного насипу, до неї приложило на обох єї кінцях двох людий свої уши. Будемо по огорожі в якімнебудь місци скробати шпилькою, то обидва слухачі почують те скробанє зовсїм виразно. На вні не можна запримітити на огорожі нїчого. Нема сумнїву, що дрожаня найменших єї частинок, голосові дрожаня, розходять ся від місця порушеного шпилькою на обидві сторони аж до ушей обох слухачів з великою скоростию. Но коли б денебудь металїчна звязь була перерзана, то голосові филї не можуть переступити перерви, дрожаня там запиняють ся як в пукненім дзвонї.

З того приміру видимо, що внутрішний рух найменших частинок тїла потребує до свого розходженя означеного рода звязи, при чім однак на зверх нїчогісенько запримітити не можем, та що в природї подибуємо таких примірів більше. Отже під тими голосовими дрожанями, або під рухом найменших частин, прошу представити собі те „щось“, що перебігає в нерві від подражненого місця до мускулу і спричиняє его скорч; з него на вні нїчого запримітити не можна, а до его розходжена конечно потрібною есть природна звязь нерва.

Але, запитаєте, як може незначний рух в нервах, котрий може спинити найменша перешкода, викликувати в мускулах силу, що підносить цетнаровий тягар? Таж сила, так само як материя, з нїчого повстати не може; причина і наслїдок суть рівновартними; годинник віддає за добу як раз таку саму силу, якої було треба до его накрученя.

Коли весною переходять погоничі з мулами через просмики Ґоттарда навислі снїгами, то здіймають дзвінки з шиї звірят. Придорожні хрести вказують місця, де засипані лявіною погибли ті, що забули сего вчинити. Незначне зворушенє воздуха тими дзвінками було імовірно в станї зі скоростию вихру струнути в доли величезні маси снїгу і леду. В тім случаю легко понати дїйстний стан появи. Тамті маси снїгу лежали, як кажесь, на краю збоча і за найменшим товчком стратили рівновагу. Їх не звергли голосові дрожаня воздуха але власний їх тягар, чи притяганє землї. Подібно, подумати треба, найменші части мускула находять ся в спокою і теж на самім краєчку, а незначний рух нерва, доходячий до мускула, вистарчає, щоби рівновагу знищити і внутрішні сили увільнити, або як се звесь в механїцї, виладувати сили, що стремлять корчити мускул.

Тепер чей злишною буде замітка, що при довільнім руху заходить в нервах і мускулах той сам процес, як і при штучнім подражненю препарованого нерва, з тою ріжницею, що в першім случаю побудженє до руху не виходить з чужого орґанізму (або як се звуть: від ріжнородних впливів), але має свій тайний початок в мозку. Питанє про той початок переходить на таке поле, де треба полишити свободу здогадам, і тут за провідника обратись не

можу. Полишаю всякому до волї, чи хто хоче гадати, що нематеріальна душа стоїть в мозку в безпосередній звязи з кінцями нервів, — чи волить думати, що з кождим духовим актом волї получений в мозку рух, який є в силї викликати через нерви знов той рух, що корчить мускули.

Отже через потрясенє, що переходить скоро по нервах руху, потискає душа — їздець, свого коня — мускули, до скоку — до корченя, і ся справа була-б на тепер полагоджена. Коли переходить внутрішнє потрясенє по нервах чутя від змислових знарядів до мозку, все одно чи оно штучне, чи викликане природно зверхним сьвітом, то в тім случаю на зверх не видимо нїякого руху, але внутр достерігаємо вражінє: отвираєсь чудесний сьвіт змислів.

Не можу пояснити механїки вражінь, яку так бистроумно опрацював берлїньскнй фізіольог Müller, се завело-б нас за далеко. Та не завадить мимоходом усунути загально стрічаний погляд, наче-б ми мали чутє в кінцях наших пальцїв. Ще перед тим доказав я, що наші пальці самі про себе неспосібні порушати ся, но они так само неспосібні щонебудь відчувати.

Але-ж, скажете, коли вколю ся голкою, нїхто мене не переконає, що палець не болить. А може таки переконає; бо знаєте, що лучилось? Злобне вістрє голки попсувало оден дрібнотвір — волоконце безчисленних нервів чутя, що розпостерті ві всїх місцях і напрямах нашої скіри, як в рудоносних камени жили дорогого металю. Від уколеного голкою дрібнотвору метнулась дрож нерву сейчас до мозку, наче крилатий післанець, і сповістила душі про заподїяний біль. То дрожанє нерву болить нас в мозку, а не палець. Натрафить голка на безнервне творивo нашого тїла, як нігтї і волосє, то се для душі так рівнодушне, як наперстковн уколенє голки. Може кому приключилось перетяти нерви чутя йдучі від пальцїв? В тім случаю дрожанням того нерву перервано природну дорогу до мозку, палець став глухим каменем, так невражливим як ноготь на пальци.

Однакож нема чого дивуватись, коли люде гадають, що болить їх палець. Бо мозок привик причину вражінь, що ему присилав якийсь нерв, відносити до самих кінчиків того нерву в скірі; так коли пр. ударимось ліктем і стовчемо зле охоронений там нерв, заосмотруючий волокнами чутя ту часть руки, де находить ся міаннець, то дізнаємо в тій части руки чутя немов би численних уколень голкою; так старий вояк, якому арматня куля відорвала рамя, відносить біль, відчуваний при змінї воздуха в заблизненім місци до рамена, якого він вже від 30 лїт не має.*)

Дальшим обманом есть пересьвідченє, що уколенє голки відчуваємо в ту саму мить. Заким біль від уколеного місця пробере ся до мозку, минає досить часу. За той час перебіжить сьвітло в просторі кількасот миль, лискавка прошибла вже воздух, а навіть лїтаючий голос перейшов в зелїзній огорожі від кінця до кінця. Недавно доказав Герман Гельмгольц, що, коли гарпуна зранить хвіст кита, минає майже секунда заким біль добіжить по нервах чутя до мозку сего великана, а знов мине друга секунда, заким післанець волї вернесь назад по нервах руху до хвоста і прикаже ним вдарити.

---

*) Стягаюча ся близна тисне на кінці нервів, що розходились перше по цілім рамени, а яких дрожани звик був мозок відносити до рамени. Даятого видаєсь помилки, що відчуває біль не в близні але в самім рамени, якого давно вже не має. — П. пр.

Чи видите душу уміщену в мозку, яко одинокім вражливім, сьвідомім місци тїла, а все проче тїло яко мертву машину в єї руках? Так кипить в крайно сцентралїзованій Франциї житє того народу тілько в Парижи. Але й Франция ще не добрим тут приміром, она чекає ще на Вернера Сіменса, щоб покритись сїтию дротів телеґрафічних. Бо як центральна стация телеґрафічна в Берлїні при Königsstrasse через імпозантну сїть дротів стоїть в звязи з найдальшими границями і всїми закутками монархиї, так само одержує душа в своїм бюрі — в мозку, через свої дроти телеґрафічні — нерви, ненастанно депеші зі всїх кінцїв своєї держави — тїла, і розсилає прикази на всї сторони своїм урядникам — мускулам (мязам).

Хто пізнає з нїмого, монотонно в даль простертого дроту, чи по нїм зі скоростию блискавки перелїтає вість побіди, курс біржевий, чи слова звіщаючі одиницям або народам ганьбу і сором? Так на зверх все однакові нерви, нехай би в середині була й буря, пересилають стократ зміняючі ся звістки, то від змислів до мозку, то знов від мозку назад до членів і внїшного сьвіта. А як мозок не може розріжнити, від якої точки нерву чутя насіла болесна вість, бо удар в локоть відчуває в руцї, так телеґрафіст не буде знав стациї надаючої, коли сама себе не назве. Колиж денебудь дріт перерваний, то можуть шпритись розрухи, грозити повінь, власти центральні знати того не будуть, або їх заряджения вздержать ся по дорозї. Так чоловік, якого нерви чутя в ногах перетяті або знечулені, може в сні спалити ноги як безногий свою кулю; так жаба, якій перетято рухові нерви ноги, перед очевидним небезпеченьством не година ноги спрятати.

То диво нашого часу, електричний телеґраф, істнувало вже від давен давна в звірининій машинї. Однак схожість між системом нервовими і електричним телеґрафом сягає ще глубше. Се більше як схожість, се посвоячене між ними обома, згідливість не лиш в дїйствах, но відай також в причинах.

Води Орінока, Амазонки, лаґуни Ллянос (плд. Америка) аж кишать, як оповідає Александер Гумбольт, від зелено-жовтавих вужоватих риб, яких гішпаньскі креолї звуть темблядорами*) с. є потрясачами. Місто оружія дала їм природа спромогу висилати після вподоби через воду електричні удари, які добичу розоружують або ворога запоморочують. Горе степовому коневи, коли его досягне мокра лискавка темблядора; він запоморочений топить ся в плиткім броді.

Кождий з нас має в собі троха сили тих страшних вугорів. В нервах і мускулах всїх нас кружить невинно і безгомонно лагідна буря. „Се, що есть — мовлячи словами Гумбольта — невидимим живим оружієм тих водних жителїв, те що огненною стрілою прошибає звід небесний, що зелїзо до зелїза притягає і править рухами провідної голки магнетичної“, — се той сам елєментарний огонь, що переходячи по мідяній дорозї кепкує з нашого парового слимака; всюда та сама електричність, якої тайні сили дїйствують також в наших нервах.

Та час проминув і я мушу вдоволитись, щом в заслони, скриваючої великий сьвіт чудес, підніс перед Вами бодай оден єї кінчик. Поминувши се

---

*) Gymnotus electricus. Крім него суть ще инші роди таких риб як: Malapterurus electr., що жие в ріках Африки, і Torpedo ocellata, яка жие в середземнім моря. — П. пр.

натрафилибисьмо знов на нову заслону, якої навіть природописець не зміг ще піднести; а сей виклад лишить ся завсїгди лиш фізіольогічною проповідию на темат евангелия перского поета-фільозофа: „Скажи, чи не принадні, не чудесні рухи Сулеймн?“

Як. Мк.

Збиранє ростин яко средство до образованя.

„Ум, призвичаєний до ядренности і ясности, обізнаний з жерелами природи, має більше помочи до доброго писаня, як такий, що позбавлений того всего. Наука природи є скарбом найкрасших метафор, образів, порівнань а навіть засадничих правил і доказів, она є ще найпоживнїйшою стравою для імаґінациї“.

Повисші слова виголосив колись довголїтний ректор виленьского университету, Іван Снядецкий, чоловік обдарений незвичайно всесторонним умом, учений з темпераментом полїтичного дїяча, полїтичний дїятель з розвагою і консеквенциєю стислого ученого, знаменитий адміністратор, літерат з вражливою душею і переповненою горячою любовію до вітчини, а побіч того всего замилований педаґог і великий приятель молодїжи.

Є се дїйстно незвичайна і навіть в своїх блудах навскрізь симпатична стать, бо можна пізнати, що ті блуди суть лише наслїдком благородного запалу підбуджуваного вічно молодечим темпераментом.

Голосячи висшість ума „обізнаного з феноменами природи“ мав Снядецкий на гадцї не лише ті в тїснім значінню педаґогічні прикмети педаґогічних студий, що яко стислі науки призвичають ум до стислости а через ґімнастику роблять его більше гнучким. Єму ходило не лише о саму науку, але о то зжитє ся з природою, котра є „скарбом найкрасших метафор, образів, порівнань, а навіть засадничих правил і доказів“, о то зближенє ся до природи, через котре чоловік вирабляє свого духа всесторонно.

Не будемо застановляти ся над тим чи слушне є в засадї приписуваня такого значіня приставаню з природою. Ми припускаємо навіть, що взглядом подробиць, стрітили би ся ми з певною ріжницею гадок в тім взглядї; однак на всякий случай мусимо згодити ся, що Снядецкий ідучи за своїм широким і бистрим умом і за голосом інстинкту, котрий диктувала єму велика любов вітчини, був дїйстно на правдивій дорозї, а накликуючи до розумного і сьвідомого обзнакомленя з „феноменами природи“, до стислїйшого зжитя ся з природою, вірив, що та дорога поведе до більшого уморальненя суспільности і піднесеня умів понад буденну уровень.

А чи-ж і тепер не треба про се дбати?

З того власне становиска хотіли би ми посьвятити пару слів одній дуже популярній, а заразом дуже занедбаній розривцї, якою є збиранє цьвітів.

Стремлїнє кождого міщуха на лоно природи — то інстинктовне стремлїнє, що є впрост вираном конечних фізіольогічних потреб органїзму. До того не треба анї накликувати, анї розводити ся над его пожитками. А го-

ворячи о приставаню, о зжитю ся з природою, маємо на увазї таке стислійше сполученє з нею, сполученє сьвідоме, коли чоловік, нїби з приятелем, пристаючи з природою дістає правом любови і приязни приступ до єї тайн, учить ся єї понимати, черпаючи з неї приміри, а деколи і заохоту.

Ту вже, крім тої вродженої любови, котру всї взглядом природи відчуваємо, треба мати конечно певне замилованє в єї слїдженю, бо лише під тим услівєм може витворити ся таке зжитє, о якім говоримо. Ті дві річи: любов природи і єї пізнаванє — то як ті тїла, що в хемічнім розкладї взаїмно на себе дїлають: під вплівом одного повстає стремлїнє до другого, а враз з ростом другого знов змагає ся перше — і все так дальше без перерви.

Одним зі средств, знаменито улекшуючих вже не лише пізнаванє, але взагалї таке зближенє до природи, о якім перед хвилею говорилисьмо, є власне збираннє ростин. Тому то треба збираннє ростин усильно поручувати, а вже особливо молодїжи. Передовсїм, є оно одиноким средством щоб научити ся внїшної морфольогії ростинного орґанїзму і систематики родів, — представляє отже практичні занятя наукові з ботанїки, що мають велике дидактичне і педаґоґічне значінє. Можна сказати, що збираннє ростин є одинокою дорогою, що провадить до пізнаня ростинного сьвітя, бо теоретичні студиї в данім случаю нїколи не заступлять практичної методи. В додатку є она найбільше економічна, бо дає найлучші результати з найменьшим накладом часу і працї: обсервовані явища і річи утревалюють ся в памяти самі через себе, непостережно і майже несьвідомо, що очивидно є великим улегченєм студий, надаючи їм характер дуже мало вичерпуючої працї, навіть більше розривки, як правдивої працї.

Не лише в програмах шкільної науки, котрих недостачам ми привикли вже й не дивувати ся, але і взагалї збираннє ростин як наукове средство дуже у нас легковажить ся. Понеже проти практичній і поглядовій методї в природничих науках нїхто не може в засадї виступати, проте вишукує ся такий закид, що хоч збираннє ростин і самостійне розріжнюваннє їх дїйстно улегчує запізнанє з ростинним сьвітом, то все-ж таки се надто поверховне знанє, надто мертве і сухе, аби могло задоволити і заохотити до дальших студий; що робить студіючого лише властителем менше або більше комплєтного катальоґу ростинних родів; що не дає найменшого понятя анї о условіях життя, анї о дїяльности ростинного орґанїзму; що отже не відповідає теперішному станови ботанїчної науки і т. д.

Несправедливі закиди. Бо передовсїм, збираннє і означуваннє ростин треба означувати з одної сторони лише яко практичні занятя з ботанїчної морфольогії і систематики, трудно проте вимагати, аби обіймали цїлість науки о ростинах. Прецїнь пізнанє морфольогії і систематики ростинних родів зовсїм не виключає студий над фізіольогією ростин, або над иньшими віддїлами ботанїки; противно — знанє так морфольогії (орґаноґрафії), як і засад ростинного укладу є конечним услівєм дальших студий, є не лише улегченєм дальшої працї, але навіть і заохотою. Бо і самі назви не суть в тім взгляді пустою річию: коли знаємо назви певного числа родів, то можемо тогди між ними і орієнтувати ся і легче порозумівати ся що до них, і впрост несьвідомо, знаючи певні ростини з назви, скорше будемо старати ся про них дещо більше довідати ся.

Таке власне хочби побіжне знане головнїйших представителїв ростинности, що покриває рідну землю, повинен мати кождий чоловік. Західноевропейскі суспільности осягнули вже ту ціль в значній мірі: зачинаючи від народних шкіл і кінчаючи на найвищих гімназіяльних клясах, є зїльник, зібраний власною працчю, невідступним товаришем ученика; а навіть малі дїти, що бавлять ся піском на сквері або в міськім городї, мають завішені на рамени зелені ботанїчні пушки, наповнені цьвітами і зелами: вже тогди призвичаюють ся до тої забави і розривки, котра пізнїйше має стати (зовсїм незамітно!) предметом шкільної науки, а вкінци має допровадити до пізнаня і полюбленя тої пестрої одежі, що з кождою весною покриває рідні лани і ниви. Ми ще так далекі від того, що о таких річах, як пр. збірні ботанїчні прогульки, навіть не можна і подумати, хоч ніхто не заперечить їх великого і всесторонного хісна. Звиджуючи ріжні околиці краю пізнаємо не лише ростинність, але і сам край: в той спосіб лучимо фльористику з пізнанем краю.

Ростинний сьвіт є частию природи, найбільше характеристичною для даної місцевости; на нїм відбивають ся найлїпше всї природні условія, він є виразом клїмату і географічного положеня. Тому то вяже ся понятє майже кождого краю в нашій уяві з его ростинностию, а коли єсьмо на далекій чужинї тужимо за нашими крїпкими дубами, розложистими липами, смереками, незабудьками, маками, блаватами і кукілями. Коли-ж єсьмо в місцевости, де нема тих всїх нам дорогих ростин, якою-ж розкошию переймає нас вид чого небудь, що пригадує нам наші лїси і поли.

Впрочім збираючи ростини, здобуваємо не лише їх пусті назви; бо хоч не можемо через те, очивидна річ, пізнати їх житєві чинности, але находячи їх ту і там, приглядаємо ся условіям їх житя, достерігаємо ріжниці заходячі в тім взглядї, що відбивають ся в відмінним уформованю самих ростин — одним словом, студиюючи впрост з отвореної книги природи, пізнаємо безпосередно саме житє в его стислім відношеню і безнастанній залежности від окружаючих его внїшних условій.

Ми не мали заміру дати в повищих стрічках вичерпуючого представленя обговорюваної справи; ми хотїли кинути лише кілька гадок, що ілюстрували би педагогічні і дидактичні прикмети збиранє ростин — переважно під взглядом ботанїчним. Не порушилисьмо натомість всїх додатних сторін з загального педагогічного становища, не говорили про естетичне значінє безнастанного приставаня з ростинним сьвітом, о почутю гармонії, яке мусить оно в кождім серци будити; не розводили ся над даром спостеріганя і критичнім змислї, які розвиває всяка самостійна праця. Здає ся, що то все суть правди, котрих доказуване було би що найменше непотрібною річию.

Для доповненя представленого образу треба посьвятити кілька слів відмінному типови збиранє ростин, коли оно не виступає вже як помічне средство в науцї, але як самостійний науковий дослїд: маємо на увазї ученого слїдителя-фльориста.

Здає ся, що не потрібно зазначувати, що хоч того рода наукова праця є одною з найбільше приступних, бо відбуває ся без великих зложених приладів і лябораторий, однак вимагає дуже основного приготованя, великого знаня предмету, значної вправи, змислу спостерігання і критицизму. Мимо того всего, стрічають ся фльористичні досліди в опінії загалу з незвичайним легковаженєм; звичайно представляємо собі, що нїми займають ся такі ти-

нові старі „натуралїсти“, яких карикатури привикли ми бачити в гумористичних часописях; що они становлять неначе одиноку наукову розривку, яка лишає ся всяким емеритам науки.

Тимчасом ті спостереженя старанно збирані сумлїнними фльористами, становлять виправдї сирий, але мимо того не менше цїнний материял, котрим инъші слїдителї користують ся при характеристицї цїлих стреф ростинности; на котрих підставі будують ся засади ґеоґрафічного розміщеня ростин, розвою і істориї поодиноких родів і тих вандрівок і змін, котрим они з бігом довгих періодів часу підлягали.

Се суть дуже обширні квестиї, котрих розвязанє опирає ся в значній мірі на результатах тих сухих і легковажених фльористичних дослїдів. Так, навіть в найбільше сухих катальоґах і списах найдених в даній околици ростин, враз з докладним вичисленєм стрічуваних становищ, містить ся принада займаючих квестий; бо кождий з тих списів діжде ся своєї черги, коли рука слїдителя витягне его фоліянтів забутя, пічне виготовувати з него дрібні спостереженя і опирати на них свої загальні висновки.

Таке є значінє фльористичних дослїдів взагалї. Задачию наших фльористів повинен бути передовсїм дослїд ростинности нашого краю; кожда цивілїзована суспільність повинна стреміти до можливо докладного пізнаня власної землї і всїх єї богацтв, отже і єї ростинности. Се становить одну з задач фізіоґрафії. Отже неповинно ся легковажити дослїдів фльористичних, але попирати їх всїми силами; бо що-ж зробимо тогди, коли прийдуть чужі люди і скажуть нам, що украшає наші родинні ниви і поля, що крие ся в глубинї наших дрімучих лїсів?...

Дещо про шкільництво у Бурів.

Голяндцї осїли в 17. в. на полудневім конї Африки, до них прилучили ся протестанти Французи, які наслїдком переслїдованя (1685 р.) або прогнаня, були приневолені опустити вітчину. Французи з'асімілювали ся дуже скоро з Голяндцями, приняли їх мову і обичаї. З'асімільованє обох народів послїдувало так скоро, що в р. 1725 могли французкі інжінєри, вислані до полудневої Африки мірити Меридіян, розговорювати ся по французки лише зі старшими людьми, уся молодіж говорила лише по голяндски.

Осадники ті використували в нечуваний спосіб автохтонів, які замешкували край: Доброї Надїї. — Наслїдком того вимандрували автохтони зі своїми стадами на північ, де цїлком свобідно уживали незмірних пасовиск.

В р. 1806 перейшла полуднева часть краю, Добр. Надїї, в руки Англїйцїв, котрі внесли в р. 1834 невільництво.

Вільні тепер Бури заложили в р. 1852 під правлїнєм Преторія, нинїшну трансвальску републїку.

В р. 1879 хотїли Англїйцї опанувати републїку, однак побіджені в р. 1880 під Маюба Гіллю залишили той намір а умовою з р. 1874 узнали тривання републїки.

Часті війни, які мусїв Трансвааль провадити за свою самостійність, руїна сел надто недостаток доріг були причиною, що закладане і розцьвіт ішли дуже поволи.

Однак велика зручність в кінній їзді уможливляла молодим Бурам відвідувати далекі школи, так, що їх що раз більше горнулось до науки.

Перший шкільний закон зістав виданий р. 1882 а доповнений р. 1892.

Інїціятива до заснованя шкіл і їх утриманє залежні були зразу від родичів, котрі хотїли посилати дїтий до школи; держава попирала лише ті змаганя родичів а кромі того заложила своїм коштом школу для учителїв і наставників.

Пізнїйше підпомагала республїка школи субвенціями від 150—200 корон річно за кожду дитину старшу 6-ти лїт, яка ходила правильно до школи, відтак призначувала держава 30—40 корон місячно на страване для кождої бідної дитини, що мешкала дальше як 3 милї від школи.

Учителї побирали від 250—1250 К. річно.

Закон з р. 1896 постановив, що президент республїки може закладати школи на кошт республїки не чекаючи інїціятиви родичів.

В школах заложених в золотоносних околицях об'учують дїтий за дуже мірну доплату.

На початку теперішної війни було в Трансваалю 12 шкіл з 49 учителями і 1500 хлопцями. Трета часть учителїв були Англїйці, котрі, хоч неуміли по голяндски, всеж таки були оплачувані з державних фондів.

Над школами мав надзір 6 інспекторів, вибраних з посеред найдосьвідченїйших учителїв.

В послїдних роках заложено в Преторії 2 учительскі семинарії, які мають образовувати учителїв, заанґажованих з поза краю.

Усїх мешканцїв в трансвальскій республицї було в р. 1898 около чверть мілїона, а видатки на школи виносили 5,700.000 корон для 15.000 дїтий!

Дїти учащали до школи дуже пильно. До сїльских шкіл ходило 91%, а до мійским 84% дїтий.

Кождому учителеви є позіставлена свобода не тільки в наученю але надто в виборі книжок. Они учать: біблїйної історії, голяцкої мови, рахунків, писаня, сьпіву, історії полуднево афрїканьскої республїки і всемірної, геоґрафії, чужих мов, рисунків, історії природи і ручних робіт.

З чужих мов уживає ся на науку анґлїйскої мови в 3 клясах по 25 год. в тиждень, в клясах висших по 4. год.

На парискій виставі з р. 1900 звернули на себе увагу шкільні працї трансваальских дїтий.

Ручні працї дївчат і хлопцїв доконують ся в школах в тім самім обсягу, як у нас вчисляючи науку слейду, котрий там тішить ся великим попертєм зі сторони учителїв а також не меншим замилуванєм у молодїжи.

Всї шкільні книжки написані Голяндцями і друковані в Голяндиї.

Сьвятковане Великодня.

В перших віках приняли християне, що були під панованем Римлян, з конечности календар своїх гнобителїв — для сьвяткованя Великодня не було означених правил, що було причиною многих спорів. В першім віку і до половини другого обходили жиди, що приняли нову віру, своє народне сьвято Пассаг, того дня, як і попередних лїт, лише з тою ріжницею, що слїдуючий день сьвяткували они на памятку мук, а третий на памятку воскресеня.

Сьвято Пассаг обходили жиди в місяци Нїзан, котрий зачинавсь враз з настанем нового місяця, з найблизшим порівнанем дня з ночию; від новю до повні раховано 14 днїв, вчисляючи в те і день новю, в той спосіб сьвяткували жиди і християни Пассаг в сам день весняної повні. Писарі церковні і хронольоґісти назвали сей день (14 Нїзан) luna decimaquarta, котрий припадав на ріжні дни тиждня. В другім віку порішено, що день Воскресеня був невластиво названий Пассаг, що яко день радости повинен бути відложений на неділю.

І. Христа розпято на хрестї в пятницю дня 3. цьвітня 33 р. (luna XIV), третого дня воскрес (luna XVI) і ті дві доби були жерелом релїґійних непорозумінь: а іменно церква Александрийска обходила сьвято Пассаг з жидами дня 14. місяця Нїзан, або в найблизшу повню веснянного порівнаня дня з ночию, — без взгляду на те, чи повня припадала перед порівнанем, чи по, чинв неділю, чи в инший день тиждня; західна церков не сьвяткувала Великодня в саму повню, але відкладала до пятницї памятку мук а Воскресене до неділї. Позістала більшість християн рівно-ж принимала пятницю і неділю за пасхальні терміни, але брала повню по веснянним порівнаню дня з ночию, а ніколи перед. Але і ту не було одностайности, бо порівнане дня з ночию було зазначене в Римі на день 18. марта, в Александриї на 21, отже з тої причини лучало ся, що в Римі сьвятковано Великдень скорше, ніж в Александриї. Ті непорозуміня, котрі з відси повстали, датують ся від половини II. віку. Межи Полїкарпом епископом смирненьским а папою Анїцентом повстав в р. 160 спір, котрого росліджувано на соборі лядикійскім в р. 170. В 20 лїт пізнїйше повторив ся подібний спір межи епископом ефезким Полїкратом а папою Віктором I, котрий хотів, аби держано ся звичаю західної церкви, противникам грозив клятвою, але за радою св. Іренея, епископа моґдуньского, повстримав ся, аби не замішати спокою церкви задля суперечки, котра вірі нїчого не шкодила.

До половини III. віку означено повню великодну після обсервованого новю, що не могло бути докладним, позаяк місяць доперва третого дня по властивім новю можна по заході сонця обсервувати, яко вузкий серп; перші канони веснянної повні, після котрих була докладно означена дата Великодня, обробили в III. віку александрийскі учені, Дионїз і Гіполїт. Собор Нїкейский (в р. 325) постановив за радою Константина Великого заняти ся справою сьвяткованя Великодня. Жадного виразного в тім взглядї права не установлено, а то длятого, аби не роз'ярувати спірних сторін, натомість Собор вислав загальне письмо (epistulam cyclicam) до епископів, в котрім поручає звичай александрийский, яко такий, що найбільше відповідав вимаганям Собору. По-

заяк Александрия мала знаменитих астрономів, длятого Собор вложив обовязок на александрийского патриярху, аби, означивши день Великодня за помочию 19-лїтного періоду Метона, доносив щорічно римскій церкві, аби відтак цілий сьвіт довідав ся о датї Великодня.

День веснянного порівнаня дня з ночию, стало назначено на 24 марта, хотяй, беручи астрономічно, може він припадати скорше або пізнїйше, повию Великодню треба було приняти в 14-ім дни по новю; числячи день новю за перший, повинно ся обходити недїлю Великодну найскорше дня 22. марта, а найпізнїйше дня 25. цьвітня. Непорозуміня церковні в тім взглядї не устали відразу; доперва в VI. віку за вплывом малого Діонїза, ріжницї межи церквою всхідною а західною затерли ся.

По упливі 12 віків показало ся, що дата порівнаня веснянного дня з ночию цофнули ся о 10 днїв і припадав дня 11. замість 21. марта, а то задля принятя злої довготи року юлїяньского. Длятого треба було запобічи, щоби в будучности сьвятковане Великодня не припало в зимі, що противило би ся постанові Собору нїкейского. Як відомо, зарадила тому реформа Григория XIII-ого.

В давній церкві сьвята Великодні тревали цїлий тиждень. Собор в Констанциї зредукував їх до трех днїв, а папа Пій VI. до двох.

Найскорше (д. 22. марта) Великдень припав по раз послїдний в роцї 1818, а буде в р. 2285. Найпізнїйше (дня 25. цвітня) сьвятковано Великдень лише раз в роцї 1666, а буде знов в р. 2343.

Від Великодня залежать, як всїм відомо, сьвята рухомі, до котрих належать (головнїйші).

Недїля Провіда (в 7. д.) Вознесенє (в 39 дн.). Зелені Сьвята (в 49 дн.) і т. дальше.

Нинї означенє дати Великодня не представляє нїякої трудности, задля дуже простих взорів, які подали учені, до котрих треба зачислити Ґавесса, Ів. Барановского, директора варшавского обсерваториюм, що уложив осібні таблицї, також проф. Карлїньского, автора самодїльної і цїнної працї п. з. „Причинок до календарноґрафії християньскої“ виданої в VIII. томі, розправ академії наук в Кракові.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ в Коломиї.

Товариство „Шкільна Поміч“ заснована в р. 1892 поняла скоро свою велику народну роботу і поборюючи всякі перепони, розвинуло ся гарно, та може повеличати ся вже тепер красними успіхами. Коли в р. 1894 заведено у нас мундури в ґімназиях, котрі мали вже по двох роках обовязково носити ся, товариство сейчас забрало ся до збиранє потрібних фондів знаючи дуже добре, як тяжко діткне то розпорядженє нашу молодіж, та що коли закон увійшов в житє, товариство було приготоване, і в Коломиї ні один бідний а добрий ученик не був приневолений для браку мундура перестати ходити до школи. Другою важною справою було заснованє Інститута, де би ученики

наші позамісцеві могли виховувати ся так, як сего добуо нашого народу вимагає. Видїл поборовши великі трудности, отворив таку бурсу в вересню 1896, а вже в маю минувшого року удало ся товариству спровадити до власної хати.

Дня 16. марця н. ст. 1901 о годині 8 вечером відбули ся загальні збори сего товариства. Голова товариства п. дир. Недїльский сконстатовавши відповідне число (25) членів отворив збори, подаючи короткий начерк розвою товариства від початку єго істнованя а головно дїяльности видїлу за рік минувший, заявляючи подяку інституциям і приватним особам, що підпомагали матеріяльно товариство, просить зібраних вибрати предсїдателя на час загальних зборів. На внесенє о сов. Войтїховского упрошено п. директора Недїльского принятн провід нарад. Голова дякує за вибір і на секретаря покликує п. Породка. — Нїм приступлено до порядку дневного, проф. Сальо поставив внесенє вибрати контрольну комісию в цїли перегляденя рахунків за час від послїдних загальних зборів т. є від 28/4 1900 до16/3 1901. По виборі контрольної комісиї, до котрої увійшли проф. Білик і Кузьма, предложив справозданє секретар і касиер товариства. Головним дїлом, яким видїл в минувшім роцї адміністрацийнім занимав ся, було закупно дому, добудованє деяких убікацій та упорядкованє подвіря і огорода. Все то в протягу року зроблено і бурсу перенесено до свого будинку, де ученики мають всяку вигоду як також поміч в науцї і надзір педагогічний. В бурсї є тепер 13 учеників за доплатою місячною по 34 К, 4 по 16 К, 6 по 20 К, 6 по 16 К, 4 даром а 1 ученик має даром обід і вечеру. — Ученики, котрі не були в Інституті, користали з фонду мундурового. Многим справлено мундури даром, иньшим по зниженій цїни, як також уможливлено сплачувати ратами.

Поступ в науцї учеників в бурсї є дуже добрий, бо на 34 учеників лиш один в першім курсї отримав свідоцтво другої кляси.

Стан каси представляє ся ось як:

Рахунок „Шкільної Помочи“:

Доходу було	19.107·41 К
Розходу було	18.984·21 К
Зістає в касі . .	123·10 К

Рахунок Інститута:

Дохід до 16/3 1901	5.266·02 К
Розхід	3.972·55 К
Є в касі . .	1.293·47 К

Рахунок фонду мундурового:

Дохід	1.362·90 К
Розхід	1.812·39 К
Стан каси . .	446·49 К (недоб.)

Даровано ученикам в минувшім роцї одїжи за . .	93·02 К
а від часу заснованя до 16. марта 1901 за . .	1.625·91 К

Майно товариства:

Актива	21.970·78 К
Пасива	11.442·60 К
Майно товариства .	10.428·18 К

Позаяк в справі відчитаних справоздань ніхто з присутних голосу не жадав — то здала справу комісия контрольна, котра все знайшла в як найточнійшім порядку, а зібрані уділили уступаючому видїлови абсолюторию. При точцї вибір нового видїлу на внесенє о. сов. Войтїховского упрошено дотеперішний видїл і на дальше провадити зачате дїло. Внесенє се принято одноголосно; вибрано дир. Недїльского головою, заступником заразом і касиром проф. Саля, секретарем проф. Наливайка, проф. Полянського і сов. Гузара членами видїлу, а д-ра Кобриньского і проф. Дольницкого заступниками.

Професор Сальо з рамени видїлу ставить внесенє, щоби загальні збори уповажнили видїл на добудованє пивницї, спіжарнї і прачкарнї за квоту 1.474·61 К. Збори приняли се внесенє як також і внесенє п. Породка, щоби видїл заняв ся купном і продажию зошитів шкільних, через що зискає ся много на порядку, як також приспорить ся товариству досить значний дохід, котрий тоне в кишенях жидівских.

Вкінци на внесенє совіт. Гузара, іменовано проф. Саля почетним членом. — На сїм загальні збори о год. 10 скінчено.

Всячина.

— Виклїд спису населенія в Австрії. В Відни обчислено вже загально число населенія поодиноких країв Австрії, а виклїд подаємо от тут:

	Число населенія в 1900 р.	Число населенія в 1901 р.	Приріст за остат. 10 лїт.
Галичина	6,607.816	7,295.538	687.722
Чехи	5,843.004	6,318.280	475.722
Австрия низша	2 671.799	3,086.382	424.583
Моравія	2,276.870	2,435.001	158.211
Стирия	1,282.608	1,356.058	73.350
Тироль	812.696	850.062	37.366
Австрия висша	785.831	809.918	24.087
Буковина	646 591	729.921	83.330
Шлеск	605.640	680.529	74 880
Дальмация	527.426	591.597	64.171
Країна	498.958	508.348	9.390
Каринтия	361.007	367.344	6.336
Істрия	317.610	344.173	26.562
Гориция і Градище	220.308	232.338	12.030
Сольногород	173.510	193.247	19.737
Трієст з округом	157.466	178.672	21.206
Форальберґ	116.073	129.816	13.743
Разом	23,899.413	26,107.304	2,211.791

Загальний приріст населення в Австрії є користнійший як в Німеччині, бо коли в Австрії виносить 9·3%, а в Німеччині лише 7·78%. Що до поодиноких країв то процентовий приріст населення так представляє ся: в Низшій Австрії 15%, потім слїдує Трієст з округом 13·5%, Буковина 12·9%, Шлеск 12·4%, Сольногород 11·4 і Галичина 10·4%. В Чехах приріст населення виносить 6·9%. Найменший приріст населення виказують Країна і Каринтия 1·9%.

— Фреквенция на університетах і політехніках в Австрії після стану з 31. грудня 1900 р. преставляє ся так: На університетах було записаних студентів: у Відни 6.13, в Празї (ческ. унів.) 3.188, у Львові 2.058, в Градци 1.566, в Празї (нїм. унів.) 1.314, в Кракові 1.370, в Інсбруцї 1.011, в Чернівцях 482 — разом 17.132. — На політехніках було студентів: у Відни 1981, в Празї (чес. політ.) 1.262, у Львові 711, в Празї (чес. політ.) 1.265, у Львові 711, в Празї (нїм. політ.) 585, в Берни (нїм.) 431, в Градци 383, в Берни (ческ) 78 — разом 5331.

— Руских дїтий в Чернівцях, що обовязані ходити до народних шкіл, є с. р. 1809 (1035 хлопців + 774 дївчині); з того ходить до публичних шкіл міських 1404 (728 хл. + 676 д.), до школи вправ 68 (31 хл. + 37 д.), до приватних шкіл 210 (191 + 19), до середних шкіл 73 (64 хл. + 9 д.) а то до низшої гімназиї 47, до висшої 16, до реальної школи 1 а до дївочого лїцею 9; отже всїх руских дїтий, що ходять до шкіл, є: 1755, 7 дїтий вчить ся приватно, 25 неспосібні до науки, а то 7 глухо-нїмих, 1 сліпе, 3 недолугих а 14 калїк; проте остає лише 20 спосібних дїтий без науки. Стан вельми вдоволяючий, скоро лише статистика докладна.

— Народности в австро-угорскій армії. В „Bud. Corr." находимо статистику з войска, після якої в австро-угорскій армії є всього 837.000 мужа. В тім числї есть Славян 480.000, Нїмців 227.000, Мадярів 120.000, Румунів 48.000, а Італїянців 14.000. Межи Славянами есть 174.000 Чехів, 76.000 Поляків, 75.000 Русинів, 75.000 Хорватів і Сербів, а 28.000 Словінців.

— Шкільні лїкарі в Росиї. В російскім міністерстві просьвіти вироблено проект санїтарного надзору в середних школах. Обовязком лїкаря в кождім заведенію було би: періодично переглядати цїле заведене, безпастанно надзорувати над класовими салями, лїкарскі оглядини всїх учеників (найменше два рази в роцї), брати участь в педагогічних нарадах і т. ин.

— Виплачуване платнї переказами. Міністерство фінансів зарядило, що учителям народним мешкаючим далеко від уряду податкового, можна буде на їх жадане висилати платню переказами почтовими. Заряди шкільні мають в тій цїли найдальше до дня 25. кождого місяця прислати до уряду податкового квїти і аркуші виплати і предложити переказ почтовий з марками, котрий вже буде зовсїм виповнений і треба лиш буде вписати суму. Уряд вишле платню і лиш відшибне собі сплату почтову, що зазначить докладно на відтинку переказу.

— В справі нїмецкої правописи. В міністерстві просьвіти розпочали ся наради анкети в справі нїмецкої шкільної правописи. В анкетї засїдають досьвідчені люде з кругів наукових, шкільних і дневникарских, з літератских товариств, з кругів друкарских і книгарских накладчиків. Міністер Гартель отворив засїдане промовою, почім шеф секциї Берид обняв провід над нарадами. Референт, радник двора предложив програму нарад анкети: 1) скорочене правописи, 2) переведене еї також поза школою і 3) евентуальне порозуміне з правительствами иньших держав нїмецких в цїли уодностайненя правописи.

— Сензаційний винахід. Фотографови Вотіє в Грандзон в Швайцарії удало ся зложити такий прилад, котрим можна фотографувати дуже виразно і докладно на кількадесять миль далеко. Винахід той пробовано в швайцарскім генеральнім штабі і проба випала дуже користно. Івердон фотографовано Сентіс віддалений у воздушній лїнії на 210 кільометрів, а образ був так виразний, що на малих колябах було видко докладно всї подрібности. Цїлий прилад складає ся з довгої на три метри руки, котрої конструкция есть тайнею винаходца.

— Тайни монархів. Дня 6-го мая с. р. має теперішний цар виявити сьвітови — розуміє ся, коли єму схоче ся — якусь велику тайну, котру бережено стараннно через цілих сто лїт. Царя Павла I., як звісно загально, убито дня 6-го мая 1801; але він лишив в палатї в Гатчинї зелїзну скринку, а єго послїдна воля була така, щоби тої скринки нїхто не отвирав борше аж як раз в сто лїт по єго смерти. Отже кажуть, що теперішнього царя дуже кортить довідати ся, що там єсть в тій скринцї, а коли би там знайшов ся якийсь документ, то віддадуть єго архівум. Далеко довше спочивае тайна англїйскої королевої Єлисавети, котра панувала в другій половинї 16-го столїтя. Єсть то запечатана пачка листів, як здае ся, любовних. Після постанови тої королевої, можна би ту пачку аж тогди отворити, коли би на то згодили ся пануючий монарх, канцлер державний і архієпископ з Кентербері. Але до такої згоди тих трох достойників ще нїколи доси не прийшло було, бо або не хотїв того монарх або тамті два достойники і так та пачка з найбільшою тайною великої англїйскої королевої спочивае ще й нинї не отверта.

— Звідки пішло, що люди цїлують ся в уста, лице, руки та рамена? — Се стара історія, бо зачинае ся аж від Адама і Еви. Люди про се оповідають: Прапраматн Ева спала одного разу вже по вигнанню з раю на дворі, — а она була тодї ще молоденька і дуже красна — а Адам сидїв коло неї та відганяв мухи. На хвильку відвернув від неї очи, а коли знов подивив ся, побачив, що пчола сїла Еві на самі уста. Він вже тодї знав, що пчола може ужалити і перепудив ся дуже. Отже став думати над тим, як би то відогнати пчолу так, щоби она не ужалила Еву. Єму здавало ся, що найлїпше зробить, коли здмухне пчолу; отже нахилив ся близько і подув, а пчола злетїла. Але Адам тодї бояв ся вже й малої пчілки і так єї перепудив ся, що кинув ся і мимо волї дотулив ся уст Еви та на своє диво зміркував, що уста у неї були солодкі, як мід. Він того не знав, що то пчола упустила була на уста Еви дрібочку меду. З тої пори цїлував він Еву дуже часто в уста і казав все, що они такі солодкі як мід, а Ева для сьвятого спокою не боронила єму тої приятности. Опісля цїлував вже Адам з простої навички, а та навичка перейшла відтак в спадщинї на єго близші і дальші дїти та дійшла аж до нас. Длятого ще й нинї, хто ласий на мід, цїлуе найрадше в уста; кому вже мід переїв ся, цїлуе в лице.

— Сибірска зелїзниця. Про теперішний стан робіт коло сибірскої зелїзницї дороги подае журнал „Ostasien“ такі вісти: Роботи коло зелїзницї розпочато перед девятьма роками і доси уставлено вже 5400 кільометрів шин, значить ся: Пересічно 600 кільометрів річно. Мости, які були доси потрібні, заняли би, поставлені один побіч другого, 48 кільометрів довготи; самий міст через Єнісей довгий на 895 метрів. Тепер вже довершено сполученя від европейского континенту до Владивостока; в середині удержують то сполученє парові кораблї, ціла подорож треває 18 днїв. Для улекшеня кумуникації заведено з Москви до Іркутска поспішні поїзди котрі на разї ходять раз на тиждень а потребують на переїзд в один бік більше-менше девять днїв. Тепер на їзди з Льондона або Парижи до Владивостока через Сибір треба лиш около пїочетверта тиждня, коли тимчасом переїзд з Европи на найдальший всхід чуец треває шість тиждїв. Вся сибірска зелїзна дорога по скінченю буде довга 8870 кільомемрів.

Посмертна згадка.

— Стефан Яцїв, емеритований народний учитель помер в Товстім 19-го цьвітня с. р. переживши 66 лїт. Покійний служив в учительстві 32 роки по рїжних селах всхідної Галичини а в р. 1887 перенесений на емеритуру осів в Товстім, де пережив послїдні лїта життя мучений астмою і майже зовсїм отемнїлий. — Вічная єму память!

Видае „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідае Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 10. Львів 20. мая 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА

Учительский інстинкт.

„Чи можна виробити ся на доброго учителя, чи треба тому вже уродити ся?“ Се питане ставили собі вже нераз педаґоґи теоретики і практики і ріжно его рішали, а в послїднім часї розбирав его американьский педаґоґ Е. Філїпс в обширнім дїлї, друкованім в „Pedagogical Seminary“.

Для роз'ясненя квестиї означує він на вступі взагалї ролю інстинктів в житю сучасного чоловіка. Не всї навіть засадничі інстинкти суть рівно сильні у кождої одиниці. Внїшні услівя, вихованє, житєвий досьвід і т. д. можуть також вплинути на їх змодифікованє. „Вроджений нахил — говорить Морбан — се склонність орґанїзму до заспокоєня своїх потреб і сповненя условій своєї ексистенциї“. Ум служить до вибору средств, що ведуть до тої цїли; а хвилею, коли він зачне сьвідомо працювати, тратимо з очий управляючий ним інстинкт, а звертаємо увагу виключно на дороги, якими стремить до сповненя своєї задачі. Тому то в психольоґії чоловіка, а особливо чим більше віддалює ся він через цивілїзацию від первісного стану, трудїйше відкрити ролю вроджених інстинктів, як в житю звірят або первістних людий. Для властивого оцїненя квестиї треба памятати, що душа є далеко ширшим понятєм як сьвідомість і що людска одиниця, сповняючи функциї в єї переконаню довільні, умисні, стремлячі до виразно означеної цїли, несьвідомо служить дальшим цїлям, з котрих не здає собі справи.

Виходячи певно з тої точки зріня, означує Філїпс назвою учительского інстинкту то, що звичайно називаємо учительским покликанєм або педаґоґічним талантом. Він думає, що здібність вихователя, его замилуванє до свого заводу, знанє самостійного вибору средств і метод або второпність в обдумуваню і твореню нових педаґоґічних системів, се лише розвинені, вирабовані, усовершені прояви вродженого нахилу, з котрим одиниця приходить на сьвіт, а котрий єї попирає до вплиданя на розвій молодих одиниць і опіки над ними. Учительскому інстинктови приписує він також дїяльність птахів, котрі учать своїх молодих лїтати, подібно як і дїяльність Коменіюса

і Пестальоцці'ого, що в борбі з найріжнороднійшими перешкодами посьвятили цїле своє житє вихованю молодїжи.

Понятє науки має звичайно в щоденній бесїдї надто узке значінє, бо під тим словом розумімо майже виключно шкільну науку. Єсли однак є мова о учительскім інстинктї, то треба звернути увагу на всї єго форми, передовсїм на старанє родичів о розвій потомства. „Роля родичів в вихованю, говорить Філїпс, дотикає засадничих річий, а роля учителїв лише додаткових і другорядних".

Численні студиї над забавами дїтий виказують, о скілько учительский інстинкт виступає в перших роках житя. Они всї годять ся в тім, що охота научування, удїлювання свого знаня, лаяня, упоминання будьто молодших від себе, будьто ляльок і зьвірят є у дїтий дуже розповсюджена, але у дївчат значно більше, як у хлопцїв. Дуже обширне поле до розвиненя того нахилу дає забава ляльками. На точцї вихованчої вартости тої забави є між педаґоґами дуже ріжнородні думки, однак дуже часто перепроваджувані, а особливо в Америцї, досліди над дитячими забавами допроваджують до заключеня, що лялька відповідає певній сторонї дївочої натури, а іменно їх учительским склонностям, опікуньчим інстинктам, — нахилам, котрі манїфестують ся і в иньший спосіб, пр. при забавах в школу, в відносинах до молодших дїтий, а вкінци і з зьвірятами. Охота научування виступає часто дуже сильно у одинаків і одиначок.

Незвичайно займаючою річию було би дослїдити розвій домового вихованя, почавши від єго найелємантарнїйших форм аж до наших часів. Істория педаґоґії не має на жаль в тім напрямі достаточних материялів. Натомість достарчує она нам в иньшім напрямі фактів, що кидають сьвітло на характер учительского інстинкту, подаючи іменно докладну характеристику великих педаґоґів, реформаторів вихованя. У них всїх — почавши від Конфуция до Пестальоці'ого і Фребля — можназ ауважати одну дуже характерістичну черту: гуманїтарні чувства і реформаторскі стремлїня – словом то, що Філїпс означує одним висказом: ідею служеня расї.

В духовім житю людскої одиниці зазначує він три виразні фази: в першій самостійно розвивають ся єї стремліня і нахили; в другій зачинає творити собі ідеали і відсуває невдоволенє з дїйстности через порівнане з тими ідеалами; потім, залежно від свого темпераменту і індивідуальних власностий, або приноровлює ся до внїшних обставин, або, не могучи до них приноровити ся, стремить до самоубійства, або вкінци, єсли то почуте невдоволеня лучить ся з сильною волею і склонностию до посьвячень, чоловік силує ся дїлати на других, вливати на них і підносити їх. Тим толкує ся стремлїнє до всякої фільософічної, релїґійної і суспільної пропаґанди.

Для роз'ясненя квестиї, котру розбирав, різіслав Філїпс відповідно уложений квестіонар. В відповідях удїлених, досьвідченими учительками і учителями, котрі дотикали їх особистих вражінь і поглядів, стрічаємо богато материялу, що відносить ся до учительского інстинкту, хоч нїгде не находимо докладного означеня, на чім той інстинкт полягає. Ог деякі дословно наведені відповіди:

„На учителя не можна виробити ся; неодин образований і характерний чоловік не уміє учити. Співчутє є ту засадничим елємантом, а не можна єго набути через студиї". — „Учительский інстинкт появляє ся в дитиньстві; коли-б ми уміли єго лїпше розвивати, мали-бисьмо лучших учителїв". — „Треба

війти в житє дитини. Підставою того інстинкту є вражливість на потреби чувства иньших. Если се чувство є сильне, то средства самі найдуть ся. Та-ж *самозаховуючий інстинкт піддає средства до забезпечення власного істнованя*". — „Може бути, що той інстинкт вироблює ся в вчаснім дитиньстві під впливом окруженя".

Одна управителька фребліївского городця твердить на підставі 40-літного досьвіду, що учительский інстинкт істнує, що она відкривав его в своїх ученицях навіть *без специяльних проб* і досьвідчень, — що у женьщин зникає він в добі першої молодости, а повертає по 25-ім році житя, особливо у тих, що не мають власних дітий, — що найліпші ей вихованиці далеко радше посьвячували ся науці бідних дітий, як дітий просьвічених родин.

Иньший знов інспектор шкіл твердить по 9-ти літах досьвіду, що відповідне *образованє може скріпляти і розвивати учительскі здібности*, але їх не сотворить. „Найліпшими учительками, які я мав, були три бідні дівчата зміж простолюдя зовсім позбавлені фахового образованя".

На питанє, чи той інстинкт можна усовершити, було твердячих відповідий 126, заперечуючих 8. На питанє, чи фахове образованє може его заступити, відповіли всі заперечо.

Що до того, чи підручники, програми і шкільні регуляміни стісняють вроджені учительскі здібности, чи їх підпирають, були відповіди дуже поділені. Однак меньше більше годжено ся на те, що невільниче придержуванє приписаних метод провадить до механізму і рутини, що особа учителя і его вроджені здібности значуть більше як система.

Видимо отже, що так материял, котрого достарчили відповіди на квестіонар, як і той, котрий автор черпав з істориї, провадить до заключеня, що вроджений учительский інстинкт істнує, що він проявляє ся у ріжних одиниць в ріжнім степени і що мимо найріжнороднійших означень, якими его характеризують, его засадничу черту становить альтруїзм. Твердженє, що альтруїзм є лише певною відміною еґоїзму, є по думці Філіпса впроваджуванєм фільософічного хаосу до нормального думаня. Треба знасилувати думку, аби доказувати, що між звірятами матір, що забиває свої малі, аби зменшити клопіт, і та, котра боронить їх з нараженєм власного житя, дїлають під впливом рівно еґоїстичних товчків. Чому одна з тих чинностий будить в нас обмеряне, а друга нас зворушує? Чи одиниця, котра посьвячує ся, усьвідомляє собі свої еґоїстичні причини? Засадничою чертою природи є дїйстно уникане непріємностий а пошукуване приємностий, але і приємність має свої границї. Понятє житя яко уживаня, хоч би в найблагороднійшім значіню того слова, властиво не вдоволяє нікого. Маємо елементи і потребу житя значно ширшого як то, котре можемо прожити, а наша внутрішна съвідомість, дослїджуване себе є дуже недостаточним средством до означеня цїлий нашої дїяльности.

Если означуємо учительский інстинкт яко здібність вжити в положенє дитини і *знижити ся до до ей понять, то мусимо узнати в нім дар зовсім анальогічний до того*, яким природа вивінувала матір, а котрий ей служить до плеканя потомства в інтересї розвою раси. Симпатия, співчутє, о котрих всї говорять як о засадничій чертї учительских здібностий, є лише індивідуально відчуваним нахилом до служеня другим. Співчуствуємо з тими, котрі потребують наших услуг, а найбільші педагоги віддавали ся передовсім на услуги найбільше потребуючих. Если енергія молодого віку не найде виходу в аль-

труїзмі, переходить в моральне звипродненє. Др. Галль каже: „Еґоїзм се повздержанє в своїм розвою молодість".

Учительского заводу зовеїм не можна порівнувати з иньшими хліборайними заводами: се праця, котру не можна обоятно трактувати, маючи на оцї лише материяльне поводженє, бо виховуванє і образованє дїтий, а передовсїм молодших, порушує в нас найглубші інстинкти. „Лише ті, котрих родительскі інстинкти зовсїм звипродніли, говорить Філїпс, можуть учачи зовсїм не мати на взгляді вплиру, який має їх дїяльність на душу дитини. Богато забрало ся до научуваня під впливом чисто материяльних причин, але в короткім часї збудили ся в них висші і благороднїйші стремлїня".

Розбираючи квестию з біольоґічної точки зріня, висказує Філїпс думку, що вихованє є одним з найважнїйших чинників еволюциї. Звірята виховують свої малі, аби приноровити до обставин їх істнованя і запевнити їм побіду. Дарвінівска борба о істнованє не є борба о захованє одиниці, але о захованє роду. В людскім сьвітї повторює ся то само. Кожда чинність вибігає по думцї Вундта поза означені і сьвідомі заміри і служить несьвідомим цїлям. Згідно з тим твертить автор, що учительский інстинкт є відміною родительского інстинкту, а той послїдний перетворив ся з первістної любови до потомства в любов до людскої раси, до людства в кождій одиниці. Чого родичі не находять самі в собі, того шукають в своїй дитинї, а іменно гідного представителя людства в его найчистїйшім типі.

Один американьский педаґоґ є тої гадки, що родительский інстинкт істнує в кождім нормальнім чоловіцї, хоч не в кождім однако сильний, а деякі добродїйні товариства, що опікують ся сиротами і опущеними дїтьми, ствердили, що є більше бездїтних людий, котрі хотїли би мати свої дїти, як дїтий позбавлених домашного огнища.

Первістний родительский інстинкт перетворює ся під впливом цивілїзациї в ріжні ширші стремлїня, що мають на цїли вже не безпосередне потомство, але загал людий. Бакон сказав, що чоловік, котрий не женить ся, подружує ся з людством. Зростаюче почутє тої правди, що житє сягає далеко поза еґзистенцию найблизшого потомства і що одиниця є средством усовершеня раси і повинна єї служити, ублагороднює родительску любов і підносить єї.

Підпорядкованє інтересів одиниць інтересам раси висказує ся також в теориї Вайсмана, котрий твердить, що довгота житя змагає ся в міру потреб рода.

Всї висші стремлїня чоловіка — бажанє усовершеня, любов поступу, науки, людства — се прояви тої біольоґічної сили, котра понихає одиницю до служеня розвоєви раси. Пружиною людского дїланя суть чувства; се засадничі елєменти духового житя, а чинности ума беруть з них свій початок. Задачию ума є вибір средств до вдоволеня інстинктових нахилів. Плїдність і ориґінальність ума зависить від степени напруженя чувств. На потвердженє тої правди наводить автор гадки численних Фільософів, психольоґів і мислителїв. Людске знанє не розвивано після обдуманого пляну — оно росло само.

Поняте штуки для штуки, або науки для неї самої є, по думцї Філїпса, чистою ошибкою. Нахил до твореня, стремлїнє до висказуваня свого духового змісту в дїлах штуки є лише одною з прояв того інстинкту служеня расї і єї усовершуваня, котрий становить головну пружину дїяльности одиниць, а те саме можна сказати і о науковій працї і о наукових відкритях.

Суть люди, котрі уважають щастєм віддавати ся штуці або науці, але щастє не є само в собі цїлковитим скарбом, хоч може ним і є в очах даної одиниці. Щастє є для душі відбитєм еї нормальної дїяльности, значить ся, що то, що ми відчуваємо яко щастє, є лише доказом, що ми сповняємо властиві нам функциї в відповідний нашій природї спосіб. Знасилуване наших нормальних нахилів творить то, що називаємо нещастєм, злочинном, фізичним або моральним звиродненєм.

Автор повисшої працї ставить, для вияснення квестиї, чи штука і наука можуть істнувати для себе самих, припущене, що коли би загал був сильно переконаний о близькім кінци сьвіта, або коли би учені і артисти знали напевно, що їх твори сейчас по викінченю будуть знищені, зовсїм не мали би охоти над ними працювати. Неодин з них працює серед дуже трудних обставин, а навіть серед переслїдувань, однак не таких, котрі виключали би можливість переказаня людству результату їх умових сил.

Навіть ті всї чинности, котрі сповняємо виключно для власного усовершеня, лежать в інтересї раси, бо совершеньство одиниць становить підставу натурального добору.

З всего повисше сказаного заключає автор, що фаховому образованю учителїв треба дати иньшу підставу. „Той, хто розуміє, що цїлий нашої працї над усовершенєм дитини не є она сама, але становить лише средство до осягненя висших форм в грядучих поколїннях, що мають колись народити ся, той має найвисше поняте о вихованю, має почутє несьвідомих чинників поступового розвою". Та правда становить найширшу підставу для працї коло вихованя, а найбільші похибки сучасного вихованя походять з того, що маємо на увазї лише одиницю, еї потреби і вигоду. Не треба однак думати, що взгляд на потреби рода ломить і затоптує індивідуальність одиниць: річ має ся зовсїм противно. В інтересї раси лежить однак повнїйший розвій одиниці, а на відворот виключне стремлїнє до особистих приємностий і вигід становить звичайно чинник вїзелюючий і повздержуючий природні нахили і вроджені склонности.

Найважнїйшою після думки автора річию в приготованю будучих учителїв до їх звання є розбудженє в них любови до науки і родительского інстинкту. Методи, системи, регуляміни і приписи будуть мертві і непотрібні, если працею учителя не кермують висші ідеали. Жерелом впливу вихованя є все особа учителя. Тим толкує ся пр. величезне значінє дїяльности Песталоццї'ого.

Історию педагогії повинно ся викладати більше з психольогічної як з хронольогічної точки зріня. Студиї над дїтьми суть необходимі, бо розвивають і скріпляють більше, як яка иньша часть програми, педагогічні здібности будучих учителїв. Они улекшують зниженє до дитячих умів і достарчають найлучших вказівок до усовершування методи і системи. Крім того скріпляють любов до молодих поколїнь, котра в педагогічній праци є головною заохотою, а становить заразом тайну впливу вихованя і педагогічного таланту.

Кім фахових шкіл треба би, по думці автора, впровадити до програми загального вихованя науку педагогії, бо більшість хлопцїв і дївчат буде в будучности сповнати родительскі обовязки; треба би їх отже до них приготовити.

Родительский інстинкт є у женщин сильнїйший як у мужчин, хоч і ті послїдні не суть его позбавлені, однак у обох полів проявляє ся він в иньший

спосіб. Нераз зазначують ся цїкаві рїжницї, коли порівнаємо виклад того самого предмету провадженый мужчиною і женьщиною.

Яко характеристичну цїху мужеского вплиyу на вихованє уважає Філїпс здібність творенія ідеалів і любов до них, нахил до усовершуваня власної індивідуальности, що легко удїляє ся особливо дорастаючій молодїжи.

Женьщина інтересує ся більше малими дїтьми, яко слабими і потребуючими помочи єствами. Дивлячи ся на підростаючих дїтий жалує мати нераз хвиль, коли ті дїти більше потребували єї помочи; противно мужчина інтересує ся своїми дїтьми що раз більше в міру того як посувають ся в лїтах.

Хоч се певно не правила без виємки, то однак треба авторови в загалї признати слушність. Головним предметом заінтересованя женьщин бувае звичайно одиниця і єї потреби; мужчини мають частїйше на взглядї загал. В кождім разї з тої відрубности обох полів і їх ролї в вихованю виходить в природний спосіб остаточне заключене автора, а іменно, аби в вихованю брали участь оба поли і аби їх вплив взаїмно рівноважив ся. Може бути що в Америцї є усправедливлена єго жалоба на надто виключне повірюване публичного вихованя женьщинам і жадане, аби принайменьше дорастаюча молодїж не була позбавлена мужеского вплиyу. У нас не осягнули ще женьщини так разячої переваги і не виперли мужчин з шкіл і иньших педагогічних становищ.

Як найширше розбудженє і розповсюдженє заінтересованя до педагогічних квестий, любови до дїтий, знання їх натури, підманє учительского інстинкту де лише він істнує, а властиво того первістного родительского інстинкту, котрого відміну він становить — і то так в мужчинах, як і в женьщинах, так в кружках спеціялїстів, як і у загалу батьків і материй, провадило би до значно важнїйших реформ і посунуло би значно більше справу вихованя, як найлїпше обдумані зміни в методах, програмах і підручниках.

Значінє слова в вихованю.

Слово має в вихованю велике значінє і вагу. Хто хоче виховувати молодїж, мусить також уміти до неї промовляти. Того не дасть вихователеви сама природна спосібність. Можна сего набути лише любовю до дїтий, прихильностю до них, щирою саможертвою і безнастанним змаганєм вихователя до справдешної осьвіти. Треба мати все на тямцї, що виховуюче слово есть окремою мовою, яка рїжнить ся так від мови щоденної поговірки, як і учених розмов дорослих людий. Сї іменно прикмети виховуючого слова мають свій вплив на молодїж, а найважнїйшою такою прикметою виховуючого слова є сердечність. Така лише мова дає вихователеви спроможність сердцем до серця промовляти. Однак лише тодї зможемо сердечно до молодїжи промовляти, коли будемо мати для неї серце, коли для неї живемо. Коли учитель або учителька відносить ся рівнодушно до дїтий, коли они лише так довго дбають про дїтий, як довго тривають шкільні

годинн, коли лише длятого займають ся молодїжю, що се дає їм кусник хлїба, тогдї не можуть мати серця для тої молодїжи, не спосібні з нею сердечно розмовляти, се лише ремісники, а не приятелї і вихователї молодїжи. Такі учителї і учительки повинні чим скорше покинути школу. Дбалостю о молодїж прихильностю до неї, сердечними словами і дїлами зможе учитель або учителька приєднати собі молодїж, коли она побачить, що учитель або учителька дїйсно мають серце для сеї молодїжи, що они в справдї до неї прихильні і щирі.

Коли виховане молодїжи має бути успішне і хосенне, то учитель чи учителька повинні з любовю відносити ся до молодїжи, а та любов дає їм здібність промовляти сердечно до молодїжи. Треба отже на се бачити, щоб наша любов до молодїжи проявляла ся в наших виховуючих словах. А та любов до молодїжи проявляє ся в нашій спроможности, в силї нашої волї, дїтий кождого часу прихильно вислухати, або скажім иньшими словами: — любов до молодїжи проявляє ся в тій власти над самим собою, якою ми здержуємо в собі всякий гнїв і сердитість в школї. Всяке погамованє самого себе скріпляє лише нашу прихильність до молодїжи.

Учитель чи учителька повинні учеників чи учениць в класї терпеливо вислухати навіть таких, котрим они не зовсїм прихильні. Але і в тім є ріжниця — вислухати а вислухати. Слухаючи прихильно не утомиш ся; та прихильність малює ся приязним виглядом на обличу учителя чи учительки, приєднує нам дїтий. Та прихильність наша проявляє ся і в мові, якою ми взиваємо молодїж до роботи, до виконання ей обовязків. Дїти зараз зрозуміють се, бо знають нас лїпше, як би ми думали. Молодїж чує ся щасливою задля нашої прихильности. Коли-ж молодїж, заохочена нашою прихильностю, пильно дбає, щоб поступати дорогою честности і науки, то все-ж буває нераз, що при найбільшій нашій ревности і прихильности до молодїжи, ми не маємо спроможности майже щоденно дати послуху цїлій громадцї дїтий. Хто з дїтьми має дїло, той зрозуміє, яка се трудна справа, їх все прихильно вислухати. Однак і се річ певна, що лише даючи прихильно послух дїтям, здобуваємо собі ту штуку, з дїтьми сердечно розмовляти, а нетерпливостю і жорстокостю лише відтручаємо дїтий. Звідки-ж се походить, що дїти нераз такі трусливі, як мають з нами розмовляти? Очевидно причувають, що ми не маємо над собою стілько власти, щоб погамувати в собі нетерпеливість, гнїв, сердитість, що не маємо здібности їх прихильно вислухати, і тому не можуть дїти виволити ся з боязни і трусливости. Безсильність нашої волї знесилює також волю дїтий.

Коли ученик чи ученица на задане питанє з трусливости не дає відповіди, хоч річ свою умів, то се лише доказ, що не находить в школї прихильности. Учитель чи учителька заподївають кривду дїтям, коли сердять ся або неприхильно до них відносять ся задля їх поведеня. Та сердитість і неприхильність замикає дїтям серце для учителя або учительки, робить їх мовчаливими або маломовними на питаня учителя навіть тодї, коли річ свою знають. Тому треба бачити на те, щоб і дїти до нас сьміло і сердечно промовляли.

Буває нераз і так, що ученик чи ученица не розуміє нашої мови, нашого питаня, хоч ми як прихильно і сердечно промовляємо, а в такім случаю ученик почуває потребу, запитати ся учителя о вияснене. Коли-ж уче-

ник мовчить в такім случаю, то і з того виходить, що нема відповідних відносин між учителем а учениками. Ученик в такім случаю догадує ся, що учитель не вислухав би єго прихильно, отже волить мовчати, як учителя розсердити. А се ж дуже важна річ для успіху науки, щоб дїти не мали ніякого сумніву, ніякої непевности, щоб в таких случаях мали сьмілість учителя спитати, а учитель повинен радо вислухати і пояснити. А коли учитель прихильно вислухає питання, то і відповідь єго буде сердечна.

Не будьмо отже немилосердними, жорстокими супротив молодїжи шкільної. Взяла то і поважна задача, виховувати і просьвічувати молодіж, але також вельми трудна і мозольна, а взяліть сеї задачі зрозуміємо доперва тодї, коли з любовю і терпеливостю зносити-мемо всї трудности і перепони. Не повинні нас знеохочувати і сердити навіть природні хиби і недостачі молодїжи, як слабі спосібности, не відповідне поведенє і т. ин. Треба тямити, що кожда дитина в школї яко індивідуум має свою окремішну вдачу і окремі наклонности характеру. Деякі дїти любі і сердечні, иньші знов, се річ неперечна, мають в собі щось непривітного, відразливого. Часто зовсїм несьвідомо такі дїти обійдуть ся з учителем, чи учителькою непривітливо. Чи-ж мали б ми зараз задля того сердити ся на них або обявити їм нашу неприхильність? Була-б се велика кривда для них, коли-б ми відозвали ся до них жорстокими, сердитими словами. Тим лише показали-б ми, що не єсьмо спосібні виховувати, прихильно відносити ся до дїтий.

Дуже часто лучає ся, що учитель або учителька так певні себе, що все видає ся їм добрим, що вони говорять або роблять. Ся зарозумілість заслїплює їх так, що недобачають навіть користних нераз указок, які їм мимохіть дають дїти. В фалшивій певности самого себе день в день поступає учитель з одинаковим холодом і не учить ся, відносити ся прихильно і сердечно супротив невинної молодїжи.

Але як маємо поступати з злими дїтьми? Нераз своєю сваволею, пакостями, або і лїнивством стають нам шкільні дїти нелюбими, відразливими, осоружними. Сваволя не так часто заводить дївчат до провинн якої небудь, як хлопців. Сьміливість і відвага хлопців наводить їх нераз до немилої пакости. Але і такі случаї лучають ся виїмково. Однак і в такім случаю повинен учитель чи учителька з провинником поступати відповідно. Коли б учитель чи учителька, замість відповідно до провинн укарати провинника, хотїли на нім мстити ся, тогдї показали-б ся неприхильними для молодїжи. Певно, що провинн викликані злосливостию учеників можуть нас більше розсердити, як провинн з легкодушности. Певно і те, що такі провинн більше роздражнюють учителя яко мужчину, як учительку. Однак і учитель і учителька повинні мати власть над своєю волею, повинні втихомирювати свою сердитість. Доперва, коли розум наш втихомирить внутрішне роздратованє, зможемо провину відповідно оцїнати і провинника укарати як довго серце наше не може само до себе спокійно промовляти, не може і до других говорити прихильно. Хто має такого провинника укарати, повинен передовсїм пізнати єго характер, відтак розважити спонукання, які єго навели до сеї провинн. Опісля повинен в думцї перенести ся і в будуччину і запитати себе, які наслїдки могла би мати така провина. Коли так розважно розбере все те, тогдї з'умів сердечними словами вимірити кару, яка доведе до поправи. Не буде злишна ще одна рада в сїй справі. Караючи провинившу дитину, майме на тямцї, що

она не така зла, як нам здає ся. Єї провина була випливом хвилї, хвилевого недоброго настрою, а кілько-ж годин просидїла в школї дитина перед нашими очима, недопустившись нїякої провини? Тепер же, коли раз провинила, не можемо єї вже вважати злою, — нехай і такий случай нас поучає, що і лихо треба карати сердечними словами.

Звернїм ся тепер до дїтий, що не з сваволї, а лише з легкодушности, поспіху, перозваги або і иньших подібних причин дають повід до гнїву і невдоволеня Таких дїтий, що з дитячої перозваги заподїють щось недоброго, далеко більше, як дїтий злобливих.

Легкодушні дїти нераз пізно приходять до школи. Коли спитаємо їх о причину, то нераз дають такі нещасливі відповіди, що легко могли-б нас розсердити, коли-б ми не були їм прихильні. Они не хотять признати ся, що зробили се з лїнивства або з легкодушности. Однак ми не повинні і в такім случаю відзивати ся до них сердито або зневажливо, а щирими і сердечними словами виявити їм всю правду. Тогдї они пізнають свої похибки, а слова правди їм висказані викличуть румянець сорому на їх лиця, і доведуть їх до поправи, їх лїнивство і легкодушність уступлять перед силою наших сердечних слів.

В кождій годинї, при всякій стрічи з молодїжю повинні ми вистерігати ся сердитости і жорстокости, коли хочемо научити ся, сердечно до дїтий промовляти. Наша прихильність до молодїжи вказує їй дорогу до доброго, наші щирі і сердечні слова помагають їй поступати дорогою чесноти. Прихильностю зуміє учитель чи учителька справдї в и х о в а т и молодїж, бо прихильність вкладає нам в уста сердечні слова, а слово в вихованю має велику вагу.

Яке-ж значінє має слово в вихованю?

Само про себе розуміє ся, що головною задачею виховуючого слова є, довести дїтий до осьвіти, їх виховати. Ми мусимо до дїтий промовляти, а наша мова спонукує також і дїтий до мови. Наші слова отже повинні їх довести до того, щоб они були в и м о в н і і на сїй задачі остановимо ся головно в нашім відчиті.

Дїти повинні научити ся, на всяку тему, відповідну їх спосібностям, висловлювати ся свобідно і самостійно.

Вимовність се окремий дар небесний, з яким чоловік родить ся, сего доказом такий Ціцеро, Плято і иньші, але можна і богато вдїяти, щоб зробити когось вимовним (н. пр. Демостен). Пильні вправи научать штуки вимови, а особливо осьвіта.

Вправи в мові доводять до вимовности, вельми важної прикмети, але деколи може вона стати шкідною Всяка галузь науки вимагає вимовности.

Дїти приходять звичайно вже до школи з загальною вимовністю особливо з осьвічених родин, іменно-ж дївчата. В родительскім домі з ними розмовляли і они часто промовляли. Однак ся вимовність часто виходить їм на лихо, вироджує ся в говірливість. Нераз і родичі не мають того дару, щоб дїтий відзвичаїти від пустого лепетаня. Коли-ж наше виховуюче слово має дїйсно зробити молодїж вимовною, то мусимо передовсїм хоронити єї від такого пустого лепетаня. Поки отже подам способи, як довести дїти до вимовности, вкажу, як охоронити їх від пустої говірливости. Говірлива дитина мусить научити ся мовчаливости. Се перший спосіб відзвичаїти дїти від лепетання. Дїти не легко навикають до мовчаливости, се видає ся їм примусом,

а все-ж мусимо сего від них вимагати в кождій науковій годинї. Дїти повинні лише тогдї промовляти, коли учитель задасть питанє, або до того завізве. На говірливі дїти повинен учитель звернути особливу увагу. Они не вдоволяють ся тими відповідями, яких вимагає учитель, раді-б більше говорити. Тим непокоять і иньших дїтий і учителя. Учитель мусить їх часто наклікувати до спокою і переривати науку. Сим вже заслугують на кару, а найвідповіднїйша кара для таких лепетливих дїтий — відобрати їм спроможність до говореня. Отже коли упімнене підчас одної годинї наукової не помагає, то найлїпше на другій годинї викликати такого непоправного з лавки і поставити его окремо, щоб не міг розмовляти з сусїдами. Однак і таке відокремленє рухливої говорливої дитини не спиняє ей часом, а коли не може розмовляти, то буде на своїм відокремленю, забавляти ся, перебирати пальцями і т. ин. Такі рухливі дїти можна найуспішнїйше довести до уваги і спокою, коли будемо їх як найчастїйше, що кілька хвиль викликувати до відповіди.

Жива і відповідно трактована наука зможе і найрухливійші, найговірливійші дїти довести до уваги і спокою, а іменно живе і складне оповіданє з істориї біблїйної, з істориї рідного краю і т. ин. зможуть занята увагу дїтвори.

Але і наука технїчних предметів удїлювана відповідно успіє охоронити дїтий від говорливости. Коли-б ми з почином рисункової годинї нарисували для молодших дїтий фіґуру на таблицї, а старшим поставили перед очи модель до відрисованя, самі-ж засїли на катедрі, щоб бистрим оком пильнувати роботи учеників чи учениць, тогдї поступили-б ми зовсїм невідповідно. Таким способом ані не збогатимо їх знаня, ані не научимо мовчаливости. Коли-б они навіть з боязни перед нами спокійно мовчали, то тим не осягнули-б ми властивої цїли; коли-б они фіґуру з таблицї навіть добре відрисували, то се не було-б нїчого иньшого, як чистий механїзм. Так само коли б ученики або ученицї старші відрисували досить добре поставлений їм модель, то ся ребота не принесла б великого хісна. Про вельку фіґуру, яку мають ученики рисувати, треба передовсїм з ними говорити, подати ей назву, складові части, а щоб улекшити їм рисованє, повинні ми самі на таблицї перед їх очима сю фіґуру рисувати, кладучи лїнїю за лїнїєю. Кажім при тім ученикам вишукувати і порівнювати рівнодовгі і рівнобіжні лїнії, а коли таким способом обговорили ми основно весь рисунок, починає ся самостійна робота учеників, а з нею і мовчанє. Але так як ми частинами рисували фіґуру, лїнїя за лїнїєю, так само мусять робити і ученики, а з нашої сторони мусить бути від часу до часу контроля і осуд постепенно поступаючої роботи.

Ручні роботи учениць дають також привід научити їх мовчаливости, охоронити від говірливости. Хто хоче бути вимовним, мусить перше научити ся мудрости мовчаня. Мовчаливість се перший ступінь до вимовности. Мовчаливість натхне молодого духа доброю гадкою і наведе на язик відповідне слово.

Першим засобом, який нав'язує дїтий до вимовности, є наше власне слово і то слово в кождій науковій годинї. Для кождої годинї маємо визначений якийсь предмет. Ми повинні сей предмет докладно і відповідно обробити. Маємо н. пр. яке етичне оповіданє читати. Добре буде, коли вперед самі оповімо се дїтям власними словами. Відтак подамо потрібні поясненя річеві і язикові. Однак мусимо дбати про відповідний вислів, а оповідати зви-

зко. З оповідання висновуємо відповідні етичні науки, навязуючи до давнійших, а коли ми лекцію добре пояснили, тогді сповнили ми свою задачу. Коли предмет став ся власностю дітий, коли опанували его духом і словом, то і зуміють его свобідно самі передати. Таким способом елементарна школа доведе дітий до вимовности в всіх галузях знання, яке їм подав.

Незрозумілі дітям річи, абстрактні розуміня, треба дітям пояснити конкретними річами.

Маємо більше таких предметів, що спроможні довести дітий до вимовности, іменно: граматика, стилістичні вправи, читане і мемороване, оповіданє, також географія і історія. Всї ті предмети вправляють язик в мові ріжнородних і чужих слів.

Вельми розвиває ум і вимову дітий оповіданє. Однак не треба вимагати, щоб діти держали ся слів книжки, а свобідно виражали ся, коли-ж їм забракне відповідного слова, учитель повинен допомочи зручним питанєм.

Чимало приспособляє дітий до вимовности повторюванє, дає певність в мові. Без повторенія нема знання, без повторювання слів нема вимови. Однак щоб повторюване довело до якогось успіху, повинно відповідати первістній науці предмету, повинно відбувати ся по скінченю певної частини наукової, а не цїлого предмету при кінци курсу, інакше зовсїм цїли не осягне. Учитель повинен також підготовити ся до повторювання, інакше буде сам непевний предмету. Материял повторенія не повинен бути надто обємистий (на пр. при кінци з цїлого півроча), треба лише стілько завдавати на повторенє, як можна в шкільній годині переробити.

Перша задача виховуючого слова есть вимовність дітий. До того має їх довести слово учителя чи учительки і тому задача ся не є легка.

Коли св. Дух зійшов на апостолів в видї огнених язиків, обдарив їх даром промовляти вимовно навіть чужими мовами. Такої вимовности можна бажати всїм учителям і учителькам. Коли учитель вимовний, тогді і его виховуюче слово доведе дітий до вимовности.

Оцїнки.

Перед двома роками появилась у Львові книжка п. з. Przewodnik do udzielania nauki o formach geometrycznych w szkołach lud. pospolitych i wydziałowych, napisał Adolf Bilger. Lwów 1898. Сторін 98 + 16 таблиць, цїна 1·40 К., з якої змістом хотїв бим читателїв познакомити.

Брак не то доброго, але якогонебудь, методичного підручника до науки геометриї давав ся в нас відчувати о стілько, що пок. інспектор Дашстряньский, видаючи 1895 р. підручник до науки рахунків для шкіл видїлових, уважав потрібним, хотяй се до предмету не належало, подати на 25 сторонах обсяг сеї науки, а подекуди методичні вказівки, як сей материял трактувати. Коли з тих 25 сторін відшибне ся 10 сторін посьвячених на пояснення як підносить ся числа до другої і третої степени, та як витягає ся другий і третий корінь, лишить ся всего на всего 15 сторін на замітки річеві і методичні.

Книжка, якої заголовок в горі подано, має заспокоїти пекучу потребу методичного підручника для народних шкіл, бо по фахових часописях були тільки методичні екскурси, а з таких німецких підручників учительство в Галичині не користає.

Книжка ділить ся на 3 части, в першій познакомлюєсь з геометричними формами, в другій переводить ся обчисленє поверхні, в третій обчисленє обєму тіл. Рисунки, пояснякчі текст, поміщено задля технічних причин при кінци на 16 таблицях; суть там також сітки найзвичайнійших брил.

Праця п. автора єсть властиво низкою методичних лекцій; подаєсь тут крок за кроком демонстрації і питання учителя, а навіть відповіди ідеального учен ка, так що читаючи маємо образ викінчений до найменших подробиць, як повинно ся поступати при тій науці. Для початкуючих учителів се підручник, що подав методично опрацьований материял і ток лекцій, які лиш перестудіювати і в школі використати; для старших знайде ся тут богато заміток, які пояснять причину, чому та наука, хотяй на нію з'уживаєсь так богато часу і сил учителя як і учеників, не приносить бажаних успіхів.

Доброю прикметою сего підручника єсть індукційний спосіб трактованя предмету, систематичність, льогічність в упорядкованю, узмисловлюванє науки на річах звичайних і для учителя легких до роздобутя, і на сі прикмети кладу натиск, бо они виповнюють цїлий курс сеї книжки, становлять єї зміст; погляди відмінні, які до деяких квестий підношу, мають послужити лиш до всесторонніїшого вияснення справи. Чи і на скільно они оправдані, се зволять оцїнити читателї.

Мимо ретельного змагання, щоби та наука не обмежалась тільки на лінїях і крисках, рисованих на таблиці, але навязувалась до реальних річий і практичного житя, все таки в деяких місцях відступає автор від тої засади і вчить по академічному на таблиці лишень.

Так на сторонї 7. переводить він науку о лініях стоячих до себе прямо тільки на таблиці; показати їх перед тим на стїні, образї, вікні, дверах . . . забуває, обмежуєсь нарисованєм на таблиці поземої і прямої до неї, та питає: У. Чи одна лінія похиляєсь до другої чи ні? — на що єго ідеальний ученик відповідає: Ні, одна до другої не похиляє ся. П. автор вдоволений відповідию, називає такі лінії прямовисними і справа скінчена. — Дїти о кутах ще не вчили ся, п. автор суґґестивними питанями веде їх ніби за собою, однак чи они дуже мусять надумувати ся, щоб відповісти на таке питанє, як в горі наведене? Чи не лїпше поставити на столї оловець і спитати: як він стоїть? Похиливши запитати: А як тепер? Чи він нахилений в котру сторону? В котру ? А чи тепер (ставлю прямо) нахилений ? Змір то книжкові! Тепер нарисуємо се на таблиці (при тім питаю)! Як лежить доска стола? Як стоїть на ній оловець? Такі лінії звати будем прямовисними. — Які лінії звати будем прямовисними? На яких предметах видиш прямовисні лінії?

Таких суґґестивних питань стрітив я більше. Пр. стр. 25. „А чи грани бічні при прямій призмі означують висоту чи ні? — Стр. 26. „А сей стовп, чи в горі острий?“ — Лїпше запитати ся: Який сей стовп в горі? — Стр. 31. „Що то є? Д. Куля. Чи она всюда однаково кругла? Д. она всюда однаково кругла“. — Лїпше показати кулю і назвати єї, опісля закрутити на столї перстенем або колїсцем з дроту, ученики зобачать, що через скорий рух повстане куля, тогди доперва порівнати єї з яйцем, годинником і виказати ві ґеометричні свійства. — Запитати: Чи она всюда однаково кругла, то ще не

те саме, що пояснити ѣї прикмети. — Стр. 58. „На кілько витинків можна поділити поверхню колеса? Д. Поверхню колеса може поділити на дуже много витинків. Чи можем кождий з тих витинків уважати за трикутник рівнораменний? Д. Можна“.

В двох місцях подано хибні дефінїції. Стр. 18. „Наколи два протиположені вершки обводу колеса получимо простою лїнїєю, то она зве сь тятивою.“ До тепер тятивою звала сь проста, що лучила дві якінебудь точки обводу. — Стор. 22. „Тому що тут є 6 стїн, а они суть квадратами, зве-сь се шестистїнником.“ „Шестистїнником“, як се кождий відчуває, назвати-б можна всяку брилу о 6. стїнах, а в назві шестистїнник нема найменшого натяку, що ті стїни мусять бути квадратами.

Підношене чисел до другої степени і витягане другого коріня переведено не так консеквентно, як сего я надїяв ся беручи міру з иньших зовсїм ѣдалих лекций сего підручника. — Першу з тих чинностий переведено так. В „Przewodniku“ учитель показавши 1 m^2, dm^2... не згадує нїчого про способ обчислень поверхнї квадрата, але (на стр. 37.) виказує ні сїло ні пало таку сентенцию: „Хотячи якесь число піднести до квадрату, множить ся его через себе“, а доперва на слїдуючій сторонї доходить до заключеня, як обчисляв-сь пов. квадрата і на що вчити-сь треба підносити числа до квадрату. Здав ся менї, що ученик повинен перше пізнати квадрад, опісля навчити-сь вимірювати его поверхню якоюсь квадратовою мірою, з того дійти до обчислювання поверхнї звичайним способом змірявши оден бік, а доперва напослїд навчити-сь підносити числа до квадрату.

Таксамо не від чисел і регул, а від поверхнї квадрата зачати треба при поясненях, як витягає-сь другий корінь. Поверхня квадр. виносить 4, 9, 25, 64, 144 m^2, як довгий его бік? А коли поверхня квадрату виносить 160 m^2 5625 m^2...а і з таких примірів доперва перейти до виказаня потреби і способу витягання другого коріня. Не тверджу ще тим, щоби Автор подавав зовсїм хибну дорогу при тих операциях, однак хто перегляне уважно книжку, замітить, що спосіб переведеня, опрацьований тут не з такою прецизию, як сего домагати-сь можна від медотичного підручника. Щоб нїхто не потребував вірити менї на слово, прошу перечитати на стр. 45. ось таке пояснене: „Если маєм якесь число, а хочем знати яке є те число, котрого квадрат рівняв ся даному числу, то з того числа мусим витягнути другий корінь. (Відпитати зараз).“ На що те правило потрібне і до чого трудна маніпуляция при витяганю другого коріня придасть ся, про се дізнають ся дїти по яких доперва двох лекциях, бо на ст. 48.

Або: при колесї не було і згадки, як в підручнику інсп. Дмїстряньского, о тім, що колесо можна уважати многокутником о нескінченім числї боків, але приступаючи до обчисленя обему валця, каже ся таке: „Понеже валець можна уважати за призму о нескінченім числї бічних стїн, проте его обем обчисляв-сь, коли поверхню підстави множим через висоту“. Такі „казаня“ в школї чей неможливі, а бодай неумістні.

Неумістним уважаю також переводити обчислене поверхнї ромба безпосередно по обчислению пов. квадрата, отже перед обчисленем пов. простокутника. Порівнувати пов. ромба з повер. квадрата в спосіб Автором поданий не мож нїяким способом, бож звістно, що з квадрата дасть ся зробити ромб о поверхнї рівній майже зерови. Наводжу як при тім п. Б. поступав. Ст. 50. „У. Як обчисляв-сь пов. квадрата? Д. Що множить ся підставу через висоту,

або довжину бока підносить ся до квадрату. У. Чому можем при обчисленю пов. квадр. сказати, що підставу множить си через висоту, або довжину бока підносить ся до квадрата? Д. Бо квадрат має всї боки і кути (?!) рівні. У. А ромб, чи має всї боки і кути рівні? Д. Ромб має лишень всї боки рівні а не кути, У. А висота сего квадрата і ромба (показує) чи суть однако великі? Д. Висоти сего квадрату і ромба не суть однако великі. У. Котра висота більша, чи квадрата, чи ромба? Д. Висота квадрата більша. У. Чи можем тому при обчисленю пов. ромба сказати так, як при обчисленю квадрата, що множить ся підставу через висоту, або що довжину бока підносить ся до квадрата? Д. При обчисленю пов. ромба не можем так сказати, як при обчисленю квадрата, що множить ся підставу через висоту, або що довжину бока підносить ся до квадрата. У. Чому не можем при обчисленю пов. ромба так само сказати, як при обчисленю квадрата, що підставу множить ся через висоту, або що довжину одного бока підносить ся до квадрату? Д. Бо висота квадрата і ромба не суть однаково великі. У. Як можем лишень при обчисленю пов. ромба сказати? Д. Що підставу множить ся через висоту. У. Як обчисляє-сь пов. ромба? Д. Повер. ромба обчисляє-сь, що підставу множить ся через висоту.“ За вірність переводу ручу.

Та чи не лїпше було замість тої гімнастики наука, що подобає на схоластичні викрутаси, помістити спосіб наведений Дистрияньским, именно з ромба відтинає ся з одної сторони трикутник а відвернувши переносить ся на другу сторону, через що повстає простокутник.

До обчисленя обему кулї подав Автор чотири взірцї, однак не виводить їх генетично, не подає пояснена чому так а не інакше обчисляє-сь обем кулї. Ось они: Обем кулї рівнає ся 1) $\frac{\text{повер. кулї} \times r}{3}$ 2) $\frac{4\ r^3\ \pi}{3}$ 3) $\frac{\text{повер. кулї} \times d}{6}$ 4) $\frac{d^3\ \pi}{6}$, — але найпростїйшого і для практичного житя найвідповідиїйшого не наводить. Випровадити его можна з другої форми, а затямити дуже легко, Поступає сь так. Місто $\frac{4\ r^3\ \pi}{3}$ можна без зміни вартости написати $\frac{4\ \pi}{3}\ r^3$, а що замість $\frac{4\ \pi}{3}$ поставити може 4·188, бо $4 \times \pi$ $(4 \times 3{\cdot}14159) = 12{\cdot}56624$, коли же се поділим через 3, дістанем квот 4·188..., отже взір сей буде виглядати так r^3. 4·188 або 4·188. r^3. — Признав всякий, що вигіднїйше затямити і користувати сь при розвязках задач формулою 4·188 r^3 як котрою небудь з тих чотирох, які наводить п. автор. Для порівнання виписую їх побіч себе.

Після мене обем кулї $= 4{\cdot}188.\ r^3$ Після п. Б. $\frac{4\ r^3\ \pi}{3}$

$$r^3 = \frac{\text{Обем к.}}{4{\cdot}188} \quad \text{“} \quad \text{“} \quad \frac{3 \times \text{обем кулї}}{4\ \pi}$$

$$r = \sqrt[3]{\frac{\text{Обем к.}}{4{\cdot}188}} \quad \text{“} \quad \text{“} \quad \sqrt[3]{\frac{3 \times \text{обем кулї}}{4\ \pi}}$$

От і всї заміти, які насунули-сь мені против сего підручника при его перегляданю; на его загальні і добрі прикмети вказав я вже і вичислив їх повисше. —

2. При кінци минувшого року появилась книжка п. з. Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych, zebrał i ułożył Konst. Pierożyński. Львів 1900. сторін XII + 198 великої вісімки, ціна 70 сотиків.

По добрім, але тепер вже перестарілім, збірнику шкільних законів Скварчинского (з 1885. р.) появили-сь видання Вол. Барановского, які мали одну кардинальну хибу: були дуже дорогі. Послїдна пр. збірка законів Барановского, що до обему о половину м е н ш а від збірника Пєрожиньского, коштує 1 корону.

Книжка, якої загалок в горі наведено, есть не тілько н а й н о в і й ш и м збірником в тім напрямі, бо подає розпорядження аж до 20. цьвітня 1900. р., але що важнїйше н а й п о в н и й ш и м, бо містить в IV. роздїлах систематично упорядковані всї тепер обовязуючі закони, розпорядження, інструкції, ба навіть формулярі відносячі ся до народного шкільництва. Особливо наручним став сей збірник через с п и с (індекс) річий, о яких есть там бесїда, а як докладно і совістно він зладжений, о тім нехай сьвідчить се, що індекс занимає 10 сторін дрібного друку, так що на підставі него мож о всякій справі сейчас поінформувати-сь. В многих случаях, де інтерпретация закона дала привід до відкликів, там в замітках під дотичним параґрафом поміщено всї рішення адміністр. трибуналу, так що у всїх тих случаях находим не лиш закон, але заразом і его урядове пояснене. — Ті прикмети, як і незвичайно н и з ь к а ц і н а повинні бути заохотою, щоб о сей збірник кождий учитель постарав ся, коли не хоче при першій лїпшій нагоді їхати о пораду в шкільних справах аж до повітового міста. — Як опрацьовувати конференційні темати, чи ухвали окруж. конференцій обовязують учителїв, які формальности треба сповнити, щоб дістати краєву пожичку на будову школи, а які, щоб дістати беззворотну запомогу, як обчислити скількість опалу, які обовязки має інспектор, чи треба просити о пятилїтний додаток, які форми істнують при винагородї за надобовязкові години, хто повинен посилати фіру по катехету, і все, що учителя може обходити, знайде він в тій книжцї.

Як. Миколаєвич.

Перші загальні збори

учителїв і учительок австрийских шкіл вправ при ц. к. учительских семинариях відбудуть ся дня 26. с. м. в ц. к. учительскій семинарії женьскій у В і д н и (I. Hegellgasse 14) з слїдуючим деннім порядком:

1. Наради над статутами засновати ся маючого звязку учителїв і учительок австрийских учительских семинарий а взглядно шкіл вправ в тих заведеннях.

2. Наради над правно-службовими і другими відносинами тих учителїв і учительок.

Збори заповідають ся численні, хороші і успішні.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЄДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З поручення Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ради лїт виділові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительські семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. в. — заосмотрюють в новішім закладї потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди заслугувати докладних відомостий про найновійші поступи на полї науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чім найлїпше свідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Ч. II. Львів 5. червня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

ПРОҐРАМА

загальних зборів Руского Товариства педаґоґічного.

Збори відбудуть ся в Суботу 29. н. ст. червня 1901 р. о год. 3. по полудни в II клясї (на 3 поверсї) рускої ґімназиї у Львові з слїдуючим порядком дневним:

1. Отворенє зборів Головою Товариства.
2. Справоздане секретаря.
3. Справоздане референта Філій.
4. Справоздане касове і видавництв Товариства.
5. Справоздане з руху книжок.
6. Справоздане контрольної комісиї.
7. Вибір Виділу.
8. Вибір контрольної комісиї.
9. Внесеня членів.

В кінци Виділ звертає ся до своїх Відпоручників по повітах, щоб зволили по можности прибути на збори, аби можна обговорити справи дотичних повітів.

Від головного Виділу Руского Тов. педаґоґічного у Львові.

Харкевич голова. *Танчаковский* секретар.

СПРАВОЗДАНЄ

„Головного Видїлу Руского Товариства педаґоґічного“ у Львові

за час від 1. сїчня до 31. грудня 1900 року.

На послїдних загальних зборах вибрані до Видїлу отсї члени:

Едвард Харкевич, директор рускої ґімназиї, голова.
Ольга Барвіньска, учителька у Львові.
Мария Білецка у Львові.
Василь Білецкий, проф. рускої ґімназиї у Львові.
Ілия Кокорудз, „ „ „ „
Др. Волод. Коцовский, проф. сем. учит. у Львові.
Кость Паньковский, директор Союза кр. у Львові.
Др. Михайло Пачовский, проф. рускої ґімназиї у Львові.
Йосиф Танчаковский, учитель у Львові.
Ілия Чиж, управитель школи в Клепарові.
Андрій Яворский, управ. школи в Миклашеві.

Заступниками видїлових були:

Левицкий Юлїан, проф. рускої ґімн. у Львові.
Огоновский Іларіон, проф. рускої ґімн. у Львові.
Стронський Іван, учитель в Збоїсках.

Видїл уконституував ся в той спосіб, що заступником голови вибрано проф. Василя Білецкого; секретарем Й. Танчаковского; касиєркою М. Білецку; контрольором Др. Вол. Коцовского; маґазиньєркою Ольгу Барвіньску; референтом філїй К. Паньковского; реферат розпродажи цоголок поручено Д-ру Пачовскому; до комісиї видавництв вибрано В. Білецкого, І. Кокорудза і Др. Пачовского.

До контрольної комісиї вибрані загальними зборами: о. Сов. Алекс. Стефанович, проф. Петро Огоновский і проф. Вол. Шухевич.

І. Засїдання Видїлу.

В роцї 1900 відбув Видїл 12 засїдань і займав ся найбільше справами шкіл і народних учителїв.

Видїл робив заходи, щоб утворити курс підготовляючий до іспиту для шкіл видїлових з ґрупи язиково-історичної з особливою увагою на руский язик, руску історию і ґеоґрафію. Курс сей — з причин від Видїлу незалежних — не міг відбути ся. Іменовано по повітах 33 відпоручників Товариства. Ухвалено заложити педаґоґічний музей і просити Вп. Родимцїв о ласкаве присилане книжок (особливо шкільних) і иньших річий шкільних. Ухвалено приняти урядника для товариства.

II. Число членів.

Членів мало Товариство 943. З того було учителів народних 246, священників 306, професорів 70, урядників 63, селян і міщан 26, учительок 73, иньших женщин 54, приватних людий 64, товариств 5, иньших фахів 36.

В загальнім числї членів (943) є 342 членів нових, принятих в роцї 1900. Доходу з членьских вкладок було в р. 1897 — 384 Кор. 22 сот.; в р. 1898 — 315 К. 50 сот.; в роцї 1899 — 606 К. 50 сот.; в роцї 1900 — 759 К.

III. Розпродаж цеголок на бурсу.

Реферат розпродажи цеголок на бурсу поручено проф. др. Пачовскому. Референт розіслав в р. 1900 много цеголок (на 1800 Кор.) членам Товариства. Заняв ся також виданєм стїнного календаря а також зладженєм інформацийного календарика Руского Товариства педагогічного в 20-лїтну річницю істнования нашого Товариства. Доходу з розпродажи цеголок та з жертв Товариств руских і иньших осіб було до 30. мая 1901 р. 1151·58 К. На уряджене бурси видано 730·06 Корон.

IV. Реферат філій.

Реферат філій віддано п. Паньковскому.

Зладжено і розіслано філїям реґулямін а також формуляр до річних філїяльних справоздань.

Окреме справоздане з дїяльности філій подаємо на иньшім місци.

V. Петиції.

В роцї 1900 внесено слїдуючі петициї:

До міністерства: Ургенс (26/1) 1900 в справі неполагодженя доси відклику з 28/5. 1899. в справі статутів і о право публичности для женьскої школи видїлової ім. Шевченка у Львові.

До Сойму о підмогу на газети „Дзвінок“ і „Учитель“ (26/3); о підмогу на Інститут мужеский св. О. Николая (26/3); о підмогу на бурсу (26/3); просьба в справі заснованя женьскої сем. учит. з руским язиком викладовим в Коломиї (26/3); просьба о заснованє гімназиї з руским язиком викладовим в Станїславові; петиция о зрівнанє платнї учителів з платнею трох рангурядничих і о зниженє лїт служби (26/3); о підмогу на виданє бібліотеки для молодїжи (26/3); о підмогу на женьский інститут (26/3); о підмогу на женьску видїлову школу ім. Шевченка (26/3).

До Ради краєвої: петиция о підмогу на виданє „Чорної Ради“ для шкільної молодїжи.

До Ординариятів у Львові, Перемишлї, Станиславові, щоб в шематизмах епархияльних було при кождій місцевости сказано, який язик викладовий в школї.

З тих петиций під V. полагоджені: на „Дзвінок“ дав Сойм 400 К., на „Учителя“ 1000 К., а на бібліотеку 600 К, на інститут для хлопців 600 К, на школу 3200 К. На подання о мові викладовій в школах відповів прихильно станиславівский Ординариат.

Петиций о підмогу на Бурсу і женьский Інститут Сойм не узглядняв. Решту петиций не полагоджено.

VI. Видїлова женьска школа ім. Шевченка (з руским язиком викладовим).

В роцї 18899/900 записало ся до кл. I-оï (взглядно V) 32 учениць. В другім півроцї класифіковано 27. Поступ дуже добрий одержало 8, добрий 3, достаточний 6, поправку 3, репробовано 7.

До кляси II-оï (VI-тоï) записало ся 37, класифіковано 33. Поступ дуже добрий одержало 7, добрий 14, достаточний 5, поправку 1, репробовано 6.

На рік 1900/1901 вписало ся до кляси I-шоï 31, до II-гоï 31, до III-тоï 28 учениць. В сім роцї справлено інвентар для кляси III-тоï.

В роцї шкільнім 1899/1900 учили:

О. Дамян Лопатиньский, Мария Арданівна, Ольга Барвіньска, Мария Білецка, Олена Кулачковска, Теофіля Огоновска, Йосифа Паньковска, Олена Прокешівна, Йосиф Роздольский.

В роцї 1900/901 учать ті самі сили з виїмкою о. Лопатиньского і Роздольского, а крім того учать о. Теодозий Лежогубский, о. Іван Рудович, Андрій Алиськевич, Грушкевич, Др. Володимир Коцовский, Каролїна Ігнатівна, Евген Мандичевский, Анна Федаківна, Павлина Тороньска.

Школа поміщена при Стрілецкій площі ч. 6.

В осени 1900 р. отворено при тій школї пополудневий безплатний курс науки руского язика і літератури для дівчат львівских шкіл. На курсї тім учили: М. Лисяківна, Мария Білецка і Др В. Коцовский. Записалось до 3 віддїлів 53 учениць.

Сойм зволив на внесенє Вп. посла Барвіньского дати на удержанє двох кляс сеï школи 3200 Корон. Руські народні товариства дали 484 Корон.

Школа стоїть під управою директора Харкевича, і при працї тїла учительского розвиваєсь зовсім правильно.

VII. Курс анальфабетів.

В листопадї 1900 отворено при женьскій школї вид. ім. Шевченка курс анальфабетів о двох віддїлах мужескім і женьскім. Віддїл мужеский провадив учитель М. Коць — женьский учителька Наталїя Будзиновска.

На мужеский віддїл курсу анальфабетів записалось 10 учеників. З тих десятьох не учащало на науку 3 по причині занять під сю пору, коли відбувалась наука. Користало отже з науки сімох, научилось читати і писати 6. З рахунків взято чотири дїлання в обсягу 100 і на підставі сих дїлань переробляно приміри з практичного житя. Рахунків по части, а пізнанє чисел до 100 научили ся всї, що ходили на науку. З книжок до читання користало 3 учеників.

По причині малої фреквенциї замкнено мужеский віддїл курсу анальфабетів дня 31. марта 1901.

На віддїл женьский курсу анальфабетів записалось 35 дівчат, з того в части правильно ходило около 20. Ті, що ходили до школи цїлком правильно — а таких було 7 — скінчили цїлий Буквар; решта Букваря не скін-

чила. З рахунків перероблено чотири дїлання в обемі до 200. В школї прочитано з дівчатами під проводом учительки: Марка Вовчка „Сестра“; Б. Лепкого „З села“; Мартовича „На торзї“; Стефаника „Синя книжочка“; Франка „Два приятелї“ з бірника „В поті чола“, крім того кілька книжочок видання Тов. „Просьвіта“. З книжочок до читання користало 5 учениць. Наука відбувала ся що неділї від 3—5, а від цьвітня 1901 від 4—6 год. по полудни.

VIII. Женьский Інститут.

Інститут, оснований на підставі окремого статуту принятого до відомости Намісництвом 22. червня 1888, остав під управою комітету, вибраного Видїлом Руск. Тов. педагогічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецка, о сов. Евг. Гузар (управляв практиками релїгійними) — лїкар Др. Зофія з Окуневских Морачевска, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковска. Комітет відбував свої засїдання під проводом голови дир. Харкевича. Інститут отворено доперва з початком вересня 1899 р. для вигоди Родимцїв. Посьвячене льокалю відбуло ся торжественно 13/10. 1899. На внутрішне уряджене видано 2129·96 кор. В минувшім 1899/1900 році уміщених було в інститутї 12 дівчат: 9 доньок сьвященничих, 2 доньки учителїв, а одна донька купця. З них ходило 2 до V. (I) кл. рускої женьскої школи видїлової ім Шевченка, 7 до кл. VI (II) тої школи, одна до VII (III) а одна до VIII (IV) кл. виьшої школи публичної, а одна до учит. семинарії. В першім півроцї сьвідоцтво дуже доброго поступу дістали 3, I. класу 9 — в другім півроцї поступ дуже добрий одержала 1, а I. класу 11. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і одна ученица IV. року учительскої семинарії. В інститутї пробували також часово, на два місяцї, дві доньки сьвящеників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руску лїтературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також сьпіву, гри на фортепянї, на цитрі і танцїв, а по мисли домашного регуляміну (ухваленого Видїлом) вправляють ся також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятелцї при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В шкільнім році 1900/901 було в інститутї поміщених 24 дівчат — (з того 7 було коротший час). Між ними було 13 доньок сьвящеників, 7 доньок учителїв нар., 3 доньки властителїв реальностий і 1 донька купця. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і учителька видїлової школи.

В грудни 1899. року уладили інститутки св. Николаївский вечер, опісля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорскі вистави відповідних штук. Дня 28. червня 1900 відбув ся річний попис гри на фортепянї і цитрі з сьпівом і деклямациями. Про здоровле інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів, купелї і — само собою собою розуміє ся — здорового харчу. В грудни 1900 р. уладжували інститутки також Николаївскі вечерниці — а 28. н. ст. червня 1901 відбуде ся попис муз.-вокальний.

Приходи в році 1899/1900 виносили 5411·20 К., а розходи 5318·85 К. зістало в касї на рік 1900/901 92·35 кор. Рахунок за рік шк. 1900/1901 ще не замкнений.

Інститут поміщений в однопорховій каменици гр. Волод. Дїдушацкої при ул. Савп. ч. 3. Цїлий будинок о 16-ти убікациях займає інститут сам для себе. Розклад є такий, що інститутки мають осібні спальні, гардеробу, салю

до науки, комнату до музики, рефектар (їдалню) і інфірмар. Крім того є почекалня (покій для гостий), прачкарня, покій для служби і обширний город з тінистими деревами до свого ужитку. Водопроводи уряджують ся. Ул. Сави, бічна Куркової, лежить в затишу, а город інституту притикає до великого парку при палаті Дїдушицких, парк граничить з лїсистою горою Стрільниці. Поміщеня інституту є отже не тілько під кождим взглядом вигідне але і спокійне та здорове.

До інституту приймає ся ученицї шкіл народних, видїлових, семинарий учительских і прив. женьскої гімназиї. Також приймає ся дївчата на коротший час на науку кравецтва, модиярства, рахунковости, рисунків, малярства, сьпіву, музики і танцїв. В інститутї можуть знайти поміщене також приватні абітурієнтки до матури сем. учит. — і учительки, що приїздять до іспиту. Місячна оплата 40 корон.

IX. Мужеский Інститут.

В склад комітету, що з поручена видїлу Рускаго Тов. педагогічного управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілия Кокорудз, проф. рускої гімназиї, о. Д. Дорожиньский, катихит рускої гімназиї, адвокат др. Стефан Федак, лїкар др. Антін Хомин і Кость Паньковский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релїгійно-моральне виховане мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочию при науцї занимались інструкторы поодиноких кляс. Се лїпші ученики, що в Інститутї остають безплатно. Образоване шкільне розширювано лектурою домовою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобідним від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що недїлї і сьвят відбувано дальші проходи в околиці львівскі. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровійші і в тім взглядї ішов за радою дра Хомина, що безкористно питомцям удїлав лїкарских рад. Принятих було в I. кляси гімн. 3, з II. кляси 8, з III. кл. 6, з IV. кляси 7, з V. клясы 10, з VI. кляси 8, з VII. кляси 6, з VIII. кляси 3, з народних шкіл 1. З того було сьвященичих дїтий 28, учительских 12, селяньских 4, урядничих 3, а сиріт 5. Результат загальної клясифікациї слїдуючий: клясу з від наченем дістало 3 учеників, клясу другу 8, поправку 3, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало трех елевів, з чого 2 здало, 1 з відзначенем, 1 дістав поправку.

Приходу було 19.780·82 кор.; розходу 19.678 кор.

Отже до переносу надвижка 102·82 кор.

У Львові дня 15 н. ст. липня 1900.

Едвард Харкевич, голова. *Кость Паньковский*, член видїлу.

X. Бурса.

Принято 30 синів селян і міщан, учителїв народних, сьвящеників, учеників рускої гімназиї. Бурса поміщена при улици Вірменьскій ч. 2.

До комітету бурси вибрані:

Директор Харкевич, взглядно заступник голови Василь Білецкий, яко голова; проф. Цеглиньский яко директор науковий; Мария Білецка яко ди-

ректорка екон; о. Лужницкий яко сьвященик; Др. Озаркевич яко лїкар; Др. Федак яко дорадник правний.

Оплата місячна в бурсї виносить переважно від 12 до 20 корон. З новим роком шкільним Видїл прийме до бурси 50 учеників. Задачею Видїлу є запомагати нашу шкільну молодїж, та через те дати можність неодному талантови набуванє просьвіти, що вийде колись на пожиток цїлому народови.

XI. Виданя в роцї 1900.

Казки А. С. Пушкина	30	сотняків
На Прічках, С. Пятки	30	„
Народні Оповіданя, М. Вовчка	30	„
Марта Борецка, істор. оповіданя	64	„
Народні думи. Впорядкував Др. Мих. Пачовский	64	„
Вибір поем, Ол. Кониського	30	„
Казки Гр. Л. Толстоя	40	„
Покарана ложь О. Кучальскої	20	„

Ухвалено печатати таблю заслужених Русинів. Що до видавництв взагалї, то Видїл старає ся достарчати нашій молодїжи патріотичної і просьвітної лектури так у формі окремих книжочок як періодичного видавництва (Дзвінок), щоб наша молодїж живила ся нашим добром з хісном для нас.

XII. Закінченє.

На закінченє уважаю за відповідне навести дещо з нашої „Відозви", взиваючої до вступованя в члени нашого Товариства.

„У всїх культурних народів істнують педагогічні товариства, що змагають до двиганя й ширеня просьвіти та до розвою школи в національнім дусї. Тисячі учителїв, урядників і иньших горожан узнають потребу і вагу тих товариств і вписують ся в їх члени, та причиняють ся хоть малими членьскими датками до підмоги й улекшеня їх многоважної дїяльности. Таким чином з малих датків зростають у других народів значні средства материяльні, що позваляють їм скорим кроком здвигати школи і ширити народну просьвіту, що все була, есть і буде першим услівєм національного розвою і могучости кождого народу.

Та чимже сї всї задачі сповнити, коли в нас задля суспільної байдужности на те средств не достає? Тут одна рада й одинокий вихід по при моральну поміч також громадна складка.

Не відказуймо ся від неї і не виправдуймо ся тим, що ми убогі, або що на ріжні наші товариства видаємо тілько а тілько місячно чи річно. Як попри иньші товариства не дамо на справу національного і просьвітного вихованя молодого поколїня, то або зовсїм або бодай в части змарновані будуть наші жертви на другі товариства. Бо для кого-ж робимо всї ті жертви і для кого підоймаємо ся всїх тих трудів у других наших товариствах як не для тих, що по нас мають стати до народної роботи? А як наші наслїдники не будуть до неї належно приготовлені, то чиж не змарнують нашого народного дорібку? Не потїшаймо ся тим, що ми по наших предках одержали ще менше

ніж одержуть по нас наші спадковмці. Сьвіт поступає щораз скоршим кроком наперед, тож якби прийшло ся нашим наслїдникам ити тим самим кроком, що ним ідемо ми тепер, то вони ще більше лишили-б ся поза культурними народами сьвіта, а така доля рускаго народу хиба не весела.

Хотяй маємо доперва несповна 1000 членів і під тим взглядом не дорівнуємо числом навіть меншим від нас народам (як пр. Словінцям), що мають в своїх таких товариствах десятки тисячів членів; то однакож з більшаючого числа членів з всїх верств суспільности — з щедрої підмоги руских товариств і поодиноких осіб на цїли товариства — з заінтересованя справами нашого товариства і з моральної помочи можна з відрадою заключати, що загал наш починає розуміти нашу задачу — і що хоть повільно — але постійно і постепенно зближаємо ся до своєї мети — ідеї. Чей і в наше віконце загляне сонце".

Танчаковский Йосиф, секретар.

ФІЛІЇ ТОВАРИСТВА.

По конець року 1899 мало товариство 8 філїй а то: в Тернополи, Щирци к. Львова, Миколаєві над Дністром, Самборі, Грибовичах під Львовом, Рогатині, Калуши і в Станїславові. В роцї 1900 прибули ще 3 філії в Коломиї, Перемишли і в Буску. На жаль однак з вісьмох істнуючих філїй не оказали ніякої дїяльности філії в Щирци, в Миколаєві над Дністром і в Калуши а занепала філія в Рогатині. В загалї розвій філїй з виємком Тернополя, Станїславова та Коломиї не конче представлає ся користно і тому належить бажати, щоб наші люди, в першій точцї наші пп. професори і учителї живійше заняли ся справами філїй. Досьвід наглядно показує, що декуди велика часть наших людий усуває ся від всякої роботи. Чейже так дальше бути не повинно.

Філія тернопільска відбула засїдань видїлу 6; видїл урядив 4 відчити, робив заходи коло заложеня курсу анальфабетів, не дістав однак на се салї. збирав жертви на книжки і одїж для бідної молодїжи шкільної, закуповував книжки для неї, робив заходи коло заведеня рускої школи мужеской в Тернополи і приватної женьскої, призбирав дещо книжок для руских еміґрантів в Бразилії. Філія числила 85 членів. Приходу мала філія 854·40 К., маєток філії виносить суму 141·39 кор. Крім сего має філія ще фонд, що виносить тепер суму 115 кор. Бібліотека педаґоґічна числить 70 книжок а користало з неї 7 осіб.

Філія в Самборі мала 39 членів. Засїдань відбула два а зборів надзвичайних також два з відчитами. Видїл розіслав також відозву до видатнїйших людий в справі видання річників педаґоґічних.

Філія в Грибовичах відбула нарад надзвичайних три, і на них перевела 3 практичні лекції і три відчити. Членів має філія 19. Приходу мала філія 28·26 кор. Розходу 14·30 кор. На фонд запомоговий зібрано 6·22 кор. а з розпродажи книжок вплинуло 4·80 кор.

Філія в Станїславові внесла в сім роцї подане о заснованя рускої ґімназиї в Станїславові, заложила бурсу для шкільної молодїжи за оплатою 10—16 кор. завдяки великодушному дарови крилошанина о. др. Івана Гробельского в квоті 2200 кор. і безплатному відступленю хати на бурсу Впреосв.

Епископом Андрієм. Засїдань відбула філїя в роцї 1900 два, членів має 139. Приходу було 247·30 кор. Фонд бурси виносить квоту 755 кор.

Філїя в Рогатинї засновала педагогічну бібліотеку, а вспільно з філїєю тов. „Просьвіта“ бурсу.

Філїя в Перемишли, заснована головно заходами проф. Стеф. Федева дня 29. червня, відбула кілька практичних лекций, получених з відчитами і видала відозву в справі вступленя в члени товариства.

Філїя в Коломиї, заснована в роцї 1900, розвинула успішну дїяльність, відбула 10 засїдань видїлу, вислала петицию в справі перенесеня рускої школи народної до середини міста, видала відозву в справі посиланя дїтий до шкіл, відбула 3 конференциї, урядила 4 відчити в комнатах тов. „Родина“, видала кишеневий календарик в 1000 екзем. і внесла подане до Сойму в справі заснованя женьскої семінариї учительскої з руским язиком викладовим в Коломиї.

Філїя в Буску, заложена 4. жовтня 1900, мала членів 23, а відбула 1. конференцию. На разї не могла ще розвинути ширшої дїяльности задля перешкоди зі сторони місцевих шкільних властий.

Справоздане касове і видавництв товариства

за час від 1. сїчня до 31. грудня 1900.

I. Приходи і розходи товариства самого.

а) Приходи:

	Корон.
1. Перенос касовий	581·42
2. З членьских вкладок в р. 1900	759·00
3. З розпродажи книжок в р. 1900	1510·50
4. Запомоги Високого сойму і дари	652·00
Разом . .	3502·92

б) Розходи:

1. Друкарни на друк книжок	852·92
2. Ремунерация автор.	30·00
3. Оправи і брошурованє	194·80
4. Адмінїстрацийні видатки	233·65
5. Стемплї, поворічне, корректи, висилки і дрібне	234·72
Разом . .	1546·09
Надвишка . .	1956·83

II. Приходи і розходи „Учителя“.

а) Приходи:

1. Запомога соймова	1000·00
2. З передплати	958·14
Разом . .	1958·14

б) Розходи:

	Корон
1. Друкарни	700·00
2. Редакция, корректа, ремунерациї і експедиция	908·40
3. Дрібні видатки	66·60
Разом	1675·00
Остав надвишка касова	283·14

Примітка: Передплатників мав „Учитель“ в р. 1900 291, — они завинили 216 К.

III. Приходи і розходи „Дзвінка“.

а) Приходи:

1. Запомога соймова	400·00
2. З передплати	510·46
Разом	910·46

б) Розходи:

1. Друкарни заплачено готівкою	100·00
2. Марки, експедиция і дрібні видатки	163·82
3. Редакция	100·00
Разом	363·82
Остав надвишка касова	546·64

Примітка: Передплатників мав „Дзвінок“ в р. 1900 152 — они завинили 162 К.

IV. Приходи і розходи женьскої школи видїлової ім. Шевченка за р. 1900.

а) Приходи:

1. Запомога Високого Сойму	3200·00
2. Дари Хв. Товариств	484·00
Разом	3684·00

б) Розходи:

1. Чинш за хату	1500·00
2. Услуга і опал	254·60
3. Закупно інвентаря	180·76
4. Тїло учительске	2032·06
Разом	3967·42
Отже недобір касовий	283·42

V. Зіставленє рахунків.

а) Пасива:

	Корон
1. Сальдо на р. 1901	283·42
2. З рахунку школи видїловоï	2503·20
Разом . .	2786·62

б) Актива:

1. З рахунку вкладок і видавництв	1956·84
2. З рахунку Учителя	283·14
3. З рахунку Дзвінка	546·64
Разом . .	2786·62

VI. Стан маєтку товариства з кінцем р. 1900.

а) Пасива:

Довг в друкарнї з кінцем р. 1900	3096·17

б) Актива:

1. Вартість книжок на складї (пів цїни)	16811·15
2. Вартість книжок даних в комісї	5495·30
3. Залеглість передплати „Учителя“ і „Дзвінка“ (пів цїни) . .	189·00
4. Надвишка касова	2503·20
Разом . .	24.998·65
Відчисливши пасива . .	3096·17
Остає вартість маєтку . .	21.902·48

Товариство має під своїм зарядом слїдуючі фонди:

1) Фонд запомоговий для учителїв, уміщений на книжочцї „Народної Торговлї“, виносить з кінцем р. 1900 суму 365·89 К.

2) Фонд інституту хлопячого Товариства, уміщений на книжочках „Народної Торговлї“ і „Краєвого Союза кредитового“, виносить з кінцем р. 1900 суму 2654·92 К.

3) Фонд інституту женьского Товариства, уміщений на книжочцї „Краєв. Союза кредит.“, виносить з кінцем р. 1900 суму 723·78 К.

4) Фонд бурси товариства, уміщений на книжочцї „Краєвого Союза кредитового“, виносив з кінцем р. 1900 суму 672·34 К.

До 30. мая 1891 вплинуло 1151·58 К.

На уряджене бурси видано 730·06 К., наросло проценту 20·58 К.

Стан 1114·44 К.

Мария Білецька, касиєрка.

Справозданє з руху книжок в р. 1900.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна сот.	Друковано	Поділало з кінцем 1899 р.	Звершено в комісу	Продано	Даровано	Дано в комісе	Разом	Зістав на рік 1901
1	Молитвенник народний	40	—	5898	—	—	157	400	557	5341
2	Історія педагогії	120	—	656	—	—	—	54	54	602
3	Китиця желань	40	—	290	—	—	—	110	110	180
4	Читанка ч. 1, 2, 3, 4	20	—	692	—	—	18	20	38	654
5	Олеся Чайченка	10	—	400	—	—	3	180	183	217
6	Дума про книгиню Кобзаря	10	—	650	200	—	1	—	1	849
7	Казка про сонце та его сина	10	—	828	—	—	1	110	111	717
8	Грицько, Що страшнійше	10	—	530	175	—	1	—	1	704
9	Байки Гаїбова	10	—	465	—	—	3	70	73	392
10	Могутний Комар, В. Чайченко	10	—	700	—	—	2	10	12	688
11	Попались, Івана Нечуя	10	—	148	—	—	1	—	1	147
12	Записки школяра, В. Шухевич	10	—	42	—	—	1	20	21	21
13	Писанка Дніпрової Чайки	10	—	697	—	—	1	110	111	586
14	Лисенко. Коза дереза	160	—	160	—	—	—	—	—	160
15	На чужині. Іван Спілка	40	—	308	—	—	1	—	21	287
16	М. Пачовский. Про билини і думи	40	—	207	—	—	—	—	—	207
17	„ Замітки до науки рускої мови	60	—	48	—	—	1	—	1	47
18	Учитель з р. 1890	400	—	137	5	—	—	—	—	142
19	Учитель з р. 1891	400	—	75	54	—	—	—	—	129
20	Учитель з р. 1892	400	—	50	—	—	—	5	5	45
21	Учитель з р. 1893	400	—	102	—	—	—	4	4	98
22	Учитель з р. 1894	400	—	60	12	—	—	—	—	72
23	Учитель з р. 1895	400	—	34	—	—	—	—	—	34
24	Учитель з р. 1896	400	—	75	—	—	—	—	—	75
25	Учитель з р. 1897	400	—	110	2	—	—	—	—	112
26	Учитель з р. 1898	400	—	135	—	—	—	12	—	123
27	Учитель з р. 1899	400	—	107	—	—	1	6	7	100
28	Учитель з р. 1900	400	112	—	—	—	—	—	—	112
29	Дзвінок з р. 1894	600	—	35	—	—	3	3	6	29
30	Дзвінок з р. 1895	600	—	100	—	—	4	5	9	91
31	Дзвінок з р. 1896	600	—	7	—	—	1	6	7	—
32	Дзвінок з р. 1897	600	—	36	8	—	2	—	2	42
33	Дзвінок з р. 1898	600	—	71	—	—	3	20	23	48
34	Дзвінок з р. 1899	600	—	41	—	—	2	3	5	36
35	Дзвінок з р. 1900	600	42	—	—	—	—	—	—	42
36	Гор. Картагенції та Римляни	40	—	682	—	—	3	—	8	679
37	Приписи до іспитів кваліфік.	40	—	238	—	—	—	20	20	218
38	Верне. Подорож довкола землі	120	—	651	—	—	2	—	2	649
39	Робінзон	80	—	803	—	—	2	15	17	786
40	Робінзон без ілюстрацій	20	—	472	—	—	6	—	6	466
41	Квіточка	40	—	112	—	—	—	77	77	35
42	Вінок	40	—	46	25	—	2	—	2	69
43	Кобзарь Шевченка, малий	40	—	1057	—	—	3	96	99	958
44	Кобзарь Шевченка, великий	240	—	694	—	—	4	—	4	690
45	Забавки	20	—	1246	—	—	—	—	—	1246
46	Звіринець	20	—	1275	—	—	10	—	10	1365
47	Менажерия	20	—	1275	—	—	—	200	200	1075
48	Гостинець	20	—	1091	—	—	10	—	10	1081
49	Пригоди Дон Кіхота	80	—	776	—	—	1	2	3	773
50	Лис Микита Гетого	100	—	198	—	—	2	196	—	—
51	Коли ще звіри говорили	80	—	205	—	—	1	30	—	174
52	Мала Русь-Україна	40	—	1139	—	—	4	150	154	985
53	Від Бескида до Андів	20	—	258	—	—	1	10	11	247
54	Наші звірята	80	—	710	—	1	—	28	29	681
55	Мала менажерия	70	—	30	—	1	—	25	26	4
56	Велика менажерия	80	—	30	—	1	—	25	26	4
57	Огляд історії літератури	30	—	190	—	—	1	150	—	39
58	Забавки	80	—	98	—	2	—	20	22	76
59	Нашим дітям ч. I.	80	—	68	—	4	—	40	44	24
60	Нашим дітям ч. II.	80	—	60	—	3	—	30	33	27
61	Діточі вигадки ч. I.	60	—	186	—	—	—	24	24	162
62	Діточі вигадки ч. II.	60	—	190	—	—	—	16	16	174
63	Podręcznik dla kancelaryi szkół ludow.	100	—	79	—	—	—	7	7	72
64	Др. Мандибур. Оліїмпія	70	—	275	—	—	—	—	—	275
65	Непос	130	—	605	—	—	—	10	10	595

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна сот.	Друковано	Позістало з кінцем 1900 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в комісі	Разом	Зістає на рік 1901
66	Лебедова. Гостинець дітям	50	—	73	4	—	18	—	18	59
67	Лебедова Віра. Малі герої	50	—	220	—	—	4	24	28	192
68	Образки з історії Руси	50	—	787	—	—	2	7	9	776
69	Оповідання для дітей	40	—	787	5	—	4	—	4	788
07	Дарунок дітям. Пятка	40	—	310	8	—	—	—	—	318
71	Подорож Ґуліверa до Великанів	50	—	274	—	—	200	—	200	74
72	Ґулівер. Подорож до краю Ліліпутів	50	—	724	—	—	—	—	—	724
73	Катренко Олекс. Оповідання	40	—	780	—	—	3	37	40	740
74	Мих. Коцюбинський. Оповідання	40	—	780	25	—	3	—	3	802
75	Кримский А. Оповідання	40	—	787	8	—	5	—	5	790
76	Мальота. Без родини	80	—	97	—	5	—	—	—	92
77	Байки народні ч. I.	50	—	599	14	—	13	—	—	600
78	Байки народні ч. II.	50	—	307	—	6	12	—	18	289
79	Казки Бранчанїнова	50	—	725	—	1	1	—	2	723
80	Казки братів Ґрімів	50	—	248	14	—	—	—	—	262
81	Шкільний огород	120	—	168	—	—	1	5	6	162
82	Андерсен. Казки ч. 1.	50	—	710	—	—	10	66	76	634
83	„ „ ч. 2.	50	—	750	16	—	10	—	10	756
84	„ „ ч. 3.	50	—	820	—	2	5	—	7	813
85	„ „ ч. 4.	50	—	770	12	—	6	—	6	776
86	„ „ ч. 5.	50	—	790	—	—	6	6	12	778
87	Казки Пушкина	30	500	—	—	—	52	350	402	98
88	Оповідання. Мамін Сибіряка	30	500	—	—	—	18	200	218	282
89	Абу Казамові капці	40	—	24	—	—	2	5	7	17
90	На прічках. С. Пятка	30	500	—	—	—	—	—	—	500
91	Марко Вовчок. Чари, Козачка	30	500	—	—	—	—	—	—	500
92	Марта Борецка	64	1000	—	—	—	—	—	—	1000
93	Думи народні. М. Пачовский	64	1000	—	—	—	—	—	—	1000
94	Казки. Гр. Л. Толстой	40	1000	—	—	—	—	—	—	1000
95	Вибір з поем Ол. Конїського	30	1000	—	—	—	—	—	—	1000
96	Поварана ложка. Ол. Кучальської	20	1000	—	—	—	—	—	—	1000

Вартість книжок взятих в комісі представляє суму 5495·30 кор. Вартість книжок в магазині (пів ціни) представляє 16811·15 кор. Разом маєток товариства в книжках представляє суму 22306·45 корон.

Ольга Барвінська, магазинерка.

Вручене похвальної грамоти учителеви.

В неділю д. 28. цьвітня с. р. відбуло ся в селі Ліщині незвичайне торжество: о. декан Кмицикевич вручив емер. учителеви п. Стефанови Квасиньскому похвальну грамоту, якою надїлив єго преосв. митрополит Андрій Шептицкий за 40 літне виховуване дітий в релїгійно-моральнім дусї. Місцеві селяни битком наповнили церков, а прибуло також і околичне учительство. По вечірни пояснив о. декан в гарній промові се рідке торжество і указав на заслуги ювилята, котрий 40 літ працював ревно в громадї та виховав за той час кілька поколїнь, так що майже всї зібрані в церкві вийшли з єго школи, — на єго глубоку віру і любов до свого обряду та на єго примірне житє; опісля перечитав і вручив ювилятови похвальну грамоту, а удїливши єму іменем Архієрея благословенє, закінчив желанєм, щоби п. Квасиньский довго ще міг тїшити ся овочами своєї працї і проживати серед честних громадян ліщиньских. Коли хор відспівав „многая літа“, о. декан звернув ся ще раз до

зібраних селян і взивав їх, щоби за прикладом духовної власти, котра таким признанєм нагороджує заслуги учителя, і они поважали та любили учителїв, котрі всю свою працю посьвячують для добра наводу, та щоби їм за їх працю не відплачували невдячностию.

Вийшовши з церкви обступили люди свого учителя, а оден господар подякував єму іменем всїх за єго довголїтні труди. Зворушений до сліз старець ледво міг здобути ся на кілька слів відповіди, дякуючи всїм, а особливо місцевому парохови о. Фаціевичеви, свому — як сказав — найбільшому добродїєви, за котрого свою учительску службу розпочав і скінчив. І знов залунало „многая лїта“, а оба священники, сивий як голуб парох і о. декан з відкритими головами відпровадили ювилята, котрий із зворушеня не міг стримати слез, до близької хати.

Рідке се сьвято довго остане в памяти всїх, що взяли в нім участь, а може служити також за доказ, що щира праця учителя найде признанє у всїх, і у народу і у властий. А вже найбільше заслугує на увагу, що наш новий митрополит памятає і о тих, що серед прикрих обставин працюють для добра народу ревно і в згоді з духовеньством, та благословить їх працю і прилюдно признає їх заслуги.

Правда, що в Лїщинї і учитель має лекшу задачу, бо такої згоди всїх місцевих чинників, що мають вплив на школу дай Боже всюди! Місцевий сьвященник о. Фаціевич се найревнїйший з прихильників школи. Він заложив школу в своїй громадї ще тодї, коли в цїлій околиці і не чути ще було за школу хоч може не найскорше але найпевнїйше поборе темноту. Від самого початку не пропускав жадної нагоди, щоби не заохочувати людий до посиланя дїтий до школи. Сам завсїгди як найревнїйше учив в школї релїгії та переконував ся о поступах дїтий в науцї. Пильних дїтий нагороджував, иньших заохочував; для учителя був все щирим дорадником, приятелем і обороицем. І таким є досї мимо своєї старости, а має в своїй парохії три школи і о всї рівно дбає. Також і оба попередні дїтичі, пок. Рудзїньский і др. Ром. Бартманьский, все дбали о школу. Менші видатки на школу самі покривали, в більшій потребі перші спішили з помочию; а при гождім іспитї щедро обдїляли дїтий всїлякими дарунками. При такім станї річний і праця учителя є приємнїйша та успішнїйша. Коби так всюди у нас було!

Відозва.

Від числа і якости інтелїгенциї залежить в значній мірі доля народу. Інтелїгенцию витворюють школи, тому треба нам о то дбати, щоби ми мали як найбільше шкіл, а в них як найбільше молодіжи.

В народних школах істнує примус, а до найвищих шкіл не треба заохочувати нїкого з тих, хто має до них правний приступ. Для суспільности лишаєсь отже обовязок подбати лиш о достаточне число здібної молодіжи в школах середних і відповідне до потреб часу розділенє єї на школи ґімназияльні, реальні, промислові та торговельні.

Одною з причин з'убожіня Галичини есть переповненє (до певного степеня) ґімназий, котрі продукують інтелїґенцию, що відтак, запявши урядові становища, матеріяльно нїчо або майже нїчо не продукує, а рівночасно з тим реальні і промислові школи, хотяй нечисленні, мають мале число учеників взагалї, а Русинів особливо в тих школах так мало, що в деяких клясах їх або зовсїм нема або лише по двох, трох.

В наслїдок сего брак нам техніків і промисловцїв та купцїв на кождім кроцї, а без них нарід не може розвивати ся економічно. Колиж без економічної сили не може нарід розвивати ся культурно, тому вже крайна пора подумати Русинам про *основне усунене запори в нашім розвою* і подбати зараз від початку XX. столїтя, щоби ми мали в середних школах таке число молодїжи, яке-б відповідало загальному числу населеня нашого краю, та щоби до 1010 року не було в нас браку інтелїґенциї на жаднім поли культурнім і промисловім.

Сю цїль осягнемо легко, коли що року вишлемо до школи: 10.000 ґімназистів, 10.000 реалїстів і бодай 5.000 промисловцїв та торговельників. (З кінцем року 1899/000 було в ґімназиях Русинів 3.164, в школах реальних 199 (!), з торговельних і промислових шкіл дат після народности не оголошує). — Чей годен руский нарід спромочи ся на 25.000 школярів в середних школах! В такім разї мали-б ми за десять лїт чверть мілїона інтелїґенциї, то вже чей було би кому попрацювати над нашою долею.

Вишуканем і висланем до школи як найбільшого числа здібної молодїжи повинні заняти ся передовсїм ті, що з народом найблизше стикають ся, *т. в.* сьвященники і учителї, а по части також читалнї. Учителї повинні також подбати, о скілько се в їх силї, щоби молодіж приходила до середних шкіл належито підготовлена, бо в противнім разї мусить значна часть учеників покидати школу серед року, а се дуже знеохочує до школи їх родичів-селян.

Щоби-ж учителї знали докладно, які суть вимоги при вступних іспитах до середних шкіл, то подаєм їх так, як они оповіщені в урядових справозданях.

При вступних іспитах до ґімназий і шкіл реальних вимагаєсь:

1) з науки релїґії: відомостий, які ученик може собі придбати в перших чотирох лїтах обовязкової шкільної науки в 4-клясових школах народних.

2) з викладового языка. Плавне та виразне читанє, поясненє річеве прочитаного з поданем мисли, оповіданє уступу ширшими відступами; знанє частий мови, відміна імен і дїєслова; знанє речення простого, розширеного і розбір складових его частий (що-до згоди підмета з присудком і складні відмінків); поправне написанє диктату з круга понять звісних ученикови і письменна аналїза одного поєдиничого речення з диктату. Ученики мають означити части мови і їх форми, а також части речення.

3) з нїмецкого языка: Плавне і зрозуміле читанє, відміна родівника, іменників, прикметників та заіменників (особових, присвоюючих, вказуючих, відносних), відміна дїєслів помічних і слабих у всїх формах дїяльного і страдального рода. Відтак відміна найзвичайнїйших дїєслів сильних, засіб слів відповідний понятям ученика; правильне писанє легкого диктата, котрого зміст подасть ся ученикам в викладовій мові перед диктованем.

4) з рахунків. Писанє чисел до мілїона включно; вправність в чо-

тирох головних дїланях рахункових цїлими числами; певність в табличцї множеня і знане важнїйших метричних мір.

Того самого вимагаєсь від ученика, що здає іспит до приготовляючої кляси учительскої семинарії; від ученика, що здає іспит на перший рік вимагаєсь основнїйшого знаня рускої і польскої граматики і більшої вправи, так в слові як і в письмі, з язика нїмецкого. Крім того вимагає ся знаня елементарних відомостий з істориї, ґеоґрафії і натуральної, котрі повинен ученик присвоїти по скінченю 5-клясової школи.

До заводових шкіл промислових, як в Коломиї, Глинянах, Камянцї, Коссові, Товстім, Станиславові (докладний спис всїх шкіл в Галичинї, услівя принять до них і всї иньші подробицї находять ся в Інформацийнім календарику Руского Товариства педаґоґічного на рік 1901 на стор. 82—92) вимагає ся скінченого 4 го степеня школи у Львові, скінченої 2 кляси ґімназиї або 6 кляси шкіл висшого типу.

Всяких близших пояснень удїлить підписаний Видїл.

За Видїл Філії Руского Товариства педаґоґічного в Тернополи:

П. Мостович. Як. Миколаєвич.

ОПОВІЩЕНЄ.

— Видїл Бурси рускої в Новім Санчи, відповідаючи на численні запитаня, має честь повідомити Вп. Родимців, що контракт купна реальности для церкви і бурси — по многих і нечуваних переходах — остаточно підписаний і подає інтабуляцийне до суду внесене. — В наслїдок сего купна живчик цїлої Лемківщини ударив силнїйше: патріотичне духовеньство уносить ся над красотою нової площи, а очи переходячих туди Лемків — селян іскрять ся з радости — в уяві бачать вже хорошу церковцю і мимовільно підносять ся руки їх до ухиленя кяпелюхів. На рахунок цїни купна, на 46.000 корон умовленої, маємо власного капіталу лише 28.000 корон, значить бракує нам ще поважна сума 18.000 кор. Бог батько не дасть загинути! А вже-ж постаратись як найскорше о недостачу суми є в першім рядї обовязком патріотичним Лемківщини і заточників; най они покажуть, як уміють подбати о власну долю і о свою честь! Чей-же не допустять до того, щоби нас злїцитовано — як сего де хто бажає і на се чатує... Лемківщина не сьміє забути, що горстка людий доброї волї вложила тут чимало труду свого, ба і потерпіла чимало, а ті безчисленні жертви цїлої Руси! все те мало би змарнуватись?

Родимцї! будьте спокійні. Ганьби не зробить Лемківщина. А ось подивіть ся — вже перші ластівочки надлетїли, показують дорогу, котрою поступати треба: 1) Вп. Іван Веленьский, судя в Старім Санчи, кромі горячих слів заохоти зложив дня 18. цьвітня с. р. річну вкладку членьску від своєї жени, Вп. Іванни, в квотї 6 кор., а надто прислав до розпорядимости Видїлу заощаджену суму 600 кор. яко безпроцентову позичку на час необмежений. 2) Вп. сов. Теофіль Качмарчик парок Білцаревої зволив ульокувати дня 12. мая с. р. поважну суму 10.000 кор. в касї нашій на процент по $4^1/_2\%$. — Оба згадані патріоти зробили собі з новосандецкої Бурси свою касу ощадности. — Честь і слава Їм, ще в більшій мірі через те, що так собі на квіток повірили, не жадаючи навіть інтабуляциї права заставу для своєї кервавиці на нашій реальности, бо (кажуть) шкода коштів. Ось приміри достойні наслїдуваня! Не маємо мілїонерів, се правда; але за те „душу, тїло положити“ уміємо за справу народну. — Від Видїлу Бурси рускої в Новім Санчи дня 15 н. ст. мая 1901. *П. Лїшиньский*, прдсїдатель, *Ів. Черкавский*, секретар.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 12. Львів 20. червня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

З парискої вистави.

Найважнійшим і найхарактеристичнійшим средством, принятим зглядом середних шкіл, *в утворенє комітету з 10 членів для усталенія условин* вступу до колеґій. До того комітету належать: президент університету в Гарвард, державний комісар Сполучених держав для справ публичного образованя (рід міністра просьвіти) і знатнійші представителї висших і середних шкіл. Комітет утворив 9 підкомітетів (кождий з 10 членів) для здаванія справи з ріжних секций середного образованя, а іменно в секциї латини, греки і язика англійского, языків нових, математики, фізики з астрономією, наук природничих, біольоґії, ботаніки, зоольоґії і фільософії, істориї з цивільним правом і суспільною економією і ґеоґрафії (фізичної, ґеольоґічної і метеорольоґії).

Комітет десяти, одержавши докладні справоздания підкомітетів і перестудіовавши значне число курсів переведених в середних школах, виготовив справоздане, видруковане в грудни 1893 р. разом з рапортом підкомітетів.

Отже характеристичною є річию, що комітет є противний значній скількости коротких інформацийних курсів, а натомість жадає обширнійшого образованя в чотирох головних напрямах: фільольоґії, математики, істориї і природничих наук. Позатим жадає полишеня ученикови можливої свободи в виборі студий. Що до условин вступу до колеґії і иньших висших шкіл, поручає комітет, аби они кваліфікували до принимания молодіж, котра з добрим успіхом перейшла курс добрих шкіл середних, без огляду на то, яким предметом та молодіж віддавала ся переважно в середних школах.

Тепер курси середних шкіл суть дуже ріжнородні, так пр. high schools мають курси від одно до шестилітних, однак загальний тип має чотиролітний курс. Клясична система в Америці зростає. Низше подані цифри репрезентують три типи:

1. Курси академії Філіпса в Андовер в Массачусетс (школа узнана і підпомагана правительством — пенсіонат для хлопців). Цифри означають

число годин на тиждень, посьвячених умовним занятям. Подані в скобках відносять ся до предметів, котрі викладають на переміну з иньшими в тій самій нормальній рубриці.

	Класичний віддїл.				Науковий віддїл.			
	IV. кл.	III. кл.	II. кл.	I. кл.	Кл. Г.	Кл. В.	Кл. Б.	Кл. А.
Анґлїйске	4	2	2	18 годин тиждено, в склад котрих крім наведених предметів входять ще фізика, тригонометрия, ручні рисунки і зоольоґія.	4	2	2	18 годин тиждено, в склад котрих крім наведених предметів входять ще фізика, тригонометрия, ручні рисунки, зоольоґія і суспільна економія.
Латина	6	5	5		6	4	(2)	
Грека	—	4	5		—	—	—	
Французске	—	(4)	(1)		—	(4)	(2)	
Нїмецке	—	(4)	(1)		—	(4)	(2)	
Альґебра	2	2	2		2	3	3	
Ґеометрия	2	—	—		2	3	3	
Історія	—	—	3		—	—	4	
Природничі науки	2	—	—		2	2	(4)	
Хемія	—	—	—		—	—	(2)	
Біольоґія	—	—	—		—	—	—	

2. Програма наук поручувана державною радою шкільною для high schools держави Мінесота.

Класично-науковий віддїл.				
	Рік I.	Рік II.	Рік III.	Рік IV.
Анґлїйске	5	5	5	5
Латина	5	5	5	5
Математика	5	5	—	5
Історія	—	5	5	—
Природничі науки	5	—	5	5

З латини: I. рік — Граматика, II. рік — Цезар, III. рік — Ціцеро, IV. рік — Верґіль.

З математики: I. рік — альґебра, II. рік — планіметрия, IV. рік — солідометрия і висша альґебра.

Природничі науки: I. рік — зоольоґія або ботаніка, III. — фізика, IV. — фізика.

Літературний курс: як вище, заступаючи лише 4 роки латини нїмецким.

Класичний курс: як вище, з доданем грецкої граматики і Анабазіс місто двох иньших предметів.

Анґлїйский курс: як вище, заступаючи латину чотирома предметами вибранними зпоміж ботаніки, фізиоґрафії, бухгальтерії, державного

устрою, істориї, політичної економії або иньших загально образуючих предметів.

3. Програма публичної школи латини (клясичної) в Бостонї, Массачусетс.

	Кл. VI.	Кл. V.	Кл. IV.	Кл. III.	Кл. II.	Кл. I.
Англїйске	3	3	3	3	3	3
Латина	3	5	7 (4)	4	5	4
Грека	—	—	(4)	5	5	5
Французске	—	—	(3)	3	2	—
Німецке	—	—	—	—	—	—
Аритметика	4 (5)	4	—	—	—	—
Альґебра	—	—	4 (3)	3	3	—
Ґеометрия	—	—	—	—	—	4
Істория	3	3	2	2	2	—
Ґеоґрафія	3	3	1	—	—	—
Фізика	—	—	—	—	—	4
Ґімнастика	2	2	—	—	—	—
Военна штука	—	—	2	2	2	2

Скобки означають число годин в весняній порі в відріжненю від решти року. Ботанїку, фізіольоґію і ґіґієну викладають в весняній порі в годинах, призначених (на таблиці) на ґеоґрафію.

Спеціяльний тип вечірних high schools дуже розповсюднив ся. Дуже ріжнородна програма, приноровлена до потреб слухачів, мала на ціли переважно доповнене елєментарного образованя.

В північних і західних державах студенти білої і кольорової раси ходять до спільних шкіл, в полудневих державах мають мурини осібні школи. Так в справозданю з шкільного року 1896—97 находимо 160 висших і середних шкіл виключно для муринів. Деякі з них обнимають спільно висшу і середну школу. Коло 20 в них було публичних, а прочі приватні. В тих 169 школах побирало науку 15.203 муринів.

Школи зручности розповсюднили ся в Америцї від 20 літ. Они мають виключну ціль вироблювати зручність рук, а не образованя ремісників.

Торговельний напрям проявляє ся в викладах бухгальтериї і торговельної аритметики в курсї середних шкіл (майже без виїмки). Однак спеціяльно для торговельних цілий повстали „commercial college“ або „bussines college“, котрих 1896/97. року було 341 з 77,746 учениками.

Методи науки. Лябораториї повстали однаково для high schools і академій, а условини принятя до колледж розтягнено і на лябораторийні працї з зачерку фізики, а в деяких школах навіть і з зачерку хемічних або біольоґічних наук.

Лябораторийні працї під управою інструкторів мають на ціли передвступні іллюстрациї до справджуваня правил обнятих викладовими курсами.

Система „повтірного робленя винаходів“ (ученики мусять самостійно доходити засадничих прав науки) мала певний вплив в практицї тих шкіл,

однак є мало розповсюднена. Натомість особлившу вагу кладуть на докладність в справозданю, як також в обсерваціях і досьвідченях.

Самі виклади займають важне місце. Головний натиск кладуть на ясність викладу.

Моральне вихованє. З high schools виключено всї релїгійні догми а мимо того зачинають деякі школи науку від молитви. Молодїж виховує ся виключно при помочи етики, виснутої з лїтератури і штуки.

Істория є найбільше занедбаним предметом, а істория Сполучених Держав — найбільше занедбана з цїлої істориї (правдоподібно тому, що є взагалї дуже молода).

Обходженє з ученниками є зовсїм таке саме, як з дорослими, одвічальними за свої дїла.

Дїти ріжних верств під оглядом заможности ходять до спільних шкіл.

Ученники творять стовариша, мають суспільні зібрання: товариства атлетів, спортові і лїтературні.

Учителї. Учителї середних шкіл повинні кінчити колледж. Статистика виказує, що пересічно понад 60% учителїв має дипльоми з колледж.

Системи ріжних держав. Стан середного образованя в поодиноких державах представляє ся дуже ріжнородно.

Держава Массачусетс займає під тим оглядом перше місце: кожде місто тої держави є правом обовязане давати кождому приготованому безплатне образованє в high schools. Кожда high schools мусить мати 4 класи і 40 тиждиїв занять в роцї. Они то приготовляють ученників до державних Normal high schools (нормальні школи спецыяльні для образованя учителїв).

Держава Ню-Йорк. Всї середні школи становлять одну інституцию з университетом. Один з его 6 департаментів заряджує всїми справами середного образованя.

Держава Віскондін. Курси студиїв розпадають ся на 4 відділи:

1. відділ англійский.
2. „ загально-науковий.
3. „ ново-класичний.
4. „ старо-класичний.

На закінченє трохи статистики після справозданя департаменту просьвіти Сполучених Держав за рік 1897—98.

Статистика середних шкіл за рік 1897/98.

	Публичні high schools	Приватні	Разом
Число шкіл	5,315	1,990	7,305
Учителїв середних шкіл: мужчин	8,560	4,057	12,617
„ „ „ женщин	9,399	5,282	14,681
Ученників — мужчин	189,187	52,172	241,359
„ — женщин	260,413	53,053	313,466

	Публичні high schools	Приватні	Разом
Учеників в середних школах приготовляючих до колледжів			
Курс клясичний:			
Мужчин	13,575	11,128	24,703
Женщин	14,360	5,233	19,593
Курс науковий:			
Мужчин	12,056	7,429	19,485
Женщин	11,075	2,903	13,978
Дипльомованих 1898. р. мужчин	19,247	6,302	25,549
„ „ женщин	33,775	5,846	39,621
Дипльомованих до вступу до колл. мужчин	6,699	3,628	10,327
Дипльомованих до вступу до колл. женщин	7,853	1,760	9,613

High schools 1897 — 98.

	Публичні школи high schools		Приватні школи high schools і академії	
	Процентове відношене до цїлого числа учеників середних шкіл			
	Мужчин	Женщин	Мужчин	Женщин
Латина	46.27	52.14	53.49	43.50
Грека	4.05	2.44	17.21	3.75
Французке	6.35	8.41	16.64	29.34
Нїмецке	12.34	13.92	18.63	18.28
Альґебра	56.39	55.94	56.49	46.99
Ґеометрия	26.32	27.66	28.35	20.57
Тригонометрия	2.63	2.01	6.61	3.91
Астрономія	3.36	4.15	4.19	9.57
Фізика	20.88	20.56	19.61	19.51
Хемія	8.70	8.02	9.57	9.67
Фізична ґеоґрафія	24.88	24.98	20.23	23.17
Ґеольоґія	4.08	4.58	4.80	6.97
Фізіольоґія	30.34	29.72	24.08	29.49
Психольоґія	2.30	3.06	5.39	9.54
Реторика	35.39	36.39	29.07	35.74
Всесьвітна істория	39.12	40.76	30.11	37.59
Істория Сполуч. Держав	36.81	38.34	35.16	39.98
Праводавство	23.26	22.37	15.29	16.19

Число учеників ріжних предметів в шкільних роках 1889/90, 1893/94 і 1897/98.

Середні школи приватні і публичні.

	1889/90		1893/94		1897/98	
	Число учеників	% до цілого числа учеників	Число учеників	%	Число учеників	%
Ціле число учеників середних шкіл	297,894	—	407,999	—	554,814	—
З того учило ся:						
Латини	100,144	33.62%	171,998	43.59%	274,293	49.44%
Греки	12,869	4.32%	20,353	4.99%	24,994	4.50%
Французского	28,032	9.41%	42,072	10.31%	58,165	10.45%
Нїмецкого	34,208	11.48%	52,152	12.78%	78,994	14.24%
Альґебри	127 397	42.77%	215,023	52.71%	306,755	55.29%
Ґеометриї	59,789	20.07%	103,054	25.25%	147,515	26.59%
Тригонометриї	—	—	15,500	3.80%	15,719	2.83%
Фізики	63,644	21.36%	97,974	24.02%	113,650	20.48%
Хемії	28,665	9.62%	42,600	10.31%	47,448	8.55%

Загальні дати { рік 1870/71 / рік 1897/98.

	1870/71	1897/98
Число мешканців Сполучених Держав	39,500.500	72,737.100
Число мешканців в віці 5—18 літ	12,305.6'0	21,458 294
„ „ записаних до шкіл	7,561.582	15,038,636
Відношене учеників до цілого населення	19.14%	20.68%
Пересічне число днів шкільного року	132.1	143.1
„ „ учителів	90,293	131,750
„ „ учительок	129,932	277,443
Пересічна місячна платня учителя	—	45.16 долара
„ „ „ учительки	—	38.14 „

(Конець)

Розсіяність у дітий нормальних.

(Dr. Barthel. Die Zerstreutheit geistiger normaler Schüler.)

Під повищим заголовком опублїкував недавно директор школи у Дрезнї Др. Бартель в педагогічнім журналї Майера Маркава „Sammlung pädagogischer Vorträge“ свій публичний відчит, який читав в Дрезнї на зборах учителїв. Позаяк у своєму відчитї богато загально придатних рад особливо для тих, що займають ся дїточою психольогією і вихованем дїтий, подаємо на сьому місци короткий зміст ш. прелєгента.

Розсіяність ума се синонїм неуваги, она означує децентралїзацию думок і зображінь в противставленю до уваги, яка є зцентралїзованем думок на однім означенім предметї. Се такий психічний стан, в якім умом володіють численні зображеня, що скоро одно по однім зміняють ся, і то так скоро, що ні одно не в силї виступити осібно і ясно в сьвідомости. Такий стан проявляєть ся в ріжних ступінях: лекший вид розсіяности бував хвилевий або періодичний; — тяжший — се безнастанна неувага, та причислюєсь уже до обявів патольогічних.

Хвилева розсіяність, се природний стан, що деколи появляєть ся у всїх людий, а особливо, се прикмета малих дїтий і мрійників. В такому станї розсіяня находить ся всякий з нас і то мало не що-день, пр. коли мав на голові богато дрібних справ до залагодженя, або відбував довшу подорож, або проходжуєсь по улицях великого міста; ми й не вважаємо сього за хоробливий обяв, але навряд, за вельми користний стан, бо відсьвіжує ум, що змучив би ся надто безнастанною та напруженою працею, просто ум потрібує таких хвиль віддиху після поважної працї.

Розсіяність, се головний стан духовий у малих дїтий, в яких увага раз від разу побуджувана що-раз то новими внїшними вражінями, безнастанно змінює напрям. Таке саме впрочім находить і на людий цїлком поважних, коли лиш дадуть свободу своїм мріям. Треба-ж розріжнити розсіяність від невластиво скермованої уваги, себ-то від стану, в якому — як то кажуть — чоловік де інде тїлом а де інде духом. Коли дитина підчас науки бавить ся і не знає, о чім говорить ся; коли ученик зле відповідає, бо думав про хору маму, яку полишив дома; коли ученій, заглублений у своїх думках в практичнім житю допускаєсь часто потїшних навіть похибок: се не є неувага, а лиш заабсорбованє ума иньшим предметам. Зовсім иньшої вдачі та справжня розсіяність у дїтий, з якою вихованцї стільки мають клопотів. Она обіймає усї ті стадиї, яких головною чертою: легко проминаюче і поверховне мисленє, заколот і помішанє зображінь, розстріпаність, безмисльність. У розстріпаної дитини зображіня зміняють ся вельми скоро, они проховзують крізь ум, та в сьвідомости не задержують ся, у безмисльного деякі зображіня задержують ся, але они ніколи достоту ясні. Не тяжко за приміри дїтий безмисльних та розстріпаних. Бартель наводить два ось які образки з природи:

1. Ось там сидить хлопчина вельми охочий та готовий на всякі услуги. Его несупокійні, блискучі очи, що несупокійно глядять в усї сторони, вказують, що в его умі зображіня обертають ся так скоро як млиньскі колеса. Се дитина надто жива і бистроумна; лиш під примусом спосібне застановити

ся над чим небудь, поза наукою оно просто не в силї усьвідомити собі вчинених спостережінь. В добавок, єму, як дитинї великого гóрода, просто часу не став. Що небудь лучить ся на улици, єго цїкавість не має спокою. Про всяку пожежу в гóродї та про иньші подібні случаї він мусить знати. Коли війеко переходить кудись, або десь канал копають, він конечне мусить там бути. Єму в гóродї звістна всяка вуличка, всякий містоk. Коли єго кликати в таку хвилю, як єго ухо чи око займило якесь нове і цїкаве явище, він будить ся, наче-б з просоня. В школї не годен спокійно всидїти на місци, сповненє сього приказу коштувало єго богато слїз і він майже не в силї єго сповнити, коли предмет не відповідає єго вдачі. В науцї істориї природи він найревнїйший, оповідань, що дїлають на уяву, слухає з найбільшою увагою. При забаві оживлений, але нетерпеливо вижидає зміни. Рахувати і писати не любить, при читаню не можна з него ока спустити, бо кождої хвилї перестає уважати. Говорячи, легко тратить суть думки, так що треба безнастанно вважати, щоб говорив ясно та до річи. Не лише оповідає гірше, чим прочі єго товариші, але і почерк єго письма найгірший в клясї, а раз від разу похибки в правописи, поодинокі слова пописані по два рази, то знов поопускані. В движеннях тїла неспевнений, заволодїти ними ні-раз не годен, в гімнастицї також один із слабших. Кари страшенно боїть ся, а найбільше лютить ся, коли єго за кару по науцї в школї примкнути. З тої причини домашні вироби старає ся виготовлювати о стільки добре і скоро, о скільки на се лиш позволить єго вдача.

2. Богато схожого з сим розтрїпанцем проявляє другий хлопець безмисльний, син театрального возьного, найсильнїйшої будови тїла з усїх хлопцїв в клясї. Підчас науки він гладить учителеви просто в очи, а й тїла єго постать не зраджує пустки в єго умі. Але єго увага і супокійний вигляд лиця вимушені. Він чемний і услужний, і ледви може дочекатись тої хвилї, коли має можність рушити ся, пр. при роздачі книжок. Рідко коли відповідає на запитанє до річи; волить мовчати, чим говорити. Причиною єго похибок головно неспроможність виснувати гадок з даної основи. Найлекше ще приходять єму ті предмети, які більше відкликають ся до памяти, чим до спосібности думання.

Найприємнїйша для него розривка: волочитись по улицях; деколи навіть зважують ся жебрати в тайні перед родичами а до сего наклоняє єго нечуваний апетит і охота до всякого їдженя. Часом любить побріхувати а лінивий до подиву.

Посеред причин розсїяности у дїтий фізично нормальних себ-то сильних і здорових, як два вище описані хлопці, найперша слабка воля; тож першим способом до усунення сеї розсїяности повинно бути направленє волї а то через взвичаюванє дїтий до карности, послуху та володїня над собою. Другий спосіб призвичаювати дїтий до мисленя. Дитина, що мислить, — пише др. Бартель, — подібна до подорожного, що видрапує ся на гору по камінистій стежечцї: замість оглядатись на боки, він здає собі справу з всякого шагу, який вчинив наперед себе. Така дорога по якімось часі уділяє сили і витревалости, через що не так вже часто мусить задержуватись і відпочивати. Хотячи одначе дїтий наклонити до думання, треба їх передовсім зацїкавити викладом, відповідним їх уковому уровненю.

Независимо від згідного з педагогїкою веденя віддїльних наук, тут перед всїм важна цїлість удїлявого знаня: надто велика скількість та різно-

родність наукового матеріялу, що потягає увагу дитини в що-раз то иньший бік, особливо користно впливає на розвій розсіяности; звідси велика вага концентрації, що ограничує суть науки до найконечнійших річий, скуплює всї детайлї коло декількох головних точок і вказує звязь між різними ей частинами. Пляни треба до волї уріжноріднити вже хочби з огляду на вдачу дитинячої уваги, що не година довго задержатись на одному предметї, але сему уріжнородненю треба положити певні границї, щоби оно не вийшло перетяженем для учителя і ученика, якого ум ледви переховзне ся по тількох предметах, але нїчого не в силї поглубити.

Розсіяність впрочім, сю по части характеристичну прикмету цїлого сучасного поколїня, викликує в великій мірі спосіб домашного житя деяких учеників — надмір ріжнородних розривок, часто і не відповідаючих дитинячому вікови, а за сим іде, що неділя, замість бути днем конечного віддиху, витворює нервове умучене, після якого в понеділок ученики ще меньше уважають чим в иньші днї.

Тож в справі розсіяности як в всїляких иньших педагогічних питанях, треба осьвічувати не лиш учителїв але і родичів, бо такі хиби дадуть ся вилїчити лишень при розумнім співділаню дому і школи. *В. Д. Г.*

Подїльність чисел через 7.

Подає Більтер Адольф, Тернополь.

Які числа дадуть ся подїлити без решти через 2, 5, 10 се дїти в 4 клясї знати мусять при спроваджуваню дробів звичайних до спільного знаменика. Які числа подїльні через 4, 6, 8, 9, сего вчив ся всякий з нас в семинари і тямить добре, бо се річ не трудна. Та як пізнати чи дане число подїльне через 7, — сего професори математики не подають, звиняючись, що доказ тої квестиї трудний, та замотаний.

Та справа як докучлива муха не давала менї спокою і я ріжними часами брав ся до ей розвязки. Перед 10 лїтами вдалось менї дїйстно винайти правило, а що я висшої математики несьвідомий, проте віднїс ся я до др. Пляцида Дзівіньского, котрий відповідаючи на мое письмо прислав менї брошурку „Prawidła podzielności liczb“ з заміткою, що мій винахід в сьвітї науковім не заверне уваги, але додав при тім, що відзначаєсь простотою. Хотяй звернути на себе уваги наукового сьвіта я не бажав, а без правил і формул лекше дійти, при помочи звичайного дїленя, чи дане число подїльне через 7, чи ні, — однак подаю ту свою формулу вже бодай на доказ, що ей можна винайти, та замічаю, що згаданий висше професор политехніки навів в своїй брошурі аж 3, то всї они суть від моєї відмінні, — та більше скомпліковані.

Спосіб поступованя в иньший при 2-цифрових числах, иньший при 3, 4, 5 і т. д. Розпічнім від 2-цифрових чисел. Возьмім н. пр. число 84. Наколиб ми хотїли переконатись, чи те число подїльне через 7 — мусимо попереду переміннти порядок тих цифер — себ то берем цифру, що стоїть на місци десяток і кладем ей на місци одиниць, а цифру, що була на місци одиниць — кладем на місци десяток, а тим робом одержимо число 48. До одержаного числа 48 додаємо відтак ту цифру, що в первіснім числї 84 стояла на місци десяток, т. є 8. — Одержимо число $+ 48 + 8 = 56$.

Коли-ж те число 56 подїльне через 7, — то й число 84 є через 7 подїльне.

$$84 \div 48 + 8 = 56$$

Возьмім иньше число: н. пр. 91; то будемо мати $91 \div 19 + 9 = 28$. Позаяк число 28 подїльне через 7, то-ж і 91 мусить бути через 7 подїльне.

При числах 3-цифровних поступає ся так: Возьмім н. пр. число 105. Коли-б ми хотїли переконати ся, чи те число через 7 подїльне, мусимо поступати так: беремо першу і послїдну цифру т. з. ей, що стоять на місци сотек і одиниць і кладемо їх побіч себе. Одержимо число 15. До того числа 15 додає ся відтак суму з тих двох цифер т. є $1 + 5 = 6$; $15 + 6 = 21$. Відтак від сього числа 21 відіймає ся ту цифру, що стоїть на місци десяток в первістнім числї 105 т. є 0. Так одержали-сьмо число 21. Коли-ж число 21 подїльне через 7, то ж і число 105 мусить бути через 7 подїльне.

$$105 \div [15 + (1 + 5)] - 0 = 21.$$

Возьмім иньший примір н. пр. число 812. Будемо мати:

$$812 \div [82 + (8 + 2)] - 1 = 91.$$

$$91 \div 19 + 9 = 28.$$

Бачимо з того, що число 812 мусить бути через 7 подїльне, бо число 28 дасть ся через 7 подїлити.

Возьмім число 4-цифрове н. пр. 1001. Поступає ся тут в той спосіб, що беремо дві перші цифри т. є 10, і до них дописӱємо послїдну цифру т. є 1. Дістанемо число 101. До сього числа треба додати суму з двох перших цифер, взятих яко число т. є 10 і з послїдної цифри т. є 1.

Дістанемо $101 + (10 + 1) = 112$.

Відтак від того числа 113 відіймає ся ту цифру, що стоїть в первіснім числї на місци десяток т. є 0. Позістане нам число 112. Те 3 цифрове число заміняємо звісним вже способом на 2-цифрове число.

Дістанемо $112 \div [12 + (1 + 2)] - 1 = 14$.

А що число 14 подїльне через 7, то-ж і число 1001 мусить бути також подїльне через 7.

$$1001 \div [101 + (10 + 1)] - 0 = 112.$$

$$112 \div [12 + (1 + 2)] - 1 = 14.$$

Подібно поступає ся при числах 5, 6, 7 і більше цифровних, з тою лиш ріжницею, що при 5-цифровних числах бере ся 3 перші цифри яко число, при 6-цифровних 4 перші цифри, при 7 цифровних 5 перших цифр і т. д.

Примір: $18564 \div [1854 + (185 + 4)] - 6 = 2037$

$$2037 \div [207 + (20 + 7)] - 3 = 231$$

$$231 \div [21 + (2 +)] - 3 = 21.$$

Позаяк 21 число подїльне через 7, то-ж і число 18564 дасть ся через 7 подїлити.

Як з сего бачимо, то правило се дало-б ся може примінити в школах народних однак головне примінення може найти те правило лиш в школах середних на числах загальних.

Характеристичним того правила є те, що завсїгди відіймаєсь лиш ту одну цифру, котра стоїть на місци десяток.

ВІДОЗВА

в справі запису дітий до руских шкіл у Львові.

Родимці!

В днях 29, 30 і 31. серпня пічнуть ся записи до шкіл народних львівских.

Є се справа не лиш для Львова, але і для всего краю незвичайно важна і вагу сю повинні всї львівскі Русини добре порозуміти і сповнити совістно свій обовязок. Мало маємо шкіл руских, тож користаймо, як слїд, хоч з тих, які маємо. Маємо чотири рускі школи народні: дві мужескі і дві женьскі.

Одна мужеска школа чотиро-клясова: **руска школа вправ, уміщена при ул. Длуґоша ч. 17**; друга школа чотиро-клясова: **міска імени Маркияна Шашкевича при ул. Скарбківскій ч. 26.** Они — знані вже П. Т. Родимцям — розвивають ся дуже успішно і вдоволяють найбільшим вимогам П. Т. Родичів.

Для дївчат маємо чотиро-клясову женьску руску школу **вправ при ул. Сакраменток**, а записи до неї відбувають ся в учительскій семинарії женьскій при улици Сакраменток. — Школа ся також вже звістна загалови рускої П. Т. Публики, розвивав ся надзвичайно хорошо. Родичі, що посилали свої дївчата до неї, не мають слів похвали і для науки і для веденя дївчат та для щирих відносин між учительками та дїтьми. **Руске Товариство педаґоґічне отворило з днем 1. вересня 1898 клясу I. (V) рускої дївочої школи видїловоі.** В сїм році шкільнім були вже три кляси то є кляси I, II. і III. (V, VI. і VII). Школа та поміщена при пл. Стрілецкій ч. 6. Школу ту госпітував інспектор краєвий і на тій підставі одержала она субвенцию від Високого Сойму. То є найлїпшим свідоцтвом, що школа та розвиваєсь правильно. Так отже рускі дївчата будуть могли кінчити в своїй питомій школї всї кляси школи видїловоі і з них без перепон переходити просто до учительскої семинарії.

Всї сї школи рускі ведуть ся в повному вдоволеню всїх П. Т. Родимцїв. Не надто велике число дїтий дає можність тим лучше вести в них науку; брак жидівскої дїтвори має за собою також деякі користи, а вкінци товариство „Шкільна поміч“ запомагає бідніїших дїтий сих шкіл як найщедрійше.

Відзиваємось отже до Всїх П. Т. Родимцїв так місцевих як і замісцевих і припоручаємо горячо Всїм, щоб не тілько самі записували свої дїти до руских шкіл, але і других до сего заохочували. Нехай ніхто не здержує ся тим, що его дитина не володіє добре руским язиком; рускі школи приготовані на се і ведуть науку від початку так, що дїти в короткім часї набувають достаточного знаня руского язика.

Тож записуйте П. Т. Родимці свої дїти лише до сих чотирох руских шкіл, де учителї і учительки займають ся щиро нашою молодіжию, наука веде ся взірцево, а дїти виховують ся на будучих сьвідомих своєї національности горожан краю і держави.

З Видїлу Руского Товариства педаґоґічного у Львові.

Оповіщення.

— Приватні іспити в рускій школі виділовій імени Шевченка будуть відбувати ся дня 28. червня від 9. години. Зголошеня належить надсилати найдальше до 24. с. м. до заряду школи ул. Стрілецка ч. 6.

— Вступні іспити до I. кляси і до кляси приготовляючої в рускій ґімназиї в Коломиї розпічнуть ся перед ферією дня 11 го липня с. р. (в четвер) о 8-ій годині рано. Ученики, що хотять здавати іспити, мають зголосити ся з родичами або опікунами в канцелярії ґімназиальній дня 10-го липня і принести з собою метрику, а котрі ходили до народної школи також свідоцтво шкільне укінчевої IV. взглядно III кляси.

Такса виносить: до I. кляси ґімназияльної 6 К. 20 сот., а до кляси приготовляючої 2 Кор.

— В справі руского жіночого інститута в Коломиї. Виділ філії „Руского товариства педаґоґічного“ в Коломиї, розваживши конечну потребу основаня руского жіночого інститута в Коломиї, де крім женьскої виділової школи заносять ся на отворене вже в недалекій будучности женьскої учительскої семінарії, постановив з днем 1-го вересня 1901 отворити такийже інститут під своєю управою. Сей намір буде переведений в діло, коли до дня 20-го лат. червня зголосить ся відповідне число родичів і опікунів письменно або устно до виділу філії, на адресу голови виділу проф. Остапа Макарушки. Ближші услівя подасть ся кождій інтересованій особі в окремім листі.

— Філія руского товариства педаґоґічного в Буску запрошує всіх своїх членів на конференцию, котра відбуде ся в Гумницках (коло Буска) в домі парохіяльнім 29-го п. ст. червня о 4-ій годині пополудни. Порядок слідуючий:

1. Відчитанє протоколу з послідної конференциї.
2. „Праця народного учителя“, відчит п. І. Коссара.
3. „Учитель в рускій літературі“, відчит п. О. Лади.
4. „Роботи в пасіці перед головним пожитком“; лекцию переведе практично в пасіці прелєґент, вибраний на місци.
5. Добровільні жертви і датки на бібліотеку філії, відчитає бібліотекар.
6. Внесеня членів.

Виділ просить так членів як і тих, що намірюють вступити до Товариства о численну участь, тим певнійше, що 29-го червня припадає в суботу, якраз в латиньске свято.

— Бурса св. Йоана Хрестителя в Дрогобичи повідомлює Вп. членів бурси, що звичайні загальні збори відбудуть ся в понеділок дня 1-го п. ст. липня 1901 о годині 5½ по полудни в комнатах Руского Касина в Дрогобичи з порядком дневним по §. 4. закона. Рано о годині 7-ій відправить ся літурґія за упокоївших ся членів і благодітелїв бурси в церкві св. Трійці. Заразом розписує ся конкурс на 27 місць для питомців в бурсі з річницем до 15-го п. ст. серпня 1901. Подання з декларациєю доплати внесити треба до виділу бурси св. Йоана Хрестителя в Дрогобичи на руки Вп. Николая Куличка, ліквідатора каси міської в Дрогобичи.

— Пригадуємо, що в суботу, дня 29. н. ст. с. м. о год. 3-ій по полудни загальні Збори руского Товариства педаґоґічного в кл. II. (III. пов.) рускої ґімназиї.

— З Руского Тов. педаґоґічного. Дня 27. лат. мая відбув ся в Буску концерт в сорокові роковини смерти Тараса Шевченка зладжений заходами Філії Руского Товариства педаґоґічного.

Гостий явилось значне число — між ними були і селяне.

Концерт розпочавсь відчитом п. О. В. Лади; перейшовши в своїм відчиті ідеї першого борця за волю народну, звернув предлеґент увагу на силу і значінє ідей Тарасових, в яких находить руске серце все сьвіжу заохоту і підойму за невинної працї для культурного підвигненя народу.

Відтак слїдували иньші точки програми, именно: сьпіви і деклямациї.

Пісні зазначені в програмі, виконували на переміну два хори: мужеский, зложений головно з членів Товариства і мішаний — сїльский, що під управою Впр. о. Е. Купчиньского відспівав кілька народних пісень; довго неумовкаючі оплески були ознакою справедливого і належного признаня.

Удачно вийшли деклямациї. П. Г. Павлухівна виголосила „Тополю“ з повним зрозумінєм річи і продженою у женщин чутливостию а п. Білозор оказав великий талан декляматорский віддавши як слїд „Посланіє“.

На закінчене відспівали зібрані — „Ще не вмерла Україна“, почім удались на комерс, що відбув ся в комнатах руского склепу.

В Майдані 10. червня 1901

Посмертна згадка.

— † Лукіян Татомир, директор мужескої семинариї учительскої у Львові, упокоїв ся в пятницю 14/6 с. р. о год. $3^1/_2$ по полуд. по довгій і тяжкій недузї в 65 роцї трудолюбивого житя. Покійник походив з руского роду, однак обставини зложили ся на те, що виховав ся і зріс перенятий польским патріотизмом і не лише брав участь в політичнім руху 1863 р., але й пером на літературній ниві трудив ся з великим успіхом для польского письменьства. Головно присьвятив він свої сили працї на ниві ґеоґрафії й істориї і тут положив великі заслуги яко талановитий популяризатор. Єго науково-популярні твори допомогли єму до осягненя професури в мужескій учительскій семинариї у Львові, де опісля став директором. На сім становищі виховав цїле поколїнє народних учителїв, визначивши ся батьківскою печалливостю і дбалостю, щирою любовю і прихильностю для повіреної єму молодїжи, котра взаїмно єго любила і високо поважала.

Зараз в початках учительского заводу вийшов покійник в літературні зносини з проф. Барвіньским, котрі заміняли ся в щиру приязнь і користуючись історичними і етноґрафічними замітками проф. Барвіньского, переробив він значно свою „Geografia Galicyi“ (найлїпша в тім предметї книжка), видавши єї другим виданєм. Вплывови проф. Барвіньского признавав сам покійник предметовий і справедливий погляд на польско-руські відносини, а се проявило ся не лише 2-ім виданю „Geografii Galicyi“, і в другім виданю книжки „Dzieje Polski“, але й в єго предметовім становищі на посадї директора утраквістичної семинариї в єго сердешних відносинах з учительским збором. Тим то смерть єго є великою втратою не лише для шкільного і педаґоґічного письменьства, але й для закладу, в котрім 30 лїт трудив ся. Зломаний невідрадними відносинами родинними поїхав в останних роках письменьску працю, але бремя своє двигав з витревалостю і християнською терпеливостю. Кидаючи грудку землї братньою рукою на сьвіжу могилу покійника, бажаємо, нехай єму земля пером, а між учительством за щирі єго труди вічна память!

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтоґрафічні образи до наук зоольоґії, ботаніки, технольоґії, етноґрафії, і т. д. — прилади до науки ґізики і хемії з найлїпших фабрик, ґлобуси, телюрій, ґеоґрафічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до ґімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи

для шкіл усїх категорий.

З поручення Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт видїлові і народні школи вищого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новішім закладї потреби своїх ґабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чім найлїпше свідчать вискази фахових педаґоґів.

ТОВАРИСТВО „ПРОСЬВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітлих Рад шкільних, Впов. сьвященників, катихитів, учителів і родичів, що книжки накладу товариства, призволені краєвою Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені, можна купити

в канцелярії Товариства, Ринок ч. 10,

по слїдуючій цїні:

Розкази про сили природи	40 сот.
Оповіданє о житю св. Бориса і Глїба	40 „
Повістки для дїтий	52 „
Сестра	30 „
Байки	44 „
Істория Руси ч. I.	40 „
Істория Руси ч. II.	46 „
Лен і коноплї	48 „
Про живоплоти і лїси	40 „
Вен'амин Франклїн	32 „
На досьвітках	44 „
Серед ледового моря	50 „
Житє св. великомученика і лїкаря Панталеймона	40 „
Дрібна птиця ґосподарска а великі гроші	40 „
Відкритє Америки	44 „
Звірята шкідні і пожиточні	84 „
Кирил і Методий	44 „

Шкільною правописию:

Фінляндия і Сахара	44 „
Повістки (Тїточка Ганна і два старцї богомольцї)	36 „
Житє св. Отця Николая	40 „
Пасїка	70 „
Молитвенник народний (звичайна оправа)	60 „
Молитвенник народний (лучша оправа)	80 „
Хваліте Господа з Небес (великий молитвенник по цїні 1 к. 2 кор. 40 сот., 3 кор. 20 сот. і 3 кор. 60 сот.	80 „

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Від Адміністрації

З огляду на непорозуміня, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрация усіх Вп. Предплатників, яких не точно доходить „Учитель“, щоби зволили відворотною почтою надіслати (під адресою Собісчина ч. 7.) поправні адреси; особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предплату під своїм іменем, а особно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслїдком чого числа „Учителя“ висилають ся подвійно, а Адміністрация не знає, на яку адресу властиво висилати.

Просимо при кождій зміні адреси подавати докладно не тілько нову адресу але і давнїйшу, яка має змінити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдальше до часу, коли наспіє слїдуче число; пізнїйших реклямаций під нїяким условіем не можемо увзглядниги уже з тої причини, що через те цїлі річники „Учителя“ декомплетують ся.

Дальше просимо вирівнати залеглі і відновити нові передплати.

В кінци просимо з'еднувати для „Учителя“, одинокої рускої педаг. Часописи, що раз нових передплатників, памятати при укладаню буджету о тій дрібній квоті 3 злр., яка вистарчить на предплату „Учителя“ тим певнїйше, що супротив того, що Вис. Рада краєва предлачує єго для деяких шкіл, нїхто не може зчеркнути з буджету предплату на „Учителя“, який преціиь в бібліотеці кождої рускої школи повинен находити ся.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 13. Львів, 5. липня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Менше слів — більше науки[1]).

Статистика смертности виказує, що з образованих людий помирає найбільше лїкарів, а за ними учителїв. Одні виставлені на ріжнородні зараженя, ратуючи тїла хорих, другі зговорюють груди, образуючи душі своїх ближнїх. Їх то сьміло назвати годить ся „лицарями слова“. І від сего орудя, що ним поборюють темноту, розбуджують мисль, розвивають уяву, учать найкрасших і найвисших понять, від сего „слова“ самі звичайно гинуть: з'ужинають ся від надмірного напружуваня груди і орґани мовні, і учитель звичайно замовкає... на віки! Рідкий виїмок становить учитель, що вже по кількох лїтах служби не терпить то на грудний катар, то на катар грудної оболони або горла. Так й видить ся, що се нормальний стан, що се вже така гірка доля учителїв, тих „лицарів слова“. Нормальний, отже невідмінний стан, кажу, якому й дивуватись годї! Бо якже може бути інакше, коли груди учителя сповняють щоденно великаньску працю! От мале обчисленє: Наколи учитель, дуже повільно говорячи, вимовить на мінуту в часї лекциї 100 слів, то за 50 мінут, пересїчну годину науки, вимовить їх 100 × 50 = 5.000, а за 4 години денної науки 20.000, за тиждень (6 днїв) 120.000, за місяць 600.000 за рік шкільний з 10 місяцїв 6,000.000. А скоро возьме ся на увагу воздух по класах, більше або меньше зіпсутий, куряву, неспокій малих школярів, що его учитель часто поконувати мусить піднесеним голосом, не все однака температура в шкільних комнатах, то можна легко понятн, чому при такім богатім, і як здає ся, конечнім говореню, учитель з найсильнїйшими навіть грудьми дістає скоро заострену експірацию, відтак катари то горла то грудий, з яких не вилічує ся вже нїколи.

Слово — орудєм учителя і видавалоб ся, що той учитель тїшить ся лїпшими успіхами своїх трудів, хто лїпше ним володіє. Але чиж нема якої ради на се, щоби таки дуже богато научити, а мало слів уживати і так сили

[1]) Читано на конференциї філії Руского Товариства педаґоґічного в Коломиї дня 1. падолиста 1900.

учителя щадити? Противорічностию виглядає такий вислав: дуже богато научити, а мало слів уживати, а преціпь така евентуальність можлива, ба — навіть потрібна. Розвязці того трудного твердженя задумав я посьвятити сих кілька нинїшних заміток.

Наперед уважаю за відповідне застановити ся над відношенем мисли до слова і навідворот, бо обовязком учителя є довести ученика до того, щоби мисли умів висказувати словами, і щоби, слухаючи слів, умів їх вязати з тими понятями, що їм слова служать, та за помочию слів, мисли бесідуючого переймав, ба навіть з них дістававъ товчок до нових мислий. Відтак згадаю, якими способами можуть шкільні власти прийти в поміч учителям в сім взгляді.

Відношенє мисли до слова і слова до мисли — се одна з найважнїйших обявів нашого духа, обяв, що з ним кождий учитель як найдокладнїйше запізнати ся мусить. Від обговореня сего відношеня я й почну свій відчит.

Відомо, що мисленє є найвисшою чинностию нашого ума і основує ся на порівнуваню, на доходжуваню ріжниць і подібностий між предметами, явищами і їх відносинами, на їх узагальнюваню, класифікациї т. є. громадженю в роди, кляси і т. д. після степеня подібности. Готові в нашім умі вображіня і їх сполуки провірюємо, порівнуючи їх з предметами і явищами, котрі они означають. Провірені і спростовані перетворюємо на поняти, укладаємо в суди і розумованя (ключі) і тим самим доходимо до одноцїльного погляду на сьвіт, приступний нашому спостереганю. Кождий педагог міг-би себе уважати найщасливїйшим, коли-б з'умів винайти штуку, щоби нею до такого мисленя допровадити своїх учеників. Легко тут запримітити, що мені розходить ся о вироблене як найбільшої самостійности мисленя у кождої одиниці, а то тому, бо лише самостійне мисленє є згідне з законами природи. Роля педагога, що має давати лише спонуку до самостійного мисленя, повинна обмежувати ся в образованю на піддаваню матеріалу до мисленя, провірюваню, чи мисленє відбуває ся льогічно і на спростовуваню его. Виходило би з того, що труд педагога невеликий: піддавати материял до мисленя, провірювати і спростовувати его. Так здавало би ся, а преціпь кождий з педагогів знає, кілько то слів, кілько грудий і горла він з'уживає на то піддаваня материалу до мисленя і провірюваня та спростовуваня мисленя. Але таки признаймо ся, що з'уживаємо їх добровільно за богато, тож не хто иньший, а ми самі собі винні, і то двояко винні: за нищене свого здоровля і за убиваня самостійного, природного розвою мисленя у наших учеників. Засипуючи їх щоденно цїлим потопом слів, що кожде з них є виразом, одїжию мисли, ми не спостерігаємо ся, як насильно нищимо майже до тла природний дар ума — спосібність мисленя і домагаємо ся від учеників вже семилїтних, щоби они наші мисли нашими словами передавали, не провірюючи, чи мисли, накинені їм нами в словах, стали ся у них поняттями, чи ні, і чи вирази на ті поняти, т. є. слова, їм зрозумілі, чи ні. Як часто в наслїдок того переміняє ся наука на тресуру, а як то сумно, додаймо, наколи за таку тресуру дотичні учителї дістають нераз похвали, часто й на письмі, від шкільних властий.

Нехай нїхто з ВП. Гостий не возьме мене за сторонника оригінальних і на перший погляд дивоглядних теорем педагогічних гр. Льва Толстоя, що учителеви радить бути радше обсерватором природного розвою духового в найширшім значіню того слова і простувати лише схибленя згаданого розвою. Хто став, так як він, педагогом потреби висшої науки, той певно, стоячи за

тою его засадою, прихилить ся цїлком до его педагогічних засад. Ми не перечимо потреби вищої осьвіти, але стоїмо за нею, тож до его педагогічних засад не прихиляємо ся, але таки его погляди возьмемо під зрілу розвагу. Отож думав він, що розвій духовий, т. є. розвій понимання, чувства і волї треба полишити природі, а лише его доглядати, не накидуючи ся природї зі штучно придуманими законами вихованя. Є в тім богато правди особливо, коли мова о розвою дару понимання.

Кождий осьвічений чоловік легко запримітить, що мисленє все випереджує мову. Є то закон природи. Дитина мала — немовлятко вже дає очевидні докази мисленя, показує его на зверх рухами, обявами радости і смутку, а прецїнь ще не говорить і навіть слів не потребує для заявленя свого мисленя, свого чутя і волї. Се для педагогів сказівка, що мисленє повинно випереджувати слова у учеників; значить ся: не накидай ся ти, учителю, з своїми готовими мислями, убраними в численні слова, але піддай ему кількома виразами, часто написаними лише на таблици, материял до мисленя і кажи ему самому просити о поясненє, а відтак пояснивши, вели результат мисленя унятн в вирази. Тодї то переконаєш ся, чи він тебе зрозумів, чи він правильно мислить, тодї ти маєш певність і утїху, що він зробив новий поступ в науцї власним мисленєм, та ще й вдоволене, що таким поведенєм ти удержуєш цїлу класу при увазї і заінтересованю для науки. Казав один учитель натуральної істориї, вправдї з пересадою, що учитель нат. істор., поставивши перед ученика оказ, не повинен ні слівця говорити, лише показуючи поодинокі дотичні знамена на оказї в належитім порядку, вимагати від ученика, щоби він сам подав словами кождоразовий результат свого мисленя. І се булоби справдї знамените средство научити мислити і говорити, коли-б на жаль не переповнене кляс ученикамн і не конечність перепитувати їх зглядно за часто з тих предметів, що в півроцї не мають більше як 24—30 годин визначених для себе. Таке ідеальне научанє учителя нат. істориї зближало-би ся уже в части до педагогічної теоромн гр. Толстого в тій точцї, що природному розвоєви мисленя давало-би ся бодай в части свобідну волю, наглядаючи лише его.

Однак може легко хтось закинути, що анї учитель натур. історії так учити не може, анї тим меньше учитель якогонебудь иньшого предмету, прим. істориї всесьвітної, рускої і нїмецкої мови і лїтературн, класичної фільольогії, і т. д. не згадуючи вже о тих найчисленнійших наших двигачах осьвіти, що в народних школах справдї грудьми найбільше працюють, щоби впоїти в зовсїм нерозвинені ще уми перші основи осьвіти, щоби научити їх мислити. Подане на вступі мого відчиту число слів, вимовлених учителем на рік, є далеко за мале на учителя народної школи, що тяжнево працює в нїй трицять і кілька годин. Однак хотяй невідомий менї обєм науки в народних школах ріжних типів, все таки рад-би я теоретичні замітки вчинити задля упрощеня говореня, а більшого научаня мисленя також і в тих школах. ВП. Гостї позволять, що я поставлю сю квестию оттак: Кілько понять присвоїти собі може від 7 до 10 року житя дитина середних спосібностий, зі всїх наук подаваних в народній школї? Не хочу з гори подавати приближеного числа понять, заким не пригадаю, що розумїє ся в науцї під виразом „поняте“. Відомо, що предмети і явища дорогою пяти, зглядно шести змислів доходять до людскої сьвідомости; виконуючи механїчні дрогання змислових нервів, перетворюють ся там на спостереженя, котрі не затрають ся в нашій сьвідо-

мости навіть тоді, коли вже обсервованого предмету або явища нема перед змислами і так стають *виображіннями*. Але знаємо о тім добре, що виображіня, добуті дорогою спостереіганя, дуже часто бувають ложні, т. є. незгідні з предметами і явищами, котрих они є духовними відбитками, репродукціями. Треба отже часто дуже точного провірюваня, а на случай потреби спростовуваня тих ложних виображінь. Такі то провірені а на случай потреби, спростовані виображіня, згідні з дїйсностію, називає наука „понятями“ і они доперва становлять елєменти т. є. первиї цашого мисленя. Зваживши отже, що шестилїтна дитина виображінь, здобутих дорогою спостереіганя і традиції, то є устного поучуваня дома, приносить до школи вже досить значне число таких, що вже стали ся у неї понятями, побачимо, що небогато нових понять она може до 10 року в школї собі здобути. Не треба однак забувати, що учитель має в сїльскій школї часто велику муку, щоби спростувати виображіня ложні, здобуті дорогою обсерваціï, а утверджені темнотою і забобонностію, але все таки повагою старших непросьвічених людий. Возьмім прим. виображіне лилика у дитини. Не найде ся певно анї одна дитина, що, видачи его, не возьме его за птаха. Отже витворює ся в еї сьвідомости виображіне ложне, скріплене ще загальним притакуваем окруженя. Добре, наколи дитина, їм вступить до школи, почує достаточні докази, що еї виображіне ложне, але на жаль як мало є тих щасливих дїтий по наших селах! Возьмім другий примір: Як ложні виображіня творить собі дитина дорогою спостереіганя і традиції про сонце, землю, місяць, зьвізди, як дивоглядно судить она про відносини в просторі і часї. Кілько то труду треба, щоб такі ложні виображіня, перетворити на понятя? І от кождий з нас признає, що в таких якраз спростованих ложних виображінь тисяч тисячів слів меньшу віддали би прислугу, їм наглядні окази. Як скоро учитель доходить до цїли, послугуючись справно, без многих словних поясненьоказами, прирядами, образами! От нам дорога до наслїдуваня! Дїлаймо змисловими враженнями на сьвідомість молодїжи, даймо їм більше обсервувати, а меньше слухати, то й користи з науки будуть більші, їм при безконечнім, а часто нудним говоренію! Але я відбіг трохи від річи. Верніім ся до питаня, яке я поставив на передї сего розділу: кілько понять повинен ученик присвоїти собі в народній школї у всіх там подаваних науках? Мої пані і панове здивуєте ся може, що назву дуже невелике число, бо ледви 300—400 і то найзвичайнїйших, конкретних понять з невеликим процентом трудних ще для сего віку понять абстрактних. А сьмію се твердити, хотьби на тій основі, що найбільше образований чоловік в зрілім віці, отже по окінченю університетских студий, по богатім начитаню і пережитих досьвідах не орудує більшим числом понять, над 2 до 3 тисячі! (Застерігаю ся, що понятє а вирази — се не одно й то само, на одно понятє може бути, як відомо, навіть велике число вразів!) Наколи отже дитина до 10 лїт не може присвоїти собі над 300—400 понять, то чи добре поступають собі ті учителї, що задля присвоєня ученикам такого м а л о г о числа понять з'уживають річно найменьше 6,000.000, а за 4 роки 24-мілїони слів. На такий люксус з нашої сторони ми позвалять собі не повинні, тим більше, що він, як кожда пересада, є навіть шкідний, і то в великій мірі, розвоєви самостійного мисленя у молодїжи. Так часто любимо порівнувати учителя з огородником: чи добре робить огородник, що не обмежує ся лише на конечну поміч природї, а не волить ростину, розвивати ся по теоретичним законам; що стане еї мучити надмірним гноєнем, поливаем, обтинаем, обшкробуваем і т. д. Не придав-

люймо й ми нїжного духа молодця занадто довгими пояснюваннями, висказаними в гарних, штучних зворотах, що містять в собі звичайно вирази на понятя для них неприступні, не заливаймо его потоками слів, що затоплюють в его дусї всяку можність до самостійного мисленя так, як струї води затоплюють нїжну ростину, занадто підливану огородником.

Певно, що нам приходить ся на всїх степенах науки чи при лектурі чи при поправлюваню вправ письменних давати ученикам богато пояснень, отже здавало би ся, годї оминути конечність, говорити богато. На то рада: подавати пояснення що найконечнїйші і як найкоротше, найядернїйше, і то видобуваючи їх з учеників та послугуючи ся при тім безнастанно то оказами, то мапою, то образами то крейдою. Особливо крейди не повинен майже з рук випускати учитель при поясненю, тожь не даром накликує один старенький нїмецкий педагог: Kreide! und noch einmal Kreide! А як знаменито удержує ся увагу і цїкавість учеників, скоро що хвиля учитель до них звертає ся з питанями: хто се знає, хто се скаже? як понукує їх до благородної емуляциї дрібними похвалами за влучне мисленє! З яким поважним спокоєм веде ся тодї наука, котрого зовсїм не псує оживленє учеників, що зголошують ся до пояснень. А найважнїйша користь з такого поведеня та, що учитель зневолює самого ученика таким чином навязувати незвісне до звісного, неясне до ясного.

Загально дають ся чути нарїканя на обємистість підручників, а скупе придїленє часу на предмети. Нарїканя ті бувають інколи зовсїм оправдані. Однак признаймо ся, що на пояснення за богато часу тратимо, придержуючи ся при однім і тім самім без потреби за довго. Здавало би ся, що ревний учитель при однім якім уступі, рад-би учеників научити всього, що стоїть з предметом в близшій, дальшій, ба навіть й найдальшій звязи. Шкода дїйсно того учителя, що завдає собі так богато, звичайно дуже мало хосенної, працї. Нехай памятає о тім, що укладчики підручників так їх укладали, щоби ученик постепенно збогачував собі вже з самих підручників понятя при зовсїм небогатім, а ядернім поясненю учителя з помочию учеників. Впрочім треба мати зглад на живе успособленє і цїкавість молодого віку. Надто довге стоянє при однім уступі, оказї і т. п. нудить молодого духа, бо цїкавість пре его пізнавати щось нового, відмінного: тож нехай жадна лекция не минає, щоби ученик на нїй не приступив до чогось нового, щоби він лекцию опускав знуджений перемелюваньем давного.

В виду того, що можна легко стрітити ся з питанєм, як ощадити слів, коли з учениками має обробити ся нову простору лекцию, можна би поставити учителеви якого небудь предмету питанє: а скілько нового, незвісного ще ученикам матеріалу мисленя, кілько н о в и х понять, ученикам він подати хоче? Як подасть їх много, то знак, що лекция за обємиста або сам з неї справи собі не здає; на всякий спосіб много подати їх не повинен, наколи хоче, щоби ученики поданий ним новий матеріял могли перетравити. І от як розбере свою лекцию, переконає ся, що ті нові понятя зредукувати може до зовсїм незначного числа; до них нехай вибере самі найвідповіднїйші слова (а й їх не сьмів бути богато) вискаже їх в гарній, не сухій формі, переробить хотьби два три рази з учениками — часу вистарчить, бо не стратить его на зайвше говоренє при так званім традованю лекциї — і ученики без великого труду вже в школї научать ся лекциї за той час, який їм учитель ощадить зі своєї балаканини. Однак щоби пособити розвоєви самостійного мисленя

у учеників, повинні і власти шкільні прийти учителям в поміч і рішучо викинути зі шкіл всї друковані препарації, заводячи місто того видання авторів з поясненями на кінци книжок. Могуть так робити Французи, могли би робити і ми. Учитель клясичної фільольогії не може обійти ся без автора з коментарем, а як можемо вимагати від ученика зрозуміня текету без комментаря? Чейже він не має ані так зрілого ума ані так просторого знаня, як учитель спеціяліст?!

Для инших предметів: нових язиків, всесьвітної і натур. історьі, фізики, географії і т. д. повинні власти шкільні подати достаточні материяльні підмоги на закупно помічних і все так конечних та поучаючих приборів. Другою важною помочию була би реформа письменних виробів в низших і середних школах. Не хочу проте й згадувати, кілько учитель намучить грудий при устнім поправлюваню письменних виробів з учениками в школї, бо про те вже богато друковано... Домові вироби обмежити б лише на добровільні, бо й так ледви малий процент ліпших учеників подає самостійні вироби домові, а всї инші наслїдують або компілюють в пожалування гідний спосіб. „Люди по містах ходять зимою на совганку. Длятого селяни в побожнїйші“ — пише один гімназияст в описї зими (домовім виробі). — „Іспанцї зачали приневолювати Индиян до тяжких робіт на полях. Також і в Европі в тім часї бачимо замітні в и н а х о д и“. От сполучене двох думок в домовім виробі ученика VII. гімназияльної кляси*). Таких цьвіток, що доказують фабриковане домових виробів, компільована, може кождий учитель навести тисячі. І кождий приходить скоро до переконаня, що вложена праця на поправлюване письменних виробів навіть в сотній частинї не виплачує ся. Самі тяжші похибки, обговорені навіть з учеником з-осібна, бувають або зле поправлювані або лишені без поправи. Заведене частїйших, але виключно шкільних виробів письменних принесло би бодай тому більшу користь, що ученик приневолений до самостійного мисленя в клясї мав би більше, ніж доси, нагоди в нім управляти ся. Еще одно. Ученик повинен діставати оцїнку з виробу аж тоді, коли всї похибки в нїм як найсовіснійше поправить. В часї, коли ми маємо так богато рїжнородних тандетних виробів фабричних і ремісничих, коли часто не совісна, але скоро хотьби й дуже недбало виконана праця, поплачує, повинні ми в молодїж впоювати засаду, що доперва за зовсїм добрий, зглядно поправленый труд дістане нагороду. Розуміє ся, від сего можна виключити тих, що відразу подадуть бездоганний виріб. Та й ми не платимо сейчас за роботу, як треба на нїй що поправити. Мені здає ся, що таке зреформоване виробів письменних і оцїнюване їх заощадить нам богато говореня, звичайно безуспішного, а учеників приневолить до мисленя, старанности і совісности.

Обмеженый час не позволяє мені порушити ще кількох важних справ, що сюди належать, прим. виплекуваня самостійности у молодїжи в англійскій школї, що здобула собі сего року на парискій виставі перше признаня; ученє в найвисших клясах після вимог популярно-наукової складні, котрої на жаль у нас не уживають, а прецїнь она є одиноку, найприемнїйшою і найлекшою дорогою до виплеканя самостійного мисленя. Але обговоренє кождої зі згаданих квестий вимагало би окремого відчиту.

---

*) Замітки дра Пехніка в „Mitteil“.

На кінци для успокоєня тих учителїв, що уважають своїм обовязком, научити учеників великого засобу слів і гарного способу говореня і тому самі як найбільше в клясах говорять, скажу, що тим цїли своєї не діпнуть. Сказав недавно досьвідчений педагог, директор Ол. Борковский, що тепер ґімназияти виходять з шкіл недоріками, дарма що їх так много в ґімназиях учать. Чи не тому, що тепер учителї мусять звичайно за учеників говорити те, що они повинні?! Учім їх лише мислити, а слів нехай собі шукають і знайдуть їх певно, як річ зрозуміють. „Все люди в тім досить краснорічиві, що добре знають". In eo, quod scimus, satis eloquentes esse videmus.

Остап Макарушка.

Попис в дівочім Інституті руского педаг. Товариства

у Львові,

що відбув ся в суботу 29. червня с. р. при участи численної публики, випав дуже гарно. Саля, в котрій відбуло ся се інститутске свято, була прибрана зеленими фестонами та вишиваними рушниками, з поміж котрих виглядало сумовите обличе Шевченка. На богату та різнородну проґраму зложили ся хорові та сольові співи, ґра на фортепяні і на цитрі та деклямациї. Хор інституток, серед котрого можна було замітити гарні сольові сили, відспівав Нїжанковского: „Батько і мати", Лисенка „Про зруйнованє Січи", та три народні пісни, цїлком поправно. Не меньше гарно вийшли також і фортепянові продукциї, а іменно Behr'a: „Валець" на 6 рук відограний Стеф. Воляньскою, Орисею Билиньскою і Дарією Танчаковскою, та того-ж композитора „Полька" на 6 рук котру виконали: Зофія Краснопера, Дарія Танчаковска і Зоня Бернацка. Сольову точку співу „До пісни", композициї Ганїнчака, виконала справдї концертово п-а Орися Сологубівна, що розпоряджає сильним і звучним голосовим материялом та присвоїла собі вже чимало співацкої техніки. Можемо висказати надію, що п-а Сологубівна стане окрасою нашого співацкого сьвіта. Зазначити треба також похвально обі ґри на цитрі і на фортепяні. Хоч і як невдячним інструментом для концертових продукциї є цитра, все-ж таки цитристки-інститутки пп. Оля Яремкевичівна і Мальвіна Єднака вміли своєю ґрою занять увагу всеї публики. Фортепянові сольові кусники найшли своїх виконательок в п-ах: Марії Левицкій і Євгенії Ростковичівній. Їх вправна і бездоганна ґра викликала у слухачів щире признанє. Тутки мусимо з всяким признанєм висказати ся про щирий труд п-и Дарії Шухевичівної, що удїляє в інституті науки музики і співу і під котроїї проводом приготовлено єї вокальні і інструментальні продукциї. Остає ще сказати про деклямациї, було їх три: Кравченка „Україна" (декл. п-а Стеф. Воляньска), Грінченка „Матильда Аґраманте" (декл. п-а Євгенія Думнівна) і Шевченка „До Основяненка" (декл. п. Оли Лебедовичівна). Всї деклямациї вийшли дуже удачно, все-ж таки першенство у виконаню належить признати п. Лебедовичівній. — По скінчених продукциях забрав слово іменем родичів о. Гузар — та указавши на вагу національного і патріотичного виховання нашого жіноцтва, подякував зарядови Інститута та всїм учительским силам, що через сей рік з так гарними успіхами трудили ся коло виховання повіреного їм молодого

поколївя нашого жіноцтва. Замітити годить ся, що інститутки в доказ своєї вдяки вручили своїм учителькам гарні китиці. Попис закінчив ся співом: „Ще не вмерла Україна“.

Н. Б. Л. Ц.

Закінчене року шкільного в рускій вид. школї ім. Шевченка.

Добіг знова до кінця один рік в житю нашої шкільної молодїжи. — В лат. свято Ап. Петра і Павла закінчено в рускій вид. школї ім. Шевченка рік шкільний гарним пописом, на котрий вложилось пару прекрасно виконаних сьпівів і деклямацій. Співи під управою п. А. Федаківної: „Божая Мати“, „Журба“ і „Молитва“ Лисенка випали дуже красно. У всїх трех піснях слїдно було пильну працю учительки і замилованє, з яким повчучувала дїтий тих мельодійних, трогаючих, з глубини в глубину серця пливучих співанок. Не менше добре вивязались дївчата з деклямацыї віршів. Так ученица V. кл. Г. Г. (Думка — Кравченка), як і о одну клясу старші З. М. (Chrystus w łodzi) і М. З. (Під нинїшню хвилю) визначились свобідною мовою і зрозумінем річи, а ученицї VII кл. О. О. (Der Sänger) і М. Ґ. (Золотий Лев) показали сьміліть в вимові і горяче перенятє ся предметом. Дали вони тим гарний доказ пильної науки в языках: руским, польским і нїмецким, і патріотизму, який перенизував кождїсеньке слівце.

По тій пописовій части, що всїх занята і мабуть неодного нового приятеля нашій школї придбала, слїдувала промова п. директора Е. Харкевича. Було се признанє трудів учительского збору а в слїд за тим і успіхів учениць та заохота до дальшої працї. По роздачі сьвідоцтв промовила ученица VII. кл. О. В., попращала настоятелїв і поднікувала за їх ревну працю, а на памятку роздала знимку фотографічну учениць VII. кл. і сил учительских.

Тимчасом удались гостї до сусїдної салї, де була уряджена виставa рисунків, робіт ручних і задач. Годї нам тут вичисляти всякі ті з великою терпеливостию зготовлені картини при помочи олївця, кридки, пера і водних фарб. Піднести лишень треба те, що учителька п-а О. Прокешівна старала ся застосувати сї шкільні вправи до потреб практичних, та призвичаїти дїтий до порядку і охайности. Так само годї се промовчати і у другої учительки п-и К. Ігнатівної, котра старала ся вправити руку і до робіт нїжнїйших, як вишиване, гафтоване, гачкованє і т. п., і до шитя біля, що чим раз більше занедбуєсь тепер навіть по родинах. Особливо звертав тут увагу всїх гарний епитрахиль, вишиваний в хрестики, кілька скатертий і пару подушок.

Оглянувши працю учениць розійшлись гостї, а учительки і учителї перевели ще пару хвиль з ученицями на свобіднім гутореню і оприсованю декорованих саль. Летїли питаня, відповіди, жарти, гомонїв сьміх дрібненький, та і пращатись, розходитись не хотїло. Як нераз тяжко приходило ученицям пересидїти пару хвиль довше в школї, так хотїли би були зістати тепер ще хвилину, дві довше в школї.

Не одна слеза закрутилась при пращаню. Ученицї і їх настоятелї звязались сильними узлами приязни, щирости, взаімного довіря. Все те доказ працї, що не пішла на дармо. Се заразом повинно бути заохотою для тих,

що заміряють на слїдуючий рік віддати до школи дїтий, щоби їх записати до сеї одинокої рускої школи видїловоїї. А для тих, що вже того року були в тій школї, треба пригадати, що зі слїдуючим півроком прибуде ще одна кляса, с. в. VIII. і що школа буде удержавлена.

СПРАВОЗДАНЄ

з Загальних зборів Руского Товариства педаґоґічного, які відбулись у Львові, дня 29 н. ст. червня 1901 р.

Початок зборів визначений був на год. 3 по полудни; однак о сїй годинї не зібралось приписане статутом число членів, проте Голова Товариства Вп. п. Едв. Харкевич отворив збори о год. 4, коли в салї було вже понад 30 присутних членів. В своїй річи пояснив п. Голова напрям, в якім головний Видїл трудив ся, вказав на успіхи его дїяльности як: курс анальфабетів і бурса для убогої молодїжи, а відтак передав провід Всч. о. Ант. Глодзїньскому, котрого через аклямацію вибрано предсїдателем зборів.

О. Предсїдатель покликав на секретаря п. Миколу Мороза а придержуючись порядку дневного, візвав секретаря Головного Видїлу, щоб відчитав справоздане з послїдних загальних зборів.

1) П. К. Паньківский відчитує се справоздане, а відтак по черзї дає предсїдатель голос пп. Миколаєвичеви, Гурбулї, дру Коцовскому, Білецкому, Яворскому і Барвіньскому.

П. Миколаєвич висказує бажане, щоб справоздання з загальних зборів були точні, бо в відчитанім нема згадки про се, що ся говорило і рішило (як чув від других, бо сам не був) на послїдних заг. зборах про ведене дїловодства на рускій мові в руских школах.

П. Гургула пригадує, що на послїдних заг. зборах перейшло внесене, щоб справоздане Голов. Видїлу було розсилане членам на 2 тиждні перед загальними зборами, і жадає, щоб ся ухвала була виконувана. Сего року члени не дістали справоздання перед заг. зборами.

П. др. Коцовский, навязуючи до інтерпеляциї п. Миколаєвича, виповідає гадку, що рускі школи, яко автономічні інституциї, можуть вести дїловодство по руски, а усувати перепони ставлювані зі сторони шкільних властий є завданем і обовязком „Народної Ради".

П. Білецкий у відповіди п. Миколаєвичеви каже, що годї тепер провіряти, чи в справі руского дїловодства була на послїдних заг. зборах яка ухвала, а то через неприсутність тодїшнього секретаря.

П. Яворский упевнює, що така ухвала була, але на передпослїдних зборах у Львові. На представлене з жаданем руского дїловодства в руских школах, котре Головний Видїл вніс був до краєвої Ради шкільної, нема і доси ніякої відповіди.

О. Предсїдатель жадає спростованя слів протоколу, котрими невірно передає ся зміст бесїди п. О. Барвіньского. Сей не сказав, що „Русини

не заслугують на се, щоб їх права шановано", але говорив, що „самі Русини винні часто, що їх прав не шанують.

П. О. Барвіньский потверджує се і пригадує, що коли без'іменний дописуватель подаючи в „Учителю" справоздане з послїдних загальних зборів, також перекрутив був его слова, післав зараз до „Учителя" спростоване. — Збори ухвалюють спростоване невірно наведених слів п. Барвіньского і замкнене дискусиї над справозданем з послїдних загальних зборів.

2) Відтак на внесене п. Миколаєвича увільнено референтів від читання поодиноких справоздань, як: касового, видавництв і філій та вивязалась довга дискусия, котра хоч досить безладна, свідчила однак про се, що у участників зборів лиш добро народне і добро Товариства на метї. Участь в сїй дискусиї мали п-ні і пп.: Якимовский, Пеленьский, Гургулова, Миколаєвич, Вертипорох, о. Стефанович, Ольга Барвіньска, Білецка, Паньківский, Гургула, Білецкий, Якубович і Ярема.

П. Якубовский дорікає головному Видїлови, чому не полагодив всїх справ порученых ему через послїдні загальні збори. В справозданю мають бути подані всї ухвали загальних зборів і те, як Видїл їх виконав.

П. Пеленьский хвалить дїяльність Видїлу, о скілько она обіймає Львів, для котрого богато зробив. Меньше зробив для поправи народних шкіл і долї учителїв. Національна сьвідомість між учителями Русинами за мала, богато між ними трусів і слабодухів; боять ся навіть підозріня о рускість, корять ся і в слїпими орудиями властий, котрі польонїзують школи. Видїл через орган Товариства т. є. в „Учителю" повинен заохочувати і взивати учителїв до солїдарного і непохитного дїлана в напрямі патріотичнім, додавати духа і вказувати средства оборони. Жалїє над малим числом участників збору і думає, що наложалоб устроювати кружки учительскі на взір польских.

П-ні Гургулова боронить учительство народне. Передбесїдник за чорно змалював его. Богато тут винна руска суспільність. Русини інтелїгенти, з университетским образованем, що засїдають в Радах окружних і меньше, чим учителї зависимі, в справах шкільних часто ігнорантн, не інтересують ся ні школами ні учительством.

П. Миколаєвич говорить про ворожі для Русинів Ради окружні, про обіжник, яким Рада краєва приказала, що рускі катехити мусять на жадане родичів учити їх дїти релїгії по польски, а подібного розпорядженя для польских катехитів не видала, надто про те, що Рада шкільна краєва не позваляє уживати шкільні комнати на збори учительских кружків, хоч прецінь школа не є власностию Ради краєвої але громади. Констатує, що за мало продає ся книжок Товариства і ціна їх за висока, а мова в деяких книжках, написаних Українцями, заманерована. Видавництво треба повірити окремій комісиї. Дивує ся, що ради 60 примірників „Учителя", за котрі платить Рада краєва, в „Учителю" не пишесь про кривди роблені Русинам як: перенесене З учителїв з Буска, заборона сал шкільних для курсів анальфабетів.

П. Вертипорох полемізує з п. Пеленьским. Учительство руске в більшій части патріотичне, говорить і пише шемати по руски, а не має средств, щоб численно взяти участь в загальних зборах. Жадає також пояснена, чи бурса заложена лиш для синів учительских, як також, щоб в справозданю була подана висота оплати від кождого питомця.

О. Стефанович признає з жалем, що більша часть учителїв відсуває ся від справ народних; се знає від своїх бувших учеників. Переслїдоване

місто похвали і признання за ведене читальень, чорні ноти — се те, з чим стрічав ся учитель Руси, проте думав, що рускі кружки учительскі не могли б ся устояти.

П-на Барвіньска у відповіди п. Миколаєвичеви каже, що книжок Товариство продало в сім році більше, чим в иньших роках, і дає тепер книжки головно в комісі. Поясняє також деякі цифрові позиції справоздання.

П-ня Білецка відповідає п. Вертипорохови, що бурса заложена для найбідніїшої молодежи, що однак увзгляднюєсь передовсїм сини учительских. Щоб не доводити до можливого негодования між питомцями, в справозданю не виказуєсь поіменно, хто і кілько платить.

По тих загальних увагах, зроблених з нагоди дискусиї над справозданями, приняли збори справоздання з дїяльности головного Видїлу до відомости.

Опісля здавав іменем контр. комісиї справоздане проф. Вол. Шухевич, підносячи, що рахунки так головної каси, як і Інститутів, Бурси і видїлової школи суть роблені з всякою точностию, заходить тільки потреба деяких змін в технічнім веденю рахунків, що контрольна комісия в своїм справозданю удїленім головному Видїлови піднесла.

Контрольна комісия підносить рівночасно, що особливо дїяльність п-ни О. Барвіньскої около утриманя магазину була получена з великим пожертвованем і нараженем здоровля, супротив чого уважає контр. комісия за відповідне поставити внесок, щоби Загальні Збори висказали повстанем п-ї Барвіньскій подяку за її працю.

По принятю сего справоздання до відомости, заявили Загальні Збори свою згоду і в справі подякй для п-ни Барвіньскої, повставши з місць.

Відтак висказали подяку Заг. Збори через повстане п-ї М. Білецкій за те, що безкорисно а так успішно справляє уряд управительки видїлової школи, а надто касиерскі чинности Товариства.

Тепер слїдували вибори. Головою вибрано одноголосно дир. Е. Харкевича, а до видїлу увійшли: п-ї М. Білецка, О. Барвіньска, К. Ігнатівна, і пп. В. Білецкий, І. Кокоруда, К. Паньківский, М. Пачовскый, І. Строньскый, А. Яворскый і О. Ганїцкий.

До контрольної комісиї вибрано: о. О. Стефановича, П. Огоновского і І. Чижа.

По докончаних виборах приступлено до дискусиї над внесками Видїлу і поодиноких членів Товариства.

Голова п. Харкевич поставив іменем Видїлу внесок, щоби крилошанина ВПр. О. Дра Ів. Гробельского іменувати почетним членом Товариства за его незвичайно щедрий дар на руску бурсу філії руского Товариства педагогічного в Станїславові.

Внесок сей принято одноголосно, а рівночасно ухвалено вислати телеграму до ВПр. О. Гробельского з повідомленем о тій ухвалї і з подякою від Зборів.

П-ї М. Білецка поставила іменем Видїлу внесок, щоби з слїдуючим шкільним роком засновати при видїловій школї ім. Шевченка клясу видїлову IV, а то тим певнїйше, що фреквенция є запевнена, як не меньше і соймова субвенция 800 зр. (на тоту клясу). До того внесеня спонукує Видїл ще і та обставина, що коли постепенно заведе ся з роком 1902/3 і кл. V, то вже

укінчене її і іспит з ручних робіт є заокругленем якого домагають ся власти від кандидаток до стану учительского.

Внесене се попер і посол О. Барвіньский, запевняючи, що соймова буджетова комісия ухвалила вже субвенцию згаданих 800 зр. а надто є она приготована, що Видїл Товариства педагог. прийде в слїдуючім роцї з новим жаданем на V клясу а і тим самим не відмовить сойм і тої запомоги.

Внесене Видїлу принято одноголосно.

Опісля підніс посол Барвіньский справу признания права публичности видїлової школи ім. Шевченка і підніс, що доконечно треба постарати ся о те, щоби були забезпечені відповідні учительскі сили, бо тілько тодї може міністерия признати згадане право нашій школї. Проте мусить Видїл педаг. Товариства зібрати учительский збір так сконсолїдований, аби всї члени его мали відповідну кваліфікацию, тодї узиская школа право публичности, а тим самим будуть могли ученицї переходити на підставі узисканих свідоцтв до иньших висших жіночих шкіл.

О. Ганїцкий з Рудна підносить справу складок на буpсу Товариства і вносить, щоби Видїл виготовив відповідну відозву з патріотичним покликом, а о. Ганїцкий сам поагітує в львівскім повітї за тою справою.

Внесене принято без дискусиї.

Дальше підносить о. Ганїцкий справу науки польскої мови в рускій гімназиї у Львові і вносить аби Видїл відніс ся до Ради краєвої з представленем, щоби на сю науку призначити пополудневі години, як се дїесь і з наукою рускої мови по польских гімназиях, де она є взглядно обовязкова. — Внескодавець висказує педагогічні мотиви, які домагають ся конечно того зарадженя, надто звертає увагу і на те, що через дотеперішні зарадженя і наука рускої мови упосліджена супротив польскої мови.

Наколи би таке представленє до Ради краєвої не помогло належить постарати ся на ту цїль о сталу рубрику в руских часописях і завсїди її тою дорогою упоминатись.

Надто домагав ся о. Ганїцкий від Видїлу, аби домагав ся від Ради краєвої, взглядно міністерства, аби наука рускої мови в польских середних школах була на рівні трактована з тою наукою в руских гімназиях, як се mutatis mutandis діє ся з наукою польскої мови, на яку призначене так в польских як і руских середних школах те саме число годин шкільних і той сам материял. Таке зрівнанє уможливило би перехід учеників польских гімназий до руских, наколи обставини до сего їх приневолюють.

В дискусиї над сею справою забирали голос: дир. Е. Харкевич, проф. Білецкий, Коцовскій і Шухевич. П. дир. Харкевич підніс, що власне ся обставини, що деякі ученики рускої гімназиї не ходять на науку польскої мови, а тим самим суть полишені без догляду в часї шкільнім, ходять собі свобідно по місті і т. д. приневолює его попертн внесене о. Ганїцкого, а проф. Білецкий вказав, що справою рівного і належитого трактованя науки рускої мови по середних школах, занимає ся Наукове Товариство імени Шевченка і то в порозуміню з другими Товариствами і що в тій справі буде внесене до міністерства відповідне представленє з жаданем рівноправности обох краєвих мов в школах східної Галичини.

Внесене о. Ганїцкого принято одноголосно.

Проф. Білецкий підніс справу курсів і виготовленє відповідних підручників для дорослих анальфабетів, а надто виданє практичного підручника

до науки нїмецкої мови для самоуків, який би придав ся і для учеників народних шкіл, що приготовлюють ся до іспиту в ціли приняття їх до середних шкіл.

П. Якубовский попирає сї внесеня додаючи, що такий підручник здав би ся і для карних закладів, для письменних жовнїрів, котрі користаючи з таких підручників, могли би добитись якої військової шаржі, яка нинї дістась жидам, а се тільки зі взгляду на їх знане нїмецкої мови.

П. Якимовский попирає се внесене і радить розписати конкурс на написане такого підручника.

Внесеня проф. Білецкого принято.

Опісля забрав голос п. Якимовский в справі заложеня бурс Товариства, і просив, щоби головний Видїл дав філїям повновласть отвирати бурси, бо се власне відмовило намісництво станїславівскій філії ссилаючись на те, що філія не має до того права а тільки Видїл.

Поручено Видїлови видавати такі уповажненя.

П. Якимовский вносить, аби з нагоди кождорічних загальних зборів рускаго Товариства педагогічного був, побіч звичайних справоздань, ще один реферат з области потреб нашого народного шкільництва і виховання молодїжи.

Посол Барвіньский попирає се внесене, подаючи рівночасно до відомости, що буджетова комісия сойму призначила на загальні збори 100 зр. з тим, щоби улегчити учителям можність прибутя на ті збори. По горячім попертю сего внесеня через проф. Шухевича принято его і поручено Видїлови постаратись о такі відчити.

П. Яворский вніс, аби загальні збори высказали свою заяву, що в цїлости прилучають ся до внесеня посла Окуневского поставленого в соймі в справі подїлу теперішної Ради шкільної на руску і польску секцию.

По попертю сего внесеня п-ею М. Білецкою, заявляють ся Збори одноду шно за внесенем дра Окуневского.

П. Миколаевич підніс справу діловодства в школах з викладовою рускою мовою, і подав гадку аби поспитати правників, о скілько ся справа опирає ся на законах, а наколи би не попирали закони виразно теперішної аномалії, щоби в тій справі віднести ся до вищих інстанций і домагатись порішеня трибуналу.

По одноголоснім принятю сего внесеня, замкнув о. Предсїдатель збори.

НОВИНКИ.

— На засїданю краєвого сойму поставив дня 9. червня с. р. посол др. Олесницкий внесене на отворене катедр з рускою мовою викладовою в университетї у Львові. — Річ, мотивуючу потребу отворена таких катедр подамо в слідуючім числї.

— Руска гімназия в Станиславові. Посол Барвіньский поставив у галицкім соймі внесене на заложене рускої гімназиї в Станиславові. Мотивуючи свое внесене, зазначив він, що число середних шкіл в Галичинї, в порівнаню з иньшими краями, є за мале, і не відповідає числу населеня; на 32 гімназий в Галичинї, лише 4 з язиком викладовим руским, а се не відповідає ані числу рускої

людности в краю, анї потребам рускої молодежи шкільної. Станиславів як раз надає ся до заложеня рускої ґімназиї, бо лежить в осередку повітів руских, є столицею епископа, і має дуже значне число рускої молодіжи. Учителїв не забракне, бо тепер по польских ґімназиях є до 30 учителїв Русинів, з котрих що найменьше 18 можна би приділити до рускої ґімназиї. У внесеню домагає ся, щоби занізвати правительство до заложеня тої ґімназиї з роком шкільним 1901/2, а під взглядом формальним просить відослати внесене до комісиї шкільної, так і зроблено.

— Учителям та їх родинам. На теперішній сесиї сойму, краєвий видїл предложить справоздане о петициях учителїв і учительок що-до емеритури і пенсиї та внесе, аби: Гілярию Мельникови, учителеви в Корчинї, вчислити до емеритури час перебутий в учительскій службі від 1875 до 1896 р.; Михайлови Пикови в Кульчицях почислити час 12 лїтної військової служби за 3 лїта учительскої служби. Пик по вислуженю 12 лїт у войску зістав учителем і є ним від 27 лїт; Мечиславови Стояловскому признати постійне удержане в річній квотї 150 К.; Михайлови Грушці підвисшити емеритуру з 210 на 336 К.; Елисаветї Стефанів, вдові по учителеви, визначити річну платню 200 К.; Йосифі Балейовій, вдові по учителеви, також 200 К.; Оленї Ґерадовій, вдові, також 200 К. і по 50 К. річно для дїтей, аж до 20 року їх житя; Іваннї Яросевичівній і Володимирови Кунаньцеви, сиротам по учителях, удїлити по 100 К. річно аж до 20 року їх житя.

— Реорґанїзация буковиньскої ради шкільної краєвої має наступити, скоро сойм ухвалить предложений правительством проект. На підставі того проекту рада шкільна складала би ся: 1) шефа краю або єго заступника яко провідника; 2) з 2 членів, делеґованих краєвим видїлом; 3) з референта для шкільних справ адміністративно економічних; 4) з краєвих інспекторів шкільних; 5) з 2 грек. орієнт. духовних, 2 кат. і 1 еванг.; 6) з представителя мойс. віроісповіданя; 7) з 3 членів стану учительского; 8) з члена, делеґованого черновецкою радою міскою. Число членів таким способом значно збільшає ся. А що найзамітнїйше, що через покликане 2 членів кат. віроісповіданя, постійно засїдав би в радї представитель греко кат. обряду, коли перше звичайно засїдав в радї на переміну раз греко-кат., то знов римо-кат. репрезентант, а також і учителї з поміж себе вибирали би від тепер 3-х, замість 2-х представителїв.

— Перше причастие учеників і учениць львівских шкіл народних і видїлових відбуло ся торжественно дня 6. червня в церкві СС. Василїянок о год. 8-ій зрана. Архієрейску службу Божу відправив митрополит Шептицкий при асистї оо. катихитів і сам запричащав всї дїти. По службі Божій митрополит удїлив дїтям архієрейского благословенія і обдарував їх образками і медаликами. На богослуженю було много людий і родичів дїтий, котрі стягнули ся, щоби побачити се памятне для їх дїточок торжество, котрого не було у Львові вже пять лїт від смерти бл. п. Кардинала.

СПРОСТОВАНЄ.

В ч. 12 „Учителя“ з дня 20. червня с. р. помістила Сьвітла Редакция на стр. 185 під моїм іменем о „подїльности чисел через 7“.

Позаяк я до авторства двох перших відступів умішених під повисше наведеним заголовком від слів: „Які числа...“ аж до слів: „скомплїковані“ не могу вїяк признати ся, тому прошу уклінно се, отсею моєю заявою спростувати, а для поясненя справи додаю що слїдує:

Винайшовши нову цїху подїльности чисел через 7, удав ся я до проф. ц. к. політехнїки у Львові, Дра Пляцида Дзївіньского з просьбою, щоби менї доніс, чи спосіб мною поданий є добрий і чи я в чім не похибив?

На се я отримав в короткім часї відповідь такого змісту: „...Ваша цїха подїльности чисел через 7 може бути ужиточна і добре би було, щоби Ви її помістили в часописи „Szkoła“. Однак „Szkoła“ того еще не помістила, тому я

хотів, щоби се уміщено в „Учителю“ а не маючи досить вправи в рускім язиці, удав ся я до учителя ц. к. семінар. п. Якова Миколаєвича з просьбою, щоби се перетолкував на язик руский і ціслав Сьвітлій. Редакциї „Учителя“ до уміщеня.

П. Миколаєвич справдї сповнив мою просьбу, але від себе еще додав вище згадані два відступи замовчуючи своє авторство.

З тої причини еще раз прошу о ласкаве спростоване сего; заявляю при тім своє високе поважаня і остаю Ваш покірний слуга

Адольф Більґер.

ВІДОЗВА.

До приятелїв осьвіти! З уваги, що хибно або неточно поінформовані одиниці відстрашують часто меньше заможних родичів від записуваня своїх синів до ґімназиї і шкіл реальних оплатами шкільними, мундурками і дорожнею по містах, остерігаю і сего року, як попереднього, що сї страхи пересадні. Бо 1) від оплати шкільної увільняє ся доброго ученика вже в першім півроцї 1 кляси, чого давнїйше не бувало, так що за ученика, вступаючого до ґімназиї, платить ся всього на всього 3 зр. 10 кр.; 2) від ношеня мундурка в першій клясї меньше заможних увільняє ся цїлком, (в Коломиї прим. ходять селяньскі дїти до першої і приготовляючої кляси в своїх гуньках); 3) дорожни по містах запобігають селяне доставлюваньем віктуалів з дому або закладанем селяньских бурс (одна така бурса є в Коломиї, заложена о. Т. Войнаровским з Балинець для ґімназиястів селян з его села). Впрочім бідні а лїпші селяньскі ученики находять часто приміщене по бурсах, заробляють собі лекціями, випожичають собі книжки шкільні з ґімназияльних бібліотек, дістають нераз підмоги з наших запомогових шкільних товариств і институцій, підмоги і стипендиї з видїлів повітових і краєвого. Правда, що в початках прийде ся нераз селяньскому або міщаньскому мальчикови і побідувати трохи; але як пильний і порядний, то таки перебє ся через ґімназию. Приятелї осьвіти нехай звертають ласкаву увагу на більше талановитих хлопчиків і радами та і дїяльною участию нехай помагають нашим селянам і міщанам при поміщуваню їх в ґімназиях. В наших середних школах відбувати ся будуть вступні іспити до приготовляючої кляси перед вакациями дня 13 і 14 липня, а внїмково в рускій коломийскій ґімназиї 12 і 13 липня. День перед терміном, треба у директора ґімназиї заголосити ся з метрикою хлопця і сьвідоцтвом шкільним (если хлопець ходив де до школи). До першої кляси треба мати або скінчених 10 лїт або кінчити десятий рік найпізнїйше 1 сїчня 1872 р., до приготовляючої один рік меньше. Хлопців, що мають понад 14 лїт житя, приймає ся до 1 кляси лиш за особливим призволом краєвої ради шкільної.

О. М-а.

Оповіщеня.

— Комітет „Інтернату для канд. ц. к. Сем. учит. в Самборі“ оголошує конкурс в цїли обсадженя 100 місць вільних в інтернатї, а именно на IV р. 20, на III р. 25, на II р. 25, на I р. 25, а на курс приг. 5. Приняті кандидати дістануть поміщене, харч, опал, пране, сьвітло, опіку лїкарску і педаґоґічну — натомість мусять виповнити всї услівя подані понизше і піддати ся вимогам домового регуляміну для інтернатів учит. — Кандидати IV і III р. будуть приняті без доплати, лиш за призначену стипендию педаґоґічну; канд. II р. за доплатою 4 К. місячно, з I р. за доплатою 8 К. місячно, а з курсу приг. за доплатою 10 К. місячно до признаної ім стипендиї. Канд. I і II р. маючі відличне сьвідоцтво не будуть нїчого доплачувати.

Всї кандидати приняті до інтернату мусять безъусловно вложити при вступі 20 К. а именно 10 К. яко доплата за половину липня 1902 (бо в тім місяци стипендиї не признає ся), 12 К. на шкільні видатки, 2 К. на лїкаря і 2 К на інвентар — причім мають виказати ся приписаною скількостию річний адопт. а именно: 1) молитвенником, 2) 6 пар біля, 3) 6 простиралами, 4) 6 пішвиками, 5) 6 ручниками, 6) 6 хусточками до носа, 7) 2 пар чобіт нових, 8) 2 новими убраняма і пальтом зимовим, 9) подушкою і 10) гребенем, щітками, ложкою, вилками, ножем, а вкінци скрипкою. Біле має бути значене. Прошеня заосмотрені в привлоги а то: послїдне свідоцтво шкільне і 2) декларацию родичів (стверджену через уряд громадский), на підставі котрої зобовязують ся до точного оплачування місячної належитости а гори після повисших условій, треба внести до Дирекциї ц. к. Сем. учит. в Самборі найпізнїйше до дня 18 липня с. р. Чужі кандидати мають долучити метрику, свідоцтво убожества.

Ученики, що до тепер були в інтернаті наколи викажуть ся свідоцтвом шкільним, з доброю нотою з обичаїв і добрим поступом і если відповідають всяким вимогам мають першенство.

Прошеню компетентів позасторонних, котрим би було близше до місцевости, де є також ц. к. Семінария учит. безъусловно відкаже ся.

— Видїл товариства руских женщин в Станиславові оповіщує: Руский інститут дівочий під зарядом видїлу товариства руских женщин в Станиславові, уміщений в реальности під ч. 46 при ул. Казимирівскій, кінчить в липни с. р. другий рік істнования, і помимо многих трудностий і різних перепон сповняє задачу статутами означену совістно і з очевидною користию для вихованя і образованя руских дівчат в дусї патріотично руским і релїгійно-моральнім. Як велика була потреба заложеня інституту дівочого в Станиславові свідчить о тім фактъ, що коли в першім роцї істнованя було 14 дівчат, то вже з початком другого року було 33 інституток. Маючи від 1. мая с. р. сьвітску настоятельку в інститутї, міг видїл товариства придбати для інститута кромі жіночих також мужескі сили учительскі до удїлания наук надобовязкових в інститутї, а межи иньшими упрошений ц. к. професор гімназиї п. Рибчук удїляє і буде удїляти на дальше науки літератури і істориї рускої. В міру зросту числа інституток буде видїл в можности розширити науку надобовязких предметів, завести деякі уліпшеня, а усунути і можливі хиби в самім інститутї. Длятого зачинаючи у вересни третий рік істнованя нашого інститута, відносить ся видїл до патріотичних руских родичів, котрі би мали намір свої доньки віддати до нашого інститута, щоби найдальше до 15. липня с. р. зголосили ся, або письменно або устно, в нашім інститутї, де можна засягнути відповідної інформациї, кромі того на жадане висилає ся друковані услівя принятя.

— Жіночий інститут в Коломиї. — Відозва! Видїл філії „Руского товариства педаґоґічного“ в Коломиї взяв під розвагу конечну потребу основаня руского жіночого інститута в Коломиї, де крім жіночої видїловой школи заносить ся на отворене вже в недалекій будучности жіночої учительскої семінариї, і постановив з днем 1. вересня 1901. отворити такийже інститут під своєю управою. Сей намір буде переведений в дїло, коли до дня *20 лат. червня* зголосить ся відповідне число родичів і опікунів письменно або устно до видїлу філії, на імя голови видїлу проф. Остапа Макарушки. Близші услівя подасть ся кождій інтересовній особі в окремім листї. Коломия, дня 5. червня 1901. — За Видїл філії: *Остап Макарушка.*

— В цїли обсади 60 місць в Бурсї учительскій в Тернополи на рік шк. 1901/2 розписуєсь конкурс з речинцем до 20. липня с. р. Компетуючі мають внести прошеня враз з послїдним свідоцтвом шкільним і заявою, якою квотою обовязують ся причинати до коштів удержаня. Квоти сесї платні в місячних ратах з гори. Сини учителїв народних увзглядняться будуть перед всїма иньшими. — *Видїл.*

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 14. Львів, 20. липня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

З психольоґії вихователїв.

Від часу, як педаґоґіка зачала робити поступи опираючись на дослїдах над дїтьми, займає педаґоґів головно психольоґія дитячого ума. Се без сумніву є найважнїйшою підставою і в вихованю і в науцї. Але і психольоґія вихователїв становить не меньше обширне поле, що дожидає ще систематичної управи. Тут позволю собі діткнути двох умовних цїх наших педаґоґів: 1) надто обширного узагальнювання індивідуальних спостережень і 2) недостачі психольоґічного співчуття при викладах наукових предметів.

Нинїшний педаґоґ став перед умом кождої найменьшої дитини як перед незнаною собі силою, і першою его задачию буде дослїдити тоту силу в еї проявах. Ту нема механічних незбитих аксіомів, якихсь манометрів, що стало означували би степень і норму тої сили. Натомість суть ледво найзагальнїйші вказівки і дуже мале число статистичних дослїдів, з котрими можна числити ся як з підставою для власних спостережень.

Однак ту грозить часом педаґоґам небезпеченьство. Якась одна подробиця тої підстави угрязне їм в мозку і надасть напрям цїлому їх дослїдови, або, що найгірше, одержані результати осьвітять односторонно.

Тому в науцї і в вихованю витворює ся фактичний результат: істнованя чоловіка для методи, а не методи для помочи людскому умови в здобуваню сьвітла і добра. А се, на жаль, відворотна сторона систематичности в умах нераз надто „вишколених“ педаґоґів.

Учитель, що трактує кожду дитину одностайним, загальним способом і знанними собі средствами переконуваня і ученя, або родичі, що поступають з умом і душею дитини так, як з ними поступали за молоду, то ремісники від тресованя людий а не вихователї.

Але знов педаґоґи нового типу і матери, що хорують на ученість тому, що вичитали якусь формулку або кілька статистичних дат, або зробили якесь відкритє на своїх дїтях — сї майже ще небезпечнїйші! Надто велике узагальнюваня навіть особистих спостережень, а ще при певній дозї ерудиції,

витворює ті несмачні типи зарозумілих педагогів, що видають засуди без апеляції і хочуть всім імпонувати.

Лучають ся також факти безмисленного приміновання вичитаних рецепт загально, без розріжнення індивідуалізму дитини. Неодна з т. зв. поступових матерій або учительок, що вичитала десь, що умовий розвій дитини іде від 6—8 літ accelerando (прискорено), а від 8—10 rallentando (звільняєсь), схоче укладати після того програму науку, не дбаючи про фізіольогічний і психольогічний стан даної одиниці. Навіть одно або два особисті спостереженя, що потверджують тоту тезу, не суть ще достаточним мотивом до дїланя в ній дусї все і в кождім случаю.

Дар спостерігання і льогічного заключування, уміне порівнування цих характеру, знане обявів наслїдственности — повинно в деяких случаях боронити педагогів від тих невідкличних узагальнювань. Ріжнородність є ту так велика, що о двоє подібних до себе дітий так само трудно, як о ті два листки, котрі би нїчим не ріжнили ся. Можна з цілою сумлїнностию провадити навіть ціли особисті досліди, а задививши ся на мушки і робачки, можна переочити слона.

Се пригадує анекдоту о певнім сумлїннім лїкари, що нотував свої спостереженя над пацієнтами. Одному шевцеви недужому на сухоти позволив він їсти квасну капусту; швець небавом потім умер. А кравець, також сухітник, з поручена тогож ескулапа, їв також квасну капусту... і видужав. — Слїдитель-лїкар занотував отже ось-що: „Квасна капуста помагає кравцям на сухоти, а шевцям шкодить“.

Отже для зменьшена оказій того ново повстаючого типу педагогів — псевдо-слїдителїв варта побіч психольогії дитини висьвітити деякі точки психольогії вихователїв. Они не є новим відкритем, але лише пригадкою того, чого ми повинні вистерігати ся.

Нема в людстві жадної гарної ідеї, з котрої буденне житє не витворило би карикатури. Однак се не зменьшить числа поклонників тих ідей, так як не зменьшує нашу вдячність для автора статистичного твору се, що деякі его зде ужнють.

Переходжу до другої цїли наших педагогів: до психольогії викладу, обясновання лекцій.

Не згадую вже о тім задаваню „звіден — доси“. О такій цїлевій системі не говорить ся вже в педагогіці, так як не розбирає ся критично астрономічні теорії Птольомея. Але індивідуальний виклад предмету представляє також певні небезпеченьства для учителя. Найважнїйшим є надто перенять ся власними словами. Автор сеї статї перепроваджував в тій квестії спостереженя над иньшими учителями і робив, так сказати-б, внутрішні самодослїди.

Богато педагогів має неначе певну амбіцію, аби виголосити цїлу дозу лекцій, призначеної для ученика, і дає ся пірвати предметови так, що замовкне доперва на послїднім слові і доперва тогди спитає ученика чи розуміє.

Апатична, а карна і лагідна дитина відповість правильно: „розумію“. Казати ей повторити — покаже ся, що нич з того не поняла і учитель мусить цїлий виклад повторити. Давленє в очи учителеви не є ґваранцією, що дитина розуміє зміст річи, если викладаючий не слїдить пильно виразу очий і цїлого лиця слухаючого.

Если питанє: „чи розумієш?“ попаде на дитину меньше-більше здібну, але троха розтріпану, то она відповість, що не все розуміє. Потім питає

учитель: „що-ж ти з сего всего не зрозумів?“ Здає ся на позір сумлїнне питанє, але однак як неумістне у доброго педагога, що провадить домову систематичну і старанну науку з одною або двоїма дїтьми.

Правдиво здібний педагог повинен знати умовий засіб свого ученика, так в ідеях, як і в висказах, і бути майже зовсїм свідомим процесу, на підставі котрого почуті вискази прибирають в его мозку понятя і форми. Він повинен мати тілько змислу спостерігання і так знати свого ученика, аби з виразу его лиця рівночасно з власним обясненєм предмету підхопити в тійже самій хвили гадку або слово, котре він не поняв або зле зрозумів. Треба в тій хвили над тим задержати ся, заступити той висказ иньшим і ще раз иньшим, а гадку зробити приступною порівнанєм, образцевим обговоренєм, аж доки яснійший блеск очий дитини не викаже що она заінтересовала ся тим предметом, або уміло поставлене питанє не викличе влучної відповіди. Не можна ждати кінця заданої і обясненої лекциї і потім на помацки, неначе офіциально справджувати, чи дитина зрозуміла цїлість, чи лише подробицї і котрі? Учитель повинен вже говорячи відчувати то, що для дитини неясне.

Психольоґи назвали таку прикмету ума, що рівночасно відчуває вплив і наслїдок власних слів, психольоґічним співчутєм. Се неначе подвійне рівночасне мисленє, неначе блискавична свідомість того, що під впливом моїх слів витворює ся в мозку слухаючого. В зносинах з дорослими людьми рішає така прикмета о популярности великих і малих людий, о поводженю дипльоматів і о уміню затягання сторонників під прапор голошеної ідеї.

Та можність поставленя себе в часї виголошування своїх гадок і наукових фактів на місце первісного мозку слухаючого, рішає в педагоґіцї о поступах учеників а нераз навіть о їх привязаню до учителя. Тогди інстинктовно тулить ся до висшости, котра снижаючи ся до нас і стаючи зрозумілою, не дає нам того відчути, що се дїє ся з ей великим напруженєм. На дні моєї симпатичної сили притягання дитини до учителя лежить ей власна любов нїчим не подражнена. Але то дїє ся лише тогди, коли він обясніючи кожду нову річ, в і д ч у в а є, в який спосіб обхоплює та новість мозок дитини. Таке подвійне мисленє може найбільше мучить з цїлого викладу, але є заразом ґаранцією поводженя, впливу і величезної ощадности на часї. Безустанно чинну ролю грає в мозку викладаючого ассоциация памяти і становить підставу его дослїдів над індивідуальностию кождої дитини. Говорячи до неї має такий педагог в своїм умі свідомість якости мозку свого слухача і память о цїлім его дотеперішнім запасї знаня в понятях і висловах; він сам стає в части ним, тим бідним апаратом мисленвим, що ще так невправно слухає виголошуваних новин. Правдивий педагог повинен бути о стілько в е л и к и м, аби умів стати ся м а л и м.

Певно що не всї мозки педагогів можуть посїсти в цїлій обширности власність психольоґічного співчутя. Она належить до одиниць, богатше випосажених під умовим взглядом. Але-ж бо і лише такі повинні ту нину управляти.

Лучає ся, що педагог, під иньшими взглядами дуже поступовий і навіть досить умово розвинений, не вироблює в собі тої цїхи, того способу викладаня, а то або в наслїдок великої рутини, або величезного перенятя ся і запалу для подробиць свого викладу. Тогди користають з него лише дуже здібні дїти; мірнїйші уми тратять на тім богато.

То, що ту говорило ся о психольоґічнім співчутю, дотикає приватної науки в дома, з одним або двоїма дїтьми. Виклад в заведеннях і школах повинен би послугувати ся цїлим рядом студий і особистих спостережень над збірною психольоґією товпи, над масовою вражливостию тих ембріонів людства і примінювати до них сучасність свого мисленя і добір своїх слів.

Дитячі товариства опіки над звірятами.

Дивує нас часто, звідки у дїтий, під иньшими взглядами старанно хованих а навіть ще дуже малих, бере ся недостача милосердія взглядом звірят. Хто з нас не памятає з дитячих лїт, як то або сам згнущав ся над псом, котом або мухою, або придивляв ся, як то робили иньші дїти? Вирафіноване дитячої жорстокости доходить нераз до затревожуючих розмірів.

Многі потїшають ся тим, що дитина з натури є добра, а жорстокости допускає ся лише через свій дитячий нерозум; натомість иньші, а між ними анґлїйский фільософ Спенсер, думають, що кожда дитина є з уродженя варваром, що не має жадних добрих моральних нахилів.

Однак незалежно від того, чи будемо уважати дитину ангеликом чи чортиком, всї мусять згодити ся на одно, що варварскі нахили у дїтий треба викорінювати вже від наймолодших лїт. Доказано — а звертали на се увагу вже в старинї — що нетамований розвій жорстокости у дїтий відбиває ся потім на характері і цїлім житю чоловіка, роблячи его студеним і обоятним на терпіня иньших, а часом впрост склонним до злочину. Сама присутність при кровавих видовищах будить кровожадні інстинкти у всїх зрітелїв, а тим більше у дїтий. Можна навести факт страшної жорстокости іспаньских підростків, між котрими ще перед 14. роком житя є множество переступників, що можна витолкувати частому придивлюваню ся борбам биків.

З другої сторони є рівно-ж певною річию, що жаден вік не є так податний до защепленя чувства благородности і милосердия як дитячий, если вихователь свої усиля відповідно до того направляє. Один інспектор народних шкіл в Анґлїї, котрий все старав ся в своїх учеників вщепити чувство милосердия для звірят, стверджує, що з 7000 учеників, котрі перейшли через школу, анї один не засідав пізнїйше на лаві обжалованих. Иньший інспектор, у Франциї, оповідає, що відколи зачав будити у своїх учеників милосердие для звірят, поліпшили ся взаїмні відносини між самими ученикамі.

Отже людске обходженя з звірятами провадить до розвою в дитинї ґуманїтарних склонностий. На се звертало увагу богато знаменитих мислителїв вже дуже давно, як пр. Льоке, Руссо, Кант, Лайбніц, Гумбольдт і много иньших. Мимо того поставлено сю квестию на практичнім ґрунтї доперва в послїдних десятках лїт, відколи до ей рішеня взяли ся педаґоґи перенятї духом щирого ґуманїзму.

Перші проби на тім полї — як і на многих иньших — проби свідомого і систематичного дїланя тою дорогою на розвій ґуманїтарних нахилів у дїтий дала Анґлїя.

Она не пішла дорогою вказаною певним даньским „педагогом“, котрий для зарадженя жорстокости дїтий пропонував різги, средство, як се добре вже педагогам знано, дуже заводяче і вже само собою негуманїтарне. Далеко більше відповідають задачі проби зацїкавленя дїтий житєм, звичаями і обичаями звірят, враз з будженєм для них співчутя. Найлучшим средством до того є роздаване дїтям відповідних книжок і рисунків і оброблюване відповідних тем при шкільних занятях. В численних анґлїйских школах, а особливо в Льондонї, викладає ся загальні засади людяного обходженя з звірятами, а за найлучші вироби на того рода теми признає ся нагороди.

Однак найлучші результати видало закладане дитячих товариств опіки над звірятами. Особистого удїлу в даній справі не заступлять виклади, розправи і науки.

Перше таке дитяче товариство заснувала панї Смітіес 1875 р. в селї Вутбрін в Анґлії і від тої пори потворило ся множество таких товариств в Великій Британії і кольоніях. В Голяндії є число таких товариств досить значне а у Франції число відповідних „Societés scolaires“ переходить 4 тисячі і все росте. Натомість в державах полудневої Европи, де населене визначує ся недостачию милосердия для звірят, справа посуває ся дуже поволи.

В Нїмеччинї повстало перше дитяче товариство опіки над звірятами, 1872 р. в Данненберґ, а потім і в иньших місцевостях, як пр. в Франкфуртї над Меном і околицях, в Бремі, де засновано „Великий нїмецкий державний союз опіки над звірятами“, що числить понад 10.000 членів і т. д.

В північних краях зроблено також богато під тим взглядом. В Фінляндії заснував поет Тоннелїюс при помочи учителїв і учительок того рода дитяче товариство, що числить понад 3000 членів. В Швеції заложив писатель Веттерберґ в Лїнкепінгу союз дитячої опіки над птахами. Заснований в Ґетеборґу такий самий союз розріс ся пізнїйше в товариство опіки над звірятами. Крім того істнує там ще кілька иньших товариств. Норвеґія має кілька товариств в Берґен, одно в Ставанґер і одно в Хрістіянії. В Данії піднесено ту справу на з'їзді скандинавских педагогів в Копенгазї 1877 р. Вказувано на велику моральну вагу таких дитячих товариств, котрих небавом повстало споре число в Копенгазї і на провінції. До їх розвою причиняє ся головно жіночий віддїл головного копенгазского товариства опіки над звірятами.

Віддїл той поставив собі за задачу систематичну заохоту дїтий і підростків до опіки над звірятами і в тій цїли видає часопись „Приятель звірят“ і богато книжок з ілюстраціями і оповіданями з житя звірят, брошури, образки і т. д. Уважаючи школу своєю головною союзницею старає ся віддїл о з'єднане для своєї справи учителїв і учительок і провадить рухливу пропаганду в педагогічних сферах.

Близше означити що до подробиць, яка була би діяльність самих дїтий в товаристві опіки над звірятами, досить трудно: їх удїл — як прим. в Данії — мусів би бути більше пасивним як активним.

Тому, що ту ходить головно о педагогічні цїли, віддїл чи там дитячі віддїли під управою старших мали би головно за задачу противдїланє розвоєви злих інстинктів у дїтий і заохочуване до опіки над зголоднїлими, змерзлими і т. п. сотворіннями, вкінци вплиманє через дїтий належачих до товариства на найширші дитячі верстви в тім же дусї.

Заграничні кружки і дитячі товариства опіки над звірятами не мають переважно жадних устав з причини нескомпліґованої ціли і практичних задач.

За взір най послужить устава дитячого союза опіки над звірятами в Данненберґ (дїтий що ходять до шкіл). Она має лише два параґрафи: один говорить о тім, що треба робити в відношеню до звірят; другий, чого не треба робити. Перший містить отже певне число наказів, як пр.: кормленя голодних птахів в зимі, доглядане змерзлих і недужих звірят, опіки над писклятами викиненими з ґнїзд і т. д.; другий — ряд заказів, як: буреня ґнїзд, вибираня яєць і писклят, забиваня, мученя звірят і т. д. Оба ті параґрафи мусять дїти що року перед іспитами повторювати.

В кождім разї буджене ґуманїтарних чувств взагалї, а між иньшими чувства любови, співчутя і лагідности в обходї з звірятами, повинно бути одною з важнїйших точок виховання; а вже найпильнїйшу увагу можуть і повинні звертати в тім напрямі низші школи.

Суґґестія в педаґоґіи.

Звісна се загально річ, що чувства, вражіня, а особливо деякі зміни фізіольоґічні суть залежні від певного стану душі, від певної ей сили, що повстає будьто незалежно від волї чоловіка, будьто під безпосереднім ей впливом.

В послїднім случаю збільшає воля енерґію мязнів і нервів, енерґію сил фізичних і духових, викликує теж і той психічний стан, конечний до відповідної апперцепциї вражінь і замін їх в вображіня. Розуміє ся, що відповідно до змаганя або слабненя волї, зростають або малїють і наслїдки ей дїланя; тому то, скоро хочемо збільшити той згаданий настрій душі до найвищих границь, мусимо рівномірно і волю збільшити.

Скоробисьмо могли вплинути на волю вихованців, завданє наше було би дуже легке. Вистарчило би підтримати лише волю, підпомагати ей і відповідно нею кермовати, — а дитина сама борола би ся з трудностями, ломала би сильно вроджені, або набуті хиби і налоги, словом дитина сама вступала би на ті вижини, до котрих ей довести, є цїлею виховання.

В тім власне лежить ціла трудність, що ми опанувати волї не уміємо, що тота воля завдно вимикає ся нам з під рук, або просто „стає окунем". Лїкарі радять собі в той спосіб, що відобравши чоловікови за помочию ґіпнози волю, піддають ёму іхню власну волю в формі рішучого розказу. Наслїдок є задивлюючий; загіпнотизований виконує річи, о яких би на яві і не мрів; що більше, тота чужа, штучно вщіплена воля віддїловує еще якийсь довший час, навіть тогди як загіпнотизований вже обудить ся. Розуміє ся, для педаґоґа, було би таке средство дуже вигідне, але оно в практицї неможливе, треба проте шукати иньших, правдї менше радикальних, але за те природних способів.

Тими природними средствами, були до недавна ще різка і другі діткливі кари: як сидженє в лавцї ослів, соломяні уха, таблички на шиї і т. п. Кари тоті віддїловували в той спосіб, що нагинали волю силою, а викликуючи острах ставали вправдї немилим, але скуточним средством до пожаданого висиленя духового, причім сповняла ся нераз приповідка: „Богато може той, хто мусить“.

Нинї вже закинено всякі репресийні способи того рода, а тим самим збільшила ся трудність в завданю педаґога, особливо супротив одиниць лїнивих, опірних а навіть злосливих.

Як впливати на такі одиниці, як розбуджувати в них волю, — се питанє в многих случаях не до розвязаня. Тепер поступаємо в наших школах переважно в той спосіб, що записує ся неукови злі ноти одну по другій, повідомляє ся домашний надзір о малім поступі ученика а тим самим змушує ся домашну опіку виручувати школу в немилій конечности накладати кари. Другим средством є подражненє амбіциї, і средство се, хоч оно в практицї нераз заводить, преціньє найвідповідиїйше, найбільше приличне, раціональне і гуманне, а длятого власне не треба его нїколи занедбувати, навіть в случаях, в котрих результат з гори можна було уважати сумнївним.

Однакож, — тут є конечною надзвичайна осторожність, бо средство се в засадї добре, але надужите, або ужите в невластивий спосіб, може викликати необчислені шкоди, а треба додати, що нераз шафує ся ним легкодушно. В кождій клясї, находить ся кілька або кільканайцять учеників, котрі з ріжних причин позістають по заду своїх товаришів. Звичайно поступаємо з ними в спосіб відмінний, як з другими учениками, трактуємо з видним легковаженєм, часом навіть іронїчно, а на кождий случай даємо їм відчувати, що они суть завадою і то лише толєрованою в клясї.

Якаж цїль такого поступованя? Без сумнїву, добра; без сумнїву ходить учителеви о те, щоби побудити амбіцию в лїнивих учениках; — годї мати що против тому — наколи би тілько таке поступованє не переходило в манєру, в наліг, в систематичне і безцільне в тім случаю пятнованє злого з засади. В такім случаю терпить передовсїм загал учеників, у котрих вироджує ся звільна злосливість, наклін до погорджуваня і помітуваня другими, а надто мальтретує ся непотрібно тих паріясів, і замісць їх поправити, спихає ся їх що раз ниже. Треба тут увзглядняти стан психічний тих упосліджених одиниць. З початку, — амбіция їх і власна любов, дражнена болесно, терпить дуже, (не говорю тут о виняткаx) і в 90 случаях на 100 підносить справдї волю. Ученик починає усїх сил здобувати, щоби видобути ся з немилої ситуациї, починає ся в нїм боротьба помежи відразою до працї і обавою перед дальшими непріємностями. Але кождий початок трудний, — отже боротьба протягає ся дальше, а тимчасом спотикає его компромітация одна по другій, упокореня одно по другім. Ученик терпить морально, а таке терпінє, ослаблює, як звісно, енергію і волю. Так отже стає те, що мало бути лїком, отрує. Скоро ученик побачить, що его старана суть даремні, тратить до решти довірє у власні сили, утрівалює ся в лінивстві і в відразі до школи, а з того стану апатиї і знечуленя морального, вже не в силї вирвати его і найдіткливійші кари. Ученик, котрий чує що день, що він є дарданьским або квадратовим ослом, переконаний о тім аж надто докладно з застрашаючих відповідий і своїх задач, вірить остаточно сьвято в тото, вірить, що він є чимсь иньшим,

гіршим як его товариші а приймаючи вже a priori свою неспосібність, не старає ся навіть що небудь зрозуміти або спамятати.

Є се проява найзвичайнїйшої суґґестиї, а учитель, враз з усіми пильнїйшими учениками — мимовільний справця еї. Недоспілість фізична і умова, подібно як ослаблене або нервовість — витворює знаменитї медія, котрі підлягають дуже легко вмовленю, котре, о скілько оно зачіпає о волю, віддїловує сильно на нію. Як загіпнотизований чоловік не може приміром порушити рукою, скоро ему еї засуґґестіоновано мов дїткнений параліжем, так теж і дитина, в котру вговоримо неспосібність, не може здобути ся на значнїйше а скуточне висилене ума.

Скоро отже вмовлене так сильно дїлає в напрямі відемнім, не улягає найменшому сумнївови, що оно може вплинути також додатно. Окрім віддїловує оно рівно часто, хоч без співучасти і відомости учителя, особливо в першім стадіюм науки, як взагалї в вихованю. У дїтий рівнож як і у артистів перший виступ бувае звичайно рішаючим а скоробисьмо могли перевести аналїзу всїх условин, посеред котрих виробили ся найлїпші голови і найбільші характери, хто знае, чи домінуючого становиска не мусїлиб ми приписати автосуґґестиї, викликаній навіть случайним сукцесом. Хто знае, чи з двох братів один не є лїпшим а другий гіршим длятого, що тамтой не допустивши ся колись якоїсь сваволї і заслужив собі на похвалу, а другого за ту сваволю укарано; хто знае, чи не завдячує знаменитий математик своїх спосібностий і замилованя до предмету якомусь щасливому случаєви, що приміром на першій лекциї удалось ему заімпонувати учителеви і товаришам якоюсь трафною відповідию. Хто знае, чи до значної більшости найлїпших учеників, не можна би приноровити стих Верґіля: Hos successus alit, possunt, quid posse videntur.

Розумів ся, що звідси вже лише один ступень до внеску, що те, що дїє-ся припадково, можна би перевести з певним пляном і після певної системи, що для узискання пожаданого наслїдку, можна би витворити штучно відповідні условини. Треба в тім напрямі передовсїм пильно глядїти, щоби в початках науки взагалї, чи спеціально при новім предметї ограничати і доводити до minimum усе те, щоби могло робити якісь трудности, щоби попереставати на питаних найлекших, улекшати ученикови працю усіми способами, не щадити похвал і заохоти, а здержувати ся від нагани; — що більше, щоби в кождій, навіть менше трудній відповіди досмотрювати чогось, щоби з признанем можна було підвести. Поступованя таке, є вже одним з перших педаґоґічних заповідий, поручуваних і з инших взглядів; звязане оно льоґічно з систематичним поступом науки, в наслїдок чого перестерігає его в засадї загал педаґоґів, крім нечисленних учителїв, що жадають, аби ученик від початку заправлюван умисл тим, що буде покопувати всякі трудности.

Розходило би ся тілько о те, щоби те улекшене початків науки було сьвідоме цїли; розходило би ся о тенденційне вщіплюване в ученика пересьвідчена, що удїлена ему наука є для него легкою, приступною, причім — розумів ся належало би полишити інтелїґенциї учителя омиканя небезпеченьства, щоби певність себе не перейшла в зарозумілість.

Однак важнїйшу прислугу могла би принести суґґестия при вихованю учеників лїнивих, апатичних, то є тих, у котрих воля є безчинною, а яку

розбудити учитель не має средств. В тій цїли треба передовсїм змінити поступованє, від безцїльного каранія і надмірного дражненія амбіцнї через виставленє в яркім сьвітлї хиб ученика, перейти до просто противного трактованія.

Зручне вмовленє в ученика, що настав у него зворот до доброго, похвала удїлена ему хоч би не було за що, викличе у хлопця, не привикшого до того з певностию сильнїйше вражінє як лайка, грозьба, кара і т. п., котрі стали для него хлїбом щоденним.

Нїчо лекшого, як, — хоть би для проби — зробити подібний експеримент: Ученикови лїнивому, котрий приміром оказує непоконану відразу до математики, дати якесь легке навіть дуже легке завданє, евентуально допомочи ему трохи, і остаточно похвалити результати, акцентуючи сильно зворот в пильности і понятливости дотеперішнього неука. Наслїдком того в переважнім числї случаїв певно оживить ся ученик, лице его покрасніє, в очах окажесь вдоволенє, оно буде знаменем, що амбіция будить ся, а з нею і сили душі, що дрімали доси. Ученик чує ся піднесеним морально, вірить сьвято в те, що ему справдї розяснило ся в голові, він починає боятн ся, щоби не втратив користної опінії, він зачинає уважати і горне ся радо до науки. Так отже піддала ся воля, якої не в силї були нїякі репресивні средства розбудити, з легкостию вплинови вмовлена, а скоро тілько учитель потрафить підтримати еї поступованєм раціональним, скоро від часу до часу не залишить дати ученикови нагоди пописати ся его поступами, певно наслїдки будуть великі.

Розуміє ся, що се средство, не є универзальне; що на деякі одиниці і оно не буде вливати, а передовсїм, що в педагогії шкільній можна его уживати тілько в дуже ограниченій мірі, зі взгляду на конечність спеціяльного занятя ся одним або кількома учениками, і то через довший час — на кождий случай однак — не треба его заледбувати.

Тринайцяте справоздане

з дїяльности Інституту Руского товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая ул. Театиньска ч. 19. у Львові.

В склад комітету, що з порученя виділу Руского Товариства педагогічного управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілія Кокоруда проф. рускої гімназиї о. Д. Дорожинський, катихит рускої гімназиї, адвокат др. Ст. Федак лїкар др. Антін Хомин і Кость Паньковский яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інституту.

По-при релігійно-моральне вихованє мав комітет на оцї товариске пожите учеників. Помочию при науцї занимались інструктори поодиноких кляс. Се лїпші ученики, що в Інституті остають безплатно. Образованє шкільне розширювано домовою лектурою під надзором настоятеля. В огородї, де в лїтї перебувають ученики в часї свобідним від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що неділї і сьвята відбувано дальші проходи в львівскі околиці. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздоровші

і в тім взгляді ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям удїлав лїкарских рад. Принятих було з I. кляси гімн. 8, з II. кляси 3, з III. кляси 5, з IV. кляси 4, з V. кляси 7, з VI. кляси 6, з VII. кляси 7, з VIII. кляси 6, з народних шкіл 1, з семінарії учительскої 1, а академиків 2. З того було сьвященичих дїтий 26, учительских 7, селяньских 6, урядничих 5, а сиріт 6. Результат загальної клясифікації слїдуючий: клясу з відзначенєм дістало 4 учеників, клясу другу 3, поправку 3, иньші клясу першу. До іспиту зрілости сїдало чотирох слєвів і всї здали его з добрим успіхом.

А) ПРИХОДИ:		зр.	кр.
Запомога Високого Сойму за р. 1900		300	00
Оплата учеників		8097	55
Зворот за меблї, праня і вписи		381	00
Надвишка з р. 1900		51	41
Проценти і иньші приходи		353	14
	Разом	9183	10

Б) РОЗХОДИ:			
Харч		6510	60
Хата		1080	00
Опал і сьвітло		606	35
Персонал		698	00
Иньші видатки		358	91
	Разом	9253	86

Отже недобір 70·76 зр.

В) МАЄТОК ІНСТИТУТУ:			
Вартість інвентаря і бібліотеки		300	00
Стан фонду зелїзного		1355	51
Стан фонду резервового		400	00
	Разом	2055	51

У Львові, дня 15. н. ст. липня 1901.

Кость Паньковский, секретар комітету.

НОВИНКИ.

— Видїл Рускаго Товариства педагогічнаго уконституував ся на засїданю дня 10 липня 1901 в той спосіб: Головою Товариства вибраний п. Едвард Харкевич, директор рускої гімназиї; заступником голови п. Василь Білецкий, проф. рускої гімназиї; секретарем п. Ярослав Вітошиньский, учит. рускої гімн.; касиєром панї Мария Білецка; магазинером панна Ольга Барвінська, учителька у Львові; контролюром п. Ілия Кокорудз, проф. рускої гімн.; референтом філії п. Кость Паньковский, директор Краєвого Союза кредитового; в склад видїлу входять: о. Володимир Ганицкий, парох з Рудна; п. Каролина Ігнатівна,

учителька зі Львова; п. Андрій Стрільський, учитель зі Збоїськ; п. Андрій Яворський, учитель з Миклашева. На тім самім засіданю порішено межи иньшим: Отворити з слідуючим роком шкільним після ухвали загальних зборів VIII клясу в школі видільовій; розширити Бурсу Товариства на 50 учеників; розписати конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариского виховання для дівчат в женьскім інституті товариства. — *Від Видїлу.*

— Віцепрезідент краєвої ради шкільної Др. М. Бобжиньский іменований звичайним професором австрийского і загального права державного на краківскім університеті.

— Видїл філії Руского Тов. педагогічного в Коломиї подає до відомости, що не зможе приступити до отворення дівочого інституту вже в вересни с. р. з огляду на дуже незначне число зголосивших ся кандидаток. — За видїл: *Макарушка.*

— Новий будинок для рускої гімназиї в Коломиї, буде вже готовий мабуть 1 вересня. — Учеників до сеї гімназиї горне ся чим раз більше. Перша кляса буде числити близько 120 учеників. З сих, що зголосили ся тепер до вступного іспиту до I кляси оказали ся найкраще приготованими 13 учеників з коломийскої рускої 4-клясової школи завдяки совістній праці управителя сеї школи, п. Рибака. Розуміє ся, що всї зложили з гарним успіхом іспит. Нехай се буде найлїпшою заохотою для руских родичів посилати своїх синів лише до сеї одинокої в Коломиї рускої школи.

— В приватній женьскій семинарії у Львові (ул. Паньска ч. 15) відбув ся перший раз іспит зрілости в днях від 4—12 липня під проводом краєвого інспектора шкільного п. Болеслава Барановского. Приступило до іспиту 36 кандидаток. З того одержало свідоцтво з відзначенем 12, а з добрим поступом 17. Дві кандидатки відступили від іспиту, дві репробовано на рік, а трем позволено здавати іспит по вакациях. Та семинария має право публичности і зовсім уладжена на взір державної семинарії. Русинок було сего року на всїх чотирох курсах 36. Оплата місячна виносить 10 К. Виписи зачнуть ся дня 30 і 31 серпня. З уваги, що до державної семинарії будуть приниматись переважно лиш сироти і донькн народних учителїв, радимо виписувати кандидатки до згаданої семинарії.

— Виписи на I рік женьскої семинарії учительскої у Львові, на курс фребльвский, до школи вправ і до огородця фребльвского, відбудуть ся в днях 29., 30. і 31. серпня, а на р. II, III і IV дня 2. вересня від год. 9—12 рано. Кандидатки зголошуючі ся на I рік і на курс фребльвский, мають предложити: 1) метрику на доказ укінченого 15 (на курс фребльвский 16) року житя, 2) послїдне свідоцтво шкільне, зглядно також 3) свідоцтво моральности, 4) свідоцтво здоровля і защепленої віспи. Кандидатки на I рік піддадуть ся вступному іспитови з обсягу 7 кляс видільових, з релігії, польского язика, руского, німецкого, рахунків, геометрії, історії, природничих наук і фізики. На курс фребльвский: з релігії, польского (реалїв) і руского язика. Всї кандидатки мусять віддавати ся пробі голосу і слуху та предложити прібки з каліграфії, рисунків і ручних робіт. По силї розпорядження шкільної власти краєвої, на случай успішного висліду іспиту, першенство в принятю будуть мати дочки народних учителїв, опісля кандидатки замісцеві, вкінци місцеві. Приняті ученицї замісцеві мусять мешкати у визначених їм дирекцією домах (інтернатах), обнятих спільним регуляміном, піддаючих їх під догляд заведення, головно „дирекції". Кошти удержання поносять ученицї, а заведенє субвенціонує лише після спроможности стипендіями. На I рік може бути принятих найбільше 60 учениць, на курс фребльвский 50, а на II, III і IV рік задля браку місця не приймає ся нових кандидаток.

— В Тернополи мають отворити приватну жіночу гімназию. В сїй справі відбула ся нарада, на якій проводив адв. др. Данилович.

КОНКУРСИ.

— В бурсї удержуваній Філією Рускаго Товариства педагогічнаго в Станиславові знайде помішеня в шкільнім роцї 1901/2 30 учеників рускої народности, учащаючих до шкіл публичних в Станиславові за місячною оплатою з гори по 16 до 24 корон готівкою.

Поданє о принятє треба внести найдальше до 31 н. ст. липня до видїлу Філії Рускаго Товариства педагогічнаго в Станиславові на руки п. Марияна Якимовскаго, учителя школи видїловоі в Станиславові, ул. Голуховскаго ч. 65. До поданя належить долучити: 1) послїдне свідоцтво шкільне, 2) свідоцтво хрещеня, 3) свідоцтво убожества, 4) декларацию що до висоти місячної оплати.

Петент має виказати ся, що есть членом Рускаго Товариства педагогічнаго, або вступить в члени, надсилаючи вписове 1 К. і річну вкладку 1 К.

Питомець дістане в бурсї мешканє, харч, опал, свїтло, пранє і належитий догляд, натомість мусить мати власне біле відповідне, обувє, одежу і постїль.

На переписку треба долучити до поданя 45 сот. марками почтовими.

Видїл Філії рускаго товариства педагогічнаго в Станиславові:

О. І. Порайко, голова. *Ем. Кадайска*, секретарка.

— Видїл Рускаго Товариства педагогічнаго у Львові, розписує сим конкурс на принятє учеників до „Інститута під покровом св. О. Николая“ на рік шкільний 1901/2.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Рускаго Товариства педагогічнаго. До поданя долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) свідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) декларацию що до місячної заплати, котра виносить 20 зр., 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні, 5) хто не есть членом Рускаго Тов. педагогічнаго, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Рускаго Товариства педагогічнаго у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковскаго.

В склад комітету, занимаючого ся веденєм дїл Інститута входять: директор Едвард Харкевич якого голова, проф. Ілия Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, свїтло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараючись о добре домашнє і товариске поведенє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати инших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о принятє визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1901.

— Видїл товариства „Руска Бурса в Новім Санчи“ подає до відомости, що з днем 1. н. ст. вересня 1901 знайде помішеня в тій бурсї до 50 учеників греко-кат. обряду і рускої народности, почавши від III класи народної школи аж до IV класи гімназияльної за місячною оплатою з гори найменьше по 8 зр. (16 корон) готівкою. Видїл товариства однак може в надзвичайних випадках знизити тую оплату деяким убогим а способним хлопцям. Питомець дістане в бурсї мешканє, пожиток, опал, свїтло, пранє і належитий

догляд; натомість мусить мати власне відповідне біле, обувє, одежу, постїль і власні книжки.

Позаяк доси переважна часть Лемків легковажить собі обовязки свої, бо віддавши нам дитину свою голу і босу, забирає няньо (батько) чим скорше ноги на плечі, тай гайда домів і більше до бурси не показує ся, міркуючи, що „ті пани добрі не дадуть дитині загинути“, — Видїл остерігає на перед, що жаден питомець не буде впущений до бурси, поки не викаже, що має позначені 4 сорочки, 3 пари ногавиць, 2 простирала, 3 ручники, 1 пару добрих чобіт і тревале одіяє одно лїтнє, а друге зимове.

Поданя о приняте мають внести інтересовані найдальше до дня 5. н. ст. серпня 1901 до Видїлу „Рускої Бурси в Новім Санчи“. — До подань долучити треба: послїдне свідоцтво шкільне, метрику і свідоцтво убожества. В поданю має отець (мати) або опікун питомця виказати, що є членом товариства, а крім того має зложити декларацию, яку місячну оплату за хлопця складати буде. — Піднести годить ся, що ми на куппо реальности за 46.000 корон задовжились грубо, банкротовати не хочемо, а до того будова церкви є для нас справою пекучою.

Від вношеня згаданих подань не є вільні дотеперішні питомці бурси.

Новий Санч, дня 10. липня 1901.

Черкавский, секретар. *Лишиньский*, предсїдатель.

— Руске Товариство педагогічне у Львові приймє в слїдуючім роцї шкільнім до своєї Бурси (ул. Вірменьска ч. 2. II пов.) 50 убогих учеників рускої гімназиї за місячною оплатою 12 до 24 корон. Поданя заосмотрені послїдним свідоцтвом шкільним і свідоцтвом убожества належить вносити на руки Дирекциї ц. к. академічної гімназиї у Львові до 15. н. ст. серпня 1901. Кандидати одержать відповідь в послїдних днях серпня с. р.

Від Видїлу.

— Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релїгійно-морального та товариского виховання для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешкане, харч, опал, свїтло, услугу і 30 К. місячно. Першенство будуть мати учителькы з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школї видїловій за окремою винагородою.

Поданя звернені до Видїлу Руского Товариства педагогічного належить вносити до 10 н. ст. серпня 1901 на руки директорки економ. Впов. Панї Германи Шухевичевої, ул. Собіщини ч. 7 у Львові. — *Видїл.*

— До женьского інституту Руского Тов. педагогічного у Львові принимати ся будуть дїти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідоцтво шкільне з послїдного курсу, 3) декларацию що до місячної оплати, котра виносить 40 корон (по зниженых цїнах не буде ся принимати), 4) 2 корони на видатки кореспонденцийні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за лужите меблїв.

Інститут посилає дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешкане, харч, опал, свїтло, послугу і пране за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованем, старає ся о добре домашне і товариске ведене; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати инших відомостий теоретичних і практичних.

Ученицї мають привезти з собою слїдуючу гардеробу: сорочок 6, кафтанків білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6,

хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхну зимову і лїтну, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. (Пожадані булиб суконки сива (попел.) і гранатова). Кожда штука біля мав бути назначена початковими буквами імени і назвиска ученицї. Потрібний спис біля. За науку на фортепяні і цитрі доплачув ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно (з коломийкою по 16 кор.). Подання треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1901 на руки Директорки економ. Впов. Панї Германи Шухевичевої ул. Собіщини ч. 7. у Львові. — *Видїл.*

Поклик „Шкільної Помочи“ в Самборі.

Руска „Шкільна Поміч“ в Самборі, що поклала собі за цїль підпомагати бідну молодіж шкіл народних і середних в Самборі і удержувати бурси, старала ся від свого заснованя виповнити після спромоги зобовязаня, яких підняла ся. Через чотири лїта удержувала буpсу п. п. сьв. Іоана Хрестителя, в котрій містилось від 25 (*в першім роцї*) до 55 (*в 1900/1*) учеників. Найбільшою перепоною в розвитку бурси був брак сталого приміщеня, а всї доходи видавано на оплату помешканя і удержаня. Так гарне дїло могло з часом упасти задля матеріяльних трудностий, з якими видїл мусїв бороти ся і не достачі сталого, відповідного приміщеня. Аби сему зарадити і покласти сталу підвалину під так хосенне дїло, Видїл товариства, позискавши від горячих приклонників бурси поміч в затягненю позички, закупив площу з старими домами, в котрих ще через якийсь час по переведеню адаптаций може містити ся бурса з приміщенем 30 учеників.

Стоїмо перед довершеним дїлом. Самбір, що має ґімназию від десяток лїт і другі школи, столиця Підгіря, може днесь повеличатись убогим, але власним, постійним приміщенем для учеників. Місце для бурси здорове, з просторим огородом, на котрім можна з часом побудувати просторий дім а навіть каменицю, *близько міста і шкіл. Як мило нам повеличати ся перед братьми* набутком, так знова мусимо з а к у к а т и до загальної ж е р т в о л ю б и в о с т и, бож на закупленій парцелї тяжить довг 4000 К., а при тім тямити мусимо о удержаню 30 учеників. Не будемо розписуватись про потребу закупна бурси в такім осередку як Самбір, анї тратити много слів заохоти, бо виходимо з сеї точки погляду, що бурси є часткою нашого загального майна, при помочи котрого стараємо ся побільшити наш народний капітал с. в. сьвідому інтелїґенцию. Другі міста, щасливші під тим зглядом, придбали вже давнїйше у себе бурси. Самбір *припізнив ся* і доперва тепер приходить на чергу, тому кличемо до всїх Русинів, у котрих є сьвідомість значіня такої інституції: П р и х о д ї т ь з п о м о ч и ю!

Розуміємо, що з огляду на численні потреби нашого народу, котрий двигає ся власними силами, приходить нераз трудно вдоволити бодай части зазнивів, але *знаємо також, що громада великий чоловік*, а коли ложить ся по нитцї, то буде убогому сорочка.

Нашу патріотичну академічну молодіж просимо, аби тепер, коли розїде ся в ріжні сторони краю, була речником нашим, а сподіємо ся, що наш поклик не перегомонить без відголосу.

Жертви просимо присилати на руки п. Петра Будаїньского, яко скарбника Товариства. — Від Видїлу „Шкільна Поміч“ в Самборі, д. 12. липня 1901.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief" і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новійшім закладі потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисшає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Від Редакції і Адміністрації.

З припадкового недогляду зайшла в ч. 9-ім ошибка; именно подане у наголовку замість „**ч. 9. У Львові, дня 5. мая 1901**“: ч. 8. У Львові, дня 20. цьвітня 1901. — Переглядаючи хоч-би першу картку змісту, мож було зараз добачити тоту ошибку, мимо того дістає Адміністрация заєдні реклямації о ч. 9.

В цїли усуненя дальших реклямацій, просимо справити згаданий наголовок.

З огляду на непорозуміня, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрация усіх Впов. Передплатників, яких не точно доходить „Учитель“, щоби зволили відворотною почтою надіслати (під адресою: Собїсчина ч. 7.) поправні адреси; особливо розходить ся о тих, що приміром надіслали предплату під своїм іменем, а осібно замовили на адресу „Заряду школи“ або иньшу, наслїдком чого числа „Учителя“ висилають ся подвійно, а Адміністрация не знає, на яку адресу властиво висилати.

Просимо при кождій зміні адреси подавати докладно не тілько нову адресу але і давнїйшу, яка має зминити ся.

Не відобрані числа належить реклямувати найдальше до часу, коли наспів слїдуюче число; пізнїйших реклямацій під ніяким условієм не можемо увзгляднити уже з тої причини, що через те цїлі річники „Учителя“ декомплєтують ся.

Дальше просимо вирівнати залеглі і відновити нові передплати.

В кінци просимо з'єднувати для „Учителя“, одинокої рускої педаг. часописи, що раз нових передплатників, памятати при укладаню буджету о тій дрібній квоті 3 злр., яка вистарчить на передплату „Учителя“ тим певнїйше, що супротив того, що Вис. Рада краєва передплачує єго для деяких шкіл, ніхто не може зчеркнути з буджету передплату на „Учителя“, який прецінь в бібліотеці кождої рускої школи повинен находити ся.

Слїдуючі числа 15 і 16 вийдуть разом дня 10. серпня.

Справлена друкарских похибок в ч. 13.

На стор. 194 стрічка 1 з долу замість педагогом має бути: *педагогом.*
„ „ 195 „ 18 „ „ історії „ „ *істориї.*
„ „ 198 „ 20 з гори „ єфабриковане „ *єфабрикована.*
„ „ 199 „ 9 „ „ videmus має „ *videmus.*

Пан Пеленьский просить нас о заявленє, що він в своїх промовах на заг. зборах рус. Тов. педаг. не ужив слів: „учителї суть слїпим орудієм властий, які польонїзують школи“, як се було в 13. ч. „Учителя“ на ст. 202 стрічка 22 з гори подано.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 15-16. Львів, 10. серпня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Хроніка львівскої академічної ґімназиї*).

Подав Е. Харкевич.

Головним жерелом до представленя істориї якогось наукового заведеня бувають для писателїв урядові акти, катальоґи, періодичні звіти, хроніка і т. н., зложені звичайно в архіві або в канцеляриї управи шкільної. Не трудно то відтак виймати що важнїйші і більше інтересні дати з тих паперів і документів і начеркнути на тлї сучасних подїй і характеристичних обставин в суспільности, котрій служила і серед котрої розвивала ся, зростала або упадала школа, цїлу еї історию від еї заснованя аж до послїдної хвилї.

Непобідиму перепону найде колись, хто схоче написати історию академічної ґімназиї а іменно в тім, що з перед 1848. р. нема в канцеляриї того заведеня анї одного листа, анї одного документу, катальоґу, свідоцтва, словом анї свистка записаного паперу, бо всї акти тодїшної префектури ґімназийної згоріли дня 2. падолиста 1848. р. в часї бомбардованя Львова. Навіть катальоґи з років: 1842—1848., котрі находили ся в хвилї пожежі случайно в префектурі і не були еще предложені а радше звернені до ґубернїяльної реґістратури, стали жертвою огню, а з приватних записок тодїшних учителїв не вдало ся ареконструовати навіть загальних дат фреквенциї за ті роки.

А однак цїкавити будуть і пізнїйше не одного питаня: длячого ся ґімназия названа академічною і длячого між львівскими ґімназиями зове ся першою? Се заведене отже найдавнїйше; яка его істория?

Подане деяких доволї скупих вістий про се заведене, хоч би і в хронольоґічнім порядку і з коротким поглядом на инші того рода школи, еще на назву істориї не заслугує, однак може оно бути до певної міри улекшенем працї для будучого писателя-історика особливо вже тому, що отверто і точно подаємо всї жерела, з котрих прийшлось черпати нам сї скупі вісти.

*) Передрук із „Звіта Дирекциї ц. к. академічної (рускої) ґімназиї у Львові, за рік шкільний 1900/1901“.

1382—1784.

Перша українсько-руска гімназия або як ся урядово каже, гімназия з викладовим язиком руским, гімназия академічна у Львові, не має яко гімназия руска своєї питомої традиції. Найстарша між галицкими рускими гімназиями есть сама собою доволї еще молода — зелена віть, защеплена в старе дерево, що нем своїм і корінями сягає глубоко аж в XIV. вік. З латинсько-нїмецкої школи фарної, відтак латинсько-польскої митрополитальної або катедральної стала кольонїєю краківскої академії і була називана також прямо „школою академічною“; відтак підупала і знидїла в половинї XVIII. віку зовсїм і повстала на ново доперва в 1784. р. при йосифінській львівскій академії яко 5-клясна гімназия, від чого задержала свою назву „академічна“ по нинїшний день; яко така була она зразу латинською, пізнїйше латинсько-нїмецкою а вкінци чисто нїмецкою.

На основі найвисшої постанови з дня 31. марта 1873 р. заведено в нїй викладну мову руску насамперед у всїх чотирох клясах низших (вже від р. шк. 1867/8.), а опісля постепенно також і в вишших так, що доперва дня 8—16. червня 1878. р. відбував ся в сїй школї вперше іспит зрілости вже в рускій мові.

Нїжна і слаба то була з початку ростинка, зроджена і зростаюча зразу серед всякого рода як внутренних, так вишних перепон. Та хоч она пізнїйше скріпила ся і живе нинї своїм питомим, з чистого жерела руского люду зачерпненим житєм, однак годить ся пізнати і той єї пень, на котрім она защіплена, пень, котрий перейшовши ріжні переміни, стратив остаточно право до самостійного житя.

Вже Володимир Великий „нача поимати у нарочитои чади дѣти и даяти на ученье книжное“, котрі то слова лїтописи поясняє Грушівский — Істория Украіни-Руси Т. I. стор. 333 так, будьто би тут не було зовсїм бесїди про властиві школи в нашім значінню, а взагалї про „прищіплене тодїшної византийскої осьвіти, культурного виховання чільнїйшим рускім кругам“. Позаяк таке „прищіплене осьвіти і культурного виховання“ можливе лиш через школу, який би вид она не мала, назвемо сей розпоряд Володимира прямо заснованєм першої школи в Київі, а то тим сьмілїйше, що гадку научання переняв Володимир разом з христианьством з византийского царства, де школи і то добрі школи вже були розповсюднені.

Син єго, Ярослав, муж, як на ті часи, високо образований, пішов слїдом великого свого батька і заснував в Новгородї вже властиву школу. Хоч і при тій нагодї лїтопись не називає сего заведеня школою, однак подає число учеників: мало їх бути до 300; се вже есть не пригідна, а властива школа. Вже отже в XI. віку ествують на Руси школи, особливо численні в XII. і XIII. віку на Волини, а першими в них учителями були Греки. — Сьвідчить се о високім образованю на князївских дворах тих часів, коли декотрі з князїв володїють кількома язиками; Всеволод прим., як згадує син єго, Мономах, знав пять язиків; пор. Грушівский Іст. Укр.-Руси Т. II. ст. 59.

Згадані рускі школи мали певно свій вид оригінальний; основані на підставі византийскої культури і просьвіти побирали з Византиї корму духову з пребогатої тодї, а нам доси еще мало звісної як давнїйшої класичної, так і пізнїйшої грецкої лїтератури. Цїкава би то була річ пізнати, як би они були

дальше розвивали ся, цікава о стілько, що по віках можна би було осудити, в якій мірі ся „принціплена“ східна культура спосібною або неспосібною була до поступу і розвитку в порівнаню з західною[1]).

Тимчасом вплив єї перервало лихолїте татарске і знищило до нащадку гарні початки просьвіти так, що по крайній мірі анї Казимир Великий анї Витовд, коли відобрали краї рускі, жадних шкіл в них не найшли[2]).

Першу вість про публичну школу міску у Львові маємо з 1400. р., коли то король Ягайло з'їхав на суди до Львова і міскі радники обжалували перед ним пароха костела „Панни Марії“, мов би він самовільно управляв школою, збудованою і удержуваною містом, і іменував до вподоби учителя без питаня міскої ради. Тодї то король порішив торжественно, що „самі тілько міщани мають право уряджувати, будувати і зміняти школу, вибирати одвітного ректора і представляти его парохови“. До сего рішеня додано, що радники мають тому ректорови строго приказати послух і поважане для пароха, бо наколи би з ним не жив в згодї, проти него бунтував ся, костельних річий, як чаш і иньших костельних прикрас не стеріг, має парох донести о тім радникам, котрі обовязані будуть найти і заіменовати иньшого ректора.

Видно з того, що ся школа, як в загалї тодїшні міскі школи в західних державах а опісля і в Польщі, оставала під опікою Костела а під надзором міста; і певно не дуже то она і ріжнила ся від тодїшних шкіл парохіяльних, хоч може числила ся більше з потребами жителїв Львова.

Заложили єї поселенцї-Німці, що мабуть прибули до Львова з Казимиром Вел., яко „фарну школу міску“ около 1382. р.[3])

Учитель-ректор був оплачуваний з фондів громадских і побирав з початку 200, пізнїйше 300 зол. польских річно[4]).

В XIII. столїтю повстають в Польщі разом із заведенем кольонїй нїмецких і магдебурского права по містах школи фарні або парохіяльні, зразу під проводом учителїв Німцїв, а відтак на зазив епископів під такими учителями, що уміли також по польски[5]). Так само було певно і у львівскій школї.

Коли 1412. р. перенесено архиепископский престол лат. з Галича до Львова, звязала ся міска школа тїсно з митрополитальним тодї костелом сьв. Духа[6]), однак на основі привилею, даного Володиславом Варненьчиком, застережене було місту право номінациї магістра, хоч внутрішна управа належала до пароха, що був разом ректором шпиталю сьв. Єлисавети, збудованого вже давнїйше побіч костела.

Престольний город рускої землї став так осередком і огнищем просьвіти для околиці, бо до школи ходили не лиш дїти міщан, але також сини шляхтичів і нешляхтичів-хліборобів.

Дальші вісти про сю школу, що правда скупі, однак вірні наведу тут майже дословно з просторої книжки Д-ра Фінкля — Historya Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869.

Дїйсним основателем сеї катедральної або митрополитальної школи можна вважати сьвітлого архиепископа львівского, Григорія з Сянока. Стала она опісля кольонїєю Ягайлоньскої академії і зацвила сьвітлом науки і славою своїх ректорів. Григорій именно, сам перший на ті часи гуманїст в Польщі, бажав піднести дуже низьку уровень образованя свого духовеньства з помочию лектури класичних поетів; тож виєднав він собі у Казимира Ягайлоньчика 1455. р. те, що ректор міскої катедральної школи мав бути по вічні часи

primus expectans одної львівської каноній, через що школа входила в связь і залежність від капітули і архиепископства. Тим підніс Григорій становище ректора і повагу школи.

Здає ся, що тепер а може і трохи пізнійше постановлено, що ректором може стати лиш ученик краківської академії і має посідати науковий степень бакалавреата, магістра або доктора. Рада міська вибирала его спосеред краківських магістрів, спроваджувала его коштом міста до Львова і представляла его капітулі.

В случаю непослуху або недбалости магістра доносили каноніки міській раді, що суть з него невдоволені. Наколи за третим упімненем він не поправив ся, а рада міська его не усунула, мала капітула право видалити его з помочию духовної цензури, почім мало місто до трох місяців постарати ся о нового ректора в Кракові.

Таким чином опікували ся школою властиво три чинники: рада міська, капітула і краківска академія.

Так стає львівска школа, побираюча сьвітло науки і напрям науковий від академії, ей кольонією і має в XVI. віку вже признаку внешного заведеня, приготовляючого до увіверситету, хоч і в ній, як в иньших тодішних міських латиньских школах наука зачинає ся від читаня і писаня.

Не посідаємо вправді подрібних відомостий про сю школу, именно про плян науки, про число і вік учеників, але знаємо, що она перенесла ся з давного будинку до дому капітульного (нині мабуть площа капітульна ч. 24.), де під оком каноніка-схоластика відбували ся лекції.

Ученики були подїлені на три класи і звали ся: primani, secundani і tertiani. Мали они кромі ректора еще другого (locatus) а пізнїйше і третього учителя.

Учено принятим в тих часах схоластичним порядком septem artes liberales: граматики, реторики (у Львівскій школі з почину Григорія в сполученю з поетикою) і діялектики, се звало ся trivium; дальше учено аритметики, геометрії, астрольогії і музики; се було т. зв. quadrivium. Розпочинано науку, розуміє ся, від читаня і писаня.

Викладним язиком був латиньский, але вже в початках учено також польскої і нїмецкої мови, а від часів гуманїзму також і греки[7]), а позаяк школа була тїсно сполучена з костелом, учено кромі trivium і quadrivium також письма сьв., сьпіву костельного, літурґії, катехизма, а ученики, як і деинде в цїлій західній Европі, брали чинну участь у великих костельних обходах і церемоніях, в службі Божій, процесиях, сьпівах, похоронах і т. п., в неділї і сьвята сьпівали утреню і вечірню, в будні дни молитви три рази денно, з чого однакож тодішною мірою зовсім не можна виносити о низкім стані науки.

А незлі то мусїли бути учителї, котрих краківска академія именно в початках і при кінци до львівскої школи посилала, коли довідуємо ся, що абітурієнти ей, по найбільшій части сини збогатілих міщан, удають ся на фільософію до Кракова, учать ся на заграничних увіверситетах в Падві, Болонії, Римі, Парижи і часто-густо вертають звідтам з докторескими дипльомами. Тож міщани не щадили гроша на свою школу і гордили ся нею а особливо цїнили високо безпосередний вплив краківської академії на ню.

І справді одушевленє, яке розбудив дух гуманїзму в митрополитальній школї, походило від краківської академії, котра вправді сама собою яко най-

вища школа показувала в тих часах (1400—1600 р.) ріжні браки і недостатки, однак признання гідним способом причиняла ся до розширювання низшої просьвіти, посилаючи своїх учеників яко більше або меньше спосібних учителїв до своїх кольоній[8]).

„Не мав Львів тих самих наукових середників, що Краків — каже Володислав Лозїньский в своїй книжцї: Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI. i XVII. wieku. Lwów 1890. ст. 3. — але міска школа при фарі т. зв. schola metropolitana, котрої ректорами бували знамениті і славні свого часу мужі, як майстер (mistrz) Шимон, як Педіанус або Ян Тухольчик[8]), а котрої antiquum splendorem et dignitatem місто 1638. р. енергічно боронить проти Єзуїтів, була дуже добрим заведенем і подавала добрі підстави знання, котре розширював відтак Краків а доповнювали Болонїя, Падва, Рим і Париж".

Мимо схоластичного порядку були в сїй школї пізнїйше ревні змагання до наученя молодежи також в практичнім житю пожиточних і потрібних річий і так прим. принято 1565. р. до школи також бакаларя Нїмця до научання арітметики і нїмецкого языка[9]).

Книжки шкільні, уживані в тім часї при науцї в школах публичних, подав Ос. Лукашевич — Hist. szkół w Koronie etc. в першім томі на стор. 83—115. і 228. слїд. Тими підручниками послугувала ся певно також і львівска школа.

Цїкавійше було би знати, чи і сини Русинів користали з тої катедральної школи. На се питане можна відповісти позитивно: по крайній мірі являють ся між учениками краківскої академії по окінченю львівскої школи також сини визначнїйших руских родин. Видно з того, що ріжниця обряду не була перепоною в посиланю синів до католицкої школи. Особливо шкільне вихованє численного сьвітского і монашого руского духовеньства було в тім часї зовсїм занедбане: читанє, писанє, церковний язык, лїтургія а передовсїм, церковний сьпів се був цїлий обсяг відомостий духовних східного обряду в тих часах. По тій причинї засібнїйша шляхта руска, бажаючи вивести своїх синів на вищі степенї церковної гіерархії, не мав жадного сумнїву посилати їх до католицких шкіл а відтак навіть на університет краківский[10]).

Доперва коли катедральна школа в 2. половинї XVI. віку поволи зачинає упадати, повстає при ставропигійскім братстві Успеньскої церкви окрема для Русинів східного обряду школа 1556. р., знаменито зреформована 1585. р. митрополитом Йоахимом, котрий сам в нїй був через 2 роки учителем. Разом з братством має ся на здорових педагогічних і дидактичних правилах основана школа задачу, опікувати ся православною церквою на Руси і підпирати єї інтереси через підношенє просьвіти духовеньства і удержуваннє звязи з патриярхом і з грецким сьвітом. Грецко-славяньскою називав ся та школа тому, що учено там головно грецкого і славяньского языка побіч латиньского. Организация єї впрочім була подібна до организациї катедральної школи. І тут зачинано від науки читаня і писаня; тїсна звязь з церквою, жива участь в обрядових обходах, приготовляванє до духовного званя — се перша і найблизша єї мета.

Лучаєсь читати, що просьвіта з тої школи мало розходила ся по Руси; і так прим. з найдавнїйших звісток виберім те, що о рускій просьвітї каже архимандрит з Дубна, Касиян Сакович в „Календарі старім" виданім у Вільнї 1640. р.: W jednem mieście krakowskim, wileńskim, lwowskim, lubelskim, poznańskim, powiem bezpiecznie w jednem klasztorze wielkim więcej ludzi

uczonych i teologów, niźli we wszystkiej Rusi, a Matematyka żadnego dotąd w Rusi niemasz[11]).

Со річ неімовірна і тим дивнійша, що на Руси тоді вствув вже школа братска в Кіевві і дуже гарно розвивае ся, школа грецко-латиньско-славяньска в Луцку, а крім неї також в Острозї (довший час під ректором звісного руского ученого, Еразма Смотрицкого). Особливо львівска школа мала орґанїзацию вищого заведеня в родї академії і була основана на дуже розумно уложенім „порядку шкільнім".

В протиставленю отже до того, що твердить Сакович, можна би вичислити кількаиайцять визначнійших вихованців самої львівскої школи, славнійших руских ученик[12]).

Однак вертаймо до львівскої академічної кольонії.

Добродїйний вплив краківскої академії на львівску ей кольонію слабне вже в другій половинї XVI. віку чимраз більше в міру того, як академія сама упадае і в численних спорах з Єзуітами о свої школи зразу робить їм деякі уступки.

Коли кардинал і епископ вармійский, Гозій, 1564. р. спровадив з Риму і з Німеччини до Брунсберґа Єзуітів, зачали і инъші польскі епископи і собі засновувати єзуітскі колеґії. На Червоній Руси мав намір завести Єзуітів епископ перемиский, Валентій Гербурт, але випередила его в тім Софія зі Спрову Косткова і ей донька, Анна, княжна Острожска, засновуючи єзуітску колеґію в Ярославі 1571. р. і вивінувала ей земельними добрами.

До Львова спроваджує Єзуітів 1585. р. архиепископ латиньский, Іван Димитрій Солїковский, занепокоєний новою орґанїзациею ставропиґийского брацтва і его школи.

Коли так зачинають множити ся на Руси єзуітскі колеґії, намагаючі всюди брати провід в ширеню просьвіти в свої руки і засновувати нові низші і вищі школи в ціли узброєня народу до борби з диссидентами а на Руси зі схизмою, в міру того, як необережна академія краківска робить Єзуітам уступки і впускае їх навіть яко учителїв до своїх шкіл, упадають і нидіють ей численні кольонії.

До довшого спору з академією дала почин гадка Єзуітів заснованя академії у Львові.

Побіч катедральної школи заложили они були з кінцем XVI. віку свою окрему школу, а тепер задумали вивисшити ей на степень академії. — Осьмілила їх до того змагання сама краківска академія, котра добровільно знижила свою львівску кольонію на степень школи тривіяльної, приготовляючої школярів до єзуітскої колеґії[13]).

Хоч такому пониженю львівскої кольонії заперечують пізнійші вісти, які о сій школї маємо, то однак річ певна, що ся школа катедральна, маючи лиш трох учителїв і скупі дуже засоби, позбавлена тепер з упадком академії сьвітлого свого проводу, несьвідома своєї сили і задачі не могла видержати конкуренциї з засібним в сьвітлих учителїв і середники наукові і сьвідомим своєї великої ціли законом Єзуітів. Відмінний, значно улучшеный спосіб научаня і о много побільшені вимагания наукові, ставлені іменно теольоґам, як і заведенє вищих курсів фільософії, теольоґії, математики запевняли їм побіду над академічними кольоніями. Тож і не диво, що вже 1613. р. фреквенция єзуітскої школи зростае до 550 учеників; пізнійше, що правда, бувае їх з ріжних причин меньше, але прим. в 1700. р. аж 700.

Антаґоніїзм між учениками академічної кольонії а єзуітскої школи проявляє ся на ній бійками по улицях і площах міста, як взагалї молодіж львівскої школи катедральної вже перед тим і пізнійше зводить бійки з жидами, котрі мусїли собі окупами виєднувати супокій з тої сторони, з шляхтичами панцирними, з військовими і з учениками ставропиґійскої школи, чого кілька фактів оповідає Зубрицкий в своїй „Kronika miasta Lwowa“ пор. стор. 224, 242, 276, 443. Прим. факт з 1694. р. „Uczniowie szkoły łacińskiej napadli na szkołę ruską, zbili ubogich studentów, książki im zabrali i podarli. Zaniesiono skargę do króla, który zganił ten postępek i regenta szkoły łacińskiej magistratowi ukarać rozkazał“.

Однак такі вибрики, по найбільшій части невинні, лучали ся дуже рідко; противно студенти львівскої кольонії відзначували ся взагалї добрим, скромним поведенєм від студентів єзуітских, переважно бутних і фанатично успособлених.

Позаяк на основі договору Гаджацкого можна було побоювати ся, що Русини, маючи у Львові свою школу при Ставропиґії, схотять заложити тут академію, старають ся Єзуїти ріжними способами тому перешкодити і роблять і собі заходи о дозвіл. І дїйсно се їм вдає ся, бо 1661. р. виходить з канцеляриї королївскої для Єзуітів зовсїм готовий акт фондациї академії або університету (studium generale) у Львові. Ходило тепер лиш о затвердженє сойму, до чого однакож не прийшло, бо академія краківска сильно тому противила ся, а цїлий край і місто Львів стануло по ній сторонї а именно в оборонї упадаючої академічної школи львівскої.

Бурмистр і радники м. Львова писали між иньшими, що на случай заложеня академії Єзуїтами побоюють ся, „щоби Козаків і Русинів уми non exacerbantur і наслїдком того війна не відновила ся“.

Тимчасом Єзуіти розширяють свою школу і проти умови з краківскою академією приймають навіть на науку елементарну до себе всю молодіж, яка зголошує ся. Однакож мимо всяких заходів і змагань не одержують поки що затвердженя королївского акту від Папи Александра VII., а один із судиїв кардинальскої колегії в листї, писанім 1663. р. до польского нунция, подає між иньшими причинами відмови також: Et quamvis tota vis fieri videatur in necessitate praeveniendi Schismaticos per erectionem Universitatis Catholicae, quatenus ipsi nequeant devenire ad erectionem suae Universitatis Schismaticae, prout possent facere vigore Capitulorum Pacis anni 1660, nihilominus tamen non videtur, quomodo erectio Catholicae queat impedire erectionem Schismaticae, quod quidem punctum deberet antecedenter iustificari, attamen cum Capitula supradicta contineant conventionem ejusmodi, quod erecta Academia Schismatica claudendae sunt Scholae Catholicorum, nec scientiae doceri, nisi in Academia Schismatica; praetendent illi post erectionem eorum Academiae, claudi debere Catholicam, quantumvis prius erectam, quibus verba Capitulorum Pacis minime contrariantur: imo posset timeri, ne erectio Catholicae redderet Schismaticos magis animosos erigendi suam propter occlusionem postea illius, quae foret erecta a Catholicis, cum magno praeiudicio Fidei et dedecore S. Sedis Apostolicae; et in eventu omni necesse foret iustificare, quod erecta primo Academia Catholica non posset deveniri ad erectionem Schismaticae. Praeterea etsi animadversiones praedictae cessarent, omnino notum est, quod Schismatici in statu praesenti ad erectionem praedictam devenire non possunt contradicente Rege cet[14]).

Коли подумаємо, що о назву Академії Руським імовірно тоді зовсім не ходило і що школа ставропігійска властиво вже давно була вищою школою іменно, що сповняла задачу школи елементарної, середної і по части і вищої, видасть ся нам пострах, піднесений Єзуїтами, мотивом дуже відповідним для просьби, висланої до Риму, але неправдивим і досадно представленим.

Привілеєм, виданим 1669. р. притушив король Михаїл І. претенсії Єзуїтів на 90 майже літ, порішаючи, що Замойска Академія яко дочка краківскої мала бути одиноким університетом або studium generale для цілого князівства рускоґо[15]).

Нова небезпека грозить замислам Єзуїтів, котрі не устають в своїх заходах, іменно зі сторони закону Піярів. Особливо коли член того закону і сьвітлий орґанізатор польского шкільництва, Станислав Конарский, поставив школи піярскі на нових основах і з материяльною і моральною помочию суфраґана львівского, Самуіла Ґловіньского, великого противника Єзуїтів, заложив у Львові конвікт зі школою для синів шляхотскох 1756. р., затревожили ся Єзуіти, виєднали собі, не знати яким способом, заборону для піярскої школи, а для своєї академії затвердженє документу Казимирового у короля Августа III. 1758. р. і апробату у Папи Климентія XIII. Дня 11. грудня 1759. р. обходжено торжественно отвореня академії львівскої. Вправдї відтак виступила академія краківска і Замойска разом з кольонією академічною львівскою проти єзуітскої академії дуже енергічно еще раз послїдний, однак виславши того виступленя був більше формальний чим фактичний.

З перехованої з тих часів переписки ректора і професорів краківскої і замойскої академії з ректором львівскої кольонії показує ся, що сей послїдний був відпоручником обох академій в скомплікованих і крутих процесах з Єзуїтами. Мусить він вилагоджувати всякі заходи і позви і сам лично або через обережно і вміло дібраних правників ставати в судах і боронити справи академій.

Був тоді від 1759—1766. р. ректором у Львові доктор фільос. Кантій Янкевич, дуже дбалий о добро школи і академії крак., котроґ став він опісля професором на правничім видїлї.

В якім стані занедбаня находила ся тоді львівска кольонія, доказує лист єго, писаний до ректора краківскої академії дня 26. цьвітня 1759, коли переняв обовязки управителя.

„Magnifice Domine Rector
Domine Protector et Mecaenas Faventissime!

Stało się zadosyć Dispositioni absolutae Magnificentiae, bo już za Dekretem Illmi et Rndmi Capituli (który legalizowany posyłam) wszedłem tu in Possessionem Szkoły. Z tego miejsca głęboką submissyą cum reverentia et recognitione debitae Obedientiae Magnificentiae Vestrae czynię, exosculando beneficas manus i doświadczonej Protekcyi una cum hac Colonia et Alumnatu ejus mnie oddaje.

Szkoła tutejsza wczesnej potrzebuje reparacyi, alias nie długo by się zawaliła z resztą, bo dachu nie ma nic na niej, tylko kawałek nad Rezydencyą i to z tego, bo się pod czas deszczu do tey moiey rezydencyi leie. Faciata utcunque, a tergo mur obalił się, gdzie stragarze ważą drugą scianę muru nie mając podpory. Habitacye wszystkie poruynowane dla iednego dachu i rynny, a co naj-

większa szkoda będzie sklepienia dolnego gdy się zawali, bo na niego wszystka woda spada. Naypotrzebnieyszy dach naypierwy, do którego nie masz nadziei żeby PP. Radcy reparowali, bo iedno są w Expensie teraznieyszej agituiącey się Kommissyi, druga że dobra nieyskie zkąd procenta szły, pozastawiali, trzecia że tym Dekretem Kapitulnym są urażeni, zkąd i mnie należących się 100 złr. pro viatibus nie chcą oddać. Będę ia szukał sposobu conciliandi eorum animos, tylko się in recenter formato cokolwiek uspokoią odio. Catalogum studiorum posyłam, parvus hic iuventutis numerus multiplicaretur, tylko że się boią Rodzice dawać, żeby z obalin filii eorum nie szwankowali. Inventarium Scholae suo tempore poszlę, bo mi necdum X. Małecki oddał, którego ratione huius et legum apud se retentarum, tum Altaris, quo iure possidet, mam zapozwać hic, ale nunc nie mam de quibus.

Co ia coram Judice, Dno, Patre, Protectore et Mecaenate meo Amplissimo przełożywszy krótko sam siebie ścielę pod nogi Pańskie etcet.

M. C. Jankiewicz. Ph. Dr. S. L. R. (scholae leopoliensis rector)"[16]).

Можна пізнати з того листу, що львівска кольонїя вже від довшого часу нидіє і упадає, бо не в силї ей помочи ані місто, ані крак. академія.

Заходом дбалого ректора Янкевича вдало ся певно дещо направити, але за те находить ся він в прикрих грошевих клопотах, а від ректора академії не одержує на своє прошеня жадної відповіди. Дня 2. липня 1760. р. пише він до Кракова:

„Licet non qualibet (propter Examina et Recollectiones ad Ordinationem mei) Literas direxerim, tamen — forsitan quo casu ad Magnificentiam Vestram non pervenerunt, cum nullam resolutionem praecipue ratione reparationis Scholae receperim. Scripsi praetera ad Perillem Dnum Filipowicz, a quo responsum recepi, ut me hoc in passu ad Perillem Canonicum Opeydowicz referrem cui haec reparatio sit commissa. Quem quotiescunque adeo respondet, se nihil daturum, et me conductus Lignifaber in dies molestat, cur coeptum non finio opus. In quibus omnibus a Magnificentia Vestra ulteriorem expecto cum postulatis iustis dispositionem, ne nobis amplius insultent adversari"[17]).

Але академія сама находить ся в невідрадним положеню, бо дня 12. грудня 1761. р. пише до Янкевича один з краківских професорів, Фічкевич, іменем ректора: „Tak to communis calamitas, na zły czas trafiliśmy z tą reparacyą; y insze expensa prawne są bardzo wielkie, y na pieniądzach wielki decess, słowem mówię: Misereatur nostri Omnipotens Deus"[18]).

Ще раз змагає ся академія виступити проти Єзуїтів 1765. р. перед трибуналом у Львові і вислає тут свого делєґата, а щоби противникам заімпонувати, велить крак. ректор письмом з д. 13. липня 1765. р. урядити делєґатови в кольонїї львівскій як найторжественнїйше принятє і осмотрити єго відтак всякими потрібними паперами і вже готовим меморіялом. До тої візити делєґата свого, як видно із всїх листів, що відносять ся до тої справи, не лиш академія сама, але також численні ей приклонники привязують велику вагу[19]).

Такі протести публичні довели на останку до відкликаня привилеїв даних Єзуїтам, однак мимо того академія їх єствовала і виконувала свої обовязки, часто зі звичайною їм помпою і остентацією, аж до скасованя товариства єзуїтского вже по першім розборі Польщі 1773. р.

О львівскій кольонії довідуємо ся ще з тої самої переписки, що по Янкевичу став ректором кольонії Підгаєцкий, присланий з Кракова 1766. р. Був він кандидатом на синдика міста Львова, тож і розпочинає свою дїяльність тим, що виїжає самоперше до Варшави для полагодженя якихсь то справ міста Львова[20]).

Яка була дальша судьба кольонії аж до часу повстання ґімназиї при академії йосифиньскій, не відомо нам зовсїм. З наведених тут вістий випливає наглядно, що кольонія львівска не мала великої фреквенциї, а наколи ректори ей спонукані були цїлу свою увагу звернути на инші справи, шкільна наука була мабуть досить занедбана. Намагання до устроюваня торжеств умисне в цїли остентациї, щоби о тім в місті богато говорено а противники злобили ся, свідчать о цїлковитім занепаді здорових, розумних педаґоґічних засад.

1784—1901.

В Австриї була тимчасом вже майже переведена нова орґанїзация шкільна під проводом надворної комісиї просьвіти (Studienhofcommision); в ей руках оставала керма просьвіти аж до 1848. р. Львівска кольонія академічна ледво давала тодї знаки житя.

Австрийске правительство забрало ся скоро і до галицкої кольонії, завело у Львові collegium medicum або школу хірурґічну, перетворило істнуючий конвікт Піярів і школу за згодою фондатора Ґловіньского на collegium nobilium, назване також collegium Theresianum, де лиш сини шляхотскі могли побирати вищі фільософічне і правничe образованє.

Мимо кассати Єзуітів полишено студиї теольоґічні під їх управою, именно в однім з львівских монастирів.

Для руских духовних заснувала Цїсарева Мария Тереса 1774. р. при костелї св. Варвари у Відни окреме сїменище, котре яко род інтернату єствувало ще до недавна.

В дійсности творили повисші три напрями образованя вже университет або академію, однак поки що ще без тої назви.

Побіч сего вищого заведеня істнувала школа латиньска або середня, на котру складали ся три кляси т. зв. граматикальні і дві кляси ґуманїорів. Учено виключно в язиці латиньскім. Ся школа була поміщена разом з вищими „студиями“.

Дипльомом з д. 21. жовтня 1784. р. заряджує цїсар Йосиф II. отворенє дійсного университету, зложеного з факультетів: теольоґічного (рівночасно отворено також сїменище руске), правничого, медичного і фільософічного, і з цїлої ґімназиї званої академічною.

Поміщено сей университет в будинках потринітарских і в наві потриніт. костела на кінци улицї краківскої, недалеко крак. брами, отже тут, де стоїть тепер Нар. Дім і нова церков. В головнім будинку на другім поверсї містили ся також кляси академ. ґімназиї.

Дня 16. падолиста 1784. р. відбула ся в присутности губернатора ґр. Брігідо торжественна інавґурация сеї йосифіньскої академії і академ. ґімназиї в наві старого костела, де містила ся бібліотека. Др. Л. Фінкель описує в згадуваній тут частїйше істориї Львівского Университету се торжество подріб-

нїйше і взагалї приводить о початках йосиф. Академії дуже займаючі відомости, пор. стор. 55. sq. і стор. 85. sq.

Ми тут одної річи помінути не можемо: руска молодїж, вступаюча на виділ теольогічний нової академії, оказувала так мало знаня латиньского язика, що вже 1787. р. було правительство спонукане отворити тимчасовий руский інститут з викладним язиком руским, щоби належно приготовити кандидатів духовного звання до теольогічних студий. Се есть доказом, що тодїшні Русини не посилали своїх синів до упадаючих латиньских шкіл, анї до єзуітских, анї до піярских, анї навіть до василіяньских, де могли би ся були латиньского язика добре навчити; причиною того був нужденний стан материяльний Русинів, упадок руского міщаньства і низкий степень образованя руского духовеньства.

Львівска академічна ґімназия була не лиш під одним дахом з академією, але була она з нею тїснїйше звязана: ученик імматрикульований в найнизшій класї, infima, не повторяв вже імматрикуляциї вступаючи до академії по укінченю пяти клас ґімназияльних, а увільнений від оплати шкільної в тих класах, користав з того добродїйства і в часї своїх дальших студий.

Кождий ученик, заким перейшов до студий свого звання, мусїв по укінченю клас ґімназияльних вступити насамперед на фільософію на 2, пізнїйше на 3 роки; була то студия перехідна до наук вибраного звання, а ся наука пропедевтична, виклади і екзамінованє відбували ся зовсїм так, як в ґімназиї.

Називано сї два, вглядно три роки студий під окремим деканом або директором: льогікою, фізикою і метафізикою. Професори фільософії викладали свої предмети стійно і невідмінно після приписаних підручників institutum (Vorlesebuch). Предметами науки були взагалї науки природописні і математичні, відтак істория і фільольогія, язиком викладним, як в класах ґімназиї академічної, так і в тих класах фільософічних або лїцеальних був язик латиньский. Нїмецкого учено зразу яко предмету надобовязкового, але коли ніхто не хотїв на сю науку записувати ся, звинено єї зовсїм.

Такий стан шкіл середних тревав з незначними змінами аж до 1852. р.

Коли додано четверту граматикальну клясу в львівскій ґімназиї, не можемо на певно сказати. З печатаної класифікациї учеників за 1839. р. п. з. Iuventus caesareo-regii academici gymnasii Leopoliensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico MDCCCXXXIX, котру лучило ся нам найти в міскім архіві, випливає, що ґімназия числить вже шість клас: чотири граматикальні і дві гуманїстичні, а фреквенция заведеня есть дуже значна; пор. табелю фреквенциї.

Такий самий класифікациїний виказ, зложений в язицї латиньскім, маємо в руках за р. шк. 1848; фреквенция есть еще численнїйша, а I. кляса граматикальна числить 167 учеників і есть виїмково поділена на 2 віддїли. Кажемо виїмково, бо після случайно найденого виказу фреквенциї тої класи від 1840 до 1847 бував в ній навіть 152 учеників а кляса не есть поділена.

Подаючи сї дуже скупі вісти про наше заведенє, доходимо наконечно до критичного часу с. в. до 1848. р.

Ґімназию академічну усунено з будинку академії — в котрім році, не відомо — і поміщено в бічнім крилї монастиря ОО. Бернадинів. Там займає она 6 комнат (для клас), крім того есть мала комната карцером шкільним; двох малих убікацій ужито на канцелярию префектури. Есть там також приміщена одна класа лїцеальна, від префектури независима. Мабуть в будинку

академії, де також професори мали свої приватні мешкання, о котрі навіть дуже запопадливо старали ся, забракло в кінци для гімназиї місця і відсунено єї спід боку академії.

Дивним случаєм вяже ся судьба актів академ. гімназиї тїсно з политичними подіями 1848. р. Коли іменно в серпню того року вибухла у Львові холєра, відступлено дня 17. серпня убікациї школи на шпиталь холєричний, а акти канцеляриї префектури разом з бібліотекою і иньшими середниками науковими перенесено провізорично до міского ратуша на 3 поверх. Як відомо, був сей будинок і академія головною цїлию стріл арматних в часї бомбардованя дня 2. падолиста. Всї урядові акти, катальоги, бібліотека, словом все що було в ратуші поміщене, згоріло буквально до нащаду.

Коли часи успокоїлись, розпочинає тодїшний префект, що став з початком 1849. р. провізоричним директором, Німець, Франц Бруттер, списувати систематично хронїку академічної гімназиї під заголовком: „Geschichte des Lemberger k. k. academischen Gymnasiums". Ведено єї лиш до 1869. р. зразу доволї старанно, кромі фреквенциї записувано деякі важнїйші змінн в зборі учительскім і в орґанїзациї науки — при кінци однакож досить недбало.

Префект Францїшок Бруттер, що доперва в серпни 1848. р. перенав свої обовязки по Іванови Ґляц'у, зачинає хронїку широким вступом, де вказує на причини розрухів в Австриї а опісля так представляє участь молодежи:

„Die Ereignisse jener Zeit hatten die studierende Jugend in Galizien berührt. Schon seit einer Reihe von Jahren waren die Feinde der gesetzlichen Ordnung unablässig bemüht gewesen, die Jugend ihrem wahren Berufe zu entfremden, ihren Geist zu verderben und sich in ihr ein brauchbares, weil gedanken — und willenloses Werkzeug für künftige Empörungen zu schaffen. Leider lähmten die Erschütterungen der Märztage meist auch das elterliche Ansehen — es trat eine Kluft zwischen die öffentliche und häusliche Erziehung — es rissen die Zügel des Gehorsams und die Jugend nahm, von gewissenlosen Verführern aufgestachelt, eine Stellung ein, die in naturgemässem Widerstreite nur von Unheil gefolgt sein konnte. Was kann für die Verderbtheit der jugendlichen Gemüther bezeichnender seyn, als die Freude, mit welcher die entsetzliche Nachricht von der grausamen Ermordung des ehrenhaften Kriegsministers Grafen Latour in Wien hier aufgenommen wurde?

Nach dem Vorgange Wien's war auch in Lemberg eine akademische Legion gebildet und der Jugend die unnatürliche Waffe in die Hand gegeben worden. Die traurige Folge war, dass die verblendeten Jünglinge nach monatelangem Soldatenspielen nicht mehr gezügelt werden konnten — dass die Empörung gegen Gesetz und Ordnung zum offenen Ausbruche kam — dass endlich die Stadt Lemberg am 1. November 1848 gegen die Nacht Bärrikaden baute und im Verlaufe des folgenden Tages ein dreimaliges Bombardement auszustehen hatte. Das städtische Rathhaus, worin die Lemberger Nationalgarde ihre Hauptwache gehabt, und das Universitätsgebäude, worin die akademische Legion ihren Unfug getrieben, gingen in den Flammen auf. Gleiches Schicksal traf andere in der Nähe der Universität gelegene Gebäude, wie die Universitätsbibliothek und die Musterhauptschule".

Саму хвилю розрухів у Львові так описує Бруттер, вичисляючи шкоди, які понесла при пожарі ратуша префектура гімназияльна: „Am 1. November (dem Allerheiligenfeste) 1848 verliess der Präfect um 1 Uhr Mittags die Kanzley, fand des anderen Tages, als er sich aus seiner in der Vorstadt gelegen gewese-

nen Wohnung dahin begeben wollte, die Stadt verbarricadirt und konnte, da bald darauf das Bombardement begann und das Rathhaus zu brennen anfing, keinen Versuch zur Rettung machen. So kam es, dass alle Dokumente des Gymnasialarchivs, darunter auch die Geschichte des Gymnasiums, zu Grunde gingen. Der Verlust der Kataloge und anderer Aktenstücke ist im Interesse der betreffenden Partheien um so mehr zu beklagen, als auch diejenigen Parien der Semestralkataloge, welche der hohen k. k. galiz. Landesstelle zur Aufbewahrung übergeben worden waren, bezüglich der Jahre 1842 bis inclusive 1846 ebenfalls auf dem Rathhause in jenen neben dem Gymnasialkanzleilocale gelegenen Zimmern verbrannten, welche der k. k. galiz. Provinzial Staatsbuchhaltung für das Studiendepartament eingeräumt worden waren, bei welch letzterem sich die Kataloge der gedachten Zeitperiode behufs Revision der Schulgelderrechnungen eben noch befunden hatten. Weder von den unsprünglichen Gymnasialakten und Urkundenbüchern, noch von den kurz vorher übernommenen und ebenfalls in der Gymnasialkanzlei aufbewahrten Dokumenten des früher bestandenen k. k. galiz. Provinzial-Gymnasialstudien-Direktorates, noch von den Kanzleigeräthschaften und Utensilien konnte das Geringste gerettet werden. Da die Zugänge in die innere Stadt durch Barrikaden gesperrt waren und überhaupt jene Annäherung durch Militärvedetten unter Androhung von Todesstrafe verhindert ward, so war es bei dem Feuerzeichen vom Rathhause weder einem Mitgliede des Lehrkörpers, noch dem Schuldiener möglich, Etwas zur Rettung der Kanzlei zu veranlassen.

Von den früher da gewesenen äusserst spärlichen Lehrmitteln blieb nichts Anderes übrig, als das zufälliger Weise vom Präfekten Brugger einige Tage vor dem Brande zur Durchsicht in Seine Wohnung mitgenommene Werk von Dr. Sause „Über die Einrichtung der Gymnasien“ — ein seltsamer Zufall im Hinblicke auf die bald darauf erfolgte gänzliche Reform des Gymnasialunterrichtes in Österreich!“

Серед актів, що тодї згоріли, находила ся також істория академічної гімназиї, однакож префект не жалує тої страти, бо, каже, містила она дуже лиш скупі дати, як прим. що до початку і кінця шкільного року, днїв публичних іспитів або торжественнїйших Богослужень; натомість бракувало виказів учителїв, змін в зборі учительскім, числа учеників і т. п.

Можемо приняти яко річ певну, що до р. 1848/9 ся школа мала зовсїм подібний, если не зовсїм такий самий вид і устрій, як єї ми застаємо в сім році.

Після нинїшних обставин приходить нам дуже трудно представити собі, як могла виглядати наука в такім натовпі ріжного віку учеників; декотрі класи числять їх значно більше як сотку, а в самій I. класі сидять побіч 9 і 10 лїтних дїтваків 16—20 лїтні вусаті молодцї; за нормальне найвисше число учеників в одній класі було тодї приняте 80. Яку таку карність удержувано мабуть грозою злої ноти і системою учителїв класових, котру доперва в слїдуючих роках змінено постепенно на систему учителїв фахових. Здогад сей опирає ся на численних слїдах слїдств і переслухувань в протоколах, які находять ся в актах тодішної префектури. Вибриків допускає ся молодіж по найбільшій части не на лекциях своїх учителїв класових, а на годинах языка руского і польского.

Після „Inventus“ за р. 1848. учено в I. і II. класі грамат. 1) Doctrina Religionis, 2) Latinae linguae Studium, 3) Geographia, в II. кл. et Historia, 4) Arithmetica; до того прибувало в III. і IV. класї 5) Graecae linguae Stu-

dium; в двох клясах гуманіорів учено: 1) Doctrina Religionis, 2) Auctorum interpretatio et Stylus, 3) Graecae linguae Studium, 4) Geographia et Historia, 5) Algebra. Язык викладний есть латиньский а в части нѣмецкий. Кляса лѣцеальна (philosophische Obligatstudien) містить ся вправдї разом з гімназією, але есть під управою директора фільософічного факультету.

Позаяк будинок шкільний був ужитий на холеричний шпиталь насамперед для війска а відтак для осіб цивільних, переведено по знесеню шпиталя десінфекцією, а по укінченю кількох конечних адаптацій віддано будинок школї доперва з кінцем падолиста, так що шк. р. 1848/9 розпочинав ся доперва 1. грудня.

В плянї наук заведено зараз з початком року на основі розпоряду Міністерства наук деякі зміни, стало ся те однакож лише провізорично яко перший крок до заведеня новоі орґанізациї.

В перше заведено тодї яко надобовязкову науку польского і руского языка; одної і другої учили зразу два окремі провізоричні суплєнти в трех віддїлах (I. і II. кл. грамат., III. і IV. кл. грам. і I. і II. гуман.) по 2 лекциї на тиждень.

Вже серед шкільного року настає дальша зміна: на основі розпоряду Міністер. наук з д. 8. сїчня 1849. Ч. 28. введено з днем 5. лютого науку языка руского яко предмету обовязкового — у всїх клясах по 2 години на тиждень — а по части навіть, о скілько учителї ним володїли, яко викладного в декотрих предметах в місце нѣмецкої мови. Була то уступка для галицких Русинів в гімназиях східної части краю рівночасно з тим, як в західній части і в т. зв. домініканьскій гімназиї у Львові заведено польский язык яко окремий обовязковий предмет.

В дїйстности розпочинають лиш декотрі професори доперва з 1. півроком покористувати ся побіч нѣмецкої також руською мовою при читаню латиньских, грецких і нѣмецких авторів, принагідно також при науці істориї і математики. Релїґію викладає ся ученикам Русинам „задля браку відповідної сили учительскої“ еще навіть з початком 2. півроку по нѣмецки спільно з латинниками, хоч мають вже свого окремого екзортатора. Було тодї в акад. гімназиї 174 гр. кат., 310 латинників[21]).

Однак ученики, видно, баґателїзують собі дуже обовязкову науку руского языка, коли префект видить ся спонуканим вислати „ad circulandum“ по клясах з початком липня такий обіжник:

„Ungeachtet der h. Unterrichts-Ministerial-Erlass vom 8. Jänner 1849 Z. 28 seinem ganzen Inhalt nach, besonders bezüglich der Einführung der ruthenischen Sprache als eines obligaten Lehrgegenstandes zur Kenntnis der akademischen Gymnasialjugend gebracht worden ist, so muss man dennoch mit Verwunderung wahrnehmen, dass unter einem Theil der Schüler die irrige Ansicht herrscht, als würde weder ein Examen, noch eine Classification aus dem genannten Lehrgegenstande stattfinden.

Man findet es daher angezeigt, sämmtlichen Schülern der 6 Klassen des akadem. Gymnasiums zu bedeuten, dass hinsichtlich des Studiums der ruthenischen Sprache die für alle Obligatlehrfächer vorgeschriebenen Schul und Semestralprüfungen stattfinden, sämtliche Gymnasialschüler ohne Ausnahme daraus classifizirt und die erhaltenen Classen in den Semestralkatalogen und Studienzeugnissen erscheinen, sowie auch in den gedruckten Klassenbücheln enthalten sein werden“[22]).

Язык польский лишає ся і на дальше предметом надобовязковим, однак префект жалує ся в своїм звіті, що лиш 61 учеників користає з тої науки, а з тих лиш 31 зголошує ся до іспиту з того предмету. Позаяк учитель польского (Евген Лозовский) заслугує на повне признане за свою совісну працю, добачує префект причину того прояву в надобовязковости предмету, від котрого іменно молодші ученики звичайно ухиляють ся. Збір учительский рішає отже, заохочувати молодіж через учителїв клясових до тої науки. Доносить відтак префект до міністерства, що і заохота не помагає а число фреквентантів науки польскої мови не збільшує ся.

Випадає завважати, що тодішний префект, Німець родом, з рівною і щирою прихильностию відносить ся до науки обох краєвих язиків.

Хоч о учителю рускої мови нема нїгде згадки, мусимо догадувати ся, що не з'умів він молодежи заохочувати до тої науки а додати треба, що відбувала ся она тодї у всїх клясах без печатаної книжки![25]).

Подрібних звітів з ведення науки і з перероблюваного материялу не находимо в актах тутешних. Найденний случайно виказ взятого з ученіками в 1. семестрі 1848. р. в I. грамат. класї материялу наукового виглядає в перекладї з нїмецкого ось так:

„Виказ предметів перероблених з ученіками в 1. сем. I. класи в р. 1848:

Латина. Ортоґрафія, ортоепія. Деклїнация іменників з аномалями, прикметник — деклїнация і степенованє, заіменники, числівники, цїла кон'юґация дієслова і всї прочі части мови.

Вийми в 2. півроцї.

Ґеоґрафія: Загальні понятя астрономічні і ґеоґрафічні. Пять частий сьвіта — коротко.

Аритметика: Понятя вступні; додаванє і віднимає чисел цїлих і дробів".

Якже то мало в порівнаню з нинїшними вимаганями!

Тут очевидно головна вага кладе ся на латину; ґеоґрафія і аритметика, се предмети побічні, до котрих в р. шк. 1848/9 прилучає ся лиш язик руский, бо нїмецкого яко окремого предмету в сім роцї тут еще не заведено, і науки природописні, а іменно мінеральоґія, котрої учено на одинокій дуже недостаточній збірцї оказів. Виклад тої послїдної науки вдоволяє префекта в повнї так, як наука ґеометриї, котру в сім роцї в перше введено в класї IV. граматикальній. Живе занятє, яке розбуджують сї предмети у молодежи, есть достаточним доказом, як тодішні ученики, кормлені виключно абстракциями, були жадні якої небудь науки з погляду.

Релїґія учено, розуміє ся, яко обовязкового предмету, клясами в 2 годинах тижнево, від мая 1849 окремо для обох обрядів по німецки зглядно по руски.

Наука латинського язика, іменно о теориї стилю, відбувала ся доси виключно в латинській мові. На пробу і провізорично заряджено в р. 1848/9 уживанє в сім предметї нїмецкого язика. В звітї своїм до Міністерства виражає ся префект о сій змінї некористно і каже, що уживанє нїм. мови шкодить і спиняє вправу учеників в вираженю латинським, що наглядно показує ся в латинських композициях. По невдалій пробі повернено отже назад до уживання латинського язика.

Починаючи від III. грамат. класи до II. гум. включно учено язика грецкого.

Що р. шк. 1848/9 уважав збір учительский переходовим, слїдуя із численних актів і реляцій а між иньшими також в квестиї торжественних публичних іспитів, котрі до 1847. р. і в нашій гімназиї відбували ся і були сполучені з роздачею премій, на які правительство для всїх галицких гімназий 800 злр. конв. мон. жертвувало. Вже 1848. р. не відбув ся такий іспит тому, що, як ся догадує збір учительский, молодїж гімназияльна на таке відзначене не заслугувала. На р. 1849. представляє збір учит. до галицкої губернії внесене, щоби торжественний іспит полишити в завішеню між иньшими і з тої причини, що хоч обставини серед молодежи в дечім змінили ся на лучше, то однакож стан гімназияльних студий есть лиш провізоричний а „в консеквентнім переведеню провізоричного принципа видає ся порадним інтерімальне понехане роздїлювання премій“, бо імовірно при новій орґанїзациї сей спосіб відзначеня буде зовсїм усунений.

Збір учительский академічної гімназиї тїшить ся в тих часах надзвичайним поважанем і то не лиш зі сторони зборів учительских всїх прочих гімназий в краю, але також від властий шкільних. Есть він родом посередної інстанциї між иньшими гімназиями а висшими властями краєвими.

Відомо, що всї тодїшні лїцеальні с. є. осьмиклясні гімназиї мали право іспитованя кандидатів учительских (concursartige Prüfung) і видаванья свідоцтв квалїфікацийних. Без таких свідоцтв, видаваних звичайно лиш на 6 лїт, не міг нїхто удїлювати ученикам навіть приватних лекций. Іспит обнимав 2 степенї: низший для кляс граматикальних і висший для кляс гуманїстичних, і відбував ся письменно і устно в означених речинцях; до устної части належав також пробний виклад перед збором учительским. Письменні еляборати кандидатів предкладали тоді з обовязку всї гімназиї зборови учительскому тутешного заведеня до оцїнки. Се служить сему зборови в ріжних реляциях до губернії і до Міністерства мотивом до жадана що найспосібнїйших і найінтелїґентнїйших сил учительских для академ. гімназиї в случаях вакансу якої посади.

Через те оцїнюване еляборантів кандидатских зискує і удержує збір тутешний евіденцию кандидатів і представляє до преєвидї губерніяльної внесеня в справі наданя посад учительских у всїх прочих гімназиях.

Платня дїйстних учителїв виносить річно 700 злр.; декотрі з них побирають десятилїтні додатки в квоті 133—200 злр., однак признанє такого додатку вважає ся відзначенем за якісь заслуги; кромі того естує в тих часах еще титул старшого професора (Oberlehrer); заступники учителїв побирають пересїчно ремунерацию в квоті 300 злр.

Додати треба для повного схарактеризованя тодїшних обставин, що кождий учитель міг собі заробити в школї т. зв. коррепетиціями; іменно слабші ученики складали учителям місячно певну оплату за додаткові лекциї. Се приносило значний дохід особливо в так численно фреквентованім заведеню, як академ. гімназия. Однак сю институцию, обмежувану чим раз більше, внесено зовсїм 1852. р.

Р. шк. 1848/9 закінчено публичними іспитами в днях 2—8 серпня і благодарственним Богослуженем дня 11. серпня.

О поведеню учеників в тім роцї виражає ся префект досить користно. А треба додати, що був тоді від дня 10. сїчня 1849 заведений в краю командуючим ґенералом Гаммерштайном стан военний (Kriegszustand). Було вправдї кілька случаїв карцеру і кілька злих нот з обичаїв, але не виключено анї

одного ученика: „Es war überhaupt — згадує префект — trotz der Nachzuckungen der im Schuljahre 1848 unter der Jugend stattgefundenen Aufregung ein sehr erfreulicher Fortschritt in dem sittlichen Betragen wahrgenommen worden. In politischer Hinsicht ist kein einziger bedenklicher Fall an dieser Lehranstalt vorgekommen. Die Haltung der Jugend war so zufriedenstellend und lobenswert, dass dieses gute Benehmen von Sr. des Herrn Landeschef Excellenz auf die ehrendste Weise anerkannt und dem Präfecten der hohe Auftrag gegeben wurde, insbesondere die erwachsene Jugend der beiden Humanitätsclassen von der vollkommenen Zufriedenheit seiner Excellenz in dieser Beziehung in Kenntnis zu setzen, welche hohe Anerkennung Se. Exc. auch bei einer späteren Gelegenheit gegen den ganzen Lehrkörper wiederholt auszusprechen geruht haben.

(Дальше буде).

ПРИМІТКИ.

1) В протиставленю до того, що читаємо про византийску мертвоту в Істориї рускої лїтератури Ом. Огоновского Т. I. стор. 10., твердить Ulrich v. Wilamowitz Moellendorff Reden u. Vorträge Berlin 1901 ст. 110, що ми сю визант. лїтературу за мало знаємо і що она, пізнаня в цїлости варта, жде еще свого критика.

2) I. Łukasiewicz. Historya szkół w Koronie i w W. ks. Litewskiem I. стор. 8. слїд.

3) Сї і дальші еще вісти про львівску школу виняті з основно і дуже займаючо написаної книжки: Ludwik Finkel, Historya Uniwersytetu lwowskiego do r. 1869. Lwów 1894.

4) Пор. Dyonizy Zubrzycki — Kronika miasta Lwowa — Lwów 1884. — стор. 447.

5) Пор. як 2).

6) Була то капличя побіч шпиталя св. Єлисавети на площі нинїшній св. Духа, де тепер одвах; пор. Zubrzycki, Kron. M. Lwowa — стор. 95.

7) I. Łukasiewicz Hist. szk. w K. I. стор. 65

8) пор. S. Orgelbrand. Encykl. powsz. s. v. Tucholczyk. „1536 przeniósł się do Lwowa, gdzie przez lat 5 sprawował rządy tamecznej szkoły, został proboszczem, kanonikiem i oficyjałem lwowskim. — Był to człowiek bardzo uczony i w muzyce biegły".

9) Пор. D. Zubrzycki. Kron. M. Lw. — стор. 188.

10) I. Łukasiewicz. Hist. szk. w K. cet. I. стор. 80.

11) I. Łukasiewicz. I. стор. 352.

12) Пор. дуже займаючу розвідку: W. Zagórski. O szkole grecko-słowiańskiej we Lwowie. — Muzeum 1893. стор. 819 слїд. і 935. слїд., котрий як раз кількайнайцять руских ученых вичислює.

13) Пор. Józef Łukasiewicz. Hist. szk. w K. cet. том I. стор. 156. — де есть поданий договір між львівским костелом митрополитальним а Єзуітами.

14) Виїмок з листу, що находить ся між манускриптами Унїв. Ягайлоньского fasc. Nr. 2635. Есть то переклад з італїяньского.

15) Пор. „Uwaga na napis albo tytuł Skryptu wydanego Roku 1759 względem Erekcyi Akademii we Lwowie".

16) Сей лист відписаний з манускрипту Унїв. Ягайлоньского fasc. Nr. 2635. ст. 36—37.

17) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2635.

18) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636.

19) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636. З кількох оглядів цікавий лист ректора Стемпльовского до Янкевича поміщаємо тут: Ponieważ die 8. Julii książę MC. uti et tamquam delegatus Apostolicus et Regius Visitator Universitatis swoią zaczął wizytę i dnia 10. naznaczył subdelegatos ad omnia negotia, sobie samemu Uniwersit. sam in communi rezerwowawszy. Więc etiam ad Colonias earumque Provisores naznaczył delegatem Signanter do kolonii Lwowskiey ex rationibus sibi bene visis et nobis comunicatis JW. IX. Bieńkowskiego deputata... katedry na trybunał we Lwowie przypadający. Więc tam przybywszy będzie tam tę Colonię i szkoły wizytował. A przeto za Jego do Lwowa przybyciem chciey mu się Wm. Pan zaraz prezentować z oświadczeniem iż tego WPan pragnie. Na miejscu szkoły gdy stanie, chciey go WPan obdłużniey przywitać i z diecinnemi witaniami, ieżeli przecie iest komu dać do nauczenia się. Chciey Wm. P. przygotować dać w memoryale jura scholarum, fundusz, emolumenta, praejudicia, które Wm. Pan cierpi etc. satis sapienti, co zaś Wm. Pan podasz w memoryale, to wszystko będzie należało justyfikować i dowieść. Potrzeba się starać, żeby ta rzecz z jakąś powagą i zzaleceniem miejsca tam tego wykonana była, bo co się tam dziać będzie, to wszystko imieniem Papieskim i Królewskim; co będzie trzeba ogłosić, a da to w oczy adversariis. Zalecam tedy wcześnie o tem pomyśleć, ażeby gotowość zastał J. MX. Subdelegat Visitator. 13. Julii 1765.

Stęplowski
rector.

20) Пор. манускр. Унів. Ягайл. fasc. Nr. 2636. Крак. ректор Стемпльовский пише о тім до директора Янкевича дня 12. цьвітня 1766: „Nie mayą przyczyny Ichmość Radni Lwowscy nie być ukontentowanemi z Rektoryi Excell. Podhaiecki, kiedy mu się pozwala dokończenie interesów Urbis, gdzie będzie potrzeba; i drugiego obmyśli X. Prowizor Profesora, ażeby za niego doyrzał edukacyi Młodzi, o którego, żeby był przysłany Wm. Pan piszesz a modum i expensus posłania nie podaiesz", і дня 19. цьвітня 1766: „Odebrałem tu respons od Szlachetnego Magistratu Lwowskiego donoszący mi o moim wyznaczeniu następcy Wm. Pana, który że na niedziel trzy wyieżdża do Warszawy in negotiis Miasta, więc uprasza, i ia Wm. Pana to samo robię, przez ten czas we Lwowie ieszcze się zabawić. Instrument deputationis P. Podhaieckiego iuż iest gotowy z listem ad Iltmum Capitulum, co się na ręce Wm. Pana wszystko poszle, ażeby Wm. Pan iako wiesz i być powinno rozporządził. A gdyby można w tym czasie upatrzyć iakiego profesora, o którego iest staranie X. Prowizora, toby przez niego to wszystko było posłane".

21) Доси руских сьвят в академ. гімназиї не обходжено; префект гімназиї звертав ся письмом з дня 4. лютого 1849. вперше до рускої митроп. консисториї з прошеньем о докладне виказанє всіх торжественно в Церкві обходженых сьвят руских, щоби префектура могла після розп. Міністер. з дня 20. сїчня 1849. Ч. 727 в ті дни руску молодіж (отже не всю) від науки увільнити.

22) Дня 5. мая оповіщено навіть в урядовій газеті „Lemberger Zeitung", що також всї приватисти, котрих в академічній гімназиї від 1840. р. бувало до 100 що року, мусять піддавати ся іспитови з рускої мови.

23) Щоби дати можність порівнанє шкільного языка руского, уживаного в тих часах, з теперішним, подаємо кількананцять тем, виняти зі звіту

за 1855. р. „Сынъ здае справу въ листѣ къ своимъ родителямъ, якъ онъ употребилъ первое пôлрочіе школьное. — Спасительное и вредливое вліяніе мае ся въ формѣ листа пояснити. — Старецъ и дитя. Подобіе и розличіе. — Многоцѣнность минералôвъ для человѣка сровнаючи съ мото: Выкопуютсѧ богатства яко возбуждателѣ до злого. — Страсть игры есть вредлива. Она погубляе часъ, гроши и добродѣтель. — Якъ долженъ ученикъ пользовати ся своими школьными праздниками? — Изображеніе любостязательного человѣка. Спартанское воспитаніе въ сровнаніи съ нашимъ. — Слѣдствія открытія Америки съ особеннымъ возрѣніемъ на настоящее время. — Чистая совѣсть есть найбольшій кладь, моральное розмышленіе. — Въ чѣмъ состоитъ польза изученія исторіи литературы?

Відозва до Впов. руских Родичів та Опікунів!

При Божій помочи укінчив „Руский Інститут для дівчат“ в Перемишли шестий рік шкільний. О скілько виповнив він в тім часі свою задачу, се не наша річ судити.

З приятностею дїлимось однакож з Впов. Родимцями вістию, що наш Інститут в послїднім році шкільнім удостоїв ся похвально признаня зі сторони високої ц. к. Ради шкільної краєвої рескриптом з дня 22 падолиста 1900 ч. 27.543, котрий звучить: „В днях 24, 25 і 26 Вересня 1900 візитував ц. к. краєвий Інспектор шкіл п. Людвик Дзедзіцкий приватну вищу школу дївочу „Руский Інститут для дівчат“ в Перемишли. З предложеного справозданя візитаційного дізнала ся ц. к. Рада шкільна краєва з приятностию, що помѣщеніе і устроєніе сего Інститута відповідае всїм вимогам гігієнічним і педагогічним, що в тім цїлім заведеню панує всюди взірцевий лад та порядок, що інтернїстки мають запевнену старанну та печалівну опіку і що наука відбуваетъ ся згідно з плином науковим в способ відповідний та скуточний. — Ц. к. Намістник: *Пінїньскій* в. р.“

Дня 3 вересня 1901 зачнемо — дякувати Богу — вже семий рік шкільний. Звертаємо ся-проте до всїх Впов. Родичів та Опікунів, що намірають помістити на сей рік шкільний свої дївчата в нашім Інститутї, і просимо, щоби зволили свої зголошеня як найскорше надіслати. Для близшої інформації подаємо що слїдуе:

Руский Інститут для дівчат в Перемишли есть вищою школою дївочою, родом жіночої гімназиї. Ріжнить ся від гімназиї мужеской тим, що не основуе ся на дво-разовій системі науки, як в гімназиї низшій і вищій, а на одно-разовій; дальше, що вихованє і образованє не опираетъ ся на языках старинних і на словесности старинній, а на языках і літературах народів живих; в обемі котрих знаходить місце також література і просьвіта народів старинних.

Інститут складае ся з шести кляс, від III. до VIII., з котрих кляса III. і IV. суть класами підготовляючими, а кляса V. до VIII. властивими

і знаменними клясами Інституту. Кляси підготовляючі мають ціль: улекшати науку дівчатам, що не мали нагоди скінчити висших шкіл народних або видільових, а бажають для висшого образованя перейти до Інституту. Загально отже приймає ся до Інституту дівчата гр. кат. обряда, рускої народности в шкільнім віці, що вміють молитви, основні засади віри, читати і писати по руски, де-що по нїмецки і знають початки рахунків. В браку свідоцтва шкільного рішає кождоразовий іспит вступний, переведений з інституткою, чи придїлить ся еї до кляси III. чи IV., чи прямо до висших клас Інституту. Що-до *плянy наукового в тих підготовляючих клясах*, то він рівнає ся меньше-більше науці в клясї III. і IV. шкіл видїлових з розширеньем науки языка рускаго і історії рускої та відповідних праць жіночих. Науку в тих клясах подають відповідно уквалїфіковані інститутскі учителькы.

Кляси від V. до VIII. суть властиво характерними клясами Інституту і обіймають науку слїдуючих предметів в таких розмірах:

а) Наука релїгії, історію *біблїйну старого завіта, побіч сего науку* віри (в кл. V.); історію біблїйну нового завіта, побіч сего науку обичаїв (в кл. VI.), лїтурґіку (в кл. VII.), історію христіяньско-католицкої церкви з особливим увзглядненем рускої церкви і лектуру старославяньских текстів (в кл. VIII.).

б) Науку языка рускаго, т. є. науку граматики, правописи, стилїстики, словом: науку *языка* рускаго в ціли взірцевого і вправного єго ужитку устного і письменного, дальше словесність руску від часів найдавнїйших по нинїшній день (в кл. V. до VIII.).

в) Науку языка польскаго в розмірах науки рускаго языка, однак в напрямі більше практичнім, історію літератури польскої від першої доби до часів найновійших.

г) Науку языка нїмецкаго, в розмірах попереднього языка в ціли приспособленя учениць до вправного і плавного уживаня тої мови устно та письменно та пізнаня найзначнїйших представителїв словесности нїмецкої головно в періоді новійшім (в кл. V. до VIII.).

д) Науку языка французскаго в напрямі практичнім, конверзаційнім і з ціллю доведеня учениць до самостійної лектури приступнїйших творів словесности французскої (в кл. V. до VIII.).

е) Науку історії всесьвітної віків старинних (кл. V.), середних (кл. VI.), новітних (кл. VII.), історію людскої культури (кл. VIII.).

ж) Осібне науку рускої історії від доби славяньскої до часів нових (в кл. V. до VII.).

з) Науку ґеоґрафії (в кл. V. до VI.), і статистики австро-угорскої монархії (в кл. VII.).

и) Науку математичну аритметики і ґеометрії, менше більше в розмірах низшої ґімназії, однак з пропущеньем виводів теоретичних (в кл. VI. до VII.).

к) Науки природописні: зоольоґію, ботанїку, мінеральоґію і ґеольоґію (в кл. V.—VI.); фізику (в кл. VII.—VIII.)

л) Науку педаґоґії (в кл. VIII.).

м) Науку сомотольоґії і ґиґієни (в кл. VIII.). — Окрім сего подає ся наука каліґрафії (в міру потреби), рисунків, співу

робіт жіночих і господарства домового (в кл. VII. і VIII.).

Всіх повисших наук удїляють квалїфіковані учителькы і професоры гімназияльні, а науку языків нїмецкого і французского родовиті Нїмка і Француска. Науку рисунків подає наш звісний артист маляр Александер Скрутоk, а науку співу звістний композитор о. Йосиф Кишакевич.

Языком викладовим есть у всіх класах язык руский. В Інституті сьвяткують ся лиш руснї сьвята, проте рік шкільний треває від 1-ого н. ст. вересня до 29-го н. ст. червня.

Ідучи за поступом часу і доповняючи великі в тім напрямі браки жіночих шкіл публичних, кладе наш Інститут не меньшу вагу на фізичну сторону вихованя своїх інституток. В тій цїли подаєсь в Інституті обовязково науку гімнастики, а крім того ввело ся в лїтній порі також обовязково вправи і забави на вільнім воздусї в просторім інститутскім огороді. Так наука гімнастики як і згадані вправи і забави відбувають ся під личним проводом і дозором домашного інститутского лїкаря д-ра мед. Маріяна Долиньского, а се дає певну запоруку хосенности тих змагань, о чім Родичі інституток мали вже нагоду пересьвідчити ся.

Інститут есть разом пенсіонатом (інтернатом), однак виключно для учениць інститутскої школы, котрого задачею есть улекшити замісцевим родичам поміщенє дївчат та повести і по за школою вихованє інституток в дусї релігійно-моральнім та в народнім напрямі. Інститутский пенсіонат устроєний на взір подібних краєвих і заграничних заведень, не уступає в нїчим реномованим дорогим пенсіонатам польским а навіть нїмецким, а в многім певно їх перевишає. За мірну цїну подає він своїм вихованцям, крім науки шкільної гігієнічне мешканє, вкусний, ситий і здоровий харч, безнастанний пекучливий дозір, поміч в науцї по за школою, правильний спосіб житя, а в потребі скору, совістну лїкарску опіку і старанну поміч. В загалї старає ся Інститут заступити своїм інституткам опіку родичів та наклоняє їх до доброго зужитковання часу, до порядку, та приучує доброго товарискаго поведеня.

На чолї Інститута стоїть директорка, котра мешкаючи в Інституті веде в школї і по за школою верховний нагляд і кермує вихованєм дївчат при помочи двох в Інституті стало поміщених учительок. Сталий дозір над дївчатами поручений чотирьом надзирателькам з того двом родовитим Нїмкам, котрі спять разом з дївчатами і опікують ся також їх білєм та одежою. До веденя дїл економічних і господарства домового покликана управителька. Опіка над хорими поручена окремій надзирательцї хорих. Для полагодженя всїх прочих послуг удержує Інститут численний бо з 14 осіб заложений персонал службовий. Верховний надзір над Інститутом веде Видїл Товариства через свого предсїдателя і двох членів, з котрих один має поручені дїла школи, другій справи пенсіонату і взагалї економічний заряд Інститута.

Інститут містить ся у власнім умисно на тую цїль вибудованім, а в послїднім роцї більше як о половину розширенім, величавім дво взглядно три-поверхнім домі, устроєнім великим дуже накладом гроший після всяких вимог гігієни і вигоди, положенім при улицях Капітульній і Татарскій, т. є. в найздо-

ровійшій части міста, посеред обширного триморгового, принадно устроєного огорода.

Сей наш інститутский дім можемо сьміло назвати величавим, бож має від улиці Татарскої 37, а від улиці Капітульної 44, разом 81 метрів фронту і займає над 1000 квадратових метрів забудованої площі. По сегорічнім розширеню і устроєню відповідає він вповні і найвибаглившим вимогам. Просторі, сонячні і відповідно устроєні комнати на найвишім поверсі призначені виключно до спання. Наука шкільна відбуває ся в окремих виключно на се призначених шістьох комнатах шкільних (класах), а наука позашкільна в чотирох окремих дуже просторих і сьвітлих салях (музеях). Їдло подає ся в незвичайно просторій, бо 19 метрів довгій а 11 метрів широкій їдальни. До рекреацій і гімнастики в зимовій порі і в часі непогоди служать кромі просторих коритарів велика 6½ метрів висока належито вентильована саля в партері. Для хорих інституток призначені осібні, відповідно після санітарних приписів устроєні, ізольовані комнати (інфірмарі). На тім самім поверсі, що комнати шкільні і музеї, находить ся також відповідно пристроєна саля, призначена виключно на екзорти і спільні молитви. Коли еще додамо, що ціле забудоване заосмотрене в водопроводи, котрі розпроваджують воду просто з керниці по всіх комнатах і убікациях, що кальоріферичні печи огрівають навіть всї коритарі і сходи, та що в новім крилї устроєно великим накладом купелї теплі і зимні, іменно ванни, теплі і зимні туші, а навіть парню (лазню), то певно призна кождий, що зроблено все то, чого вимагають не тілько гігієна шкільна і домашна, а навіть новочасний комфорт.

Условія принятя до Інститута такі: За науку враз з поміщенєм в пенсіонаті виносить оплата за одну дівчину 20 злр. (40 корон) місячно. Коли родичі поміщають в Інституті дві або більше дівчат-сестер, обнижаєсь оплата на 15 злр. (30 корон) місячно за одну. За саму науку шкільну ученицї доходячі, т. є. не поміщені в інститутскім пенсіонаті платять 4 злр. (8 корон) місячно.

В міру фондів Товариства, що залежить головно від численної обсади Інститута ученицями за повними оплатами, приймає Видїл бідні ученицї сироти (в першій лїнії по сьвященниках) за половинну оплати або зовсїм дармо.

За науку гри на фортепянї платить ся окремо місячно по 5 зр. (10 корон), а за науку танцїв одноразово 6 злр. (12 корон). Рівно-ж за осібною оплатою буде подавати ся наука языка англійского, гри на фортепянї і цитрі, малярства і крою плаття. Висота оплат за ті предмети залежить від числа учениць.

Коли зголосить ся відповідне число учениць, то буде подавати ся як і в попередних лїтах, рівнож за осібною оплатою, наука языка латиньского в цїли приспособленя учениць до клясичних гімназий.

При вступі учениць до Інститута оплачують Родичі взгляднo Опікуни:

а) вписове в сумі 3 злр. 50 кр. (7 корон). Ученицї доходячі оплачують в сумі 1 злр. 50 кр. (3 корони);

б) задаток на конечні видатки інститутки, як пр. прибори шкільні і до ручних робіт, музикалія (ноти, етуи і т. п.), лїкарські лїки, направу обуви і прч. т. п., в сумі 5 злр. (10 корон). По вичерпаню тої суми обовязані відповідну дальшу суму грошеву;

в) за перший місяць пенсію (оплату за удержане), оплату за науку музики і всїх прочих предметів необовязкових, котрі як згадано вище, оплачують ся окремо. За кождий слїдуючій місяць мають бути ті (тут під в) наведені) оплати зложені взглядно надіслані почтою найдальше до 10 н. ст. кождого місяця. На случай занедбання того терміну послїдує упімненє, а коли-б се позістало безуспішним до кінця дотичного місяця, наступить виданє ученицї з інститута.

На всї ті виплати, належитости і вище під б) згадані видатки кождої ученицї веде Заряд Інститута точний рахунок біжучий, відписи котрого удїлає ся Родичам взглядно Опікунам інституток.

Всї гроші вплачувані лично належить складати виключно на руки управительки, і то лиш за виданєм поквітованя з призначеної на се книги шнурової (квітаря). Гроші наділані почтою належить адресовати виключно до „Видїлу Товариства Руский Інститут для дівчат в Перемишли".

Кромі сьвят Різдвяних і Великодних дає заряд інституткам лиш в дуже важних случаях дозвіл виїздити і то тілько на виразне письменне або устне жаданє Родичів або Опікунів.

Місячна пенсия (оплата за удержане) не може бути відтягнена по причинї виїзду інститутки на сьвята Різдвяні, Великодні або по иньшій причині, виняшши случаї довшої слабости, о якій Видїл Товариства мусить бути письменно повідомлений.

Родичі або Опікуни інституток суть обовязані поносити відшкодованє за всї надзвичайні злосливі ускодженя чи то інвентаря чи то иньших уряджень Інститута, які споводували їх дїти. Рыгор сей, перестеріганий у всїх виховуючих заведеннях з огляду на порядок і чистість не менше із дбалости про майно заведеня, есть у нас тим конечнїйший, що наш Інститут, як вже вище сказано, зістав сего року наново устровний дуже великим накладом грошей, а передчасне зужитє того устровня не тілько що понижило би уровень нашого заведеня але привело би его певно над берег руїни.

В кінци обовязані Родичі чи Опікуни при вступі їх дїтей до Інститута статн членами нашого Товариства, зложити річну членьску вкладку та підписати предложену їм в тій цїли декларацию що до точного вплачуваня належних оплат.

Кожда ученица мусить мати при вступі до Інститута слїдуюче виносаженє: 1) сінник (190 цтм. довгий, 90 цтм. широкий), 2) подушку, 3) ковдру, 4) вовняний коцик до накриваня ліжка, 5) 4 пошевки на подушку, 6) 3 тонші простирала під ковдру, 7) 3 грубші простирала на ліжко, 8) 6 сорочок, 9) 6 білих кафтаників, 10) 6 пар майток, 11) 6 пар чорних паньчохів, 12) 4 ручники, 13) 12 хусток до носа, 14) 4 спіднички білі і 2 кольорові вовняні (гальки), 15) 6 фартушків, з того 2 чорні вовняні (брукселїнові), а прочі 4 до праня, 16) 2 капелюхи, лїтний і зимовий, 17) рукавички лїтні і зимові, 18) верхний одяг лїтний (загортку) і зимовий (плащ), 19) 3 суконка: одну на сьвята, а дві на буддень, одну лїтну, другу зимову. Що-до барви суконок то було би пожадане, щоби верхні одяги і суконка сьвяточна були гранатові, а суконки буденні: зимова бордо, а лїтна ясна; но впрочім нема ту примусу а лишає ся все до вподоби Родичам та Опікунам. З огляду на цїли педагогічні має бути фасон суконок можливо скромний без всяких

зличних а впадаючих в очи прикрас, щоби лиш одїж визначала ся старанним викінченєм та відповідала вимогам вигоди і свободи рухів.

Для доповненя випосаженя мусить кожда інститутка мати конечно еще 2 пари черевиків нових або в цїлком добрім станї, так щоби підчас коли одної пари інститутка зужие, друга пара находила ся в руках порядкуючої служби, і так кождого дня на переміну.

Для удержаня порядку і здоровля мусить кожда інститутка мати еще: 2 гребенї, рідкий і густий, 3 щітки, а то: до суконок, і до зубів, мило в відповіднім сховку; если інститутка має коротке волосе, також відповідні гребінчики або ґердани.

Всї вище згадані предмети мусять бути або нові або находити ся в цїлком добрім станї і мусять бути старанно і виразно позначені початковими буквами дотичної ученицї. За незначену або недбало позначену одїж і біле заряд не відповідає. Кромі того кожда інститутка есть обовязана всї свої річи назначити числом, яке получить при вступі до Інститута. Від учениць котрі вже були в Інститутї і мають знов повернути, жадає ся, щоби число, котрим їх річи були в минувшім році шкільнім позначені, задержали і на сей рік шкільний та щоби вже в часї ферий всї свої річи тим числом (о скілько покаже ся потреба) на ново позначили.

Квестия старанного значеня річей есть дуже важна. Будучі наші женщини набирають через те почутя ладу та замилованя до порядку. Родичі чи Опікуни не наражають ся на евентуальні страти а Заряд інститута при менших трудах зискує довірє і омиває незаслужених закидів.

Всї річи інститутки мають бути потрійно списані. Один з тих списів одержує надзирателька, котра при вступі інститутки річи відбирає, другий надзирателькою підписаний позістає в руках Родичів взглядно Опікунів для остаточного порозуміня при виїзді інститутки, третій дістане ученица в тій цїли, щоби могла брати участь при порядкованю річей.

Кожда інститутка получає в Інститутї: ліжко, малу шафку коло ліжка з шуфлядкою (нахткастлик), кожда окрему шафу на сукнї капелюхи і т. п., одну осібну полицю в спільній шафі на біле і окремий пульт (столик) на книжки і прибори наукові в салях до науки (музеах). Не вільно інституткам привозити до Інститута кромі одного малого сьвятого образка над ліжко, нїяких иншіх власних частей устроєня, як образів, диванів, шафок і т. п.

Рівнож не вільно інституткам кромі молитвослова і приписаних книжок шкільних мати иньші книжки, як лиш такі, на які заряд позволить.

Всяка переписка листовна веде ся посредством заряду. Листи надходячі до інституток (кромі листів від Родичів і Опікунів) підлягають контролї Інститута.

Письменні зголошеня, заосмотрені в 1) метрику крещеня, 2) сьвідоцтво шкільне і 3) сьвідоцтво щіпленя віспи, належить присилати на руки Івана Матковского, господаря Руского Інститута для дївчат в Перемишлї, найдальше до 25 н. ст. серпня 1901.

В кінци звертаємо ще увагу, що тілько зголошеня вчасно наперед внесені будуть могли бути увзгляднені, позаяк вже до тепер увійшло значне число зголошень.

Від Видїлу Товариства „Руский Інститут для дївчат в Перемишли“.

О. Іван Войтович,
предсїдатель

О. Мирон Подоліньский,
містопредсїдатель.

О. Михаїл Мриц.

Алексей Ярема.

О. Йосиф Кишакевич.

Дмитро Чеховский.

Іван Матковский,
господар Інституту.

КОНКУРСИ.

— Видїл Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурс на принятє учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1901/2.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещеня ученика, 2) сьвідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) декларацию що до місячної заплати, котра виносить 20 зр., 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні, 5) хто не есть членом Руского Тов. педагогічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театиньска ч. 19, на руки члена видїлу Костя Паньковского.

В склад комітету, занимаючого ся веденєм дїл Інститута входять: директор Едвард Харкевич яко голова, проф. Ілия Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожиньский і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведенє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає ѣї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати инъших відомостий, теоретичних і практичних. Час вносити подання о принятє визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1901.

— Руске Товариство педагогічне у Львові прийме в слїдуючім роцї шкільнім до своєї Бурси (ул. Вірменьска ч. 2. II пов.) 50 убогих учеників рускої ґімназиї за місячною оплатою 12 до 24 корон. Подання заосмотрені послїдним сьвідоцтвом шкільним і сьвідоцтвом убожества належить

вносити на руки Дирекції ц. к. академічної ґімназії у Львові до 15. н. ст. серпня 1901. Кандидати одержать відповідь в послїдних днях серпня с. р.

Від Видїлу.

— Руске Товариство педаґоґічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релїґійно-морального та товариского вихованя для дївчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, сьвітло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учительки з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школї видїловій за окремою винагородою.

Поданя звернені до Видїлу Рускоґо Товариства педаґоґічного належить вносити до 10 н. ст. серпня 1901 на руки директорки економ. Впов. Пані Ґерміни Шухевичевої, ул. Собіщинн ч. 7 у Львові. — *Видїл.*

— До женьскоґо інституту Рускоґо Тов. педаґоґічного у Львові принимати ся будуть дїти членів Рускоґо Тов. педаґоґічного. До поданя долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) свідоцтво шкільне з послїдного курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон (по зниженых цїнах не буде ся принимати), 4) 2 корони на видатки кореспонденцийні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за зужите меблїв.

Інститут посилає дївчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, сьвітло, послугу і прає за місячною доплатою 1 кор.; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашне і товариске веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає ей; 5) доставляє їм нагоду придбати иньших відомостий теоретичних і практичних.

Ученицї мають привезти з собою слїдуючу ґардеробу: сорочок 6, кафтанників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхну зимову і лїтну, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. (Пожадані були суконки сива (попел.) і ґранатова). Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами імени і назвиска ученицї. Потрібний спис біля. За науку на фортепяні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно (з коломийкою по 16 кор.). Поданя треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1901 на руки Директорки економ. Впов. Пані Ґерміни Шухевичевої ул. Собіщинн ч. 7. у Львові. — *Видїл.*

— В бурсї удержуваній Філією Рускоґо Товариства педаґоґічного в Станиславові знайде помїщенє в шкільнім роцї 1901/2 30 учеників рускої народности, учащаючих до шкіл публичних в Станиславові за місячною оплатою з гори по 16 до 24 корон ґотівкою.

Поданє о принятє треба внести найдальше до 31 н. ст. липня до видїлу Філії Рускоґо Товариства педаґоґічного в Станиславові на руки п. Мариана Якимовскоґо, учителя школи видїловоі в Станиславові, ул. Голуховскоґо

ч. 65. До подання належить долучити: 1) послїдне свідоцтво шкільне, 2) свідоцтво хрещення, 3) свідоцтво убожества, 4) декларацию що до висоти місячної оплати.

Петент має виказати ся, що есть членом Руского Товариства педагогічного, або вступить в члени, надсилаючи вписове 1 К. і річну вкладку 1 К.

Питомець дістане в бурсї мешкане, харч, опал, свїтло, пране і належитий догляд, натомість мусить мати власне біле відповідне, обуве, одежу і постїль.

На переписку треба долучити до подання 45 сот. марками почтовими.

Видїл Филії руского товариства педагогічного в Станиславові:

О. І. Порайко, голова. *Ем. Кадайска*, секретарка.

— Видїл товариства „Руска Бурса в Новім Санчи“ подає до відомости, що з днем 1. н. ст. вересня 1901 знайде поміщене в тій бурсї до 50 учеників греко-кат. обряду і рускої народности, почавши від III кляси народної школи аж до IV кляси гімназиальної за місячною оплатою з гори найменьше по 8 зр. (16 корон) готівкою. Видїл товариства однак може в надзвичайних випадках зниэити тую оплату деяким убогим а спосібним хлопцям. Питомець дістане в бурсї мешкане, поживу, опал, свїтло, пране і належитий догляд; натомість мусить мати власне відповідне біле, обуве, одежу, постїль і власні книжки.

Позаяк доси переважна часть Лемків легковажить собі обовязки свої, бо віддавши нам дитину свою голу і босу, забирає няньо (батько) чим скорше ноги на плечі, тай гайда домів і більше до бурси не показує ся, міркуючи, що „ті пани добрі не дадуть дитині загинути“, — Видїл остерігає на перед, що жаден питомець не буде впущений до бурси, поки не викаже, що має позначені 4 сорочки, 3 пари ногавиць, 2 простирала, 3 ручники, 1 пару добрих чобіт і тревале одіне одно лїтне, а друге зимове.

Подання о принятє мають внести інтересовані найдальше до дня 5. н. ст. серпня 1901 до Видїлу „Рускої Бурси в Новім Санчи“. — До подань долучити треба: послїдне свідоцтво шкільне, метрику і свідоцтво убожества. В поданю має отець (мати) або опікун питомця виказати, що є членом товариства, а крім того має зложити декларацию, яку місячну оплату за хлопця складати буде. — Піднести годить ся, що ми на купно реальности за 46.000 корон задовжились грубо, банкротовати не хочемо, а до того будова церкви є для нас справою пекучою.

Від вношеня згаданих подань не є вільні дотеперішні питомці бурси.

Новий Санч, дня 10. липня 1901.

Черкавский, секретар. *Лїпиньский*, предсїдатель.

— Видїл „Шкільної Помочи в Самборі“ оголошує конкурс на принятє 35 учеників до Бурси імени сьв. Йоана Хрестителя з річницем до дня 15. н. ст. серпня 1901 під такими услівями: 1) За хлопцїв, дістаючих з дому харч в натуралїях, доплачує ся дві корони місячно з гори. 2) За учеників на цїле удержане без праня, с. є. за мешкане з харчем доплачує ся

місячно двацять і чотири корон з гори кождого місяця. 3) На видатки і зужитє інвентаря кождий ученик платить при вступі одну корону. 4) При принятю учеників до Бурси мають родичі або їх опікуни постарати ся для питомців о потрібне біле і постіль. Устні зголошенія або поученія письменні з долученєм марки за 20 сот. на відповідь треба вносити на руки о. Михайла Ортиньского в Самборі.

Від Видїлу „Шкільної Помочи“ в Самборі 16. липня 1901. — Предсїдатель *М. Ортиньский*, секретар *Будзїньский*.

— Видїл Бурси ім. сьв. Онуфрия в Ярославі розписує сим конкурс на принятє учеників до тої-ж Бурси на рік шкільний 1901/2. Подання, заосмотрені сьвідоцтвом шкільним, сьвідоцтвом убожества і декларациєю вітця або опікуна що-до місячної доплати, треба вносити на руки Видїлу найпізнїйше до 15. н. ст. серпня 1901. Найнижша доплата в тім році шкільнім виносить 7 злр. (14 К.) місячно. — Від Видїлу Бурси ім. сьв. Онуфрия.

— Видїл Рускої Бурси в Бережанах прийме в слїдуючім роцї шкільнім 40 питомців на мешканє і цїлковите удержанє за відповідною доплатою. Принимає ся лише учеників з низшої гімназиї. Подання (без стемпля) о принятє належить внести найдальше до 20. серпня на руки адв. д-ра Андрія Чайковского в Бережанах. В поданю належить виразити: яку заплату приріка ся платити Бурсї на случай принятя. До подання належить долучити послїднє сьвідоцтво шкільне і сьвідоцтво убожества. Бувші питомці Бурси, котрі залягають з заплатою за попередний рік, не будуть приняті до Бурси. — За Видїл Рускої Бурси в Бережанах: *М. Соневицкий* голова, *М. Ліськевич* секретар.

— В Рускій Бурсї в Тернополи може найти на рік шкільний 1901/2 поміщенє 64 учеників. Шість місць безплатних надає Впр. О. Андрій Качала, гр. кат. парох в Медини п. Скорики, а 58 учеників прийме Видїл Рускої Бурси за місячною доплатою 16 до 40 К. Дванацять учеників, котрих родичі обовязали ся платити 16—24 К., принявши Видїл вже перед феріями (11/7 1901), тож лишило ся вже лише 46 місць до обсадженя на найблизшім засїданю Видїлу, котре відбуде ся 16. серпня 1901.

Тому звертає ся увагу інтересованих, щоби завчасу внесли подання, бо внесені пізнїйше лишать ся неполагоджені. Заразом звертає ся увагу інтересованих на то, що подання з деклярованою доплатою низшою від 16 К. суть безпредметові, бо Руска Бурса в Тернополи не має жадних фондів, з котрих могла би удержувати учеників за низшу доплату.

До поданя треба долучити заадресовану карту кореспонденцийну на відповідь, а при введеню сина до Бурси з початком шкільного року мусять явити ся родичі, або опікуни учеників особисто і підписати декларацию доплати. — За Видїл: *П. Мостович*.

— В Інституті науково-виховавчім під зарядом СС. Василіянок у Львові знайде з слїдуючим роком шкільним уміщене 40 учениць. Тому, що звиж 30 місць вже замовлено, зволять інтересовані Родичі чи Опікуни дїтей поспішитись зі своїми зголошеннями. Місячна оплата виносить 42 корон, з наукою музики 52 корон. Зголошеня просимо адресувати на руки: *С. Марія Хомишська*, Ч. С. В. В. Ігуменя Монастиря і Настоятелька Інституту, Львів, ул. Зибликевича ч. 24.

— В Інституті дівочім під зарядом СС. Василіянок в Станиславові знайде із слїдуючим роком шкільним уміщене 25 учениць, з тих лиш 10 ще не замовлені. Місячна оплата 40 корон. Зголошеня просимо адресувати на руки: *С. Анна Теодорович* Ч. С. В. В. і Настоятелька Інституту, Станиславів ул. Заболотівска ч. 13.

— Видїл Товариства „Бурси ім. сьв. О. Николая“ в Перемишли подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року 1913 найде більше число питомцїв з шкіл середних поміщене в Бурсї Товариства під слїдуючими услівями:

I. Родичі взглядно опікуни зволять найдальше до дня 15 н. ст. серпня с. р. надіслати свої прошеня (без стемпля) до Видїлу Бурси на руки председателя п. Григория Цегланьского директора ц. к. II. гімназиї. До прошеня треба долучити: а) метрику хрещеня, б) сьвідоцтво убожества, в) сьвідоцтво шкільне з послїдного півроку, г) сьвідоцтво моральности, коли кандидат не ходив до школи публичної, д) заявлене родичів взглядно опікунів, кілько они обовязують ся доплачувати за кандидатів в грошах а скілько в натуралїях.— Увага. Бувших питомцїв Бурси в минувшім шкільнім роцї не дотикають услівя під а) і г). — Желаючи поміщеня за цїлою оплатою місячно 34 кор. не предкладають сьвідоцтва убожества.

II. Отець або опікун принятого до Бурси питомця має: 1) заплатити на з'ужите інвентаря 6 кор. на рік; 2) доставляти деклярована квоту доплати на харч з гори місячно; 3) на пране біля зложити на початку першого і другого півроку по 2 кор.; 4) на устроене бібліотеки для питомцїв 2 кор. річно.

III. На вступі в заведене питомцї мають виказати ся достаточним білем і одежию, именно мусить кождий мати: 6 пар біля, ковдру, подушку, 4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хустинок до носа, 2 пари чобіт, одїж лїтну і зимову.

IV. Желаючі одержати відповідь на своє прошене зволять долучити карту кореспонденцийну з докладною адресою, а коли долучать марку почтову на 45 сот., то одержать свої прилоги за почтовим рецепісом. — Увага: а) приняті питомцї бурси мають явити ся найпізнїйше дня 3. н. ст. вересня о 3 годинї з полудня в мешканю Бурси (улиця Баштова ч. 25), щоби піддатись лїкарским оглядинам; при тім родичі або опікуни зложать свої заявленя і иньші під 3) наведені оплати; б) вписи відбувають ся 29, 30 і 31 н. ст. серпня а до першої кляси 2 і 3 н. ст. вересня; в) родичі або опікуни мають вносити свої оплати лично або почтою до каси Бурси на руки касиера а не посредством своїх дїтий.

Подання без точного заявленя, кілько найбільше обовязують ся доплачувати грішми взглядно натуралїями не будуть увзгляднені.

Родичі і опікуни, бажаючі помістити в Бурсї своїх синів взглядно пупілїв, обовязані бути членами товариства. Прошеня питомцїв залягаючих з якими-небудь доплатами зовсїм не будуть увзгляднені, коли до 10. серпня залеглости не будуть вирівнані.

Від Видїлу Бурси імени сьв. О. Николая. Перемишль, в липни 1901.

Гр. Цеглинъский, предсїдатель. *Др. Т. Кормош*, секретар.

— Збір учительскій муж. ц. к. Семинарії учит. у Львові оголошує конкурс на 50 місць в інтернатї, що буде відкритий з 1-им вересня с. р. для учеників Семинарії. Оплата місячна 30 К. Ученики, котрі одержать стіпендию, платити-муть 10 К. місячно. Крім того кождий з принятих зложить 10 К. яко вписове в дни вступленя до інтернату і має заосмотрити ся в 1 подушку, 1 коц до накриваня, 4 простирала, 4 пошевки на подушку, 6 сорочок, 6 ногавич, 6 пар скарпиток, 4 ручники, 6 хусточок, 2 пари обуви, 2 одяги і плащ зимовий. В інтернатї одержать ученики крім старанного догляду: поміщене, удержане, опал, свїтло і пране. Подання неостемпльовані вносити належить на руки Дирекції муж. Семинарії учит. у Львові, ул. Калїча ч. 5, до 30 серпня с. р.

— В інтернатї Рускої Бурси Стрийскої знайде в слїдуючім році шк. 40 питомців приміщене і цілковите удержане за оплатою 30 Корон місячно, котра то квота в случаю неторичного убожества компетента може бути і обнижена.

Родичі а взглядно опікуни, желаючі примістити своїх пупілїв в інтернатї мають 1) вступити в члени дїйстві товариства з вкладкою річною 6 К. 2) зложити писемну декларацию, котрою з'обовязують ся в перших днях місяця платити з гори умовлену квоту, 3) предложити свідоцтво шкільне з послїдного півріча, і 4) свідоцтво убожества если компетують о знижку оплати, 5) залучити 45 сот. марками на реком. відповідь. Подання належить вносити на руки Вп. проф. Гната Гошовского в Стрию в терминї до 1 серпня с. р. Подання пізнїйше внесені не будуть увзгляднені. Першенство в принятю мають ученики, бувші питомці бурси, котрі виказались добрим поступом в науках і не мають жадних залеглостий в оплатї. Щоби улекшити нашим селянам приступ до гімназиї, порішив видїл 10 місць з повисшого числа відступити для учеників шкіл народних.

Ученики, принятї до інтернату мають виказатись відповідною скількостию біля значеного, зложити 2 К. річно за зужите інвентаря, 2 К. піврічно за пране і 1 К. річно на бібліотеку. — Від Видїлу Рускої Бурси Стрийскої. *Юл. Федусевич* предсїдатель, *Д. Мосіонда* секретар.

— **Товариство „Шкільна Поміч в Коломиї“** приймe з початком 1891/2 року шкільного коло 33 учеників рускої ґімназиї (кляс приготовляючої і I—VIII-ої) до свого Інститута. Своїм питомцям дає Інститут цїле удержане, надзір і провід домовий, а також і меншу поміч в науцї. Оплата виносить на рік 4 К. на інвентар, 2 К. на кореспонденцийні видатки, 2·40 К. за річну вкладку членьску і місячно від 16—34 К. а за пране біля 1 К — платних кождого місяця з гори. Тоті, що хотіли би бути принятї за низшою оплатою, як 34 К., мають залучити до просьби крім деклярациї місячної оплати, свідоцтво убожества. Питомцї мусять при принятю виказати ся, що мають три рази зміняти біле на постїль, 6 пар біля, 6 ручників, 6 хусточок до носа, сїнник і 2 пари обуви. Кождий принятий дістає карту принятя, без котрої не сьміє спровадити ся до Інститута. Зголошувати ся треба до Товариства „Шкільна Поміч в Коломиї“ на руки директора рускої ґімназиї до д. 25. серпня с. р.

Від Видїлу „Шкільна Поміч в Коломиї“ дня 5. липня 1901. — *Гр. Наливайко*, секретар.

Оповіщеня.

— **Вписи** на I рік женьскої семинариї учительскої у Львові, на курс фребльовский, до школи вправ і до огородця фребльовского, відбудуть ся в днях 29., 30. і 31. серпня, а на р. II, III і IV дня 2. вересня від год. 9—12 рано. Кандидатки зголошуючі ся на I рік і на курс фребльовский, мають предложити: 1) метрику на доказ укінченого 15 (на курс фребльовский 16) року житя, 2) послїдне свідоцтво шкільне, заглядно також 3) свідоцтво моральности, 4) свідоцтво здоровля і защепленої вісни. Кандидатки на I рік піддадуть ся вступному іспитови з обсягу 7 кляс виділових, з релїґії, польского язика, руского, нїмецкого, рахунків, ґеометриї, істориї, природничих наук і фізики. На курс фребльовский: з релїґії, польского (реалїя) і руского язика. Всї кандидатки мусять віддавати ся пробі голосу і слуху та предложити прібки з каліґрафії, рисунків і ручних робіт. По силї розпорядженя шкільної власти краєвої, на случай успішного висліду іспиту, першенство в принятю будуть мати дочки народних учителїв, опісля кандидатки замісцеві, вкінци місцеві. Принаті ученицї замісцеві мусять мешкати у визначених їм дирекциєю домах (інтернатах), обнятих спільним реґуляміном, піддаючих їх під догляд заведеня, головно „дирекциї“. Кошти удержаня поносять ученицї, а заведеня субвенціонує лише після опроможности стипендіями. На I рік може бути принятих найбільше 60 учениць, на курс фребльовский 50, а на II, III і IV рік задля браку місця не приймає ся нових кандидаток.

— **Квалїфікацийні іспити** перед іспитовою комісиєю для учителїв народних шкіл в Перемишли розпічнуть ся дня 16. вересня. Подання треба вносити за посередництвом окружних шкільних рад до дирекциї іспитової комісиї в Перемишли найдальше до дня 10. вересня с. р.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ

НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботанїки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботанїки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новійшім закладі потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисшає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 17. Львів, 5. вересня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Хроніка львівскої академічної ґімназиї.

(Дальше.)

Провізоричний плян науковий на слїдуючий рік шкільний одержує збір учительский доперва з кінцем серпня 1849. р., а позаяк рівночасно розпорядком міністеріяльним з липня того року велено т. зв. фільософічні студиї, які були доси на университеті львівскім під окремим директором, прилучити до ґімназиї і тим чином се заведене зросло до осьми кляс, винаймає префект при улици валовій поза будинком ОО. Бернардинів під тодішним числом 270 одну убікацию для 2. ліцеальної с. в. для осьмої кляси за річний чинш 350 фл. мон. конв. В клясї VII. і VIII. мали ще провізорично учити професори университету.

Сї дві нові кляси представляють зразу під зглядом дисциплїнарним трудні до керованя елєменти; була то вже молодїж старша, що увійшовши в ті кляси користувала ся свободою академічною і відокремляла ся від ґімназистів; однак вже по двох роках зросли і ті кляси з орґанїзмом ґімназиї в одну цїлість і піддали ся ґімназіяльній карности.

З новим шкільним роком 1849/50 настає важнїйша зміна в тім, що заведено язык нїмецкий яко окремий предмет науки. Ся хвиля зазначує ся кількома екцесами і демонстрациями учеників кляс висших проти учителя того предмету. Коли демострация мимо остороги повторила ся, був збір учительский приневолений заступати науку в VII. клясї, а по переведенім слїдствї покарати 5 учеників виключенем із всїх ґімназиї, чотиром дано т. зв. consilium abeundi, сїмох покарано карцером.

З тої нагоди слїдує в хроніцї префекта довша, дуже цїкава елюкубрация, в котрій пояснює ся ненависть молодежи до професора — Нїмця обставинами політичними в краю. „Dem verhaltenen Unmuthe — кінчить префект — musste Luft gemacht werden, ein Conflict musste erfolgen — und dass dies bald nach dem Beginne des Schuljahres geschah, war nur zum Heile der Lehranstalt. Die bei diesem Anlass gegenüber der Jugend gezeigte Entschiedenheit und Energie hatte die nachhaltigsten, besten Folgen.“

Така демострація повторила ся еще в р. 1867/8, коли у висших класах академ. ґімназиї заведено викладний язик польский.

Від того часу по нинїшний день такого, ані навіть подібного екцесу в нашій ґімназиї не було.

Дальша зміна, котрою зазначує ся заведене учителїв фахових, була в тім, що директор дня 24. грудня 1849. р. іменував вперше господарів для всїх класс.

Звільна і постепенно входить в житє язик викладний нїмецкий у всїх предметах науки а навіть при науцї языка латиньского. Рівночасно латиньскі доси блянкети сьвідоцтв і заголовки катальогів зміняють ся на нїмецкі.

Як трудно було учителям освоїти ся з тою зміною, як небезпечним і шкідливим видає ся їм усуване латиньского языка із становища, яке до тепер в ґімназийній системі занимав, оказує ся з реляциї збору учительского до ґуберніі з д. 9. липня 1849. р., де між иньшими читаємо: „Es ist als ein schlimmes Zeichen von dem zunehmenden Verfalle der Latinität zu betrachten, wenn ihre Vertreterin die lateinische Schule, sich derselben in ihren Urkunden und Schriften nicht ungestört bedienen dürfte; wenn dieser anderwärts so hochgeschätzten Sprache, mit welcher Rom zu seiner Zeit den grösseren Theil des Keiserthums beherrschte, immer mehr von ihrem guten Recht entzogen, und wenn sie, so zu sagen, aus ihrem Eigenthum vertrieben würde. Die in dem diesfälligen Zeugnisse vorkommenden Ausdrücke sind selbst dem minder Gebildeten verständlich und geläufig und es ist daher noch viel weniger zu fürchten, dass sie diejenigen nicht verstehen sollten, die einst selbst in diesen Schulen waren und für welche sie zunächst und vorzugsweise bestimmt sind. Man kann sich der Besorgnis nicht entschlagen, dass heute oder morgen, bei dem ärgerlichen Sprachenkampfe die eine oder die andere Nationalität selbst die deutsche Sprache, die man soeben an die Stelle der lateinischen setzen will, zu verdrängen suchen wird, was unter den obwaltenden Umständen durchzusetzen vielleicht nicht schwierig wäre. Dann wäre der Zeitpunkt in der That gekommen, wo man die öffentlichen Gymnasial-Zeugnisse nur in dem einen oder dem anderen Orte oder Lande, nie im ganzen Reiche verstehen würde, wie es bis nun zu mit den ungarischen Gymn. Schulzeugnissen schon in der That der Fall war. Diesem hereinbrechenden, mit bedenklichen Folgen verknüpften Übel könnte allein durch die Beibehaltung der latein. Sprache in den Gymnasialzeugnissen mit Erfolg zuvorgekommen werden".

Сю реляцию предкладає збір учительский з нагоди оцїнки нових блянкетів сьвідоцтв і катальогів ґімназияльних.

З р. шк. 1849/50 входить звісний всїм органїзацийний начерк (Organisationsentwurf) для ґімназий по части в житє і від того часу слїдує зміна за зміною,

Одну з найповажнїйших своїх атрибуций с. є. іспитоване кандидатів звання учительского і оцїнюване їх елябораті тратить збір учительский в марті 1850. р, коли то Міністерство просьвіти заіменувало вперше провізорично на один рік комісию екзамінацийну для згаданих кандидатів; директором комісиї стає проф. унїв., Карльман Танїль; екзаминаторами зістають крім иньших також 2 члени збору учит. академ. ґімназиї, именно: Іван Гльох для языка нїмецкого і літератури і Яків Головацкий для языка руского і літератури.

Рівночасно а именно декретом міністерияльним з д. 9. мая 1850 були іменовані совітниками при ново-креованій Раді шкільній (Landesschulbehörde)

і провізоричними інспекторами Едвард Лїнцбавер, і проф. академ. ґімназиї Др. Евзевій Черкавский, а членами сеї власти шкільної між иньшими також провіз. директор акад. ґімн. Францішок Брунтер і професори тут. Евстахій Прокопчиц і Др. Амврозій Яновский.

Рік 1850 визначний для акад. ґімназиї і тим, що в вересню відбув ся тут вперше іспит зрілости під проводом пров. інспектора Лїнцбавера; до іспиту того приступило 78 абітурієнтів; з них 63 узнано зрілими, 15 репробовано на 6 місяців.

В очи впадає незвичайний зріст фреквенциї в тім роцї (825) і переповнене поодиноких клас (I. 136, II. 110, III. 107, VII. 152, VIII. 112 учеників), неподїлених на рівнорядні віддїли. Видає ся прямо неімовірним, щоби наука в тих класах переповнених могла відбувати ся хосенно для молодежи і взагалї успішно.

Та хоч уровень образованя мабуть не була анї так високою анї під взглядом наукового матеріалу так просторою, як нинї, то преціньмусїли то бути учителї незвичайної сили духа, що з'уміли мимо такої перепони при пересічно дуже добрій карности довести своїх учеників до пляном визначеної цїли. Тож і не дивниця, що саме в тім роцї поодинокі члени збору учительского одержують докази признаня, як декрети похвальні з міністерства, десятилїтні додатки до платнї, пров. директор Брунтер одержує золотий хрест заслуги з короною, а вкінци і цїлий збір учительский за дуже старанно і совісно переведену класифікацию декрет признаня від центральної шкільної власти. Однак як величезний поступ настав від того часу в методї научаня, показує ся хоч би лиш з того, що середників наглядних до науки крім одного ґльоба і дуже скромної збірки мінералів не посїдала наша ґімназия майже жадних. В р. 1850 мимо так великої фреквенциї і мимо того, що ґімназия в пожарі 1848 р. втратила все, що посїдала, не закуплено анї одного предмету для улекшеня і уліпшеня науки. Доперва зі слїдуючим роком шкільним зростають постійно середники наукові, позаяк на основі нових розпорядів побирає ся від учеників при вписах на сю цїль окремі датки і такси вступні.

В р. 1850/1 спадає фреквенция нараз з 542 учеників головно тому, що з початком того року засновано при т. зв. домінїканьскій ґімназиї у Львові чотири низші класи рівнорядні з польским язиком викладним.

Про які небудь старания Русинів, щоби дозвіл ученя в акад. ґімназиї в рускім язиці, не чуємо вже зовсїм, а перші проби тої науки, крім руского яко окремого обовязкового предмету для всїх учеників, именно в иньших ґімназияльних предметах устають зовсїм, по крайній мірі не згадує ся про них нїгде більше.

В падолисті р. 1850 відбував ся перший раз пробна лекция кандидата учительского, Франца Штіглера, в класї VI. в присутности директора, комісиї екзамінацийної, екзамінатора нїмецкої мови, обох ґімназияльних інспекторів і пров. директора акад. ґімназиї.

В лютім 1851 р. люструє в перше пров. інспектор, Едвард Лїнцбавер, наше заведене і виражає на конференції зборови учительскому своє вдоволене зі стану ґімназиї. Від того часу відбувають ся такі люстрациї через цїлу чергу лїт два рази кождого року.

В марті того року відбув ся другий іспит зрілости, именно для тих абітурієнтів академічної, домінїканьскої і черновецкої ґімназиї, котрі в попереднім реченци були репробовані. До іспиту письменного і устного присту-

пило 35 абітурієнтів, з тих 20 узнано зрілими, а 15 репробовано. Від того часу правильно два рази до року відбуває ся в нашій гімназії іспит зрілости, з початку в лютім і з весною, пізнійше в липні і в осени, о чім більше згадувати не будемо.

Через кілька слідуючих років веде ся наука без значнійших змін у всіх предметах в німецкій мові; навіть релігію учать катехити в части по німецки, в части по руски зглядно по польски і також в екзортах панує така сама мішанина.

До уваги гідних випадків належить розпоряд виданий Міністерством Вір. і Просьвіти в. р. 1854 по мисли котрого мали духовні комісарі, вибрані архиепископскими ординаріятами, вести надзір над наукою в гімназіях і госпітувати лекції не лиш релігії, але також всіх предметів в послідних трех місяцях кождого року і бути відтак присутними при наконечнім публичнім іспиті.

Першими такими комісарями були: з латинської митроп. консисторії кс. Канонік Адам Ясіньский, а з греко-кат. крил. О. Андрій Дуткевич; однак ті комісарі обох ординаріятів користають в академічній гімназії лиш дуже повздержливо зі свого права, а именно лат. комісар не являє ся кромі на іспитах зовсім в школі цілими літами, а греко-кат. госпітує лиш науку релігії.

В часі кримскої війни, коли Австрия виставила корпус обсерваційний на граници, заняла по закінченю шкільного року 1853/4 військовість всі убікації академічної гімназії на свої цілі, а именно на магазин мундурови і робітні. Позаяк опісля потребувало військо гімназіальних убікацій довше як через самі ферії, а відтак треба було перевести деякі конечні адаптації і уліпшеня по клясах, розпочала ся наука шкільна в р. шк. 1854/5 доперва дня 1. липня в наслідок пануючої у Львові холеричної пошести, котра навіть спосеред молодежи акад. гімназії кілька жертв забрала. Позаяк пошесть не вигасала, заряджено початок шк. року 1855/6 на день 17. вересня.

Рік сей визначний головно двома розпорядами що до нової організації шкіл середних, а именно в сім році одержав санкцию цісарску начерк організаційний і став вже нормою, чим були раз на завсігди знесені всякі доси лиш тимчасові заряджена. Окремим розпорядом управильнено дальше час науки і унормовано дні ферияльні для всіх країв коронних.

До р. 1856 відбував провізоричний інспектор гімназий Едв. Лінцбавер люстрації академ. гімназії що року двічи і за кождим разом, як наша хроніка стереотипно виражає ся, заявляє зборови учительскому своє вдоволене. В р. 1856 зістав іменований дісним інспектором гімназий в обсягу львівского намісництва і для Буковини Др. Евзевій Черкавский, котрий по люстрації в цьвітню того року, як каже хроніка, удїляв зборови учительскому на конференцию в педагогічнім і дидактичнім зглядї поучаючі вказівки, заохочуючі учителїв до нових змагань.

З роком 1857 слідує зміна в науці языка руского і польского. Оба учителї тих языків зістають дїйсними учителями (wirkliche Nebenlehrer), а наука одного і другого краєвого языка став зглядно обовязковою в академічній гімназії. Полишено отже рішеню родичів або опікунів вибір одного або другого языка.

Доси мусїли ученики, що записували ся на науку предметів надобовязкових: французке, італійске, каліграфію, сьпів, рисунки — платити певні

датки для учителїв тих предметів. Від р. 1857 переймає правительство обовязок оплачування тих учителїв і визначує їм певні річні ремунерації (прим. за каліграфію — 2 год. тижнево 100 фл. і т. д.).

На основі розп. міністер. з д. 11. марта 1857 входять в академічній гімназиї з р. 1858 вперше в житє рівнорядні кляси; поділено тодї клясу I. і II. Подїл сей (зазначений в табелї фреквенцій), причиняє ся певно до лучших успіхів в науцї, а есть очевидно великою полекшею для учителїв.

Від р. 1848 кермував заведенєм директор Франц Бруґґер, чоловік чесний і впрозумілий. Его урядованє припадає в часи дуже неспокійні, тож і удержанє керми вимагало великого такту і енергії. З початком р. шк. 1857/8 занеміг він вже в трете і на власну просьбу зістав найвищим рішенєм з д. 15. мая 1858 спенсіонований. По короткім заступстві заняв его місце на основі найвищої постанови з д. 20. липня 1858 дотеперішний директор гімназиї станїславівскої, Іван Піонтковскій. Наша хроніка виражає ся о нїм: „Ein Mann, der ausgezeichnet durch Festigheit des Charakters, durch seltene Menschenfreundlichkeit und rastlose Thätigkeit, nur das Wohl der Lehranstalt vor Augen hat“. Рівночасно перенесено вже тодї звізного досліджника природи нашого краю, проф. Максиміліяна Новицкого, зі самбірскої гімназиї до тут. заведеня. В хроніцї нашій з тої нагоди читаємо: „Wegen dieser Ernennugen darf man sich der Hoffnung hingeben, dass die Lehranstalt immer mehr gedeihen und einen ehrenvollen Platz unter den Gymnasien des Landes einnehmen werde“.

Що потреба було незвичайної енергії і такту, щоби молодїж удержати в карности в часах в краю нашім так неспокійних і бурливих, се річ певна; що се удавало ся заборови учительскому разом з директором, о тім свідчать численні згадки в нашій хроніці, прим. на ст. 138: „Den Umtrieben und gesetzwidrigen Verbindungen, deren die deutsche Lemberger Zeitung vom J. 1858 in ihren Nummern 177—180 und 190 Erwänung thut, war die Jugend des akadem. Gymnasiums fremd; sie beobachtete vielmehr zu allen Zeiten und so auch in diesem Schuljahre die loyalste Haltung und liess sich durch das ihr gegebene böse Beispiel auf keine Weise von ihrer Pflicht und loyalen Handlungsweise abwendig machen“.

З початком р. 1862/3 переселює ся академічна гімназия до Дому Народного, де займає убікациї на 2 а відтак на 3 поверсї і де остає до нинїшного дня. Тут годить ся нам згадати, що вже в р. 1873 задумували власти шкільні помістити академічну гімназию в окремім, своїм будинку, бо вже рескриптом з дня 19. липня Ч. 6328 Reskr. взивав Рада шкільна, узнаючи зовсїм невідповідне помішенє нашої гімназиї, тут. дирекцию, щоби безпроволочно предложила програму будови окремого будинку. В тій програмі мала дирекция виказати докладно число, розміри і сполученє з собою убікациї і по можности подати для будівничого подрібні вказівки до виконаня пляну будови, а опирати ся при тім мала дирекция на дотеперішних потребах заведенія, як і на потребі, яка в будучности може оказати ся.

На основі найвищої постанови з дня 4. цьвітня 1863 р. заведено з початком р. шк. 1863/4 в новій низшій гімназиї Франц Йосифа польскій язик викладний і доповнено се заведенє клясами вищими, котрі з кождим роком мали повставати. Ст кляси віднимано нїмецкій т. зв. домінїканьскій гімназиї, котра через те стала покищо низшою гімназиєю; полишено еї для тих учеників, котрих материнм язиком був нїмецкий або иньший чим польскій або руский. Рівночасно введено в академічній гімназиї, в котрій дїйсно більшість

молодежи була руска, в кількох предметах науки викладний язык руский з тим додатком, що в міру, як повстануть відповідні шкільні підручники і найдуть ся кваліфіковані до того учителі, всіх предметів буде учити ся в рускій мові.

Також і в гімназиї Франц-Йосифа заведено з р. шк. 1863/4 в V. класі викладну мову польску лиш в науках природи і в математиці. Тож полишено тим ученикам домівїканьскої гімназиї, що не хотїли або не могли учити ся по польски, свобідний перехід до V. класи академічної гімназиї, де і в сім еще році уживано майже виключно німецкої мови викладної.

В цїли постепенного введеня рускої мови, заряджено, щоби в I. класі учено латини на основі нїмецкого підручника Шульца парадігмів по руски. При науці географії, математики і наук природи мав учитель подавати ученикам номенклятуру німецку і руску, а ученикови полишено свободу відповідати по нїмецки або по руски; на учителїв в сій класі вибирано таких, що знали язик руский.

З роком шкільним 1867/8 заряджено науку у всіх чотирох класах низших виключно в язицї рускім у всіх предметах науки, а позаяк руских підручників шкільних еще не було, мала наука відбувати ся з помочию підручників в части нїмецких, в части польских, апробованих Міністерством.

Фреквенция в сім році дуже малїє так, що з низших класс лиш I. (78 учеников) поділена есть на рівнорядні віддїли.

На основі санкционованої ухвали соймової видано відтак на р. 1867/8 розпоряд, котрим введено у всіх висших класах академ. гімназиї язик викладний польский і розуміє ся, наука польского языка стала в тих класах предметом обовязковим. Директором академічної гімназиї став 1868 р. о. Василь Ільницкий.

Чимраз то скупійші відомости, які подає наша хроніка, уривають ся зовсім з р. 1868; всї протоколи і реляциї писані в язицї польскім яко урядовім. Одна з важнїйших послїдних вістий, які в хроніці находимо, есть згадка про рескрипт президияльний Намісництва з д. 10. сїчня 1868 р., повідомляючий збір учительский о розпочатій функциї Ради Шкільної для Галичини; подає ся до відомости регулятив сеї власти шкільної з зазивом, щоби дирекция всї реляциї, внесеня і просьби єї предкладала. Діяльність сеї власти розпочала ся торжественним Богослуженем дня 24. сїчня 1868, в котрім взяли участь: Намісник гр. Агенор Ґолуховский, всї члени Ради і збори учительскі з молодежию.

Від часу, як заведено в низших класах нашої гімназиї викладний язик руский, боре ся наука з невисказанними перепонами головно по причині браку руских підручників шкільних. Ученики мусять перекладати в мисли текст підручника нїмецкого або польского на руске, а опісля доперва слїдує переклад на латиньске або грецке. Наука нїмецкого в I. класі відбуває ся на підставі читанки рускої з IV. класи школи цародної, бо кромі руских читанок для чотирох низших класс нема еще жадної иншої книжки. Нема рівнож еще стійної номенклятури, а майже кождий учитель инакше річ називав. Тож раз-враз завзивав директор до порозуміня і до уживаня чистого народного языка, в чім однакож на перепоні стоїть брак якогось осередка, брак чистого народного языка, брак жерела для інформациї і поученя.

Кромі того видно з релацій дирекції і з розпорядів власти шкільної, що ся зміна робить ученикам, котрі з низших кляс переходять до кляси V., де вже викладний есть язик польский, великі трудности. Они не можуть відповісти вимаганям і зараз в 1 семестрі V. кляси оказують дуже слабі поступи. Тож заохочує ся пильно молодіж низших кляс до ревнійшої науки польскої мови. При тім пригадуємо, що польский язик був тодї в руских класах предметом надобовязковим, о котрім господарі кляс в звітах своїх навіть не згадують.

По мисли найвисшої постанови з дня 31. мая 1873. заряджує Рада шкільна краєва рескриптом з дня 2. вересня того року Ч. 93 Rskr. введене руского язика викладного в V. класї нашої гімназиї відтак постепенно в прочих класах.

Як ми вище згадали, в р. 1878 відбував ся іспит зрілости вже в рускім язицї. Від того часу також і всї акти, протоколи, катальоги, свідоцтва і звіти у внутрішнім дїловодстві пишуть ся виключно по руски.

Поминаючи всї зміни і уліпшена в методї і орґанїзациї науки, які слїдували в двох послїдних десятках лїт у всїх австрийских гімназиях, згадаємо лиш те, що дотичить виключно львівскої академ. гімназиї.

Розпорядом з д. 11. цьвітня 1877 р. Ч. 5336 завело ц. к. Міністерство Вір. і Просьвіти приготовляючу класу, котрої задачею мало бути, зменшити по можности ті трудности, з якими мають борот ся ученики І. кляси гімназиальної по причинї значних ріжниць в приготованю, з котрим вступають до тої кляси, особливо ж улекшити вступ до гімназиї хлопцям, що приходять із сїльских шкіл.

Сю класу опісля внесено з р. шк. 1894/5; в дотичнім розпорядї нема правдї поданих мотивів, однак не трудно їх догати ся: у Львові іменно є дві школи народні з руским язиком викладним: школа вправ при учительскій семинарії і 4-класна школа ім. М. Шашкевича; обі не так численно фреквентовані, як би можна сподївати ся. Сей наш здогад стверджує обставина, що в Перемишли і Коломиї, де нема таких шкіл народних, як у Львові, заведено приготовляючу класу.

На наш погляд була така приготовляюча кляса для академічної гімназиї о стілько пригідною, що гімназия одержувала з тої кляси певне число учеників вже уложених і вшколених, с. є привиклих вже до учителїв і до порядків гімназиї і приготовлених до гімназийної науки так, що бодай на сей гурток учеників можна було напевно числити, коли тимчасом ученики, приняті на основі вступного іспиту, становлять завсїгди елемент менше певний, бо сам іспит з ріжних причин не дає і не може дати достаточної запоруки належного приготовлення. Задля того також записували родичі учеників, репробованих при вступнім іспитї, охотнїйше до тої кляси, чим назад до школи народної.

З кінцем р. шк. 1878 видано вперше річний звіт („справоздане“) в язицї рускім. Хоч би лиш поверховне порівнане сего звіту зі звітами нашої гімназиї з послїдних років переконує о поступі в тім напрямі; звіт з того року обнимав ледво 44 сторін разом з розвідкою науковою, коли звіт прим. з р. 1900 займав без розвідки с. є. виключно часть урядова 57 сторін і подає як найдокладнїйший образ життя школи і єї змагань. Сам виказ зросту приборів наукових ріжного рода, особливо до науки наглядної, заслугує вже на увагу.

Дня 14. вересня 1880 р. відвідав Его Вел. Цісар Франц-Йосиф I. і академічну гімназию, вписав Своє Ім'я в пропамятній книзї і висказав директорови своє вдоволене з того, що чув і бачив. Школа наша приняла іменно нашого Монарха промовою одного зі старших учеників, піснями і скромною виставкою праць учеників.

При сій нагоді згадаємо, що збір учит. і молодїж обходила торжественно всї важнїйші памятні дни і ювилеї Найдостойнїйшого Цїсарского Дому з оказалостию, на яку лиш школу стало: торжественними Богослуженями, концертами, вітчитами і промовами.

Від р. 1886 почавши, що року обходжено торжественно роковини смертї Тараса Шевченка; при тих нагодах сповняла школа наша старанно задачу плеканя і розвиваня чувств патріотичних.

В таких хвилях давав ся завсїгди відчувати брак власної авлї, хоч з признанем піднести належить, що управа „Дому Народного“ відступала безкорыстно в такій потребі велику гарну салю для цїлий школи.

Коли приглянемо ся близше діяльности і працї збору учительского академічної гімназиї від часу, як в нїй заведено викладний язык руский, легко можемо собі представити трудности і перепони, з якими приходило тут бороти ся. Одною з найбільших вважаємо брак одвітних підручників шкільних і то в часї, коли ся руска гімназия була одинокою в краю, коли отже вкладжене і видане підручника не могло ся оплачувати. В тім зглядї належить ся вдячність Радї шкільній краєвій, котра для видавництва руских книжок шкільних зложила окрему комісию, виєднала у вис. Сойму значну субвенцию і в міру тих фондів старала ся запобігати тому великому бракови, який від початку через довгу чергу лїт спиняв розвиток і поступ науки.

Годить ся на сїм місци згадати, що не мало заслужив ся при тім видавництві бл. п. о. Василь Ильницкий яко член Ради шкільної і директор академ. гімназиї, знаменитий свого часу педагог і сьвітлий дидактик, котрий і сам переложив кілька підручників і умів членів збору учительского до тої працї заохотити.

Вправдї нинї вже майже всї давнїйші підручники руські не лиш по причинї заведеної пізнїйше нової правописи, але також зі зглядів річевих перестарілі і неужиточні, уміємо собі однакож представити, яким добродїйством були ті необходимі підпори науки з хвилею, як появили ся. В руській гімназиї мусїли ученики, як ми згадали, на книжках німецких або польских приготовлювати ся до лекций або виклади писати за учителями, що рідко без разячих похибок є можливе. Та хоч еще і нинї бракує кількох підручників, що утрудняє і спиняє значнїйші поступи в декотрих предметах науки, однак ситуация стає при печалливости Радї шкільної з кождим роком користнїйшою.

Під взглядом чистоти языка поступ видний: сьвітло помножая ся майже з кождим роком номенклятура на основі природних, в устах люду живучих формацій; в тім напрямі працї безперечно належить ся першенство в заслугах коло помноженя назв професорови Іванови Верхратскому.

Не можна тут помінути також професора Іларіона Огоновского, котрий вже від десяти лїт веде зі справдї бенедиктиньскою витревалостию коректу наших підручників.

Ярким браком, що здержує академічну гімназию в свобіднім розвою, есть убожество молодежи, брак средств удержаня, брак цїлям школи одвітного поміщеня для учеників. В міру як фреквенция зростає, давнїйші бурси

і інститут не вистарчають а всякі змаганя осіб школї живчливих розбивають ся о недостачу средств матеріяльних.

Иньшою невідрадною хибою есть зовсім неодвітне поміщене нашого заведеня. Як згадано вище, вже від року 1873 задумано виставити новий будинок. Нині, коли в наслїдок зросту числа учеників неминучою стала потреба винаймити кілька убікацій поза Народним Домом, надіятись можна, що в недалекім вже часї дочекає ся академічна ґімназия цїлям школи сприяючого поміщеня — власного, після вимагань ґіґієни урядженого будинку.

(Конець буде).

Метода С. Гелєра лїченя слїпоти з уродженя.

П. Гелєр, директор закладу для слїпих на Hohe Warte у Відни, представляє 7-лїтного хлопця, котрий по 14 місячнім лїченю его методою дійшов до того, що — хоч слїпий від уродженя — може тепер свобідним оком читати, розпізнавати краски, форми і предмети, уміє льокалїзувати і розріжняти одну річ від другої і то без посереднього діткненя і в ріжнім осьвітленю, так в штучнім як і в деннім надто в ріжнім віддаленю.

До виказу своєї методи дійшов Геллєр цїкавим способом, о котрім подаємо низше деякі подробиці. В протягу своєї 30-лїтної учительскої практики в заведеню для глухонїмих дїтий дійшов Геллєр до заключеня, що ті нещасливі єства мають в численних случаях цїлком розвинений орґан слуху, але мозок не є в станї відповідно регулювати відобрані враженя. У таких глухонїмих ходить головно о докладне пізнане їх умовних сил і о відповідне примінене до них лїчнично-педаґоґічної системи. Се суть случаї т. зв. психічної глухоти (Psychische Taubheit).

В 72 случаях з глухонїмими дїтьми діждав ся Геллєр так знаменитих результатів, що научив їх не лише докладно чути, але також і говорити, одним словом зробив їх при помочи своєї методи зовсім нормальними людьми.

Ті результати напровадили Геллєра на думку, що може дала би ся его метода примінити з рівно добрим наслїдком і в случаях психічної слїпоти (Psychische Blindheit) т. є у дїтий вправдї слїпих від уродженя, але обдарених здоровими очима — і лише не доходячих до понятя вражінь зору. В нїм збудила ся надія, що там де устав поміч лїкарів, може доказати чогось систематично приноровлювана педаґоґія. Що так дїйстно є, доказує слїдуючий случай представлений віденьскому лїкарскому товариству.

Перед трема роками привезено до заведеня для слїпих на Гоге Варте, котрого директором є Геллєр, двох хлопців з Угорщини, братів слїпих від уродженя, в вїці 4 і 5 лїт. Д. Геллєр зажадав від віденьского професора окулїстів, гофрата Фухса лїкарского сьвідоцтва, а той справдив, що оба хлопці мають цїлком здорові очи та що заходить случай психічної слїпоти.

Пів року робив др. Геллєр всякі усиля, аби привернути дїтям зір, але в кінци занехав дальші проби з своєю методою в переконаню, що при слїпоті она не удасть ся і відіслав хлопців родичам. Ті однак не стратили надїї і упросили директора, аби позволив робити дальші проби з ними на

Угорщині під проводом молодої учительки з его заведеня, на що він згодив ся.

Небавом почали надходити від тої учительки до Геллєра листи з щораз лїпшими вістками. Що не удало ся самому учителеви, то майже удало ся его ученици. Др. Геллєр зарядив отже по році знов спровадженє хлопця до заведеня і переконав ся, що дїйстно до „чогось“ допроваджено, зачим повернула надїя і віра в доброту методи, котру примінено на ново з цїлою прозористю.

Передовсїм ходило о то, аби викликати здібність відріжнювання темноти від сьвітла. В тій цїли уряджено сьвітлицю з рухомим вікном. Той покій можна довільно цїлком затемнювати або осьвітлити і переносити вікно в ріжні місця, так що жерело сьвітла не є усталене.

По довгих, безчисленних усилях удало ся вкінци допровадити молодшого хлопця до того, що здавав собі справу з віднесених вражінь сьвітла і темноти. З старшим, тепер 7-лїтним хлопцем показала ся справа труднїйшою, але надїя доси не страчена. Коли отже молодший хлопець міг вже з цїлою певностию означити місце вікна, поводуючи ся лише зором, зробив др. Геллєр крок на перед. Він умістив на шибі великий ключ, знаний хлопцеви з дотику — і сказав єму, що се, що видить тепер в сьвітлї, є власне тим ключем. Була то розумів ся лише сильветка ключа, котру хлопець міг бачити.] Потім показали хлопцеви в шибі пилку до грн, котру знавв також з дотику — і знов его так само поучено: „Так виглядає пилка“. Тепер пробували на вправки, чи хлопець пізнасть вказані предмети і результат був все добрий. Хлопець пізнавав все, що є ключ, а що пилка.

В той спосіб поступовано дальше. Показувано дитинї в шибі річи, знані єї з дотику і вправлювано єї в розпізнаваню їх зором. Одного разу вложив директор між вікно а лямпу кавалок червоної шиби. На перший погляд закликав хлопець, що тепер инше сьвітло. Тогди сказали єму, що так виглядає червона краска і в той сам спосіб пізнав він инші барви, геометричні фіґури рисовані на шибі, аж вкінци приступлено до букв.

І так стала ся дотепер нечувана річ, бо сліпий а уродженя хлопець научив ся читати зором.

З часом понехано шиби і осьвічувано предмети звичайною лямпою. Коли хлопець привик до тої зміни, приступлено до науки при сонячнім сьвітлї.

Проба удала ся.

В жовтни минувшого року, по 8-місячній праци (від лютого 1900) представив др. Геллєр свого пупіля професорови Фухсови, котрий видячи власноручне посьвідчене дотично хлопця, видане тому кілька місяців, не хотів зразу вірити, аби то був той самий сліпий хлопець. Та-ж він сам особисто ствердив цїлковиту невилїчиму сліпоту від уродженя.

Коли др. Геллєр писав на таблици ріжні букви, слова і речення, рисував фіґури і т. п. а хлопець все відчитував, думав зразу др. Фухс, що ту дїлає не тілько зір, що слух, бо з шмеру крейди можна додумати ся написаного змісту. Задля тої недовірчивости запропонував др. Геллєр професорови випробовати хлопця в его неприсутности.

В осібній комнаті піддав проф. Фухс дитину стислому іспитови. Перепровадив з нею 64 проб, з котрих 61 удало ся цїлком добре і професор дав ся переконати.

Від тої пори минуло знов пів року. В тім часї зробив хлопець такий величезний поступ, що коли так дальше піде, то за рік буде видїти і орієнтувати ся так, як кождий нормальний чоловік. Однак сам др. Геллєр сумнївав ся о так добрім результатї своєї методи. Він думав, що границя зріня є у его ученика затїснена і не дасть ся переступити. Будь що будь вже тепер сей хлопець коли увидить незнаний предмет, не обмацує его, але старає ся догадати его призначеня через порівнанє з знаними предметами. В трудних случаях задає питаня і тим способом збогачує запас своїх вражінь зору. Розуміє ся, що се дитина о незвичайній в єї віцї інтелїґенциї.

В лїкарских сферах справило відкритє др. Геллєра незвичайне вражінє. Що представлений факт не підлягає найменьшому сумнївови, се стверджує повага проф. Фухса. Чи результат треба завдячувати визисканю вправдї ограниченого, але все таки істнуючого зріня, чи иньшим обставинам — не зміг ще жаден фаховець витолкувати. Практика др. Геллєра доказала в засадї, що психічна слїпота є вилїчима — і се вистарчає. Що др. Геллєр не є фаховим лїкарем і що его відкритє не дасть ся підтягнути під жадну медичну формулку, се є так малою дрібницею, що зовсїм не входить в рахубу при так великій вазї самого факту. Один доказ більше, що може сьвідома цїли, посьвячена праця без урядового дипльому.

Відповідь на оцїнку мого підручника.

В. ч. 10. „Учителя“ появилась „Оцїнка“ мого підручника: „Przewodnik do udzielania nauki o formach geometrycznych“.

Пускаючи в сьвіт сю працю, я сподївав ся, що она викличе більше заінтересованя серед загалу учителїв, що викличе дискусию з котрої можна буде покористувати ся при другім виданю. Але я в своїх надїях імовірно завів ся, бо хоть підручник зладжений так, що в нїм перемагає гевристична форма і улегчує значно працю учителя, то мимо того на 7000 учителїв, мало хто купив сей підручник.

П. Миколаєвич підняв ся рецензиї сего підручника та зараз на початку пізнати, що він не фаховий тому і заміти ним піднесені не зовсїм слушні, а декуди навіть неоправдані. І так:

Закидає п. М. що на сторонї 7 переводжу науку о прямих лінїях лише на таблицї, коли тим часом виразно там написано: „Дальше поступованє як висше,“ а там власне виведено, що треба показати школярам се наглядно на дверах, вікнї і т. п. Се чого жадав п. Мик. є на сторонї 6. під буквою e.

Дальше пише п. Мик. „Таких суґґестивних питань стрітив я більше“ і наводить питанє з стор. 25: „А чи грани бічні при прямій призмі означують висоту?“ Хто пильно перечитав переведенє на стор. 24 під e), той певно не може назвати сего питаня суґґестивним, тим більше, що оказ стоїть перед очима дїтий. Так само взглядна річ чи лїпше є питанє, яке я поставив: „А сей стовп, чи в горі острий?“ — чи лїпше питанє п. Мик.: „Який сей стовп

в горі?“ На моє питанє може випасти тілько одна відповідь, а на питанє п. Мик. много, н. пр. брудний, запорошений і т. п. А питанє є те лїпше, на котре можлива лиш одна відповідь.

Так само при переведеню о кулї, п. Миколаєвич каже: „Запитати: чи куля всюди однаково кругла, то ще не значить те саме, що пояснити єї прикмети.“ П. Мик. не уважав на те, що куля має лише ту одну прикмету, а всї прочі з тої одної випливають.

П. Мик. поправляє мою дефінїцию шестистїнника і каже: „Шестистїнником можно назвати всяку брилу о шести стїнах а стїни єї не потребують бути квадратами.“ А оно як раз власне що мусять бути квадратами, бо скоро би були н. пр. прямокутниками то бувби тогди стовп.

При обчисленю обєму кулї поставив п. Мик. замість $\frac{4\,\pi}{3}$ — ч. 4.188.

Чи лекше запамятати $\frac{4\,\pi}{3}$ чи число яке поставив п. Мик. то еще квестия? Тим еще п. Мик. не доказав, що спосіб, який він подав, є лучший? Взірцї, які я подаю, суть приняті загально і всякий підручник послугує ся формулками подібними, а чи лїпше місто сего вводити числа — то над сим би еще треба подумати.

Адольф Білґер.

Відповідь на критику

„Народні думи. І. частина. Виданє Руского педаґоґічного Товариства у Львові.“

В Лїтературно-Науковім Вістнику за місяць март с. р. стор. 216. помістив якийсь В. оцїнку збірки дум, впорядкованих і поясненних для молодежи підписаним. Зараз перші слова ш. критика, що не зволив підписати ся повним прізвищем, зраджують велику тенденцийність а при тім вказують, що він не обізнаний з тоном поважного критикованя.

На тую критику подав я, автор збірки, відповідь, але ш. Редакция не зволила доси єї помістити в Вістнику, тому хочу бодай в короткости виказати, чим хто провинив ся, та чи та збірка має яку вартість для молодежи.

Ш. критик, не знаю хто він, — видко глядить „з гори“ на сесю збірку а ще більше на знане автора, бо зараз на початку каже: „Виданє їх повинно одначе було зовсїм инакше виглядати, як отся, котрого перша частина власне вийшла. Їх видавець не має ясного розуміня устної словесности...(!). У нього всї коломийки веселі, думи ідентифікує він з історичними піснями з часів козаччини. Так само повстанє дум, які ніби то творили козаки, покалїчені в неволї, і ширенє їх через слїпців — бандуристів — не має найменшої підстави. А вже про коментарі до дум, то не знати, що казати. Чи повторенє змісту думи в прозовій формі, подїленє на дві части, можна назвати коментарем?“ і т. д.

Річ певна що розумний чоловік прочитавши таку оцїнку вміркує, що она в тій формі не повинна була найти місця в такім поважнім журналї, як

Вістник, — так як в своїм часї не повинна була найти оцїнка праць другого професора рускої мови, І. Кокорудза, котрому тодї якийсь критик відмовив цїлковито знанє духа і стилю рускої мови. Однак чого у нас не доводить ся дожити! У нас все було і буде більше критиків як робітників, бо критикам нашим треба скінчити або нескінчити середні школи, а від робітника вимагає ся троха більше науки. Але верну до річи. Коли-ж критик каже, що виданє але, і повинно було инакше виглядати, то нехайби показав взірець видання для молодежи; того однак не зробив, а се на велику шкоду загалу, бо видно, що він, відмовляючи видавцеви збірки знанє устної словесности мусить бути якийсь поважний, довголїтно в тім напрямі працюючий, загально звісний учений. Але маю надїю, що колись зможу ближше его пізнати та й научити ся чимало мудрого, щоб опісля своїм ученикам удїлити! Поки що відповідаю:

1) Видання для молодежи не можуть бути редаґовані по університетскому, а мусять бути такими, щоб підготовляли до школьної науки в висших класах, — щоб містив ся там елемент: етичний, естетичний і взірець, як аналїзувати твори для ясного перегляду і трівкійшої тямки.

2) Ш. критик додав самовільно слово „всї“ (коломийки), а тим, розумїв ся, ослягнув свою цїль. У збірцї порівнано коломийки з думками і в тім порівнаню названо перші „веселими“. Що переважна, загальна цїха коломийок в порівнаню до думок є весела, се річ звісна; селяни коломийки анї не співають анї не грають за покійником; се не голосіня; певно, що між коломийками є і так зв. „сирітскі“, що своїм сумом зворушують наше серце до співчутя й жалю, але се загальна цїха руских пісень, що носять на собі незатерте пятно тяжкої судьби, якої зазнав і зазнає наш народ. Все ж думку засьпіваємо скорше у горю, чим коломийку, хоч-би в сполученю з піснею: „Верховино сьвітку ти наш.“ А вжеж навіть сумовиті коломийки, що дали спонуку музикам до компонованя „коломийок“ в мольовій тонациї, уважають ся веселїйшими, як вступ до них, с. є думка!

3) Що суть думи?

Історичні пісні се вище поняте, а в нім містять ся і ті пісні, що малюють нам історичні спомини: а) темнїйше, с. є великорускі билини, а у нас остатки в обрядових піснях та прозових казках, б) яснїйше, особливо часи козаччини, с. є думи, иногдї основані на билиннім підкладї (епічнім), як се доказав проф. унїверс. В. Ягич (в Славяньскім Єжегоднику). Що тичить ся сортованя дум а пісень, то зверну увагу критика на слова проф. Житецкого, котрого „Мысли“, — хоч декому они не до вподоби — для мене мають вартість. Ось як каже широкозвістний український учений в повисшім дїлї з р. 1893 стор. 163... „думы сливаются съ пѣснями изображающими черты народного быта, возникшія раньше XVI вѣка; линія эта незамѣтно теряется въ туманѣ предшествующихъ вѣковъ и совершенно уходитъ изъ нашихъ глазъ. Проникнуть далѣе, за предѣлы XVI. в. можно только съ помощью гипотезы. Но мы предпочитаемъ стоять на почвѣ фактовъ.“

Такоїж гадки про народні пісні в загалї є і проф. Сумцов, бо говорячи про еклектичну генезу коломийок, каже, що нарід понехує старину, а з неї вибирає лише те, що ему до вподоби і творить короткі, нові пісні. (Н. Сумцовъ, Коломыйки, Кіевъ 1886. Стор. 11.) Те саме можна сказати о тих піснях з історичною канвою, що витворили ся із дум, одержавши новійшу форму. Їх можна також назвати думами новійшої редакциї, що вже

не співали ся конечно в супроводї якого інструменту і тому утратили давну неправильність в метричній будові стихів (коротші довші).

Є знов такі пісні з історичним підкладом, що могли становити основу думи, яка мусїла затратити ся по причині нових обставин життя народу.

Не малої ваги суть також гадки Житецкого поміщені на стор. 246, котрі мабуть ш. критикови є мало звісні, як мало звісні суть гадки Ягича, та Драгоманова-Антоновича, на котрих то я зовсім опер свої замітки до поміщених у збірці дум.

Те саме мушу сказати і про ґенезу та авторів народних дум. Ш. критик виступаючи проти мене, виступив проти гадок повищих мужів науки, бо як кажу, я черпав з їх творів, хоч після принятого звичаю для таких видавництв, не подав дотичних жерел. Із своєї сторони ставить він нову теорию, якої годї приноровити до старини. Ґенезу пісень про еміґрацию до Бразилії, про смерть Цїсаревої годї приложити до ґенези дум. Нині селяни письменні, читають або чують від других новини, тож не потребують бути наочними свідками подій, але в старині було инакше а на се вказують самі думи, що їх автори по найбільшій части були учасниками походів: „По всему видно, что творцы думъ сами были непосредственными свидѣтелями событій... бандуристи были постарѣвшіе воины-козаки, которые по старости и другимъ причинамъ не владѣли оружіемъ и входили въ составъ полковой „музики“, а по окончаніи похода разносили славу о герояхъ по всей Украинѣ.“ (Житецкій, Мысли о народн. малорус. думах, стор. 170—171.) Колиж ш. критик зачисляє себе до противників сеї найбільше реальної теориї, повинен був заявити гадку свою, або тих, що поборюють тепер Житецкого.

Вкінци дотично коментарів, мов би они були лише переповідженим в прозї змістом — годї і полемізувати, бо ш. критик як з того видко, не прочитав сам, усеї книжочки до кінця. Нехай зволить в друге взяти єї до рук, а переконає ся, що там помістив я досить історичних дат, описи поневолення і побуту в неволї, до чого втягнув я останки історичних пісень, що можна їх вважати окрушинами або відгомонами довших дум, (як гадав Житецкий), помістив там характеристику осіб, естетичну аналїзу, етичні висновки для дидактичних цїлий, а також що найважнїйше для педагогії, концентрацию предмету узгляднивши анальогічні твори письменьства так нашого народа як і иньшого. А вжеж дума про Самійла Кишку має і науково-университетске поясненє, приступне для старшої молодежи, оперте на документах, поясненє, яке найде ш. критик також у „Мыслях“..

Тим я кінчу мою відповідь, а хто хоче переконати ся, чи повищша збірка має вартість та чи відповідна она для молодежи — нехай купить єї (32 кр.) та сам осудить.

Львів, дня 12. мая 1901.

Др. М. Пачовский.

ОЦІНКА.

— Накладом товариства „Руска школа“ в Чернівцях вийшла методика наглядної науки, написана уч. Миколаєм Гаврищуком. Тому, що до сьогодня ще ніхто не висловився о тій книжочці, позволяю собі висказати свій осуд о ній. Книжочка має 114 сторін. і 6 рисункових таблиць, де вказано спосіб, яким можнаб рисувати деякі легенькі предмети, що їх при наглядній науці з дітьми обговорюють ся.

Автор згаданого підручника подїлив цїлий науковий материял науки на 34 вправ. Перших 7 вправ належить обробити підчас приготовляючої науки в перших 4—6 тижнях шкільного року в першому році шкільному, а дальших 27 вправ припадає до оброблювання в пізнїйшому часї першого шкільного року і в другім шкільнім році. Деякі вправи обробленї докладнїйше на те, щоби указати на спосіб научання при науцї наглядній а знова в иньших вправах поданий тільки науковий материял до оброблювання.

Сам автор каже, що ему не розходить ся о те, аби науковий материял поодиноких вправ був оброблений після всяких можливих питань і відповідий, бо таке оброблене занялоби за богато місця а головно розходило ся ему о те, щоби подати материял наглядної науки для 1. й другого шкільного року в заокругленій цїлости, і щоби більше менше означити, в якім розмірі обробльовати би поодинокі вправи в наглядній науцї.

Коли-ж приглянемо ся поодиноким вправам у згаданій книжцї, то побачимо, що ті вправи, які оброблені докладнїйше, ілюстровані досить ясно, бо прилучені до них усякі методичні замітки, много вправ переплетино легонькими, для дїтворо відповідними оповіданями, віршиками й загадками та рисунками. На кінци деяких вправ прилучені питання до повторення, що задержують тїсну звязь наукового материялу в дїтячій памяти наче сильним ланцюхом, аби усе вивчене позістало у дїтвори на довший час. Коли-ж учитель працює після методи згаданого методичного підручника, то можемо порівнять єго з пильним і розумним рільником, що оре, сїє й збирає та в кінці дістає в нагороду чисте золоте зерно. Автор згаданого підручника ілюстрував лише деякі вправи а решту роботи полишив самому учителеви, який мав би старати ся о те, аби кожду вправу обробити таким ладом, який поданий в методиці.

Добре булоби, колиби в кождій народнїй школї находив ся для молодежи „Дзвінок“, і наші книжочки, відки можна би черпати громаду всїляких оповідань, загадок і ин., що придались би до ілюстрования наглядної науки. Згаданий підручник повинен находити ся у кождого учителя, що щиро занимає ся научанем нашої молодежи.

Думаю, добре би було, коли-б наші учителї Русини, що удїляють науку спеціальної методики на III. і IV. році учительскої семинарії, упімнулись о те, щоб згаданий підручник методичний як також і методику Ом. Поповича: „Наука читання й писання“ принято в спис шкільних учебників учительскої семинарії й щоби їх призначено до вживанья при науцї, бо таким способом настала-б і полегша для питомців — Русинів і не Русинів а також і для вчителя спеціальної методики.

Іван Савицкий, стар. учит. при 4 кл. школї в Мамаївцях новик на Буковині.

Видання Руского педаґоґічного Товариства.

Образкові видання.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . 40 „
*18 Віночок . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі вигадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*34 Мала менажерия . 70 „
*35 Велика менажерия. 80 „
48 Ґете-Франко: Лис Микита (друге цїлком змінене видане) опр. . . . 1 кор. 30 сот.
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 „
*63 Байки Брянчанінова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „
опр.. . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге видане) 80 „
опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ірімів 50 „

Видання без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.
2 **Др. Л. Кельпер.** Коротка історія педаґоґії . . . 1 кор. 20 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видане . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., III., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Пошлись. Різдвані сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 40 „
14 **Гордїєнко.** Картаґинцї і Римляни . . . . . 40 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землї 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руської мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
26 **Др. Мандибур.** Оздїмія . . . . . 70 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р.** Дионатан Свіфт. Подорож Ґулївера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Гледзіньский.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Нюос, учебник для III. класи гімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz Józef.** Podręcznik dla kancelaryi szkolnej 1 kor. — „
*33 **Л. К.** Робінзон неілюстрований. . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосьпів а фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Коза дереза . . . . . 1 кор. 60 сот.
39 **Мана** етноґрафічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Приписи до іспитів. . . . . 40 „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Андів. . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Каземові Канцї . . . . . 40 „
50 **Остан Макарушка.** Короткий оглїд руско-укр. письмен. 30 „
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в полотно . . . . . 3 кор. 10 „
59 **Ів Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Спі·ка.** На чужинї 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 сот. опр. . . . 60 „
71 **Оповідання** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
72 **Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
73 **Олекса Катренко.** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
74 **Василь В-р.** Подорож до краю Лїлїпутів 50 сот. опр. . 64 „
77 **А. Крымский.** Перекладн 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з історії Украіни-Руси . . . . . 40 „
79 **D. H. Мамина-Сибіряка.** Дитячі оповідання 30 сот. опр.. 44 „
80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
81 **Марко Вовчок,** оповідання I. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 64 сот. опр. . . . . 80 „
83 **Коналїй Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи в поясненнях, I. ч. 64 сот. опр. . . . . 84 „
86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
87 **Поєми О. Конїського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
88 **Покарана лож.** Комедийка Кучальской 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка . . . . . 50 „
91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошинської . 20 „
92 **Малий сьпіванник.** . . . . . 20 „
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайченко.** Олеся; Комар; Два оповідання по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI V. **Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по . . . . . 4 кор. — „
Дзвінок з р. 1892—1900 по . . . . . 6 „ — „

Книжки, назначені зьвіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імени Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26. і в книгарні Ставропігії ул. Руска ч. 3, у Львові.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

ч. 18. Львів, 20. вересня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Хроніка львівскої академічної ґімназиї.

(Конець.)

Фреквенция львівскої академічної ґімназиї від 1848—1901 року.

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII. кл.	VIII. кл.	Приг. кляса	Взагалі
1839	*101*	*63*	*72	*83*	*78*	*70*	—	—	—	*467*
1840	*?*	*104*	*?*	*?*	*?*	*?*	—	—	—	
1841	*126*	*?*	*92*	*?*	*?*	*?*	—	—	—	
1842	*110*	*94*	*?*	*75*	*?*	*?*	—	—	—	
1843	*131*	*94*	*73*	*?*	*?*	*?*	—	—	—	
1844	*152*	*107*	*70*	*68*	*?*	*?*	—	—	—	
1845	*143*	*104*	*64*	*?*	*?*	*?*	—	—	—	
1846	*128*	*102*	*91*	*105*	*?*	*?*	—	—	—	
1847	*132*	*107*	*109*	*88*	*93*	*62*	—	—	—	*591*
1848	a) 76 б) 91	115	61	68	82	88	—	—	—	581
1849	149	133	105	56	56	75	—	—	—	574
1850	136	110	107	103	51	54	152	112	—	825
1851	80	80	78	74	69	28	83	53	—	542
1852	81	69	66	56	77	49	68	57	—	523
1853	84	81	62	61	67	63	70	59	—	547
1854	81	80	66	58	57	56	83	74	—	555
1855	88	78	79	45	65	46	76	68	—	535
1856	80	73	72	73	52	54	61	60	—	525
1857	78	82	69	54	62	45	68	45	—	503
1858	a) 52 б) 42	51	a) 46 б) 40	56	46	46	51	50	—	480
1859	a) 49 б) 48	57	58	60	44	32	56	41	—	445

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII. кл.	VIII. кл.	Приготов. кляса	Взагалі
1860	а) 58 б) 52	58	55	47	62	36	37	28	—	533
1861	а) 68 б) 66	63	55	60	74	48	50	27	—	511
1862	а) 46 б) 59	78	54	62	а) 56 б) 40	54	64	48	—	561
1863	а) 66 б) 80	93	68	62	а) 55 б) 52	а) 47 б) 51	94	72	—	740
1864	а) 66 б) 61	а) 52 б) 45	а) 46 б) 44	62	69	72	70	62	—	649
1865	а) 48 б) 48	а) 42 б) 43	а) 49 б) 47	73	61	79	84	59	—	633
1866	а) 43 б) 47	59	а) 42 б) 40	50	59	42	а) 39 б) 41	60	—	522
1867	а) 34 б) 38	63	54	а) 38 б) 35	63	54	52	а) 36 б) 33	—	500
1868	а) 38 б) 38	64	63	42	54	36	44	38	—	417
1869	а) 38 б) 37	68	53	61	56	51	39	39	—	442
1870	а) 38 б) 41	57	58	40	51	48	58	40	—	431
1871	а) 38 б) 44	50	48	36	51	33	50	33	—	383
1872	а) 37 б) 37	52	55	39	41	63	43	42	—	409
1873	а) 33 б) 32	51	57	45	44	36	55	38	—	391
1874	57	47	48	46	56	42	31	32	—	359
1875	58	41	45	32	39	37	36	30	—	318
1876	60	45	27	39	25	42	31	25	—	294
1877	а) 40 б) 40	49	35	28	42	29	43	36	—	342
1878	54	58	47	32	22	38	27	45	38	361
1879	а) 40 б) 39	48	60	33	32	24	38	28	37	379
1880	а) 43 б) 44	а) 32 б) 33	36	47	39	22	30	35	30	391
1881	а) 36 б) 34	а) 33 б) 31	44	32	47	32	23	28	30	370
1882	а) 46 б) 39	а) 35 б) 30	54	40	37	44	34	24	25	408
1883	а) 44 б) 31	а) 38 б) 37	54	42	48	32	49	31	36	442
1884	а) 49 б) 50	а) 28 б) 39	а) 35 б) 29	54	38	43	28	52	30	475
1885	а) 46 б) 47	а) 29 б) 31	а) 37 б) 32	55	54	28	43	33	39	474
1886	а) 52 б) 45	а) 41 б) 34	а) 32 б) 33	а) 34 б) 32	56	50	35	38	30	512
1887	а) 46 б) 40	а) 43 б) 31	а) 34 б) 34	44	а) 39 б) 32	52	43	37	38	513

Рік	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	V. кл.	VI. кл.	VII кл.	VIII. кл.	Приготов. кляса	Взагалї
1888	а) 45 б) 39	57	а) 34 б) 34	а) 32 б) 31	40	а) 30 б) 31	49	39	33	494
1889	а) 43 б) 37	а) 31 б) 31	55	а) 30 б) 27	52	37	а) 30 б) 31	44	33	481
1890	а) 45 б) 36	а) 37 б) 30	а) 31 б) 28	48	51	47	42	а) 33 б) 30	40	498
1891	а) 56 б) 45	а) 31 б) 30	а) 33 б) 33	51	48	41	40	47	49	504
1892	а) 52 б) 52	55	а) 32 б) 33	а) 31 б) 32	52	46	43	39	61	528
1893	а) 43 б) 46 в) 44	а) 41 б) 40	а) 32 б) 26	46	а) 33 б) 33	48	40	36	55	563
1894	а) 53 б) 53	а) 42 б) 45	а) 39 б) 30	а) 31 б) 29	44	а) 30 б) 29	46	44	39	554
1895	а) 46 б) 51	а) 38 б) 36	а) 39 б) 38	а) 33 б) 25	49	32	а) 27 б) 36	51	—	497
1896	а) 49 б) 52	а) 32 б) 32	а) 35 б) 29	а) 33 б) 32	52	41	36	а) 27 б) 30	—	480
1897	а) 42 б) 42	а) 29 б) 30	а) 36 б) 33	45	а) 28 б) 28	42	39	37	—	431
1898	а) 56 б) 60	а) 31 б) 31	а) 32 б) 32	а) 31 б) 32	45	а) 29 б) 29	35	36	—	479
1899	а) 59 б) 63	а) 39 б) 39	а) 34 б) 36	а) 33 б) 32	56	40	а) 29 б) 28	39	—	527
1900	а) 50 б) 60	а) 52 б) 35	а) 36 б) 33	а) 34 б) 32	а) 36 б) 33	56	49	а) 29 б) 28	—	562
1901	а) 57 б) 71	а) 50 б) 33	а) 47 б) 39	а) 34 б) 34	а) 32 б) 39	а) 33 б) 30	54	46	—	599

Збір учительский львівскої академічної ґімназиї від 1848—1901 року.

Антманн Др. Франц. 1849 проф. унів.
Ахлайтнер Август 1864—1867.
Башьковский Василь 1851.
Баревич О. Тома 1861.
Бережницкий Юлїян 1877—1879.
Беркещук Гавриіл 1864—1872.
Бізецкий Василь 1883, 1890 і 1894.
Біляньский Клим 1854.
Блаєрт Др. Юрій 1859—1867.
Бодиньский Йосиф 1866.
Борковский Олександер 1867, 1872—1878 і 1882—1889.
Брожек Іван 1864.
Бровь Йосиф 1849—1856.
Бруттер Франц 1848—1856 — директор.
Ваґнер Др. Іван 1853.
Васьцевский кс. Антін 1852.
Вахнянин Анатоль 1871—
Вашкевич Михайло 1895—1896.
Величко О. Іван 1866—1870.
Верхратский Іван 1891 —
Відьоміцер кс. Едвард 1852—1859 і 1866—1877.
Винар Василь 1896.
Витвицкий Ілия 1864—1869.
Витошиньский Ярослав 1900—
Воєвідка Фердинанд 1852.
Волощак Юрій 1852—1854.
Гакер Еліїй 1862—1864.
Гладилович Дамїян 1875—1892.
Гладишовский Мелетій 1874—1883.
Гльох Іван 1849—1852.
Гнатишак Лев 1899 —
Гнїди Николай 1851—1852.
Головацкий Яків 1849—1854; проф. унів.
Гороцкий Омелян 1866—1869.
Грицевич Василь 1891—1896.
Громницкий Ізидор 1874 і 1878 —
Гушалевич О. Іван 1862—1889.

Їабрітель Вільгельм 1850—1856.
Їерстман Др. Теофіль 1864—1870.
Їолембіовский Едвард 1858.
Їораздовский кс. Жигмонт 1879—1881.
Їурский Казимир 1876.
Данилович Евген 1891—1893.
Дейвицкий Омелян 1870—1872.
Дзїдзїневич Юрій 1848.
Дикий Володимир 1894—1896 і 1898 —
Добжаньский Атаназий 1849.
Дольницкий Юлїян 1879—1880.
Дольницкий Лев 1895—1898.
Дорожиньский О. Діонизій 1895 —
Думаньский Віктор 1856—1861.
Дячан Филип 1857—1861 і 1864—1866.
Желехівский Маркіян 1871—1874.
Жуковский О. Іван 1848—1852.
Завадский Др. Олександер 1849, проф. унів.
Заклиньский Корнило 1881—1884.
Затей Гуго 1867.
Ілевич Іван 1852.
Ільницкий О. Василь 1868—1892, директор.
Іскрицкий Теофіль 1872—1880.
Калитовский Др. Омелян 1882—1900.
Калужницкий Др. Омелян 1872—1876.
Кархут О. Спиридон 1899 —
Каспари (Caspary) Фердинанд 1849—1856
Керекіярто Іван 1857—1859 і 1863—1871.
Киршак Михайло 1888—1889.
Козьміньский Франц 1850.
Кокорудз Ілія 1883 і 1896 —
Колесса Філярет 1898—1900.
Колодницкий Омелян 1894—1897.
Колянковский Володимир 1876—1878.
Копарский Францїшок 1893—1901.
Копач Іван 1897.
Кордасевич Омелян 1891.
Косьміньский Олександер 1862.
Костїн Михайло 1866.
Котлярчук Николай 1853—1854.
Коцовский Др. Володимир 1889—1895.
Криїовский Антін 1855.
Крохмалюк Олександер 1892—1898.
Кузьма Олександер 1891.
Куаїчковский Адам 1867—1870.
Лавровский Лукіян 1865—1867.
Лазовский Евген 1848—1866.
Левицкий Володимир 1895.
Левицкий Петро 1864—1869.
Левицкий Юлїян 1896—1900.
Левкевич Дмитро 1878—1889.
Лепкий О. Онуфрій 1866.
Лемох Др. Ігнатій 1849; проф. унів.
Ліхтенштайн Кароль 1855 і 1865.
Лобажевский Якинтій 1849; проф. унів.
Лямбой кс. Др. Омелян 1877.
Ляйпер Іван 1848—1852.
Ляйпер Др. Франц. 1856—1858.
Лужницкий О. Леонид 1899 —
Лучаківский Др. Константин 1876—1897.
Майер Петро 1848—1857.
Макарушка Евстахій 1895—1897.
Малецкий Аркадій 1893—1894.
Малиновский О. Михайло 1848—1858.
Мандибур Др. Тадей 1892 —
Мандичевский Евген 1900 —
Матвіяс Софрон 1896—1897.
Матієв Іван 1893—1895.
Мерунович Климентій 1861—1869.
Мильнович Зенон 1868—1875.
Моровский Др. Андрій 1856—1864 і 1868—1877
Мостович Прокіп 1897—1899.
Мрац Теофіль 1891—1894.
Наливайко Григорій 1889—1897.
Неділький Софрон 1881.
Нїмців Іван 1890.
Новицкий Максиміліян 1858—1862.
Огоновский Ілярій 1880.
Огоновский О. Др. Омелян 1857—1859 і 1861—1870.
Огоновский Петро 1885 —
Осадца Др. Михайло 1862—1865.
Осмульский Іван 1862—1865.
Партицкий Омелян 1868—1871.
Пачовский Др. Михайло 1888—1892 і 1897—
Перфецкий Ромуальд 1871 і 1872.
Пехорский Кароль 1849—1852 і 1861—1868.
Пйонтковский Іван 1858—1868, директор.
Пірожек Іван 1862—1865.
Плахетко Северин 1855—1861.
Подолиньский Михайло 1879—1887.
Полотницкий Володимир 1892—1896.
Полиньский Михайло 1862—1890.
Прийма Василь 1888—1890.
Прокопчиц Евстахій 1848.
Пшеславский Симеон 1857—1861.
Пушкар Дмитро 1877.
Пюрко О. Богдан 1864—1876.
Раковский Іван 1896—1897.
Родецкий кс. Михайло 1860—1866.
Родецкий Др. Чеслав 1856—1862.
Роздольский Іляріон 1865.
Роздольский Осип 1898 —
Романчук Юлїян 1870—1900.
Рудницкий Лев 1895—1898.
Рудницкий Стефан 1899 і 1900 —
Рушицкий Іван 1892—1895.
Савицкий Др. Омелян 1871 —
Сальо Людвик 1890—1892.
Сьвінціцкий Павлин 1869—1875.
Сидорак Симеон 1900.
Скобельский Петро 1879—1890.
Солецкий кс. Др. Лука 1858—1861, проф. унів.
Солтисїк Тома 1873—1875.
Ставарский Ігнатій 1856—1858.
Старецкий Бронуслав 1883—1887.
Стефанович Юлїян 1884—1899.
Стшелецкий Адольф 1852.

Табо Фердинанд 1859—1861.
Танячкевич Володислав 1877—1878.
Танячкевич Іван 1863.
Терлей Михайло 1848.
Тимінський Кипріян 1848.
Тисовский Василь 1878—1884.
Тороньский О. Алексій 1890—1899.
Тороньский О. Северин 1885—1890.
Труш Симеон 1880—1882.
Туркевич О. Іван 1895—1898.
Турчманович Петро 1870—1872.
Тишковский Бронислав 1868—1870.
Тшер Йосиф 1848—1858.
Урбаньский Др. Войтїх 1849.
Фідерер Едвард 1873.
Фішер Корнило 1874.
Франчук Іван 1893 і 1894.
Футима Іван 1871—1874.
Харкевич Едвард 1892 — директор.
Хлєбовский Ігнатій 1871.
Цеглиньский Григорій 1880—1887.
Цеглиньский Роман 1887 —
Целевич Др. Юлїян 1876—1892.
Цибик О. Лука 1855—1861 і 1863—1867.
Чапельский О. Іван 1889—1895.
Черкавский Др. Евзевій 1849.
Чернянський Др. Василь 1849—1854, проф. унів.
Чичкевич Андрій 1879.
Шашковский О. Акврозій 1872—1874.
Шараневич Др. Ізидор 1856—1873.
Шехтель Вільгельм 1849—1862.
Шиндлярский Франц 1848.
Штіллер Франц 1852.
Штрассер Павло 1851—1854.
Юрковский кс. Др. Людвик 1851.
Яндаврек Юлій 1863—1876.
Янів Осип 1897—1901.
Яновский Др Амврозій 1848—1856
Ярема Олекса 1885—1891.

Істория ґенези церковнославяньскої мови.

Вп. Автор руских читанок для висших кляс ґімназий і учительских семинарий, п. Олександер Барвіньский видав недавно брошуру, яко передрук з „Вибору українсько-рускої лїтератури“ для учительских семинарий п. з. *Огляд історий Українсько-рускої лїтератури до кінця XVIII. столїтя.*

Тому, що вп. Автор доторкнув ся в тій брошурі важного питаня про першу славяньску азбуку, про перші переводи славяньских книг до богослуженя, та про дїяльність апостолів Кирила і Методия, хочу я подати до прилюдної відомости здобутки найновійших розслїдів учених, котрі не зовсїм сходять ся з гадкою висказаною ш. Автором повисшого „Огляду рускої лїтератури“.

Найстаршою азбукою уважає ш. Автор кирилицю, а про глаголицю каже, що „хто винайшов глаголицю — не відомо на певно, однак памятники, писані глаголицею є так само давні як і памятники кирилиці (Огляд ст. IV1).“ Иншої гадки був вже покійний Шафарик і она в основі до нині задержала ся в погляді майже усїх учених. Найновійшу обширну працю про глаголицю виготовив п. W. Wondrak і видруковав єї проф. Ягич в Archiv-i für slavische Philol. п. з. Zur Frage nach der Herkunft des glagolitischen Alphabets. Bd. XVIII. і XIX. Він іде за гадкою Шафарика, кажучи, що вже історично доведено, що глаголиця є старшою азбукою від кирилиці і що єї зложив дїйсно св. Кирил (стор. 546).

Думали довгий час, що заснову тої азбуки наложив Кирил грецку, але не всї букви глаголиці дадуть ся вивести з грецкої, отже Кирил своєю глубокою і широкою ученостию користував ся зносинами з людьми иншої народности в часї свого побуту в Херсонї. В першій лїнії звернув він увагу на єврейску азбуку, в котрій мав оригінали св. письма; сеї мови вивчив ся

в часї свого побуту на Кримі, де над Чорним морем проживали численні жиди і ту вже в другій половинї VIII. стол. було много жидівских ученик, що прийшли були з Єгипту до Хазар ширити свою науку. (Archiv 550).

Кромі еврейскої мови вивчив ся Кирил — як каже его житепись — і мови самаряньскої (самаританьскої), бо тамже (в Херсонї) жив один Самарянин з сином і часто заходив до св. Кирила, а численні самаряньскі кольонії були навіть в Малій Азиї (Найбавер Chron. Samar. Paris 1873). Сей нарід розсіяний по всіх усюдах, мав навіть свої лїтописи з віків XII—XIV. І з тої мови скористав Кирил складаючи свою глаголицю, котра отже основує ся на азбуках: еврейскій, самаряньскій і грецкій. Вплив першої і другої на азбуку Кирила видко і з порядку букв, в якім они по собі наступають, та що много з них є отвертими з лївої сторони, що вказує на спосіб писаня жидівскиї. (Archiv. Bd. XVIII. 3—4). Ту гадку апробує і проф. Ягич принагідно в своїм поважнім творі: Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Von Vratislav Jagić. Wien 1900.

Є се обємисте дїло, и наведу з него тільки те, що відносить ся до деяких точок „Огляду лїтератури“.

Вже покійник мій университетскиї товарищ V. Oblak, высказав гадку, апробовану проф. Ягичем і поміщену в Archiv-і Bd. XV. III. 364, що історично доказаною річию есть, що в Моравії і примежній Панонії було введене славяньске Богослуженє, але річ не є доведена, чи мова того Богослуженя була живою мовою тамошних мешканців. Хотяй також нема історичного доказу, що в Болгарії в IX. в. було славяньске Богослуженє, то однак не виходить з того, аби мова моравско-панонськоі лїтургії мусїла бути живою мовою мешканців тих країн с. є. Славян, які тодї в історії приходили під загальною назвою Словени (Sclaveni). Сеї гадки був пок. Мікльошич і тому назвав він мову перших словяньских переводів „старословеньскою“ (altslovenisch). Якоїж є гадки проф. Ягич — зараз побачимо. Він в своїм повище згаданім творі, говорить обширно про побут апостолів Кирила і Методія в Моравії і про заведенє тамже славяньского Богослуженя. Він каже також, що Моравія є одиноке історично доказане поприще, де оба брати-апостоли ревно заходились над ширенєм славяньскої лїтургії і єї лїтератури, бо в Панонії они оба нїколи довше не перебували — окрім коли їхали до Риму, а опісля Методій, яко архиепископ Панонії не мав там нагоди задля многих обставин до такої працї (лїтературної). Про Болгарию каже проф. Ягич, що там анї один з них не перебував задля повищих цїлий.

Але тодїшні границї Моравії троха инакше виглядали від пізнїйших. Після гадки п. Я. (I. 4) належали до моравскої держави: Частина Долїшної Австрії аж по Дунай і західна область північної Угорщини межи Дунаєм а Ґраном. Сюдиж прийшли з початком другої половини IX. стол. оба брати-апостоли на просьбу князя Ростислава, котрий з политичних причин бажав зробити своє княжество независимим і в церковнім взглядї від Пассавского владики. Мешканцї тої славяньскої держави (звані тодї Словенами в загалї) поставили однак условє, що они бажають тільки таких ученик апостолів, котрі би їх поучали в їх мові (I. 7). Апостоли Кирил і Методій родом з Солуня знали дуже добре по славяньски, тому й прийняли ся тої високої задачі місийної. Они взяли ся — зложивши азбуку — до працї і виготовили перше евангелиє в своїм родиннім діялектї (Heimatsdialekt). Сей діялект після гадки Ягича, був рішучо відмінний в деяких взглядах від мови тодїшних Моравян,

але ясному для них зрозумінню нових славяньских книг до Богослуженя се не робило нїякої трудности — як се бачимо опісля у Сербів, Кроатів та Русинів. Брати прибули до Моравії певно уже з готовими деякими книжками, а на місци продовжали они свою дальшу працю застосовуючи переводи до характеру живої мови мешканців. (I. 17). Характер тих найдавнїйших переводів показує також наглядно, що устрій тамошного славяньского Богослуженя був взятий з грецкого обряду. Також Богослуженє в тих часах і в тих сторонах могло устояти ся лише тоді, коли папа дав свою апробату, що справді і наступило.

По смерти папи Івана в р. 882 пустив ся Методий, уже яко архиепископ Панонії, в подорож до Царгороду, щоб ту засягнути ради, як поступати з численнїми своїми ворогами. При тій нагоді мав він зустрінути ся з болгарским князем Борисом-Михайлом, котрий вже в р. 880 відступив був від Риму, а в послїдних роках свого панованя мав (після гадки пр. Я.) завести у себе в Болгарії славяньске Богослуженє; отже пізнїйше нїж то стало ся в Моравії і Панонії. (Заведенє славяньского Богослуженя у дальматиньских Кроатів та Сербів кладе пр. Ягич в часи Методия і в часи розширеня тогож Богослуженя в Болгарії та в загалї в Македонії). В р. 885. 6. цьвітня умер Методий, (Кирил умер в Римі в 869 р.), а его ученики мусїли спасати ся утечию на полудне перед ворогами, що уміли з'єднати на свою сторону папу а навіть самого князя Сьватополка.

Тут у полудневих Славян знайшло славяньске Богослуженє плодовиту почву і церковна література хорошо зацвила, особливо в часах епископа Климента (Klemens von Velika).

Попри стару азбуку уживано і нової — с. з. кирилиці, уложеної учеником св. Кирила.

Дальше розбирає проф. Ягич граматично памятники писані глаголицею, подає характеристику найдавнїйших переводів і приходить до заключеня, що церковнославяньска мова в другій половинї IX. столїтя (часи Кирила) є окремий полудневославяньский болгаро-словеньский (не як в Оглядї „староболгарский“) дияльект, котрого уживали мешканцї области між Солунем а Царгородом, а котрий занесли до Моравії і Панонії оба брати апостоли і тут збогатили его льокальними висловами та граматичними формами, які жили в живій мові тамошних мешканців. (II. 81) і (Archiv XX. I. 36). Той отже родинний дияльект братів-апостолів став основою у всїх переводах, що звемо взагалї панонськими, а мова сих перших творів Кирила і Методия доступила великої поваги через римску санкцию. Она отже стала — як грека і латина — общим даним а ненарушимим добром славяньскої церкви. Частинні уступки на річ живої мови у поодиноких славяньских народів уважали ся притім зовсїм дозволені — але уживане иньшої живої мови в книгах до Богослуженя — хотьби і як сїй близької — було рішучо виключене. (Archiv AX. I. 13).

Зовсїм схожу гадку на церковнославяньску мову высказав також і п. W. Vondrak у вступнім слові своєї Altkirchen-slavische Gramatik. Berlin 1900.

З того всего отже виходить, що ми в шкільних підручниках повинні також на означенє мови перших славяньских переводів (з точним і правильним збереженєм знаків ъ і ѣ, та носових звуків) уживати назви церковнославяньска мова, а при тім пояснити, що се був болгарословеньский дияльект зближений найбільше до живої мови мешканців Моравії і Панонії —

повисша назва обіймати буде і ті граматичні форми в наших старих памятниках, які ріжнять ся від форм нашої живої мови, а мову памятників, писаних в старинній Руси, назвемо взагалі старорускою (анальогічно до староболгарскої) та розріжняти будемо лише книги призначені до Богослуженя з дуже малим впливом живої мови на церковнославяньскі форми і книги нецерковні, що після свого змісту приймили не лише форми і слова, але і духа живої рускої мовы, котра з самого почину старорускаго письменства старає ся добитись своїх приналежних прав.

Стільки про ті найважнїйші спірні питання.

Про новий подїл істориї лїтератури на доби, поданий в повишшім „Оглядї“ і про цїлу сю читанку для учительских семинарий, на разї нїчого не говорю, замічу лише, що учителї того предмету в дотичних школах повинні бути вельми вдячні ш. Авторови за сей довго вижиданий підручник!

Др. М. Пачовский.

Де що про сьпів і сьпіванники, і як би учити сьпіву.*)

(Із тем конференційних р. 1900 в Серетї. Виріб Олександра Дутки, учителя в Гїлбоцї).

Нинїшне вихованє ростягає ся не лише на удосконаленє поодинокых сил чоловічого духа, але старає ся також ті поодинокі сили стягнути в гармонїйну цїлість.

Єсли се вихованє порівнати з природними уставами, то переконаємо ся, що не можливо утримати гармонїйну цїлість чоловіка, єсли не виховує ся і не удосконалює ся відповідно і змисл музикальний.

Тож шкільна наука в музицї (сьпівї) має також мати виховавчу цїль. Найважнїйшим завданєм сеї науки є вироблєнє слуху. Се для чоловіка дуже потрібне, бо без слуху нема понятя, нема мови, нема і музики. Виделїкатнєний, виправленний слух виделїкатнює мову і спосіб думаня, для того важна ся наука для ушляхотненя чоловіка.

Дальша задача сеї науки є також постепенне поступованє по методичним підставам, бо сьпів стоїть зі слухом в звязи. Тут повинні слух і голос так далеко один на другого виливати, щоб дитина змогла який будь голос розпізнати, знак для него на таблици (на папери) поставити і на відворот голос того знака в его висотї, силї і т. п. горлом репродукувати. Се не трудне; бо єсли плеканє руки, ока і наряду мови так далеко сягає, що дитина чуті звуки, слова або і цїлі реченя повторити і написати а написане перечитати може, то длячого-ж не могло би се і зі слухом і з дотичними орґанами статись? Таже в науцї сьпіву треба далеко менше одиниць знати як в науцї читаня і писаня!

З образованєм змислів музичних витворює ся остра увага при розріженю голосів, ступниць тих-же і акордів; се впадає в дїланє мислий і в такий спосіб образовує ся розум.

---

*) Buk. päd. Blätter. Ч. 7.

Наука сьпіву управляє текст пісні, через що дитина осягає чисте і приємне висловлене ся, що ухо і серце піймає. Чи є що хрещого, як то, коли дитина своєю мовою виразно і приємно лепоче, коли пісоньку про козаків засьпіває?

В плянї науковім для народних шкіл висказана ціль така, що если би вправдї сю ціль осягнено, ціла Буковина могла-б ся величати своїми соловіями-сьпіваками, а пісні і наші думи милі, що їх гривано на торбанах, що сьпівали бояни, воскресли-б з сумної могили.

Сим останним сказано, що цілі науки сьпіву до нині остаточно не осягнено, а се через те, що то не було можливим в шістьох роках на підставі числа теперішних годин і на підставі теперішних сьпіванників. Ті сьпіванники самі в собі відповідають штуці і духови народному, але щож, коли без остаточного знання нот не можливо дитині правильно і належито ті сьпіванники употребляти!

Дитина купить сьпіванник, щоби слова ученних в піснях читати, чи там на память вивчитись, але щоби она пробувала, одну або другу не вивчену пісню пересьпівати, так як в читанці сей або той уступ, она не вспіє, бо не знає голосу для кождої ноти. Такі сьпіванники добрі хиба для учителя самого через мельодию, що єї переграти з'уміє. Через те декотрі учителї і не силують дїтий купувати сьпіванники.

Теперішний сьпіванник дуже красно уложений ціля пляну наукового, але на підставі сего не буде можна нїколи цілі сеї науки цїлковито відповісти, а то через те, що перед всїм I. і II. сьпіванник має: 1) пісні в більшім обемі тонів, 2) що не за рядом упорядкована кожда пісня після єї трудности, інтервалах, а 3) що много в пісень в тяжких тонациях „моль“ і „дур“ з переносниками. Правда, що моль відповідає духови рускої пісні, але до такої тонациї і пісні треба переходити обережно і щасливо.

Сьпіване на підставі нот зачинає ся аж в II. сьпіванику, хоч тут можна говорити лише про ознакомлене з нотами, з ключем, лїнїями і промежинами. На підставі показаних нот не можливо тепер сьпівати, ба навіть про вправу в читаню нема що говорити, бо тут надано всї ноти дїятонично від „h“ малої октави аж до „a“ двочерткованої октави, с. зн. 14 нот і голосів, котрі дитина за разом затямити повинна. Се подібне до того, як би подати цїлу азбуку, сказати, як кожда буква зове ся, і випитувати імя сеї або тої букви. Кождий призначть, що таке поступоване і для старшого дуже трудне а не лише для дитини. Впрочім хоч би і вивчено читаня нот, то затямлене відповідних тонів трудне, бо дитина збаламучена вже в I. і II. році всїлякими голосами з вивчених пісень не може собі ті тони на разї упорядкувати. До того привикла дитина більше за скрипкою сьпівати а не з нот. З рештою пісні з тяжкими інтервалами, хоч би і вивчив яку ступницю, не трафить дитина відсьпівати.

Відповіднїйший вже III. сьпіванник, але все таки не для дитини. Тут познакомлює ся межи иньшим з ступницями твердими і мягкими, вправляє ся в інтервалах, а по сїм слїдує пісня, але відразу з трудними інтервалами. Ступаєсь отже від скалї до поодиноких тонів і нот, с. зн. від цїлости до одиниці, а треба знати, що при сїй науцї таке поступоване дуже трудне. Через тое більша часть учителїв перескакує ті ступниці і вправи в інтервалах і волить учити дальше пісень за слухом.

Конче, дуже конче, вже в I. році сьпівати на підставі нот, поступати поволи від голосу до голосу, від ноти до ноти, так як то дїесь при читаню і писаню від звука до звука, від букви до букви.

Щоби гадку висловити, як учити сьпіву, позволю собі сказати, що на разї треба познакомити дитину з тим, як добути голос, що має ся глубоко відотхнути а потім аж поволи через стягнену гортанку грудьми і легкими витискати. При сїм сьпівае всїлякі голоси поодиноко і довго. Треба ще дїти познакомити, як сьпівати сильно, а як тихо. По сїм наступае розріжнене високих тонів від низких в порівнаню з першим тоном.

Коли дїти затямили се, обзнакомлює ся їх з голосами довго і коротко треваючими. Сказати б треба, що кождий тон (голос) має своє імя, а щоби єго можна написати і то імя коротко назвати і розпізнати, маємо 5 лїнїй і 4 промежинки. Також треба дїти уважними зробити, що нота то лише значок для сего або того голосу (тону), так як буква є значок для звука. Тепер аж можна зачинати з властивою наукою о нотах і тонах. Напишесь ноту на другій лїнії і скаже ся імя тоїж в висотї того тону. Сьпіваесь потім на „g“ „g“ „g“, відтак на ла ла ла а вкінци підложуесь слова вивченої пословицї і сьпіваесь. Тепер ріжница лише в тактї і в силї тону.

По сїм наступае нота „a“ котрої тон виправляе ся також на „a“, потім на „ла“ а вкінци словами пословицї.

Коли сї два голоси дїти поняли, треба сьпівати без скрипки, лише з трубочкою „a“ і казати сьпівати тон „g“ „a“ „a“ „g“ „a“ „g“ „g“ „g“ і т. д. Напишесь пісоньку з тих двох тонів, виправляесь як вперед і підложуесь ще пословицї. Писане сих нот зі сторони учителя на таблици а учеників на таблици і зошитах конечне для ока. При такім має сьпівати ученик голос за голосом (тон за тоном) цїлу мельодию (нуту), так як читае звук за звуком дотичного слова. Скрипки уживати треба лише тотди, коли свїжий тон подае ся а потім сьпівати-б без скрипки. А если блуди закрадуть ся, то не поправляти скрипкою, але силувати ученика, аби сам їх поправив.

В висше наведений спосіб познакомить ся дитину з нотами і тонами „d“, і „d“, „e“ і „e“, „f“ і „f“ і „g“. В сей спосіб вивчить ся дитина в I-ім році нот і їх тонів від „g“ до „c“, ав II. році низшу половину „c dur“ і вишу октаву тої половини, а то тим способом, що подае ся при познакомленю з „c“ низшу октаву від „c“, с. в. „c“, „d“ від „d“, отже „d“ і т. д. Так достушить дитина обему від „c“ до „g“ без жадних переносів. Все те треба виправляти по іменах нот, потім на „ла“ „ла“ а вкінци словами дотичного тексту; запамятати але треба, що перехапати не вільно.

Розуміе ся, що для такої науки повинно і мусить бути більше годин, і повинно ся употреблятн відповідних сьпівників. Найвідповідиїйший сьпівник, знакомий менї, лише від учителя музики, п. А. Кужелї, що виданий в нїмецкій мові, однак тим на селї ми не схїснуем ся до волї, бо не уложений для руских, взглядно волоских шкіл.

Длятого ставляе внесенє:

1. Хвальна конференция ухвалить, просити Високу ц. к. Раду шкільну краєву, щоби зарядила нїмецкий сьпівник п. проф. А. Кужелї пе-

реробити на руский, взглядно волоский сьпіванник і для науки сьпіву в народних школах допустити;

2. Години для науки сьпіву в народних школах побільшити, бо инакше приписаної цїли не буде можна осягнути.

Оцїнка.

Подає: Яків Миколаєвич.

1. *Яблочков. Сїльска учителька.* Переклад Крушельницкого. Чернівцї 1901. Видав. тов. „Молода Україна“, сторін 77, цїна 50 сотиків.

Перед кількома роками, не пригадую собі докладно, чи померла чи тілько з голоду запала в тяжку хоробу учителька через те, що власти шкільні до грудня „забули“ виасигнувати для неї платню. Крайна нужда була причиною смерти учительки і поетки польскої, Марії Барнус, якій теплу згадку присьвятив Франко в Зорі з 1885 р.

Подібна подїя описана в висше поданій книжочцї, а плавна дикция і безпретенсионально представлювані обставини примушують перечитати її одним душком. — Ось зміст. Дїє ся се в Росиї. Молода дївчина кінчить ґімназию, а щоби помочи матери-вдовицї, бере лекциї по 4, 5 рублїв місячно. „Ученики дурні, а родичі ще дурнїйші“, проте по невданій пробі стати ґувернанткою приймає дївчина посаду при земскій школї на селї. Прибула в жовтни на посаду, а до зими не дочекалась виплати пенсиї — 20 руб. місячно Загостив голод. Поїхала упімнути ся о заслужчину, та місто гроший привезла початки дифтериї. Настрій душевний учительки по поворотї з міста змальований по майстерски. Хто примираючи з голоду мусїв тягнути буденне ярмо, хто в хоробі находивсь близше смерти чим житя, чиї нерви були так роздратовані, що воля не находила послуху той пережив подібні хвилї і признає, що в оповіданю нема ні дрібки фантазиї чи пересади.

Лїкар приїздить в сам час, щоб вратувати учительку від хороби і голодової смерти. — Причиною нещастя був зверхник, який присланї земством гроші обертав на власні потреби, „думав, що я обнявши що іно посаду, не буду вносити жалоби і просто забрав і сховав платню до кишенї“.

З признанем зазначити треба, що тамошне учительство, особливо при школах земских і мінїстерияльних, сповняє сумлїнно свої обовязки. В тій некультурній, як кажуть, Росиї лучають ся часто учительки, що мимо шикан вчать вечерами старших анальфабетів, випозичають популярні книжки, або, як героїна повісти, о голодї і холодї сповняють свої обовязки.

2. Методика в школї народній. Ч. II. *Наука наглядна.* Написав Мик. Гаврищук. Виданє тов. „Руска Школа“, книжка 6. Чернівцї 1901, стор. 116 + 6 сторін образків, цїна . . .

Суть в житю народів то більше то менше плідні хвилї в культурні здобутки. Один і той сам нарід то кидає ся всїми силами здобувати для себе материяльні користи, як тепер в півн. Америцї, то знов, як в протягу 18 сто-

лїтя в Анґлії*), намагає ся виробити політичні права і свободу, а коли ані перше ані друге не абсорбує сил, то они звертають ся на поле науки, як у Франції протягом XVIII. в., або на релїґійні диспути, як протягом XVI. і XVII. в. в Нїмеччинї. Нас, галицких Русинів, огорнула тепер горячка теоретичного політикованя; для сеї цїли посвячує ся найбільше гроша, часу і людий, а що в нас інтелїґентна верства нечисленна, тож не диво, що для инших справ нема вже нї людий нї охоти. Одною з таких нетиканих справ есть народна просьвіта, а особливо народне шкільництво.

На 3 міл. австрийских Русинів есть всего-навсего одна педаґоґічна часопись, що розходить ся в 200 примірниках, а о фахових ділах навіть нїкому не сниться. Годї складати все на „обставини“, є тут і наша власна вина, а що може бути инакше доказом край Буковина. В Чернівцах, де о половину менше рускої інтелїґенції як в такім Станиславові, Перемишли, Тернополї, стискаючись безпосередно з богатою педаґоґічною лїтературою нїмецкою, відчули учителї потребу і стали працювати над вдосконаленем своєї рідної. Заходом товариства „Руска Школа“ в Чернівцах вийшла вже 6 книжочка з сего обсягу, і зміст сеї послїдної хотїв би я тут обговорити.

В Буковинї призначує плян на 1 і 2 році науки по 6 півгодин тиждневно на науку наглядну, а крім того на першім степени зачинає ся наука читаня і писаня доперва по 4—6 тиждних. Перший місяць призначений виключно на так зовиму науку підготовляючу, яка опирає ся на призвичаєню давати відповіди повними реченями, та обговореню шкільних знарядів і річий з найблизшого окруженя. Ш. автор подає в сїй книжцї материял пригожий до наглядної науки і єго обсяг, а маючи на тямцї практичну шкільну поділив материял на дві части: в першій на 18 сторонах подає всї ті реальні відомости, яких треба удїлити першакам в часї науки приготовляючої, і сей материял повинно ся взяти за 4—6 перших тиждній, — в другій на 92 сторонах зібрано дальший материял, який мало-б ся перевести на I. і II. степени, отже протягом двох років. При кінци книжки поміщено 182 шематичних образків обговорюваних предметів, які дїтвора може перерисовувати на зошитах, чи табличках.

Заголовків обговорюваних предметів вичислять не буду, бо се заняло-б много місця, скажу лиш загально, що в їх доборі і льоґічнім упорядкованю лежить вартість сеї книжки.

Зроблю одну річеву замітку. На стр. 4 каже п. Г., що до тої науки, як ее з назви самої випливає, потрібні по змозї природні предмети або їх вірні малюнки, але сим послїдним робить за великі уступки, навіть там, де се цїлком злишне, пр. на стр. 5 поручає до уживленя 4 таблиці „4 Jahreszeiten“ Гельцеля, а на стр. 7, описавши шкільний стіл, показує ще образок з рїжного рода столами. При наглядній науці має ся описувати сей стіл, сю шафу, ... а не якийсь стіл, що істнує тілько в умі дозрілого чоловіка яко

*) На доказ, як сильно всї уми занимались тогди в Анґлії політикою і розширенем особистої свободи, вистарчить навести, що за віки XVIII. стол. не подали ся там ані один геніяльний муж, котрий би віддав ся увічностям. Науки природні, математика, астрономія лежали облогом, не було генія, що вступив би в слїди безсмертного Ньютона, або продовжав працю звістного нам Бакона. Противно у Франції, де борба політична була тогди неможлива, всї уми звертають ся на поле науки, і тому в XVIII. в. Франція сама одна достарчає мужів як: Монтескія, Вальтер, Руссо в фільозофії, Бішат, Кюві, Ляпласіе в науках природних.

загальний образ, і може бути камінний, зелїзний, круглий, гранчастий. Если се має бути дїстно наглядна наука, то дїтворі повинно ся показувати реальні предмети і їх описувати. Ми не хочемо звичайно знижити ся до способу думаня дитини і тямити о тім, що образ для неї незрозумілий і нїчого не навчить, бо есть він в двох напрямах сфалшованим предметом (нема третого виміру і величина змінена), а се для дїтий не таке природне як для нас. Коли вже образ має такі хиби, то знаючи, що похибки чим дальше тим більше ростуть, уявити собі легко як великі недостачі буде мати у дитини воображенє, яке повстало на підставі образа.

Тому в самих початках науки не радив бим послугувати ся образами таких предметів, яких дїтвора не мала нагоди видїти: при наглядній науцї на 1 і 2 році допускав ся до узмисловлюваня лиш образи таких річий, які в дїйсности она вже знає, а які задля технїчних перепон дадуть ся в школї перед очима дїтий поставити. Задлятого злишним говорити на тім степени науки о легких (66), арматї (75), гїтарі, фортепянї (77), трамваю, кораблї (технїчний опис льокомотиви 86) або громозводї (10), бо наколи дїтвора не видїла справдїшної армати чи корабля, то образ не навчить нїчого, або страта часу і сил буде до усьпіху непропорционально велика.

Прочі замітки суть меншої ваги. Вичисляючи, бажав бим звернути увагу Вв. Редакциї, щоб перед друкованєм зрецензувала кожду працю совістно, а коли окажуть ся недостачі звернула рукопись авторови до поправи. Так дїєсь в цїлім сьвітї, і нам не слїд цуратись сего звичаю. Дальші замітки оправдають сей постулят.

При науцї наглядній як і при пізнїйшій науцї реалїй одинокою доброю методою есть м. індукцийна. Полягає она на доходженю від конкретних предметів до правил і понять загальних, а п. Г. зачинає декуди лекцию „казанем“; пр. на 9 стр. в першім місяци шкільної науки зачинає словами: „Кождий чоловік має дім, де міг би схоронити ся від студени, дощу і снїгу. Чим покриті доми? Кілько стїн має кожда хата?“...., — або на стр. 43 заким приступив до опису когута і курки мовить: „...Когут і курка то птахи. Назвіть ще які птахи!...“ Поступаючи індукцийно треба описати когута, курку, індика, качку а доперва опісля подати назву загальну: їх називають дробом; відтак познакомити з кількома иньшими птицями і сказати: когута.... воробця, бузька, соловія зовем птахами. Так само опис дому зачинає ся не від даху а від комнати; треба примінювати засаду: від річий близших до дальших. Дитина не в силї обняти так великого предмету як дім, для неї, до 6 року життя, комната за велика, длятого робить в комнатї „комнатку“ с. є. обирає якийсь кутик і устроює в нїм мінїятуру сьвітлицї, в нїй дитинї найпривітнїйше, бо свої малі предмети може опанувати, коли великі предмети нашої комнати суть для неї пралїсом, який анї обійти навкруги, анї розслїдити внутр негодна.

Невластиво уживав ш. автор інколи місто описів і пояснень дефінїций, пр. на стр. 25. „Решето то низька судина з деревляною полубкою, та дїравим дном. Дно то плетїнка з вузких деревлянних пасків“, — або стр. 30. „Тинк то рідина з ваппа, піску і води“.

Не на місци подавати тут технїчні назви як
на стор. 7 дошки „запущені“ в долинї в підвалинку,
„ „ 17 систематика страв.
„ „ 19 роди гербати: слезова, румянкова, липова.

На стор. 19 роди вина: біле і червоне. Біле є молоко, папір, а не вино; — назва „біле вино“ збаламутить дітий, а не навчить нічого.

III. автор уживає всюди при дієсловах: не вільно, вживати місто 2. четвертого відмінка. Пише: столяр не робить желїзні столи, — лавку не вільно рубати, — до чого вживають горнець? і т. д. Хибно також вистилізовані питання: хто стереже дому? — пес; — хто се шкрабає? — миш; хто тягне віз? — кінь; — не мовить ся долотів (31), пивниць (47), а доліт, пивниць. Стор. 38 „Кіньску шерсть уживають на смички і сита“, — в Галичині на се уживають кіньского волосїня. Деяких висказів годі зрозуміти, пр. стор. 30 тинк склїплює цеглу; — стр. 31. У слусаря є шпуги на шрубах; — стр. 32 горшки могли-б помячити ся.

О скілько розклад і угрупованє матеріалу цїлком добрі, меншу вже стійність мають уваги методичні, а в бесїдї стрічаєсь провінціоналїзми.

Справозданє женьского інституту Руск. Тов. педаґоґічного у Львові.

Інститут, оснований на підставі окремого статуту приняного до відомости Намісництвом 22. червня 1888, остав під управою комітету, вибраного Видїлом Руск. Тов. педаґоґічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецка, о. сов. Евг. Гузар (управляв практиками релїґійними) — лїкар Др. Зофія з Окуневских Моравевска, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковска. Комітет відбував свої засїдання під проводом голови дир. Харкевича. Інститут отворено доперва з початком вересня 1899 р. для вигоди Родимців. Посьвячене льокалю відбуло ся торжественно 13/10 1899. На внутрішне уряджене видано 2134·96 кор. В минувшім 1899/1900 році уміщених було в інститутї 12 дївчат: 9 доньок сьвященних, 2 доньки учителїв, а одна донька купця. З них ходило 2 до V. (I) кл. рускої женьскої школи видїлової ім. Шевченка, 7 до кл. VI. (II) тої школи, одна до VII. (III) а одна до VIII. (IV) кл. иньшої школи публичної, а одна до учит. семинарії. В першім півроцї сьвідоцтво дуже доброго поступу дістали 3, I. класу 9 — в другім півроцї поступ дуже добрий одержала 1, а I. класу 11. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і одна ученица IV. року учительскої семинарії. В інститутї пробували також часово, на два місяцї, дві доньки сьвящеників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руску літературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також сьпіву, гри на фортепіянї, на цитрі і танців, а по мисли домашного регуляміну (ухваленого Видїлом) вправляють ся також в домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятелцї при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В шкільнім році 1900/901 було в інститутї поміщених 24 дївчат — (з того 7 було короткий час). Між ними було 13 доньок сьвящеників, 7 доньок учителїв нар., 3 доньки властителїв реальностий і 1 донька купця. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і учителька видїловой школи.

В грудни 1899 року уладили інститутки св. Николаївский вечер, опісля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорскі вистави відповідних штук. Дня 28. червня 1900 відбув ся річний попис гри на фортепіянї і цитрі з сьпівом і деклямациями. Про здоровле інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів близших і дальших (Бруховичі, Знесїнє), купелї і — само собою розуміє ся — здорового харчу. В грудни 1900 р. уладжували інститутки також Николаївскі вечерниці — а 27. н. ст. червня 1901 відбув ся попис музикально-вокальний.

Приходи в роцї 1899/1900 виносили 5411.20 К., а розходи 5318·85 К. зістало в касї на рік 1900/901 92·35 кор.

Інститут поміщений в одноповерховій камяници гр. Волод. Дїдушицкої при ул. Сави ч. 3. Цїлий будинок о 16-ти убікациях займає інститут сам для себе. Розклад є такий, що інститутки мають осібні спальнї, ґардеробу, салю до науки, комнату до музики, рефектар (їдалню) і інфірмар. Крім того є почекалня (покій для гостий), прачкарня, покій для служби і обширний город з тїнистими деревами до свого ужитку. Водопроводи вже уряджені. Ул. Сави, бічна Курковоï, лежить в затишу, а город інституту притикає до великого парку при палатї Дїдушицких, парк межує з лїсистою горою Стрільниці. Поміщенє інституту є отже під кождим взглядом вигідне, спокійне та здорове.

До інституту приймає ся ученицї шкіл народних, видїлових, семинарий учительских. Місячна оплата 40 корон.

I. Прихід:

Оплата учениць	Кор.	6859·46
Зворот за меблї і праня	„	232·—
Ще довжні	„	123·57
Разом кор.		7215·03

II. Розхід:

Харч	Кор.	5349·88
Хата	„	1395·94
Опал і сьвітло	„	624·80
Персонал	„	668·85
До уряджења додано	„	75·80
Иньші видатки	„	27·—
Разом кор.		8142·27
Отже недобір касовий в роцї шк. 1900/1901 . .	„	927·24

III. Маєток інституту:

Вартість інвентаря	Кор.	1792·79
Стан фонду резервового	„	153·78
Разом кор.		1946·57

Едвард Харкевич, голова. *Юлїя Ганчаковска.*

З руских Бурс.

— Бурса ім. Шептицких. Високопреосьвященний Митрополит набув у Львові хутір „Альзнерівку“ під будову бурси для убогої, а талановитої рускої молодїжи.

Хутір сей, куплений за 34 тисяч корон, обнимає 4 морґи і 307 сяжнїв. Се незвичайно хороший закуток нашої столицї. Далеко від мїйского гамору, а розложисті липи і каштани та запашиста левада зі скошеною травою, пригадують нам живу сїльску тишину та спокій, кажуть забувати о містї. На будову бурси — місце се знамените, єслп увзглядпить ся ще й се, що в короткім часї стоятиме руска ґімназия в околици политехвїки. Будуть мати наші школярики коротку дорогу зі школи до бурси.

Як звісно, ВПреосьвященний удержує вже тепер в сьвятоюрскім забудованю 10 питомцїв. Але єго мрією, а радше наміром є збільшити се число до трех сотень убогих, а талановитих і жадних науки хлопцїв. В сїй цїли закупив ВПреосьвященний „Альзнерівку“, до власним коштом побудує і вивінує таку бурсу для рускої, учащої ся молодежи. Вже з весною розпічне ся будова велцкого дому бурси і кількох економічних будинків.

— Бурса в Станиславові. Бурса філїї руского Тов. педаґоґічного в Станиславові заложена в вересни 1899 р. містила ся до 15 липня 1900 в домі закупленім ВПреосьвященим Митрополитом Шептицким і подарованім під церков духовної семинарії (під числом 15 при улици Липовій). Тодї заносило ся на будову семинарії, тому прокуратория скарбу судово виповїла се помешкане Бурсї. Лише даровому відступленю помешкання треба завдячувати, що Бурса могла вже тамтого року стати отвореною — і на перший рік свого істнованя дати приют 24 вихованкам.

В недостатку власного дому, як даровоґо мешкання управа Бурси була в не малім клопоті, що в браку хати почати з Бурсою в другім роцї. Властителї домів нерадо винаймають мешкане для Бурси, а ту 38 хлопцїв подало ся на сей рік в конкурсовім речивци, та ще зголошують ся родичі, ведені довірем до управи як і потребою опіки для своїх дітвй. Тож видїх філїї винаймив в виду того на 2 роки при ул. Липовій ч. 45 дім о 6 комнатах і 2 кухнях за цїну 514 зр. на Бурсу і примістив там 28 вихованків лише таких, що платять. Се подає до відомости передовсїм доокрестних Русинів Станиславова, щоби звосили Бурсу Тов. педаґоґічного своїми жертвами спомагати, аби було чим оплатити винайм, та складати жертви на будову власного дому, і на удержане бідпїйших а спосібних і добрих ученикїв.

Брацтво св. Николая при катедрі приймило сего року 50 вихованків до своєї Бурси під зарядом о. Семенова.

Товариство Руских Женщин в Станиславові удержує інтернат для дївчат Русинок в домі ч. 45 при ул. Казимирівскій винаятім за 800 зр. і має 16 ученищ.

В домі фондациї ім. Осоетовича при ул. Заболотівскій ч. 15 під управою Капітули а зарядом СС. Василиянок находить ся також Інтернат для руских дївчат числом 23. Дївчата з обох руских інтернатів ходять до шкіл місних польских. Инокинь Василиянок в дівочім Институтї ім. Осоетовича після шематизму з 1901 р. є 7, 3 сестри і 4 кандидатки.

ВІД АДМІНІСТРАЦИЇ.

Просимо о відновленє взглядно о вирівнанє залеглих предплат.

Реклямувати просимо бракуюче число „Учителя“ найдальше до часу, коли вийде слїдуюче число; пізнїйших реклямаций не може експедиция увзглядняти.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 19. Львів, 5. жовтня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Французкі шкільні каси ощадности.

Славно звісний французкий национальний економіст і вельми заслуженый приятель люду, M. de Malarce, доконав нового видання свого дїла „Підручник до закладання шкільних кас ощадности у Франції“. З того незвичайно цїкавого і поучаючого дїла, в якім описано заложенє, уладженє і розвій тої інституції, введеної в житє на підставах поданих Малярцом, подаю понизше слїдуючі подробиці.

Першу гадку до заложеня шкільних кас ощадности у Франції повзяв М. де Малярц у Відни, де він яко відпоручник французкого правительства з нагоди сьвітової вистави в р. 1873 студіював дуже пильно заклади добродійні в нашій монархії і їх урядженя.

В павільоні „Каси ощадности“ найшов Малярц богатий материял для розслїдів справ кас ощадности; тут поставив він собі питанє длячого так для молодежи корисна інституция, якою є каса ощадности, доси не розвинула ся так, як сего належало би собі бажати в інтересї загального людового добробиту.

В слїд за тим постановив він пильно студіювати лично уряджене шкільних кас ощадности в ріжних краях і розслїджувати, з яких причин находить ся гадка їх заложеня то більше то менше в стадіюм поодиноких розслїдів без докладної слистеми і точної орґанїзациї.

В часї своєї місиї мав Малярц нагоду обговорювати справи фінансові надто ґаздівства і вихованя людового з тодїшними міністрами: ґр. Андрашім, де Претіс'ом і Стромаєром; також з Фр. Деаком розправляв він много на тему шкільних кас ощадности, причім Деак высказав отсї памятні слова: „Я довго застановляв ся над тою справою і бачу, що я вправдї виховав мій нарід (Мадярів) полїтично, осталось би еще з'орґанїзовати Мадярів під взглядом новійшої економії. Зверхному виглядови і хоробрости, а не менше і лехкодушности нашої орієнтальної раси треба конечно вщіпити строгі чесноти заходу, іменно: умірковане, змисл порядку, управильнений спосіб житя і розумну печалливість, аби тими чеснотами видерти їх з розпусти і з лихвар-

ства. А до сеї цїли доведуть найлїпше каси ощадности, що стоять під проводом наших учителїв, які (каси ощадности) дитину дуже рано приготовлюють до економічного і дбалого житя".

Як тільки Малярц повернув у Париж випросив він собі у правительства повномочіє студиовати докладно єство і уряджене шкільних кас ощадности по иньших державах. Він сконстатував, що шкільні каси ощадности у всїх краях, які він звиджував в протягу своєї місії, хоч всюда признано їм велику виховавчу вартість, дуже мало розширились а то з причини недостаточної орґанїзациї.

На підставі попередних студий і зібраних досьвідчень, забрав ся Малярц в р. 1874 до тяжкого завдання закладати і розпізнавати в школах Франциї шкільні каси ощадности на підставі власних вироблених принципів.

Без примусу і наказів, а тілько симпатичною інтервенциєю правительства, дальше свобідним співділанєм учителїв, настоятелїв людових шкіл, інспекторів академиї, ґенеральних радників, префектів і бурмістрів, виказала тота інституция у Франциї такі вислїдки, які о много перевишали результати, осягнені в иньших краях.

Як успішно розвинулись французькі шкільні каси ощадности зараз в перших роках свого істнованя, бачимо з слїдуючої табелї:

15 сїчня	число шкільних кас ощадности	число ощаджуючих учеників	Сума ощадностий
1877	8.033	176.040	2,984.352
1879	10.440	224.200	3,602.621
1881	14.372	302.841	6,403.773
1883	19.433	395.869	9,074.583
1885	23.222	488.624	11,285.046
1886	23.980	491.160	11,934.268

Шкільні каси ощадности суть у Франциї факультативними уряджениями, полягаючими на добрій волї учеників і учителїв. „Виконуванє обовязків, дотикаючих шкільної каси ощадности, забирає менї — пише один учитель — в однім тиждни всего ½ години часу, а я готов на те посьвятити кождого дня по ½ години; так високо цїню добрі наслїдки тої інституциї".

Характер і цїль шкільних кас ощадности поясняє Маляре ось в як знаменитий спосіб:

„Єсли ощадність є чеснотою, — єсли ее похвалюємо, що хтось умів бути відпорним против шкідливих або нездорових впливів, єсли ся відпорність має стати привичкою і має послужити до того, аби скріпити духа, *не повинно тих моральних ґімнастичних вправ збувати при нїякім вихованю, яке має на цїли образувати не лише розум але і характер*".

Єсли надвишка продукциї супротив консумциї і надвишка приходів в порівнаню до розходів суть головними средствами піднесеня добробиту не тільки цїлих народів але також кождої одиниці, — бо людскість була би позістала в ей первістнім станї, єсли би люде свій заробок були зараз з'ужи-

вали, — то повиннисьмо дїтий учити ощадности, яко головної привичку кождого чоловіка.

Если запопадливість є условіэм людского житя тим, що роздїлює помічні средства так, що дни без зарібку вирівнують надвижку днїв заробкових, если запопадливість є условиною поважаня чоловіка тим, що зберігає робітника від того, щоби він не став тягарем для других і жив лише з милостинь, які анов часто суть невистарчаючими, непевними і небезпечними, усе але понижаючими, если запопадливість ставить чоловіка завше в положенє жити чесно і справедливо, то дуже всказаним є, аби дїти привикали до того заздалегідь про себе думати, аби вони привикали до того вправлятись в запобігливости так як вправляють ся до запамятуваня, аби після того уміли они своє житє уладити; учити їх ощаджувати значить тілько, що навчити їх своє житє управильнити.

Є се також в інтересї национального добробиту, об'учувати дїтий усїх клас в ощадности; особливо порадним є се для бідних, для яких ощадність становить одиноке средство до витвореня добробиту. В інтересї загальної моральности, морального піднесеня одиниці, родини, товариства є запопадливість дуже важною; она холодить і умірковує шкідні захотїнки і робить нас панами наших пристрастий, она скріпляє чоловіка, аби був в силї побідити зле, увільнити себе від злого і бути свобідним в найкрасшім значіню того слова".

Корисний вплив шкільних кас ощадности на розвій змислу ощадности у дорослих (родичів і опікунів ощаджуючих учеників) бачимо з понизше поданих чисел, які вказують зріст вкладок, вложених в приватні каси ощадности від часу заложеня шкільних кас ощадности:

рік	виказав стан приватних кас ощадности
1873	535 мілїонів франків
1874 (рік заложеня шкільних кас ощадности)	573 „ „
1875	660 „ „
1876	769 „ „
1877	863 „ „
1878	1016 „ „
1879	1154 „ „
1880	1280 „ „
1881	1409 „ „

Про вплив шкільних кас ощадности на моральне вихованє і образованє учеників находимо в підручнику цїлий ряд фактів, зібраних на основі офіціяльних справоздань, які доказують, що ученик, котрий подав милостиню із власних заощаджених доходів, отже з приходу походячого з єго тверезости, повздержимости і запобігливости, надто з датків, які в нагороду за свою пильність отримав і умів їх зберечи перед виданем на непотрібні або шкідні видатки, — що той ученик зробив лїпше дїло, як той легкодушний хлопець, котрий підхлїбствами вимантив від родичів кілька монет на те, аби їх просячому жебракови подати.

Засади, на яких опирають ся інституції шкільних кас ощадности у Франції, дуже прості; можна їл коротко зібрати ось в яких точках:

Конечними суть до того два головні помічні средства: Шкільний реєстр, в який вписує учитель всякі рахункові операції каси учеників; кождий щадячий ученик має свою картку в книжці, на якій виписане ім'я, прізвище ученика і число єго щадничої книжки. Кожда сторона має своїх 12 прямовисних рубрик на місяці і 31 поземих на дни.

Другим головним помічним средством є дуплїкат, т. є. рівнозвучна учителем виконана відпись поодиноких карток шкільного реєстру, в якій (дуплїкат) вписані вкладки ученика; дуплїкат остає в руках ученика і служить доказом для родичів, що вкладки зістали дійсно вложені.

Одного дня в тижни, звичайно у вівторок, збирає учитель перед або по шкільній науці вкладки від учеників. Найвисша вкладка виносить 5 франків від ученика, а се на те, аби запобігти тому, щоби ученики не вкладали по при своїй ощадности єще і ощадности родичів, через що зістала би схиблена властива ціль шкільних кас ощадности.

Скоро ощадности ученика досягнуть високости 1 франка, тоді вкладає учитель тоту квоту до мійскої каси ощадности, а дотичну книжочку переховує у себе. При зворотах, яких кождої хвилї можна домагатись, мусить конечно інтервенювати опікун дитини; без єго дозволу не виплатить каса ощадности нїякого звороту.

Уступ послїдний поданого на початку підручника описує дуже обширно справи шкільних кас ощадности за границею; згадує ся там особливо про ті держави, що старали ся заложити у себе такі каси на взорах французких шкільних кас ощадности.

В кінци подам єще ті слова, які висказав великий ученний національний економіст, Иполит Пассі, на першім загальнім конґресї для справ шкільних кас ощадности; ось они:

Невдовзї повстане не лєґіон але ціла армія виховавців, які покажуть дїтем те добре, яке можна осягнути ґосподарностию, тверезим, розумним і управильненим житєм; они придбають надто молодій ґенерації степень інтелїґенції, розсудку і енерґії, о много висший як той, якого осягнули минулі і теперішні ґенерації в боротьбі о бутє.

Язик диких племен і мова дітий.

Др. Фердинанд Кемзіес, звісний автор на поли педаґоґіки і психольоґії, почав з початком 1899 р. видавати в Берлїні часопись посьвячену повисшим галузям знання (Zeitschrift für pädagogische Psychologie).

В першім числї тої часописи посьвячує берлїньский лїкар для збочень мови, др. Г. Ґуцман, обширнїйший артикул обговоренню разючої подібности, яка заходить між мовою дітий, що лише зачинають говорити, а язиком диких племен, стоячих на найнизшім степени культури. Ся стаття лучить ся з викладом, який мав автор на міжнароднім з'їздї психольоґів в Монахові 1896 р.

Не один, чуючи мову дїтий, не може часто зрозуміти, о що властиво ходить, если не є призвичаєний до того зовсїм відрубного говору, що має зовсїм відмінні назви на відобрані вражіня, зовсїм відрубний спосіб толкованя змислових явищ.

Мову дїтий витворило стремлїнє до наслїдуваня мови старших і фізіольогічна неможливість вимовленя певних звуків, які чули в тій мові, і з тої причини впроваджують дїти до своєї мови такі звуки, на котрі даний язик не має вїдповідних знаків (букв).

Тою власне квестиєю заняв ся Ґуцман шукаючи анальогії в говорах диких народів.

Ту розріжнює автор три періоди.

Перший період творить крик, зразу яко обяв невдоволеня, пізнїйше також яко обяв радости.

В другім періоді крик яко обяв радости стає що раз частїйший. Очивидно, що в тих двох перших періодах видає дитина голос виключно при помочи губи і кінця язика, бо ті найлегше вимовляють. Першим словом, яке дитина вимовляє, є назва вітця або матери і тому то ті слова суть майже у всїх мовах если не ті самі, то подібні.

В третім періоді старає дитина наслїдувати голоси, які видає окруженє і ту власне зачинає ся то поконуваня фізіольогічних трудностий мови, а запас повторюваних звуків, зразу незначний, стає чим раз більший, аж вкінци мова дитини стає зовсїм совершенна.

В відношеню до змісту і роду мови істнують слїдуючі подібности між дитиною а дикими племенами:

1. Малий засіб слів змушує дитину до уживаня міміки, котру спостерігаємо у всїх народів на низькім степени культури.

2. Спосіб оповіданя має ту засадничу цїху, що висуває на перший плян знамена дрібні але сущні. Так пр. дитина, спостерігши коня, займе ся передовсїм его хвостом. Зовсїм такий самий спосіб оповіданя мають Неґри, племя Бакаірі і дуже много иньших племен.

3. Численє дїтий і диких народів є зовсїм то саме. Пр. на означенє кількох людий має дитина слово „богато“. То само Неґр.

4. Пізне виступленє збірних назв у дїтий відповідає недостачі їх у переважної части диких племен.

5. Спосіб рисованя. Хотячи нарисувати голову, рисує дитина менше або більше правильне коло, уміщує в нїм два пункти яко очи, прямовисна лїнїя між ними має означувати ніс, а позема уста. Зовсїм в той сам спосіб радить собі Неґр, Готентот, Новезеляндець і иньші.

Що до самої мови, то она наступає в наслїдок відповідних рухів губи, кінця язика або насади язика. Найбільшу лехкість рухів мають губи, ґімнастиковані вже від першої хвилї через ссанє. Тому то вимавляє дитина найскорше ті звуки, до котрих вимови треба губ, і такі власне звуки стрічаємо у найріжнорідиїйших диких племен, що стоять хочби на найнизшім степени культури.

Конець язика має вже меншу, хоч все таки значну справність. Пізнїйше вже виступають у дитяти ті звуки, до котрих виговореня муснть ужити кінця язика. Деякі дикі племена не мають їх зовсїм.

Найменшу свободу рухів має насада язика. О тім можемо дуже легко переконати ся. Виставивши з уст конець язика, можемо ним дуже легко ру-

шати на всї сторони, однак коли виставимо цїлий язик, стане ся то вирост неможливим.

Звуки, котрі потребують помочи насади язика, появляють ся у дїтий найпізнїйше і не має їх переважна часть диких племен.

Перейдїм коротко всї вище вичислені ґрупи звуків, отже наперед ті, котрі повстають через ріжне розхилене уст, при помочи висилання звучної або беззвучної филї воздуха.

Ту належить майже всї самозвуки, а іменно: a, ae, o, oe і u (лат.), а з співзвуків: w, f, b, p, m.

Фізіольоґічно нема в вимові жадної ріжницї між самозвуками а співзвуками, а ріжниця полягає лише в степени звуженя висиланої филї воздуха.

З співзвуків передовсїм дуже скоро повстає з фізіольоґічної легкости вимови звук m яко чисто носовий. Сей звук видають з себе дуже часто нїмі, а дикі народи вимовляють его дуже радо.

Також цїлком природно, що задержанє певного тону вимагає в мові далеко меншої вправи, як перерване его. Проте дїти говорять лекше і скорше: „aba“ або „ada“, як „apa“ або „ata“.

Також дуже скоро виступає у дитини губне r.

Як вище сказано, звуки губні, яко найлекші в вимові появляють ся у дїтий насамперед, а у диких племен стрічають ся майже всюди.

Перейдїм тепер до другої ґрупи звуків, а іменно до тих, котрих виговір потребує помочи кінця язика.

Звук d появляє ся дуже скоро, навіть перед p або t, натомість сичучі звуки доперва в пізнїйшій стадиї розвою мови.

Сичучих звуків нема зовсїм в диялєктах: Ріматара, Рутуру, Тубуаї Раївавваї і богато иньших. Нема їх також у Маорів в Новій Зеляндиї.

Ще більші трудности в виговорі справляє дїтям звук sz, французке j або нїмецке sch. Впрочім ті звуки виступають пізно иже з тої причини, що до їх виговору треба зубів; з тої самої причини також остре l зачинає дитина доперва пізно вимавляти.

У Самоанців находимо вправдї звук l, однак не находимо его у значно молодшого племени Маорі, котре, як загально твердять, повстало з Самоя.

Звуки, видавані при помочи насади язика, суть найпізнїйші. Ту належить в першім рядї g і k.

У дуже численних диких племен нема тих горлових звуків цїлком. Нема їх в диялєктах мешканців островів спокійного океану, нема і в диялєктї Маорі, а у Самоанців є лише посередний звук, зближений до угорского gy.

На кождий спосіб є річию певною, що звука k не було у Самоанців зовсїм ще перед 100 лїтами. Доперва осїлі европейці впровадили той звук. Найперше почали его уживати на острові Уполю, а потім і на иньших. Однак в торжественних мовах займає все ще старе t місце нового k.

Зовсїм таке саме явище взаїмної переміни тих двох звуків видимо і у дїтий в перехіднім періодї. Нераз можна чути як они говорять пр. „топати“ місто „копати“. „Тароль“ місто „Кароль“ і т. д.

Крім обговорених звуків, на котрих віддане наша мова має знаки (букви), уживає дитина в перших стадиях розвою ще і такі, яким не відповідають нїякі букви.

Суть то в першім рядї ґуттуральні (глубоко горлові) звуки, уживані в арабскій і гебрейскій мові.

Важнїйші від тих суть „цмокаючі“ звуки, в котрих дїти дуже любують ся. Як слїди їх полишили ся в зовсїм вибразованій мові подібні звуки яко ознака великого подиву або зачудованя, при поцїлую раг distance і т. д. Цмокаємо пр. на коня, хотячи заохотити єго до бігу.

Ті „цмокаючі“ звуки відгривають в мові Намя-Готентотів дуже важну ролю. Тому то дїти Европейцїв, позістаючи в стичности з Готентотами, дуже легко з'уміють навчити ся їх бесїди, бо дуже радо наслїдують характеристичне в ній цмоканє. Роблять се так поправно, що самі Готентоти признають, що не стає їм ще лише відповідної постати, аби могли уходити за правдивих Кгоі-Кгоін (чоловік-чоловік, себто надчоловік), як себе називають.

Патріотичні гріхи нашого народного учительства.

До р. 1896 був звичай, що учителї середних шкіл, котрі питали хлопцїв при вступних іспитах до I. класи, були з'обовязані по скінченім іспиті подавати на письмі свої замітки дотично підготованя хлопців в народних школах, та вказувати, в яких предметах они не домагали.

Учителї-еґзамінатори в руских ґімназиях повторювали в своїх звітах до Ради шк. все одно і то само: цїлковите непідготованє учеників з рускої мови а іменно в тім, чого жадають приписи вступних іспитів, а що ученик з IV. кл. народ. шк. повинен д о б р е знати.

Тепер уже таких звітів до Ради шк. не подає ся — тай они — особливо Русинам — нїякої користи не принесли, а може радше ще пошкодили, бо сегодня стан знаня рускої мови (граматики) у малих кандидатів до ґімназиї є такий самий, як перед 15 лїтами, коли ще мало було ще Русинів окружних ц. к. інспекторів, — а навіть буває иногди і гірший!

Є се великий гріх патріотичний — гріх национальний, котрого руске учительство не х о ч е позбути ся, хоч до сего має і нагоду і добрі средства!

Сего року принято до I. кл. академ. ґімназиї у Львові 175 учеників, але велике число зголошених до іспиту перепало, а перепало головно з причини незнаня рускої мови і е л е м е н т а р н о ї граматики, не кажучи вже про правопись, якої деякі учителї-Русини не ласкаві навіть сами с о б і присвоїти!!*)

Руске педаґоґічне товариство, бажаючи помочи народному учительству в підготовуваню учеників до вступного іспиту, помістило в своїм інформаційнім календарику так вимоги при тих іспитах, як і спосіб легкого й доброго приготованя малих кандидатів з рускої мови. Однак, на жаль, лише д у ж е м а л а частина послухала сего патріотичного голосу, бо ученики, що здавали сего року іспит до I. кл. були приготовані в загалї лише з читаня д о б р е,

*) Дуже добрі ради для науки правописи подано в Замітках Дра Пачовского, виданих Руск. пед. товар.

більша їх частина виказала слабе знане частий мови і відмінків, а майже третина не знала, як слїд, розбирати простого речення — ба навіть були і такі, що і не снило ся їм почути: про части мови, про відмінки, про підмет або присудок — або й часи в дїєслові! То-ж причиною, що наші середні школи не зростають що року так, як польскі, є не хто иньший, як слабе почуте патріотичного обовязку нашого руского народного учительства, котре, або з байдужности для громадского добра, або може в надії, що як раз так добре вивязує ся з своєї задачі, передає до вступних іспитів руских калїк, — або наражає родичів на непотрібні видатки і встид у громадї.

З таким неточним знанєм рускої мови ученик, що перепхав ся случайно до I. кляси, не довго попасати буде в гімназії, бо не приніс з собою основи, на якій має ставити перші елементи науки чужих язиків. Він звичайно по кількох тижнях лишає школу, нарікаючи на ню, бо не пізнав, хто єму кинув колоду під ноги.

Поминаємо польскі школи, в яких наша молодїж мусить добре учити ся польского, а з руского знає лише трохи читати — але від руских шкіл, від руских учителїв не повинен виходити ученик з руским свідоцтвом і ногою „дуже добрий“, если він крім читаня не знає ні частий мови, ні відмінків, ні часів, ні складових частий простого речення!

Задля того в імени рускої суспільности звертаємо ся до народного учительства з зазивом, щоби оно рівномірно дбало про просьвіту й науку молодежи, щоб оно посьвячувало більше працї на підготоване кандидатів до середних шкіл, а що се річ можлива, доказують хороші овочі тих народних учителїв, що сего року привели до вступних іспитів хлопців справдї хорошо і взірцево підготованих не лише з рідної рускої мови, але і з прочих предметів! Так повинно поступати у с е руске учительство, а тодї запише ся до I. кл. гімназ. не 170 але 370 добре підготованих руских хлопців — що дай Боже як найскорше!

При тій нагодї подаємо до відомости, що до академ. гімназії записало ся сего року 660 учеників, — але задля браку льокалю і учительских сил мають паралельки лише кл. I. (а, б, в) II. а, б, III. а, б, IV. а, б, V. не подїлена має 63 ученик., VI. а, б, VII. неподїлена має 55 ученик., VIII. неподїлена має 50 учеників.

Руска виділова школа ім. Шевченка у Львові.*)

Заходом „Руского Товариства педагогічного“ і руских патріотів основано перед чотирма роками у Львові виділову школу, щоби дати руским дївчатам спроможність побирати науку, обняту науковим планом виділових шкіл, в рідній мові. Обовязок заснованя такої школи має властиво мійска рада міста Львова, однак при загально відомім шовінїзмі руска молодіж була-б неділждала ся сповненя сего обовязку і так мусїло за те взяти ся „Руске Това-

*) Руслан, Ч. 200.

риство педаґоґічне“ вкупі з рускими патріотами. З сим роком шкільним війшла IV. кляса, а в слїдуючім увійде V. кляса в житє і тим способом руска молодїж буде мати одиноку в цїлім краю V-клясову школу видїлову, устроєну зовсїм після пляну наук виданого для 5-клясових шкіл Радою шкільною краєвою. В тім обсягу подає видїлова школа не лише певне заокруглене образованє рускім дївчатам, але ті, що скінчать сю школу, можуть опісля убігати ся о тимчасові учительскі посади в народних школах, отже тим способом має ся школа також важне практичне значінє.

Введенє в житє сеї школи і єї істнованє треба також приписати патріотичному пожертвованю учителїв і учительок, що за вельми маленькою винагородою удїляють наук в сїй школї, дальше грошевим жертвам рускіх патріотів і товариств на устроєнє сеї школи, а також заходам рускіх послів, котрі виєднали в краєвім соймі щорічну підмогу на кожду клясу по 1600 корон.

Руска суспільність зрозуміла потребу такої школи, а хоч она має поки-що приватний характер (можна напевно сподївати ся, що в сїм роцї міністерство просьвіти признасть сїй школї характер публичної), руска молодїж горне ся до неї щораз численнїйше, фреквенция росте з кождим роком, так, що сего року в I. клясї (після давної рахуби з дочисленєм 4-х кляс народних була се V-та) є 35, в II. і III. по 26, а в IV-ій 20 учениць. Сю школу госпітували краєві інспектори пок. др. Дністряньский і Барановский, та окружний інспектор Фонфара і висловлювали при сих нагодах повне признанє, що руска школа видїлова в нїчім не уступає публичним школам видїловим у Львові.

Однак мимо грошевих жертв рускіх патріотів і товариств та підмоги краєвого сойму, ся одинока в краю школа ім. Шевченка не є так вивінована в наукові прибори, як би сего вимагала дійсна потреба. Дещо з наукових приборів закуплено, в дечім помагають собі учителї, випозичають деякі наукові прибори в иньших школах, але богато дечого таки не достає і не можна все послугувати ся позичками.

Так н. пр. до науки ґеоґрафії й істориї, о-рім деяких map, які має школа, придались би ще ґеоґрафічні й історичні стїнні образи, до природної істориї вельми конечна є нормальна збірка природнича, а така-ж сама потрібна до науки фізики і хемії. Придали-б ся і ґіпсові моделї до науки рисунків. Все те вельми пособляло би науцї і улекшувало-б науку та доводило-б до ще красших успіхів. Але на все те треба значнїйшого накладу кількасот зр., а такого видатку не може покрити ані Руске Товариство педаґоґічне із своїх вельми скупеньких доходів, ані не можна сего закупити із соймової підмоги, котра ледви вистарчає на заплату чиншу за льокаль (при площи Стрілецкій ч. 6.) і на дуже скупеньку винагороду учительским силам.

В підмогу видїловій школї ім. Шевченка повинна прийти руска суспільність хоч би дрібними жертвами. Ми повинні мати се на тямцї, що сьвідоме руске жіноцтво — се головна підвалина нашого національного розвитку і поступу, тим то годить ся пособляти всякі змаганя, які ведуть до образованя рускої жіноцтва. Особливож рускі женщини і рускі дївчата не повинні занедбувати нїякої нагоди, щоби зібрати хоч незначну складку (чи то на весїлю, чи на празнику, чи при иньшій подібнїй нагоді) і прислати Рускому Товариству педаґоґічному на вивінованє видїлової школу ім. Шевченка. Нехай одинока руска видїлова школа, одинока школа, що носить імя нашого ґенія, буде

вистачена у всї наукові потреби так, як сего вимагають пляни, як сего вимагає науковий поступ і новочасна педагогія. Але нехай і рускі часописи попри инъші народні справи не забувають потреб руских шкіл, не забувають сего, що „чия школа, того будуччина".

Гадки про нашу літературну мову.

В „Літературно-Науковім Вістнику" за серпень 1901. помістив п. Вільхівский, родовитий Українець, важні замітки про нашу теперішну літературну мову. Се перший чоловік, що аж з України кинув слово критики, якої серед наших літературних обставин не скоро хто підняв би ся! Він говорить не від самого себе, але від многих Українців (як сам признаєть ся) — та можна ще додати: він говорить і від більшости Галичан! Ось его слова:

„В Галичині розвиваєть ся наша мова і літературна взагалї і спеціяльно-наукова. Та, на жаль, в їй така сила то новітних, то цілком невідомих інтеліґентови в Росиї слів, що читати н. пр. „Записки" задля широкої публики важко, часом вона навіть погано розуміє читане; те саме треба сказати і про більшість публицистичних та наукових розвідок у „Л. Н. Вістнику." На се можна відповісти, що вкраїньска інтеліґенция в Росиї осьвічуєть ся від неї, того вона їй і важка.

Сьому правда, і всїм хто гудить за мову наші наукові видання, можна і треба сказати ось що: Шановні добродії! Ви вчили ся московскої мови більш як 20 років по ґімназиях та університетах, учите ся її й тепер що дня, вживаючи і в громадї, і в своїй семї, читаючи книги, пишучи нею офіціяльні папери чи розвідки до друку, а свою чуєте тільки від „мужика", як у літку зазирнете на село, чи иногдї в театрі, чи зрідка з якої україньскої книжки. Ви, що й знали, те забули. Як же ви хочете, не вчившись, знати мову? „(Гл. стор. 77 і. д.).

Дальше говорить п. Вільхівский про україньских писателїв, між иньшим таке:

...більшість наших (україньских) письменників живе по городах (містах), а „мужика" бачить коли не в зелїзничого ваґону, то у всякому разї з панського покою і на дуже короткий час. Через те надолужає книжками переважно галицкою журналїстикою.*) А вчили ся сї добродії по московскому і вся хода в їх мові московска, увесь лад і склад — то так і пишуть по московському україньскими словами. З одного москалїзму вискочить, а в другий оплутаєть ся, та ще як додасть деяких галицких форм та закрасить своїми місцевими з якого „Русско-малороссійскаго словаря самоновѣйшихъ кованихъ словъ", то такого накрутить, наплутає, що хоч плач!... Чудно але й сумно! Треба щось робити, якось запобігти лихови! Нам треба, щоб нас читала широка публика (роз. без словаря!), читала, розуміла й любила... у Галичан вже тепер стрічають ся москалїзми, яких добули они собі від Українців..." — (Стор. 79—80).

*) Сеся знов йде слїпо з огляду на мову на найновїйшими україньскими писателями!

Отсе щире слово правди може пояснити, чому і наука рускої мови в найнизших клясах народних шкіл, а навіть середних шкіл так дуже тяжко йде, а читанка мусить мати при кінци семи- або більше картковий словарець „незрозумілих“ слів, щоб могла справдї стати дитинї зрозумілою!

Не дивниця отже, що коли тому лїт 10 (як ще не було у нас анї такого живого літературного руху, анї Л. Н. Вістника) хлопчина в IV. клясї народних шкіл умів дуже добре відмінятн: конець, горнець, кінь, гай, хрущ, ніж, — рожа, каня, господиня, скриня, саля, — і т. д., — а вслїд за тим і наука чужих язиків, н. пр. латини в I. кл. не приходила ему трудно.

Нинї же часи змінили ся, бо ми слїдком за українськими писателями довели до того, що хлопчина не знає, котрий є відмінок: кінці, горцї, конї, гаї, хрущі, ножі — рожі, канї, господинї, скринї, салї і т. д., бо се може бути відмінок 7, числа один. 1, 4, 5. числами, а в женьскім родї: 2, 3, 7. числа один. і 1, 4, 5. числа многого. — Отже угадай, хлопче, а ніж — так гони зі школи рускої, бо ти Русин, а не знаєш теперішної мови! Не знаю, але може оно так і говорять — (об тім треба би спитати когось з ученых редакторів), чи в Галичинї каже хто: „Жду тебе сьогоднї на двірцї“ або „мясо варить ся в горцї“, „він їде на конї“, „гроші лежать в скринї“ (але: клади до скринї, замкни обі скринї); кажуть також: конї пасуть ся в поли (не в полї), пополудни (не пополудні), в сали (не в салї), і т. д.

Чому заведено сї нові форми, видко з гадки п. Вільхівского, бо в Росиї и = і, і так вимовляють Москалї, а за ними Українцї — а Галичани далїй чим скорше за тими-ж тай вже признака поступу в мові, бо голубимо форми не наші, а змосковщені, яких анї суди Боже найменьше поколїнє не хоче приймати ся з власною стратою — бо... через них не вірить, чи й „руку“ в 4. відмінок, або може має бути 4. відмінок „руки“, після того, як стоїть у книжках: він пігнав волів, тато купив бублика, ножика!!

Вправдї нам ту золоті слова п. Вільховского: „Чудно — але й сумно! Треба щось робити...“ Треба робити, тай скоро, бо через такі примхи галицких ученых і українських писателїв терпить найпаче шкільна молодїж, що тепер так горне ся до науки — а наука в рідній мові їй приходить найтяжше!

Після мові немірodайної гадки, повинно Товариство Шевченка в своїх органах, Товариство педагогічне в своїх виданях плекати головно галицку мову, котра не підпала під такий сильний вплив польскої, як українська під вплив московскої. На Україні, як пише п. Вільхівский майже ніхто з інтелїгенції не говорить по українськи, отже і ві мова, в „комнатною“, с. в, внученою з книжок. Правда, в і між нашою інтелїгенцією люде, особливо по містах, а найпаче у Львові, що немов цурають ся рускої мови, але за те сьвященьство, та люди без надїї на „вищі сани“ не покидають ся нею.

Отже під кождим зглядом руска мова має користнїйші услівя розвою самостійного у нас, чим на Україні, де під впливом московскої мови витискає ся наш звук и, звуком і, та кує ся страх дивачні слова, яких і самі редактори дотичних оповідань не усе розуміють.

Коли ж настане нова ера в житю України, коли заведуть ся школи народні і середні по всій Україні, тодї ми будемо мусїли узгляднити більшість, будемо мусїли писати так, щоб они розуміли без словаря, а ми лише з малими поясненями. Sapienti sat! *М. Іваненко.*

Всячина.

— Сьвітяче море. В горячім підсоню трафляєть ся нераз в спокійну ніч, що море сьвітить наче би горіло зеленковатим огнем на просторі цілих миль. Се сьвітло походить від дрібоньких водних животинок, котрі так малюсенькі, що можна їх добачити тілько через сильно побільшаюче скло. В одній каплї води плавають цілі тисячі тих животинок. Коли дивити ся на таку каплю через мікроскоп, себто через прилад з побільшаючим склом, то можна переконати ся, що всї животинки виглядають наче малі міхурчики або кульочка з хвостиком або з кількома волосками, та плавають скоро в каплї води порушаючи фостиком або волосками Подібні животини, тілько о много більші — приміром такої величини як макове зерно — замножують ся і в такій водї, що стоїть в бочцї або якій иньшій посудинї на сонци так довго, аж стане чутка — і нераз можна побачати їх голим оком. Всї такі животинки звуть ся по вченому „бактериї". Деякі морскі бактериї з горячих сторін сьвітять подібним сьвітлом, як „сьвятоіванська мушка" себто той маленький хрущик, що лїтає у нас гарними лїтними вечерами у корчах та сьвітить зеленкуватим сьвітлом. Можна зміркувати, яке безмірне число тих бактерий мусить знаходити ся в морї, аби воно сьвітило на великих просторах.

— Мертве місто. Перед роком з нагоди гігієнічного конкурсу в Неаполи, запрошено членів з'їзду до Помпеї і там, в честь конґресу, розпочато відкопувати при гостях ту часть приспаного перед двома тисячами лїт міста, де передвиджувано богаті археольоґічні здобутки. Насамперед подибано мур, покритий фресками, а дальше відслонено цїле гарне мешкане. На стїнах видніли артистичні малюнки, а кімнати були богато умебльовані. Властителем дому був Марко Люкреций Фронтінїс. Мешкане складало ся з атрію і пятьох кімнат. В атріюм фреск представляє Астиянґса, сина Ахілля, як его церковні слуги пробивають копіями за збещещене сьвятиня. Другий фреск представляє „тоалєту Венери", але деякі археольоґи пояснюють, що тема фреску зовсім иньша, бо на першім місци видніє на фреску Марс, а Вулькан, муж Венери, стоїть на дальшім планї. Крім сих двох найбільших фресків є ще кільканайцять менших. В послїдній комнатї найдено 5 кістяків, а один з них держав в руках срібну пушку, повну срібних грошей. — Недавно відкрито в сусїднім домі безлїч срібних предметів, а між ними: чудово різьблений кітличок з ручкою, дві ложки, перстень і кілька медалїв. — Археольоґи запевнюють, що поза мурами міста Помпеї відкриють ще цїлі скарби для археольоґії, може навіть більші чим в сусїднім Боско Реале або в Боско Трікасе.

— Росийскі бібліотеки в Фінляндиї. Ґенерал-ґубернатор фінляндский видав наказ, щоби по всїх більших містах у Фінляндиї заведені були росийскі бібліотеки: по селах рухомі, а в Гельсінґорсї та Виборзї організовані на зразок росийских публичних бібліотек. Все обмірковано добре, одного тілько на увагу не взяли, чи знайде читачів росийска книжка в Фінляндиї, де населене зовсім не знає росийскої мови та до того ще й обурена вельми проти обрусительних заходів уряду? Не треба бути навіть пророком, а наперед можна сказати, що ледви чи удасть ся в Фінляндиї справа з росийскими бібліотеками!...

— Кровавий дощ. З рїжних сторін Европи іменно же з полудневої Італії, з країв Альпейских а навіть з Берлина і сторін положених над Балтийским морем, доношено, що там межи 9 а 12 марта падав кровавий дощ, з'явище досить рідке, котре у забобонних людий, як звичайно, викликує великий переполох. Найбільше страху наробив той дощ в Неаполи і в полудневій Італії. По лютій зимі, яка ще була під конець лютого, настала нараз в цілій полудневій Італії дня 10/3 така спека, що люди дихати не могли і великий страх пішов по них, коли рівночасно повіяв страшенний вихор. Небо засунуло ся сірими хмарами, а людем здавало ся, що вже настає конець сьвіта. Около полудня небо пожовкло, ба, стало оранжеве, а місцями навіть червоне як кров. В Палермі з темночервоного неба пустив ся кровавий дощ; каплї, які спадали, лишали по собі слїди як би скипілої крови. Найбільше переполоху викликало се з'явище в Неаполи, бо люди були

переконані, що лагодить ся якась катастрофа. Коли же ще упав кровавий дощ хто лиш міг, біг до якої церкви і молив ся або відмавляв молитви дома та лагодив ся на смерть. Всїм пригадали ся страшні часи, в котрих щезло місто Помпеї під лявою Везувія Але день а відтак і віч минули щасливо і люде успокоїли ся. Отже що показало ся? То горячий вітер на Сагарі, званий в Єгиптї під назвою „Самум", звіяв цїлі хмари червоного піску та поніс єго воздухом аж далеко поза море і понад середну Европу. Ті хмари піску опадали опісля поволи в долину і мішали ся з дощевими хмарами, з котрих відтак падав дощ змішаний з піском. Так упав був і у Львові пісок з дощем, то само було й в Берлинї, в Альпах і у Відни. В декотрих сторонах Італії лишав дощ жовтаві сліди від жовтого, пустинного піску.

— Старинні розкопи. Директор атеньского нїмецкого археольоґічного інститута Дверпфельд, приявши, що палата Одиссея не находить ся на Ітацї, як се доси думано, тілько на острові Санта Мавра (старинний Левкаї) почав там робити пошукування і в першій половинї марця с. р. викопано великий будинок на 10 метрів високий а 9 метрів довгий, в котрім находить ся много старинних грецких посудин і предметів штуки. Тепер має ся підприняти копанє на більші розміри.

— По американьски. Славна сьпівачка Йосифа Давіс мала сьпівати на концертї в Буфалло дві нові піснї, які замовила в книгарни в Чікаґо. Однак надійшов вже день концерту, а нот ще нема. Сьпівачка порадила собі в сїм прикрім положеню в такий спосіб: Получила свій телєфонічний апарат з телєфоном книгарнї в Чікаґо і казала до обох апаратів присунути фортепян. В Чікаґо відсьпівано при акомпанїменті фортепіяну обі пісні а п-ї Давіс доси вслухувала ся в звуки пісень, поки їх не вивчила ся на память. За уживанє телєфону через $2^1/_2$ години на віддалене 500 анґлїйских миль сьпівачка заплатила 125 долярів.

— Скарби сучасних монархів. Одна анґлїйска ґазета, порівнуючи скарби теперішних монархів, так пише: В двох малих комнатах замку Віндзор уміщено саму золоту і срібну посудину вартости двох мілїонів фунтів штерлінґів (48 міл. корон). Один золотий сервіс на 150 гостей оцїняють на 192 мілїонів корон, а золота пава, що сьвітить ся соткана дорогоцїнних каменїв, має вартість 9,600 0.0 корон. Порцелляну, яку посїдала королева Вікторія оцїнюють на 72 мілїонів корон а один сервіс десеровий представляє дохід одного мінїстра за всї часи. Дорогоцїнности в анґлїйскій коронї вартують 60 мїлїонів корон. Величезне богатство! а однакож тілько два предмети з того множества, які знаходять ся в скарбници перского шаха, перевисшають всї ті скарби анґлійского двору. Один — то золотий ґльобус, на котрім всї краї землї означені мозайкою з дорогих каменїв, діямантів, рубінів, сафірів, смараґдів і других рідких каменїв, а около підставки ґльобуса находять ся величезні золоті монети, з котрих кожда варта 660 К. Сам той ґльобус оцїняють на яких 24 міл. К. Побіч него стоїть скляна скринка дві стопи довга а півтора стопи широка й висока; она до двох третин наповнена найрідшими перлами, які лиш коли знайдено. То лише два предмети з тої найбогатшої скарбниці, яка есть на сьвітї, а котрої дїйсної вартости нїхто не знає. Шах має крім того ще й богато золотих та срібних посудин виложених діямантами, смараґдами, рубінами і сафірами, яких нема нїгде в сьвітї. Та й росийский цар має величезні скарби. Самі корони царя і царицї представляють вартість 80 мілї. руб., а богатства в скарбници на Кремли в Москві такі великі, що треба би доходів за один рік з цїлої анґлїйскої держави, щоби їх заплатити. Так само богатий і султан турецкий та ще кількох раджів індийских, з котрих найбогатшим єсть Ґаїквар з Бероди. Він має самих дорогоцїнних каменїв виртости 60 мілїонів, а один єго ковер представляє вартість 7 мілїонів кор. і є цїлий штучно нашитий перлами і діямантами.

— Реформа ґімназий в Росиї. Головні засади проєктованої реформи суть такі: Утворений буде лише один тип школи середної. Програма наукова повинна бути однакова так для державних заведень наукових як і для приватних, користаючих із запомоги державної. Приватні заведення наукові, що не побирають нїяких запомог, можуть вести виклади після иньшого пляну шкільного. Курс шкіл середних буде семилїтний. Язики латиньский і анґлїйский мають бути надобовяз-

ковими предметами науки. Язик грецкий буде викладаний лише в пятьох ґімназиях, а то в Петербурзі, Москві, Київі, Варшаві і Дорпаті, а наука латиньского язика має починати ся аж від четвертої кляси. Опісля намірено завести нові предмети: краєзнавство, законознавство і природознавство. Наука двох перших предметів есть лише для тих обовязковою, котрі відказались науки латиньского язика. Природознавство має бути обовязковою наукою для всіх середних заведень наукових, учевики будуть могли вступати без іспитів на виділ фізично-математичний. На виділ правничий і лїкарский будуть принимані лише ті, що побирали науку язика латиньского, а на фільольоґічний лише ті, що в ґімназиях учили ся обох язиків старинних. Ученики, що не учились в ґімназиї жадного з тих язиків, можуть вступати на виділ правничий, лїкарский або фільольоґічний, аж коли здадуть іспит з вимаганих язиків старинних. Програми низших кляс різних середних заведень наукових промислових будуть так уложені, щоби учевики могли переходити з одного заведеня до другого. Пільги в службі войсковій сполучені з укінченєм середного заведеня наукового, порішено розширити. Отеї головні засади проектованої реформи будуть незабаром розслїджувані окремою комісиєю в міністерстві просьвіти.

Комісия для реформи в середних школах під проводом міністра Ванновского ухвалила: з початком шкільного року 1901/2 знести в ґімназиях в I. і II. клясї язик латиньский, а в III. і IV. язик грецкий, а натомість увести в двох низших клясах науку істориї, а усилити науку ґеоґрафії. В реальних школах уводить ся в I. і II. клясї науку істориї і поглубляє ся науку математики в I., а ґеоґрафії і наук природних в II. класї. В 1902/3 р. перемінять ся перші пять кляс ґімназияльних, а в 1903/4 р. заведе ся змінену програму в трех ставших клясах, так, що в 1905 р. покінчить ся ціла переміна. Укінчивши середну школу буде прислугувати право і полекші в службі войсковій і при вступленю в службу державну.

— Сїльскі хори а учителї. В тій справі пишуть до „Руслана“: Учительскі семинарії опускає рік річно значне число учеників, які обовязково учились через 4—5 лїт музики і співу. Належалоби сподївати ся, що наколяб лишень третина з них винесла основне знане церковного співу, котрого обовязково повинні вичутись і завели хори в селах, де працюють яко учителї, піднесли би тим замилованє співу у нашого співолюбивого народу, причинивши-б ся много до піднесеня і уморальненя его, а для школи придбали-б значність громадян. Хотяй кождий тямущий чоловік мусить признати велику вагу введеня хорів по селах, котрими в першій мірі повинні занятись священики і учителї, то на жаль мусимо ствердити, що в цїлї повіти, де нема ні одного сїльского хору. Годї нам пояснювати собі се неохотою або непізнанєм ваги співу, хиба мусимо признати що так священики як учителї, котрі обовязково побирають науку співу, мимо сего не виносять знаня настілько, аби могли бодай вести сїльский хор. З огляду, що справа ся є для нас немалої ваги, мусимо глянути глибше за причиною сего, чи може не лежить она в сїм, що молоді здолти учительского стану научують ся всякого рода ефектовної музики, а церковний спів ограничаєсь на малу частинку в научнім планї. Яка-б і не була причина сего, то на разї зазначуємо се яко факт, що під зглядом співу виховане нашої молодіжи є сильно занедбане і вимагає рішучої поправи.

— Реформа росийских университетів. З Києва доносять: На жаданє росийского міністра просьвіти зібрав ся сенат київского університета і на 11 засіданях обговорив проект реформи університетів в Росиї. Сенат ухвалив жадати: автономії університетскої управи, щоби було вільно вибирати ректора, деканів і професорів; підвищеня проф. платиї на 8.000 рубл.; знесеня доцентури; установленя 24 стипендий для підготовленя кандидатів на професорів; зміни державних іспитів; підвищеня стипендий; знесеня університетских судів а заведеня мировых судів між студентами і дозволу організациї студентских кружків.

— Реформа календаря. Популяризатор астрономії, Кароль Фламмаріон, задумав ввести новий календар, який мав би складати ся з 364 днїв або 52 тижнїв; але що астрономічний рік складає ся з 365 днїв і 6 годин, то з тих надпрограмових днїв мав би зложитись що 6 лїт один тиждень. Сей тиждень мав би

бути вільний від праці для всїх і Флямаріон хотїв би, аби всї люди щасливо его провели. Але чи недуги і смерть будуть его сьвяткувати ? — Тому і реформатор оголосив, що має 5.000 франків, зложених якимсь добродїєм, в нагороду для того, що подасть найлїпший проект реформи календаря.

— Про народні школи в Анґлії пише анґлїйска часопись „Schoolmaster“: Число дїтий, що легковажать собі школу, є незвичайно велике. Стастистика виказує, що зі записаних до школи дїтей не приходить до школи денно коло пів мілїона. В самім Льондонї є 190.000 шкільних дизертирів. Они то становлять будучі легіони волоцюгів, злодїїв і розбишаків. Дивно, що родичі замість карати свої дїти за неходжене до школи, вераз їх за те похвалюють, або що найменше рівнодушно на се дивлять ся. Трафляє ся нераз, що учитель або інспектор бере першу лїпшу дитину зі школи на платну службу, а родичі раді, що їх дїти самі на себе заробляють. На 600.000 дїтий ледви 50.000 ходить до школи по 12 році. Сї відносини в школах зростають від тодї, як побільшило ся число учительок. В 1851 р. було в Анґлії 70% учителїв а 30% учительок В 1870 р. сї відносини зрівнали ся, але в 1900 р. було знова 75% учительок а 25% учителїв. Уздібненя на учительску посаду вимагає ся дуже малого: женщина мусить мати що найменше 18 лїт, іспиту зрілости не треба, але сьвідоцтво щепленя вісни мусить бути залучене до подання.

— Небезпечність зараженя старими книжками. Купувати старі книжки для дїтий до науки, то для бідних людий, що правда, пільга, але в многих случаях і річ не конче безпечна, бо годі знати, через які руки книжка переходила, і чи як раз через таку стару книжку не можна ся набрати якої заразливої недуги. Новійші розслїди показали, що старі книжки дїйсно ширять всїлякі заразливі недуги. Особливо легко переносять ті книжки дифтерию, бо бацилї, що викликують ту хоробу, животїють 4—5 місяцїв на книжцї, на котру дістали ся від дитини, що хорувала на дифтерию. Ще небезпечнїйшим стають ся книжки, котрих уживали дїти, що мали туберкули (сухоти). Що найбільше можна старі книжки лишати по здорових старших дїтех для молодших одної і тої самої родини, але не брати нїколи старих книжок від чужих дїтий.

— Підводний корабель видумав один учений Француз. Корабель той виглядає так як то цїґаро, що зве ся „куба“. Він подовгастий так валковатий, в серединї грубший а при кінци тонший, довгий на 300 метрів а на 4 метри в серединї грубий. Цїлий корабель покритий сильною бляхою, що не пропустить ні каплї води. До середини корабля веде всего один невеликий отвір, що замикає ся щільною засувою. В серединї корабля є осібний передїл для електричної машини, що порушає кораблем і що дає ему електричне сьвітло. Крім того є комната для їдучих кораблем людий. Щоби люди мали чим віддихати, є на осібні зелїзні і щільно замкнені посудини, де є стиснений воздух, що его випускає ся по трохи із посудини на комнату і відсьвіжує повітре в кораблї. Сей корабель може з поверхнї води спускати ся і в найбільші морскі глубини і там плавати під водою цїлими годинами.

— Паша з дерева. Професор аґрономічного інституту в Новій Александрії, п. Калугін, оголосив наслїди своїх дослїдів над винайденем паші з дерева. Проби, роблені з кіньми, коровами і з вівцями, випали удачно. Пашу робить п. Калугін в сей спосіб: Молоді галузки дерев сїче ся в звичайній сїчкарні, а опісля ту сїчку поливає ся кислим молоком, іменно дає ся одну лижку на ведро. По тридневій ферментациї паша готова, а не менше ова поживна чим сїно, а много більше чим солома. Головно в часї неурожаю може придати ся на корм для худоби.

Спростоване похибок з. ч. 18.

На стор. 277 5 стрічка з долу має бути: „що за основу тої азбуки положив Кирил“.
На стор. 278 стрічка 25 з гори має бути по слові „Сеї гадки“: що жива мова Словен в Панонії стала мовою перших перекладів св. письма, був пок. Мікльошич. Де є Методий, має бути Методій.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ НАУКОВИХ СРЕДСТВ Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботанїки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в новішім закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 20. Львів, 20. жовтня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Народне шкільництво у Бурів.

Конець минувшого і початок сего столїтя зазначили ся в полудневій Африці завзятою борбою двох споріднених народів. Вже другий рік звертають ся очи всїх в тамту сторону слїдячи з занятєм перебіг трансвальскої квестиї. Знаючи о силї, а передовсїм о високім степени цивілїзациї Анґлїйцїв, здає ся, що там ходить виключно о укаране дикого або розбишацкого племени, що не заслугує на ніякі взгляди і принайменьше хвилево мусить улячи могучому Альбіонови.

Тим давнїйше ударила всїх вістка, що на тамтогорічній парискій виставі найвисші нагороди за народну просьвіту удїлено Анґлії і рівночасно... Трансвалеви. Судиї вистави ствердили, що Бури не суть послїдними між цивілїзованими народами, отже що з ними треба числити ся, коли так раціонально і взірцево провадять у себе справу просьвіти.

Можна би ту посудити Французів о певну сторонничість, бо они дуже ненавидять Анґлїйцїв. Тому, не спускаючись на ту опінїю виставових суднів, загляньмо до статистики, котра певно найлучше роз'яснить нам ту квестию, подаючи нам деякі подробиці о шкільництві в буреких републиках.

Після даних, які маю під рукою, першенство під оглядом просьвіти прислугує Оранії, де на кілька лїт перед війною числено коло 200 народних шкіл і 3 ґімназиї; в Трансвали доходило число народних шкіл до 500, а ґімназия була одна (в Преториї). Ті числа оцінимо відповідно, коли увзглядинмо, що біле населенє в Трансвали було три рази численнїйше як в Оранії.

Вправдї повисші дані відносять ся лише до части населеня обох републик, бо лише до білих, котрі в Оранії становлять трету, а в Трансвали четверту часть всего населеня. Проче населенє Оранії складає ся з Бушменів, а в Трансвали з Кафрів, однак о одних і других статистика мовчить і то є хиба найвимовнїйшим причинком до квестиї трактованя низших рас висшими. Так само лише о Бурах, т. є. білих, говорить Кобель, котрого дїло о народній просьвітї в цивілїзованих державах недавно появило ся п. з. Uebersichtliche

Darstellung des Volkserziehungswesens... Band I. Breslau, 1900². Для туземців нема просьвіти зовсім.

Відомости, заключені в наведеній ділі Кобля, опирають ся на урядових даних і на обовязуючих уставах. Тому становить оно важний причинок до досліджуваня підстав народної просьвіти в ріжних краях. Вправді розділ о Бурах виказує богато недокладностий і здраджує меньше автентичних цїх, але будь-що-будь осьвітлює нам шкільництво того малого народа і тому представлю деякі подробиці в отсїй статї, в тім переконаню, що заінтересують Вп. Читателїв.

Під оглядом устав обі республики ріжнять ся дуже: в Оранії істнує шкільний примус, а в Трансвали правительство лише опікує ся народною просьвітою. Однак фактично та ріжниця не істнує, а то в наслїдок ухвали церковного синода, постановляючої, що до миропомазаня може приступити лише той, що має 14 лїт і має певний засіб книжкового знаня. На той засіб складає ся: плинне читане, розуміне біблії і катехизму і підписане свого імени і прізвища. Наслїдком того майже всї, крім старих, умїють підписати ся. З иньшого жерела довідуємо ся, що в Оранії процент анальфабетів, старших над 7 лїт, виносив 1893 р. ледво 5%.

Трансвальске правительство, не впроваджуючи шкільного примусу, опікує ся дуже старанно народною просьвітою і закладає народні школи всюда, де лише дасть ся запримітити потреба того.

Найнизший степень шкіл в обох республиках становлять звичайні народні школи. Ту учать ся дїти читаня, писаня, рахунків, сьвятої істориї і сьпіву з нот. До тих предметів прибувають ще по містах слїдуючі: ґраматика, істория рідного краю, де-що з ґеоґрафії, рисунки і англійский язык. В Трансвали одержують дїти книжки, зошити і иньші письменні прибори даром, лише дїти богатих родичів платять за книжки по цїні коштів. Бідні дїти, що образують ся в містї, користають дуже часто з правительственної підмоги 22 марки на місяць, що майже зовсім вистарчає на удержане. Наука в повисших школах тревае 5 годин денно, пять разів на тиждень, бо дїти, крім неділї, суть вільні від науки ще й суботу, призначену на науку религії поза школою. Треба признати, що трансвальскі Бури неособливо користають з тих полекш і если посилають свої дїти до школи, то лише через три, а вже найвисше шість місяців до року; прочий час лишають їх дома і призвичаюють до ґосподарских занять. О скілько позволяє на се стан майна, повірюють дуже часто науку своїх дїтий домовим учителям.

В наслїдок істнуючого шкільного примусу і розкиненого населеня установлено в Оранії т. зв. вандрівних учителїв, котрі провадять тримісячну науку в кождім місци, де назбирає ся принайменьше десятеро дїтий. По упливі трех місяців переходить учитель в иньше місце, після вказівки властий. Зачерк такої науки є очивидно низший, як в сталих школах, які находять ся в кождій густійше заселеній місцевости. Однак в Оранії взагалї більше дбає ся о просьвіту, як в Трансвали, і в многих місцевостях перебуває вандрівний учитель по кілька раз, а навіть часом висилають родичі дїтий до подальших сталих шкіл і ґімназий. Та обставина добре вытолковує істнованє аж трех ґімназий в такім малім краю.

Заможнїйші Бури в обох республиках волять науку дїтий в приватних школах, мимо того що они дорогі, бо місячна оплата доходить в них нераз до 100 марок місячно. Кобель твердить, що чужоземні учителї тїшать ся вза-

галї більшим довірем як краєві; але то нїчо дивного, взявши на увагу, що чужоземні суть напливові, отже образовані за границею, а в обох републиках нема жадного учительского наукового заведеня, отже місцеві рекрутують ся певно переважно з поміж бувших учеників народних шкіл.

Приватний учитель займає ся не лише самою наукою, але й цїлковитим вихованем дїтий. Се велика праця, за яку винагородженє становить звичайно 120—150 марок місячно враз з цїлим утриманем і конем під верх.

В народнім шкільництві обох републик ударяють нас дві важні річи: дбалість Бурів о образованє чужинців і високі платнї учителїв.

Перша точка дотикає головно Трансвалю. Від 1896. р. в чотирох більших містах можуть дїти тамошних чужинців ходити до правительственних шкіл, в котрих учителями суть їх земляки. З того користають Нїмці, Анґлїйці, Французи і Італїйці, т. є. ті народности, котрі найбільше до Трансвалю емігрують; отже кожда дитина учить ся в народній школї в своїй рідній мові. Школи ті уряджені на взір европейских і називають ся чужинецкими. Така шестиклясова школа в Йоганесбурґу провадить ся після пляну народних баденьских шкіл, має нїмецку викладову мову і є під опікою консулїв: нїмецкого і швайцарского. Подібні триклясові школи, що увзглядняють чужі язики, є також в Преторії, Міддельбурґу і Гайдельбурґу. Перед кількома лїтами, отворено також католицку школу (певно з викладом релїгії), але до неї ходять ученики ріжних віроісповідань.

Під материяльним взглядом находять ся учителї народних бурских шкіл в виняткових услівях; стоять навіть вище як їх голендерскі товариші, котрі також дістають високу платню. Подрібно представляє ся та справа ось як: сталі сїльскі учителї одержують винагороду в відношеню до числа учеників: за молодшого одержують 10, а за старшого 12 марок місячно; заможні родичі доплачують надто з своєї сторони 4 до 5 марок. Загальна квота редукує ся троха з причини меньшого як в Европі числа учеників, виносячого 15 до 20 дїтий. По містах суть сталі платнї; Кобель не подає їх, але з загальних даних можна вносити, що виносять 400 до 500 марок місячно. В вище згаданій йоганесбурскій школї одержують учителї 400, а ректор 1000 марок місячно; надто одержують всї мешканє за дармо. Вандрівні учителї суть також добре платні: одержують 200 марок місячно сталої платнї і 3 до 5 марок від ученика (се становить разом коло 250 марок або й більше). Впрочім учителї, що визначають ся добрими результатами своєї працї, одержують певні сталі додатки або одноразові ґратифікациї.

Всї учителї суть під контролею і підлягають власти ради шкільної і інспектора даного округа. Шкільна рада складає ся з кількох членів вибраних громадою, має нагляд над школами округа і провадить статистику науки. Інспектор звиджує школи раз на рік і уряджує публичні іспити, на котрих оцїнює вартість працї учителїв і учеників.

Що до поміщеня шкіл і взагалї шкільної гігієни, дїло Кобля дає нам дуже мало подробиць. Шкільні будинки по містах суть обширні і порядні; значне число шкіл находить ся в власних будинках, инші в винаятих. Вандрівні ораньскі школи мають очивидно лише принагідне поміщенє, часто дуже скромне і невідповідне. Впрочім се певна річ, що тим школам можна би богато закинути; але се має меньше значінє у Бурів, котрі, о скільки здає ся, не знають шкільного перетяженя.

Всї бурскі школи мають ще одну важну додатну цїху: число учеників в клясї не перевищає нїколи кільканайцять. Се важна річ передовсїм під оглядом дидактичним, бо позволяє провадити науку з більшою користию для учеників. Чи і о скілько бурскі учителї уміють використати ту обставину з користию для учеників — о тім Кобель мовчить. Однак відповідь на се дає нам перебіг теперішної трансвальської війни, котра стверджує, що тамошні школи приготовляють добре молодіж до жита і до сповнювання суспільних обовязків.

О образованю чувств.

Загальне прямованє усїх станів до образованя, се характеристична проява наших часів. В наслїдок того повстає велике число заведень і товариств, котрих девізою стаєсь: образованє усїх верств суспільних. Унїверситети людові — се наслїдок тої загальної потреби.

Наколи в недавних ще часах уважали учені популяризованє знаня профанациєю науки, нинї уважають обовязком ширити знанє в як найширші круги.

Цїлком оправдано занимаємось в першім рядї образованєм молодїжи. Не дасть ся заперечити, що в тім взглядї є нагляднїй поступ (маємо на думцї справу з становиска загального). При так могучій струї образованя, можна би слїпо сказати: слїдує золоте століте, осїяне направою морали, розширенєм знаня, в якім культура взяла верх, а єї спасенні наслїдки витворять з недовзї ідеал жита-бутя.

Однак безнастанні прояви вказують, що сьвіт стаєсь взглядно постепенно гіршій, бо видно упадок морали, суворість, грубий матеріялїзм та еґоїзм.

Наколи з одного боку починають володїти: матеріялїзм, надто разюча свобода обичаїв, наклін до уживаня, оспалість, ослабленє енергії, являєсь струя загальної реформи в формах соціялїзму, комунїзму та иньшого рода „ізмів“, яко лїк на ті прояви. Вичислюванє цїлого рода жалоб, які підносять против сучасного виховання, завелоб нас за далеко. Виходячи з загальної точки зріня, бачить ся той патольоґічний обяв в матеріялїзмі. Лїкувана часть вини після того заложеня має припадати надто великому поступови природних наук.

Науки природні мають бути тими, що приспорили оспалість в вірі, викликуючи язву атеїзму. Зібравши головні точки жалоб наших часів можемо заключити, що поміж поступом наук природних а моралею взагалї всяка кореспонденция єсть немислима, людскість поступає вправдї майже під кождим взглядом, тілько не в моральнім. Доказом на се більшаюче число нелїтних переступників, а навіть таких злочинців.

Наведені жалоби ослаблює обставина, що у всїх часах виступають блуди, та слабі сторони чоловіка. Істория виказує, що певні прояви вертають тілько та форми їх змінені. Стереотипне „давнїйше було лучше“, не було „то давнїйше“ вільне від всяких недостач. Не слїдує з того, щоби вдоволитись резиґнациєю. Живемо тілько в несовершеннім сьвітї, люди суть такими, якими они суть і зміна на совершеньство їх, майже неможлива.

Наколи би мало так лишитись, в такім случаю цїле образованє було би просто ілюзоричним, були би злишні всякі заведеня научні. Огородник виполює завсїгди хопту, знаючи о тім, що она на ново виросте. Чиж се не анальогічне з вдачею чоловіка? Єсли не єсьмо в силї дійти до совершеньства, в такім случаю не належить полишити заходів, щоби станути як найблизше тої прикмети. Чоловіка не повинно і не сьміє опановувати пересьвідченє, мов би вдача смертельника не могла прямувати до совершеньства, був би се сумнїв не до лиця „найсовершеннїйшому сотворінню".

Хотячи вихованцїв оберечи перед тим, мусимо приняти за засаду, що підставу виховання не становить виключно скількість знання, тілько ублагороднєнє єго. До чогоб се довело, єсли виховало би ся чоловіка на сотворінє бездушне?! До чого довело би се, наколиб зістала пригнїтена ідея морали яко щось перестарілого?! Чоловік потонув би в найзвичайнїйшій буденщинї, підпорядкував би свою волю змислам, став би еґоістом.

Найбільшою суперечностию наших часів є, що з одного боку вихвалюємо поступ виховання, з другого ганимо повну будучности культуру. Противники голосять дальше: єсли в дїйстности вихованє поступило, де суть наглядні наслїдки? Всюди бачить ся нужду, еґоїзм, зарозумілість та много иньших пороків. Супроти такого обжалованя, в часах, коли образованє стаєсь загальним кличом, насуває ся мимоволї питанє: Що се таке образованє? В чім лежить суть єго? Кого звати образованим?

Часто лучаєсь нам чути: „образовані стани". Щож се за „стани", ті „образовані стани"? Чи маємо під образованими станами розуміти так звані „вищі стани", після чого значило би, що той хто занимає вище становиско суспільне, тим самим єсть вище образований? В середних віках зачисляли до образованих станів: лицарів, графів та князів, хотяй ті не уміли частогусто і підписатись. Цїлею образованя лицарского було звичайно ремесло військове. Штука писаня та читаня була в погорджєню тих станів. Наколи по смерти короля Візиґотів хотїла мати внучити наслїдника престола читати і писати, счинив ся великий протест. „Король мечем має водити, а не пером! Се булаб обида королївскої гідности". Нинї подібного графа чи там князя зачислилиб без нїякого пардону в ряди анальфабетів.

З сего бачимо, що понятє образованя в середних віках, не відповідало зовсїм понятю єго в сучасности. Дисць стало загальним, що той, хто вчислюєсь в ряди образованих мусить мати знанє. З сего знов слїдовалоб, чим хтось більше учить ся, має більше знання, він тим самим більше образований. Що се в дійстности виглядає трохи інакше, на се маємо численні докази. Возьмім приміром Бака з Верулямy. Чоловік епохальний, промощує новий напрям в фільозофії. Вага єго теорії в історії фільозофії незаперечна. Однак сему великанови знанє не давало морального підкладу. Він уживав свого уряду в цїлях еґоістичних. Яко судию можна було єго дуже легко перекупити. Засудити свого найлучшого друга виключно тілько за дарунок одержаний від сторони приватної, се у Бака був хлїб насущний. Чиж такого чоловіка, хотяй глубокого знання, можна поставити в ряди образованих? Безперечно що ні, позаяк чоловік, що не єсть правдиво осьвічений, не єсть заразом образований. Знанє а осьвіта не суть цїлком понятя ідентичні. Сама ученість не єсть ще шеломом проти грізи моральної. На правдиву осьвіту складаєсь де-що більше, чим само мертве знанє. Суть осьвіти заключаєсь в способі думаня чоловіка та в єго ха-

рактері. Годї звати правдиво осьвіченим того, у котрого наклін пристрастий бере гору над волею.

В ріжних верствах суспільности подибуємо правдиво осьвічені одиницї, хотяй би їм і не ставало глубшого знання. З сего бачимо, що понятє осьвіченого есть релятивне.

Мірилом дійстної осьвіти есть характер. При осьвітї мусить ся проте звертати увагу не тілько на суму відомостий, але також головно на ублагороднєнє та вироблєнє характеру. В ублагороднюваню прикмет душі, що складають ся на витворенє морального та доброго характеру повинна заключатись суть сучасного виховання.

Многі здобувають знанє виключно для того, щоби занятн відповідне становиско в суспільности, иньші, щоб не остати по заду поступу, чим понятє образованя минає ся з властивою цїлею.

Праця над удержанєм свого матеріяльного „я“ є цїлком оправдана. Розширюванє ровени відомостий се одинокий чинник поступу. Нїколи не можна мати за богато знання, однак само копиченє відомостий не есть еще осьвітою. Менше знання основного приносить більше користий, чим більше але побіжного. Побіжне знанє потягає за собою розсїяність та зарозумілість, односторонність в осудї та дробленє спосібностий психічних. На жаль число послїдних що раз більшає.

Зібравши по змозї основні точки дійстного образованя, приглянемо ся на скілько оправдані суть жалоби про нидїне обичайности, еґоізм, та иньші пороки, хотяй осьвіта поступає.

Три головні чинники витворюють сучасний уклад життя народного: образованє, осьвіта та культура народу.

Чоловік з природи має наклін до осьвіти. Культура стає ся немислимою без народної осьвіти. Ядро поступу се поступ народної осьвіти. Кінцева минувшого столїтя годї заперечити старання ся о загальну осьвіту; а де овочі моральні тої працї? Потрясаючі факти свідчилиб зовсїм противно.

Якеж мало би бути сучасне виховання так розуму як і чувств? Назвім его естетично-педаґоґічним; его задачею було би гармонїйно образувати всї прикмети душі так, щоби витворити повну рівновагу помiж чувством а „практичним розумом“.

Виключне образованє розуму не відповідає суті виховання. Вибразований розум, полишений чувств, та теплоти серця, радше наносить шкоду, витворюючи односторонність, та викликуючи дісгармонїю, які роблять чоловіка нещасливим, особливо тим, що удїляють ся також его окруженю. Бо і щож дає підклад так званому „щастю“? Згода чувств, оперта на розсуднім думанню при помочи вільної волї. Вироблєнє подібного стану дасть ся осягнути тілько при помочи педаґоґії естетичної, якої цїлею є розвивати гармонїйно майно чувств.

Естетичне образованє обіймає так сторону психічну як також змисли. Образовуючи гармонїйно так одно як друге, відповідаємо вповнї природній вдачи чоловіка. Сама природа вказує, що чувства суть неоспоримим доказом життя психічного. Возьмім пр. дитину в ей перших хвилях. Чи можемо сказати о нїй: мислить, пізнає, видає суд і т. д. Нї! Она мусить відчувати найперше, чим раз сильнїйше, доки не витворить в собі сили пізнавати. По крику, съміху

дитини судимо о ѣї розположеню. Відчуване, се проте перша манїфестация сили душі.

З сего бачимо, що цїле істноване чоловіка в стисліїшім змислї есть властиво відчуваньем, що дає почин дальшому розвоєви психічному. Душа мусить відчувати, щоби пізнала. Попередником понятя есть чувство без котрого немислимі: бажане, рух, воля. Чоловік думає тілько так, як відчуває, а хоче того, що відчуває, та о чім думає. Богацтво чувств дає індивідуальний напрям, реалїзуючи бажаня, а тим самим приносить користь житю фізичному.

Чувства суть, як сказано, підставою житя душі, мірилом інтелїґенциї в понятю волї, позаяк інтелїґенция яко воля есть в принципі також чувством. На чувствах почивають проте всї прикмети душі, що образовують ѣї силу в розличних степенях.

Природа вказує не двозначно дорогу, якою мусить прямувати здорова педаґоґія.

Найсильнїйшою есть чутливість в молодечім віцї. Молодість жие виключно в сьвітї чувств; сей небосклін есть у неї ще незатемнений. Задачею сучасного вихованя повинноби статись кріпленє чувств до дальшого житя, відповіднимн правдами, властивими тілько чувствам. Присутність Бога, безсмертність, житє блаженне, се справи віри, внутрішнього почуваня, а через те чувств. Віра не есть знанєм, теориєю розуму, тілько справою чувства, хто єго не стратив, чиж не має по тім відради в сїрій буденщинї? Чиж не завидуємо тому бурлацї що має богате серце більше, чим богачеви з убогим серцем?

Поминене в вихованю нїжности чувств не могло би відповісти цїли ідеальній нїжности чоловіка. Природно, що того рода образованє не може переходити в сґзальтацию та слабосилий сентименталіям. Образованє чувств прямує до совершеньства ідеального, вироблюючи характер. Бож образованє чувств есть заразом образованєм характеру і на відворот: енерґія та консеквенция характеру суть заразом житєвою силою чувств. Бравий характер, осїяний теплом добра та правди, буде тілько той, если чувства перейшли відповідне образованє та вихованє.

Щоби цїль начеркнену осягнути, мусить дім вихованця головно підпомагати школу. Школа має по при научуване також виховувати, однак поважнїйшими средствами в тім взглядї розпоряджає дім. В роднї переходить дитина вспільно радість та журбу, средства найвідповіднїйші для образованя чувств.

Вправдї о домовім вихованю спеціяльно у нас дало би ся много некорнстного сказати, однак се недомаганє має також оправдані причини. Бережім проте того, що від нас самих залежне. Маємо на думцї примір домашний. Много дїлає добра наука в школї, далеко більше добрий примір в дома. Дитя не в силї аналїзувати, оно несьвідомо присвоює собі се, що відчує, на що глядать, та що чує, вироблюючи в собі відповідний обставинам характер.

Стоїмо в періоді сьмілнвого поступу людскости, мусимо старатись, щоби в нашім народнім розвою не остатись по заду. В нашім народї много сили житєвої, тож по змозї кріпім та підносїм вихованєм, щоби на „час лучшої долї“ надто довго не ждати.

Василь Ратальский.

З поля нашого шкільного письменьства.

Подає: *проф. Василь Білецкий.*

I.

Вінкентій Закшевский — Всесьвітна істория для висших кляс середних шкіл. Том I. Старинна істория. З III. польского видания переложив за дозволом Автора Олександер Барвіньский. У Львові, 1900.

Численні похибки, які находять ся в повисшім перекладі, приневолюють мене звернути на них увагу не тільки учителїв, що мають після того підручника учити, але і Ш. Перекладчика, щоби справив їх при другім виданю.

Притім звертаю увагу на се, що буду виказував виключно ті похибки, котрих Перекладчик не подав у своїм „Списї важнїйших помічених друкарских похибок“.

На 8 ст. пише Перекладчик: божества уявляли собі Єгиптяни в людскій постати з головою присьвяченого єму (sic) зьвіряти.

16 ст.: „Вавилон став зависимим“, зам. „В. став независимим“ (sic!).

17 ст.: ...(горорізьби) з'ображали ті бої і лови королїв і т. д. В оригіналї сказано: „owe boje“ = сї, про котрі була бесїда в попереднім уступі, а руске „ті“ в Галичинї звичайно уживаєсь в значіню „сї“. Треба було сказати: „бої, про які була бесїда“.

18 ст.: „що ті ясні божества ведуть боротьбу“, зам.: „що то ясні бож. в. б.“

27 ст.: доходило до переворотів або революцій; Перекладчик „rewolucyi“ взяв за число одиничне, хоч се очивидно ч. многе.

28 ст. 15 р. з д.: по „на“ опущено „море“.

32 ст.: Вайма, зам.: „Вайс'я“ (sic).

35 ст.: „коли жив там Зороастер, зам.: „коли жив сам З.“

41 ст.: „памятні на простоту Кира і патриярхальних з ним взаємин“, зам.: „п. на п. К. і патриярхальні з ним взаємини“ або лучше: „памятаючи п. К. і п. з. н. вз.“.

44 ст.: краї і его поселенцї.

47 ст.: „(як Тиринт“, зам: „(як в Тиринтї)“ (sic).

49 ст.: в оригіналї читаємо: „stąd ruszyli za morze, gdy już się nie mogli pomieścić“, а в переводї: „звідтіль рушили за море, де (sic) вже не могли помістити ся“.

53 ст.: Посилали дари до сьвятинь або метрополії, зам.: „...до с. метрополії“.

54 ст.: Греки привикали до їх звичаїв, зам.: „Гр. призвичаювали їх до своїх звичаїв (sic).

54 ст.: „нї оден знатний поет, ученний або артист не вийшов з Вел. Грецiї“, зам.: „нї од. знатнїйший поет“ і т. д.

55 ст.: „Урядженя Спарти приписували Лїкурґови, а час его житя назначено на IX. стол., однак нїчо певного не вміли про него сказати.

57 ст.: „Герузія підготовляла справи до рішеня зборів (zgromadzenia!), котре (sic) затверджувало (sic) або відкидало (sic) внесеня і вибирало (sic) членів ради!

57 ст.: Ті бенкети звано андрея (= *τὰ ἀνδρεῖα*). Кожний учасник причиняв ся до неї (sic) складкою.

59 ст.: „війшли Спартани в союз з Елїдою і Елейцями (sic), признали (кому?) привід в игрищах“, зам.: „в. С. в с. з Елїдою і Елейцям признали“ і т. д.

63 ст.: обмежаючи владу ареопаґу і архонтів, часть їх (sic) віддав Вел. Раді“.

66 ст.: „пророчня налягала на Спартан, щоби позбули ся (sic) тирана“. Спартани не петребували „позбувати ся“ тирана, бо у них его не було; она домагала ся, щоби прогнали тирана з Атен!

69 ст.: „в Греції побіч підрядніїших божеств почитувано самі (sic, зам.: „ті самі“) головні божества“.

75 ст.: Найстаршою (sic) групою (sic) ученик означувано іменем йоньскої школи.

77 ст.: найкраще нагромадили ся богатства, зам.: „найскорше...“ і т. д.

78 ст.: положене не було щасливе, зам.: „пол. не було нещасливе (sic).

82 ст.: пустив ся на острів (в польск.: „wyspę“) Парос і домагав ся від П (sic) населенців, щоби...

92 ст.: „Перікль, син Ксантипа, обвинитель Мільтияда і витязя спід Мікале“, значить: Пер. обвинював М-да і витязя спід Мік., то є власного батька Ксантипа, бож се він був сим витязем! Зам.: „обвинитель“ має бути: „обвинителя“.

93 ст.: (Атени) столицею всего житя і духового руху, зам.: „столицею всего духового житя і руху“.

95 ст.: Самое, що втратило.

106 ст.: Перікль привиджував війну.

109 ст.: витязїв над ворогами Греків, Картаґінців і Етрусків; зам.: „в. н. в. Греків Картаґінцями і Етрусками (sic).

111 ст.: „Повстане почало шарити ся серед міст, коли недалеко тих (зам.: їх) явила ся фльота.

114 ст.: (в Атенах) невдоволене викликували софісти; они (хто?) посуджували тих людий (яких?), що..., зам.: „невд. викл. соф., посуджувано тих людий, що...“

117 ст.: Пельопід славний і вмкий, зам.: „П. сьмілий (sic) і вмкий“.

123 ст.: уживали се („je“), зам.: „у. їх“.

129 ст.: Александер переходив великі (sic) простори, зам.: „А. п. великі п.“

131 ст.: „...управителїв провінциї так званих Двядохів“. Перекладчик взяв „prowincyi“ за число одиничне, хоч се очивидно ч. многе. Показує се звязь.

139 ст.: так дрібній частиці, зам.: „тільки д. ч.“

По 141 стор. надрукований текст 143 ст., а потім текст 142 ст. Подібної похибки мені не лучало ся найти передтим не то в підручнику шкіль-

нім, але взагалї в нїякій книжцї. Зато найшов я таку покибку також в 2. томі підручника Закш-ого, переведеним і виданім тим самим Перекладчиком „Всесв. Істориї".

144 ст.: Братство Salii відбували скоки.

149 ст.: „Також поле дїлили", зам.: „Таке поле д.".

157 ст.: як їм не могли оперти ся, зам.: „які їм не м. оп. ся".

163 ст.: доступати жерців (sic), зам.: „д. жрецких достоїньства".

169 ст.: населенцї провінциї, зам.: „нас. провінций". Переводчик взяв „prowincyi" за число одиничне, хоч се очивидно ч. многе, як показує звязь.

172 ст.: Ганїбаль заманений, зам.: „Г. замкнений".

184 ст.: оден безпосередній податок устав на все, зам.: „одинокий п. у. на все", значить: „всего один податок був дотепер і той якраз устав".

184 ст.: капіталїсти римскі піддержували боязнь, а головно перенав ся тим (зам. „нею") Катон.

185 ст.: „З Іспанїї" зам.: „Іспанї".

186 ст.: toga candidata (sic), зам.: „t. candida".

186 ст.: В Римі уважали провінциї займищами римского народу, а яких не лише держава черпала доходи, але кожний Римлянин мав право брати з него (sic) зиски.

186 ст.: для провінциї (зам.: „пр-ий") оказало ся се судівництво шкідливіше.

196 ст.: „bellum sociale" переводить Перекл. правильно: „війна з союзниками", а відтак на тій самій стор. і 200 стор. „соціяльна війна", хоч се виражене має зовсім иньше значінь.

207 ст.: сторонництва відкликнули ся до Помпея, коли (зам.: „котрий") заявив ся за Фарисеями. Одним словом зовсім попсована звязь гадок.

209 ст.: за часів суляньскої проскрипцаї, зам: „за ч. суляньских проскрипций".

214 ст.: в оригіналї в такий устуи: (Cezar) „pokonał Ariowista, naczelnika germańskiego z za Renu i przez to stał się panem Galii środkowej. Przeniósłszy wojnę do Galii północnej czyli Belgii" і т. д., а в перекладї звучить се ось як (ст. 214): (Цезар) „побідив Аріовіста, германьского начальника з за Рену і тим став володарем середньої Галії або (sic!) Бельгії".

218 ст.: в оригіналї: „zwycięstwo jemu odda całą władzę"; в переводї: „побіда ему віддасть сю владу".

220 ст.: в оригіналї: Cezar... prócz komentarzy: O wojnie Gallickiej i O wojnie domowej, odznaczających się jasnym... stylem, pisał także wiersze..."; в переводї: „Цезар крім коментарів: про галїйску війну і про усобиці визначав ся (sic!) ясним... стилем, писав також вірші і т. д.

227 ст.: На схід від Італії („Włoch") Римляни зарана усадовивши ся для їх (sic! зам. „ей") безпечности на... побережу, і т. д.

227—8 ст.: можновладство стало уважати управу своїм виключним привілеєм, ...громадили достатки і замикали ся,... а перестали дбати і т. д.

229 ст. Переводячи невільничо з оригіналу подає Перекладчик: (Октавіян) спосібний до найбільших жорстокостий і лютости з повним спокоєм, з інтересу, поки розходило ся о осягнене влади, і т. д. Чи се по руски?...

На 230 ст. читаємо таку цїкаву періоду: „В кілька літ після бою під Акциюм, 27. р., Октавіян заявив торжественно, що всю владу складає в руки сенату і народу, позаяк числив ся з драглівостю сенату і публичної опінії,

якої легковажене Цезаром, стало причиною єго погибели, а до того бажав осягнути правовиту підставу, коли доси єго влада була переважно узурпована при утворенію трыюмвірату, на настійчиві загальні домагання, в части щирі, позаяк лякали ся повороту заворушень, згодив ся на останку принятн знов часть влади і подїлив ся нею з сенатом".

Як выросла така стилїстична цьвітка? Ото в оригіналї по „tryumwiratu" стоїть точка, а дальше зачинаєсь нова періода, тымчасом в перекладї злучені дві періоди в одну, і так повстала повисша стилїстична сумішка.

237 ст.: доходи вливали до каси, а побирали єго (sic) прокуратори.

Кольонїї висилані до провінцій (зам.: „провінцій"). Перекладчик взяв знов „prowincyi" за число один., хоч се очивидно ч. многе, бо вже о кілька рядків вище говорить ся: „Авґуст висилав до провінцій кольонїї", а кілька рядків низше: „Дїяло ся се в західних провінціях".

245 ст. в оригіналї в такий уступ: Boska nauka przynosiła światu zasady nowe, dotąd nieznane, pojęciom starożytnym obce"; в переводї се звучить так: Божественна наука, приносила сьвітови нові засади, доси незнані чужим (sic) старинним розумінням".

На тій самій стор. читаємо таке яко осібну цїлість: „Вправдї... фільозофи причували (sic) єдиного Бога і вірили в безсмертність душі, а стоіцка школа вчила навіть гордувати сьвітом і маловажити собі єго принаду." Наступає нова періода, і, розумієсь, перше слово написане великою буквою. В оригіналї по „ponęty" стоїть знак середнїй, а відтак іде дальша часть періоди, що зачинаєсь словом: „wprawdzie". В тій дальшій части періоди польске „mimo to" переводить Перекладчик: „при всїм" (sic), зам.: „при тім всїм" „про те" або „мимо того".

246 ст.: в оригіналї читаємо: „wyzwoleńcy rządzili poniekąd w jego imieniu, zrazu zresztą wcale pomyślnie" — а в переводї: „визволенцї правили майже в імени цїсаря спершу зовсїм не корисно" (sic).

252 ст.: Сей гаразд дали ряд знаменитих цїсарів.

253 ст.: Гадриян, також родом з Італїї, зам. „...з Іспанїї".

254 ст.: limes захищаючий від Ґерманців положені поза обсягом провінції надграничні ґрунта. — Перекладчик взяв знов „prowincyi" за ч. один., хоч се ч. многе. Був іменно Limes Transrhenanus на границї пров. Germania superior і L. Transdanubianus на границї пров. Реції. (Kiepert: Hist. geogr. Atlas d. alten Welt, 1878, вступ 51. ст.).

262 ст.: в оригіналї читаємо: „poczęli zalewać Dacyą i w ogóle prowincye nad **dolnym Dunajem** Gotowie"; а в переводї: „стали заливати Дакію і взагалї провінції над **Реном** (sic) Ґоти".

266 ст.: епископи (на нїкейскім соборі) приняли нїкейский собор (sic, зам.: „символ") або ісповіданє вірн.

Із сего цїкавого матеріялу, вийтого з переводу „Всесьвітна Істория для в. кляс Т. І." можна би вивести такий висновок, що перекладу міг доконати якийсь дуже молоденький адепт історії, який не знає польскої мови, а рускою не дорожить, а що найменче мало дбав про вірний переклад.

(Дальше буде).

Справоздане Видїлу Товариства „Руслан“

вечас від 1. липня 1900. до 30. червня 1901.

В цїли запомагання бідних учеників ц. к. академічної ґімназиї завязало ся у Львові в р. 1894. під іменем „Руслан“ товариство, оперте на статуті, потвердженім Вис. ц. к. Намісництвом дня 11. марта 1894. ч. 16231. Членів*) числило се товариство по конець червня 1901 — 158, а між ними 24 членів-покровителїв, що зложили повний датек. Членами тими суть: Вирещ. о. Архипрезвитер мітрат А. Білецкий; Вп. пп.: Д. Харкевич, директор і Ю. Романчук, ем. проф. ц. к. академ. ґімназиї; Др. К. Лучаковскій, професор III. ґімназиї у Львові; — Вп. оо.: В. Небиловець, парох з Перегиньска; Йос. Шуховскій, парох з Братковець; Н. Дмитрів, сьвященик в Америцї; І. Гробельскій, крилошанин капіт. станиславівскої і М. Яцковскій, префект духов. семинарії у Львові; — Вп. пп.: Др. С. Коссак, лїкар; В. Шухевич, професор ц. к. школи реальної; Др. С. Федак, адвокат; В. Бойко, ем. урядник Дирекциї Скарбу; В. Мійскій, ем. над'інжінер; Ілл. Елиясевич, начальник огневої сторожі у Львові; І. Яснницкій, ц. к. управитель домен в Гриняві; Йос. Онишкевич, нотар; Кость Паньковскій, дир. кр. Союза у Львові; Йос. Левицкій, совітник при найвисш. Трибуналї у Відни; Григ. Кузьма, совітник высш. суду у Львові і Ол. Мишуґа, оперовий артист; — 3 членів покровителїв стратило товариство через смерть, а то: 6. Ем. Кардинала Сембратовича, і вир. оо. крилошан: Ів. Южничиньского і Ал. Тороньского.

Справами Товариства завідував Видїл, вибраний на загальних роковых зборах 29. вересня 1900. В склад его входили: директор акад. ґімн. Е. Харкевич яко голова, о. катех. Д. Дорожиньскій яко заступник голови, проф. І. Громницкій яко скарбник, проф. Р. Цеглиньскій яко бібліотекар і о. Л. Лужницкій яко секретар.

По мисли §. 7. стат. відбував Видїл кождого місяца засїдане і старав ся приведуваним членів прилюдним покликом до загальної жертволюбивости, петиціями до Вис. Сойму, урядженем вечерниць і иньшими дозволеними способами збільшити доходи та відповідно до потреб запомагати бідних учеників: грошевими датками на харч, одїж, помешкане і книжками, виплаченем приватних лекцій, вистараном безплатних обідів і опікою в часї хороби. Не спускав Видїл з ока також і дальшої цїли товариства: заведеня бурси для бідних учеників.

ДОХОДИ товариства за час від 1. липня 1900. до 30. червня 1901.:

Стан каси з днем 30. червня 1900.	К 1261·93
Членьскі вкладки	„ 176·—
Жертви добродїїв	„ 688·14

*) Членами товариства „Руслан“ після §. 4. статута суть: 1) покровителї, котрі на цїли товариства зложать датек що найменьше 50 К. наразі або в річних ратах що найменьше по 10 К.; 2) члени звичайні, що зобовязують ся складати що найменьше по 2 К. річно.

Запомоги від інституцій	„	100·—
При вписах учеників вплинуло	„	109·36
З шкільних пушок	„	71·72
З Шевч. вечериць, уряджених учениками	„	90·—
З вечериць, уряджених на Бесїді	„	60·—
З мундуркового фонду	„	28·60
Відсотки за давнїйші часи до 30/6 1901	„	745·69
Звороти	„	99·20
Разом	К	3430·64

РОЗХОДИ:

Запомоги на оплату хати	К	187·—
„ на харч	„	500·20
„ на одяг і обувє	„	581·40
„ на лїки	„	27·—
„ на шкільну оплату	„	8·—
„ на книжки і зошити	„	5·02
„ на поучаючі прогульки до Кракова і в гори	„	24·—
До основного фонду	„	379·22
Друки	„	3·50
Порта, стемплї, дрібні видатки адм.	„	5·33
Зворотні видатки	„	12·—
Зверено до основного фонду з відсоток	„	531·50
Разом	К	2364·18
Сальдо з 30/6 1901	„	1066·46
	К	3430·64

РАХУНОК ОСНОВНОГО ФОНДУ:

Стан з 30/6 1900 готівкою	К	3699·94
Удїловий лист Дністра (вильосований 1900)	„	200·—
Купон від тогож листу за 1899/1900	„	9·66
Ухв. заг. зборів з 29/9 1900 приділено	„	479·22
Відсотки за давнїйший час по конець 30/6 1901	„	531·50
Стан з днем 30/6 1901 готівкою	К	4920·32

Грошевими запомогами наділено 95 учеників, з того 4 постійними місячними квотами.

ЗНАЧНІЙШІ КВОТИ ЖЕРТВОВАЛИ В ХОСЕН „РУСЛАНА“:

Вп. Добродїй Др. Ст. Федак, адвокат краєвий у Львові, 107 К.; Хв. Товариство „Дністер“ 100 К.; Вп. д. О. Мишуґа, артист оперовий 100 К.; Хв. Клюб Русинок з св. андрїївских вечериць 60 К.; вп. д. Йос. Онишкевич, нотар у Львові 60 К.; вп. д. Вен. Мійский, см. над'іржінер 50 К.; N. N. через Дра Федака 50 К.; Абітуриента з р. 1881., зібрані 20/6 б. р. 40 К.; всеч. о. Ляндер із Залізців 26 К.; по 29 К.: вп. Урядники Дирекциї Скарбу: Вп. дд. Др. Косєак, Григ. Кузьма, І. Рудницкий, нотар з Луки і Іляр. Чапельский (узбирані з грп в круглї в Підлютім); 15 К. Вп. Др. Мих. Пачовский зі складки на весілю в Любіни; 11·15 К. Вп. А. Хойнацкий у Львові; по 10 К.: Вп. Др.

В. Коцовский і всеч. о. Григ. Ковч з Лисовець; по 8 К.: Вп. дд. Макс. Любович, ем. директор у Львові і Мишкевич, радник скарбовий в Вадовичах. — Всїм тим і другим, ту не поіменованим Добродіям і великодушним Покровителям бідної молодежи складає Видїл „Руслана“ отсим щиру подяку і поручає се товариство і на дальше їх ласкавій памяти і опіцї. Окремо-ж дякує Хв. Редакції „Дїла“ за ласкаве посередництво в передаванію жертв і помішуване відозв та виказів жертв в своїй часописи.

Бібліотека товариства числить звиш 1300 шкільних книжок для науки і 16 більших молитвенників. Число учеників заосмотрених книжками з сеї бібліотеки в шк. р. 1900/1901 виносило 290.

Бібліотеку сю збогатили дарами: Ученики: Свариченский Алексїй I. б. 1 кн., Романів Василь II. а. 2 кн., Вольский Ілия II. а. 1 кн., Лаба Василь II. а. 3 кн., Гамаль II. а. 1 кн., Демчук Осип II. а. 1 кн., Кравець II. а. 1 кн., Погорецкий Онофрей II. а. 1 кн., Кос Василь II. а. 2 кн., Барич Василь II. б. 1 кн., Сич Іван II. б. 1 кн., Сохацкий Іван II. б. 3 кн., Величко Іван III. а. 1 кн., Химка Іван III. а. 1 кн., Сіяк Іван III. а. 2 кн., Шурак Тимотей III. б. 1 кн., Возняк Михайло IV. а. 1 кн., Шухевич Тарас IV. а. 3 кн., Казановский Петро IV. б. 1 кн., Кульчицкий Іван IV. б. 1 кн., Тисовский Алекс. IV. б. 5 кн., Ковч Омелян IV. б. 1 кн., Манастирский Ярослав IV. б. 2 кн., Грабар Стефан IV. а. 1 кн., Козакевич Роман IV. а. 1 кн., Ярмович Теоф. V. а. 1 кн., Рудко Іван V. а. 1 кн., Медицкий Клим V б. 1 кн., Підгорецкий Петро VI. б. 1 кн., Козак Анатоль III. а. 1 кн., Мартулес Клементий III. а. 1 кн., Тисовский Олекс. IV. 1 кн., Билиньский Олекс. IV. а. 5 кн., Прокопович Роман V. а. 1 кн., Слизюк IV. б. 1 кн. Салагуб Ілия III. а. 1 кн., Кичун Григорій III. а. 1 кн., Весоловский Николай IV. б. 1 кн., Бережницкий Богдан III. б. 8 кн., Сухий Волод. II. а. 1 кн., Купльовский Йосафат III. б к., Медицкий Клим VI. б. 2 кн., Гумовский Никол. 1 кн., Цеглиньский Іван II. а. 4 кн., Цеглиньский Григорій II. а. 2 кн., Левицкий Ол. IV. а. 2 кн., Федунків Тимотей абітур. 7 к., Дольницкий абітур. 3 кн., Вп. п. Палядій Турчманович 3 кн., Ляндер Филип VI. б. 1 кн., Луців Андрій V. а. 4 кн.

Абітуриенти в осени 1900. р. дарували: Плакида Григорій 10 кн., Гарасимчук Василь 5 кн., Процик Петро 3 кн., Кичма Омелян 5 кн., Жолевич Іван 9 кн., Вородайкевич Денис 5 кн., Мицко Теодор 3 кн., Целеньский Йосиф 5 кн. Абітуриенти в р. 1901 дарували: Комариницкий Володимир 2 кн., Миндюк Николай 7 кн., Воєвідка Ярослав 4 кн., Абрисовский Лев 1 кн., Сметаньский Іван 7 кн., Микитяк Андрій 1 кн., Кот Василь 1 кн., Козак Анатоль 4 кн., Хировский Стефан 3 кн., Шкоталко Павло 1 кн., Михалевич Михайло 6 кн., Кошель Йосиф 3 кн., Шараневич Михайло 9 кн., Стерпюк Петро 1 кн.

Всїм жертвуючим висказує ся сердечна подяка.

Е. Харкевич
голова.

І. Громницкий
скарбник.

Загальні збори того вельми поважного, для нашого народнього розвою так важного товариства, відбулись дня 4. с. м. на жаль при дуже малій участи членів, бо явилось всего 14, поміж тими лише 10 учителїв рускої ґімназиї, для якої власне заложене се товариство! Проте не дивниця, що в комнатї не було під ту пору ніякого житя, хоч збори мали на цїли розправ-

лати про „житє“ учеників рускої ґімназиї! Мимо так сумного образця, відкрив збори основатель і голова, дир. Е. Харкевич теплою промовою з надїєю на красшу будучність і сердечним бажанєм красшого розвою „Русланови“. Слово єго відбивалось глухо о нїмі стїни комнати VIII. кл., в якій пробуває звичайно тілько молодих сердець, що мимо холоду і голоду бють так щиро для рускої справи, потїшаючись тим, що небавки стануть і они до народної працї, та поможуть своїм наслїдникам провести молодечий вік в красчій долї!

На провідника зборів упросив голова о. Ганїцкого з Рудна, а на секретаря проф. Вітошиньского.

Протокол з послїдних заг. зборів принято без заміток, після чого увільнено касиєра від відчитування справоздання за минувший рік, а то з огляду на те, що оно було друковане і переслане усїм членам.

В дискусиї, яка розвинула ся над дїяльностию видїлу забрав голос проф. Білецкий і сконстатував, що в минувшім роцї наплило вкладок о 140 корон меньше, як попередного року, наслїдком чого жадає порученя будучому видїлови, аби поурґував членів, домагаючись зложеня залеглих вкладок; надто ставить внесок, щоби всїх тих вичеркнути із ряду членів товариства, що через 3 роки відтягають ся від свого обовязку.

Касиєр „Руслана“ проф. Громницкий пояснив причину, за для якої зменьшила ся оплата вкладок.

Дир. Харкевич піддає гадку, щоби віднести ся до родичів учеників рускої ґімназиї з візванєм, аби они вписувались в члени „Руслана“ і в той спосіб підпомагали цїли товариства.

Проф. Білецкий домагаєсь від будучого видїлу, аби частїйше поміщував в часописях відозви до вступленя в члени, надто аби що два місяцї подавав справоздання зі своєї дїяльности, чим оживить ся рух і заінтересуєсь оспалу руску суспільність, котра потребує заєдно принуки, надто щоби віднести ся до бувших учеників рускої ґімназиї, що нинї занимають становиска, запевняючі їм материяльний добробит, і домагатись від них, щоби они підпомагали бідних учеників, так як їх підпомагано.

Усї ті внески принято.

Іменем контр. комісиї здавав справу проф. П. Огоновский, вносячи, щоби Збори удїлили уступаючому видїлови абсолюторию. — Принято.

Вибору нового видїлу доконано на внесок проф. Копача аклямациєю. В склад єго, як також в склад контр. комісиї, увійшли ті самі члени, що були вибрані до видїлу минулого року.

Потім слїдували внески.

Видїл виїс вложити 30% з сегорічних доходів (від 2168 корон, отже 600 корон) до основного фонду, а решту ужити на підмогу для бідних учеників. — Принято.

Проф. Білецкий поставив внесок, аби видїл подумав про закупно площі під будову Бурси.

Дир. Харкевич пояснив ту справу і супротивив ся сему внескови з огляду на невідрадний фінансовий стан товариства.

Дальше поставив проф. Білецкий внесок, аби видїл втягнув до акциї збиранє фондів „Руслана“ і учеників рускої ґімназиї, які в часї ферий і сьвят мають нагоду до того, а се повинно статись тим певнїйше, що таке поручене є етичним чинником вихованя молодїжи.

Дир. Харкевич заявив, що розішле обіжник до учеників перед сьвятами з візванем, щоби по мисли внеску п. Білецкого збирали датки на ціль „Руслана“.

В кінци поставив о. Ганіцкий внесок, щоби удатись до інжінера Левіньского з просьбою, щоби винайшов відповідну площу під будову Бурси.

По принятю сего внесеня закрив предсїдатель збори.

Іменованя.

— Пан мінїстер просьвіти установив у Львові окрему іспитову комісию для кандидаток учительского стану в жіночих лїцеях та іменував; директором комісиї радника двора і професора університету дра Людвика Цьвікліньского: членами комісиї і екзамінаторами: з польскої мови проф. дра Романа Пілята, з рускої мови проф. дра Олександра Колессу, з нїмецкої мови проф. дра Ришарда Марияна Вернера, з французкої мови проф. дра Едварда Порембовича, з істориї проф. дра Брониславa Дембіньского і проф. дра Людвика Фінкля, з ґеоґрафії проф. дра Антона Ремана, з математики проф. дра Івана Раєвского, з фізики проф. дра Ігнатия Закшевского, з зоольоґії і соматольоґії та ґіґієни проф. дра Венедикта Дибовского, з ботанїки проф. дра Теофіля Цесельского, з мінералоґії проф. дра Еміля Дунїковского. — Іспитова комісия розпічне своє урядованє д. 1. жовтня с. р. Бюро комісиї злученe з бюром іспитової комісиї для кандидатів учительского званя в ґімназиях і реальних школах та містить ся в головнім будинку університетскім, на I. поверсї.

— Небавом обійме начальне становище у важній галузи адмінїстрациї, в і ц е - п р е з и д е н т у р у к р а є в о ї Р а д и ш к і л ь н о ї др. Е д в і н П л а ж е к, доси совітник двору в мінїстерстві просьвіти, котрого іменованє на місце уступившого дра М. Бобжиньского послїдує в сих днях. Наколи справа станула так, що се становище мав тепер заняти адмінїстрацийний урядник, то не міг лучше випасти вибір, як іменно сей, до котрого причинив ся головно мінїстер просьвіти др Гартель, мавши добру нагоду пізнати прикмети д-ра Плажка. Вихований в східній Галичинї, замолоду мав нагоду обертати ся серед руских сьвященичих родин, а при тім пізнáти добре рускі відносини, руску мову і письменьство. Бувши старостою в Каменцї і Золочеві умів безсторонним і людяним поступованем з'єднати собі загальне довірє населеня і в 1891 роцї вийшов послом до ради державної з Золочівщини. Покликаний небавом на совітника намісництва а відтак на совітника мінїстерства просьвіти, зложив мандат і віддав ся зовсїм службовим обовязкам. Шкільні справи не є єму чужі. Трема наворотами був референтом в Радї шк. кр., а основне ґуманїстичне образованє стане єму у великій пригодї яко начальникови шкільництва в краю, знанє рускої мови і руских відносин улекшить єму трудну задачу, яку має керманич шкільництва в Галичинї.

Видає „**Руске товариство педаґоґічне**“. — За редакцию відповідає **Володимир Шухевич**.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 21. Львів, 5. листопада 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адмінїстрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямациї безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Знесенє фізичного примусу шкільного, а введенє морального*).

Квестия шкільного примусу мала завсїгди своїх противників і оборонцїв.

Місто шкільного примусу жадано від учителя, щоби тою совістною працею заскарбив собі настілько довіря населеня, щоби оно охочо посилало свої дїти до школи.

Безперечно учитель много може зробити в напрямі заохоченя дїтвори до школи, до науки, але нїколи не можу погодити ся з тим, щоби учитель міг на стілько свою дїяльність, свій вплив розтягнути, щоби люди, котрі не понимають значіня школи, анї не бачать реальної (в очи бючої) користи з неї, а яким дїти в часї весняних робіт, осінних зборів і т. д. необхідно потрібні — охотно, лиш для гарних слів учителя з розмислом позбували ся одиноких майже помічників в дрібній своїй господарцї. Тут отже не вистарчить вплив учителя, тут мусить бути висша сила, котра спонукала-б селян до того.

У нас силою тою, котра материяльними стратами, а не моральною потребою силує людий посилати дїтий на науку, — се кари грошеві або арешт. Иньших средств нема.

Однак сей спосіб примусу підкопує дуже значінє школи та повагу учителя, а при тім знеохочує много людий до сеї інституциї, — людий, що при иньших обставинах могли би бути апостолами просьвіти.

Загально знана річ, що учитель обовязаний що пів місяця предкладати викази дїтий, що занедбують школу. Від сего обовязку не може жаден учитель відтягнути ся, бо се противило-б ся законови.

Ради шкільні повітові визначують кари грошеві і арешти тай розсилають урядам громадским до доручення адресатам. Принагідно можна тут замітити, що ті кари висилає ся звичайно пізно, коли роботи минули, а фреквенция устала ся.

*) Передруковано з „Буковини“ ч. 67.

Що тепер дїє ся?

Двірник, в обаві, щоби не прийшов карний післанець, або екзекутор, починає збирати грабежі (часто в неділю або свята в корчмі), спихаючи вину за цїлий той клопіт на учителя та відсилаючи до него заграблених.

Тепер відбуває ся формальна процесия до учителя або управителя школи з просьбами, щоби учитель дарував кару. Коли учитель не вчинить сего, б о н е м о ж е, спадає на него град проклонів, а нераз і зневаг словних, ба навіть і чинних.

Щасте, як то є мущина здоров і сильний,— але що має робити слаба учителька? Утїкає з плачем і замикає ся в помешканю, дрожачи зі страху, щоби яка розлючена баба не обложила еї мітлою, або напасний хлоп не допустив ся злочину.

Чи-ж дивно, що селянин своїм психольогічним поглядом уважає учителя за екзекутора, котрий лише чигає на людску працю, а не за просьвітителя, котрий прийшов проганяти тьму а вводити сьвітло правди, сьвітло науки?! Кому не відомо, як користають з такого стану річи жиди-арендарі et consortes, вигадуючи різні байки, немовби гроші ті призначені для учителїв, та иньші такі нїсенїтниці ширять антішкільну агітацию!...

А тепер звернїм увагу в иньший бік.

Чи дитина, котра змалку наслухала ся несотворених річий о школї, о учителю, котрій его представлено неменьше розбійника, а школу яко карне заведенє, а до котрого мусять еї віддати перед загрозою кари, коли дитина чує, має то пересьвідчене, що собою викуплює батька від кари, — чи ту дитину можна скоро освоїти з наукою і попровадити правою дорогою.

Менї лучало ся, що деякі дїти викрадали ся нишком з дому до школи, лучало ся, що і більша частина селян охотно посилала дїтий на науку, але нїколи не дійшло до того, щоби всї солїдарно дбали про те, відчували моральний обовязок, — декотрим і кари нїчого не помагали.

— Нехай сотку заплачу — каже один темний богач — а покажу, що моя дитина таки не піде до школи.

Ще гірше стоїть справа з бідним. Єму дорастаючий парень велику робить поміч, ідучи на роботу, де перегодує ся і крейцар принесе домів, — а прийде час, то его батько відсидить зимою два дни в арештї, хоть в теплім кутї, відпічне, тай ще подякує, а дитина его як не бачила, так і не бачить школи.

Тут треба проте шукати причини, чому 13.000 руских дїтий[1]) остає без нїякої науки.

Отже треба конче змінити сей систем: внести примус фізичний а запровадити моральний.

Моральний примус є о много сильнїйший як фізичний. Се бачимо і у нашого народа при виконуваню релїгійних практик. Нїхто-ж не силує селянина приміром постити, нїхто не посилає за ним жандарма, анї післанця карного, анї не бере до арешту, а предці кождий чує моральну потребу виповідати ся, або дати на Службу Божу, чи на акафист, чи за померших, чи на що иньше. — В чім лежить той моральний примус до виконування релїгійних практик? — В боязни перед пеклом, а в охотї дістатись до неба. Пекло ще

[1]) Див. „Буковина“ з 1901, ч. 40 „Народні школи, а руські дїти на Буковині“.

далеко, — цїле житє треба йти до него, а прецї він в своїй уявї чує той неприємний стан і вже тепер хоче єго оминути, та дійти там, де „нїт болїзни нї печали".

Анальоґічно можна сю психічну склонність використати і для школи, тілько, розуміє ся, уживати тут иньших средств, котрих можна знайти подостатком.

У нас на се мало звертали уваги, але в иньших краях нашої монархії справа та є вже давно на дневнім порядку.

І так в Австрії, Чехії і Моравії, а навіть в Галичинї (в Кракові 9. липня 1877 р.) на численних зборах так учительских як і позаучительских сфер ухвалено місто грошевих кар, котрих наш бідний нарід і так має подостатком, місто арештів та криміналів, котрі нїчого спільного не мають з просьвітою, а противно затемнюють єї гарну, високу ціль, нехай прийме ся ту засаду, що:

1. без окінченої народної школи нїхто не сьміє бути принятим до ремесла, до терміну;

2. без окінченої народної школи нїхто не може бути припущенним до сповнювання уряду в Радах громадских, як також до иньшої служби публичної;

3. мужчина без окінченої школи народної до 30-го, а женьщина до 24-го року житя не можуть входити в стан супружеский;

4. коли спосібний до войсковой служби викаже ся сьвідоцтвом з добрим успіхом укінченої народної школи, місто 3 років, буде лиш служив два або й меньше [$1^1/_2$] [1]).

Можна тут долучити еще иньші полекші для тих, котрі укінчили народну школу, а вложили тягарі на других. Коли-б ся гадка зреалїзувала ся, тогди між народом відбув би ся таки процес психольоґічний як при пощеню, сповіди і т. п.

Родичі посилали-б дїтий до школи, маючи на увазї, щоби їх син не служив три роки при войску, щоби їх донька віддала ся перед 24 роком [2]) і т. п., а передовсїм нарід уважав би школу не заведенєм карним, а таким, котре єму удїляє много полекшій, бачив би практичну користь народної школи, якої до тепер не може доглянути.

Народний учитель не був би тогди несимпатичним екзекутором в очах народу, але батьком, приятелем, до котрого з охотою віддавали-б родичі свої дїти, бо робили-б то під напором морального примусу.

Тогди безперечно зменьшив би ся процент анальфабетів, просьвіта досягла би всїх народних мас, а з нею і гаразд завитав би до нашого краю.

* * *

[1]) Тепер при войску дїє ся впрост противно. Неписьменних пускають вже по 2 лїтах служби, наколи письменні мусять служити три роки. То велика кривда.

[2]) Деякрі виступали, щоби неукінчившим школу зовсїм заборонити дружити ся, бо що за родичі, що за вихованці будуть ті люди, котрі дома виросли в півдикости, а в школї не набрали якої-такої огляди... Они в тій дикости вести-муть і свої дїти і так суспільність лиш терпить, маючи таких вихованців, достарчаючих їй таких членів, що стоять завадою в загальнім поступі.

Висказавши загально свої гадки, даю слово цифрам, нехай самі говорять, — може що цїкавого довідаєм ся.

Не маю під рукою справоздана бук. ц. к. Ради шкільної краєвої, тож не можу напевно сказати кілько тисяч корон платить буковиньске населенє шкільних кар, але маю справоздане ц. к. Ради шк. кр. в Галичинї і з відси подам статистичні дати.

Після справозданя ц. к. Ради шкільної краєвої у Львові за рік 1898 сказано 64.741 людий на грошеві кари в сумі 112.281 к. 34 с., а кромі того 11.002 на кару арешту. Бачимо, що на арешт засуджено шесту часть загального числа, або наколибисьмо замінили арешт на кару грошеву, то она виносила-б округло 20.000 к. Отже 132.281 к. 34 с. платить річно нарід в Галичинї на шкільні кари.

Зважившн однак при тім, що галицкі настоятелї народних шкіл неправильно накладають ті кари, коли противно буков. правительство, високо держачи стяг просьвіти, з цїлою ревностю стягає ті шкільні кари, щоби лиш пригорнути нарід до школи, — дійдемо до пересьвідченя, що в Буковинї найправдоподібнїйше кари ті виносять еще більший процент як в Галичинї. Факт, що на Ошихлїби, кіцманьского повіту, котрі платять річного податку округло 3.000 к. недальше як сего року наложено поверх 2.000 к.[1]) кар шкільних, може лиш укріпити мою гіпотезу.

Ті числа занадто вимовно доказують, що місто фізичного примусу шкільного, треба вже раз завести примус моральний, а гроші, котрі ідуть рік річно на шкільні кари розложити рівномірно на цїлий край і з того підвисшити учителям платню.

Се мої гадкн. Я тїшив би ся, щоби они не були альфою і омегою, але щоби ще хто забрав голос в тій справі так з учительских, як і позаучительских сфер. Через виміну гадок вияснила-б ся та важна справа і малопомало управильнили-б ся відносини.

14. червня 1901. *І. Г.*

Регуляция платнї учителїв шкіл народних і видїлових в Чехах і Шлезку.

Ческий сойм краєвий ухвалив минувшої сесиї слїдуючий закон управильняючий платню учителїв, котрого найважнїйші постанови в слїдуючі: 1) місця підучителїв скасовано, 2) учителї з свідоцтвом зрілости одержують посади провізоричних учителїв і побирають 900 к. річної ремунерациї, 3) платня учителїв народних другої кляси виносить 1200 к., а в першій кляси 1600 к., учителї народні другої кляси авансують по десятилїтній безнаганній службі на учителїв першої кляси, 4) народні учителї побирають далї в пятилїтних додатків по 200 к. а учителї шкіл видїлових таких по 250 к., 5) додатки упра-

[1]) Після інформациї у начальника громади і посла на сойм краєвий Казимира Богдановича.

вителїв шкіл народних виносять при одноклясових і двоклясових школах 200 к., при триклясових 250 к., при чотироклясових 300 к., при пяти- і шестиклясових школах 400 к., директори побирають також 400 к., директори шкіл видїлових побирають 500 і 600 к., 6) всїм сталим учителям належить ся кватирове і виносить від 200 к. в найменьшій громадї до 800 к. в Празї, 7) учителям з кваліфікацією належать ся також активальні додатки і то в громадах понад 10.000 до 30.000 жителїв 20%, від 30.000 жителїв 30% а в Празї 40% платнї. Учителї, що мають помешкане або побирають кватирове дістають половину активального додатку, 8) Ренумерация учителїв-помічників виносить 70 до 80% від 1200 к., 9) учительки ручних робіт побирають при школах видїлових 1000 к., а при народних школах 900 к., 10) повну пенсию виплачують по 40 роках службових. Вдови по учителях побирають 40% платнї яко пенсию, а кожда дитина $^1/_5$ вдовичої пенсиї. — Сей закон стає важним від 1. сїчня 1903, взглядно від 1. сїчня 1904 року. Ще лїпше урегулював шлезкий сойм краєвий платнї своїх учителїв. Учителї видїлових шкіл першої кляси побирають 2400 к., а другої кляси 2200 к. Народні учителї подїлені на чотири кляси, а то I. кляса 2000 к., II. кляса 1900 к., III. кляса 1600 к. а IV. кляса 1400 к. До першої кляси належать 20%, до другої 30%, до третої 30% а до четвертої 20%. Учителї що не мають ще 3-ох лїт служби по іспитї кваліфікаційнім побирають 1200 к., а учителї з свідоцтвом зрілости 900 к. Службові додатки виносять 10% платнї, а всїх разом в 7. Службові додатки числять від іспиту кваліфікаційного. Додатки управителїв шкіл одноклясових виносять 150 к. при дво- і триклясових 250 к., при чотироклясових 400 к., а при більше клясових і школах видїлових 600 к. Всїм учителям належить ся помешкане або кватирове. Кватирове виносить від 100 к. аж до 800 к., а визначує его для кождої громади повітова рада шкільна. Сей закон важний від 1. сїчня 1902 р.

Час би був, щоби і на Буковинї прийшли міродайні сфери до переконання, що учителї є прецїнь важнїйшими факторами як державні слуги і урегулювали платнї учителїв після прикладу ческого або шлезкого сойму.

З поля нашого шкільного письменьства.

Подав: *проф. Василь Білецкий.*

II.

Крім разячих похибок річевих і язикових, які я вже виказав, найшов я в сім переводї около 200 друкарских похибок, не вчисляючи в се неконсеквенций граматичних, правописних і похибок проти інтерпункциї, яких є також незвичайно велике число; виказку їх окремо. Пов. Перекладчик виказав всего 29 похибок. До невиказаних похибок друкарских належать отсї:

На стор. III.: Мейсея, зам. Мойсея.

X. ст.: управа, зам. управи.

3. ст.: архіпелят, зам. архипелят.
6. „ постала, зам. повстала.
13. „ привилеями, зам. привілеями.
19. „ Vigonrout, зам. Vigonroux — в однім слові 2 похибки.
21. „ Фараони, зам. фараони.
25. „ щераз, зам. ще раз.
32. „ 5. ряд. з гори: завоєване, зам. завоєвання.
33. „ божеств, зам. божества (2. р. з д.).
36. „ са, зам. ся (4. р. з д.).
— „ повострів, зам. півострів (3. р. з д.).
37. „ закінчилася, зам. закінчила ся.
38. „ постала, зам. повстала.
42. „ архітектура, зам. архитектура.
43. „ Dunker, зам. Duncker.
— „ B. Busolt, зам. G. Busolt.
44. „ Geschichte der Altherthums.
— „ Weltgechichte.
— „ la culte, зам. le culte.
— „ la Gréce, la Grece, зам. la Grèce.
— „ Staatsaltherthümer.
— „ des Altherthums.
— „ greque, зам. grecque.
— „ Chippier, зам. Chipier.
— „ віддільній півострів.
53. „ звязами.
— „ в південній і в південній; в тім самім рядку (1. з гори).
54. „ ні оден.
56. „ управилейованої, зам. упривілейованої (в однім слові 2 похибки).
57. „ ксеналязня, зам. ксенелязня.
59. „ постала, зам. повстала.
60. „ тї-ж.
62. „ безгаглядними.
67. „ часі.
69. „ 12. р. з д.: ще, зам. що.
70. „ Дельфі.
71. „ пангелєнских.
74. „ Іляди.
76. „ Пеля—зїи.
77. ст.: сторонництв.
— „ Йоньских, зам. йоньских.
— „ в 3. р. з д. випущене „guerres“ по „les“.
78. „ египетскым.
79. „ Мілтиад.
— „ Філяйдів, зам. Філяідів.
83. „ Перені, зам. Перзиї.
85. „ Ксерс.
86. „ війска, зам. військо, 4. р. з д.
90. „ Еврімедоном, зам. Еврімедонтом.
91—92. ст.: athenienne, зам. athénienne“.
92. ст.: Kohner; зам. Koner.
95. „ атенькі.
— „ атенька.
101. „ Іхтіном, зам. Іктіном.
— „ Полїклєйт, зам.: Полїкліт. (cf. Клїстен, Арістид).
103. „ Періля, зам. Перікля.
105. „ Delbrûch, зам. Delbrûck.
106. „ колу, зам. коли.
107. „ постав, зам. повстав.
— „ критикуючи, зам. критикуючі.
110. „ містерій, зам. містерий.
111. „ лякедемонска.
116. „ sparthanischen.
119. „ завзятї.
121. „ Philip, зам. Philipp.
122. „ боротби.
123. „ Дельфі.
— „ нележних; дельфіскої — обі похибки в тім самім рядку.
— „ Файль, зам. Фаіль.
130. „ Лїкайон, зам. Лїкейон (похибка автора, не поправлена п. Перекладчиком).
— „ випущене „з“ по „потім“.
134. „ поселялися, зам. поселяли ся.
137. „ T. Mommsen, зам. Th. M.
— „ des institution, зам. des institutions.
— „ Altherthümer.
140. „ збоча, зам. збочі.— Уживає ся: „збіч“, ч. мн. „збочи“.
144. „ місто почали простиратись.

144. ст.: Servius Tullus, зам. S. Tullius.
147. „ Uebeblick.
149. „ Кассія, зам. Касія
151. „ дїяльносеи.
152. „ pillum, 2 р а з и, зам. pilum.
156. „ зайшовши, зам. зійшовши.
160. „ настали овація.
163. „ Лацюм (деннде впрочім: Ляцюм).
164. „ Sicilens.
168. „ тягля ся.
170. „ Газдрубала.
— „ 321, зам. 221.
171. „ Ганїбала.
173. „ заволодів.
176. „ ètolienne, зам. étolienne.
177. „ містерій.
180. „ приймати гостї.
— „ староримскої.
181. „ Македоньский, зам. македоньский.
182. „ всякї.
184 „ картагінскі.
185. „ обложеного.
188. „ Ausang, зам. Ausgang.
— „ Vershwörung.
189. „ селянства.
192. „ Mithritade.
197. „ вляду.
203. „ Boisier, зам. Boissier.
— „ Napoleon, зам. Napoléon.
— „ Jnles, зам. Jules.
— „ Guirand, зам. Guiraud.
— „ senat, зам. sénat.
— „ Zeitchrift.
204. „ честилю- бний.
208. „ inpluvium, зам. impluvium.
209. „ Цїцерон.
— „ школях.
210. „ Portius, зам. Porcius.
217. „ олесандрийскої.
220. „ ал стакож.
221. „ війска, зам. війско (3. р. з д.).
222. „ Остаївн
224. „ великим.
229. „ sieclé, зам. siècle.
— „ in Alterthum.
232. „ сестерцїів, зам. сестерциїв.
234. ст.: пожежі, зам. пожеж.
236. „ головну, зам. головно.
— „ Dionisios, зам. Dionysios.
242. „ Marobodnus, зам. Marobodus.
243. „ смерги.
244. „ розуміне виробили ся.
245. „ Caprea, зам. Capreae; — похибка автора, непоправлена п. Перекладчиком.
246. „ христіян, зам. християн.
247. „ незвичвйно.
— „ письменик.
249. „ la régne, зам. le règne.
250. „ месиянїчні.
251. „ Веспезвяна.
252. „ Neuman, зам. Neumann.
253. „ копальні, зам. копальні.
255. „ тиких, зам. „таких“.
257. „ живе, зам. жива.
261. „ безнастано.
262. „ державн.
263. „ Geschitchte.
— „ Костантин.
264. „ Constantinus, зам. Constantius.
266. „ Арня, 5. р. з г., Арія 7 р. з г.
— „ прибували, зам. пробували.
267. „ an IV siécle, зам. au IV. siècle.
268. „ услївем.
271. „ Аецій, але: Аеция.
272. „ Валентиніяном, зам. Валентиніяном.
272. „ як Володар Італії.
273. „ поправила ся правне становище.
— „ жизнених.
275. „ Установи, зам. Установа.
276. „ Буда а індийский реформатор („а“ злишне).
— „ Йоньских, зам. йоньских.
278. „ смерт.
— „ Пірґа, зам. Пірга.
— „ пораженс (= klęska) нанесена.
281. „ христіян (15 р. з г.).
— „ Мульвійского, зам. Мільвійского.
— „ Алярях, зам. Аларих.

Лучили ся 2 похибки навіть в „Спискї похибок“. Именно на ст. 38. в 1. р. з д. надруковано: „здобув Сард“, зам. „з. Сарди“, а Перекладчик „поправив“ се в „Спискї похибок“ на „Сардів“ (дїєслова „здобувати“ ніколи в текстї підручника не уживає з 2. відмінком); на 148. ст. надруковано: „tribuni lebis“, а в спискї похибок пише Перекладчик: „tribuni lebis, має бути: tribuni plebis“.

II. Перекладчик не поступав послїдовно з назвами біблійними: одні подав в такім видї, в якім они подані в церковно-словянськім мові, иньші в златиньщенім видї.

Так пише: Навуходоносор, Вавилон, Ваал, Авраам... але: Йозуа, Абсалон, Регабеам, Єробеам, Филистини, Ґедеон, Самсон, Фенїкія, замість: Ісус Навин, Авесалом, Ровоам, Єровоам, Філїстимляне, Гедеон, Самсон, Фінїкія.

Перекладчик поступав без усякої послїдовности в віддаваню звука „і“ в чужих словах:

Так пише „и“ в отсих словах по „р“: лабіринт, Беритос, Тарент, Коринт, Таврика, квірити, проскрипциї, Норикум, Норвеґія, Британія, Британїк, Аларих, Ґензерих, трибун, трибус, атрибуциї, патрициї, патриціївский, принципат, тріязейский, тріюмф.

„і“ пише по „р“ в отсих словах: Томіріс, Озіріс, Меріс, Арістагор, Льокріс, Арістид, Арістомен, Арістофан, Арістотітон, Перікль, Арідей, Евріпедон, Евріпід, Мітрідат, Верцінґеторікс, Аґріколя, Оріґен, Аґріпа, Сібаріс, тріера, тріерархія.

Навіть в тих самих словах раз пише „і“, раз „и“. Так пише: Фригія (37, 127), Фрігія (199); Аристодем (55) і Арістодем (59); Арістотель і Аристотель (278); Евпатриди (61) і Евпатріди (77); Квірінал (233), квірінальский (142); проскрібований і проскрибований (на тій самій стор. 203!) Яка се послїдовність, коли пише: Аґрипіна (246, 247, 280), але: Аґріпа (225, 230, 234, 243)?

(Дальше буде).

Камілль Фламаріон — Небо. Переклад З. Мирної. (У Львові, 1901. Накладом укр.-руської видавничої спілки. Ціна 2 К.).

Астрономія — се мабуть найстарша з наук, якою занимала ся людскість. Мимо сего тисячі літ треба було, щоби сю науку звернути на ті шляхи, якими повинна була поступати. Сеї реформи довершив Коперник, та відкриті знаряди оптичні; від сеї пори астрономія пішла прискореним темпом в перед, а в минувшім столїтю (XIX.) зайняла через прецизию своїх обсерваційних та рахункових метод одно з найперших місць між науками природописними. Кольосальний поступ астрономії, яка до недавна була лиш предметом фахових студиїв, не остав без впливу і на ширші верстви суспільности; всеж таки кождий чоловік по при своїй буденні занятя бодай від часу до часу зверне свій погляд на небо та завдасть собі питанє, яке значінє мають ті безчисленні сьвітла небесні, і кождий, хоч і як прозаічний чоловік, почув серед ясної погідної ночи якийсь потяг полетїти гадкою в ті сфери небесні і почув себе злученим з тим безмірним сьвітом. І нїчо дивного: чоловік — як каже К. Фламаріон в своїй Уранії — є горожанином неба (всесьвіта), а не землї. Нові відкритя астрономічні передістають ся по часописях до відомости і ширших кругів людий, так що мимохіть являєсь потреба науку сю спопулярнизувати.

Дійсно, ніяка наука не надаєсь може в такій мірі до спопуляризованя, як власне наука астрономії; тому у всіх мовах повстали популярні, більше або меньше вдатні підручники астрономії. Лиш у нас до недавна не було ніякої популярної книжки, деби ясно після найновійших поглядів були представлені висліди всіх галузий новійшої астрономії.

Тій недостачі запобігти має вище наведена книжка. Видавнича Спілка дуже добре зробила вибравши на перший раз книжку найзнаменитшого нині популяризатора астрономії у Франції. Вже само імя Флямаріона дає запоруку, що мимо легкого займаючого представленя річи книжка єго подасть суму правдивих відомостий, без цілого тяжкого математичного апарату. Єго „Небо“ цінують всі ті свойства, що і инші єго твори; не є се книжка тої міри, що пр. Litrow-a Wunder des Himmels або Ernst-a Астрономія звізд сталих; є се популярний, а навіть дуже популярний трактат, призначений, як автор виразно каже, для дітий і жінок. Але як раз такий популярний трактат — коли має свою ціль осягнути — мусить і в переводї задержати всї добрі свойства первовзору. Дальше і на се звернути треба увагу, що первовзір вийшов перед пару роками, а від того часу неодно змінило ся та прибуло в науці; добрий перевід повинен се узгляднити.

Побачимо, о скілько перевід відповідає згаданим вимогам. Судити ту треба очевидно не із змісту, о якого вартости не можна сумнївати ся знаючи автора, але в першій мірі по висказах і зворотах, яких уживає перекладчик. На жаль, перекладови закинути можна неодно в тім зглядї; покажу на примірах, що термінольогія, якої уживає д. Мірна, є дуже часто або невластива або що гірше, темна і неясна. Обмежу ся лиш на деяких виразах, які відразу впадають в очи.

І так: перекладчик уживає раз слова „південь“, другий „полудне“; думаю, що належало триматн ся одного виразу „полудне, полудень“.

На переміну каже д. М. „меридіян“ і „полудник“; повинно бути „полудеиник“.

„Затьміне“ сонця (місяця) заступлено неясним терміном „міна соняшна“ (місячна). Взагалї всюди уживає д. М. прикм. „соняшний“, хоч каже ся „сонїчний“.

На означенє „констеляції“ уживаний дуже тяжкий термін „співзіря“, очевидно без потреби. Так само місто всюди принятого слова „обсерватор“ уживає д. М. незручно кованого слова „спостережник“!

Місто „рівник“ пише д. М. „екватор“; місто загально принятого „промір“ неясне, нїчо не кажуче слово „прогін“. Неслушно називає д. М. мінуту „хвилиною“, бо се більше відповідне для секунди“.

Далї „горізонтальний“, „вертикальний“ місто „поземний“, „прямовісний“; „швидкість“ місто „скорість“, „магнесовий“ місто „магнетний“, „вичисленє“ місто „обчисленє“, „мильна бульбашка“ місто „миляна банька“, „порожнеча“ (ст. 51) місто „порожня“, „кружлятн“ місто „кружити“.

„Річний оборот“ заступає д. М. словом „роковий оборот“, хотяй роковий означає зовсїм що иньшого.

Загально принятє слово „люнета“ заступати безглуздим „глядна труба“, а „випуклий“ (віблий, взглядно вогнутий, в говорї гуцульскім — Р е д.) заступати, як се робить д. М. через „опуклий“, що найменьше невластиво.

Так само писати всюди „радіюс“ місто „луч“ або „радіюс вектор“ місто „луч провідний“ (чудесна є форма „радіюсом“), „сектор“ місто принятого

„вирізок“, „шар“ (пр. ст. 105) місто „куля“, „турбація“ місто „пертурбація“ (заколот), се язиковий дивогляд. Таким дивоглядом є залюбки через д. М. уживані форми „мінімума“, „максімума“ (2-ий відмінок).

Транскрипція французького lieu через лье також невластива.

„Протуберанція“ мильно названа „протуберанс“ (через незрозуміння французского терміну).

На ст. 59 фіґурує незрозуміле слово „горен“.

На ст. 65 є слово „північна заґрава“; здаєсь, що сей дивогляд має означати „зорю полярну“.

„Відсьвіт“ місто „відбите“ є також невластиве.

На ст. 79 „ступень“ місто „степень“, „кружінь“ нїчо не значучий термін місто „обвід, округ“. В тім самім значінню ужите слово „обрій“, також невідповідно.

„Коса лїнїя“ місто „скісна“ є також невластиве.

Невірний є також термін „роздїлити одно число на друге“ місто „поділити через“.

На ст. 98 „коловоротна вісь“ місто „вісь оборотова“, на ст. 103 „приплесканий“ місто „сплощений“.

Сатурн не має „кільця“ (ст. 108), лиш „перстень“.

Найцїкавійший є термін „туман“ на означене „мраки“ та нїчо не кажучий термін „туманність“, котрий має означати нїмецке Nebel (польске mgławica); руским терміном на се є на мій погляд слово „мракóвина“.

На ст. 139 слово „довгота руху“ місто „час руху“.

На ст. 149 слово „нуль“; сто раз лїпше „нула“ або „зеро“. „Кружало“, „диск“, на означене „кружка“ невідповідне (кружало = польске bąk).

Назвиска італїйского ученого Schiaparelli раз фіґурує яко „Чіапарелї“ (ст. 94), другий раз яко „Чійпарелї“ (ст. 107). Отже властиво як? Здаєсь анї одно, анї друге.

Длячого д. М. називає „Плеяди“ „Волосожаром“ або „Волосожиром“, не розумію, длячого „Прокіон“ фіґурує раз яко „Порціон“, другий раз яко „Проціон“, „Атаір“ раз яко „Алтаір“ (і то постійно), другий раз яко „Антаір“, „Гидра“ яко „Видра“, „колос“ яко „кольос“, „Арктур“ яко чудацкий „Арктурус“ (гарна форма „Арктуруса“), „Геракль“ яко „Геркулес“, „Кентавр“ яко „Центавр“, „Вага“ (balance) яко „Терези“, „Волхва“ яко „Маги“ і т. д. се лишаю уяві читача.

Думаю, що тих дивоглядів досить, щоби прекрасну книжку Фламаріона просто здискредитувати.

На ст. 107. Юпітер має 4 місяцї (такий стан науки був тодї, коли Фламаріон видав свою книжку); нинї знаєм, що місяцїв тих 5, але д. М. видко сего не знав. Так само д. М. також не знав, що найсильнїйшим рефрактором не є вже нинї рефрактор Lick'a, лиш рефрактор Yerkes'a в Chicago.

На кінци книжки є кілька таблиць, добре викінчених; лиш не знаю, чи хто знайде ся, щоби зрозумів підпис під фіґ. 3 на таблиці I. Длячого перстеневий кратер на табл. IV. фіґ. 31. названо „цирком“ не знаю (мабуть lucus a non lucendo).

На тих увагах кінчу; жаль менї, що перевід випав так слабко, що з первовзором і рівнати ся не може. Думаю, що обовязком „Видавничої Спіл-

ки“ є провірити рукописи і не допускати до того, щобн люди уживали неістнуючих слів і думали, що книжка через се стала вартнїйша, наколи в нїй накопичено тілько і таких безглуздих слів, як пр. „сузвіздє“, не числячи вже множества иньших, троха меньше разячих. *Др. В. Левицкий.*

Всячина.

— Приготовляючу клясу до руских паралєльок ґімназияльних в Чернівцях призволило мінїстерство просьвіти отворити від слїдуючого року шкільного. До сеї приготовляючої кляси будуть приймати учеників, що скінчили третий рік шкільний, аби їх приготовити до I-ої кляси ґімназияльної. В приготовляючій клясї буде учити осібний учитель в ранзї учителя школи вправ всего того, що при вступнім іспитї з рускої і нїмецкої мови, з рахунків і релїґії вимагають. Ученики, що з кінцем року будуть мати добре сьвідоцтво, переходять до ґімназиї без вступного іспиту. На місце учителя приготовляючої кляси буде розписаний конкурс в сїчни 1902 р.

— Людовий університет в Коломиї. Програма популярно наукових викладів в Коломиї на місяць жовтень така: дня 13-го жовтня відбув ся виклад проф. О. Макарушки: „Про Тараса Шевченка“; — в неділю дня 20 го с. м. виклад Л. Посацкого: „Про великого київского князя Ярослава Мудрого“; — в неділю дня 27-го с. м. виклад проф. Волод. Масляка: „Про давних Греків і Римлян“. Вступ на всї виклади безплатний. Початок о 5 год. пополудни.

— З Самбора. До рускої школи вправ в Самборі вписало ся на 1901/2 р.:

I	кляса школи вправ	15		
II	„ „ „	20	+ 1	до польскої
III	„ „ „	24	+ 1	„ „
IV	„ „ „	28	+ 3	„ „

Число учеників в порівнаню з року 1900/1 зменшило ся о 20; особливо сю обнижку бачимо в висших клясах, до котрих є сильний наплив молодїжи сїльскої. До учительскої семинарії записало ся:

	Русинів:	Поляків:	Разом:
Курс	19,	16;	35
I рік	33,	33;	66
II „	31,	27;	58
III „	23,	24;	47
IV „	24,	16;	40
Разом:	130,	116;	246.

— До рускої ґімназиї в Перемишли записало ся сего року учеників:

До приготовляючої кляси . . .	54
„ I кл. подїленої на два відділи .	132
„ II „ „ „ „ „ .	76
„ III „ „ „ „ „ .	67
„ IV „	63
„ V „	57
„ VI „	33
„ VII „	48
„ VIII „	32
Разом .	564

— Цифри говорять. До I класи ґімназияльної в Станиславові вписало ся 45 руских школярів. З давних лишило ся 7, **разом 53.** Наколиб в Станиславові була руска ґімназия, згадане число певно подвоїло-б ся, як по других руских ґімназиях сего року.

— До Бурси руского педаґоґічного Товариства в Станиславові принято з початком року 28, а в вересни знова 6 учеників, так що число всіх вихованків виносить 34. Число зголошуючих ся ще учеників є так значне, що управа Бурси єслиби схоче вдоволити їх прошеням, буде мусїла донаймити ще один домок на подвірю, що доперва в річницях наймовних може стати ся. Не здійснили ся отже наміри людий ворожих сій Бурсї, що спричинили виповіджене дарового мешкания в реальности Митрополита Шептицкого, яке стоїть тепер пусте.

— Важне для катехитів. Вже вийшов „Підручник практичний", як має ся учити реліґії в I класї, згляднo на 1. і 2. степени науки в школах народних. Всї, що учать реліґії, повинні купити собі тую книжку, котра продає ся по 1 К в книгарнї Шевченка і Ставропіґійскій, а з пересилкою почтовою о 10 с. дорожше.

— Движима азбука, — се прилад до образового представленя початковоґ науки читаня і писаня. Видав Григорий Бляй, емеритований учитель 6-класовоґ школи у Львові. Комплєт обнимає 76 букв, писаних на картоні, враз із пуделком до перехованя і відповідною конструкциєю та з приладом до уставленя букв. Ціна 10 корон; для учителїв народних, книгарень по 8 корон. Замовляти можна в канцелярії Товариства „Просьвіта" у Львові і в книгарни Ставропіґійскій (ул. Руска, ч. 3). „Движима азбука" повинна безусловно находитись в кождій народній школї.

— Паралєльки в Тернополи. На внесене тернопільскими Русинами подане ухвалила тамошна рада громадска заложити при 4-класовій школї народній женьскій рускі паралєльки з хвилею, коли школа буде перенесена до старої школи реальної, для котроґ будує ся новий будинок.

— Позашкільна опіка. Міністер просьвіти вислав до всіх властий шкільних розпорядженє, в котрім підносить додатні успіхи, які осягнено в декотрих школах середних через публичні виклади для родичів молодіжи шкільноґ і ширших кружків, що занимають ся справами молодіжи. В викладах тих обговорювано відносини учеників до учителїв та родичів, і розбирано в способ популярний ріжнородні квестиї наукові. Міністер підносить з натиском успіхи викладів тих осіб, що при помочи стипендий відбували проїздки по Італиї, Греции, Франциї і Анґлиї. Позаяк виклади такі видко відповідають бажаню публики, тому міністерство просьвіти взиває шкільні власти краєві, аби орґанізували такі виклади в школах середних, де лиш відносини місцеві на се позволяють.

— Жіночі ліцеї. Wiener Abendpost доносить, що міністер просьвіти видав провізоричний статут з нормальним планом наук для 6-класових ліцеїв жіночих, і іспитові приписи для учительских кандидаток при таких ліцеях. Науковий план, в якім головно узгляднено німецкі школи, є того рода, що можна єго приноровити і до шкіл з иньшими викладовими мовами. Обовязковими предметами мають бути: реліґия, язики: викладовий, французкий і другий сучасний, згляднo язик краєвий, ґеоґрафия, істория, математика, природничі науки, рисунки відручні, ґеометрия і каліґрафия. Надобовязковими предметами є: сьпів, ґімнастика, жіночі роботи ручні, стеноґрафия і домашне господарство. Наука тревае 6 літ.

— Зріст католицкоґ Церкви. Учений Бенедиктин з Маредсенс в Бельґиї спорядив статистику що-до зросту католицкоґ віри в XIX віці: В Анґлиї і в Саксонії, на початку столїтя було 120.000 католиків; нині є їх там звиш 2 мілїони з 3 архиепископами, 28 епископами і около 3.000 священиків. В Голляндиї ледви одна пята часть населеня була католицкою, нині при два рази біль-

шім числі людей, дві пяті ісповідує католицку віру. В Німеччині з 6 міліонів католиків дійшло до 13 міліонів. В Швайцарії з 542.000 дійшло до 1,170.000 в азийскій Туреччині з 300.000 до 658.000, в Персиї з 3.000 до 40.000, в Сполучених Державах з 36.000 зросло на 10 міліонів. На островах Великого океана, де з початком сего столїтя зовсім не було католиків, нині є їх до півтора міліона. В Африці з кільканайцятьох тисячів католиків дійшло нині до півтретя міліона.

ГРИГОРИЙ ВРЕЦЬОНА

учитель і бувший заступник управителя рускої школи вправ при муж. учительскій семинарії у Львові, член всїх народних руских товариств, директор Краєвого Союза кредитового, упокоїв ся дня 2. с. м. около 10 год. вечером у Львові в 62 році многодїяльного житя.

Покойний Григорий родив ся дня 8. жовтня 1839 р. у Винниках коло Львова. Початкові науки побирав в місцевій школі, а по руски читати та троха писати научив ся від місцевого дяка, у котрого учив ся також церковних ритуалів. В р. 1851 відвезли его родичі на дальшу науку до Львова і умістили в бурсї Ставропігійского Інститута, де доучив ся також церковних ритуалів. У Львові ходив наперед до т. зв. взірцевої школи нормальної, потому до академічної ґімназиї, званої бернардинською, а вкінци на дворічний курс педаґоґічний, так звану педаґоґічну препаранду. В нормальній школї і в ґімназиї був тогдї виклад німецкий, а на курсї педаґоґічнім німецкий, руский і польский. Здавши іспит на учителя шкіл головних (нормальних), став в р. шк. 1862 шкільним практикантом у взірцевій гр. к. школї в Народнім Домі, а від 1. марта того-ж року іменувала его шкільна власть, тогдї руска митрополича консисторія учителем в селї Підгірцях в золочівским пов.

Мимо неприязних місцевих обставин і прикростей, яких зазнавав за свій патріотизм, витревав в Підгірцях 15 лїт зразу на становищи учителя, опісля управителем тамошної двоклясової школи, а за свою взірцеву діяльність учительску діставав що року нагороди і похвали навіть від нових шкільних властей. В Підгірцях заложив він шкільну читальню для старшої молодїжи, плекав старанно церковний спів, належав до громадскої ради та дбав щиро о добро громади, так що лишив сї з маєтком в готівцї до 20.000 зр. Опісля був один рік учителем в місточку Лешневі в брідскім повіті, завів там хоральний спів і вечірні поучаючі відчити для міщан та причинив ся богато до приспішення будови нової гарної школи. Був також кілька місяців учителем в Росільній коло Солотвини. Всюди полишив по собі як найкрасшу память у селян і міщан, для котрих був щирим дорадником у всяких громадских справах.

Від р. 1877 був пок. Григорий старшим учителем в рускій школї вправ при муж. семинарії учительскій у Львові. Незвичайно совісний і пильний учитель, був він любимцем дїтвори і родичів. В остатнім році шкільним заступав покійний опорожнене місце управителя згаданої школи, а від вересня с. р. був з причини недуги на урльопі і подав

ся на емеритуру. Як довідуємось, краєва рада шкільна вислала предложене до Відня, щоби покійного при нагоді его переходу в стан супочинку наділити золотим хрестом заслуги з короною.

В літературнім руху брав покійний від дуже давна живу участь, дописуючи до „Ластівки“, „Голосу народного“, до „Газети шкільної“, „Зорі“, „Письма з Просьвіти“, до „Слова“, до „Діла“ і иньших часописей. Коли в 1879 р. пок. Ом. Партицкий перестав видавати свою „Газету шкільну“, став пок. Врецьона на те місце видавати „Шкільну часопись“ і з'єднав був їй популярність між народними учителями. Видавництво се вів він аж до мая 1890 р., а тогді передав его „Рускому Товариству педаґоґічному“, котре з того часу стало видавати „Учителя“. Крім того покійний написав гарне оповіданє п. з. „Зоня, безплатна учителька“, дозволена шкільною властію на премії шкільні, видав „Практичну науку шкільної правописи“, був помічником при укладаню книжок шкільних і т. и.

Покійний Врецьона належав від давна до всіх народних руских товариств і особливо в декотрих з них був невпинно діяльний. В товаристві „Просьвіті“, до котрої належав від ей заложена, був від давних літ постійним членом головного виділу і все радо принимав кожду працю; чи треба було обняти постійний який референт в виділі (пр. о читальнях або філіях), чи надзір над канцелярією, чи виїхати де, нераз в слоту або стужу, на отвореніе читальні, — ніколи не ухилив ся від нічого. Дуже щиро займав ся він і читальнею при „Просьвіті“. Так само дїяльним був покійний в товаристві „Шкільній Помочи“, що опікує ся дїтворою руских народних шкіл у Львові; в „Народній Торговлї“ був від давних літ членом контрольної комісиї, а в „Краєвім Союзї кредитовім“ від его заложена директором і касиром.

В році 1885 стратив покійний двох дорослих синів, з котрих один був уже на третім році прав, а другий мав сїдати до іспиту зрілости, та лишив ся нараз зовсім бездітним. Таке горе могло би і великана підкосити та позбавити всякої енергії; але покійний мов би в трудах для народної справи глядав потїхи в своїм горю, з тим більшою енергією працював для громади. Тим то і смерть его мусїла викликати загальний жаль між рускою громадою, тим більше що не легко буде так скоро заступити таку робучу силу.

Покійний вже від літа нездужав, але тримав ся на ногах і працював майже до останних хвиль.

Похорон відбув ся в вівторок 5. листопада о год. 3 пополудни з дому при улици Личаківскій ч. 17.

Похорони бл. п. Григорія Врецьони дали найкрасший доказ, яким поважанем, якою любовю тїшив ся сей незвичайний труженик на народній ниві. Похорони провадив Впр. о. Мітрат Туркевич в супроводі 20 так львівских і по за львівских священників: жалібні сьпіви сполучених хорів молодїжи уч. семинарії, тов. „Зорі“ і „Львівского Бояна“ товаришили величному та поважному походови похоронному, посеред якого ми бачили представителїв Ради шк. кр., цїлий збір учительский рускої ґімназиї і учит. семинарії, директорів Союза, Дністра, Народної Торговлї, видїлових і членів Рускої Бесїди, Просьвіти, Народної Ради, Сокола, Зорі, Клюбу Русинок, цїлі руски родини, много пеза місцевих учителїв, давнїйших товаришів пок., Редакцию „Діла“, а найбільше шкільної молодїжи, якої правдивим учителем і опікуном був покійний.

Тїло уложено на личаківскім кладовищи при могилї покійних синів Гр. Врецьони; по відправленю похоронів промовив катихит семинарії Впр. о. Е. Гузар на темат: „Се був праведник“, розпрощавшись з покійним іменем збору учительского і шкільної молодїжи. Опісля промовили

Впр. о. Данило Танячкевич, парох з Закомара, іменем замісцевих священників і учителїв згадуючи про молоді лїта покійника та про его дїяльність, яко учителя по селах. — Сумний похоронний обряд закінчив ся промовою проф. Володимира Шухевича, котрий іменем Львівскої Громади сказав ось що:

Неумолимий закон природи наніс нам новий тяжкий удар, якого жертвою Григорий Врецьона, один з найличнїщих членів львівскої рускої громади. Проте і годять ся спомянути теплим словом сего незвичайного труженника-громадянина!

У нашого народу є повірє, що умираючий бачить тамтой сьвіт, що він проте може бути посередником поміж сим а тамтим сьвітом. Звідси взяв ся звичай, що умираючому тичать у руки зажжену сьвічку а то на те, аби лїпше бачив, що дїє ся на тім сьвітї, а окруживши его, допитують ся, що і кого він там бачить і передають ему порученя до померших членів родини. Однак головною хвилею сего звичаю є заповідь, яку умираючий приповідає домашним.

Смерть Гр. Вр. постигла нас так ненадїйно, що ми не могли запитувати его про послїдню заповідь, проте послухаймо глухого голосу, що добуваєсь з сеї домовини. Він кличе до нас: Спасибіг вам, що випроважаєте мене до отсеї моєї нової хати, спасибіг вам що так красно, так велично виряжаєте мене на той сьвіт! Вашою участию в моїх похоронах признаєте, що моя праця, ложена на народний жертвенник була добра; а сего і тільки се я бажав. Тепер легче менї йти на той сьвіт бо сьміливійше можу стати на суд, в якім засїдають апостоли і мученики народні. Спасибіг Вам за те! — Лишаючи Русь сьвяту, се поле заєдних борб, зіляне рускими сльозами і рускою кровю, той вічний табор борців за правду і волю, прорікаю вам: Орудієм борби вашої нехай буде національна сьвідомість! Під стягом тої сьвідомости кидайте здорове зерно на руску ниву, оно там певно скільчить ся, а перебувши бурю і люту зиму видасть оно золотий колос, який подасть поколїню найкрасшу поживу — волю!

І справдї, така заповідь, такий голос мусить походити від чоловіка, що цїлим своїм житєм написав нам евангелїє, з якого ми бачимо, що Гр. Вр. був взірцем усїх чеснот, був громадянином сильного правого характеру, був вправдї тихим, однак сьмілим борцем за правду і волю, що він усе радо і без упину тягнув тяжкий плуг руского житя, при чім мав заєдно широко розпняті крила одушевленя для народних справ. Не вибагливий в житевих потребах, живив він духа свого насущним хлїбом своєї заводової працї, а по при те був він жадний инъшої працї, именно такої, якої домагаєсь від кождого сьвідомого Русина народна справа; закушавши раз поживи тої працї домагав ся еї що раз більше, бо пізнав, що она по при обовязок народний приносить ему пільгу в терпінню, осолоджує незавидню долю родинного житя, додає сил в умученю, приносить супокій душі, вдоволяє і відмолоджує чоловіка.

Хоч поле працї его було терністе, а до того треба було до него дібратись через клуби пороху, яким засипувано ему очі, перебиратись через болота, які підкидувано ему під ноги, одежа его вийшла вправдї зімнята від працї і подерта від терня, однак ніколи не сплямлена, ба навіть не було на нїй брудної порошини!

Так поконуючи усї перешкоди кидав Гр. Вр. зерно на руску ниву, полишаючи нам золоті колоски, що вирастають з того зерна!

Що-ж подаємо ми ему за ті его колоски? Отсю вузку, зимну, бідну хатчину? Ні! Се лиш для зверхньої поволоки Твого духа, незабутьний товаришу! Незабаром вкриє вправдї сира земля твоє тїло,

однак Твій дух остане між нами, а се на те, щоби ми Тобі заплатили вдячностею за Твою працю, за Твоє евангеліє! Нехай-жеж та вдячність товаришить Твому духови на усіх єго дорогах, а руска земля, якої Ти був вірним сином, якій ти присвятив працю Твого життя, нехай буде для зверхньої поволоки Твого невмираючого духа — пером!

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“

ілюстрований календар на 1902 р.

Вже вийшов з друку „Товариш“, богато ілюстрований календар на 1902 рік.

Товариш — се перша в тім роді книжка взагалї в нашім краю.

Товариш містить в собі 24 карт зьвіздистого неба (по дві на кождий місяць) і богато ілюстрацій, прим. з війни бурскої, хіньскої, портрети визначнїйших людий і т. ин.

Товариш подав раду, як вибирати собі званє і як радити собі в ріжних хвилях і потребах життя.

Товариш важний і потрібний для всїх, а приступний для кождого, хто лишé умів читати.

Хто собі купить „Товарища“, буде знати то, що на небі і то, що на земли.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати „Календар в руцї“ і знати, як робить ся календар.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати справдї товарища, котрий стане ему в пригодї в неодній хвилї життя.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати книжку, котра придасть ся ему не лишé на один рік, але й на цїле життє.

Хто хоче пересьвідчити ся, що то все правда, що тут написано, нехай купить собі „Товарища“, а певно не пожалує. — Ціна 1 К. без пересилки почтовоï; з пересилкою о 10 сотиків більше. — Замовляти у Сеня Горука у Львові, пл. Домбровского, ч. 1.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

Видав „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 22. Львів, 20. листопада 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цїлий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

О розбуджуваню альтруїстичних нахилів у дїтий.

Саме перечитане повисшого заголовку може насунути читателеви деякі сумнїви і питання. Розбуджуване альтруїстичних нахилів значить тілько, що поборюване еґоїзму; але чи еґоїзм треба дїйстно поборювати? Чи альтруїстичні нахили потрібні чоловікови до щастя, а чи-ж еґоїзм в формі добре понятого інтересу не вистарчить суспільности за поруку розвою і поступу? В тій квестиї дали ся чути недавно дві дуже відмінні гадки. Ми чули, що наше вихованє недостаточно розвиває в дїтях фізичну і моральну силу, „клеваки і пазурі“ первородні прикмети „сильного бульдоґа“. А знов в приватній розмові дуже часто дає ся почути гадка, що найщасливійшими людьми суть скінчені еґоїсти.

Однак здає ся, що ті погляди суть досить плиткі. „Добре понятий інтерес“ — се дуже еластичний висказ, котрий властиво не відповідає нїчому конкретному. Один видить інтерес в тім, аби ширити довкола себе просьвіту і ждати на еї добрі загальні результати, на котрих доперва хоче защепити власне добро; а другий волить використовувати чужу глупоту здобуваючи особисті користи коротшою дорогою. З еґоїстичної точки зріня суть оба способи рівноуправнені, а дискусия о тім, котрий лучше провадить до цїли, не довела-б до нїчого. В тисячних случаях щоденного житя видимо, що хочби найвисші і найвсесторонніїші розум і образованє не хоронять людий від кривдженя других і шкодженя загальному добру, коли в гру входить особистий інтерес. Розум може сумїнне осьвічувати і ним управляти, але его не заступить. Впрочім наше розумованє стає дуже часто сьвідомим або несьвідомим товмачем наших чувств і служить їм так, що хотячи доказати, що річ котроїбажаємо самі, є конечною, морально управненою і наказаною потребою, нїколи не терпимо на недостачу переконуючих арґументів. Аби о тім переконати ся, досить пр. розглянути ся в дїяльности ріжних полїтичних сторонництв, котрі, попираючи нераз з обурюючою безоглядностию свої еґоїстичні клясові інтереси, все вписують на своїм прапорі добро краю. Аби бути пожиточним

членом суспільности, треба передовсім хотіти, хотіти щиро і горячо. Дійстно добрим горожанином не став чоловік случайно, а коли одержить ту назву случайно, то одержить єї незаслужено.

Не досить на тім що скінчені еґоїсти не можуть бути пожиточними суспільности; є річию більше чим сумнівною, чи еґоїзм запевнює їм щасте. Правда, що нечутливість на чужі терпіня потроха затісняє сферу прикрих вражінь, яких такі люди можуть дізнати; однак натомість тим інтензивнійше відчувають свої власні. Впрочім співчутє для чужих терпінь ніколи не затроює нам життя в тій мірі, що власні нещастя, бо в тім случаю дізнавану прикрість лагодить кождий крок, зроблений в цїли несення помочи, внутрішне вдоволеня, що нам удало ся принести хоч малу полекшу, і почутє людскої солїдарности, котру стверджуємо власними ділами. Однак часом, не здаючи собі з того ясно справи, чувло добре в хвили, коли оказуємо другим співчутє, що сьвіт буде що буде не є пустинею, — що люди можуть бути дійстно братьми і ними бувають, — що на кожде людске горе мусить найти ся скорше чи пізнійше якесь средство. Єсли порівнаємо чорну розпуку, якій віддає ся неодин чоловік на гадку о утратї майна, з котрого анї одного гроша не заробив власною працею, з задивляючим спокоєм бідака, котрий ділить ся з другим послїдним куснем тяжко зарабленого хлїба або недостаточною навіть на одну особу одежию, видимо ясно, що щасте чоловіка не мірить ся его матеріяльним достатком і еґоїстично понятим добробутом. Також крайний песимізм можна частїйше стрітити у еґоїстів як у альтруїстів; єї послїдні не жалують ся до того майже ніколи на пустку життя і безцїльність его. Правда, що еґоїсти мимо песимізму суть нераз дуже до життя привязані; однак се є часто розпучлива любов, любов, що утрудвює життє і робить его дуже тяжким, бо зі всїх борб найбільше безнадїйною є борба зі старостию і смертию. Альтруїсти, хоч їх позитивне життє представляє більшу вартість, цїнять его меньше, бо чують, що можуть самі себе пережити, а радше що їх цїли, надїї, бажаня, стремлїня і дїла пережинють їх. Хоч би життє їх було коротке, то все-ж таки є оно повнійше і буйнійше як життє тих, котрі замикають ся самі в собі. Впрочім жадне людске життє не є вільне від терпінь, отже вже то само становить для нещасливих якусь потїху, если їх нещастя можуть на щось придати ся; а то можна сказати лише о нееґоїстичних терпіннях. Для родичів, котрі, виховуючи дїти, мають крім них самих ще инші вищі і дальші цїли на оцї, суть впрочім повищі виводи непотрібні. Сама гадка, що місто чоловіка можуть приспорити сьвітови лише сильного і ситого бульдога, є для них болючою і хоронить їх від розвиваня еґоїзму понад певну міру конечну до самозахованя.

Розвиванє еґоїзму не вимагало би впрочім в більшости случаїв ніяких спеціяльних старань. Кожда людска одиниця приносить вже з собою на сьвіт его завязки, хоч треба признати, що злий напрям виховання дуже его нераз скріпляє.

В квестиї істнованя вроджених альтруїстайних нахилів стрічаємо досить значну ріжницю думок. Крім психольоґів і педаґоґів оптимістичної школи Руссо, котрі судять що душа дитини є на скрізь доброю а псує ся лише нерозумне виховане і вплив зіпсутого окруженя, суть і другі, котрі уважають певною річию, що дитинячий вік є віком безоглядного еґоїзму, не знає милосердня і має вроджений нахил до жорстокости. Я думаю, що о нормальних і здорових одиницях не можна сказати анї одного, анї другого. Душа дитини не є вправдї зовсім чистою таблицею, на котрій виховане могло би написати

довільний зміст; однак всї інстинкти і нахили, які на неї складають ся, суть ще під етичним поглядом нерішені. Згідно з гадкою Сіллія можна приписувати їм лише условну вартість: одні з них можна ужити для моральних цїлий, другі ні; се неначе елементарні сили, котрими виховане повинно відповідно покермувати. „Праморальних" — як їх Сіллї називає — елементів не позбавлена після моєї думки жадна здорова душа дитини, думаю однак, що в кождій дитинї можна розбудити альтруїстичні нахили, хоч розуміє ся, що у одних бувае ґрунт значно податнїйший як у других.

Перший елемент становить вражливість. Так звані нервові дїти — если під тим не розуміємо хоробливої нервовости лише нормальну — становлять для культури альтруїзму дуже відповідну почву; однак з другої сторони, між т. зв. нервовими людьми є богато еґоїстів, чому — після мене — треба приписувати вину вихованю.

Певно нераз запримітив кождий з нас, що дуже маленькі дїти плачуть, чуючи плач иньших, сьміють ся коли хто сьміє ся з зовсїм їм незвістної або непонятної причини, словом, як відгомін відтворюють настрій окруженя. Обяв се зовсїм поверховний, морально обоятний, але свідчить о істнованю таких елементів в душі дитини, котрі з часом можуть розвинути ся в співчуте і любов.

Позаяк маленька дитина є незвичайно вражлива на зовсїм поверховні прояви чувств, позаяк они суть з початку для немовлати одиноко зрозумілою бесїдою, думаю що і сам спосіб поступованя з нею, так голосу, погляд, пестощі можуть дуже богато причинити ся до скорого розвою симпатий і привязаня. Дитина уміє любити лише при помочи поцїлуя і пестощів; нехай отже в кождій порі житя любить так як уміє, лише аби в нїй розвивала ся здібність люблена. Ту здібність вироблює она собі, як і всї иньші, через наслїдуване. Як мати голубить і успокоює розплакану дитину, так і она буде голубити і успокоювати свою матїр в горю, коли лише зможе запанувати над своїми рухами. Так вчасно набуті привички стають просто другою натурою, дїлають з силою і певностию вродженого інстинкту і становлять для виховання цїнну добичу. Тому то, після моєї думки, не дуже добре поступають ті родичі, котрі з надмірної гігієнічної прозірливости або на підставі розумових теорий, повздержують ся при вихованю дїтий від пестощів і всяких внїшних обявів любови. Така розсудна любов замкнена в самих поступках, що консеквентно змірають до добра дитини, вистарчае для них зовсїм, але не вистарчае для дитини, бо она єї не понимае. В кождім періодї житя треба виховуючі средства степенувати після духової ровени вихованої дитини; се відносить ся не лише виключно до науки, але і до морального вихованя.

В міру як дитина росте і розвивае ся, повинна она пізнавати, що любов не полягае на внїшних ознаках і на них не ограничае ся; однак вже передтим мусить витворити ся між нею а єї окруженем чувство привязаня, котре з часом поглублює ся і усовершує ся.

В пізнїйшій фазї розвою приходить в поміч чисто внїшним, майже мимовільним проявам чувства память і уява. Дитина пізнала вже терпінє, хоч би лиш чисто фізичний біль, памятае его і уміє собі представити, як его другі відчувають. Тогди можна зачати вже консеквентне вибразуване альтруїстичних нахилів. Слова вихователїв і їх поступоване можуть дитинї по просту піддавати співчуте для терплячих, а такій суґґестиї піддае ся нїжна натура дїтий дуже легко. Ту систему треба впровадити дуже вчасно, з хви-

*

лею коли дитина може порозуміти ся з своїм окруженем при помочи мови. У деяких дітий виступають альтруїстичні нахили вже в тім періоді дуже сильно, так дуже, що зазначують ся навіть взглядом фікційних істот, котрі виступають в казці або представлені на образку. Часом виступає то співчуте взглядом ляльок або иньших зовсім мертвих предметів. І в тім случаю повинні родичі, котрі хочуть консеквентно образувати чувства своїх дітий, знизити ся до ровени і не вражувати їх надмірним раціоналізмом. Дитина, котра з своєю лялькою зле обходить ся, бє єї, поневіряє або допускає ся взглядом неї якої небудь жорстокости, заслугує на нагану, хоч се „лише лялька", а котра єї пестить і старанно доглядає, заслугує на похвалу і заохоту. Треба аби і забаву, той сьвіт найсамостійнїйшої дитячої діяльности, наповняли лише чесні чувства і благородні нахили; треба аби дитина до них призвичаювала ся, аби они стали єї насущним хлїбом, аби виповнювали єї нормальну конечну до віддихування атмосферу. Дитина мусить зжити ся зі своїми добрими нахилами і не позвалятн собі навіть в уяві на сьвідому жорстокість.

Розуміє ся, що ту не повинно ся доходити до надмірного сентиментализму, памятаючи все аби співчуте для людий занимало перше місце. Часом лучає ся іменно, що дитяче привязане до ляльок і зьвірят перероджує ся в безвзглядність і жорстокість взглядом людий; лучає ся, що дївчинка витягає мамі зпід голови подушку, бо ляльці твердо спати в віжку, або що хлопець забирає служачим їдженє для голодного песика. Правдї така любов взглядом зьвірят толкує ся у дітий дуже часто певними благородними чувствами. Наведені Сіллїєм слова певного хлопчика, котрий на закид матери, що він любить більше песика як єї, відповів: „може бути, але признасте мамо, що ви далеко щасливійші від него", звучать дуже симпатично. Єсли однак розважимо, як часто і у дорослих аматорство до зьвірят іде в парі з недостачею всякого співчутя для людий, як неодну даму робить любов до улюбленого котика або песика зовсім обоятною на терпіня і потреби ближних; научимо ся класифікувати ріжні прояви доброго серця після їх вартости і завчасу учити дїти, що передовсім чоловік є їм найближшою і найбільше на симпатию заслугуючою істотою.

Природна річ, що се не виключає співчутя взглядом зьвірят. Добре обходженє з зьвіятами є без сумнїву ще потрібнїйше як добре обходженє з ляльками і се дуже відповідно звертати увагу дітий на то, що їх забави не повинні справляти болю їх улюбленим котам і псам. Однак здає ся, що в тім напрямі вистарчать дітям ті самі средства, яких уживаємо для розвинєня співчутя супроти людий. При певнім степени вражливости і живої уяви зрозуміє дитина, призвичаєна до милосердженя над чужим терпінем, що кіт і пес так само відчувають біль як і люди і що їх треба щадити. Завязуваня спеціяльно дитячих товарист опіки над зьвіятами уважаю не лише непотрібним, але може навіть цілком шкідливим. Таке спеціялізоване милосердня і замикане єго в границях царини зьвірят могло би відвернути увагу дітий від людских терпінь; бо як легко розбудити в серцях дітий альтруїстичні чувства, так також дуже легко їх зіпсувати і спровадити на манівці фальшивого сентименталізму.

Хоч впрочім милосердіє для зьвірят є похвальне, а всяка жорстокість відразливою хоч би єї допускати ся лише в уяві, пр. в забаві з лялькою, то однак і ми, дорослі, нїколи не стремимо і не будемо стреміти до того, аби людий і зьвірят окружати тою самою опікою. Милосердіє наказує нам забити

покалїченого коня, а доглядати і живити чоловіка-калїку і ми не уважали би певно пожиточним і розумним такого філянтропа, котрий заснував би шпиталь для неулїчимих звірят. Наконець наше милосердіе не розтягає ся і не може розтягати ся на всї звірята в рівній мірі. Для здоровля і вигоди пса вичісуємо і забиваємо блохи, котрі его кусають. Милосердіе для звірят є виливом певної анальогії між ними а людьми; чим близша анальогія, тим сильнїйше співчутє. Нехай отже і дїти люблять звірята лише задля їх подібности до людий, а не противно.

(Конець буде).

О живленю старших дїтий.

По відлученю дитини від грудий наступає в єї розвою другий період, в котрім переходить она з віку немовлячого до властиво дитинячого. В тім періодї має дитина вже кілька зубів, зачинає ходити і щебетати, кістна система і цїле тїло улягають значному розростови. Коли дитина поступає в фізичнім розвою, треба прийти єї в поміч відповідною поживою, а до сего треба конче знати де-що з фізіольогії, хемії і гигієни.

Кождий корм дістає ся до устрою устами, звідси через горло до пролику і до жолудка; по перетравленю в жолудку дістає ся корм до кишок, котрі дїлимо на дванайцятку, тонкі і грубі кишки. В устах заправляє ся корм слиною і пережуває ся, в жолудку мішає ся з жолудковим соком, котрий перетравлює білкові субстанції, а в дванайцятцї з жовчию, що служить до травленя товщів і з черевослинним соком (Pancreas), що перетравлює крохмаль, білковину і товщі. В кишках находять ся молочні сосуди, через котрі поживні соки дістають ся до крови і кружать в нїй по цїлім орґанїзмі. Кормова маса, що не могла віссати ся в кишках, видїлює ся з тїла.

Страви дїлимо на поживні і мало поживні, легко і тяжко стравні; так отже і найпоживнїйші не все суть легко стравні. До найпоживнїйших зачисляємо ті, котрі містять в собі як найбільше відживляючих частин, пр. мясо або молоко; а до найстравнїйших ті, котрі спожиті навіть в більшій скількости легко улягають травленю і скоро всисають ся не обтяжаючи приряду травленя навіть у ніжних осіб, якими суть передовсїм дїти; отже страви роздроблені, що не містять в собі богато товщи і безпожиточних відпадків, котрих мясо має до 20%, баранолї до 25%, а иньші ярини ще більше.

З порівнуючого перегляду кормів ростинних і звірячих що до хемічного вмісту відживляючих частин випадає, що під взглядом скількости білка перше місце занимають звіринні поживи, а іменно: мясо, молоко, сир; з ростин лише стручкові містять в собі більшу скількість білка, з котрого однак лише коло 60% з'ужитковує ся.

Молоко є знаменитим кормом, бо орґанїзм з'ужитковує понад 90% містячого ся в нїм білка, 95% товщи, 50% соли і весь цукор. З огляду на небезпечні бактерії повинно ся споживати лише переварене молоко. Квасне молоко є ще більше стравне, як в нім сировина вже стяла ся, отже не треба тратити часу аби стинала ся доперва при помочи жолудкового квасу. Додаване великої скількости смитани зменьшує его стравність. Однак саме молоко

не вистарчило би для старших дїтий, бо не має в собі углевих водянів, а також тому, що мусїли би его надто богато випити, чого би знов не могли стравити. Се в части уникаємо, даючи дїтям до молока хлїба або булки. Треба ще памятати, що молоко для дїтий повинно походити від коров кормлених сухою пашею, бо молоко від коров кормлених пашними ростинами, кухонними відпадками і т. п. спроваджує нераз у дїтий бігунку, — що до переховування молока не повинно ся уживати глиняних або желїзних горшків, бо молочний квас розпускає легко мідь, олово і цинк і творить з ними трояві соли; начинє повинно бути деревляне, шкляне або порцелянове.

Масло в великій скількости не є стравне і викликує забурення в травленю, а з потравами, а передовсїм з булкою і хлїбом, вносять его легко навіть дволїтні дїти. Масло треба кілька разів добре угнїтати і перемивати в водї, очищуючи его від останків сироватки, молока, молочного цукру і потасових солий, котрі впливають на его скорший розклад. Маслянка є шкідлива, бо містить в собі дуже богато бактерий.

Сир належить до дуже сконцентрованих страв, є дуже поживний, але тяжко стравний; тому можна давати его дїтям лише в невеличкій скількости; сири дуже товсті, острі, а також обвивані в цинфолїю суть для дїтий вирост труючі. Кефір тїшить ся заслуженою славою: він є смачний, поживний і незвичайно стравний, бо сироватка стоває ся в нім в малесенькі платочки, що дуже улекшує травленє; дїти пють его дуже радо.

Другою стравою з звірячої царини є мясо; поживність его є дуже велика, бо орґанїзм з'ужитковує коло 98% білковини і клейоватих тїл, 95% товщи і 80% соли. Мясо риб ріжнить ся лише тим від мяса ссучих звірят, що має більше води, що пр. 4 фунти риб заступають 3 фунти мяса ссучих звірят; однак тисячні досьвіди учать, що риби яко корм можуть цїлком заступити мясо ссучих звірят. З родів мяса поживнїйше є волове, але стравнїйше мясо голубів, курят, або добра телятина; однак дуже молода телятина справляє у дїтий розстрій кормового каналу. Звірина є взагалї для дїтий невідповідна, вепровина з причини великої скількости товщи є тяжко стравна, а баранина травить ся негірше від воловини.

Росіл, варений на вільнім огни і не позбавлений білка, котре в кухни називає ся шумовинами, а містячий в собі соли фосфорового квасу, потрібні до будови костий, є поживною стравою. Екстракт Лїбіґа, се стовщений і сконцентрований через відпаровуване росіл з мяса.

Варене мясо можна давати дїтям доперва в половинї третого року житя, молодшим дїтям можна давати лише мясо печене, мягке, скробане або сїкане і нетовсте. Добре вуджену сиру або варену шинку травлять добре навіть малі дїти, а натомість кишка, ковбаса, сардинки суть невідповідні, а особливо в лїтї можуть бути причиною затроєня. З огляду на вугрів, з котрих розвивають ся тасьминцї, не треба їсти сирого мяса.

Яйцї суть поживою богатою в білковину і легко стравною, з винятком варених на твердо, котрих дїтям не треба давати.

З мучних потрав стоїть на першім місци пшеничний хлїб, котрий є для дїтий найвідповіднїйшим і містить в собі найбільшу скількість поживного білка. Стручкові овочі (горох, сочевиця і біб) можна давати старшим дїтям в формі папки яко додаток до мяса в невеликій скількости, бо приєвоюваня білка заключеного в них зменьшує ся в міру споживаня більшої їх скількости. Бараболї містять в собі 20% крохмалю, 30% води і дуже незначну

скількість білковини; в тертій формі можуть бути додатком до мяса або молока. Ярини не мають великої пожавної вартости, а такі як редьква, шпараґа, гриби і часник суть для дітий невідповідні.

Цукор має несправедливо злу славу, бо псує зуби лише о стілько, о скілько стирає емалію; надмірне уживане відбирає апетит і спроваджує бігунку. Цукорки містять в собі нераз шкідні примішки. Овочі треба давати лише зовсім дозрілі і обібрані зі скірки, а молодшим дітям лише варені або печені.

Найздоровійшим напитком для дітий є чиста, сьвіжа вода; не зовсім чисту воду робимо ужиточною через варене, перецїджене і додане потім для смаку троха цитринового квасу.

Чай, кава, шоколяда, горячі і ферментуючі напої суть для здорових дітий шкідні; загально уживана фраза, що ті напої „скріпляють“ є зовсім неправдива. Перець, паприка, гвоздики, муштарда і коріне не повинні зовсім находити ся в кухни для дітий.

З повисшого спису корму можна укладати довільні комбінації.

З переписів дотично способу уживаня потрав треба памятати, аби дїти не їли-богато потрав; если дитина пілкне случайно щось надто горячого, треба дати ей сейчас холодного напою, який власне є під рукою. Не треба забороняти дїтям при столї пити води в уміреній скількости. Скількість подаваного корму повинна відповідати потребам тїла; переладовуване і надто часте подаване корму шкодить дїтям. При подаваню страв треба заховати певну ріжнородність, бо в противнім случаю тратять дїти апетит. Мірою доброго відживлюваня є приріст на вазї, котрий є найвисшій в перших місяцях житя, потім обнижує ся до 12. року, а в часї від 13. до 16. року знов підносить ся.

Дїти одержують їду пять рази на день, при чім мясо повинно подавати ся лише два рази; если дитина ходить до школи, то може, а в періоді дозріваня навіть повинна діставати мясо також рано на снїданє. Вечера повинна бути на годину, а лїтом на дві години перед спанєм. Що до скількости, то дасть ся лише тілько сказати, що незіпсованій і нерозпещеній дитинї можна позволити тілько з'їсти нараз, кілько сама схоче, бо не кожда дитина потребує однакої скількости поживи; а навіть та сама дитина з'їсть одного дня більше, а другого меньше, відповідно до стану жолудка і потреби винагородженя з'ужитих частин.

З поля нашого шкільного письменьства.

Подав: *проф. Василь Білецкий.*

III.

По: „с, з, ц“ також пише п. Перекладчик то „и“, то „і“. Так пише „и“ в отсих словах: Ізида, Селязия, Люзитани, базилїка, ксенелязия, еклезия, Аспазия, Діонізий, авксилїарні, Сиракузи, Сирта, Синай, Сидон, Сиена, Сирия,

Тацит, мунїципії, Цимбри, Децим, принципат, Сципіон, Сицилія, Корсика, Візиґоти.

„і“ пише в отсих словах: Гезіод, Івіс, Ктезіфон, Атезілай, еклезіастікон, Озіріс, Амазіс, Мнезікль, Лїзімах, Лїзіп, Кізік, Пізістрат, Стезіхор; сімахія, Сібаріс, Сімонїд, Сіва; Ціртула*), Ціна, Ціцерон, Верцінґеторіке, Цецілій, Цінцінат, Тіцін. Навіть в тих самих словах раз пише „и“, раз „і“, і так: Масинїса (174, 2 рази), Масіниса (184, також 2 рази), Ліцінній (153), Лїцинній (VII).

По „т“, „д“ пише „и“ в отсих словах: Бардия, Дидона, Хетити, Псаметих, Тир, Тибет, Атика, Ксантип, Тиринт, Тибр, Тигр, Тигран, Тигранокерта, Бітинїя, Катиліна, оптимати, Диргахіюм, тиран, мантика, Аріствд, Тукідид, Тиберій, Тит, Мамертини, континент, диктатор, диктатура, едикт, Квінтилїян, Атила, Валентиніян...

„і“ пише по зубних в отсих словах: Смердіс, Навкратіс, Тімотей, Антіпатер, Пердік, Тіртей, Мітілена, Гістіей, Датіс, понтіфіки, еділь, Лептіс, латіфундиї, Сентінум, континґент, Мутіна, Тіцін, Стілїхо, Одін, Тібуль; Мантінея (119), Мантинея (277), Утіка (165) і „Утика“ (217), Антіґон (132) і „Антиґон“ (176), Вадімоньский (160) і „Вадимоньский“ (278) Тиренське (3), Тіренське (138), тімократия (52), тимократичний (54), Септімій (260, 281), Септимій (X). Чи се послїдовність, сли пише ся: Діоклецыян, Антіох, Діонїз, але: Диадохи, Дияна, дисцезия.

По „к“ пише п. Перекладчик в чужих словах то „и“, то „і“: Кир, Кипр, Амалекити, Скити, Кибеля, Арсакиди; Антальків, Кітера, Кікляди, Кімерийцї, Селевкіди, Фокіс; Халькіда, Алькібіяд (VI, 108—112) і Алькибіяд (277, 2 рази).

По „м“ пише звичайно в чужих словах „і“, але: Сумир, сумирский (15). Що до сих назв замічу, що такі наукові поваги, як Ed. Meyer (Gesch. d. Alterthums I. 1884, ст. 157. sq.) і Hommel (Gesch. d. alt. Morgenlandes, Sammlung Göschen, т. 43, 1895 ст. 35 sq.) пишуть: Sumerier (Sumer в клинових написах) і „sumerisch“.

Перекладчик не заняв певного становища що до сего, як віддавати звук „с“ в орієнтальних і грецких назвах. Так пише: Крез, Камбіз, Перси, Перзеполїс, Сузияна, Йозуа..., але: Пасаргади, Самосате, Абсалон, Арсакиди, Лярсам, Херсонез, Ісократ.

Не заняв дальше певного становища що до сего, чи в іменах власних на „ос“, „ас“, „ес“ лишати сї закінчення, чи опускати, отже в одних іменах лишав сї окінчення, в иньших опускав без нїякої послїдовности. Так пише: Арадос, Бібльос, Беритос, Тартесос, Хіос, Самос, Лесбос, Кнїдос, Галїкартос, Ґордіос..., але: Тир, Крез, Камбіз, Дарій, Тімотей, Евбуль, Арідей, Антіпатер, Лізімах, Птольомей... Пише: Мідас, Фойбідас, але: Епамінонд, Фідій, Хабрій, Харонд... В приближеню можна сказати, що в одній половині таких імен чужі окінчення лишив, а в другій відкинув. Лучав ся навіть, що в тім самім імени раз лишав грецке окінчень, другий раз відкидав, — навіть на тій самій сторонї: На ст. 78.: Самос, на Самі! На ст. 50.: „Родос“, на 132. і 209. „Род“.

(Дальше буде).

*) Сю назву подав хибно, мав бути: „Зіртула“. (Hommel, Samml. Göschen, т. 43 ст. 45.) Так пише і проф. Закшевский.

Бібліотека наукового товариства імени Шевченка

Відповідь

на оцїнку мого методичного підручника („Учитель“, ч. 18.), подану п. Яковом Миколаєвичем.

В часописї „Учитель“, чч. 17. й 18. появились оцїнки на мій методичний підручник „Наука наглядна“. Заки перейду до обговорювання оцїнки, що подана п. Яковом Миколаєвичем, то перше скажу об тім, що спонукало мене до виготовленя методичного підручника для наглядної науки в школї народній. Як відомо, істнує в Буковинї до сьогодня ще лише однїський учительский семинар, що має вшобразовувати учителїв для буковиньских народних шкіл. Буковиньскі народні школи суть по найбільшій части з рускою мовою викладовою, по меньшій половинї з румуньскою а найменьше тут шкіл таких, у яких викладова мова нїмецка, руска й нїмецка або румуньска й нїмецка. В буковицькім учительскім семинари є нїмецка мова викладовою; там годують питомцїв, будучих учителїв для руского й румуньского народу, тільки нїмецким хлїбом. Наука в рускій і румуньскій мові заведена там тільки яко науковий предмет. Саме таке й при школї вправ, що сполучена з тим семинарем. В семинари всюди тільки по нїмецки, а в школї вправ також те саме; та проте Нїмцї все-ж таки не забули й про нас, бо тепер в послїднім часї кождий питомець-Русин з IV. року учительского семинаря має для своєї вправи в учителюваню в рускій мові віддержати в школї вправ зо два рази на цїлий рік пробну лекцию в рускій мові! Отже-ж хосен нам із сего не аби який. А що до науки специяльної методики наукових предметів для народних шкіл в рускій мові, то також майже те саме лихо. На III. році учительского семинаря удїляє ся наука специяльної методики аж в другім півроцї; отже через пять місяцїв по одній годинї тижнево, се було-б 20 годин. Через сьвята (сьвяткує ся католицкі й православні сьвята) відпадає з тих 20-ти годин що найменьше 5 годин; отже-ж для удїлюваня науки специяльної методики в рускій мові позістає ся всего може лише 15 годин. На IV. році призначено також лише одну годину тижнево, отже-ж на цїлий шкільний рік припадає 44 годин; але тому, що відпадає на сьвята і т. п. що найменьше 14 годин, то позістає ся лише 30 годин. Счисливши години з III. й IV. року, маємо разом всего 45 годин для специяльної методики в рускій мові. Підчас тих 45 годин мав би той учитель, що преподає науку в специяльній методицї в рускій мові, обробити з питомцями весь науковий материял у всїх наукових предметах народної школи. Гарні обставини, нема що й казати! Не знаю як там тепер оно бувае, але за моїх часів (вже тому пять лїт) ми всї мусїли вчити-сь тих покалїчених, із старих плотів поздійманих „тихнїчних виражень“, що від них саме тими часами „Bukowinaer pädagogische Blätter“ аж тріщали. Пригадую собі зовсїм докладно, що ми вичувались ті „тихнїчні вираженя“ все з памяти для нашого вшобразованя в методицї наче латину або греку й за два-три днї й позабували те все; та слава Богу, що ми й позабували, бо те все лиш тільки баламутило нас, а о якійсь користи з того всего навіть і не згадувати. Такі обставини в нас! Всї товариші вигодовані нїмецким хлїбом, а до сего знають дуже добре й „Господи возвах к Тебі“ й „Doamne strigatăm cătră tine“,

всякі „тропарі“, „ікоси“ й „кондаки“ та всякі иньші „гласи“, бо на се й призначено в I. й II. роцї учительского семинаря по 2 годинї тижнево а в III. й IV. рицї по 1 годинї; а що до вибразованя в методицї для наукових предметів народної школи, то те майже кождий з нас знав лише сам по собі. „Радуй ся, учителю наш, темних просьвітителю!“

Окінчивши учительский семинар, одержав я першу посаду, де дістав до науки учеників 1. й 2. шкільного року. Від тодї почав я застановлятись докладнїйше над метою мого вчителюваня. Зачавши думати об тім, зараз в самім початку пізнав, що менї бракувало докладне вибразованє в методицї до вчительованя; через те почував ся примушеним до того, щоб набути собі его всякими можливими способами. Пізнавши при тій нагоді й те, як то тяжко відчувалось брак руских методичних підручників, задумав я в третім роцї мого вчителюваня виготовити методичний підручник для наглядної науки для 1. й 2. шкільного року. Позаяк згаданий підручник то моєю першою працею, що виготовлена мною заледви по тралїтній працї на полї шкільництва, то й не диво, коли в нїм находять ся деякі хиби. Складаю сердечну подяку п. Савіцкому за те, що подав оцїнку о моїм підручнику в часописї „Учитель“ (ч. 17.) і по иньших часописях. Я застановив ся над оцїнкою п. Якова Миколаєвича („Учитель“, ч. 18.) докладнїйше й використав з неї чимало для своєї дальшої працї в будучности; дякую й ему за те сердечно. Тому, що я застановив ся докладнїйше над послїдною оцїнкою, хочу подати деякі замітки до неї, але перше скажу ще дещо й иньшого. Кождий методичний підручник то нїма книжка, що вказує лише на спосіб научаня при якійсь науцї, а що-б учитель при науцї держав ся кождої замітки в підручнику, щоб він поступав при научаню лише так, як вказує ему якийсь підручник, а не инакше, коротко сказавши, щоб він держав ся якогось підручника наче слїпий плота, сего не можна вимагати нїколи. В такім случаю був би кождий учитель наче привязаний на ланцюху й не сьмів би повернутись дальше, хіба на стільки, о скілько ему можливо рушитись; а тодї виглядало би, що вчитель не має нїякої свободи в своїм дїланю, а функціонував би наче мертва машина. Я дуже поважаю кождого правдивого вчителя й через те навіть не міг би я собі подумати, щоб хтось держав ся якогось методичного підручника наче слїпий плота. Кождий вчитель повинен бути в своїм дїланю зовсїм свобідний, бо лише все те, що має свободу, розвиває ся як найкраще. Успіхи в кождій науцї не зависимі від дотичних методичних підручників, хотяй би они були й найдокладнїйшими й найсовершенїйшими, а зависимі від индивідуальности самого вчителя в его дїланю. Тому-ж думаю, що кождий товариш, що загляне до якогось методичного підручника, повинен по перечитаню такого підручника застановити ся над науковим материялом ще докладнїйше й подумати об тім, чи не було-б можливо винайти ще лїпші способи научаня і т. п. Науковий материял, що поданий в моїм методичнім підручнику, мав би вистарчити для наглядної науки на 1. і 2. шкільний рік одно- й двоклясівки а й на 1. й 2. шк. рік три, чотири-, пяти- й шестиклясівки. Що споміж поданого материялу наукового, як і о скілько можна-б обробити его в 1. і 2. шк. роцї одно- й двоклясівки а три-, чотири-, пяти- й шестиклясівки, се річ самого вчителя. Годї жадати сего, щоб вчитель, що працює при одноклясівцї, обробив весь поданий науковий материял і так само, як той, що працює при шестиклясівцї. Тому-ж кождий товариш буде старатись о те, щоб скількість наукового материялу й спосіб его оброблювання пристановити до своєї школи й єї обставин.

До оцїнки на мій підручник, поданої п. Миколаєвичем, почуваюсь обовязаним подати деякі замітки до пояснення й річевого спростованя. П. Мик. каже, що я роблю малюнкам обговорених предметів при наглядній науцї за великі уступки навіть там, де се цїлком зайвше, бо, описавши шкільний стіл, показую ще й образок з ріжного рода столами. Дальше каже п. Миколаєвич ось що: „При наглядній науцї має ся описувати сей стіл, сю шафу..., а не якийсь стіл, що істнує тільки в умі дозрілого чоловіка яко загальний образ, і може бути камінний, зелїзний, круглий, гранчастий“. Бачу, що п. Мик. перезрів у моїм підручнику у вступних увагах (стор. 3.) отсю замітку: „За помочию наглядних вправ для вправи змислів і мови має ся впорядкувати й збільшити умовий скарб дїтий“, а на стор. 23. отсю: „Дїтям подати-б нові поняття й таким способом розширити-б круг їхнього знання та збогатити їхнїй умовий засіб“. Коли-ж у школї звичайно знаходять ся деревляний, гранчастий стіл на чотирох ногах, то після гадки п. Мик. треба-б описати лиш той стіл а більш і не споминати-б нїчого о иньших столах. Думаю, що таким способом не сповнило-б ся вимагання сих тут для п. Мик. ще раз наведених заміток із мого підручника, бо тодї ученик не мав би правдивого вображіня „стіл“, а мав би може лише ось яке: „деревляний, гранчастий стіл з чотирома ногами“. Саме з такими недокладними і несправленими вображінями о всяких предметах приходять ученики до школи. Думаю, що ученик має аж тодї докладне вображіне „стіл“, коли в его памяти сполучені з сим предметом ще й отсї понятя: деревляний, гранчастий, круглий, зелїзний, камінний, стіл на одній нозї, на двох і чотирох ногах і т. п. Після гадки п. Мик. могло б статись случайно й таке, що для ученика був би столом лише той стіл, що деревляний, гранчастий і має чотири ноги, а стіл круглий, деревляний, зелїзний чи камінний на одній нозї, стіл подовгасто-круглий на двох ногах, стіл до писаня і и столи не були-б тодї для ученика столами але може якимись иньшими, може й не знакомими предметами. А що майже жадна народна школа на Буковинї й в Галичинї не така богата в своїх наукових средствах, щоб посїдала між иньшими науковими средствами й такі як н. пр. в мінїятурі всякі иньші роди столів, то конче треба послугуватись у такім випадку вірними малюнками обговорених предметів при наглядній науцї.

Дальше каже п. Мик. ось що: „В самих початках науки не радив бим послугувати ся образами таких предметів, яких дїтвора не мала би нагоди видїти при наглядній науцї на 1. й 2. роцї допускає ся до узмисловлюваня лиш образи таких річий, які в дїйсности она вже знає, а які задля технїчних перепон дадуть ся в школї перед очима дїтий поставити. Задля того зайвшим говорити на тім степени науки о легких (66), арматї (75), ґітарі, фортепянї (77), трамваю, кораблї (технїчний опис льокомотиви 86) або громозводї (10), бо наколи дїтвора не видїла справдїшної армати чи корабля, то образ не навчить нїчого, або страта часу і сил буде до успіху непропорционально велика“. Я вже перше сказав, що вчитель не повинен держатись дуже строго строго якогось методичного підручника а повинен по перечитаню послїднього застановитись докладнїйше над науковим материялом в ней, вибрати для себе лише те, що узнає за найвідповіднійше й повинен старатись приноровити науковий материял своїй школї й ей обставинам. Де дїти мають нагоду бачити арматy, трамвай, зелїзничий потяг і громозвід, там можна й обговорювати сї предмети. Розуміє ся, що в карпатских і деяких иньших околицях Галичини й Буковини, де дїтям о таких предметах може навіть нїколи й не снить ся,

було-б зовсім зайвим говорити о них. На стор. 87 мого підручника назначено: „Обговорене трамваю потрібне лише для міських шкіл, де є трамвай, і поблизько околичних шкіл сільских“. Здає ся, що п. Мик. перезрів і сю замітку. Коли хто обробляє 20. вправу, де обговорює ся: скрипку, бас, цимбали, цитру, ґітару, фортепян, ліру, сопілку, трембіту, кларнет й тарабан, то ж не мусить обговорювати всї ті предмети, що подані в сїй вправі, лише мав би обговорювати те, що для дїтвори одної або другої школи мало-б бути найвідповіднїйшим. Правда, що дїтвора не має нагоди бачити легких (хиба звірячі) і корабля, та обговорене сих предметів оправдане тим, що в читанцї для 1. й 2. шк. року для буковинських шкіл народних наведені сї оба предмети, а при виготовленю мого методичного підручника мусїв я узглядняти бодай почасти й ту читанку. Зауважити-б ще й те, що всї ті, п. Мик. наведені предмети, які після его гадки було-б зайвим обговорювати, не припадають до обговорювання, як то він каже, в самім початку 1. шк. року, але більше-меньше (залежить і се від учителя) десь при кінцї або аж у 2. шк. роцї; а на сїм степени науки обговорюване сих предметів не буде зайвим, а конче потрібним. А „технічний опис“ льокомотиви, як се зове п. Мик., то майже зовсїм такий елементарний, що може більше-меньше й відповідний для 2. шк. року. П. Мик. каже, що, коли дїтвора не бачила справдїшної армати чи корабля, то й образ не навчить нїчого, а страта часу й сил буде до успіху непропорционально велика. Коли-ж так, то тодї наші буковинські й галицкі дїти в народній школї не мали-б нїякого вображіня о кораблї і т. п., бо образ, як каже п. Мик., не навчить нїчого. Розумїє ся, що самий образ без помочи вчителя при науцї не навчить нїчого. Правда й те, що й найлїпший образ якогось предмету, хотяй би виконаний найлучше й найзнаменитшим артистою, не заступить місця як найпростїйшого природного предмету при кождій науцї. А кілько-ж говорить ся в народній школї о таких предметах, як н. пр. корабель і ін., що їх дїти нїколи й не бачили в дїйности? А проте все-ж таки они мусять мати якесь вображіня о таких предметах; тому то вчитель примушений задоволятись деколи й тим, що має лише малюнок замість правдивого предмету до наглядности. Які успіхи в науцї осягнемо з самим малюнком, се залежить від технічного виробу самого малюнку й від способу его вживання при науцї. При сїй нагодї не забути-б і на те, що у дїтий в тім віку, коли приходять до школи уява (фантазия) дуже буйна, а се власне повинен учитель вихісновувати при такій нагодї як найбільше й найзручнїйше. Отже-ж заглянути-б лише глубше й докладнїйше в дїточу душу, а тодї дамо собі раду й не настрашимось, що образ не навчить нїчого. Подумати б ще й над тим, яку то вартість для дїтвори, що ще не ходить до школи, мають видання львівского „Руского товариства педагогічного“, „менажерия“ й „звіринець“... Вчать ті образи чого, чи нї?..

Дальше згадує п. Мик. об тім, що я зачинаю декотрі лекциї „казанем“ вже в першім місяцї шкільної науки, а не поступаю способом индукційним. Тут знов звертаю увагу п. Мик. на отсї замітки в уступі „вступні уваги“ в моїм підручнику, стор. 4.: „При наглядній науцї а особливо при приготовляючій науцї годї буде відразу поступати випитуючим (добуваючим) способом, позаяк дїтям ще бракує відповідний засіб слів, і они ще не пригоособлені так, щоб могли дати повну, зрозумілу відповідь на поставлені питання“. „Материял науковий поодиноких вправ не оброблений після всяких можливих питань і відповідний вже з огляду на те, що таке оброблене заняло-б аж

надто богато місця. Нам розходилось головно лише о те, щоб подати материял для науки наглядної в заокругленій цїлости, й щоб більше-меньше означити, в якім розмірі й яким способом обробляти-б поодинокі предмети в наглядній науцї". — Після гадки п. Мик. зачинати-б опис дому не з надвору а від комнати, держачись отсеї засади: „від річий близших до дальших". Коли-ж поступаємо при науцї по закону природи, то перше мусимо обговорити внїшні части якогось предмету а потім аж розбираємо й обговорюємо єго внутрішні части; тому-ж то й в моїм підручнику слїдує перше опис внїшних частий дому а потім аж внутрішних.

Дальше каже п. Мик., що я вживаю инколи місто описів і пояснень дефинїций, як н. пр. на стор. 25.: „Решето то низька посудина з деревляною полубкою та дїравим дном. Дно то плетїнка з вузких деревлянних пасків". — На стор. 30.: „Тинк то рідина з вапна, піску й води". — На стор. 24., 25. й 26. повно таких дефинїций, а се тому, бо там коротко наведено тільки те, що має ся обговорювати, а не показано й на спосіб научаня при обговорюваню кождого знаряду, лише полишено се саму вчителеви. Так само подибує ся багато дефинїций і в иньших вправах, не лиш тільки в 8. і 9., а се тому, що, як уже сказано, докладне оброблене кождої вправи після всяких можливих питань і відповідий заняло-б за багато місця. Коли ж після гадки п. М. слово „запущені" (стор. 7.: дошки запущені в долинї в підвалинку) технїчною назвою, то на такий лад мало-б бути майже кожде третє-четверте слово при науцї для дїтвори в першім шк. роцї технїчною назвою. Коли на стор. 19. згадано про слезову, румянкову й липову гербату, то тільки на те, щоб дїти мали докладнїйше поняте о гербатї; щоб не думали, що то тільки той напиток зове ся гербатою, що приготовлений з листочків хіньского чаю. А що майже кожда дитина вже дома чула про такі гербати або навіть може й пила їх, то липова, румянкова й слезова гербата не буде для дїтвори чимсь у сьвітї нечуваним і невиданим. Майже те саме можна-б сказати й на закиди про систематику страв. „Долотів" (31) і „пивниців" (47) се похибки друкарскі, бо пригадую собі зовсїм докладно, що ті похибки при веденю коректи були справлені але пізнїйше не наведені при кінцї під заголовком „Похибки друкарскі". Так само полишилось ще багато похибок, що їх не наведено при кінцї. Чи-ж я сему винен, що в Галичинї виробляють сита й смички з кіньского „волосїня" (або може й „волосаня") а не, як на Буковинї, з кіньскої „шерсти". Кіньска „шерсть", се зрозуміле для буковиньскої дїтвори, а кіньске „волосїне" („волосаня") ві. Коли-ж вирази: „склїплює", „шпуги" й „помячити" для когось не зрозумілими, то треба тоді заглянути в словар Желехівского або в якийсь иньший словар. Коли питаня: хто стереже дім? (пес) — хто се шкрабає? (миш) — хто тягне віз? (кінь) і т. п. вистилїзовані хибно, а методичні уваги мають меньшу стійність, і в бесїдї стрічає ся провінціоналїзми, то я уклінно прошу п. Мик. о те, щоб був ласкавий потрудитись ще раз для загального добра та щоб вистилїзував сї питаня і ин. правильнїйше, щоб пояснив, чому то ті методичні замітки мають меньшу стійність, а коли могли-б они мати більшу, й щоб навів усї ті провінціоналїзми, що подибують ся в моїй бесїдї. Із сего міг би я може вихіпнувать дещо й постаравсь би по змозї о те, щоб у другім методичнім підручнику для природописної істориї, що саме буде виготовлений вже з кінцем грудня с. р. не находилось подібних хиб.

В кінци звертаюсь до всїх вп. пп. товаришок і товаришів у Буковинї й в Галичинї із просьбою, щоб були ласкаві звернути мою увагу на хиби, що ще мали-б находитись у методичнім підручнику „Наука наглядна“. Коли б де-хто з якоїсь там причини не хотїв або не міг би відважитись подати менї писемну відомість о спостережених похибках, то нехай в листї чи на картї не підписує ся своїм правдивим іменем а псевдонїмом або таки нїяким іменем.

Микола Гавришчук, учитель у Садагурї (Буковина).

Всячина.

— Віцепрезидент львівскої крайевої ради шкільної др. Едвин Плажек прибув до Львова і в суботу, 9. с. м., перед полуднем зложив присягу в руки намістника. Урядованє обійменив віцепрезидент в понедїлок 11. с. м.

— Управильненє нїмецкої правописи не тільки в Австрії, але й у Нїмеччинї вже річ доконана. Се управильненє буде заразом упрощенем в дусї фонетики, так відпаде th на початку і кінци слів, не буде тілько родів букви s, зменьшено й число випадків, де писати великі букви, зглядом чужих слів буде заміст знаків c і t мати першенство фонетична писовня буквами k і z і т. д. — Небавом появить ся після заяви нашого міністра просьвіти д-ра Гартля на послїдній конференциї правописної анкети в Відни з дня 9. с. м., готовий вже покажчик правописний з дотичним розпорядком міністерства, що накаже придержувати ся нової ортографії в школах. Не знати, чи наші консисторії та кацапи вишлють проти сего „накидування фонетики“ протест, бо Нїмці не зроблять сего напевно, противно, навіть такі завзяті консерватисти в тім зглядї, як „піонїри поступу“, себто нїмецкі журналїсти прирекли свою поміч зглядом розповсюдненя нової правописи.

— В справі домових учителїв. Одна з росийских часописий в статї про домових учителїв наводить отої причини, задля яких не все є хосенно уживати таких учителїв: 1) Часто бере ся домового учителя тодї, коли зовсїм его не потреба. Сей помагає ученикови нераз при тих предметах, які ученик може вивчити ся в школї. 2) Між домовими учителями стрічає ся нераз таких, що своїх предметів зовсїм не знають, або не мають найменшого педагогічного хисту. 3) Поміч домового учителя полягає значайно не на веденю працї, визначеної ученикови, але на виконаню сеї працї, а ученик сам вивчує ся лише того, що має знати на память. 4) Домовий учитель виробляючи своєму ученикови домові задачі, учить его обманювати професорів. 5) Коли ученик робить в школї лихі поступи в науках, домовий учитель обжаловує тодї школу перед родичами свого ученика. 6) Ученик, що має в дома учителя, нїчого в школї не робить і не уважає на годинах. 7) Домовий учитель нераз зовсїм інакше поясненє предмет своєму ученикови в дома, як в школї. 8) Коли домовий учитель є з того самого шкільного заведеня, що его ученик, своїм поведенєм може підкопувати повагу школи. — З наведеного висновок такий, що домових учителїв не треба.

— Новий портрет Шевченка. В „Літературно-Науковім Вістнику“ за цьвітень 1901 находить ся під заголовком „Новий портрет Шевченка“ звістка про невідомий портрет Шевченка, що находить ся в руках адвоката Коренева в Москві. Якийсь п. С. Є. каже, що „варто, щоб хто тямущий оглядів его та сказав компетентне слово“. Покійний професор Омелян Огоновский сказав те тямуще слово в листї до Нестора Яворского таке: „Якась панї, Єлисавета Максимовна Коренева, (що живе в Москві „Арбатскія ворота“, Афанасьевскій перey-

локъ, домъ Яньщинова) писала до мене, що у неї є портрет Шевченка в Петропавловскій кріпости, що дістав ся до неї від єї диверя, академика Петербурскої академії худ-жества, Кореиева". Вона питає ся, чи товариство ім. Шевченка не схотіло-б купити сего образа? В листі своїм пише тая панї: „Если общество пожелаетъ пріобрісти портретъ, то вѣроятно Вы найдете въ Москвѣ компетентнаго судью въ этомъ дѣлѣ, которому и поручите констатировать подлинность портрета". Відтак прошу я Вас, щоб Ви зволили вишукати в Москві Гатцука, редактора своєї газети, і зволили нам подати адресу сего письменника. Поки-ж ми до него напишемо, може-б Ви оба схотіли пійти до тої Кореневої і дізнатись, чи се справді портрет Шевченка? чи подібний до звичайного типу Шевченка? з котрого року сей образ? і кілько він буде коштувати?

— Біблія в українській мові. Покійний П. Кулїш виготовив був переклад біблії в українській мові, а по смерти Кулїша Іван Левицкий переглянув і виглядив манускрипт. Вдова по пок. Кулїшу недавно передала цензурі до затвердження, але духовна цензура не могла в сім часї дозволити напечатати біблії в українській мові. Тодї властителька манускрипта звернула ся до Анґлїйского біблійного товариства з предложенем закупити і напечатати переклад. Товариство згодило ся сей час на предложене і тепер ведуть ся переговори що-до жаданої цїни (5.000 рублїв). Належить замітити, що переклад зроблений з єврейского оригіналу з задержанем его форми. Книги писані в оригіналї віршом (як книга Йова, піснь пісний, псальми) виготовлені в перекладї також віршом. Біблію в такім перекладї мають лише одні Німцї. „Волынь" додає, що коли переговори між анґлїйским видавництвом а властителькою манускрипту успішно покінчать ся, то українська лїтература збогатить ся одним гарним перекладом.

— Проч з грекою і математикою! Страйк і бойкот се модерні а часто дуже успішні средства до здїйсненя людских домагань та поправи інтересів. В робітничім сьвітї средства сї випробовані аж надто і проймають грозою всякого рода капіталїстів духів. Поволи зачинають ставати они универсальним лїком на кривди та невигоди й инших клас людства. Ось і студенти постановили з него скористати. Від давна заповідана реформа шкіл відкладаєсь з року на рік та й виглядї на ті переведене дуже нелегкі. А тут житє свого не дарує. У всїх его проявах лише строге вираховане, практика. Годі вже довше теряти дорогий час на непотрібні галузи науки, що не ведуть до витиченої цїли. Греку вже давно годилось зачинити в історично-археольоґічних музеях, нехай книжкові молї морочать собі нею вузкоглядні лоби. Висша математика також псови на чоботи. Льоґаритми та тріґонометрия не помогає в робленю фортуни. Отже проч з грекою і математикою! А як ні, то не ходити більше до таких шкіл. І дїйсно фреквенция учеників упадає несподївано низко, в ґімназиях остають лише професори з своїми сухими предметами. — Все те дїесь тепер в цїлій Анґлії, де як звісно, почутє практичности розвинене найвисше, а богатство народа не має в сьвітї приміру.

КОНКУРС.

Руске Товариство педаґоґічне у Львові розписує отсим конкурс на написане короткої історії руского шкільництва від найдавнїйших часів аж по наші часи на слїдуючих услівях: 1) Істория та має обнимати 5—7 аркушів друку. 2) Істория руского шкільництва до 19. стол. може опиратись головно на моноґрафіях, істория же его в 19. стол. має опиратись головно на студиях жерелових. 3) Рукопись належить прислати до „Руского Товариства педаґоґічного" у Львові найдальше до кінця 1902 р. 4) Рукопись має бути підписана псевдонїмом автора, а в осібній запечатаній ковертї має бути подане его імя й назвиско. 5) Руске Товариство педаґоґічне визначує авторови принятої рукописи ремунерацию до 400 корон. 6) До оцїнки надісланих праць запросить видїл Товариства фахових знатоків. — За видїл Руского Товариства педаґоґічного: *Е. Харкевич*, голова; *Е. Вітошинський*, секретар.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краєвої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ

ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ

НАУКОВИХ СРЕДСТВ

Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО

У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньскій ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спіритусі, мінерали, моделї до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолїтографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найлїпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделї до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалї

усякі наукові средства підпадаючі під дїл природи

для шкіл усїх категорий.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду лїт видїлові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усї краєві середні школи, усї ц. к. учительскі семинарії, краєві рільничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в повисшім закладі потреби своїх габінетів що раз обширнїйше, — тим більше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усїх старань, аби всюди засягнути докладних відомостий про найновійші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисшає подібні заграничні заклади так під взглядом умірковання цїн, як також найстараннїйшим виконанем замовлень, о чім найлїпше сьвідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 23. Львів, 5. грудня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

О розбуджуваню альтруїстичних нахилів у дїтий.

(Конець).

Впрочім не лише в житю дїтий стрічає ся факти, котрі сьвідчать, що в тій самій одиници може істнувати побіч милосердия безвзглядність, а навіть жорстокість, если співчутє розвиває ся односторонно і замикає ся в надто тїсних границях. В тім власне крие ся тайна всякого фанатизму. Дуже цїкаві причинки до тої психольоґічної квестиї містять пр. памятники Людвіки Мішель. Женьщина, що попихала нарід до еґзекуциї на улицях Парижа в часї Комуни і при тих еґзекуциях асистувала, замкнена в вязници змилосердила ся над мишею, котра надармо старала видобути ся з нори залїпленої глиною, встала під впливом того чувства в ночи і помогла своїй увязненій чотироножній співльокаторцї видобути ся на волю.

Треба отже не лише розбуджувати альтруїстичні чувства, але треба їм також давати певний напрям, поглублювати, осьвічувати, розвивати і облагороднювати. Першим завязком їх є привязане до найблизшого окруженя і найблизшої родини. Коли їх дитина проявляє, то се сьвідчить що она може стати співчутливою, благородною, милосердною; однак родичі не повинні на тім попереставати, коли одиноκою їх цїлию не є лише розширенє еґоїзму дитини на ширші круги, заміна его з особистого на родинний, товариский, клясовий ітд. Хотячи тому запобічи, треба по можности як найменьше підносити істнуючі між людьми ріжниці, не увидатнювати того, що їх дїлить, не будити сьвідомости ріжних перегород і запорів, котрі на жаль поняте висказу „ближний“ в дїйснім житю дуже стїсняють і ограничають. Нехай дитина не довідує ся надто скоро о тім, що слуги, робітники, післанці, обдерті дїти і т. п. се єства, з котрими не входить ся в блізші зносини, єства, котрі мають инъші права як родичі, їх гості і знакомі. Нехай ріжні забави і перестороги не впоюють в них такого чувства, неначе-б то розмова зі слугою або забава з якою хлопскою дитиною могла еї понижати або принести нечесть. Если видане такого наказу видає ся конечним, то нехай він буде принайменьше все умотивований

морально усправедливленими взглядами а не класовими упередженями. Нехай отже дитина від перших хвиль життя учить ся шанувати біду і працю, а не гордити нею. Чесности, ніжности, співчуття і живлівости повинні родичі домагати ся не лише для себе і собі рівних, але і для тих, котрих називає ся людьми з найнизшої сфери. Не лише не треба засадничо відсувати дітий від тої категорії людий, але треба їх постепенно при нагоді познакомлювати з обставинами їх життя і будити зацікавлене для їх потреб і терпінь. Най дитина знає, що і служачій треба часом заощадити труду, що і ей сон і спокій треба пошанувати і подякувати ей за дізнану від неї прислугу. Нехай знає також, що зневага або брусоватий поступок не уближає тому, проти котрому є звернений, але тому, котрий его допускає ся. Розуміє ся що само моралізоване значить ту дуже мало; найбільше впливу має примір. На жаль в тій точці в вихованю дуже часто блудить ся, а ті блуди суть в певних справах сталим звичаєм, системою. Родичі, що старанно виховують свої діти, не позволять їм передовсім вдавати ся з „ким небудь", при чім під словом „хто будь" розуміє ся все людий гірше убраних і біднійших, а ніколи пр. елеґанцких гостий, котрих немудрі жарти і безмисельні комплімента виголошувані при дітях або до дітий суть нераз страшним проступком проти педаґоґії. „Ким будь" не є також ніколи бона спроваджена вирост з Парижа, котра учить дітий підслухувати під дверми, але за те дуже часто боса донечка сторожа, котра тілько і мрів о тім аби поіграти ся з „панночкою", ей красною лялькою і сьвітячими горнятками.

Відграничуване ся хінським муром від людий низших товариским положенем і вихованем є так закоріненим а заразом так мало виробумованим звичаєм, що для многих людий є оно майже синонімом доброго виховання і материньскої печаливости взглядом дітий і провадить нераз вирост до сьмішности. В атмосфері пересяклій такими переконаннями находить дитячий сторім найлїпші услівія до буйного розвою.

Хотячи розбудити в дітях альтруїстичні чувства, поглублати їх і облагороднювати, треба їх вправляти через практику, так як і в всім иньшім. Треба отворити перед дитиною велике і богате поле досьвідів і давати ей часто нагоду до оказування співчуття. Дитина повинна вчасно познакомлювати ся з терпінем, розуміти его, відчувати і по можности приходити в поміч. Жертволюбивости і милосердія не треба однак дитині накидувати, бо се найпевнійший спосіб аби ей се обридити.

Єсли кождо, хоч би і найбільше усправедливлене, бажанє дитини будемо гамувати згадкою на убогих, котрі мусять обійти ся без усего, єсли кождий гріш, який ей дістане ся в руки, будемо призначувати на дарунки, милостиню або публичні складки, тоді можемо лише скріпити в дитині еґоізм. Єсли дитина щось дає, то нехай дає з власної охоти, з власного с п і в ч у т т я, т. є. нехай в і д ч у в а є які терпіня улекшує, які потреби заспокоює, яку недолю спомагає. В тім случаю сам даток о много меньше значить як с п і в ч у т т є, котре попихає до жертви. Тому зовсім не вистарчає, аби дитина знала о терпіньях: она мусить від часу до часу на них дивити ся, мусить з ними познакомити ся, аби в данім случаю могла собі їх представити.

Тій системі стоїть на заваді загальний звичай охорони дітий перед прикрими вражінями. Діти не мають дивити ся ані на недугу, ані на нужду, ані на калїцтво, ані на смерть, ані навіть на старість. Поминувши деколи ґіґієнічні взгляди, коли ходить пр. о заразливу недугу, я не можу ніяк понять,

чим могли би ся такі застереженя усприведливити, бо на знаню дитячої психольогії они певно не опирають ся. Вражливість дуже ріжнить ся від нашої: то, що нас переймає болем або тревогою, є для них нераз обоятне, бо не розуміють причин нашого болю або тревоги, а лякають ся натомість нераз річий, котрі не будять у нас найменшого занепокоєня, пр. темнота. Впрочім природа заосмотрила дїти в два могучі средства, котрі лагодять навіть дуже прикрі вражіня: одним з них є цїкавість, другим рухливість ума. Смерть, котра нас все переймає ляком, представляє ся їм як якесь нове явище і часто будить більше зацїкавленя, як страху; відходячи від сьвіжого гробу хоч би навіть дуже добре знаної особи, може дитина з таким занятєм збирати на кладовищи каштани, що на разі забуває зовсїм жалібний вид. Не повинно ся отже пересаджувати надмірною осторожностию. В передвиджуваню своїх або чужих терпінь дорослі люди звичайно помиляють ся побільшуючи їх в уяві і не оцїнюючи належно свої сили до знесеня їх. Бо кілько-ж разів чуємо запевненя: „Він того не пережие“ або „я того не пережила би“, а однак досьвід учить, що люди дуже рідко умирають під впливом чисто моральних ударів. Дїти мають супроти них ще більшу відпорність, бо в наслїдок більшого числа і змінности вражінь лекше забувають.

Розуміє ся, що не всї терпіня дитина зрозуміє, не всї можна і треба єї обясновати. Передовсїм не треба обясновати таких, котрі випливають з згіршаючих проступків і неморальних відносин. Натомість може она зрозуміти біду, голод, зимно, сирітство і осамочене, недугу, каліцтво і старість і дуже добре єсли она навчить ся завчасу не лише ті терпіня відчувати, але і по можности лагодити. Надмірне хоронене дїтий і молодїжи перед прикрими вражінями є причиною, що у нас є так богато чутливих і нервових єгоїстів, що лучать з на позір дуже великою чутливостию, обурюючу обоятність. Они не можуть доглядати недужих, бо недуга а передовсїм горячкова робить на них надто сильне вражіне, не можуть сидїти при умираючім, відвидїти божевільного, оглянути раненого, асистувати при операцві, бо їх нїжні нерви не можуть знести так потрясаючих сцен; коли-б на сьвітї не було людий трохи „грубших“, а радше здібнїйших до запоминаня о собі і меньше розпещених, то жаден недужий не мав би опіки, а жаден умерлий похорону. Та єгоїстична нїжність, котру всї у себе толєрують, провадить до того, що не повідомляє ся дитину о смертельній недузї родичів „аби єї не перестрашити“, — що навіть там, де кожда мінута щось значить боять ся люди вислати телєграму зі страху, що она може прийти в ночи і позбавити всїх сну, — що довкола старих, знеможених, схорованих або нещасливих людий творить ся глуха пустка, бо нїхто не хоче вести з сумними сумне житє. Що більше, того рода шкідливу нїжність чувств уважають люди чимсь внешним і зовсїм єї не встидають ся.

Не в той отже спосіб треба ублагороднювати вражливість дитини, аби не могла дивити ся на нужду, але аби она не могла дивити ся обоятно і аби кожде дізнане зворушене будило сейчас охоту до несеня помочи нещасливим. Розуміє ся, що і ту найбільше значить привичка, але і ту треба увзгляднювати умову уровень дитини. Система недаваня милостині жебракам може бути дуже добра для дорослих, але для дїтий є она невідповідна. Дитина стрічає обдертого калїку, що витягає руку по милостиню і видить, що мама і тато минають его обоятно. Як же єї то обяснити? Чи зрозуміє она в дуже вчасній епоцї свого житя цїлу систему філянтропійних інституцій? Она видить лише, що обдертий і голодний чоловік-калїка на свою просьбу не дістав нїчого від

добре одітих, ситих і здорових людий; такий вид мусить ѣї деморалїзувати, або — коли дитина має моральне почутє — обурювати. Чи-ж впрочім дітям, а передовсїм молодшим, будемо толкувати ріжні знані ошуканьства жебраків і будити в нїй завчасу недовірє взглядом нужди? Та-ж лучше скористати з нагоди аби зворушити ѣї серце і за ту лекцію заплатити кілька сотиків, хоч би сей даток мало ся уміститн в невластивих руках. Коли дитина є трохи старша, можна відвиджувати з нею часом потребуючих помочи, можна познакомлювати ѣї з добродїйними інституціями і будити до них зацїкавленє, можна ѣї при помочи розмови або читаня запізнавати з ріжного рода нуждою, з ріжними людскими відносинами і розвивати в нїй почутє братної лучности з цїлим сьвітом чувствуючих і мислячих єств. При тім треба однак внстерігати ся кількох досить розповсюджених похибок.

1. Нїколи не нагороджувати за добрі учинки. Крім внутрішнього вдоволеня повинно становити одиноку нагороду і заохоту вдоволенє родичів. Ані публичні похвали, ані заплата в формі якого небудь дарунку, ані писані сьвідоцтва, кокарди, відзнаки, степенї, не повинні відвертати уваги дитини від чисто моральної розкоші, якої дізнає роблячи добре, — не повинні впрочім вповати в ню переконаня, що зробила щось незвичайного, що заслугує на широке узнанє; если місто дїйстної доброти не хочемо вихованзувати в дїтях порожнечі і облуди.

2. Не пересичувати дитину теоретичними моралами, будуючими проповідями і благородними фразами, а передовсїм такими, котрі не відповідали би дїйстности. Не говорити о посьвяченю там, де сповнено лише елементарний обовязок, ані о відвазї, де була лише проста щирість, розсудність або притомність ума. Нехай моральність не виповняє шкільних задач, або житя дітий.

3. З філянтропії не робити спорту і такої забавки, якій на жаль віддають ся старші. Добродїйність не повинна бути для дітий лише претекстом до розривки. Після моєї думки сьвідчить то взагалї о великім моральнім знечуленю у загалу, а навіть о певнім виродженю нервів, що, хотячи злагодити якесь нещастє, поратувати якусь нужду, мусимо брати ся до ріжних карнавалових підступів, визискувати легкодушність, пустоту, жадобу забав і збирати окрушки для голодних під столом пирующих. Коли-б участники і участниці балів на паралїтиків, на убогі матери, на дитячий шпиталь дїйсно думали в даній хвили о каліках, недужих дітях і убогих матерях, певно не мали би ані охоти до коломийки або мазура, ані гумору до флїрту, ані апетиту на шампана. Часом продаж одної брилянтової брошки дами-філянтропки більше принесла би доходу касї інституції, як цїла „з трудом і посьвяченєм“ інсценїзована забава, котра в остаточнім результатї приносить більше страт, як користи. До такої бездушної, случайної чи облудної філянтропії привикають у нас дїти завчасу через ріжні фантові льотерийки на убогих, театральні представленя і т. д. Се не має нич спільного з дїйсним альтруїзмом. Сьміяти ся, строїти, поцисувати і об'їдати солодощами на користь тих, котрі плачуть, се не обяв доброго серця. Відповідна для віку розривка має сама для себе виховавчу вартість, отже не треба ѣї убирати в назву милосердного дїла. Впрочім і о тім повинні дїти довідати ся, що любов ближнього не полягає на самих грошевих датках і не міриться ся після них. Ту ходить не о се, аби збирати або видурювати від одних, а давати другим, але о те, аби на услугу терплячих і потребуючих давати свою гадку і чувство, свій час, труд, старанє і в кінци то, чим ся самому добровільно розпоряджує. Поміч в наукї удїлена

меньше талановитому товаришеви, лекция читания або писаня з слугою, відпроваджене домів заблудившої дитини, власноручно ушита одежина для бідної сирітки, поміч удїлена немічній старушцї — мають більшу моральну і суспільну вартість, як 100-коронна жертва на убогих, видерта від знакомих при помочи фантової льотериї. Як представленя і пописи на добродїйні цїли, так і представленя і попис з добродійности мають дуже від'ємну сторону. Милосердне — хоч би навіть не дуже строго придержувало ся евангельскої засади о несьвідомости лївиці — повинно бути делїкатне і дискретне; его повинно ся проявляти в той спосіб, аби полишало поле до зовсїм самостійної і щирої, а не овацийно-театральної вдячности. В противнім случаю оно не зближує людий, але віддалює, упокоряючи одних а наповняючи гордостию других.

В кінци ніколи не треба побуджувати в дитинї таких чувств, котрі казали би ей тїшити ся чужим терпінем, або смутити ся чужим поводженем, що є неуникнимим при всякій ривалїзациї і емуляциї. Добрій, дїйсно добрій дитині не справляє жадної приятности похвала або нагорода, полягаюча на вивишеню ей понад иньших і упокореню ей ровесників; тому щиро альтруїстичні чувства не можуть розвивати ся консеквентно при нинїшній системі степенів і нагород. Там, де побуджує ся порожнечу і заздрість, навскрізь егоїстичні склонности, там не може бути й бесїди про почутє братньої лучности і солїдарности. Здібність тїшити ся чужим поводженем є мимо противних поглядів так само цїнною і рідкою прикметою, як здібність відчуваня чужих терпінь. Часами, видячи що щасливих людий окружають численні приятелї, можна би думати, що їх зближує чувство цїлком противне заздрости; однак се лише так видає ся. Звичайно грають там ролю меньше або більше егоїстичні причини, хоч би лише бажане шуканя вражінь, котрі не псують гумору. Щира, без'інтересовна утіха з щастя иньших є не зовсїм щоденним явищем, хоч у дітий ей лекше викликати як у дорослих. Она выросла на тлї дуже стислої духової лучности, сердечного привязаня і є одною з найбільше заслужених нагород для благородного серця.

Если, місто побуджувати ривалїзацию між дїтьми, будемо старати ся ту духову лучність, то сердечне привязане між ними скріплять, — если они під нашою управою розвиваючи ся будуть обнимати своїм чувством що-раз ширші круги істот, то в заміну за терпіня, яких їм ся їх глубша чутливість приспорить, запевнимо їм недоступне для егоїстів жерело найвисшого щастя — радість з кождої побіди, яку денебудь і коливебудь віднесе добро над злом.

Як старати ся о придбане довіря у селян а у міщан?

Хоч стан учительский з одного боку виставлений на злидні матеріяльні і не від всїх після заслуг поважаний, має він дуже завидну сторону с. є. моральний вплив.

Учительство держить в своїй кермі долю поколїнь, а тим самим судьбу народа, коли за девізу свого знаня поставить: „учити і виховувати".

Теперішний дух часу вимагає праці позитивної. У всїх майже дїлах проявлюєсь сторона практична.

Хоч в теорії не істнує ріжниця поміж учителем сїльским а маломісточковим, то в практиці має ся річ зовсїм противно. Не ма тут ріжниці в принціпіяльнім фаховім образованю, однак істнує ріжниця у відносинах соціяльних та обставинах місцевих. Не виходить з сего, щоби з означена тої ріжниці надавати перевагу одній сторонї над другою, позаяк головна ціль мусить стати всїм спільною.

Так учительство сїльске як маломійске має много трудностий до побореня, відрубні обовязки до сповненя, котрі однак положені на вазї справедливости рівноважать ся вповнї.

Щоби відповісти по змозї заложеню, подаємо характеристику мешканцїв сїл та малих міст, становиско учителя серед одних та других обставин житя, а зможемо тим самим заключити о средствах, котрі побудили-б так селян як міщан до тревалого попираня цїлий школи.

Селяни в більшій части, особливо в початках, займають супроти школи, коли уже не вороже становиско, то переважно апатичне.

Що річ має ся так, а не інакше, на се складають ся ріжнородні причини, котрих вичислюване завело-б нас за далеко. Головна причина се нужда і темнота. Вірування становлять одну з важнїйших перепон сучасної нашої роботи просьвітної. О скількож учитель може своїм впливом причинитись до бодай часткового усуненя лиха?

Законодавство шкільне краєве вкладає на учителя обовязок: „виховувати морально-релїгійно та приспособлювати також до житя практичного“. — Дальше мусимо взяти на взгляд становиско учителя яко горожанина. В школї є він тілько учителем в стіслім змислї, по за школою членом суспільности, а яко такий мусить відповісти вимогам, вложеним на него суспільностию.

Річ неоспорима, що учитель не може бути орґаном, на котрого спадав би обовязок виховувати пр. практичних хлїборобів або ремісників, хоч би система народної школи була усовершена. Вложене подібного обовязку на учителя яко педаґоґа есть немисляме, позаяк ріжні причини заложились на витворене стану, о котрім бесїда, тому і ріжні мусять бути средства его двигненя.

Першим та найважнїйшим средством було-б вироблене собі довіря у народа при помочи відповідного поступованя з дїтворою. „Мусить ся бути таким, яким хоче ся мати ученика“, сказав раз один учитель львівского семинара на годинї педаґоґії. Хоче ся мати ученика примірного, мусить ся бути ему приміром. Дїтвора несьвідомо переймає в себе частину нашого духа, она пересякає так нашими добрими прикметами як також хибами. Кождий ученик се частина учителя, по тій частинї судять учителя родичі дитини, а від того суду залежить їх відношене до школи.

Наш хлїборобе се по найбільшій части „стара дитина“. Для народу більше культурного вистане нераз удана емфраза щоби его вірою напоїти, для нашого мужика найефектовнїйші фрази не мають вартости, коли той мужик не відносить ся до проголошуючого з повною вірою тої глубини чутя, що переходить в найпримітивнїйшій формі з душі прямо в душу. Народ мусить мати поруку в моральній вартости учителя. Таж взагалї ціла суспільність найрадше глядить на поведене учителя, та судить его. Дуже часто може й за строго. На селї глядять на учителя завсїгди і всюди. Тому мусить він тут провадити: розумом, тактом та чесностию.

Дальші средства мали-б більше практичний характер. Тут уже мусить учитель посунути свою працю по за школу. Він не може і не повинен полишати на боці тої великої родини якою є громада, а вжеж було би се непростиме відносити ся до громади з легковаженєм. З сего не виходить, щоби надто популяризоватись, позаяк нам не стає ще тої поваги між народом, якою оцінила традиция иньші стани, проте в тім взгляді не завадить ніколи обережність особливо у початкуючих.

В початках випадало-б приняти ось яку тактику: крім школи та справ шкільних нічим не занимати ся, однак з можливою чемностию поводитись з сторонами. Годі сю чемність уняти в сталі форми, се буде залежати від обставин, однак мусить тут проявлятись щире поважанє для простолюдина. Наш нарід на позір загуканий, злиднями придавлений, не раз до крайности потульний, має в високій степени почутє личної гідности, котру школа має піднести та розбудити, а ніколи приголомшувати.

В многих случаях натрафляємо на буту, зарозумілість. Єсть сє обяв хоробливий. Єї жерелом звичайно блуди попередників. І тут тактовна чемність принесе більше користи, від крику та лайки. Звернїм ще увагу на одну конечну прикмету чемности між народом. Єсть се спосіб веденя розмови. Мусимо тої штуки „вивчитись“! Сказано, мусимо „вивчитись“, позаяк се не так легка справа, якою она на позір видаєсь. Подиву достойні суть наслїдки впливу на нарід. Тут треба конче звернути увагу на місцевий говір, послугуватись пословицями і уживати образової форми.

В обям чемности входить ще терпеливе вислуханє сторін. Наш нарід має характеристичний спосіб говореня. Річ, котру можна би пояснити в кількох словах, дробить він на кільканайцять період. Се томить. Перериваєсь часто не вислухавши основно, а в найлучшім случаю оказуємо нетерпеливість. Перенесїм ся в єго положенє. Чи се справляє приятність, если нас не хочуть вислухати? Наша „стара дитина“ любить, щоби єї пожаловати. Часто чуємо: „а то лепский пан, не зробив, бо годї, та поговорив, порадив“. Заслужім собі на се на позір маловажне „лепский пан“ — се дорога до любви та поважаня, а тим і до довіря.

Відносини наші супроти місцевої інтелїґенциї мають чималий вплив на піднесенє нашої поваги серед народу. Учитель мусить навязати товарискі зносини з тими з інтелїґенциї, яка будь заслугами будь становиском має вплив на народ. Становиско учителя повинно бути посереднє.

Правда! Многі, найблагороднїйші наші пориванія розбивають ся о сторону материяльну... Однак не накидуймось надто, бережім такту та форм, лучім ся солїдно, а з часом, наша побіда.

Устава про примус шкільний, Ради шкільні місцеві, многі иньші справи шкільні полишені громадам до полагоди, недостача потреби науки та просьвіти, суть великою запорукою в витворенію приязних відносин поміж школою а народом.

Нарід має велике поважанє для права. Нехай ся „виговорить“. Представмо користи науки, заапелюймо до любови вітцівскої, а остаточним аргументом: „таке право, а ми мусимо повинуватись“. Селянин відійде правдї невдоволений, але в части улагоджений, або навіть і пересьвідчений.

Такт та зимна кров в поведенію з чинниками шкільними місцевими не могуть опускати. Хоч би деколи небосклін захмарився, не оказуймо гніву, а в недовзї при відповіднім поступованю напевно прояснить ся.

З порядку річи належить натякнути про релїгію. Наш нарід пересяк поважанєм для релїгії та єї внїшних форм. На се складались цїлі столїття. Хотячи придбати довірє мусимо з народом придержуватись форм релїгійних так в школї як і по за школою.

Важну ролю грає тут також заняте ся господарством. Роботу належить переводити в практичнім напрямі, маючи все на тямцї, щоби она випала взірцево.

В містах, а маємо тут на думцї більші міста, головною цариною дїлання стаєсь саля шкільна. Устрій суспільний міст є на стілько розвинений, та сили інтелектуальні нагромаджені в такій мірі, що тут мимо волї мусимо обмежити наш круг дїлання. В виду сего спосіб поступованя учителя в містї буде о много иньший.

Перше місце належати буде безперечно совістному виповнюваню обовязків. В відносинах урядових шкільних безпартійність та чемність для всїх. Відносини товарискі не дадуть ся обняти сталою нормою, позаяк в кождім майже містї укладають ся всїляко. Здаєсь не переборщемо, если поставимо засаду: повага стану перед приятностями. Конечною єсть також солїдарність в кругї товаришів званя. Увзглядняючи сучасні відносини найлучше обмежити та заховати обережність в заключуваню знакомостий.

Єще одна увага насуваєсь мимоволї о скільо всякий прояв житя умислового повинен занимати учителя, о стілько належить бути обережним в активній єго участи. Не виходить з сего зовсїм заперечуване обовязків горожаньских, противно, цїль нашого званя, піднесеня повагн стану, домагають ся найширшого дїлання в тім напрямі, однак практика вказує зовсїм противно, тому в виконуваню обовязків горожаньских, а роботї демонстративно-партийній заходить певна конечна границя, котрої тут розвивати годї.

Василь Ратальский.

СПРАВОЗДАНЄ

з Загальних зборів Філії „Рускаго Товариства педаґоґічнаго“ в Буску, які відбули ся 1. н. ст. падолиста 1901 р.

По Богослуженю, відправленім о. сов. І. Дорошем і о. В. Езерским в церкві сьв. О. Николая, зібрало ся 25 членів в кімнатї „Читальнї Просьвіти“. Зібраних повитав голова Філії о. В. Езерский. На вступі зазначив, що між зібраними видно много нових членів, що доказує, що Товариство розвиває ся; але признанє належить ся особливо тим членам, котрі через цїлий рік горнули ся до свого товариства і радо єго підпомагали чи то опрацьованєм відповідних відчитів, чи поданєм своїх цінних уваг і замїток підчас вимінн гадок (дискусиї) на конференциях філїйних. До тих в першім ряді належать пп. І. Коссар, Осип Лада, Ст. Цепух як і иньші, котрі в більшій чи меншій мірі беруть живу участь в обговорюваню даних справ.

Тут згадав о. голова про смерть невиджалованого члена о сов. Е. Петрушевича, а всї присутні пошанували память покійного через повстанє з місць і словами: „Вічная память“.

Опісля подав о. голова короткий зміст і напрям дїяльности уступаючого Видїлу. І так: урядив Видїл пять засїдань, три конференциї (з них одну на провінциї), заснував бібліотеку, урядив концерт в 40. роковини смерти Т. Шевченка, зазначуючи мимоходом, що концерт той є великої для нас ваги хоч-би тілько з того взгляду, що був першим в бузецких сторонах, та переконав малодухів і противників, що не єсьмо гіршими від наших побратимів, як то они звикли чванитись. Видїл філії не позабув також вислати в своїм часї відпоручника на Загальні збори Тов. педаґоґ. у Львові.

Стан касовий хоч на разї не сьвітлий а все-ж таки добрий, позаяк по відосланю половини вкладок членьских до Головного Видїлу остане ще в касї 33 корон.

По сім передав о. голова провід Всч. о. сов. І. Дорошеви, котрого зібрані вибрали на предсїдателя зборів.

О. предсїдатель покликав на секретаря п. А. Шмату дотеперішного секретаря Видїлу філії і візвав єго до відчитаня протоколу з попередних Загальних зборів.

По відчитаню протоколу о. предсїдатель удїлює голосу п. І. Коссареви, котрий єще раз порушує поміщену в протоколї справу засновуваня і веденя читалень по селах. Бесїдник оправдує учителїв, котрі не сповняють даного обовязку особливо в взірцевім веденю читалень; се дїє ся з ріжних перепон, а особливо задля перетяженя працею свого званя, як і задля тої причини, що місцеві власти дуже часто беруть се учителям за зле. Щоби однак вплив учителя сягав і поза школу, добрий а спритний педаґоґ поможе собі дуже много при помочи бібліотек шкільних; належить тілько постаратись о відповідні книжочки.

Над повисшою справою вивязалась оживлена вимина гадок з ріжними замітками. Промовляли оо. І. Дорош, Брояковский, Чубатий, В. Єзерский і тт. Гр. Носс, Тарнавский, Лада, Мулькевич і Спилик. Остаточно всї згодили ся на внесеня о. В. Єзерского, щоби Головний Видїл Тов. педаґоґ. постарав ся в Радї шкільній краєвій о дозвіл для Рад шкільних місцевих, вставляти в буджетї шкільнім відповідну суму на передплачуване відповідних видавництв як пр. „Дзвінок“, видання „Просьвіти“, „Бібліотеку“ Насальского і п.

Дальше слїдувало справоздане А. Ш. відпоручника на Загальні збори Тов. педаґоґ. у Львові.

Справоздавець порушив головно дві справи, що не були поміщені в справозданю з Загальних зборів у Львові, с. є. справу заснованя педаґоґ. кружків при філіях на взір польских і справу перенесеня учителїв з бузецких сторін.

Справоздане кінчилось ухвалою, яка була висказана на Загальних зборах, що наколи хочемо числити на повагу, вплив а в даним разї і поміч своїх товариств, мусимо до них належати і завсїгди брати участь в зібранях, особливо в Загальних зборах так у Львові як і на провінциї.

Дальше мав слїдувати відчит, а що прелєґент не прибув, то о. предсїдатель подав до відомости зібраних, що п. Ст. Цепух місто відчиту, хоче подати під розвагу і до обговореня інтересну тему. Коли присутні згодили ся, п. Ст. Цепух говорив на тему: Яким способом придбати для нашого Товари-

ства як найбільше членів і то зі всіх верств суспільности а через се запевнити ёму постійний, успішний розвій?

На повищу тему вивязалась довга і оживлена дискусия, котра свідчила, що участників дуже обходить справа Товариства. Участь в сій дискусії брали п. Цепух, о. Ёзерский, п. Лада, о. Брояковский, п. Носс, п. Коссар, п. Тарнавский, о. Дорош і п. Шмата. (Змісту промов всіх бесідників годі подавати, позаяк се забрало-би много місця).

Тепер слідували вибори. Головою вибрано: о. Віктора Ёзерского, а до видїлу увійшли: п. І. Коссар, о. В. Лиско, п. Носс і А. Шмата; на заступників вибрано Т. Вання і О. Мулькевича.

В кінци о. голова подякував видїлови Читальнї „Просьвіти“ за безінтересовне відступленє кімнати через цїлий рік і просив о ту саму кімнату на дальше.

Слово до рускої інтелїґенциї.

„Коли сам не можеш чогось доконати, получи ся з другими, котрі те саме бажають, що ти, бо богато дрібних сил творять одну велику силу“ — сказав перший орґанїзатор стоваришень, котрим посьвятив працю цїлого свого житя, др. Герман Шульце з Делїв. Нинї не лише одиниці але цїлі верстви суспільности лучать ся в імя вспільних інтересів для улекшеня собі економічної борби. Чого не зможе одиниця, се осягає легко зорґанїзована, своєї цїли сьвідома громада. Конкуренция і перевага великого капіталу з одної, а лихва, особливо у нас розпаношена, з другої сторони, викликали творенє спілок і товариств заробкових і господарских, котрі в власній, взаїмній помочи шукають охорони проти сили великого капіталу і економічно сильнїйших одиниць. Переважна часть нашої інтелїґенциї відчуває на собі гнет невідрадних відносин економічних, а мимо того тримаючи ся патріярхальних звичаїв і спускаючи ся на Провидїнє, не дбає користати з витворених дорогою культури ассоцияций, — а друга менша частина людий, матеріяльно лучше ситуованих, і не думає о тім, що може, не тілько не поносячи жадних жертв, але сама осягаючи користи, помочи тим, котрі помочи потребують.

В послїдних часах давали ся щораз частїйше чути голоси о некучій потресї питомої фінансової орґанїзациї, в якій би наша інтелїґенция находила поміч і стала независимою від того рода чужих институций.

Найшов ся кружок людий, що підняв ініциятиву до заснованя Товариства кредитового для рускої інтелїґенциї, опертого на взаїмности, цїлию котрого було би попирати ощадність і господарність серед інтелїґентних верств рускої суспільности і освободити їх з рук несовісних лихварів.

Наради поважного числа львівскої інтелїґенциї а відтак численні Загальні Збори інтелїґенциї львівскої і з провінциї, духовної і сьвітскої, рішили однодушно основанє такого товариства.

Нинї стало ся се уже фактом. Рішенєм ц. к. суду краєвого яко торговельного у Львові відділ IV. з дня 8. серпня 1901. ч. 1362/II, 280 зістало „Краєве Товариство кредитове урядників і сьвящеників у Львові“ вписане

в реєстр стоваришень заробкових і господарских і в силу того розпочинає свою дїяльність.

Після статута Товариство має на цїли подавати своїм членам матеріяльну поміч через корисне поміщуване ощадностий і удїлюване позичок при помочи взаїмного кредиту під можливо найкориснїйшими условіями як також і взагалї удїлюване членам помочи в їх потребах господарских (§ 2. стат.).

Членом Товариства може бути кождий працюючий умислово в певнім заводї за сталою платнею або несталою винагородою, як урядник, або слуга при властях і заведеняхъ державних, автономічних і приватних, женщини на самостійнім становищи, емерит, кождий сьвященик сповняючий душпастирскі функциї, чи то яко сотрудник, завідатель і парох, чи то занимаючий висшу духовну посаду, нотар, адвокат, кандидат нотарияльний або адвокатури, учитель, редактор, архитект, інжінєр, лїкар, лїтерат і взагалї кождий за сталою платнею або несталою винагородою умислово працюючий. Хто хоче стати членом Товариства має підписати письменну заяву свого приступленя (§ 7. ст.) і зложити вписове одноразово 2 кор. на річ фонду резервового (§ 10. ст.) і що найменше 20% деклярованої на удїли квоти (§ 5. і 7. ст.).

Один удїл виносить 50 корон, і кождий, хто хоче бути членом, мусить здеклярувати що найменше один удїл.

Вилата удїлу може наступити або одноразово, або місячними ратами, не низшими як 2 кор.; перша рата однак не може бути низша як 20% деклярованої на удїл, а взглядно на удїли квоти (§ 5. ст.).

Товариство принимає вкладки до опроцентованя від своїх членів і третих осіб, почавши від 1 К (§ 6. ст.) і удїляє своїм членам позичок. Кождий член має право жадати позички до висоти зложеного удїлу на вексель без всякої дальшої поруки. Всї иньшого рода позички удїляють ся членам за відповідним забезпеченєм. Чистий зиск (§ 19. стат.) роздїлює ся поміж членів яко дивіденда відповідно до висоти їх удїлів.

В почутю горожаньских обовязків сповнили ініціятори приняту на себе задачу. „Краєве Товариство кредитове урядників і сьвящеників“ вступає отже на поле нашого суспільно-економічного житя, а Єго Високопреосьвященьство Митрополит Андрей гр. Шептицкий зволив принять протекторат над товариством, пообіцяючи попирати єго інтереси.

Тепер черга на нашу інтелїґенцию, духовну і сьвітску, поперти се товариство, тож звертаємо ся до неї з теплим словом: хто почуває себе Русином, нехай не залишить у власнім інтересї вступити в члени нашого Товариства.

При спільности економічно-суспільних інтересів повинна передовсїм руководити нами солїдарність, а солїдарність доказує чудес. Досить для приміру згадати, що коли засновало ся недавно у Відни подібного рода Товариство емеритовдних офіцирів і військових урядників, то до року числило звиш 4.000 членів. Нехай-же і нас получить спільність інтересів в одну орґанїчну цїлість. Ті з нас, котї посідають хочби невеличкі капітали, нехай льокують їх в нашім Товаристві і дадуть тим нашому Товариству спроможність отворити кредит ширшим кругам нашої суспільности.

Кінчимо надїєю, що руска інтелїґенция в почутю своїх горожаньских і патріотичних обовязків буде як найчисленнїйше вступати в члени нашого Товариства і складати в нїм свої ощадности, та що Товариство тото вчинила

справдї могучою підоймою материяльної сили рускої інтелїґенциї, за чим іде самосьвідомість та сила національна.

Нехай не буде ні одного інтелїґентного Руснна, котрий би не був членом нашого Товариства!

Всякі письма і посилки належить адресувати: Краєве Товариство кредитове урядників і сьвященників у Львові, Ринок ч. 10.

Львів, дня 1. жовтня 1901.

За Раду Надзираючу:

Сов. Ярослав Ільницкий, президент. *О. Йосиф Фолис*, заст. презид.

Ілько Яремкевич, секретар.

Дирекция:

Іван Вачнньский, *Александер Сероїчковский*, *Григорий Гровик*.

Всячина.

— Докторат технїчних наук. З початком сего року шкільного увійшло в житє розпорядженє міністерства просьвіти в справі докторату в технїчних висших школах і вже є перші зголошеня до ріґорозів. Найважнїйша постанова в зарядженю міністра просьвіти є та, що кандидат, предкладаючи докторску дісертацию, має потвердити присягою, що се єго самостійна робота. Дальше, що дісертация мусить бути написана в викладовій мові технїчної висшої школи. В виїмковых случаях має рішати колеґія професорів, однак єї ухвали є зависимі від одобреня міністерством просьвіти. Формулка обіту кандидата при промоциї така: „Обіцюю торжественно, що я повагу технїчної висшої школи, котра наділила мене академічним степенем доктора технїчних наук, буду завсїгди високо держати і все старати ся буду по найлучшим моїм силам дбати о розвій наук технїчних".

— 400-лїтний ювилей своєї літератури обходять Хорвати в сім році. Численні війни, з одної сторони з Турками а з другої з Венециєю та Німцами не дали скорше розвинути ся літературі у тих полудньово-славяньских краях. До того ще і причиняли ся свари між могучими вельможами та власним кородем і народом, з чого нераз підносили меч до братоубійчої борби. Першим був Марко Марулїч, уроджений в Сплитї 1450 р., потомок богатого дому і шляхотного роду, котрий дав початок хорватській літературі. Він образував ся в Падві, віддаючи ся, після звичаю тодїшнього часу, фільософії, поетицї і реторицї. Повернувши домів, жив якийсь час навіть досить легко, але опісля споважнїв, замкнув ся зі своїми книжками і жив скромно, а навіть убого, хотяй завідував великим маєтком, а відтак навіть вступив до монастиря. Писав богато по латиньски і як ученый гуманїст, як було в тодїшнім звичаю, стояв в кореспонденциї з богато визначними людьми, як з папою Адрияном II., кардиналом Ґріманї, хорватским баном і др.— Здобувши вже собі славу в Европі своїми латиньскими творами, почав Марулїч писати на рідній мові, беручи теми з сьвятого письма, з наміром познакомити своїх земляків з поучаючими та уморальняючими притчами. Головний его твір на хорватській мові є „Юдита, або Істория вдови Юдити, в віршах хорватских уложена, як она вбила вожда Гольоферноса серед єго війска і освободила юраїльский народ

від страшної язви". Перший раз вийшов сей твір друком р. 1521, але викінченим був вже 22. цьвітня 1501 року — отже се дає принуку до теперішнього обходу ювилею. Крім сего писав Маруліч дидактичні твори і церковні пісні, дальше сатиричні, а навіть драматичні. Зерно посіяне Марулічом перед 400 лїтами видало обильні овочі. За сей довгий час хорватска лїтература зростала неперервно, хоч ей огнище було найперше в Дальмації, відтак в Босні, потім в Славонії, а аж на кінци у властивій Хорвації. В Загребі остаточно збігли ся всї лучі, які дотепер огрівали народне відродженє Хорватів, а виступленє Гая і Шеноя було пробудженєм до нового лїтературного житя. Нині всї роди письменьства мають у Хорватів своїх численних репрезентантів, а їх наука і просьвіта розвиває ся рівномірно з нею. Оглядаючи ся на довгу полать часу позад себе, Хорвати можуть набрати лише заохоти до дальшого невсипущого труду на народній ниві.

— Против куреня папіросів завела ся в північній Америцї таки на добре борба. В радї міста в Чікаго поставлено внесенє, щоби на 600 кроків довкола кождої школи не вільно було продавати анї папіросів, анї паперців, анї тютюну. Крім того, кождий, хоч би продав дїтем тютюн, буде остро караний. (Отсе може би у нас здало ся). Ще острійший заказ видано в Оклагома. Кожда особа, фірма або товариство, коли би спроваджували, продавали або передавали комусь другому тютюн і папери або тютюн до жутя, мають бути остро карані. Крім родителїв і опікунів не сьміє нїхто дїтем низше 15 лїт давати тютюн, паперці або й тютюн до жутя. За продаванє папіросів, тютюну і паперців визначує ся кара не менша 240 а не більша 960 корон.

— Нововідкрита рукопись. В однім з монастирів північної Італії, на границі Тироля, відкрито цїкаву рукопись перґамінову, в якій містять ся молитви, псальми і молебні з IX. віка і також церковний календар з дописаними іменами померших, за котрих належало молити ся при богослуженях. Межи записаними находять ся імена Поляків, Чехів, Мадярів і Русинів. — О скільки доси дало ся провірити, то ся рукопись в 900 році була в Тревилї, опісля перейшла на власність Езона Гереферіда в Льотарингії, а з дочкою его, Рикою, дістала ся до Польщі. Дочка Мешка I. і Рики вийшла замуж за князя Ізяслава київского, а з нею дістала ся рукопись на Русь, де дорисовано на нїй нові ілюстрациї. Пізнїйше рукопись була вдасностию Ярополка, сина Ізяслава, а по его смерти вернула знова до Польщі, може бути зі Здиславою, першою женою Болеслава III. На кождий случай друга жена Болеслава III. Саломея, дочка ґрафа Берґа, мала сю рукопись, і коло 1140. року подаровала еї монахам в Увіфальтокс.

Рукопись — як згадано — писана на перґамінї і прикрашена численними рисунками в двох родах. Давнїйші належать до ірландского типа, а пізнїйші, вставлені в рукопись, коли она була на Руси. Послїдні мають чисто візантийский характер і мають підписи грецькі або славянські. Між иньшими дуже гарно представлене ся рисунок: „св. Петро" з ключами в руцї, а при нїм стоїть — як свідчить руский підпис — Ярополк з женою, а в ногах св. Петра — матїр Ярополка, дочка Рикси і Мешка I.

— Огляд XIX-ого столїтя. Одна американьска ґазета подала під заголовком: „19-те столїте в лупинцї з оріха" слїдуючий огляд: Се столїте дістало від свого попередника коня, а лишає новому столїтю льокомотиву, колесницю і самоїзд. Оно застало гусяче перо, а лишає машину до писаня; застало косу, а лишає машину до кошеня; застало ручну прасу до друкованя, а лишає машину ротациїну; застало мальованє на полотнї, лишає фотоґрафію. Застало ручне ткацтво, а лишає механічну прядїльню та механічне ткацтво. Застало порох, лишає страшенні матераї вибухові, застало кріси, лишає скорострільне оружие. Застало лоївку, а лишає електричне сьвітло. Застало ґальванічний стови, а лишає дінамо. Застало вітрилові кораблї, а лишає пароходи і підводні судна; застало простий телеґраф, а лишає телеґрафованє без дрота. Застало звичайне сьвітло, а лишає проміне „X".

— Против великих букв. Нїмцї забирають ся щораз енерґічнїйше до зміни своєї правописи в тім напрямі, щоби улекшити науку писаня і читаня. — В нїмецких часописях підносять тепер гадку, щоби покасувати також і великі букви, котрі безперечно суть зовсім непотрібні. Длячого н. пр. треба в нїмецкім

писати іменники конче великими буквами? Атже і другі народи мають так само іменники в своїх мовах, а мимо того не пишуть їх великими буквами і сьвіт ще через то не валить ся. Нїмецкі ґазети звертають увагу ще й на то, що великі букви суть значною перешкодою в скорім писаню на машинах до писаня, як би ті букви викинути, то можна би майже в двоє так скоро писати.

— Против „petit-y“. В північній Америцї має вийти закон, яким буде заборонено печатати що небудь дрібним друком т. зв. петітом. Причину сего має бути загальне ослабленє очий, ствердженє урядово лїкарями.

— Пїяки межи зьвірятами. Ствердженим фактом є, що серед зьвірят, особливо висших родів, є алькоголїки. У Франциї повстав навіть проект полученя товариства опіки над зьвірятами з союзом антиалькоголїстів, щоби зьвірята охороняти від шкідного налогу пїяньства. Се було би тим потрібнїйше, що чим більше зьвірята стикають ся з цивілїзациєю, тим частїйше проявляє ся у них сей налїг. Анґлїєць Вальс, який посьвятив окрему брошуру алькоголїзмови у зьвірят, виказує навіть обаву, що як так дальше піде, найкращі окази зьвірят зведуть ся. Після єго обсервациї і дослїдів, слонї, медведї, конї, пси та инъші, висші зьвірята мають взагалї інстинктовний нахил до трунковости. Медведї і малпи трублять пиво як нїмецкі бурши, а до горівки меньше їх тягне. Властителї менажерий і сторожі в зоольоґічних огородах знають добре, що слонї стараються ся при кождій нагодї, ликнути алькоголю. Між слонями є й такі, що удають хорих, аби викликати у людий милосердє і дістати від них келїшок горівки яко лїкарство. Мурини знають, що малпи люблять пити всякі алькоголї, і використують сей налїг на свій хосен. Мурин ставить під лїсом бочку пива, а коли се замітять малпи, злазять ся цїлими чередами до бочки і пють до бетями, так, що вкінци спяті не могуть відріжнити мурина від малпи. Тодї мурин бере одну малпу за ногу і веде до села, а за нею всї инъші малпи беруть ся за ноги і машерують за мурином до села. Не меньше радо уживають ся папугаї в клїтках, а що уживий папугай є съмішний і забавний, то люди дають сим птахам нарочно вина або горівки, а навіть опію. Найбільшими пїяками між зьвірятами є переважно самцї. Самицї мало котрі запивають ся. Природописцї робили численні досьвіди на сім полю і пересьвідчили ся, що так є дїйсно. Навіть деякі мотилї стають алькоголїками, і радо летять до вина і горівки. Також ковї в новойорских броварах запивають ся і гинуть на delirium tremens. Наслїдком надмірного уживання алькоголїв зьвірята дегенерують ся, а дегенарация наступає вже в другім поколїню.

Запросини до передплати на місячник „Літ.-Науковий Вістник“.

В році 1902 Літературно-Науковий Вістник буде виходити в тім самім форматї і обемі, як і доси, не зміняючи ані своїх провідних думок, ані розкладу матеріялів.

Провідні думки, якими кермує ся редакция, можна висловити коротко так: не признаючись ні до якої літературної школи, ні до якої політичної партиї, ні до якої секти і заховуючи собі всюди право незалежної критичної думки та свобідної дискусиї, шанувати індівідуальність авторів, цїнити талант, де і в якій мірі він би не появляв ся, піддержувати попереч усего оригінальну літературну і наукову продукцию на українъско-рускій мові, та при тім по змозї знайомити громаду чи то в перекладах, чи в критичних та історико-літературних розвідках з видатнїйшими появами чужих літератур.

Брутальний удар, який спіткав редакцию в маю 1901 р. — маємо на думцї заборону нашого видання в Росиї — причинив значний фінансовий ущерб

стороні журнала. Через те, щоб не доводити Наукове Тов. ім. Шевченка до надмірних дефіцитів, редакция буде змушена в будущім році поробити деякі обмеженя і ощадности, які одначе, надіємось, не вийдуть на шкоду якости нашого видання. Навпаки, не потребуючи так як доси оглядатись на російску цензуру, ми будемо могли не в однім висловлювати свою думку свобіднійше, ніж се могли чинити доси.

За чотири роки свойого істнованя Літературно-Наук. Вістник здужав виробити собі признане і прихильність навіть у кругах, що доси не звертали уваги на наше письменство. Він зробив ся дійсним центральним орґаном украінськой літератури. Всї виднійші українські письменники нашої доби належать до його співробітників, а богато з тих, на кого нинї українська література глядить як на надійних піонерів будущини, на картках Л.-Н. Вістника ставляли свої перші кроки. Дотеперішні 4 річники (16 томів, кождий по 36 аркушів друку, отже разом 578 арк. др.) подали загалом около 345 оріґінальних, а 210 перекладних белетристичних, 180 наукових, критичних і історико-літературних розвідок і творів, та безлїч дрібних замітох, між якими инодї були цїнні розвідки, полеміки і т. п.

На жаль, участь публїки не зовсім допису. Правда, на своїх постійних абонентів наше видане не може жалувати ся; вони платять точно. Так само не можна жалувати ся й на читачів: їх має Л. Н. Вістник певно бодай у десятеро більше, ніж абонентів. Але число абонентів мале, за мале, щоб не то що думати про якесь розширене та улїпшене видання, але за мале навіть, щоб без значних жертв удержати його хоч би лиш на дотеперішній висотї. Заборона російского уряду, вимірена очевидно на цїлковите зруйноване нашого журнала, якого саме істноване від самого початку коле в очи всїх обрусителїв по той і по сей бік Збруча, — ся заборона вкладає на галицко-руску громаду моральний обовязок показати, що такими пястуковими арґументами не вбє ся живого слова і не розвяже ся українського питаня. От тим то відзиваємось до всїх щирих Русинів-Українців, кому лежить на серцї розвій нашого слова, нашої думки, нашої духовної сили:

Запомагайте Літературно-Науковий Вістник!

Пренумеруйте его!

Заохочуйте иньших до пренумерати!

В р. 1902 будуть поміщені в нашім журналї крім иньших поменших творів деякі більші. Зараз у перших н-рах появить ся простора повість Ольги Кобилянської „Земля“, де талановата авторка вступає на новий шлях подаючи широкий малюнок селяньского житя, надиханий сердечним лїризмом. Для Л. Н. Вістника виготовлює простору повість В. Стефаник; надто мають ся в редакційній теці твори Л. Яновскій, В. Чайченка, ширша повість В. Лаврівского, оповіданя Ю. Кміта і многих иньших галицких і російских Українців. У науковій части з першою книжкою почне ся друк розвідки Ів. Франка „Самостійна Україна в европейскій публїцистицї кінця XIX віку“, Єфремова „Національне питане в Норвеґії“, ряд критичних розвідок про наших молодших і старших письменників, а під спільним заголовком „Уваги на сучасні теми“ підуть що нумеру поменші розвідки, полемічні та критичні уваги про все те, чим займає ся в даній хвилї наша суспільність. До співудїлу в тій рубрицї редакция запрошує всїх, кого цїкавлять справи нашого національного житя.

Редакция зі свого боку не пожалїє працї й заходу і сповнить свій обовязок сумлїнно. Чи почує ся до того обовязку наша ширша громада?

В її руках лежить тепер будущина нашого видання.

Літературно-Науковий Вістник видає Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. Виходить 1 дня кождого місяця с. ст. книжками коло 12 аркушів великої вісїмки. За редакцию відповідає Володимир Гнатюк.

Передплата, платна у Львові, виносить: В Австрії з пересилкою: на чверть року 5 корон (на першу чверть року передплата не приймає ся); на пів року 10 корон; на цїлий рік 16 корон. — Поодинокі книжки 2 кор.

Адрес редакциї і адміністрациї: Львів, улиця Чарнецкого ч. 26. — Число телефону 624.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„ТОВАРИШ“

ілюстрований календар на 1902 р.

Вже вийшов з друку „Товариш“, богато ілюстрований календар на 1902 рік.

Товариш — се перша в тім роді книжка взагалї в нашім краю.

Товариш містить в собі 24 карт зьвіздистого неба (по дві на кождий місяць) і богато ілюстрацій, прим. з війни бурської, хіньскої, портрети визначнїйших людий і т. пп.

Товариш подає раду, як вибирати собі звання і як радити собі в рїжних хвилях і потребах житя.

Товариш важний і потрібний для всїх, а приступний для кождого, хто лише умів читати.

Хто собі купить „Товарища“, буде знати то, що на небі і то, що на земли.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати „Календар в руцї“ і знати, як робить ся календар.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати справдї товарища, котрий стане ёму в пригодї в неодній хвилї житя.

Хто собі купить „Товарища“, буде мати книжку, котра придасть ся ёму не лиш на один рік, але й на цїле житє.

Хто хоче пересьвідчити ся, що то все правда, що тут написано, нехай купить собі „Товарища“, а певно не пожалує. — Цїна 1 К. без пересилки почтової; з пересилкою о 10 сотиків більше. — Замовляти у Сеня Ґорука у Львові, пл. Домбровского, ч. 1.

„ТОВАРИШ“ ілюстрований календар на 1902 рік.

„Товариш“ ілюстрований календар на 1902 рік.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Ч. 24. Львів, 20. грудня 1901. Р. XIII.

Передплата: на пів року 1 зр. 60 кр., на цілий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРҐАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАҐОҐІЧНОГО.

Редакция ул. Собіщини ч. 7. Адміністрация ул. Софії ч. 9. а.

Неопечатані реклямації безплатні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кождого місяця.

Від Видавництва.

З сим числом кінчить Руске Товариство педаґоґічне XIII. річник свого видавництва „Учитель“. З тої нагоди взиває видїл усїх довжників, щоби поспішили з вирівнанєм залеглих передплат за „Учителя“. Рахунки сего видавництва вказують, що між передплатниками за минувші роки залягає ще недоплата звиж 500 кор. Таке неточне надсилане передплати підриває значно фонди товариства, узбирані із вкладок членів і з продажи иньших видавництв, через що спиняє правильне видавництво книжочок для дїтий і пр.

Тож коли Руске Товариство педаґоґічне має вдоволити бажаню загалу, — мусять перш усього доконати своєї повинности ті з загалу, що приймають на себе з'обовязаня передплачувати „Учителя“ — отже вирівнати довги за передплату.

В слїдуючім роцї буде „Учитель“ виходити під тими самими условинами, що й доси. Перше число розішлесь усїм сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівнали усї довги і відновлять передплату.

Рівночасно просить видїл всїх дотеперішних передплатників, щоби приняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знакомих, місцеві Ради шкільні, Читальні і пр. до передплати „Учителя“, через що могло-би вже в слїдуючім роцї зрости число передплатників у двоє, а ідучи тою дорогою не було-би у нас невдовзї руской школи без „Учителя“, який зміг-би тодї виходити в більшім обємі і частїйше як дотепер. Стреміти до того — се обовязок кождого Русина!

Вкінци просить видїл всїх своїх Членів, щоби вирівнали залеглі членьскі вкладки, а надто приєднували для Товариства як найбільше нових членів, якими, з огляду на цїли Руского Товариства педаґоґічного — повинні бути усї письменні Русини!

НАША МОВА.*)

Ми в звичайній бесїдї називаємо нашу мову рускою, учені називають єї українсько-рускою або малорускою. Називають так тому, аби відріжнити нашу мову від московскоїї, якої по ученому називають також велико-рускою, та від біло-рускої. Називають же українською тому, що найбільша частина наших земель називає ся Україною.

Кілько народу бесїдує нашою українсько-рускою мовою?

Сею нашою рускою, говорячи по ученому, українсько-рускою мовою бесїдує до трийцять мілїонів народу.

Небогато з тих девять соток мов, що є на сьвітї, може похвалити ся так великим числом бесїдуючих. Порівнавши же се число з иньшими, які припадають на мови народів европейских, виходить, що наша українсько-руска мова є з огляду на число бесїдуючих нею з ряду семою між европейскими мовами, між славяньскими другою.

Образово то так виглядає:

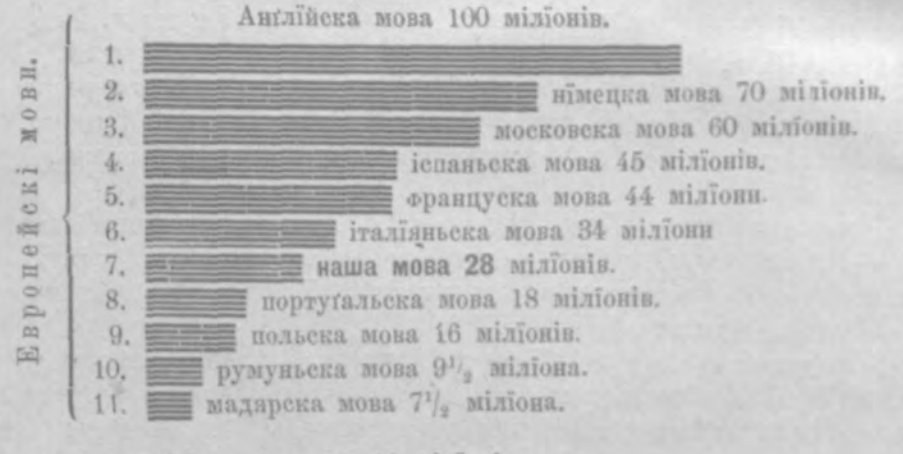

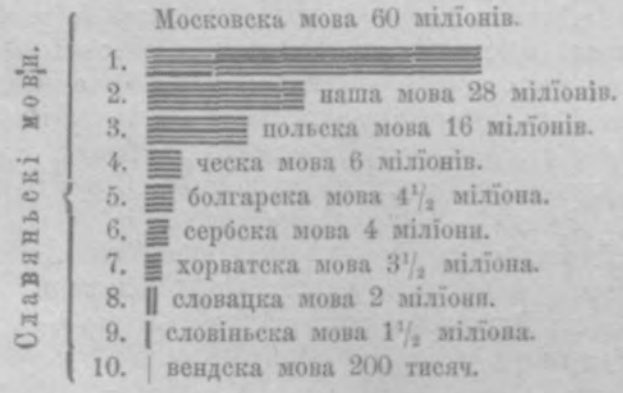

*) З Календаря „Місіонаря“ на 1902 рік.

Що до краси яка є наша українъско-руска мова?

Не кожда мова однаково красна. Одною говориш, то так, як по грудї йти, викручуй язиком, затискай зуби, шипи, або розтворяй губу як ті ворота: а иньшою, то словечко за словом так плине ти, як та водиця по тихеньку, здає ся, ні уст не потребуєш розтвирати, ні язиком не крутиш, ні не сикаєш як гаде, тай не змучиш ні себе, ні другого, що слухає тебе. Слухаєш одної, то аж уха болять, тілько там сикотїня, гаркотїня, говканя, ковиканя: а иньшої слухаєш, й не можеш наслухати ся ёї, так якось миленько западає тобі до уха та серця, що немов та пісонька соловейкова у маю, немов вітрець тихий-тихесенький колише до дрімки, так она тебе розважає, голубить.

Наша українъско-руска мова з огляду на красу належить до найкрасших. Учені язикослови порівнуючи нашу українъско-руску мову з мовами европейскими, признають нашій мові між всїми европейскими мовами друге місце з ряду що-до мельодийности та милозвучности (перша занимає італїяньска), між славяньскими же що-до краси взагалї місце найперше.

Отже ні одна мова в Европі, кромі італїяньскої, не є така милозвучна, як наша українъско-руска. Ні нїмецка, ні польска, ні московска (великоруска), ні волоска, ні мадярска, ні навіть іспаньска та французка не дорівнають.

І дїйсно, сам чоловік не потрібує бути і язикословом, аби вслухавши ся в ріжні бесїди, зараз не запримітив, що по нашому говорить ся якось так легенько, здавсь уст не потрібуєш отвирати, а нпр. по московски зачни от хоч би ось те зі стр. 95: „Ібо так Бог вазлюбіл мір“, то зараз при тім „вазлюбіл“ мусиш губу роззявити від уха до уха, так само при „атдал“, „паґіб“, коли тимчасом по нашому скажу легенько замість вазлюбіл — полюбив, зам. атдал — віддав, зам. паґіб — погиб.

Кождий і неученний признає, що по нашому якось лекше і милїйше та красше плине слово по слові і полюбив і віддав і погиб. У нас навіть ні одиńського слова нема, що зачинало би ся від „ваз“, або від „ат“, або „паґ“ і так далї.

Взагалї в нашій мові того „а“, при котрім губу треба отворити від уха до уха, дуже маленько. Того „а“ зі славяньских язиків найбільше мають Москалї; у них навіть кожде „о“, що не має наголосу, вимовляє ся як „а“.

У нас натомість є дуже много тоненького „і“; при котрім майже не треба губи отворяти, а тілько уста зложити. Як у московскій мові повиїсенько того широкого „а“, що так, можна би сказати, поганить мову, так у нас те тонке „і“, що надає милозвучности нашій українъско-рускій мові, навіть в таких разах є, де его не мають иньші славяньскі мови. І так всюда, де є в церковнім „ѣ“, то ми маємо „і“ або „ї“, „йі“ а всї иньші Славяни мають „е“ або „йе“ або „йа“. Кождий признає, що при „і“ меньше губу отвираю, як при „е“ або „а“, а заразом, що красше, милїйше звучить слово вимовлене з „і“ як з „е“, або „а“. Нпр. возьмім з того стиха св. Письма, то там є по церк. „вѣчный“, моск. вѣчний пише ся, а читає ся вечний, польск. wieczny, ческ. вечні, словац. вечні, сербс. вечни, хорв. вечні, словін. вечно, болгар. вечен, венд. вечне, а лишень наше укр.руск. вічне. Або церк. „місто“, читай место, польск. miasto, і т. д. а у нас місто.

Дальше у нас коли „о“, або „е“ стане між двома співзвуками, то переходить для красшої вимови також в „і“, у иньших Славян або лишає ся, або переходить в „у“, „ó“. Нпр. наше біб, як легенько вимовляє ся, а вже иньші Славяни так легенько по свому не скажуть, бо одні кажуть боб, а другі bób; чи скажу боб, чи bób, то вже труднїйша вимова і не така мила для уха, як наша біб. Так само наше кінь, як легко вимовляє ся, а у иньших Славян: конь, kóń як твердо, наше бір а у иньших Славян бор, bór; волъ, wół, наше віл; польске lód, московске ледъ (читає ся льот), наше лїд і т. д.

Чи не лекша і мильша наша вимова?

Наша мова є ще тим милозвучнїйша, як иньші славяньскі, що у нас нїколи в однім складї не сходить ся по три співзвули, а є лишень що найбільше два, а дуже часто один співзвук з самозвуком. Возьмім нпр. таке ческе слово — prst (палець), або srb: якже то треба язиком крутити, аби єго вимовити; возьмім польске нпр. chrząszcz, trzcina, wrzeciono, przedsięwzięcie: як тут при вимові губою треба робити. В нашій мові того нема нпр. ті самі слова, як далеко лекше вимовить ся: палець, Серб, хрущ, тростина, веретено, підприємство.

У нас для лекшої та красшої вимови є ще так званий повноголос, чого в иньших славяньских мовах нема. Нпр. ческе breh, польске brzeg, у нас повним голосом каже ся — беріг, ческе hlas, польске głos, а наше повно — голос; hlawa, głowa — голова і т. д.

І ще много знамен красоти нашої мови дало би ся привести, та годї всьо виписувати. Але вже й з того видно, що наша українъско-руска мова є зі всїх славяньских найкраща.

Чи наша українъско-руска мова є богата?

Мови є убогі та богаті. Убога є та, що має маленько слів, що не має навіть тілько слів, аби назвати по свому кожду річ. От н. пр. возьмім мову волоску (румуньску), то там на найзвичайнїйші річи нема часто свого слова. На таку звичайну річ, як гній, нема слова, а зробили з нашого гній, гуноюл, гноїти — а гуноя; голуб у них — холуб-ул; наше добиток у них — добиток-ул; наше позволити у них — позволи; пивниця, а у них пивниц і т. д.

Так щось подібного є і у Мадярів. І у них повнїсько славяньских слів, бо своїх не мають. Є такі убогі мови, що мають не більше як кілька тисячок слів.

Наша українъско-руска мова не потребує під сим зглядом встидати ся, бо не тілько що має на кожду річ свої власні слова, але належить до найбогатших мов.

В словарі покійного Евгена Желехівского є списаних щось над шість-десять сїм тисяч слів. Не маленько се, але то ще не всї слова, які є у нас — то дуже а дуже маленько з того богацтва, яке наша українъско руска мова посїдає.

Богатою є що й та мова, що кромі богацтва слів, має богацтво в формах, то є богацтво в способах зміни та відміни слів. От на пр. возьмім таке слово великий — кілько з него ріжних змін в нашій мові. Великий, величезний, величенний, невеличкий, величенький, величкий, величиний, величність, велич, величавий, величавість, величайко, величайний, величати, величе, вели-

чество, величина, величний, величність, дальше великан, великанський і т. д. В московскім н. пр. на те всьо є лиш кілька слів, а в польскім — два: wielki і wielkość.

Або така форма, як: Мені повеселїшало на серцї. Не найдеш єї в иньшій мові; ні по нїмецки, ні по польски, ні по московски не скажеш того одним словом, треба хоч два: mnie zrobiło się weselej. Так само слова стрімголов, наввипередки, навздогін; далї на пр. потемно trochę ciemno, поперерозколювати і т. п. у нас одно слово, а в иньших мовах треба й кілька, щоб те само виразити. То також богацтво.

Або слова здрібнїлі таких нїгде не найде ся. На пр.: малий, маленький, малененький, малесенький, малюненький, малюсенький, манюсенький, маліський, малїсенький, малїненький, маленечкий, маленесенький, маленюсенький, мацїпкий, мацїцький, мацюписький, мацюсенький, мацюпенький, мацюнесенький, мацюпесенький, мацюненїчкий, мацюпесенїчкий і т. д. Далї на пр. робитоньки, спатоньки, заразїсїнько, всюдїсенько і т. п. Того не найде ся в якій иньшій мові, а то саме також належить до богацтва нашої мови.

Кілько тут ріжних форм!

От і сим богата наша украïньско-руска мова.

У відповідь п. Г....

Моя оцїнка книжки „Наука наглядна“, поміщена в 18. ч. „Учителя“, діждалась деяких пояснень і річевого спростованя. П. Гавришук перейшов крок в крок за моїми замітками, наміряючи спростувати їх річево, себ то виказати їх нестійність.

Зараз на початку своєї „Відповіди“ твердить п. Г., що я перезрів дві замітки в дотичнім підручнику і тому поставив закид немов ц. автор робить за много уступок малюнкам. П. Г. наводить для мене ще раз обидві ті замітки; ось они: „За помочию наглядних вправ для вправи змислів і мови має ся впорядкувати й збільшити умовий скарб дїтий. — *Дїтям подати-б нові поняття й таким способом розширити круг їхнього знаня, та збогатити їхнїй умовий засіб*“. — Ті два реченя може так добре віднести до предметів дїйстних, як моделїв так і образів і она в користь п. Г. нїчого не каже; в другім реченю годї дошукати ся хотьби натяку о тім, чи лїпше послугувати ся при наглядній науцї реальними предметами чи образками.

Зі столом вийшло непорозуміне. Я звертаю увагу, що при науцї (в 1. або 2. тижни) вистарчить описати шкільний стіл, а ц. автор каже на те: ученик не мав би правдивого воображеня „стіл“, а буде его мати аж тогди, коли в его памяти сполучені з сим предметом ще й отсї поняття: деревляний, грапчастий, круглий, желїзний, камінний, на одній, двох, трох, чотирох ногах і так далї.

Воображенє се образ, який лишає ся в душі по усуненю змислового предмета, отже можна мати воображенє лиш певного стола, такої шафи чи комнати, а знаєм з досьвіду, що воображенє якої небудь річи осягнути легко, треба лиш єї добре оглянути, діткнути ся, покушати, єсли се можливе, — опісля пригадувати собі, неначе малювати єї образ в душі. Сей нематеріяльний образ викликаний в душі зове ся воображенєм. Коли назбирає ся

більше вибражінь однородних, вяжуть ся они в той спосіб, що случайні признаки затирають ся, а лишають ся тілько істенні. Той процес вимагав однак сьвідомого мисленя і льоґічних заключень і на підставі него дійти можна до понять, с. є. совокупні істенних знамен. Але се справа не легка, нам трудно позбутись зовсім знамен случайних, тому понять, річ стисло взявши, маємо мало, за те більше повстає в нашім умі щось посереднього між понятем і вибражінем, звуть се загальним образом*), він есть домінуючою появою у дїтий і людий необразованих, а есть то, що так скажу, шематичний образ якогось предмету, на котрім видимо попри істенні також случайні знамена. Коли хтось мовить: кінь, печ..., то в нас повстають при тих словах зариси тих предметів невикінчені в подробицях, але при тім зближені до всїх нами видженых коний, печий... Зі сказаного видно, що п. Г. мовить декуди про вибражіне, де-б повинно стояти: загальний образ.

В своїм підручнику на стор. 9., отже в першім місяци науки шк., зачинає ш. автор розговор наперед о домі яко цілости, а доперва описля приступає до опису складових частий. На мою замітку, що в тім раї треба науку зачинати від річий близших, від комнати, заявляє: „Коли ж поступаємо по закону природи, то перше мусимо обговорити виїшні части якогось предмету, а потім аж розбираємо і обговорюємо его внутрішні части, тому в моїм підручнику слїдує перше опис виїшних частий дому, а потім аж внутрішних“.

Шановний Автор оборонює ся словами: „Поступаємо по закону природи“. Який се закон, як він звучить, чи мовить се, чого ш. Автор хоче, — про се незнаємо.

„З шерсти не роблять ани смичків, а слова: склїплює, шпуги на шрубах, помячити ся, то незрозумілі провінціоналїзма“. „Я тому не винен — відповідає п. Г. — що в Галичині виробляють сї предмети з волосїня, бо на Буковині з кіньскої шерсти, а кому незрозумілі повисші слова, нехай загляне до словаря Желехівского або якого иньшого“.

Беру словар Желехівского і находжу: шерсть — Thierhaare, Flocken; волосїне — Pferdehbare von der Mähne und dem Schweife; шпуга — Querband zur Verbingung von Brettern (у п. Г. они мають означати мабуть шрубстак); а склїплює і помячити ся таки нема.

Не каже ся: хто стереже дім? (пес), — хто се шкрабає? (миш), — хто тягне віз? (кінь), — але що стереже дому? — що се шкрабає? — що тягне віз?

П. Г. цитує хибно мої слова і то в мою некористь.

На ст. 285 верш 17 я написав:

Наколи дїтвора не видїла справдїшної армати чи корабля, то образ не навчить нїчого, або страта часу і сил буде до успіху непропорционально велика.

На ст. 348 в. 20 п. Г. цитує:

„...то й образ не навчить нїчого, а страта часу і сил буде...“

верш 37. Отже заглянути-б лише глубше і докладнїйше в дїточу душу, а тогдї дамо собі раду і не настрашимось, що образ не навчить нїчого.

*) Гл. „Учитель“ 1880. стор. 139 і слід.

При своїм висказї обстаю ще й тепер. Коли схочу 7 чи 8-лїтвій дитинї лиш на підставі образка пояснити, що то армата чи корабель, то 1) або дїти нїчого не навчать ся, або 2) дїтвора скористає, однак страта часу і сил (дїтий і учителя) буде до тої користи непропорционально велика, а по купецки се сказавши: не виплатить ся шкірка за виправу.

Як. Миколаєвич.

З поля нашого шкільного письменьства.

Подав: *проф. Василь Білецкий.*

IV.

(Конець).

II. Перекладач не міг собі порадити з іменами міст і островів. Так можна найти в єго переводї всячину, як: В Карнак (= 7 відм.), в Напата (= 7. відм.), з Напата (= 2. відм.), бій під Ісус (128), бій під Ісом (278), під Тапсом, під Тапсус (= 6. відм.), над рікою Галїсом, з Дельос, з Тазос, з Лєзбос, в Самос (= 7. відм.), на Самі, під Самом, на Дельос (= 7. відм.), до Арґос, в Арґос (= 7 відм.), маленького Дельос, під Галїяртос (= 6. відм.), ріки Евроту і ріки Евротас (обі форми на ст. 55!), в Орхомені, під Орхоменос (= 6. відм.). Такі імена або треба було відмінявати, або лишити невідмінними, але поставити перед ними в відповіднім відмінку слово „місто“ або „остров“.

Перекладач не відміняв послїдовно таких слів, як: теперішнїй, нинїшнїй, останнїй і т. д.

Раз відміняє їх після взірця „лисїй“, раз після „добрий“, а то в 1. і 2. відм. ч. один. і в 1. відм. ч. мн. після „лисїй“, а в 6. відм. ч. один. і в 2. і 6. відм. ч. мн. після „добрий“. Приміри тої непослїдовности можна найти майже на кождій сторонї книжки. Чи можна ї особливо в шкільнім підручнику виправдати?

II. Перекладач не поступав послїдовно з прикметниками і іменниками на: сний (стний), сник (стник).

Пише отже: дїйсний, радїсний, ненависний, намїсник: але местник, самовластний, пристрастний. Пише корисний і користний. Після шкільної правописи має в усїх таких словах „т“ відпадати. Наукове Товариство ім. Шевченка задержує „т“ в сих словах.

II. Перекладач не звертав достаточної уваги на усуване розяїву і звучність язика.

Разить ось-таке наступство слів: жерцї-ж, більш завзятї, союз з цїлию, гімнїчними-ж звали, сучасно-ж, Картаґінцї-ж, остання-ж центурия, найвисшою-ж цїлию, меньш більш двайцять, передовсїм з бувших, здобувши-ж, найбільш вплинови, вспів спинити, найбільш змалїла, з зростом, коли-ж з приказу.

Співзвук „в“ не заміняв на „у“ в богато місцях, в котрих належало-б змінити, приміром:

На ст. 52. небавом втратили.
„ „ 57. разом в спільних.
„ „ 111. часть втратив.
„ „ 112. війшов в зносини.
„ „ 120. обичаїв в Греції.
„ „ 124. докладав всїх.
„ „ 178. Ганїбаль, втїкши.
„ „ 180. на старість вчив ся.
„ „ 205. в справдешню.
„ „ 206. однак вспів.
„ „ 211. участників в проскрипціях.
„ „ 217. Секст вспів скрити ся.
„ „ 232. також втратив.
„ „ 258. по... лїтах вспів.

Непослїдовно уживав великих букв.

Так пише: „перский залив“ (ст. 3.) і „Перский з.“ (ст. 34); „Горішнїй Єгипет“ (ст. 6. і 10.) і „горішній Єг.“ (ст. 9); на ст. 3.: Чорне море звали гостинним морем, Йоньский залив горішним морем, Тиреньске м. — долїшним м., а на ст. 138: (море) Тіреньске або Долїшне; „мойсеєве“ (ст. 21.) „мойсеєвого“ (134. ст.) і „Мойсеєве“ (ст. 22), „олександрового“ (ст. 130., 132., 133.) і „Олександрового“ (ст. 135. 2 рази).

Раз пише малою буквою, раз великою слова: гельоти, „народні збори“, „велика рада“ і слова „схід“ і „захід“, уживані в значіню „Orient“, „Occident“. (Прим. 4. ст. в 12. р. з гори: „Істория старинного Сходу“ і „Істория стар. сходу“, в 15. р. з г. і passim). Слова „океан“ і „маї“ пише великими буквами без потреби.

Не хотячи ще більше забирати місця в „Учителю“, не можу обговорити стилю переводу нашого підручника; поговорю про него в доповненю до сеї рецензиї, яку видам окремою відбиткою.

Всячина.

— Підморскі телеґрафи. „Journal telegrafique“ подає виказ всїх тепер істнуючих підморських каблїв, так державних як приватних. Всесьвітна сїть каблїв складає ся з 1.750 каблїв о загальній довготї 354,547 555 кільометрів, або 190 мілїонів 296.441 морских миль. З сего є державних каблїв 1 380 о довготї 39 мілїонів 851.386 км. а решта каблїв належить до 30 приватних товариств. З поодиноких держав в Европі перше місце що-до числа державних каблїв займає Франция з 9 334.311 км., дальше йдуть: Нїмеччина 4,882.277 км., Анґлїя 3,828.067 км., Іспанїя 3 228.718 км., Італїя 1,964.319 км. і Норвеґія 1.006 985 км. В иньших частях сьвіта на першім місци стоїть Японїя з 3,745.136 км., Індия анґлїйска 3,305.637 км., Індия голяндска 1,657.047 км. і Конхіна з Тонкіном 1,432.982 км. — З приватних товариств найдовшу сїть каблїв має Eastern Telegraph C-o 70,037.244 км. потім Eastern Extension Australasia and China Telegraph C-o 33,674.134 км. і иньші.

— Найбільша армата на сьвітї знаходить ся в кріпостях, що боронять приступу від моря до найбільшого американьского міста Ню-Йорку. Ся армата має 15 метрів довжини а 1 метер і 68 центиметрів грубости на проріз. — Куля до сеї армати важить 800 кільоґрамів а довга на зріст рослого чоловіка. Найдальше несе та армата на 32 кільометрів далеко а в гору на 9 тисяч метрів, себ-то вище від найбільших гір на сьвітї.

— Нові винаходи. З Москви доносять про новий винахід др-а Данилевского, металїзована тканин. Тканини чи зьвірячі, чи ростинні, — металїзовані его методом, мають богато прикмет, яких не має жадна до тепер уживана ткань. Так прим. металїзована скіра або полотно мати-муть незвичайну відпорну силу при тертю, причім зовсїм не тратять на гнучкости. — Підошви, трансмісийні пояси, мішки, занавіси стануть тепер невимовно трівкими. Металїзоване дерево дає в різьбярстві та столярстві прямо чудові ефекти. При тім видатки металїзования є дуже малі; і так прим. металїзована підошва коштувати-ме найвище о 10 копійок більше. — Першу фабрику того рода отвирає др. Данилевский в Петербурзї. Винахід сей докладно перестудіовано в технольоґічних інститутах в Харкові і Петербурзї. На початку фабрика вирабляти-ме тілько 100.000 пар підошов річно і зуживати-ме на ту ціль 500 пудів міди. Цілий той запас піде на потреби війска.

З Руского Товариства педаґоґічного.

На засїданю Видїлу дня 14. грудня 1901 порішено отсї важнїйші справи:

1. Ухвалено вислати петицию в справі дїловодства в народних школах з руским язиком викладовим в рускій мові.

2. Внести петицию за поліпшенем долї учителїв народних.

3. Внести меморандум до міністерства просьвіти в справі науки языка руского в ц. к. ґімназиї в Бродах.

4. Внести петицию о семинарию учительску женьску в Коломиї або Станиславові.

Від Видїлу.

Посмертна згадка.

† Ізидор Шараневич, доктор фільософії, ем. професор австрийскої істораї ц. к. університету у Львові, б. декан фільос. факультету, звичайний член ц. к. Академії Наук в Кракові, ц. к. консерватор для памятників штуки і історії східної Галичини, почетний доктор ц. рос. університету св. Володимира в Київі, відзначений папским крестом „Pro Ecclesia et Pontifice“, рицар ордену зелїзної корони III. класи, член товариства „Народний Дім“ і других руских товариств, бувший член Ради столич. міста Львова і пр., довголїтний Сенїор Ставропіґийского Інституту, уроджений в році 1829, упокоїв ся в Бозї дня 3. н. ст. грудня о 12 год. в ночи по довгій і тяжкій недузї, заосмотрений найсьв. Тайнами.

Похорон відбув ся в пятницю 6. грудня. О 10 год. рано перенесено тїло з дому при улици Рускій ч. 3. до парох. церкви Успенїя Пресв. Дїви, де відправлено заупокійну Літурґію і похоронний обряд, а о годинї пів по третої попол., слїдував вже тіла на цмінтар Личаківский.

Велику страту понесла Галицка Земля. Один з єї найвизначнїйших синів поник головою. Високі прикмети духа і серця були єго удїлом, зелїзна трудолюбність значила єго житєву стежку, а незвичайні способности поклали єму трівкий памятник в істориї розвою нашої науки. Та вінцем єго дїяльности було єго блзге, людяне серце, що не зважало на завзяте партийности, а всюди бажало сїяти добро, спомагати потребу, коїти рани, прощати урази...

Докладнїйших дат з обильного в плоди житя покійника годї нам подавати, зазначимо лише, що він полишив на науковім поли богато цїнних творів, прислужив ся незмірно для рускої археольогії збогаченєм Ставропігійского археольогічного музея розкопами курганів та могил східної Галичини, а вкінци як довголїтний Сенїор Ставропігійского Інституту заховував своїм вплівом єго галицко-руский характер.

Покійний полишив жену і дїти, які вже всї є на становисках. Мимо сего, що недуга тягнула ся довго і була безвихідною, вістка про кінчину покійника потрясла цїлою рускою громадою у Львові та певно і в цїлім краю не найде ся ні одного Русина, який не відчув би болїсно сю нову щербу в почетї наших видних патріотів бо і не найде ся такого, який не відав би про високі, довголїтні заслуги небіщика для галицко-рускаго народа!

Нехай сї слова будуть грудкою, яку іменем наших читачів з почестию і жалем кидаємо на домовину бл. п. Ізидора.

Вічная Єму память!

Календар „Місіонаря“

видане ОО. Василіян в Жовкві,

повинні мати:

I. Всї, що належать до Апостольства Молитви та Серця Ісусового, бо тілько в сїм Календарі є подано, коли перша неділя, перша пятниця, коли які відпусти для всїх, коли які відпусти для Ревнителїв і Ревнительок.

II. Всї, що належать до Братства Пресв. Тайни Евхар., бо тілько в сїм Календарі є подано на кождий місяць, коли є відпусти для членів Братства.

III. Всї, що належать до Братства Тверезости, бо тілько в сїм Календарі є подано, коли є відпусти для членів та членок Братства.

IV. Взагалї всї Христіяни, бо лишень в Календарі Місіонаря є докладно подано після рішеня Синода Львівского на кождий місяць з окрема:

1. коли і як належить постити,
2. коли вільно їсти з набілом та скоромно з мясом,
3. коли є загальницї,
4. коли є споминальниці за успш.

Того в нїякім иньшім рускім Календарі, або зовсїм нема, або нема так докладно подано на кождий місяць з окрема, як в сім календарі.

V. Всї господарі, бо ино в Календарі Місіонаря є подано:

1. Пригадки господарскі на кождий місяць, що робити: в стодолї, в стайнї, в хатї, в поли, в саду, в пасїцї, в городї і т. д.
2. є Схід і захід сонця і місяця, є веремя.
3. є Записна Карта на ріжні записки.
4. є Записник приходу і розходу.

5. є наука, як ходити коло гною.
6. є наука, як розводити садовину.
7. є Розваги для господаря.

Таких річей не знайде ся в жаднім Календарі.

VI. Всї господинї,

1. бо для них є подано, як без видатку і одного сотика прийти до лїків домашних,

2. є пригадки для господинь на кождий місяць, що робити в хатї, в городї,

3. є розваги, що варта як мати.

VII. Всї ремісники, молодцї, дївицї, навіть дїти, всї слуги, жовнїрі, всї — пани і непани знайдуть в сїм Календарі для себе науку та розривку, бо є ще в сїм календарі такі річи:

I. 1. Що ти варт, чоловіче?

2. По чім пізнати, що варт чоловік? — До того окремо на кождий місяць дванайцять розваг: Що я варт як господар, як чоловік жінцї, як батько дїтям, як громадянин, як сусїда, як дитина, як слуга, як господар слузї, як християнин, як воїн царства Христового?

II. 1. Да прийдеть царствіе Твоє, з образком. 2. До того, окремо на кождий місяць, дванайцять наук в повістках, кожда з образком: Чи знаєш Ісуса? — Війду до дому Твого. — Да будеть воля Твоя. — Де вдячність наша? — Не лишу вас сиротами. — Я шукаю душ ваших. — Добре нам тут бути. — Як вмирати? — В хрестї спасене. — Під Твою милість прибігаєм. — Марія, Мати наша. — Видющі не бачать Єго.

III. На кождий місяць короткі слова з св. Письма.
IV. Молитва християньскої родини, з образком на цїлу картку.
V. Мученица Юлїя, оповіданє на 13 карток з 7 образками.
VI. Голос дзвонів, оповіданє з 1 образком.
VII. Бог знає, як кого карати має, з образком.
VIII. Байка про захланність.
IX. Наше здоровлє, наука як хоронити здоровлє, з оповіданями.
X. Які рїжні мови є на сьвітї.
XI. Радости сьвіта а радости хрестоносця.
XII. Наша мова.
XIII. Наші найперші писателї, з двома образками.
XIV. Сїм рад для родичів.
XV. Наша домашня лїкарня, то є, як збирати цьвіти на лїки.
XVI. Сьвіжа кров на руках безпажників, з 3 образками.
XVII. Наше письмо та иньші славяньскі.
XVIII. Рїжні ради домашні.
XIX. Перегляд важнїйших випадків в 1901 р. з 7 образками.
XX. Купно і продаж.
XXI. Пануюча родина цїсарска.
XXII. Пануючі держав европейских.
XXIII. Съміховники, загадки буквові, числові, рахункові і т. д.
XXIV. Піснь любови з нотами, дуже красна.
XXV. Молитва до Пречистої — піснь.
XXVI. Ткаля — вірш о чуді Прч. Дїви Зарваницкої.

Всїх сторін 160, а образків около 45.

Отже се є Календар такий, якого у Русинів ще не було, а коштує так тано, як ще нї один руский так тано не коштував, бо ино 50 сотиків, з почтою 60 сот. Хто бере 10 дістане ще один, а на почту 72 сот.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП.

ВИДАНЯ РУСКОГО ТОВ. НЕДАҐОҐІЧНОГО

Образкові видання.

* 8 Звіринець . . . 20 сот.
* 9 Гостинець . . . 20 „
*10 Забавки . . . . 20 „
*11 Менажерия . . . 20 „
*17 Квіточка . . . . 40 „
*18 Віночок . . . . 40 „
*21 Забавки для дітий. 80 „
*22 Нашим дітям ч. I. 80 „
*23 „ „ ч. II. 80 „
*24 Діточі загадки ч. I. 60 „
*25 „ „ ч. II. 60 „
*26 Наші звірята . . 80 „
*34 Мала менажерия . 70 „
*35 Велика менажерия. 80 „
48 Ґете-Франко: Лис Микита (друге цілком змінене видання) опр. . . . 1 кор. 30 сот.
*58, 68 Казки народні Ч. 1 і 2 по 50 сот. разом опр. . . . 1 кор. 30 „
*60, 62, 69, 75, 76 Казки Андерсена Ч. 1, 2, 3, 4, 5 по 50 сот. разом опр. . . . 2 кор. 90 „
*63 Байки Бричаїнова 30 „
*64 Робінзон Чайченка 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*65 Мірон Пригоди Дон Кіхота (друге видання) 80 „ опр. . . . 1 кор. 10 „
*66 Байки братів Ірімів 50 „

Видання без образків.

* 1 **Молитвенник** народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот
2 **Др. Л. Кельнер.** Коротка історія педаґоґії . . 1 кор. 20 „
* 3 **Китиця желань** 2. розширене видання . . . . . 40 „
* 4, 5, 6 **Читанка** ч. I., III., IV. опр. по 40, без оправи по . 20 „
* 7 **Ів. Левицкий.** Попалась. Різдвяні сцени . . . . . 20 „
*12 **Вол. Шухевич.** Записки школяра. . . . . 40 „
*13 **Тарас Шевченка.** Кобзар для дітий . . . . . 40 „
14 **Гордієнко.** Картагинці і Римляни . . . . . 40 „
*15 **Юлій Верне.** Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50 „
16 **Др. Мих. Пачовский.** Замітки до науки руської мови . 60 „
19 „ „ „ Билини і думи . . . . . 20 „
26 **Др. Мандибур.** Оліґнія . . . . . 70 „
27 **Віра Лебедова.** Гостинець дітям . . . . . 50 „
*28 **Василь В-р** Джонатан Свіфт. Подорож Ґулівера до великанів . . . . . 50 „
*29 **Мальота.** Без родини 80 сот. опр. . . . . 1 кор. 10 „
*30 **А. Ґвоздінський.** Огород шкільний . . . . . 1 кор. 20 „
31 **Сальо.** Нешоє, учебник для III. класи гімназ. . . 1 кор. 30 „
32 **Kokurewicz Józef.** Podręcznik dla kancelaryi szkolnej 1 кор. — „
*33 **Л. К. Робінзон** неілюстрований. . . . . 20 „
37 **О. Нижанковский.** Батько і мати, двосаніє в фортепіяном 20 „
38 **Дніпрової Чайки.** Коза дерева . . . . . 1 кор. 60 „
39 **Мапа** етноґрафічна Руси-Украіни . . . . . 40 „
40 **Барановский** Правописъ до іспитів. . . . . 40 „
46 **Вол. Шухевич.** Від Бескида до Анд. . . . . 20 „
*47 **Ів. Франко.** Абу Казимові Капці . . . . . 40 „
50 **Остап Макарушка.** Короткий огляд руско-укр. письмен. 30 сот.
*54 **Тарас Шевченко.** Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в полотно . . . . . 3 кор. 10 „
59 **Ів Франко.** Коли ще звірі говорили, казки для дітий 80 сот. оправлений . . . . . 1 кор. 10 „
61 **Віра Лебедова.** Малі герої 50 сот. опр. . . . . 70 „
*67 **Ів. Сиілка.** На чужині 40 сот. опр. . . . . 54 „
70 **Стефан Пятка.** Дарунок для дітий 40 сот. опр. . . . 60 „
71 **Оповідання** для дітий 40 сот. опр. . . . . 54 „
72 **Мих. Коцюбинский** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
73 **Олекса Катренко.** Оповідання 40 сот. опр. . . . . 54 „
74 **Василь В-р.** Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр. . 64 „
77 **А. Крипский.** Перекладі 40 сот. опр. . . . . 54 „
78 **Картки** з історії Украіни-Руси . . . . . 40 „
79 **Д. Н. Мамина-Сибіряка.** Дитячі оповідання 30 сот. опр.. 44 „
80 **А. Пушкін.** Байки . . . . . 30 „
81 **Марко Вовчок,** оповідання І. часть 30 сот. опр. . . . 44 „
82 **Марта Борецка,** істор. оповід. 64 сот. опр. . . . . 80 „
83 **Ковалів Стефан.** На прічках, оповід. 30 сот. опр. . . 44 „
84 **Др. Мих. Пачовский.** Народні Думи з поясненями, I. ч. 64 сот. опр. . . . . 84 „
86 **Гр. Л. Толстой.** Казки 40 сот. опр. . . . . 54 „
87 **Поезии О. Кониського** 30 сот. опр. . . . . 44 „
88 **Покарана ложь.** Комедийка Кучальської 20 сот. опр. . . 34 „
89 **Оповідання М. Вовчка.** II. ч. Інститутка . . . . . 50 „
90 **Дивні пригоди Комаха Саиґвіна,** перша частина . . 40 „
91 **Перша Китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої . 20 „
92 **Малий сьпіванник.** . . . . . 20 „
93 **Клявдия Лукашевич.** Серед цьвітів, комедия в 2 діях . 16 „
94 **Друга китичка для малих дівчат.** Е. Ярошиньскої. . 20 „
95 **Шекепір в повістках** . . . . . 30 „
*I. **Леонїда Глїбова:** Байки. . . . . 10 „
*II. III. IV. **В. Чайченко.** Олеся; Комар; Два оповідання по . 10 „
*VI. „ „ Дума про княгиню Кобзаря . . . 10 „
*VI V. **Дніпрової Чайки.** Казка про сонце та его сина; Писанка по . . . . . 10 „
Учитель на р. 1890—1900 по . . . . . 4 кор. — „
Дзвінок в р. 1892—1900 по . . . . . 6 „ — „

Книжки, назначені вьиіздкою, апробовані Радою Шкільною на нагороди пильности а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імени Шевченка ул. Чарнецкого ч. 26. і в книгарні Ставропігії ул. Руска ч. 3 у Львові.

Видає „Руске товариство педаґоґічне“. — За редакцию відповідає Володимир Шухевич.
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Бедрацкого.